

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**2000 YILI SONRASI 8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ
METİNLER ÜZERİNE İÇERİK İNCELEMESİ
(KONU-TEMA-MESAJ)**

DOKTORA TEZİ

Sinan BÜYÜKHELLAÇ

**TRABZON
Mart, 2023**

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**2000 YILI SONRASI 8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ
METİNLER ÜZERİNE İÇERİK İNCELEMESİ
(KONU-TEMA-MESAJ)**

**Sinan BÜYÜKHELLAÇ
ORCID: 0000-0003-3067-1051**

**Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde
Doktora Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Danışmanı
Prof. Dr. Bilâl KIRIMLI
ORCID: 0000-0001-6950-9946**

**TRABZON
Mart, 2023**

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Trabzon Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

Sinan BÜYÜKHELLAÇ

08 / 03 / 2023

ÖN SÖZ

Metinler; kavram ve olayları kendi pencerelerinden ele alan belirli bir bütünlük içerisindeki yazılı eserlerdir. Kimi zaman yazarının içindekileri ortaya koyma kimi zaman edebi bir hoşnutluk yaratma gayesiyle oluşturulan bu eserler çoğunlukla önceden şekillenmiş bir anlayışın ve felsefi tavrın gölgesinde vücuda gelirler. Türkçe dersinin temel materyallerinden olan ders kitaplarının içeriğine yönelik bu çalışmada milenyumun kendine özgü atmosferinin kitap metinleri içerisindeki yansımaları araştırılmıştır. Bu kapsamda kuramsal çerçevede öncelikli olarak 21. yüzyılla birlikte ortaya çıkan manzara betimlenmeye çalışılmış, ardından araştırma yöntemini tayin edecek içerik incelemesinin esasları tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına dayalı tartışmalardan ortaya çıkan sonuçlar ve bunlara yönelik önerilerle neticelendirilen çalışmanın hem içerik incelemesinde kullanılan yöntem ve yaklaşımlar hem de ortaya çıkan sonuç ve öneriler bakımından alanyazına katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Uzun ve zahmetli bir sürecin sonunda ortaya çıkan bu araştırmanın her aşamasında bana yol gösteren ve önemli katkılar sağlayan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Bilâl KIRIMLI'ya; çalışmam boyunca yanımda olan ve hayatımı güzelleştiren eşim Bilgesu ERDEN BÜYÜKHELLAÇ'a, beni bu günlere getiren ve daima destekleyen annem Emine BÜYÜKHELLAÇ ile babam Mustafa BÜYÜKHELLAÇ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Mart, 2023

Sinan BÜYÜKHELLAÇ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	xi
ABSTRACT	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
1. GİRİŞ	1
1. 1. Araştırmanın Amacı.....	1
1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	1
1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1. 4. Araştırmanın Varsayımları.....	3
1. 5. Tanımlar	3
2. LİTERATÜR TARAMASI	5
2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	5
2. 1. 1. 2000’li Yılların Başında Türkiye ve Dünyanın Genel Görünümü	7
2. 1. 1. 1. Yirmi Birinci Yüzyılın Yeni Dünyası ve Öne Çıkan Kavramları.....	7
2. 1. 1. 1. 1. Değişen Gerçeklik Algısı.....	9
2. 1. 1. 1. 2. Fiziksel Dünyada Yaşanan Değişim ve İnsanın İçinde Bulunduğu Durum	12
2. 1. 1. 1. 3. Bilim ve Teknoloji Alanında Yaşanan Gelişmeler	16
2. 1. 1. 1. 4. Ekonomik Alanda Yaşanan Gelişmeler.....	19
2. 1. 1. 1. 5. Kültürel Alanda Yaşanan Değişimler	23
2. 1. 1. 1. 6. Siyasal Alanda Yaşanan Gelişmeler	27
2. 1. 1. 1. 7. Sosyal Alanda Yaşanan Değişimler.....	32
2. 1. 1. 1. 8. Değişen Değer Dünyası	36
2. 1. 1. 2. 2000’li Yıllarla Birlikte Türkiye’nin Görünümü	40
2. 1. 1. 2. 1. Demografik Yapı ve Sosyal Yaşam.....	40
2. 1. 1. 2. 2. Kültür-Sanat.....	43
2. 1. 1. 2. 3. Ekonomik Manzara.....	46
2. 1. 1. 2. 4. Siyasal Yaşam.....	47
2. 1. 1. 2. 5. Uluslararası İlişkiler.....	49
2. 1. 1. 2. 6. Bilim ve Teknoloji.....	52
2. 1. 1. 2. 7. Değer ve Düşünce Dünyası	54

2. 1. 1. 2. 8. Eğitim - Öğretim.....	56
2. 1. 2. Yaşanan Gelişmeler Işığında Eğitim ve Felsefe	59
2. 1. 2. 1. Felsefenin İşlevi ve Pedagojik Yönü	59
2. 1. 2. 2. Eğitim ve Felsefe	63
2. 1. 2. 3. Felsefi Akımlar	65
2. 1. 2. 3. 1. İdealizm	65
2. 1. 2. 3. 2. Realizm.....	66
2. 1. 2. 3. 3. Pragmatizm.....	67
2. 1. 2. 3. 4. Varoluşçuluk.....	68
2. 1. 2. 3. 5. Natüralizm	69
2. 1. 2. 3. 6. Materyalizm.....	69
2. 1. 2. 3. 7. Postmodernizm	70
2. 1. 2. 3. 8. Felsefi Akımlar ve Eğitim	71
2. 1. 2. 4. Çağdaş Eğitim Kuramları	72
2. 1. 2. 4. 1. Daimîcilik	73
2. 1. 2. 4. 2. İlerlemecilik.....	74
2. 1. 2. 4. 3. Temel Esasçılık.....	75
2. 1. 2. 4. 4. Yeniden İnşacılık.....	76
2. 1. 2. 5. Felsefe ve Metin.....	77
2. 1. 3. Türkçe Eğitiminin Temel Materyali Olarak Metin ve Metinlerde İçerik İncelemesi.....	77
2. 1. 3. 1. Metin ve Metnin Unsurları	78
2. 1. 3. 2. Metinlerde İçerik İncelemesi (Konu, Tema, Ana Fikir)	80
2. 1. 3. 2. 1. Konu	81
2. 1. 3. 2. 2. Tema	82
2. 1. 3. 2. 3. Ana Fikir.....	83
2. 2. Literatür Taramasının Sonucu.....	85
3. YÖNTEM.....	87
3. 1. Araştırma Modeli	87
3. 2. Evren-Örneklem.....	88
3. 3. Verilerin Toplanması	90
3. 3. 1. Veri Toplama Araçları/Teknikleri	90
3. 3. 2. Veri Toplama Süreci	92
3. 4. Verilerin Analizi	92
4. BULGULAR	94

4. 1. 1999 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular	94
4. 2. 2004 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular	121
4. 3. 2008 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular	142
4.4. 2013 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular	161
4.5. 2018 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular	175
4.6. 2019 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular	193
5. TARTIŞMA VE YORUM	213
5.1. 1999-2022 Yılları Arasında Kullanılan 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Konuların Dağılımı.....	213
5.2. 1999-2022 Yılları Arasında Kullanılan 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Temaların Dağılımı	219
5.2.1. Metinlerde Tespit Edilen Temaların Sınıflandırılması	220
5.2.2. 1999 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi	222
5.2.3. 2004 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi	227
5.2.4. 2008 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi	232
5.2.5. 2013 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi	236
5.2.6. 2018 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi	240
5.2.7. 2019 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi	245
5. 2. 8. Tema Gruplarının Türkçe Ders Kitaplarındaki Dağılımı.....	249
5. 3. 1999-2022 Yılları Arasında Kullanılan 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi.....	251
5. 3. 1. 1999 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi	252
5. 3. 1. 1. Dil – Millet – Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	252
5. 3. 1. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	253
5. 3. 1. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	254
5. 3. 1. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	255
5. 3. 1. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	255
5. 3. 1. 6. Eğitim Öğretim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	256
5. 3. 1. 7. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	257
5. 3. 1. 8. Tabiat ve Çevre Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	258
5. 3. 1. 9. Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	259
5. 3. 1. 10. Ekonomik Yönü Bulunan Ana Fikre Sahip Metinler.....	259

5. 3. 1. 11. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler	260
5. 3. 1. 12. 1999 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi	260
5. 3. 2. 2004 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi	261
5. 3. 2. 1. Dil – Millet – Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	261
5. 3. 2. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	262
5. 3. 2. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	264
5. 3. 2. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	264
5. 3. 2. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	265
5. 3. 2. 6. Eğitim Öğretim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	267
5. 3. 2. 7. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	268
5. 3. 2. 8. Tabiat ve Çevre Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	269
5. 3. 2. 9. Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	269
5. 3. 2. 10. Ekonomik Yönü Bulunan Ana Fikre Sahip Metinler.....	270
5. 3. 2. 11. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler	270
5. 3. 2. 12. 2004 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi	271
5. 3. 3. 2008 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi	272
5. 3. 3. 1. Dil - Millet - Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	272
5. 3. 3. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	273
5. 3. 3. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	273
5. 3. 3. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	274
5. 3. 3. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	276
5. 3. 3. 6. Eğitim Öğretim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	277
5. 3. 3. 7. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	277
5. 3. 3. 8. Tabiat ve Çevre Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	278
5. 3. 3. 9. Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	279
5. 3. 3. 10. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler	280
5. 3. 3. 11. 2008 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi	280
5. 3. 4. 2013 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi	281
5. 3. 4. 1. Dil - Millet - Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	281
5. 3. 4. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	282
5. 3. 4. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	282
5. 3. 4. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	283
5. 3. 4. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	284

5. 3. 4. 6. Eğitim Öğretim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	285
5. 3. 4. 7. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	286
5. 3. 4. 8. Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	286
5. 3. 4. 9. Ekonomik Yönü Bulunan Ana Fikre Sahip Metinler.....	287
5. 3. 4. 10. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler	287
5. 3. 4. 11. 2013 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi	288
5. 3. 5. 2018 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi	288
5. 3. 5. 1. Dil – Millet – Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	288
5. 3. 5. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	289
5. 3. 5. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	290
5. 3. 5. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	290
5. 3. 5. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	292
5. 3. 5. 6. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	293
5. 3. 5. 7. Tabiat ve Çevre Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	294
5. 3. 5. 8. Ekonomik Yönü Bulunan Ana Fikre Sahip Metinler.....	294
5. 3. 5. 9. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler	295
5. 3. 5. 10. 2018 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi	295
5. 3. 6. 2019 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi	296
5. 3. 6. 1. Dil - Millet - Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	296
5. 3. 6. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	297
5. 3. 6. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	298
5. 3. 6. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	299
5. 3. 6. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	300
5. 3. 6. 6. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	301
5. 3. 6. 7. Tabiat ve Çevre Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler.....	302
5. 3. 6. 8. Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler	303
5. 3. 6. 9. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler	304
5. 3. 6. 10. 2019 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi	304
5. 3. 7. Ders Kitaplarındaki Ana Fikirlerle Yönelik Genel Değerlendirme	305
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	311
6. 1. Sonuçlar	311
6. 1. 1. Kitaplarda İşlenen Konulara Yönelik Sonuçlar	311
6. 1. 2. Kitaplarda İşlenen Temalara Yönelik Sonuçlar	313

6. 1. 3. Kitaplarda Tespit Edilen Ana Fikirlerle Yönelik Sonuçlar	315
6.2. Öneriler	317
6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler	317
6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler	319
7. KAYNAKLAR.....	321
8. EKLER.....	328
9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ	336

ÖZET

2000 Yılı Sonrası 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler Üzerine İçerik İncelemesi (Konu-Tema-Mesaj)

Bu çalışmada, 1999-2022 yılları arasında kullanılan 8. sınıf Türkçe ders kitabı içeriklerinin 2000’li yıllarla birlikte yerel ve küresel ölçekte yaşanan gelişmeler bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın kuramsal çerçevesinde öncelikli olarak insanlığın ve ülkenin yeni yüzyıldaki görünümü betimlenmeye çalışılmış, ardından metinlere yönelik içerik incelemesinin felsefi ve metodolojik çerçevesi ortaya konulmuştur.

Çeşitli olgu ve kavramların ders kitaplarındaki dağılımının zaman aralığı gözetilerek incelendiği bu çalışmada nitel araştırma yöntem ve araçlarından yararlanılmıştır. Doküman incelemesi tekniğinin kullanıldığı veri toplama sürecinde 1999-2022 yılları arasında 8. sınıf seviyesinde kullanılan Millî Eğitim Bakanlığınca yayımlanmış 6 ders kitabı incelenmiş ve 207’si farklı toplam 256 metin elde edilmiştir. Metinlere yönelik içerik analizinde konu, tema ve ana fikir tespitlerinin yapılmasının ardından metinlerde hâkim olan düşünce yapıları ve felsefi anlayışlar irdelenmiş; metinler aracılığıyla inşa edilen değer ve düşünce dünyasının genel hatlarıyla betimlenmesine çalışılmıştır.

Araştırma sonuçları 2006 sonrasında kullanılmaya başlanan tematik yaklaşımın kitapların konu ve tema çeşitliliği üzerinde önemli bir kısıtlama yarattığına işaret etmektedir. Ayrıca sosyal ve kültürel ihtiyaçlar gözetilerek hazırlanan ders kitaplarının belirli düşünce kalıplarını aktaracak bir araç olarak da görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu bağlamda dönem içerisinde yaşanan değişimlerin ders kitapları aracılığıyla inşa edilen değer ve düşünce dünyasının genel yapısı üzerinde çeşitli etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Çalışma sonunda 1999 ve 2022 yılları arasında kullanılan kitapların muhtevasıyla ilgili değerlendirmeler yapılmış ve ders kitaplarının içeriğine yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Ders Kitapları, 8. Sınıf, İçerik İncelemesi, 2000 Sonrası

ABSTRACT

Content Analysis on the Texts in 8th Grade Turkish Language Textbooks after 2000 (Subject-Theme-Message)

In this study, it is aimed to investigate the content of the 8th grade Turkish language textbooks used between 1999-2022 in the context of local and global developments in the 2000s. In the theoretical framework of the research, firstly, the appearance of humanity and the country in the new century was tried to be described, then the philosophical and methodological framework of the content analysis for the texts was revealed.

Qualitative research methods and tools were utilized in this study which the distribution of various phenomena and concepts in textbooks was examined by considering the time interval. In the data collection process which the document analysis technique was used, 6 textbooks published by the Ministry of National Education and used at the 8th grade between 1999-2022, were examined; and a total of 256 texts, 207 of which were different, were obtained. In the content analysis for the texts; the structures of thoughts and philosophical understandings prevailing in the texts were examined by determining the subjects, themes and main ideas. Then the world of values and ideas established through the texts has been tried to be described in general terms.

The results of the research indicate that the thematic approach, which started to be used after 2006, has created a significant limitation on the subject and theme diversity of the books. In addition, it is understood that the textbooks prepared by considering social and cultural needs are also seen as a tool to convey specific patterns of thought. In this context, it has been determined that the changes experienced during the period have various effects on the general structure of world of the values and ideas constructed through the textbooks. At the end of the study, evaluations were made about the content of the books used between 1999 and 2022, and various suggestions were presented regarding the content of the textbooks.

Keywords: Turkish Language Textbooks, 8th Grade, Content Analysis, After 2000's

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
1	Ders Kitaplarındaki Metinlerde İşlenen Konu Türleri	214
2	1999 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar	223
3	1999 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı	224
4	2004 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar	227
5	2004 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı	229
6	2008 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar	233
7	2008 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı	234
8	2013 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar	237
9	2013 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı	238
10	2018 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar	241
11	2018 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı	242
12	2019 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar	245
13	2019 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı	246
14	Tema Gruplarının Kitaplar İçerisinde Görülme Sıklığı	249
15	Ana Fikir Gruplarının Kitaplar İçindeki Dağılımı	305

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
FATİH	: Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İng.	: İngilizce
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDÖP	: Türkçe Dersi Öğretim Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNİCEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın amacına, gerekçesine, önemine, sınırlılıklarına, varsayımlarına ve araştırma ile ilgili önemli kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı 1999-2022 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından hazırlanan 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının nasıl bir içeriğe sahip olduğunu ve bu yıllarda yaşanan gelişmelerin kitaplara nasıl yansıdığını araştırmaktır. Yeni binyılla birlikte Türkiye ve dünyanın sosyal, kültürel, ekonomik, politik, teknolojik ve fikrî alanda gerçekleşen büyük bir değişim sürecinin içine girdiği bilinmektedir. Kuramsal çerçevede belirli başlıklar altında ele alınan bu değişimlerin ders kitabı içeriklerine olan yansımaları, yapılan içerik incelemesi ile araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırma yöntemi olarak kullanılan içerik analizinde konu, tema ve ana fikir incelemeleri esas alınmıştır.

Bu kapsamda cevaplanması amaçlanan sorular aşağıdaki gibidir:

- Araştırmaya konu olan dönemde sosyal, kültürel, ekonomik, politik, teknolojik ve fikrî alanda yaşanan değişimlerin ders kitaplarında yer verilen metinlerin konu seçimi üzerinde nasıl bir karşılığı vardır?
- Araştırmaya konu olan dönemde yaşanan gelişmelerin ders kitaplarındaki metinler aracılığıyla oluşturulan tematik yapı üzerinde nasıl bir karşılığı vardır?
- Araştırmaya konu olan dönemde yaşanan gelişmelerin kitaplardaki metinlerde verilen mesajlar üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?
- Araştırmaya konu olan dönemde yaşanan konjonktürel gelişmelerin kitap metinleri aracılığıyla oluşturulan düşünce ve değer dünyası üzerindeki etkileri nelerdir?

1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Modern dönemde eğitim öğretim, büyük ölçüde kurumsallaşmış bir sürece işaret etmektedir. Bu sürecin her aşamasında en güçlü irade hâline gelen devlet otoriteleri eğitimin planlayıcısı, düzenleyicisi veya denetleyicisi olarak kendilerine biçtikleri rolden hareketle dünya, ülke ve toplumun içinde bulunduğu koşulları gözeterek çeşitli içerik düzenlemeleri yapar. Bu nedenle öğretim programları ve programlar doğrultusunda hazırlanan ders kitapları büyük ölçüde devlet erkinin kontrolünde ortaya çıkan materyaller olarak algılanır. Öte yandan çağın getirdiği sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik veya felsefî paradigmaların eğitim materyallerine ve ders

içeriklerine olan etkileri veya bu içerikte bulunduğu karşılık da dikkatle takip edilmesi gereken diğer hususlardandır.

Türkçe dersinin en temel materyallerinden olan ve farklı edebi türlerde çok sayıda metnin bir araya getirilmesiyle oluşan ders kitapları, bu metinler aracılığıyla bireylerin duygu ve düşünce dünyası üzerinde önemli etkiler yaratan bir yapıya sahiptir. Kitaplardaki bazı metinler, bireyin düşünce dünyasında değişiklik yaratma iddiasını açıkça ortaya koyarken bazı metinler daha çok bir edebi hoşnutluk yaratma arayışıyla ön plana çıkar. Ancak temel gayesi okuyucuda sanatsal bir hoşnutluk yaratmak gibi duran bir metnin de sosyal, kültürel, ekonomik, politik veya ideolojik arka planda belirli ereklere hizmet edecek biçimde inşa edilmesi milletlerin erken sayılacak dönemlerde keşfettiği pratik bir yöntemdir.

Russell, *İktidar* aldı eserinde (1976, s. 44) insanlar üzerinde hâkimiyet tesis etmenin üçüncü yöntemi olarak propaganda ve eğitim gibi faaliyetlerle bireylerin düşünce dünyasının şekillenmesini sağlamaya işaret eder. Dolayısıyla iktidar arayışındaki yapıların eğitimi kendi ekonomik, sosyal, kültürel, politik veya ideolojik hedefleri doğrultusunda kullanılacak bir araç olarak görmeleri tarih boyunca sık karşılaşılan bir durum olmuştur. Ancak bu durum bireyin, toplumun ve devletin menfaatleri arasında çıkması muhtemel çatışmaları beraberinde getirmekte; birey, toplum ve devlet arasında kurulması elzem olan hassas dengeleri tehlikeye atmaktadır.

Bununla birlikte sosyal, kültürel, ekonomik, politik veya teknolojik gelişmelerin belirli bir kurumsallaşmış otoritenin iradesi olmaksızın eğitim süreç ve uygulamalarına etki edebildiği de göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Teknolojik gelişmeler, kültürel dönüşümler, politik çalkantılar, ekonomik gelişmeler, toplumsal hareketler ve hatta bireysel yönelimler, kurumsal bir çabanın ürünü olmaksızın eğitim öğretim süreçlerine tesir edebilir.

Eğitim politikalarının şekillenmesinde etkili olan ihtiyaç, beklenti, anlayış ve arayışların doğru tespit edilip değerlendirilmesi eğitim sürecinin toplumsal ve bireysel kazanımlarını artıracak adımların atılmasını kolaylaştıracaktır. Kurumsallaşmış eğitim sürecinin en somut ve en değerlendirmeye açık materyallerinden biri olan ders kitaplarının incelendiği bu çalışmada kitap içerikleri aracılığıyla söz konusu süreçte etkili olan anlayış ve yaklaşımların bir manzarası çıkarılmak istenmiştir.

Eğitim uygulamalarının ve ders içeriklerinin düzenlenmesinde etkili olan sosyal, siyasal kültürel, ekonomik veya felsefî etmenleri ele alarak tartışmak hem araştırmaya konu olan dönemdeki hâkim yaklaşımları daha iyi anlamının hem de gelecek eğitim dönemlerindeki ders içeriklerini daha iyi hazırlanmanın önünü açacaktır.

1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Belirli bir dönemdeki ders içeriğine yönelik bu araştırma, 1999 sonrası Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 8. sınıf Türkçe ders kitapları ile sınırlıdır.

İçerik incelemesi üzerine kurulan araştırma; ders kitaplarında yer alan esas metinler, serbest okuma metinleri ve dinleme metinleri ile sınırlıdır.

Metinlere yönelik içerik araştırması konu, tema ve ana fikre yönelik incelemelerle sınırlıdır.

Konu, tema ve ana fikre yönelik inceleme sonuçları kavramsal çerçevede betimlenen sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik, teknolojik ve felsefi değişkenler bağlamında ortaya konulmuştur.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmada,

Ders kitaplarında kullanılan metinlerin belirlenmesiyle kitabın hazırlandığı döneme hâkim olan sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, teknolojik ve düşünsel koşullar arasında bir ilişki olabileceği varsayılmıştır.

Konu, tema ve ana fikirlere yönelik içerik incelemesinin bu ilişkileri belirli ölçülerde yansıtılabileceği varsayılmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının araştırma evrenini iyi yansıtan bir örneklem olduğu varsayılmıştır.

1. 5. Tanımlar

Ders Kitabı: “Herhangi bir eğitim ve öğretim programı çerçevesinde hazırlanmış, Kurulca örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulması uygun bulunan basılı veya dijital ortamdaki kitap ve ekleri” (MEB, 2021).

İçerik: “Sözlü veya yazılı anlatımda verilmek istenen öz, düşünce, duygu ve imgelerin bütünü” (TDK, 2022).

Konu: “Konuşmada, yazıda, eserde ele alınan düşünce, olay veya durum, mevzu, süje” (TDK, 2022).

Tema: “Bir edebiyat terimi olarak metinde ele alınan duygu, düşünce veya hayal anlamında kullanılan tema Türk Dil Kurumu tarafından asıl konu, temel motif, ana konu” (TDK, 2022).

Çerçeve Tema: Tematik yaklaşımın benimsendiği öğretim programlarına göre ders kitabında yer alması ön görülen tema alanlarının her biri.

Ana Fikir: “Bir konuyu anlatmayı amaçlayan bir yazıdaki temel düşünce; yazarın açık veya gizli okura iletmek istediği asıl mesaj” (Karataş, 2004).

Anlayış: “Bir toplum veya topluluktaki bireylerde görüş ve inanış etmenlerinin etkisiyle beliren düşünme yolu, düşünüş biçimi, zihniyet, mantalite” (TDK, 2022).

Eğitim: “Kişinin kendisini bir bütün olarak gerçekleştirmesine, insan varlığının bütün gizil güçlerini hayata geçirmesine imkân veren süreç” (Cevizci, 1999, s. 284).

“Kişinin, insanlığın özellikle tinsel mirasını özümsemesi yoluyla, toplum değerlerine ve kabul görmüş yaşam tarzlarına sağlıklı bir biçimde intibakını temin eden süreç” (Cevizci, 1999, s. 284).

“Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci” (Ertürk, 1973’ten aktaran Sönmez, 2009, s. 35).

Felsefe: Sevgi anlamına gelen *philo* ile bilgelik/ bilgi anlamına gelen *sophia* sözcüklerinin birleşiminden oluşan *philosophia* Türkçeye Arapçadan *felsefe* biçiminde girmiştir (Gökberk, 1974: 12). Türkçede oldukça geniş bir anlam yelpazesinde kullanılan bu kelime için Türk Dil Kurumu aşağıdaki anlamları vermektedir:

- “Varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması,
- Bir bilimin veya bilgi alanının temelini oluşturan ilkeler bütünü,
- Bir filozofun, bir felsefe okulunun, bir çağın öğretisi,
- Dünya görüşü,
- Bir konuda soyut düşünüş” (TDK, 2022).

Bu araştırmada da sözcük, bağlamsal çerçeve doğrultusunda yukarıda verilen farklı anlamlara karşılık gelecek biçimde kullanılmıştır.

Eğitim Felsefesi: “Eğitimin olanaklı olup olmadığı, eğitimin bir ideoloji ya da öğreti aktarmaktan bağımsız olup olmadığı, eğitimde bir öğretmene gerek duyulup duyulmadığı, eğitimde temel amacın bilgi aktarmak mı, yoksa bilgilenme yeteneği kazandırmak mı olduğu, eğitimin olguları mı konu alması gerektiği, bilgiyi amaçlayan eğitimin eyleme yönelen eğitimden farklılık gösterip göstermediği benzeri soruları yanıtlamaya çalışan felsefe dalı” (Cevizci, 1999, s. 284).

Değer: “Ahlak ya da değer felsefesinde, olgu biliminden sonra ortaya çıkan ve olguya, belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları, ihtiyaç ve eylemleri olan özneye ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeye belirlenen tavır; öznenin, olana, olguya yüklediği nitelik” (Cevizci, 1999, s. 201).

“Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” (TDK, 2022).

2. LİTERATÜR TARAMASI

2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Eğitim, konu edildiği alana ve burada hâkim olan felsefî yaklaşıma göre farklı biçimlerde tanımlanabilecek bir sürecin adıdır. Platon'un insanı olgunlaştırmanın en iyi yolu olarak işaret ettiği bu süreç, Aristoteles için insanın ahlaki davranışlar kazanması sanatıyken Kant'a göre insanın içindeki gizil güçlerin geliştirilmesi eylemidir (Ayas, 2021, s. 2). *Felsefe Sözlüğü*'nde eğitimin üç ayrı tanımına yer veren Cevizci(1999) ilk sıraya koyduğu tanımda “bir toplumun değer yargıları ile bilgi ve beceri birikiminin okul ve benzeri kurumlarla yeni kuşaklara aktarılması” biçimindeki eğitilen bireyi tümüyle edilgen varsayan bir işleminden söz ederken sonraki tanımda bireyin kendisini bir bütün olarak gerçekleştirmesine ve insan varlığının bütün gizil güçlerini hayata geçirmesine imkân veren bir sürece işaret eder. Yazar (Cevizci, 1999) aynı tanımda eğitime, bireyin “toplum değerlerine ve kabul görmüş yaşam tarzlarına sağlıklı bir biçimde intibakını temin etme” (s. 284) misyonu da yükler.

Türk Dil Kurumu tarafından hedef kitle yönünden biraz daraltılarak ele alınan kavrama *Güncel Türkçe Sözlük*'te “çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye” (TDK, 2022) karşılığı verilmiştir.

Farklı dönem ve akımların ortaya çıkardığı bu tanımlar genel bir yaklaşımla birleştirilecek olursa eğitim, birtakım dış ve iç desteklerin katkısıyla bireyin düşünüş ve davranışlarında ortaya çıkarılan amaçlı bir değişim sürecidir. Tanımda yer alan bu değişimler, eğitimi konu alan düzenlemelerde hedef biçiminde ifade edilmekte; bu hedefler de program hedefleri, genel amaçlar, özel amaçlar gibi farklı sınıflandırmalar yoluyla derinleştirilerek genişletilmektedir.

Zaman içinde ülkedeki sosyal, kültürel, ideolojik veya politik egemenlerde ortaya çıkan farklılıklar bireylerde olması istenilen düşünüş ve davranışların çerçevesini de değiştirmektedir. Bilginin tanımı ve kaynağının tartışmaya açık olmasından kaynaklanan bu beklendik durum, eğitimi felsefî akımların ve bilgi felsefesinin problem alanlarından biri hâline getirmiştir. Örneğin idealistlere göre bilgi denemeye dayanmayan ve akıl yordamıyla bulunup ortaya konan, apriori bir kavram olduğundan mutlak bilgi mümkündür. İnsana ile evrene yönelik tüm bilgiler idea boyutunda en yüce formuyla mevcuttur. Realistlere göre ise bilgi aposteriori yani deneye bağlıdır ve koşullarla birlikte farklılaşabilir (Sönmez, 2009, s.38-39). İnsan, doğrularla birlikte yanlışları da fiziksel evrendeki düzenin bir parçası olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu iki yaklaşımın bilgi tanımındaki farklılık, bireyde olması istenen düşünüş ve davranışların tarifini büyük oranda değiştirecektir. Aynı şekilde dogmacılık, kuşkuculuk, deneycilik, akılcılık veya faydacılık gibi

farklı felsefi yaklaşımlara göre de bilginin kaynağı ve tanımı değişecek; bunun sonucunda hedeflerde büyük farklılaşmalar ortaya çıkacaktır.

Eğitimde amaçların şekillendirdiği en önemli öğelerden biri, bunlara ulaşmada temel materyal olan içeriktir. Eğitimin planlayıcısı ve düzenleyicisi konumundaki otorite birtakım sosyal, kültürel, politik, ekonomik, pedagojik veya ideolojik amaçlar doğrultusunda içerik ayarlamaları yapar. Son birkaç yüzyıl boyunca bu alandaki biricik otorite hâline gelen ve genellikle erkini başkalarıyla paylaşmama eğiliminde olan devletler bekleneceği üzere eğitim sürecini kendi istek ve beklentileri doğrultusunda şekillendirme yoluna girmişlerdir. Devletlerin uzun süre boyunca eğitimi ulusa sadakatle hizmet edecek yetkin ve itaatkâr vatandaşlar yetiştirmenin bir aracı olarak gördüğüne dikkat çeken Harari(2016, s.43) iyi mühendisler, doktorlar, öğretmenler veya askerler yetiştirecek kurumların tesis edilmesindeki temel amacın ulusa hizmet yoluyla devletin daha da büyüüp gelişmesinin önünü açmak olduğuna vurgu yapar. Öte yandan insan hakları ve özgürlükler bağlamında bilinçlenmiş, yüksek yaşam standardının temel ihtiyaç olarak görüldüğü gelişmiş toplumlarda devletlerin bu yönelimi terk etmeye zorlandığı ve bireyin refah ve mutluluğunu sağlamanın devletlerin, dolayısıyla da eğitimin temel amaçlarından biri hâline geldiği gözlenmektedir. Bu konjonktür değişiminin eğitimin yöntem ve içeriğine de yansısı tabii bir vakıdır.

Temele alınan felsefeler de içerik belirlenmesinde etkili olan bir diğer faktördür. Örneğin idealizmin temel alındığı bir eğitim sisteminde akıl yürütme ön planda olacağından aritmetik, felsefe, mantık, ahlak ve din dersleri daha çok tercih edilecekken realizmi temel alan bir eğitim sisteminde fizik, kimya, biyoloji ve matematik gibi doğa bilimi dersleri ön plana çıkacaktır. Benzer biçimde pragmatizmde de toplumsal ihtiyaçlar, hatta istekler belirleyici olacaktır (Sönmez, 2009, s. 44). Büyük ölçüde eklektik bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkan bu ayarlamalar ilk aşamada uygulamaya konu olan derslerin belirlenmesini kapsarken ileriki aşamalarda belirlenmiş olan derslerin içeriklerinin düzenlenmesine kadar varır.

Derslerin içeriğinde yer alan bilgiler, önermeler ve bunlarla birlikte kullanılan bilişsel süreçler düzenleyicinin tercihleri ve felsefi yaklaşımı doğrultusunda şekillenmektedir. Her felsefi yaklaşımın insana, doğaya, evrene, olaylara ve olgulara bakışı kendine özgü olduğundan eğitimde hâkim olan felsefi anlayışın/anlayışların tespiti önemlidir. Bununla birlikte tespit edilmesi gereken bir diğer husus da eğitim uygulamaları ve ders içerikleri üzerinde doğrudan etkisi olmasına rağmen bütünüyle kontrol dışı ortaya çıkan döneme özgü koşullardır. Çalışmada bu koşullar genel hatlarıyla ele alınmıştır.

İnsanların gerçeklik algısı veya tasavvuru bir eserin biçim ve içerik özellikleri üzerinde nasıl etkili oluyorsa içeriğin okuyucuda bulacağı karşılık da bireyin içinde bulunduğu koşullar ile dünyaya ve kavramlara bakışı tarafından tayin edilir. Bu bakımdan bireyin içinde yaşadığı dünyanın sosyal, kültürel, ekonomik ve felsefi durumu edebi eserleri oluşturma, yorumlama ve

anlamlandırma yolunda büyük önem taşır. 21. yüzyıl, insanı çevreleyen somut ve soyut koşulların hızla değiştiği bir dönem olması bakımından bu yönüyle de incelenmeye değer bulunmuştur.

Yeni milenyumun başlangıcı, uygarlığımızın varlıklara ve kavramlara bakışının köklü değişimler yaşama yoluna girdiği bir zaman dilimine karşılık gelir. Teknolojik gelişmelerin ve bilimsel keşiflerin ortaya çıkardığı yeni düşünce iklimi bu süreçte sosyal, kültürel ve felsefi temelde farklı arayış ve tanımlamaların önünü açar. Hayvanları bilinçten yoksun biyolojik otomatlar olarak gören Descartes'ın veya insanları bilinç yüklenmiş otomatlar olarak kabul eden sonraki filozofların görüşleri hâlâ tartışılmayı sürdürse de 21. yüzyılda uygarlık, bilinen anlamda canlı bile olmayan bilinç sahibi varlıkların haklarını tartışacak noktaya gelir. Kendisi dışında kalan canlıların haklarını yeni yeni tanımaya başlayan insan; teknolojik gelişmeler ve yeni sosyal-kültürel dinamikler karşısında kendini alışık olmadığı türden sorgulamalarla karşı karşıya bulur. Yeni yüzyılın getirdiği atmosferin etkisiyle birden insanlığın karşısında beliren yeni problemler ve bunların ortaya çıkardığı yeni değerler dizgesi içinde bulunduğumuz yüzyılın en belirgin motiflerinden olur.

21. yüzyılın kendine özgü koşullarının Türkçe ders içeriğinde bulunduğu karşılığı araştırmayı amaçlayan bu çalışmada öncelikli olarak söz konusu koşulların tespit ve tarifi yapılmıştır. Eğitim uygulamalarında kullanılan en yaygın materyalin ders kitabı, dil eğitimi ders kitaplarındaki en temel malzemenin de metinler olması nedeniyle çalışma, metinlerde içerik incelemesi üzerine temellendirilmiştir. Araştırma modelini kurabilmek ve doğru yöntemlerden yararlanabilmek için çalışma evreni 2000 sonrasında kullanılan Türkçe ders kitapları olarak belirlenmiş, örneklem olarak da 2000 sonrasında kullanılan Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarına ait 8. sınıf Türkçe ders kitapları seçilmiştir.

2. 1. 1. 2000'li Yılların Başında Türkiye ve Dünyanın Genel Görünümü

Literatür taramasının bu bölümünde 2000'li yıllarla birlikte sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, teknolojik ve felsefî düzlemde yaşanan gelişmeler küresel ve yerel ölçekte ayrı ayrı incelenmiştir.

2. 1. 1. 1. Yirmi Birinci Yüzyılın Yeni Dünyası ve Öne Çıkan Kavramları

Yeni binyılın başlangıcı, insanlık tarihine atfedilen birkaç yüz bin yıl göz önüne alındığında kuşkusuz en hızlı değişimlerin ve en büyük atılımların gerçekleştiği döneme karşılık gelmektedir. Önceki binyılın sosyal, kültürel, bilimsel, siyasal ve askerî gelişmelerle dolu gündemi, yeni binyılla birlikte yerini küreselleşmenin, popüler kültürün, teknolojinin ve bunlara bağlı ortaya çıkan kavramların büyümesine kapılmış yeni ve değişken bir gündeme bırakmıştır.

Aydınlanma çağından sonra ortaya çıkan yeni düşünce sistemlerinin en belirgin özelliklerinden biri, insanın içinde yaşadığı dünyayla olan ilişkilerinde temel düzenleyici olarak bilimi kabul etme veya her alanda bilimden olabildiğince istifade etme yönündeki genel eğilimdir. Bilime olan sonsuz güven ve inanç; bu dönem insanın, özellikle de aydınının dünya algısı ve değer yargıları üzerinde büyük etkiler yaratır. 20. yüzyıl ortalarına doğru bilimdeki gelişmelerin hız kazanmasıyla etkiler daha geniş bir tabana yayılır ve bilimin üstünlüğü artık toplumların hemen her tabakasında kabul görmeye başlar. Bu durum sosyal, kültürel, felsefi ve ideolojik düzlemde belirgin yansımalar bulur.

Pozitivizmin yükselişi insanlığın yüzlerce yıl boyunca kendine ayak bağı olan dogma ve sanrılardan hızla sıyrılıp kurtulmasını mümkün kılarsa da anlam arayışı noktasında yeni problemleri beraberinde getirir. Bilimsel tutumun ne ve nasıl sorularına odaklanarak niçin sorusunu ihmal ettiğini savunan Hawking (t.y., s. 182), bu soruyu sormakla yükümlü esas kişiler olan filozofların da bilimsel gelişmelere ayak uyduramadığına dikkat çeker. 19. yüzyıla kadar insanlığın tüm bilgisini kendi alanı içinde gören ve evrenin işleyişini anlamaya yönelik sorular sormaktan geri durmayan filozoflar için bu dönemden sonraki gelişmelerle bilim aşırı teknik ve matematiksel bir hâle gelir. Bunun bir sonucu olarak sosyal bilimlerin ve felsefenin çalışma alanı öylesine daralır ki 20. yüzyılın tanınmış filozoflarından Wittgenstein felsefenin geriye kalan tek görevinin dillerin çözümünü yapmak olduğunu öne sürer. Aristo'dan Kant'a uzanan felsefe geleneğinin içine girdiği bu büyük düşüş (Hawking, t.y., s. 183), insanlığın yeni bir binyıla girerken ihtiyaç duyacağı felsefi tutumu yeni ve özgün formlarda aramasıyla sonuçlanır.

Öte yandan bilimin doğası gereği bu alandaki gelişmeler zamanla kendi bilgilerini çürütmeyi ve yerleşik kabulleri yıkmayı sürdürür. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Newton'un prensiplerine göre işlediği düşünülen mekanik dünya sistemi çoktan yerle bir edilmiş, onun yerine işleyişi ve prensipleri tam olarak anlaşılamayan yepyeni dünya tasvirleri ortaya atılmıştır. Bu dönemle birlikte Aydınlanma Çağı'ndan 20. yüzyılın ortalarına kadar süren bilimin neden sonuç ilişkilerine bağlı determinist tutumu yerini zamanla belirsizliklere, olasılıklara ve göreliliklere bırakır. Bu değişimlere dikkat çeken ve biliminin artık insanlığa geleneksel edebiyatın fantastik diye adlandırdığı türden bir gerçeklik sunmaya başladığını belirten Ecevit(2001, s. 27); paralel evrenleri, kara delikleri, görece zamanları ve belirlenemez parçacıklarıyla gelen bu yeni ve fantastik kozmolojiyi tarihin başındaki mitoslara benzetir.

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra insanın yaşadığı dünyayı algılama ve değerlendirme şeklinde köklü değişiklikler olur. Bu değişimin ortaya çıkardığı küreselleşme, popüler kültür, postmodernlik, tüketim toplumu gibi kavramlar 20. yüzyıla sınırlı kalmaz ve 21. yüzyılın kendine özgü koşullarında yeni biçimler alarak varlığını sürdürür.

İnsanlık tarihine ait bir gerçeklik olarak ortaya çıkışı çok öncelere gidiyor olsa da 21. yüzyılın belirleyici unsurlarından biri olan küreselleşme, içinde bulunduğumuz çağa özgü

imkânlarla hız kazanarak etki alanını genişletir. Soyut ya da somut bir değerin yerel sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade eden bu kavram; sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik, teknolojik veya düşünsel alanda büyük etkiler yaratma gücünü beraberinde getirir.

2000’li yıllara girerken Batı dünyasında özellikle Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri merkezli hareketlerin yeni bir hikâye olarak dünya gündemine soktuğu küreselleşme, sınırların anlamsızlığı, kültürel zenginlikler ve ortak medeniyet söylemleri dünyanın önemli bir kesiminde karşılık bulmaktaydı. Ancak yeni yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan siyasal ve askeri gelişmeler, uygarlığın binlerce yıldır beraberinde getirdiği düşünce ve değer kalıplarının varlığını sürdürdüğüne işaret eder.

Savaşlar, iç karışıklıklar, siyasi baskılar ve ekonomik müdahaleler gibi gelenekselleşmiş sorunların yanında yeni yüzyıl; daha ilk çeyreğini doldurmadan kendine özgü sosyal, kültürel ve bilimsel akımlarını ortaya çıkarmaktan da geri kalmaz. Bilim, teknoloji, ekonomi ve kültür başta olmak üzere pek çok alanda yaşanan gelişme 21. yüzyılın bütünüyle yeni, kendine özgü kavramlar yaratmasına ortam hazırlar. Sosyal medya, dijital veri, sanal mağaza, elektronik sürü, sanal sürü, kripto varlık, metaverse, transhümanizm, posthümanizm, hakikat ötesi (*ing. post-truth*), trollük ve mem (*ing. meme*) gibi pek çok kavram 21. yüzyılla birlikte toplum hayatında kendine yer bulur.

Uluslararası ölçekte insanları etkileyen kavramların çeşitliliği yaşanan değişimleri farklı boyutlarda incelenebilecek olgular hâline getirmektedir. Öte yandan bu boyutlar arasındaki çok yönlü etkileşim kategorik bir gruplandırmayı güçleştirmektedir. Nihayetinde ortaya çıkan bir gelişme aynı anda çok sayıda boyut üzerinde etki yaratabileceği gibi ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal veya teknolojik boyutlardan herhangi biri üzerinde yaşanan bir etki de diğer boyutlardaki koşulları değiştirebilmektedir.

2. 1. 1. 1. Değişen Gerçeklik Algısı

Maddenin kavramlar üzerindeki üstünlüğünün hüküm sürdüğü aydınlanma sonrası dönem boyunca bilimsel gelişmelerin insanlığın tüm sorunlarına çözüm getirebileceği anlayışı hâkim olur. Öte yandan yine bilim alanında yaşanan büyük gelişmelerle dünya ve evrene yönelik bilgilerdeki köklü değişimler insanın gerçeklik algısının tekrardan sorgulanmasına yol açar. Dahası insanın gerçekliği anlamlandırmada kullandığı inanç, felsefe ve din gibi sistematik yaklaşımlar, özellikle gelişmiş Batı toplumlarında, toplumsal olmaktan çıkarak bireye özgü psikolojik hâllere dönüşür.

Dünya’nın dev bir kaplumbağanın sırtında tepsi gibi durduğu düşüncesini saçma bulmanın ancak binlerce yıllık bilgi birikimiyle mümkün olduğunu ifade eden Hawking (t.y., s.14), bu alandaki girişimlere kısıtlama getiren ön kabullere dikkat çeker. M.Ö. 340’ta Aristo, Dünya’nın düz bir tepsi değil de yuvarlak bir küre olduğu savını ancak dönemin bilimsel olanaklarıyla temellendirerek ortaya atabilir. Ona göre Ay tutulması sırasında dünyanın Ay üzerine düşen gölgesi elips şeklinde uzamadığına göre Dünya küre biçiminde olmalıydı. Kutup Yıldızı’nın Mısır ve

Yunanistan'da farklı açılarla gözlenmesi de dikkate alındığında Dünya'nın şekliyle ilgili yerleşik kanıları çürütmek Aristo'ya yepyeni ve daha doğru bir dünya gerçekliği yaratma imkânı sunar. Sahip olduğu bilimsel altyapı ona çığır açıcı bir keşif yapma olanağı verse de Aristo inanç kaynaklı birtakım mistik gerekçelerle dünyayı tüm evrenin özeğindeki durağan cisim olarak tasavvur eder. M.S. 2. yüzyılda Batlamyus'un geliştirdiği gökbilimsel modelin içine oturtulan bu tasvir (Hawking, t.y., s. 13-16), bin yıldan uzun bir süre insanlığın evrene yönelik tüm gerçeklik algısının temelini oluşturur. Gök kubbenin ötesinde mitolojilerdeki tüm soyut ve gizemli tasvirler için yer bırakıyor olması bu düşünce şeklinin otoriteler ve toplum tarafından kolayca kabul görmesinin önünü açar. Dünya ve üzerinde yaşayan insan, her şeyin etrafında döndüğü odak noktasıdır. Yüzlerce yıl boyunca bu yanlış bilgi üzerine inşa edilen gerçeklik algısı; Kopernik, Kepler ve Galileo gibi isimler tarafından kısım kısım yıkılana kadar insanlığın hayata ve kendi dışında kalanlara bakışını etkileyen temel faktör olur.

İnsan benmerkezciliğindeki sorgulanmayla yeni gerçekliğin ortaya çıkışındaki dönemsel ilişkinin benzerleri, Aydınlanma Çağı ile içinde bulunduğumuz dönem dâhil tüm felsefi farklılaşma evrelerinde ve bilimsel çığırarda gözlenebilir.

Sir Isaac Newton, *Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri* adlı yapıtıyla cisimlerin uzay zaman içinde nasıl devindiklerine ilişkin bir açıklama getirirken bunu analiz edebilmek için gerekli olan matematiği de insanlığın hizmetine sunar (Hawking, t.y., s.17). Aydınlanma Çağı'nın ruhu, matematiğin her şeyi formüle edebilme kudretine sahip olduğu inancından beslenir. Bu dönemle birlikte insanlarda hayata ve evrene yönelik tüm sorularının cevabını bilimsel gelişmelerle alabileceği yönünde güçlü bir kanaat oluşur. Dönemin kozmolojik algısı ve insan gerçekliği bilime dayalı bu sarsılmaz özgüven üzerine kurulur. Ancak bu özgüven yine başka bir bilim insanı Albert Einstein tarafından yerle bir edilir.

Newton fiziğinin makro ve mikro ölçeklerde çalışmadığının fark edilmesi üzerine dönemin evren anlayışının ve buna bağlı olarak gerçeklik kabullerinin büyük hatalar içerdiği anlaşılır. Einstein tarafından ortaya atılan görelilik teorisi ve Heisenberg tarafından keşfedilen belirsizlik ilkesi insanlığın tüm evreni, hayatı ve gerçekliği bilimle net bir şekilde tanımlayabileceğine yönelik inancını sarsar. Klasik fiziğin yıkıldığı ve bilime olan inancın sarsıldığı bu dönemle birlikte değişen gerçeklik anlayışı felsefede, sanatta, bilimde ve kültürde belirgin yansımalar bulur (Ecevit, 2001, s. 26-27). Postmodernizmin doğuşuna da atfedilen bu yansımalar ortaya çıktıkları 20. yüzyılla sınırlı kalmaz ve 21. yüzyılın belirleyici unsurları arasında yerini alır.

21. yüzyılda etkisini hissettirmeye devam eden postmodern yaklaşım, insanlığın yüzyıllardan beri süregelen kendini ve evreni anlamlandırma arayışlarına bile karşı çıkar. Alain Robbe-Grillet'nin "Dünya ne anlamlıdır, ne de anlamsız. Vardır, o kadar. En dikkate değer yanı da budur." (Robbe-Grillet, 1981 s. 37) sözü bu arayışlar karşısındaki postmodern tavrın belirgin örneklerinden biridir. Milenyumun inşa ettiği birey, çoğu zaman anlamsızlığı yanlış anlamlarla yüklü olmaya

tercih eder. Bu eğilim, toplum geneline yayılmaya başlayan yeni bir felsefi tutum hâline gelir. Doğası gereği var olan bilgilerin bir kısmını yanlışlayarak ilerleyen bilim, yeni bireyi kesin cevaplara ve sarsılmaz doğrulara ulaşma cüretinden geri tutar.

Modern dönem bilimcilerinin evreni betimlemeye çalışırken kullandıkları iki temel kuramın birbiriyle çeliştiği bilinmektedir. Onlarca yıldır bilim insanlarının tüm gayretlerine rağmen kütle çekim kuvvetini ve evrenin büyük ölçekteki yapısını açıklayan genel görelilik kuramı ile santimetrenin trilyonda biri kadar küçük ölçeklerdeki olayları açıklamakta kullanılan tanecik mekaniğinin tutarlı bir birleşimi elde edilememiştir. Modern dönem fiziğinin üzerine kurulduğu bu iki kuramdan biri yanlıştır(Hawking, t.y., s. 24). Yani içinde bulunduğumuz dönemin gerçekliği kendi alan sınırları içinde çalışan, birbirinden bağımsız ve birbirini yanlışlayan kuramlar üzerine inşa edilmiştir. Modern çağın yeni bireyini de bu gerçekliğin çelişkiler üzerine kurulu bir uzantısı olarak tanımlamak mümkündür.

Evrene yönelik bilginizde yaşanan artış kadar teknolojik gelişmeler de dönem insanının gerçeklik algısının şekillenmesinde belirleyici olur. Tarih boyunca yaşamın ne ve nasıl olduğuna ilişkin cevabı aranan sorular milenyumda daha geniş insan kitleleri tarafından irdelenmeye başlanır. Popüler kültür ve bilim kurgunun bir zamanlar filozofların ancak idrakine varabildiği teorileri okuyucu ve izleyici kitlelerinin ufku içerisine sokması, entelijansiya içerisinde yer almayan topluluklarda da kısmi bir aydınlanma hareketi başlatır. Milenyumun sıradan orta sınıf insanı artık yaşamın kaynağına ve anlamına yönelik birbirinden farklı çok sayıda teoriyi aynı anda sorgulayıp sahiplenebilmektedir.

Antik Yunan'dan beri filozoflarının kendini ve yaşamı açıklamaya yönelik gayretleri ancak seçkin bir azınlık tarafından değer görüp anlamlı bulunmuştur. Varlık sorununa eğilen Platon'un *mağara alegorisi*, Rene Descartes'ın *aldatıcı tanrısı* ve modern dönem düşünürlerinden Gilbert Harman'ın *kavanozdaki beyin* hipotezi popüler kültürün bir ürünü olan bilim kurgunun elinden geçtiğinde milyonlarca insanın gerçeklik algısını sarsacak güce ulaşır. Ortalamanın üzerinde eğitim ve kültür düzeyine sahip pek çok birey artık dünyaya, yaşama ve olaylara bulanık gözlerle de olsa bir zamanlar yalnız filozoflara özgü bir düşünce penceresinden bakabilmeye başlar.

Yeni yüzyılın modern insanı; bilme, anlama ve tahayyül etme ihtiyaçlarına karşılık veren zengin bir teori evreninde bulur kendini. Bu evrende modern insan; tüm belirsizliklerin, olasılıkların ve olabilirliklerin arasında yeni boyutlardan, alternatif gerçekliklerden, paralel evrenlerden ve simülasyona sıkışmış yaşamlardan kurulu yeni bir gerçekliğe ulaşmaya çalışır.

Her geçen gün daha fazla sayıda insanın ilgisini çeken gerçekliğe dair yeni teoriler edebiyat, televizyon ve sinema için zengin birer malzeme olarak görülse de bilimsel ve teknolojik çalışmaların seyri her geçen gün bu kuramları milenyum insanının hayatına daha fazla yaklaştırır. Yeni gerçeklik betimlemeye yönelik söylemler gittikçe daha yüksek tondan dillendirilmeye başlar. Örneğin SpaceX, Tesla Motors, neuralink gibi girişimlerin ve milyarlarca dolarlık teknoloji

şirketlerinin arkasındaki isim Elon Musk, bir söyleşisinde belki biraz da popülist bir tavırla insanlığın şu anda bir simülasyonda yaşıyor olmama ihtimalini milyonda bir olarak gördüğünü açıklar (McCormick, 2016). Felsefi olarak bakıldığında, bu yaklaşımın yüzlerce yıl boyunca insanlığın hayatının merkezinde bulunan geleneksel öğretilerin veya İbrahimî dinlerin telkin ettiği gerçeklik tasavvurundan derin farklılıklar içerdiğini ileri sürmek mümkündür.

Gerçeklik algısı yalnız evrene yönelik bilgimizde, teknolojiye ve felsefi anlayışta ortaya çıkan değişimlerden etkilenmez. Yaşam biçimi ve günlük hayat pratikleri de milenyum insanının gerçekliği algılama biçimi üzerinde etkili olur. Örneğin (Ecevit, 2001, s. 35), kolektif üretim sürecinin bir parçası olan çoğu birey, istemsiz biçimde bu sürecin ancak kendi uzmanlık alanının sınırları içerisinde kalan parçası üzerinde bilgi sahibi olmaya yönelir. Böyle bir yönelim bireyin yaşama bakışı ve çevreyi algılama şekli üzerine yansımalar yaptığında gerçekliğin kopuk parçalar hâlinde algılanması tehlikesi ortaya çıkar. Bu durum 21. yüzyıl insanının sağlıklı nedensellik bağları kurma yeteneğini tehdit eden faktörlerden biri olması yönüyle de dikkat çekicidir. Teknolojinin getirdiği tüm iletişim-ulaşım imkânlarına rağmen bir şekilde kendi içine kapanan, yalnızlaşan, çevresine ve kendisine yabancılaşan bir insan gerçekliği de bu yeni dönemin sık kullanılan tasvirlerinden biri hâline gelir. Bireyselleşen insan, kendi dünyasında özgün gerçeklikler inşa ederek yaşamını sürdürmeye meyleder.

Bilişim ve iletişimde yaşanan gelişmeler; sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda da büyük değişimleri beraberinde getirir. Yüksek teknolojinin olanaklarından yararlanan insan bir yandan küreselleşerek içinde yaşadığı dünyayı küçültürken bir yandan da yeni dünyaların arayışına düşmüştür. Peşine düşülen, bazıları açısından içinde yaşadığımız dünyanın farklı anlamlandırılması ve yorumlanmasına yönelik dünyalar olurken bazıları açısından üzerinde yaşadığımız gezegenin dışında bir dünya olmuştur.

Yeni dönemin gerçeklik tasavvurları, yaşanan gelişmelerin ve bireyselleşmenin etkisiyle farklılıklar yönünden oldukça zengin bir kültür yaratmıştır. Bununla birlikte bu yeni dönemde, insanın binlerce yıldır cevabını aradığı sorulara bilimin ışığında cevap bulma gayreti yönünde her geçen gün daha fazla insan arasında yaygınlaşan bir eğilimin varlığından da söz etmek mümkündür.

2. 1. 1. 2. Fiziksel Dünyada Yaşanan Değişim ve İnsanın İçinde Bulunduğu Durum

Bir zamanlar nasıl işlediğini anlayamadığından korktuğu doğaya mistik birtakım güçler atfeden ve onu kutsal bir bütünlük hâlinde gören insanoğlu bilimsel gelişmelerin getirdiği özgüven ve sanayi devriminden aldığı güçle doğaya hükmedebileceği algısına kapılır. Birkaç yüzyıl boyunca yalnızca kendi faydasını gözeterek büyük bir iştahla dünyanın tüm kaynaklarını kullanma

hevesine kapılan uygarlığımız son birkaç on yılda gezegendeki doğal dengenin birtakım limitlerinin olduğunu ve gezegen üzerinde tek başına hak iddia edemeyeceğini kavramaya başlar.

İnsanlığın düşünce ve değer dünyası kadar yeni yüzyılın demografik dinamikleri de fiziksel dünyada yaşanan değişimin belirleyici faktörlerinden olur. Dünya genelinde eğitim düzeyi yüksek kesimin evlenme ve çocuk yapma oranlarındaki düşüş karşısında eğitim düzeyi düşük kitlelerde nüfus artış oranlarının yüksek seyrettiği gözlenir (Götmark and Andersson, 2020). Toplamların, daha geniş bir ölçekte ülkelerin sosyoekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyleri açısından önemli etkiler yaratan bu durum küresel ölçekte de birtakım riskleri beraberinde getirir. Gelişmemiş ve toplumsal bir düzen inşa edememiş ülkelerde yaşanan nüfus patlamaları milyonlarca insanın ekonomi, konfor ve güvenlik gibi gerekçelerle yaşadığı yeri terk etmesiyle sonuçlanır. Ortaya çıkan kontrolsüz göç hareketleri, refah içerisinde yaşayan gelişmiş ülkelerin de kendilerini bu süreçten bütünüyle yalıtmasının önüne geçer.

Geçmişte, sanayi devriminin ardından ortaya çıkan yeni çalışma alanları, köyden kente göçün ve büyük bir hızla artan nüfusun yarattığı yönlendirilmeye muhtaç kitleleri ucuz iş gücüne çevirerek etkin biçimde kullanmaya imkân tanımıştır. Özellikle Batı ülkelerinde yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına neden olan bu süreç başarılı yönetildiğinde eğitim, kültür ve gelir düzeyi yüksek toplum yapılarının ortaya çıkmasına ortam yaratır. 21. yüzyılda yaşanmakta olan teknoloji devrimi ise yeni iş alanları yaratsa da otomasyonun yükselişiyle insan gücüne olan ihtiyacı azaltmaya başlar. Buna karşın gezegen nüfusunun çoğunluğunu oluşturan az gelişmiş ülkelerde nüfus artışı ve göç kontrolsüz biçimde artmaya devam eder. Bu durum gezegenin sınırlı olan kaynaklarını ve doğal dengesini insan ürünü tehditlerle karşı karşıya bırakır.

Hızla gelişen ve değişen dünya, 21. yüzyıla önceki yüzyıldan devraldığı iklim değişikliği, doğal yaşamın tahribatı, hava, su ve toprak kirliliği gibi kronikleşmeye doğru giden sorunların yanında biyogenetik kirlilik, elektromanyetik kirlilik ve yörünge kirliliği gibi döneme özgü yeni çevresel problemler eşliğinde girer.

Sanayi devriminin ardından hızla gezegen kaynaklarını kullanmaya koyulan insanlık, çoğunlukla kendi çıkarlarını önceleyerek doğada büyük bozulma ve kirlenmelere neden olur. Hammadde ihtiyacını karşılamak için doğal yaşam alanlarına verilen tahribata endüstriyel faaliyetler sonucu ortaya çıkan atıkların getirdiği kirlilik de eklenince telafisi mümkün olmayan hasarlar ortaya çıkar. Bu durum karşısında farklı kulvarlarda ortaya çıkan çeşitli çevreci hareketler kötüye gidişi frenlenmeye çalışır.

20. yüzyılın sonlarında popülerleşen çevreci hareketler dünya genelinde geniş katılımcı kitlelerine sahip olur. 21. yüzyılda yeni medya araçlarının ve iletişim teknolojilerinin imkânlarından yararlanan bu hareketler, daha fazla kişiye seslerini ulaştırılseler de küresel çapta sonuç getirecek adımları atmada yetersiz kalır. Nordhaus ve Shellenberger (2005), *Çevreciliğin Ölümü* adlı yayınlarında belirli alanlarda elde edilen başarılarla rağmen çevreci hareketlerin kültürel

ve politik düzlemde bilinç gelişmesi için yeterli etkiyi yaratamadığını savunur. Araştırmacılara göre hava, su, toprak kirliliğinin önlenmesi ve tehlikedeki türlerin korunması gibi konularda elde edilen başarılar 1960'lı ve 70'li yıllarda yaşayan çevrecilerin büyük hayalleri olsa da yakın dönemde yaşanmakta olan çevre sorunları çok daha geniş kapsamlı ve karmaşık yapıdadır. Küresel ısınma ve yaşam alanlarını tahribi gibi gezegen ölçeğinde etkileri olan küresel problemlerin çözümü için ne politik ne de ekonomik bir zemin oluşturulabilmiştir.

Sosyal ve siyasal farkındalığın düşük olduğu ülkelerde çoğunlukla ekonomik girişimler nedeniyle doğal yaşam alanlarının, en başta ormanlık alanların, tahribata açık hâle geldiği gözlenir. Tüm gezegenin ekosistemi açısından risk teşkil eden bu tahribatların çoğu zaman ülkelerin iç meselesi gibi algılandığı ve uluslararası yaptırımlardan kurtulduğu gözlenir. Bu doğrultuda uluslararası toplumun harekete geçirilmesi ve ülke içlerindeki kamuoyunun ilgisinin çekilmesi konusunda sorumluluk almaya çalışan çevreci hareketler 21. yüzyılın tüm iletişim imkânlarına rağmen çoğu zaman seslerini duyurmayı başaramamakta, başarsalar bile kayda değer sonuçlar elde edememektedir.

Sosyal, kültürel ve fikrî alanda yaşanan tüm gelişmelere rağmen özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafında gözlenen tablo geçmiştekinden çok farklı değildir. Koloni ülkesi oldukları dönem Hindistan ve çoğu Afrika ülkesinde yaşanan çevre kısımlarının benzerleri günümüzde Brezilya, Endonezya, Nijerya gibi bağımsız ülke topraklarında gerçekleşmeye devam eder. Kanada, Rusya ve bazı Avrupa ülkelerinin son otuz yıl içindeki orman varlığında görülen artış (FAO and UNEP, 2020), süreci kısmen geri çevirmenin mümkün olduğuna işaret etse de bu ancak bilinçli ve sorumlu toplumların inşasıyla gerçekleşecektir.

Sanayi devriminin ardından yoğun biçimde atmosferde birikmeye başlayan sera etkili gazlar gezegenin ortalama sıcaklığının giderek yükselmesine ve iklimsel değişikliklere neden olur. Yakın geleceğe yönelik projeksiyonlarda küresel iklimde daha büyük değişikliklere neden olacağı öngörülen bu bozulmanın kuraklık, buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi ve yıkıcı meteorolojik olayların daha sık yaşanması gibi etkileri olacaktır (Karl & Trenberth, 2003). Öngörülebilir ve engellenebilir bir küresel felaketin önüne geçmek için dünya genelinde oluşan kamuoyu baskısının neticesinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi imzalanmış ve daha sonra bu çerçeve sözleşme kapsamında 1997 yılında Kyoto Protokolü, 2015 yılında Paris İklim Anlaşması gibi büyük projeler hayata geçirilmiştir. Ancak küresel çapta sera gazlarının büyük kısmının kaynağı olan büyük devletlerin ekonomik kaygılarla anlaşmalara bütünüyle uymaya yanaşmaması nedeniyle bu alandaki girişimlerden beklenen fayda sağlanamamıştır (Kaya, 2020). İklim değişikliğine karşı etkin bir mücadelenin yürütülememesi, iklim kaynaklı büyük felaketleri 21. yüzyılın muhtemel sorunlarından biri hâline getirmektedir.

20. ve 21. yüzyılın hızla endüstrileşen dünyası atık sorununa da kalıcı çözümler bulmak yerine çoğu zaman kolayına gelen, günü kurtarmaya yönelik uygulamalara başvurur. Usulsüz

biçimde denizlere bırakılan atıklar akıntıların etkisiyle okyanusların belirli bölgelerinde birikmeye ve çapı onlarca kilometreyi bulan çöp yığınları oluşturmaya başlar. Bu birikintilerin en büyüğü olan Büyük Pasifik Çöp Alanı, yoğunluk derecelerine göre değişen boyutlarda ölçülmekte ve zaman zaman yüzlerce kilometreyi bulan ölçümlerle çevrecilerin sekizinci kıta (Gunther, 2009) benzetmelerine konu olmaktadır.

Geçmiş dönemlerden beri devam eden çevresel sorunların yanında bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni çevre sorunları da gündeme gelmeye başlar.

21. yüzyılda insan kaynaklı kirlenme artık gezegen ölçeğini aşarak yakın uzaya ve gök cisimlerine sıçramıştır. Önceki yüzyılla başlayan aktif uzay misyonları son 40 yıl içinde gelişmekte olan ülkelerin de sürece dâhil olmasıyla dünya yörüngesindeki insan yapımı cisimlerin sayısını hızla artırır. Ancak uzay çalışmalarının istenmeyen bir sonucu da bu çalışmalar sırasında ortaya çıkan işe yaramaz parçaların başıboş biçimde yörüngede hızla dönüyor olmasıdır. Günümüzde çapı 10 santimetrenin üzerinde 21 binden fazla insan yapımı nesne başıboş bir biçimde dünya yörüngesinde dönmekte ve zaman zaman dünyaya düşerek çeşitli hasarlara neden olabilmektedir. Daha küçük boyutlardaki parçaların sayısı ise yüz milyonlarla ifade edilmektedir. Saniyede 7 kilometreyi bulan hızlarıyla uzay boşluğunda hareket eden bu cisimler, yörüngede bulunan çalışır durumdaki uzay araçlarını ve uzay misyonlarındaki astronotların hayatını da tehdit etmektedir (Jakhu, 2011). Gezegen dışına yeni yeni adım atmaya başlayan uygarlığımız, kısa zamanda yakın yörüngeyi geri döndürülmesi çok zor bir şekilde kirlenmiş olur.

Yaşamı kolaylaştıran teknolojik araçlar doğal dengeyi bozabilecek dolaylı etkilerinin yanında insan sağlığına doğrudan etkileri bakımından da birtakım riskleri beraberinde getirir. Yeni psikolojik yönelimleri ve yaşam modeli arayışlarını ortaya çıkaran bu riskler kültürel zeminde de farklı karşılıklar bularak birtakım değişimlere neden olur. 20. yüzyılın sonlarına kadar popülerliğini sürdüren şehirli yaşama yönelim hız kaybeder. Dahası kırsal yaşam, şehirli yaşamdan kaçma arayışındaki bazı kesimler arasında arzu edilen, kıymet gören bir yaşam biçiminde dönüşür.

Milenyumla birlikte hayatımızda yer tutmaya başlayan bir diğer mesele de dünya genelinde yaygınlaşan genetiği değiştirilmiş organizmalardan kaynaklanması muhtemel problemlerdir. Tarım ürünlerindeki verimin, dayanıklılığın ve besleyiciliğin artırılması gibi amaçlarla kullanılan gen değiştirme yöntemleri; insan metabolizmasına zararlı reaksiyonları ortaya çıkarma potansiyelinin yanında biyolojik çeşitliliğin zarar görmesi ve tohum kontrolü yoluyla tarımsal üretimde tekelleşmenin önünün açılması gibi riskleri de beraberinde getirmektedir (Arun, Muratoğlu ve Eker; 2015). Gen düzenleme uygulamalarıyla birlikte tarım devriminden beri insanlığın kültürel birikiminin bir parçası olan üretim ve tüketime yönelik pek çok bilgi artık işlevsiz hâle gelmiş ve uygarlığımız yeni bir tarım kültürüyle tanışmıştır.

Organizmanın doğal yapısına yönelik müdahaleler; insanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yapısına da etki etme potansiyeline sahip hâle gelir. Tıp alanında yaşanan gelişmeler genetik olarak düzenlenmiş bireylerin doğmasına, insanlara işlevsel organ dokularının aktarılmasına ve biyolojik açıdan yükseltilmiş insan türlerinin ortaya çıkmasına olanak verecek noktaya gelir. İnsanın fizyolojik ve bilişsel yeteneklerinin artırılması amacıyla yüksek teknolojiye gelişmelerden yararlanan biyolojik müdahalelerin insanlığı daha iyi bir noktaya getireceğini savunan transhumanist yaklaşım (Bostrom, 2005) 21. yüzyılın popüler akımlarından biri hâline gelir. İnsana ve çevresindeki dünyaya yapılan müdahalelerin ileriki aşamalarında insanın tanımı ve varoluşsal sınırlarının değişme ihtimali söz konusudur.

Yaşanan gelişmeler karşısında bilim, felsefe ve etik alanında ortaya çıkan tartışmalar insanmerkezciliği reddeden görüşlerin daha çok popülerlik kazanmasına ve posthümanizm adı altında ifade bulan yeni akımların güç kazanmasına neden olur. İnsanlık, artık kendini ruhu olan bir canlı ve tüm dünyanın imtiyazlı türü olarak görmesine neden olan değerler sistemini yeniden düzenlemeye yönelir.

2. 1. 1. 3. Bilim ve Teknoloji Alanında Yaşanan Gelişmeler

21. yüzyılın dünyasını öncekilerden ayıran başat faktörün teknolojik alanında yaşanan gelişme olduğu söylenebilir. 20. yüzyılın sonlarından itibaren bilişim, telekomünikasyon ve internet tabanlı veri paylaşımı alanlarında yaşanan büyük gelişmeler 21. yüzyılın kendine özgü büyük bir teknolojik devrim yaratmasına olanak tanır. Yaşanan bu devrimin etkileri sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve felsefi alanlarda da etkisini hissettirir.

90'lı yıllar, yaygınlaşan cep telefonları, bunlardan bağımsız olarak neredeyse tüm insanlığın erişimine açık hâle gelen bir internet ağı ve evlere girmeye başlayan kişisel bilgisayarlarla yeni bir teknolojik devrim için hazır bir dünya bırakır milenyuma. 2000'li yıllarla birlikte bu üç teknolojiyi bir arada barındıran akıllı telefonlar yaygınlaşmaya ve gelişmeye başlar. Akıllı telefonların donanım ve yazılım yönünden gösterdiği hızlı gelişim 3G ve 4G gibi mobil veri teknolojileriyle birleşince dünyayı bütünüyle etkisi altına alan büyük bir dijital dönüşüm süreci başlamış olur.

Yaşanan dijital dönüşüm, sosyal ilişkilerden eğlence anlayışına, bilimsel araştırmaların formundan ticari işlemlere, kamu kurumlarının hizmet yapısından iş dünyasının dinamiklerine kadar pek çok alanda köklü değişikliklere neden olmuştur.

Birbiri ardına kurulan LinkedIn (2003), Myspace (2004), Facebook (2004), Flickr (2004), YouTube (2005), Twitter (2006), Instagram (2010), Pinterest (2010), Snapchat (2011), Vine (2012), Tinder (2012), Periscope (2015), Scorp (2015), Tiktok (2016) gibi internet tabanlı etkileşime dayalı platformlar sosyal medya denilen yeni bir kavramın insan hayatına girmesine ve her geçen gün orada daha fazla yer edinmesine ön ayak olur. Kullanım amacı, yöntemi ve türleri dikkate alındığında farklı tanımları yapılabilecek olan *sosyal medya*, genel olarak Web 2.0

tarafından yaratılan ideolojik ve teknolojik temellerin üzerinde inşa edilen ve kullanıcılar tarafından üretilen içeriklerin hazırlanıp paylaşılmasını olanaklı kılan internet tabanlı uygulamaların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Kaplan and Haenlein, 2010, s. 61). Günlük hayatın daha içinden bir tanımla insanların fotoğraf, video, müzik, metin, duygu, düşünce veya durum paylaşarak birbiriyle etkileşim kurmasını sağlayan internet tabanlı uygulamalara genel olarak sosyal medya denilmektedir. Bireylere en az çabayla en fazla kişiye ulaşma olanağı sağlayan bu platformlar, sıradan insanların bir süreliğine de olsa ünlü gibi hissetmelerine imkân tanımalarının yanında gerçekten ünlü kişilerin de bu statüleri aracılığıyla daha fazla etkileşim elde etmelerini mümkün kıldığından kısa sürede dünya çapında popülerleşir. Öte yandan bireylerin başkalarının gözündeki imajlarını kendi istek ve hayalleri doğrultusunda şekillendirme arzusu, bu platformların şekilci, derinliği olmayan, gerçeklikten uzak, muhayyel hayat imajlarıyla dolmasına neden olarak başka boyutta bir gerçeklik algısı problemi yaratır.

Yapılan araştırmaların bir kısmı sosyal medya platformlarının arkadaşlık bağlarının kopmasına engel olduğu tezini desteklerken 21. yüzyılın bir aradaki karşıtlıklar ruhuna uygun düşecek biçimde pek çok araştırma da bu platformların bireylerin sosyal becerilerinin körelmesine ve toplumla ilişkilerinin zayıflamasına neden olduğu tezini desteklemektedir.

Başta gençler olmak üzere tüm yaş gruplarının ilgi alanı hâline gelen etkileşimli platformlar bilgi edinme, öğrenme ve öğretme eylemlerine de farklı boyutlar katmıştır. Kaliteli içerik sağlayan sayfaların varlığı toplumun bir kesiminde bilgi birikimini artırarak entelektüel seviyeyi yukarı çekerken sayıları çok daha fazla olan etkileşim odaklı sayfaların gerçeklikten uzak, göze ve kulağa hoş gelen içerik üretimindeki artış toplumlarda yeni tarzda bir cehaletin yayılımını hızlandırmaktadır. Yine bu soruna paralel olarak 21. yüzyılın özgün ürünlerinden olan sanal yalancılık (*Ing. troll*) ve hakikat ötesi (*Ing. post-truth*) gibi kavramlar sık sık gündeme gelir, hatta zaman zaman gündemi tayin eder.

Toplumun mobil uygulamalara ve sosyal ağlara olan ilgisini fark eden pek çok özel kurum iş sahasını genişletmek ve yeni hizmetler sunmak için bu alanlara yönelerek özel yatırımlar yapar ve kendilerini yeniler. Kamu kurum ve kuruluşları da daha kolay, hızlı ve düşük maliyetli hizmet sunabilmek amacıyla internet tabanlı uygulamaların avantajlarından yararlanmaya başlayarak çağa ayak uydurur. Ekonomi, sağlık, güvenlik ve eğitim gibi pek çok alan gün geçtikçe daha yoğun biçimde bilişim ve internet uygulamalarının kullanım alanı hâline gelir.

Donanım, yazılım ve internet desteği bakımından büyük bir hızla gelişen bilgisayar teknolojisi; yüksek çözünürlüklü grafikleri, çevrimiçi erişim desteği, başarılı kurgulanmış oyun içerikleri ve kendine özgü gerçeklik tasvirleriyle 21. yüzyılın eğlence ve oyun anlayışını da yeniden şekillendirir. 20. yüzyıldan beri süregelen video oyun eksenli eğlence türü artan kalitenin ve çevrim içi etkileşim desteğinin etkisiyle popülerleşerek geniş kitlelerin öncelikli eğlence aracı hâline gelir. Bunun yanında çevrim içi etkinlikler, sanal gerçeklik (*Ing. virtual reality*) ve artırılmış gerçeklik

(*İng. augmented reality*) gibi teknolojiler sadece eğlence sektörüyle sınırlı kalmaz ve eğitimden ticarete pek çok alanda kendine daha fazla yer edinmeye başlar.

Teknolojide yaşanan büyük atılımlar insanların birbirlerine kolay ulaşmasına, hızlı biçimde etkileşim kurabilmesine ve bilgi, meta veya sermaye takasının kolaylaşmasına olanak yaratır. Friedman (2000, s. 68-93) tarafından *teknolojinin demokratikleşmesi* olarak adlandırılan bu süreçte teknolojik imkânlar bir grup seçkin azınlığın elinden çıkıp bütün insanların kullanımına açılmıştır. Buna paralel olarak internet ve telekomünikasyonun yarattığı kolay erişim imkânları sayesinde bilgiye ulaşmak ve bilgiyi yaymak eskisinden çok daha kolay hâle gelmiştir. Friedman'ın (2000, s. 93-120) *enformasyonun ve enformasyon akışının demokratikleşmesi* olarak adlandırdığı bu süreçler sayesinde küreselleşmenin etkileri diğer alanlarda da kendini hissettirir. Birtakım güç sahiplerinin bilgi üzerindeki mutlak hâkimiyetinin sona ermesi sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanda daha demokratik bir ortamın oluşmasına ön ayak olur.

Teknolojinin ve buna bağlı olarak bilgiyle finansın yayılımındaki değişme küreselleşme sürecini hızlandırırken ona alternatif düzenleri de baskı altına alır. Friedman'a (2000, s.133) göre teknoloji, finans ve enformasyonun *demokratikleşmesi* sadece alternatif sistemleri koruyan duvarları yerle bir etmekle kalmamış, *elektronik sürü* olarak adlandırılabilir yeni bir gücün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sürü dünyanın her köşesinde ekranları aracılığıyla işlem yaparak yatırım fonlarının, hisse senetlerinin, tahvillerin veya diğer yatırım araçlarının yönünü belirleyen yatırımcılardan ve çok uluslu şirketlerden oluşmaktadır. Hızla gelişmekte ve daha da güç kazanmakta olan elektronik sürü; ülkeler ve şirketler açısından büyümeyi sağlayan asli sermaye kaynağı olarak devletlerin yerini almaktadır. Küreselleşmenin yarattığı yeni koşullarda refah içinde yaşamak isteyen bir ülke bu güçle iyi ilişkiler kurmak ve onun talep ettiği liberal serbest piyasayı yaratıp diğer politikalara uyum sağlamak zorundadır. Aksi takdirde ülke büyümek için ihtiyaç duyduğu sermayeden mahrum bırakılır.

Teknolojinin ülkelerin iç ve dış dengeleri üzerindeki etkileri ekonomik araçlar kadar sosyal ve kültürel araçlardan da güç almaktadır. 21. yüzyılın küresel ölçekteki en çarpıcı sosyal ve siyasal hareketlerinden olan Orta Doğu'daki *Arap Baharı*, Fransa'daki *Sarı Yelekliler Hareketi* ve ABD'deki ırkçılık karşıtı gösteriler büyük oranda sosyal medya platformlarındaki paylaşımların harekete geçirdiği kalabalıklar tarafından ortaya çıkarılır. Dahası terör amaçlı örgütler de sosyal medya platformlarının etkileşim gücünden yararlanarak katılımcı bulma arayışına girer ve uluslararası ölçekte faaliyet göstermeye başlarlar.

Makro ölçekte ülkelerin toplum, ekonomi ve siyaset dinamiklerini değiştiren teknoloji devrimi mikro ölçekte de bireysel bütçeler, çalışma yaşamı ve sosyal ilişkiler üzerinde büyük etkilere sahip olur. Günümüzde insanların eğlence ihtiyaçlarını başkalarıyla birlikte yapacağı etkinlikler yerine bir bilgisayarın sunduğu sanal dünyalarda karşılamayı tercih etmesi yaygın bir yönelimdir. Ancak teknolojik devralma sosyal yaşamla yetinmeyerek yaşamın diğer alanlarına

yayılma eğilimi göstermiştir. Artık pek çok insan da işini daha ucuza çalışan göçmenler yerine mikroişlemcilere ve onlar tarafından kontrol edilen makinelere kaptırmaktadır. Bu realite sosyo-ekonomik yapıda ve düşünme şeklinde köklü değişimler gözlenmesinin önünü açar.

Teknoloji hızla gelişirken insan bir yandan onunla güç kazanmakta bir yandan da onun karşısında güçsüzleşmektedir. Son yüzyıla kadar içinde yaşadığı dünya üzerindeki hâkimiyetini sorgulamaktan oldukça uzak bir yerde konumlanan insan giderek doğaya ve çevresindekilere karşı yabancılaşmaya başlar. Tükettiği gıdaların çoğunu ambalajlar içinde önüne gelen formuyla ancak tanıyabilen, kullandığı aygıtlarla ilişkisinde yetersiz, uzman desteği olmadan çoğu sorununun üstesinden gelemeyen yeni bir insan tarifi bu dönemin ürünü olarak karşımıza çıkar (Ecevit, 2001, s. 35). Öte yandan bilim ve teknoloji sayesinde insanın karşısına çıkan tüm problemleri aşabileceği yönündeki düşünce bu modern insanı herhangi bir yetersizlik hissinden uzak tutar. Milenyumun ufkunda geçmiş tanrı kralların özgüveninde fakat onların aksine bu kez kendi mevcudiyeti ve dünyanın seyrine gerçekten müdahale edebilme potansiyelinde yeni bir insan profili gözükmemektedir.

2. 1. 1. 1. 4. Ekonomik Alanda Yaşanan Gelişmeler

Teknoloji alanında yaşanan büyük atılımlar 21. yüzyılın ekonomik koşullarının şekillenmesindeki en belirleyici unsur olur. Bunun yanında toplum ve ekonomi söz konusu edildiğinde akla gelen, insanlığın yüzyıllardan beri kurtulamadığı, bir anlamda kronikleşmiş temel sorunlar bu yüzyılda da varlığını sürdürür. Dünya kaynaklarının paylaşımındaki adaletsizlik, yoksulluk, yolsuzluk, yozlaşma ve fırsat eşitsizliği gibi ekonomiye dönük pek çok sorun bu yüzyılın kendine özgü sosyal, siyasal, kültürel ve teknolojik koşulları doğrultusunda yeni formlara bürünerek var olmayı sürdürür.

Friedman (2000), 1998 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz sonrası tüm dünyanın yeni bir gerçeğin farkına vardığına dikkat çeker: 2. Dünya Savaşı'ndan beri süregitmekte olan yerleşik, hantal Soğuk Savaş sisteminin yerini küreselleşme adı verilen son derece hareketli ve parçaları birbiriyle ilişkili yeni bir sistem almıştır. Sınırların öneminin azaldığı düşüncesi ve iç içe girmeye başlayan ülke ekonomileri önceki deneyimlerden farklı bir düzeni ortaya çıkarmıştır. Yazarın ifadesiyle artık herkes aynı nehirde akmaktadır. 1800'lü yılların ortalarından 20. yüzyılın ortalarına kadar demiryolu, telgraf, telefon ve radyo gibi çığır açıcı pek çok buluş insanlığa mini bir küreselleşme deneyimi yaşatmış olsa da dünyanın önemli bir kısmı bu deneyimin dışında kalmıştır. 21. yüzyılın başlarında söz konusu olan süreçte ise en temelde telekomünikasyonun ucuzlayıp yaygınlaşması sayesinde küreselleşme gelişmiş ülkelerin sınırlarını aşarak dünyanın geri kalanını da içine almıştır (s. 19-21).

Ülkelerin uluslararası ticarete açık hâle gelmesi veya sermaye ile işgücünün uluslararası hareketliliği, küreselleşmenin geçmişi çok eskiye dayanan ekonomik etkileri arasında sayılabilir.

Ancak 21. yüzyıla birlikte bu etkilerin çok daha geniş ölçekte hissedildiğini söylemek mümkündür. Dahası şirketlerin çok uluslu yapılara bürünmeleri, üretimin değişen yapısı, teknolojinin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkileri ve ortaya çıkan yeni istihdam biçimleri gibi çok sayıda yenilikten küreselleşmenin toplum hayatına son dönemlerde kattığı ekonomik değişimler olarak söz etmek gerekir. Bu değişimlerin farklı alanlardaki yansımaları sonucunda artı değer yaratma ve paylaşmaya yönelik çeşitli vaatler ortaya çıksa da yeni düzenle birlikte pratikte daha çok büyük sermaye sahiplerinin diğerleri üzerindeki ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal tahakkümüyle karşılaştığı yönünde eleştiriler de mevcuttur. Bu bağlamda Foster (2005, s. 107), küreselleşmeyi zenginin daha zengin fakirin daha fakir olduğu emperyalizmin yeniden keşfi olarak tanımlamaktadır.

Milenyuma girerken sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik sınırların ortadan kaldırılmasına yönelik birbiri ardına atılan adımlar belirgin biçimde Avrupa Birliği'nin iç uygulamalarında gözlenir. Ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde ortak hareket etmeyi temel amaçlarından biri olarak gören Birlik, 2000'li yılların başında kullanıma soktuğu ortak para birimi Euro'yu birlik içi ve birlik dışı meselelerde politik bir araç olarak da kullanabilme avantajına sahip olur.

Teknolojinin sunduğu olanaklar ve dönemin ruhuna özgü politik tablo yeni yüzyılda uygar dünyanın bir parçası olma yolundaki tüm ülkeleri yeni ekonomik düzene ayak uydurmaya zorlar. Friedman (2000, s. 121), küreselleşmenin idealize ettiği ekonomik ortamı *altın deli gömleği* olarak adlandırır. Bir ülkenin küreselleşmenin getirdiği ekonomik fırsatlardan yararlanabilmek için sağlaması gereken bu koşullar özel sektörü ekonomik büyümenin motoru hâline getirmek, devlet bürokrasisini küçültmek, bütçe dengesi sağlamak, ithal ürünlerdeki gümrük tarifelerini iyileştirmek, kotalardan ve yerel tekellerden kurtulmak, ihracatı artırmak, devlete ait sanayi kuruluşlarını ve kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirmek, sermaye piyasalarını serbestleştirmek, ülkedeki sektörleri hisse senedi ve tahvil piyasalarını doğrudan yabancı mülkiyetine açmak, bankacılık ve telekomünikasyon sistemlerini özel mülkiyete açmak gibi onlarca liberal ekonomi adımını içerisinde barındırmaktadır. Ancak yazar bu noktada göz ardı edilemeyecek bir soruna dikkat çeker: Bu gömlek tek boy hazırlanmakta olduğundan bazı ülkelerin üzerine tam olurken bazı ülkelere bol veya dar gelmekte, kendisini giyenleri zor durumlarda bırakabilmektedir. 21. yüzyıl dünyasının bu yeni koşulları pek çok ulus için gelenekselleşmiş ekonomik düzenlerinin ve toplumsal alışkanlıklarının da sonuna işaret etmektedir.

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizle birlikte liberal ekonomik yaklaşımın yukarıda betimlenen katı tutumuna ve sarsılmaz özgüvenine büyük bir darbe indiği görüşündeki Boratav (2017), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve küresel sermaye tarafından adeta bir iman biçimi hâline getirilen serbest piyasa söyleminin bu süreçte yaşananlar nedeniyle rafa kaldırıldığını savunur. Yazar, zora düşen uluslararası sermayeyi kurtarmak için devletlerin piyasa hareketlerinde düzenleyici rolü üstlenmesi, ekonomik paketler açıklaması ve gerektiğinde kamu kaynaklarını özel

sektörün can bulması için kullanması gibi serbest piyasa söylemine ters taleplerin bu dönem sık sık gündeme alındığına dikkat çeker.

Tarih boyunca uluslararası finansın yön değiştirmesi ülkelerin iç ve dış politikalarında ciddi etkiler yaratır. Zaman zaman küresel güçler tarafından gelişmekte olan ülkelerin üzerinde bir baskı aracı olarak kullanıldığı ileri sürülen finans akışının 21. yüzyılda daha çok kâr odaklı doğal hareketlere dönüştüğünü savunan Friedman (2000) küreselleşmenin getirdiği yeni koşullardan söz ederken ulus devletler ve küresel piyasalar arasındaki dengenin teknolojinin etkisiyle kökten değiştiğine dikkat çeker. Artık yazar tarafından *elektronik sürü* olarak adlandırılan ve bilgisayar başından yatırımların yönlenmesini sağlayan milyonlarca insandan oluşan yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu sınıf; bir merkeze bağlı olmayan, ortak bir karar mekanizmasından soyutlanmış, bütünüyle pragmatist ve bireysel yatırım kararlarının benzerliği üzerinden ekonomik tercihlerinin sürü eylemine dönüşmesini sağlayan yeni bir finansal gerçeklik olarak ulus devletlerin üzerinde olağanüstü bir etkiye sahip olmaktadır. Bu durum ülke ve hükûmetlerin uluslararası imajının bir ekonomik değişken olarak yeniden konumlanmasına yol açar.

İçinde bulunduğumuz dönemle birlikte teknolojinin çeşitlendirdiği sanal yatırım araçları ve kaldıraçlı işlem olanakları yatırımcıların ellerindekinden çok daha fazla sermayeleri varmış gibi hamleler yapabilmelerini mümkün kılmaktadır. Bu durum hizmet veya mal üretiminden neredeyse bağımsız, sanal bir sermaye piyasasının oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin 2019'da Birleşik Krallık'ın yıllık millî geliri 2,9 trilyon dolarken Londra döviz piyasasında kaldıraç etkisiyle yalnızca bir günde gerçekleşen tezgâh üstü işlemlerin hacmi 3 trilyon Amerikan Doları'ndan fazladır (BIS, 2019).

2000'li yılların başlarında teknolojik araçların yaygınlaşmasıyla daha geniş kitlelerin ilgi alanına giren türev yatırım araçları ve kaldıraçlı işlemler yeni binyılın popüler yatırım alanları hâline dönüşür. 2008 yılında ise Satoshi Nakamoto adını kullanan bilinmeyen biri ya da birileri tarafından dünya ekonomi dengelerini kökten değiştirecek yeni ve merkeziyetsiz bir elektronik para sistemi ortaya sürülür. Bitcoin adı verilen bu yeni ödeme ve yatırım aracı blok zinciri olarak adlandırılan kriptografik bir finansal teknolojinin öncüsü olur. Ardından Vitalik Buterin (2014) tarafından akıllı sözleşmelere ve merkeziyetsiz uygulamalar çalıştırmaya izin veren Ethereum adlı yeni nesil bir blokzincir kurulur. Daha sonra çıkacak binlerce farklı kripto varlığın önünü açan bu girişimler büyük finansal araçlar hâline dönüşmenin yanında web 3 olarak anılan dağıtık veri kayıtlarına dayalı merkezi olmayan bir internet tasavvuruna ilham olur.

Devletler, bir yandan teknolojinin getirdiği yeni ekonomik unsurlardan kaynaklanabilecek risklere karşı önlem almaya çalışırken bir yandan da fırsatlardan yararlanmak ve ekonomi üzerindeki kontrollerini kaybetmemek amacıyla teknolojinin sunduğu yeni araçlardan yararlanma yoluna gider. Bu amaçla dünya genelinde uygulanan ekonomi politikalarında basılı para yerine dijital paraya yönelimde büyük bir artış yaşandığı gözlenir. Nakit akışının kontrolü ve takibi,

ekonomik durumun ve eğilimlerin daha kolay tespiti, negatif faiz politikasıyla tüketimin teşviki gibi amaçlara hizmet etme kapasitesi yüksek olan dijital paralar yeni yüzyılın ruhunun ve ekonomik dinamiklerinin ortaklaşa bir ürünü olarak her geçen gün hayatımızda daha fazla yer tutmaya başlar. Devletlerin bu çabası karşısında parasal özgürlük yanlıları ise kripto paralara ve merkeziyeti olmayan benzer yatırım araçlarına yönelir.

Tarih boyunca maddi güç sahiplerinin toplum ve devletler üzerinde baskı kurdukları, ellerindeki gücü kendi hükümlerlerini sürdürürken karşılarına çıkabilecek rakiplerin önünü almak için kullandıkları sıklıkla gözlenen bir durumdur. Ekonomik açıdan zorbalık olarak kabul edilebilecek bu yönelimlerin zaman zaman devletler, zaman zaman sermaye sahipleri tarafından ortaya koyulduğu tarih boyunca gözlenmiştir. Teknolojinin sunduğu olanakların bu zorbalığı kolaylaştıracağı yönünde endişeler mevcut olsa da küreselleşme yanlıları bu endişeleri yersiz bulur. Friedman (2000, s. 68-92) küreselleşmeyle birlikte finansın da demokratikleşmeye başladığını savunur. Soğuk savaşın sonuna kadar büyük yatırım kuruluşlarının, devlet kurumlarının veya birtakım seçkinlerin sahip olduğu sermaye bulma ve yönlendirme imkânı yeni küreselleşme dönemiyle birlikte çok daha geniş bir tabana yayılmış, sayıları ve ekonomik faaliyetleri hızla artan bireysel yatırımcılar yeni bir ekonomik tablo yaratmıştır.

Yeni küresel ekonomik düzen, temel itici gücünü teknolojinin sunduğu olanaklardan ve yeni denge unsurlarından almaktadır. Dijital araçların ekonomik faaliyetler üzerindeki belirgin etkisi tarım, ticaret, sanayi, turizm ve altyapı sektörlerinde ciddi dönüşümlere sebep olur. Bu süreçte pek çok meslek tarihe karışırken pek çok yeni iş kolu da ortaya çıkar. Üretim süreçlerinde ve hizmet sektöründe insan gücüne ihtiyaçta olan azalma çağın ekonomik koşullarına özgü yeni yapılandırmaları gündeme getirir. 16. yüzyılda Tomas Moore'ın *Ütopya'sında ancak* hayali kurulabilen temel evrensel gelir, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere çoğu gelişmiş toplumun gündeminde daha ciddi yer edinmeye başlar. Finlandiya, İsviçre ve Kanada gibi ülkelerde pilot projelerle uygulamanın çok yönlü incelemeleri yapılır. İsviçre bir referandumla temel vatandaşlık geliri uygulamasına geçilmesini halkının onayına sunar ancak uygulama referandumda reddedilir (Minder, 2016). 2020 yılı itibarıyla tesis edilebilmiş başarılı bir temel gelir uygulaması mevcut olmasa da bu uygulama, içinde bulunduğumuz yüzyılın potansiyel ekonomik değişimlerinden biri olarak görülmektedir.

İçine girdiğimiz döneme ekonomik açıdan getirilen temel eleştiri insanlığın bilimsel, kültürel, sosyal, siyasal ve düşünsel alanda kat ettiği mesafeyi ekonomik düzlemde ortaya koyamamış olmasıdır. Zenginle yoksul arasındaki uçurumun derinleşmesine yönelik değerlendirmeler küreselleşmeye ekonomik alanda oldukça sık getirilen eleştiriler arasındadır. Friedman (2000) bu uçurumun büyüdüğünü kabul etmekle birlikte dünyanın pek çok yerinde yoksulluk standartlarının değiştiğine dikkat çeker. Bu yaklaşıma göre yoksulların sahip olduğu

yaşam şartları eskisinden daha iyidir. Yani nispi yoksulluk pek çok ülkede artsa da mutlak yoksulluk azalmaktadır (s. 355-366).

2. 1. 1. 1. 5. Kültürel Alanda Yaşanan Değişimler

Yeni yüzyılın ilk çeyreğindeki kültürel koşullar, büyük ölçüde milenyumun başlangıcındaki teknolojik, ekonomik, siyasi ve felsefi dinamikler doğrultusunda şekillenmiştir. 20. yüzyılın sonlarında tırmanışa geçen küreselleşme, tüketim toplumu, popüler kültür ve postmodernite; 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bu dönemin kendine özgü olanaklarına paralel bazı form değişikliklerine uğrayarak gündemdeki yerini korur.

2000’li yılların başında gerek kökeni gerekse içeriği bakımından Amerikan ağırlıklı bir küresel kültürün varlığına dikkat çeken Berger (2003, s.10-11), küreselleşmeye Anglo-Amerikan uygarlığının Helenistik dönemi yakıştırması yapan Şilili tarihçi Claudio Veliz’in düşünceleri üzerinden bir tartışma yürütür. Bu masumlaştırma arayışlarına belli ölçüde hak vererek kavramı emperyalizmden ayıran yazara göre Yunancanın söz konusu dönemdeki hâkimiyetinin bir benzeri Batı uygarlığının kültürel taşıyıcısı konumundaki İngilizcede gözlenir. Öte yandan Antik Yunan, kültürel üstünlüğünün zirve yaptığı bu dönem güç bakımından eski potansiyelini kaybetmişken 2000’li yılların başında Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği dünyanın büyük çoğunluğuna kabul ettirdikleri kültürel üstünlüklerinin yanında hem askerî hem ekonomik hem de politik anlamda dünyadaki baskın güçler konumundadır.

Küreselleşme teorik olarak dünyanın herhangi bir bölgesinde ortaya çıkan yerel bir olgunun zamanla dünyanın geri kalanına yayılarak farklı toplumlarda etkisini hissettirmesini ifade ediyor olsa da küresel ölçekte etkisini hissettiren bu olgular uzun yıllar bütünüyle Batı medeniyetinin yarattı dünyasından çıkmıştır. 21. yüzyılın reddedemeyeceği bir miras olarak kucağında bulduğu bu kavram, çıkış noktası itibarıyla çoğu zaman ekonomik bir fenomen olarak algılanmakta, ancak en büyük etkilerini sosyal ve kültürel alanlarda hissettirmektedir. Sosyoloji, etik ve politikanın tartışma alanlarında sıklıkla gündeme gelen bu kavram, menfi ve nispi yönde çok geniş bir yelpazede değişkenlik gösteren tepkiler ortaya çıkarmaktadır. Berger (2003), bu noktada kavrama yüklenen anlamları dikkate alarak temelde abartılı bulduğu iki grubun varlığına dikkat çeker: Küreselleşmeye olumlu yaklaşan dahası duygusal yönden bağlılık gösteren gruba göre bu fenomen insanlığa yeni bir barış ve demokratikleşme çağını açacak uluslararası bir sivil toplumu vadetmektedir. Karşıt gruba göre ise küreselleşme, tehditkâr bir biçimde Amerika’nın ekonomik ve siyasal egemenliğini, bunun kültürel sonucu olarak da metastazla her yere yayılmış bir tür Disneyland’ı andıran tek tipleşmiş bir dünyayı akla getirmektedir. Bu yaklaşıma göre söz konusu sürecin neticesine bir çeşit kültürel Çernobil yakıştırması yapmak da mümkündür (s.10).

Bilgiye kolay erişim ve diğer kültürleri yakından tanıma imkânı bireylerdeki içinde yaşanan toplumun yerleşik kültürel değerlerini ve bazı yanlış kabullerini sorgulama eğilimini artırmıştır. Bu

durum dogmalardan sıyrılmış, entelektüel düzeyi yüksek, enternasyonal düşünebilen, ilerici bir sınıfın oluşmasına zemin hazırlasa da toplumun bazı kesimlerinde aksi yönde sonuçların ortaya çıktığı görülür. 20. yüzyılın ikinci yarısında bütün dünyayı sarsan sosyal, kültürel ve ekonomik modernleşme beraberinde bir kimlik karmaşası da getirir. Geniş halk kitlelerinin bu karmaşaya karşı tepki geliştirerek geleneğe ve dine yönelme eğilimini artırdığını savunan Huntington (2002) bu iddiasını kültürel zeminde ısınmakta olduğunu öne sürdüğü *Medeniyetler Çatışması* tezini güçlendirmek için bir argüman olarak sunar.

Fukuyama (t.y.), 20. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa uygarlığının tarihiyle yüzleşmek zorunda kaldığını ve bu nedenle geleneksel Batı ahlaki özgüveninin sarsıldığını savunur. Bunun yanında üçüncü dünya olarak işaret edilen az gelişmiş toplumlar yeni küresel düzende daha fazla gündeme etki etmeye başlamış, yeni ideolojiler ortaya çıkmış ve geleneksel normlar sorgulanarak kültürel göreceliliğin güç kazanmasının önü açılmıştır. Farklı kültür ve tarihlere sahip daha fazla toplumun gelişerek küresel düzenin birbirine kaynaşan yapıları içinde bütünleşmeye başlaması bu göreceliliği daha ilgi çekici bir duruma getirecektir.

Yükselen küresel kültürün bir diğer ayağı da Batılı aydın küreselleşmesi olarak kendini göstermektedir. Bu sınıfa dâhil olan seçkin aydınlar; bazen sivil toplum kuruluşları bazen devlet bağlantılı oluşumlar bazen de devletler arası kuruluşlar aracılığıyla Batılı aydınların üretimi olan düşünce ve davranışları dünya pazarına taşımaktadırlar. Örneğin insan hakları, çevrecilik, feminizm, çok kültürlülük gibi düşünceler ve bu düşüncelerin salık verdiği yaşam tarzları söz konusu Batılı aydın sınıf tarafından küresel kültürün bir parçası hâline getirilmeye başlanmıştır (Berger, 2003, s. 11-12). Yüzyılın yaratı dünyasından çıkan edebi yapıtlar, televizyon programları ve sinema filmleri bu kültürel kodları yaymak için kullanılan popüler araçlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durum 21. yüzyılın değer dünyasını, sosyal ilişkilerini ve yaşam biçimini şekillendiren unsurlardan popüler kültürü incelenmeye değer kılmaktadır.

Belli bir dönem için geçerli olan, geniş halk kitlelerince sevilip benimsenen, hızlı üretilen ve hızlı tüketilen kültürel öğelerin bütünü (TDK, 2020) olarak tanımlanan popüler kültür; kitle iletişim araçlarının yaygınlığına koşut biçimde her geçen gün toplum yaşamında daha fazla yer kaplamaktadır. Sosyal medya ağlarının ve internet tabanlı diğer platformların popüler kültürden beslenirken aynı zamanda ona yeni içerikler üretmeyi sürdürmesi, bu kültür formunun 21. yüzyılda kontrolsüzce büyümesine neden olmuştur.

2003 yılında kurulan ve iş dünyasındaki insanların kendilerini tanıtp birbiriyle etkileşime geçmesini sağlayan LinkedIn'in ardından 2004 yılında, sıradan insanların da fotoğraf, video ve düşünce paylaşarak etkileşime girmek için kullandığı Facebook gelir. Birkaç yıl içinde kullanıcıların hayatına giren YouTube, Twitter, Instagram, Pinterest, Snapchat, gibi platformlar dönem insanının yaşam tarzını, düşünce yapısını ve bunları yansıtırma biçimini etkiler. Sıradan insanlara bir ünlü gibi hissetmenin hazzını yaşatan sosyal medya uygulamaları bu yönüyle

şekilciliğin toplumlar içinde yaygınlaşmasını ve bireylerin kendi ütopyik gerçekliklerini yaratma arayışına düşmesinin önünü açar. Başkaları tarafından onaylanma, takdir görme ve yüceltilme arzusu kimi zaman bireyin kendi doğrularını ve içinde bulunduğu gerçekliği yadsımasıyla sonuçlanır.

Sosyal medya platformları, onay verdikleri paylaşım yöntemleri ve bunlara yönelik kısıtlamalarıyla da 21. yüzyıl insanının kültürel kodlarını etkileme potansiyeline sahip olur. Uzun süre boyunca tek seferde en fazla 140 karakterlik bir içeriği paylaşmayı mümkün kılan Twitter'ın kullanıcılarının anlatım tarzları üzerinde yarattığı etkiler veya farklı platformlardaki 24 saat kalıcılığı olan paylaşımların birey ve toplum psikolojisi üzerindeki etkileri bilimsel araştırmalara konu olacak niteliktedir.

Günümüzde, dünyanın herhangi bir noktasında üretilen yerel veya enternasyonal bir kültürel unsur kısa süre içerisinde internet üzerinden bütün dünyaya yayılabilmekte, büyük hayran kitlesine sahip olabilmekte ve yine aynı hızla popülerliğini yitirip unutulmaktadır. Örneğin 2012 yılında Güney Koreli bir müzisyen tarafından kendine özgü dans figürleri eşliğinde çekilen bir video klibin kısa sürede Hollywood yıldızlarından dünyanın diğer köşesindeki taşralı göçmenlere kadar milyonlarca insan arasında yayılan bir dans akımı yarattığı görülür. Absürtlüğün müzik ve dansa form bulmuş hâli olarak yorumlanabilecek bu şarkı, yükselişiyle aynı hızda popülerliğini kaybeder ve birkaç yıl içerisinde hayran kitlesini yitirerek gündemden düşer. Bu hızlı yükseliş ve düşüş yeni binyılın kültürel yönelimlerini yansıtmaya bakımından kayda değerdir.

İnternetin yaygınlaşması ve veri akışın hızlanması popüler kültürün yaygın ürünleri olan sinema ve televizyon yapımlarının da değişikliğe uğramasına neden olmuştur. Önceleri yalnızca sinema gösterimi veya televizyon yayını için gerekli ölçütler gözetilerek hazırlanan yapımlar artık yerini internet üzerinden hizmet sunan ve üyelik sistemiyle çalışan platformlar için hazırlanmış yapımlara bırakmaya başlar. Geleneksel sinema ve dizi yapımcılığının tereddütle yaklaştığı kişisel özgürlük, farklılıkları yüceltme ve bireysel tercih temelli yönelimler, 21. yüzyılın yeni platformlarında daha kolay yer bulmaya başlar. Dahası, birer dünya markası hâline gelen bu platformlar, internet aracılığıyla yapımlarını hükûmetlerin kontrolünden bağımsız biçimde dünyanın dört bir tarafına ulaştırarak küresel anlamda yeni bir kültürün ve yeni normallerin tohumlarını atmaya başlar. Benzer biçimde çağın sosyal, kültürel ve ahlaki yaklaşımlarının getirmiş olduğu yeni ölçütlerle birlikte yeni normal tanımı da bu dönem yapımlarının resmettiği değer dünyasına farklı renkler katar.

Popüler kültüre dayalı ürünlerin yüzeysel olarak tüketildiği, bu nedenler de insanların inanç, değer ve davranışları üzerinde büyük, kalıcı etkiler bırakmadığı yönünde görüşler vardır. Ancak giyilen tişörtün üzerindeki savaş karşıtı sloganın veya dinlerken dans edilen ithal bir müziğin bireyin iç dünyası üzerinde önemli bir sonuç doğurmaması pek olası görünmemektedir (Berger, 2003, s. 15).

Küresel kültürün etkileri sonucunda yerel kültürlerin yeniden canlanmasının mümkün olduğu yönünde tezler de mevcuttur. Örneğin açılan bir hamburger zinciriyle rekabet edebilmek adına hızlı tüketime uygun geleneksel besinler hazırlayıp tüketicilere sunan yerel işletmeler yemek kültürünün yerelde de gelişmesine katkı sağlayabilir veya Batılı moda ürünlerinin güçlü yönlerini fark eden tasarımcılar yerelde bir estetik yükselişi yakalayabilir. Melezleşme olarak da aldandırılan sentez kültür yaratma süreci her durumda olumsuz sonuçlar yaratmayabilir. Bu noktada Huntington'ın güçlü ve zayıf kültür ayrımından yararlanan Berger (2003, s.19-20) Çin, Hindistan, Japonya gibi Asya kültürlerinin gücüne; çoğu Afrika ve bazı Avrupa ülkelerindeki yerel kültürün zayıflığına dikkat çeker. Baskın taraf hangisi olursa olsun neticede bütünüyle yerel bir kültürün varlığından söz etmek imkânsız hâle gelir. Yerli ve yabancı öğelerin senteziyle ortaya çıkan bu karma kültürler 20. yüzyılın ortalarından beri ivme kazanan kalıpların dışına çıkma eğilimiyle daha da güç kazanır.

21. yüzyılın dünyası, pek çok felsefi anlayışın ve kültürel akımın birlikte hüküm sürdüğü, moderniteyle postmodernitenin yan yana varlığını sürdürdüğü zengin ve özgün bir kültürel çeşitliliğe sahiptir. Bu dönem etkisini sürdüren akımlar içerisinde postmodernizm, dönemin ruhunu yansıtmaları bakımından ayrıca incelenmeye değerdir.

Batı dillerinin Latince'den aldığı "sonra" anlamındaki "post" ön eki ve "modern" sözcüğünün birleşimiyle oluşturulan bu kavram 21. yüzyıl öncesinde popülerleşse de canlılığını içinde 21. yüzyıla kadar sürdürmüştür. Farklı bilim ve sanat alanlarında kullanılıyor olması postmodernizmin net bir tanımının olmasını güçleştirmektedir. Var olan kalıpların dışına çıkmayı ve özgün olmayı salık veren doğası göz önüne alındığında postmodernizmin kavramsal sınırları belli bir terim olarak tanımlanamaması olağan karşılanacaktır. Featherstone (1996, s. 21) "postmodernlerin sayısı kadar postmodern tanım vardır" sözleriyle bir anlamda bu duruma işaret eder.

Postmodern dönemde hâkim olan anlayış için kullanılan postmodernizm sözcüğünün zaman zaman felsefi ve dilbilimsel açıdan uygun olmadığı gerekçesiyle reddedildiği de görülür. Çünkü söz konusu akım doğası gereği kalıpları olan, tutucu, tanımlayıcı bir anlayışla bağdaşamamaktadır. Modernizm sonrası ortaya çıkan koşulları tanımlarken postmodern durum ifadesini kullanmayı tercih eden Lyotard, alışlagelmiş, olağan durumların terk edildiği yeni bir olağanüstü duruma işaret eder. Bu olağanüstü durum insan yaşamının her alanını kapsamına almaktadır. Sosyoloji, psikoloji, teoloji, pedagoji, ekonomi, tarih, coğrafya gibi pek çok bilim dalı ve tüm sanat dalları sözü edilen bu postmodern durumun etkisi altına girer (Ecevit,2001, s. 57-58).

Modernizmin kalite, güzellik, iyilik ve estetik anlayışındaki kalıplarına bir tepki olarak ortaya çıkan bu akım 20. yüzyılın sonlarına doğru toplumların değer dünyasındaki kalıpları yıkarak tümüyle popülerleşir.

Postmodern dönemin belirgin özelliklerinden biri de modernizmin mutlak doğrularına ve pozitivist değerlerine karşıtlıklar oluşturulurken onların tamamen dışlanmamasıdır. Batı kültürünün

ana taşıyıcılarından olan aydınlanmacı düşünce yerle bir edilse de ondan arda kalanlar eski mistik arayışlarla harmanlanmıştır. Ortaya çıkan yeni yaşam biçiminde astronomi astrolojiyle, bilim büyüyle, bilimsel tıp alternatif tıpla, teknoloji çevrecilikle bir arada yaşam bulur. Aydınlanma sonrası Batı dünyasının ürünü olan değerler modern toplumlarda uzun süre norm olarak korunur. Bu süreçte toplumların içinden çıkan alternatif yerel değerlerin bu normları koruma çabasıyla baskılanması toplumlarda sık karşılaşılan bir reflektir. Ancak postmodern yaklaşımlar toplumların yerleşik kültürel düzleminde onay bulmuş yerel değerleri klasik değerlerle harmanlayarak alternatifler yaratmaya olanak sağlar(Ecevit, 200, s.58-59). Bu yeni kültür formları Berger'in(2003, s. 19) melezleşme olarak da tarif ettiği küreselleşme ürünü kültürel sürece de örnek teşkil eder.

Hayatın her alanında etkisini hissettiren postmodern tutum, kültür ürünlerinin yaratılma sürecinde kitle gerçekliğinin biraz daha göz ardı edilmesine ve bireysel eğilimlerin önem kazanmasına neden olur.

21. yüzyılın kültür dünyası temelde 19. yüzyılın son çeyreğinden aldığı mirası taşımayı sürdüren; küresel ölçekte yaşanmakta olan ekonomik, politik, teknolojik ve felsefi hareketler tarafından şekillendirilen çok renkli, çok sesli, kuşatıcı ve değişken bir dünya olmuştur. Hayata, insana, doğaya, dünyaya, maddeye ve madde ötesine bakışta yaşanan değişimler bu yüzyılın kültürel kodlarını oluşturan değer dünyasını şekillendirmiş, yaratı ürünlerinin içeriğine ve formuna büyük etkilerde bulunmuştur.

2. 1. 1. 1. 6. Siyasal Alanda Yaşanan Gelişmeler

21. yüzyılın siyasal düzlemi başta toplumların değişen değer dünyaları olmak üzere, uluslararası alanda değişmekte olan güç dengeleri, küresel ekonominin yeni değişkenleri ve teknolojinin hayatın her alanında etkisini hissettiren yansımaları gibi pek çok faktörün etkisiyle şekillenmiştir.

Postmodern dönemle birlikte insanlığın dünyaya ve kavramlara ilişkin tanımlamaları köklü değişikliklere uğrar. Bu dönemden sonra doğrunun, yanlıştın, iyinin, kötünün, güzelin, çirkinin, erdemin ve insan dünyasının anlamlandırılması için kullanılan hemen her türlü kavramın tarifine yönelik büyük değişikliklere gidilir. Yaşanan değişiklikler, 20 yüzyılın ikinci yarısına doğru ortaya çıkan sorgulama ve yeniden anlamlandırmaların milenyumun ilk çeyreğinde hız kazanarak sürmesine neden olur. Bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve eğitim düzeyinin halk kitleleri geneline yükselmesi de bu süreci hızlandırır. Birey, toplum ve devlet kavramlarına yüklenen anlamlardaki değişim 21. yüzyılın siyasal zeminine küresel ölçekte en çok etki eden gelişme olur.

Yüzyıllar boyunca ülkelerin başarılarını vatandaşlarının mutluluğunda değil; topraklarının genişliğinde, nüfuslarının artışında ve gayri safi yurt içi hasıllarının (GSYİH) yüksekliğinde gördüklerine dikkat çeken Harari (2016, s.43) geçmişte Almaya, Fransa ve Japonya gibi

endüstrileşmiş ülkelerin devasa eğitim, sağlık ve sosyal yardım sistemleri kurarken de vatandaşlarının mutluluğunu artırmaktan çok uluslarını güçlendirmeyi amaçladıklarını savunur. 19. yüzyılın sonunda Almanya'nın sosyal güvenlik ve emeklilik sisteminin temellerini atan Otto van Bismark'ın "On sekizinizde ülkeniz için savaştınız, kırkınızda vergilerinizi ödediniz, devletinize güvündünüz ve böylece yetmişinizde de devletinize size bakacak." (s.43) sözlerini bu uygulamadaki asıl niyetin devlete sadakati sağlamak olduğu savına kanıt olarak sunan yazar, artık modern Batı toplumlarında bu durumun büyük ölçüde değiştiğini savunur. Geçmiş dönemlerde de zaman zaman karşılaşılan devletin varlığına ve işlevine yönelik sorgulamalar günümüzde daha güçlü hâle gelerek politik düzlemin en temel kavramı olan devletin işlevini ve önceliklerini değiştirmeye başlar. Artık devleti yöneten iktidar sahipleri sık sık yaptıkları araştırmalarla halklarının memnuniyetlerini ölçmekte, toplumun refah ve mutluluk seviyesini birlikte artırmayı öncelik hâline getirmektedir.

Tarihte toplumların bir öndere bağlılık, ulusal gurur ve din gayreti gibi araçlar yardımıyla yönlendirilerek ayakta tutulmuş olduğuna değinen Russell (1976, s. 194) kalıtsal hükümdarlıkların çöküşüyle öndere bağlılığın, özgür düşüncenin yayılmasıyla din gayretinin etkisinin kırıldığına yarım asırdan uzun bir zaman önce dikkat çeker. Yazara göre de son yüzyıl boyunca ulusal gurur toplum yaşamını düzenleyen temel motivasyonlardan biri olmayı sürdürse de modern zamanla birlikte mutlak mutluluk gayesi toplum hayatını düzenleyen belirgin değer olarak ortaya çıkmıştır. Günümüz gelişmiş demokrasilerinde vatandaşın mutluluğunu sağlamak devletin temel önceliklerinden biri hâline gelmişken eğitim düzeyi düşük, dogmatik öğretilere hapsedilen geri kalmış toplumlarda rejime itaat, temel politik değer olarak halkın devletle ilişkisini belirleyen en önemli faktörlerden biri olmayı sürdürür.

Tarih boyunca demokratik olsun ya da olmasın tüm rejimlerde, güç sahibi gruplar öncelikli olmak üzere yurttaşların siyasal otoriteye yönelik bir hoşnutsuzluğun içine girmesinin önüne geçmek iktidarı güvenceye almanın pratik yollarından biri olarak görülmüştür. Bu hoşnutsuzluk yüz yıl öncesine kadar ezilmek, aç kalmak, güvenlikten mahrum bırakılmak gibi ağır şartlar altında ortaya çıkarken günümüzde yüz yıl önce çok daha önemsiz kabul edilebilecek sebeplerden ortaya çıkabilir bir hâle gelmiştir. Teknolojinin getirdiği olanaklarla birlikte entelektüel birikimi artan 21. yüzyıl insanının dünyaya bakışı ve yaşamdan beklentileri değişmiştir. Derinliği olsun ya da olmasın pek çok bireyin bilgi birikiminde ve kültür düzeyinde yaşanan gelişme yurttaşların hükûmetlerine karşı farklı beklentiler içerisine girmesine neden olur. Halkın beklentileri karşılanmadığında ortaya çıkabilecek hoşnutsuzluklar günümüzde hükûmetlerin konforunu eskisine oranla çok daha güçlü şekilde tehdit etmektedir. Çünkü kitle iletişim araçlarının ve internetin imkânları sayesinde toplumlar, artık olaylar karşısında daha hızlı reaksiyon gösterebilmekte, daha iyi organize olabilmekte, bazen de daha kolay yönlendirilebilmektedir. Artık dünyanın çoğu bölgesinde iktidar sahipleri yönetimden uzaklaştırılmak korkusuyla yurttaşların bireysel mutluluğunu daha büyük bir öncelik hâline getirmeye başlar.

Uluslararası politik duruma bakıldığında 2000’li yılların başında küresel siyaseti şekillendiren dinamiklerin çeşitliliği dikkat çeker. Soğuk savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni koşullar uluslararası ölçekte sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ve ideolojik açıdan birçok farklı yaklaşımın gündeme gelmesine neden olmuştur. Sınırların önemini yitireceği savından hareketle küreselleşmenin hız kazandığı bu dönemde Fukuyama’nın *Tarihin Sonu* tezi ile birlikte Huntington’ın *Medeniyetler Çatışması* kuramının uluslararası siyasal okumalarda bir dönem için popülerlik kazandığı görülür. Her iki tezin de yanlışlanabilir savları ve kendi içinde tutarsızlıkları olmasına rağmen 21. yüzyıl politikasına yön veren temel akımların bir portresini çizmek bakımından incelenmeleri uygun görülmektedir:

Tezinde Batı demokrasilerinin en büyük rakibi olan Sovyet Rusya’nın çökmesi ile birlikte liberal Batı demokrasisine alternatif bir modelin artık kalmadığını öne süren Fukuyama(t.y.) Batı’nın mutlak zaferini ilan eder. Batılı liberal demokrasinin evrenselleşmesi sonucunda ise bildiğimiz anlamda tarihin sonu gelmektedir. Liberal demokratik yaklaşıma göre dünyanın geleneksel çatışmalarından kurtulmuş olan tarih sonrası devletler; ağırlıklı olarak rekabet yeteneğini artırmak, bilim ve teknoloji alanında atılımlar yapmak, iç ve dış harcamalardaki açıkları kapatmak ve ağır çevresel sorunları çözmek gibi ulusal sorunlarla uğraşmaya yönelecektir. Bu anlayışın hâkim olduğu bir toplumdaki birey için konfor içinde varlık sürdürme arzusu, bir saygınlık savaşında hayatını tehlikeye atma arzusundan üstündür. Bu bireyde evrensel, rasyonel kabul görme, efendilik arzusunun yerine geçmiştir (s.341-342).

Fukuyama (t.y.) demokratik devletlerin uluslararası barışı ve demokrasiyi desteklemesi gerektiği düşüncesinin liberalizmin kendisi kadar eski olduğunu belirterek Immanuel Kant’a atıf yapar. Ona göre uluslar arasındaki savaş durumu insanlığın doğa durumundan sivil topluma geçişte elde ettiklerini büyük ölçüde yok etmektedir. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için demokratik devletlerin hukuk ilkeleri çerçevesinde örgütlenerek uluslararası bir ittifak kurması gerekmektedir. Kant’ın *Ebedi Barış Üzerine* ve *Dünya Yurttaşlığı* başlıklı yazılarında önerdiği bu düzen küresel çapta Birleşmiş Milletler kıta çapında Avrupa Birliği gibi kapsayıcı yapıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamış olsa da günümüzde küresel barışın hâkimiyetinden söz etmek güçtür. Modern liberal enternasyonalizmin düşünsel temeline güvenlik zafiyeti yaratacağı gerekçesiyle karşı çıkan gerçekçi okulun temsilcileri ise uluslararası güvenlik sorununun çözümünün uluslararası hukuktan çok güçler dengesinde yattığını savunurlar (s. 339-340).

Friedman (2000) gibi küreselleşme yanlısı kimi araştırmacılar küreselleşme ve sınırların giderek önemini yitirmesi nedeniyle ulus devletlerin yok olmaya veya önemsizleşmeye başlayacağı yönündeki görüşlere katılmamakta, aksine sınırların ortadan kalkması nedeniyle devletlerin kalitesinin ve güvenilirliğinin uluslararası sermaye ve seçkin gruplar için cazip hâle gelme bakımından daha da önem kazanacağını savunmaktadır.

Sınırların önemini yitirmesi, serbest piyasa ve liberal demokrasi söylemleri eşliğinde popülerleşen küreselleşme yeni yüzyılın siyasi tablosunun en önemli kavramlarından olur. Ancak bu popülerleşme aynı zamanda ona karşı tepkilerin gelişmesine ve farklı yönlerden ciddi eleştiriler gelmesine neden olur. Boratav (2004, s.10), küreselleşme kavramının emperyalizm olgusuna saygınlık kazandırmak ve onun karşısında çaresizlik yaratmak amacıyla uydurulmuş ideolojik bir kavram olduğunu ileri sürmektedir. Foster (2005) küreselleşme ile toplum tabakaları arasındaki maddi uçurumun derinleştiğini savunmaktadır. Zaman zaman ulus devlet yapıları için bir tehdit olarak algılanan kavram toplumun bir kesiminde yerel değerlere aşırı yönelim ve enternasyonal kavramların reddedilmesi türünden tepkilere de yol açabilmektedir.

Küreselleşme yanlısı görüşler yüzyıllardan beri var olan uluslararası çatışmanın ve şiddetin küreselleşme ile son bulacağı düşüncesiyle dünyadaki tüm toplumların enerjilerini insanlığı daha ileriye taşımak için kullanabileceğini savunur. Friedman (2000) küreselleşmeyle birlikte geleneksel dünya düzeninin de değiştiği görüşündedir. Ona göre Soğuk Savaş koşullarının ve çok daha öncelerinin getirdiği dünya; dostlar ve düşmanlardan oluşan bir dünyayken küreselleşme dünyası bütün dostları ve düşmanları rakipler hâline getirmektedir. Bu rekabet uygarlığın gelişimine hız kazandıracaktır. Fukuyama (t.y.) da insanlığın yüzyıllardan beri var olan çatışma probleminin küreselleşme ile çözüleceği anlayışındadır. Eğer demokratik devletler kendi aralarında mücadele etmeyi bırakarak ılımlı bir rekabet ve sıkı bir işbirliği içerisinde gelişirse; tarih sonrası dünya sürekli olarak genişleyecek ve daha barışçıl, daha zengin bir duruma gelecektir. Modernleşme süreciyle birlikte tüm dünya ülkeleri kaçınılmaz bir şekilde benzeşmeye başlayacak ve dünya genelinde çatışma eğilimi azalacaktır.

Huntington'a (2002) göre ise 1980'lerin sonunda komünist bloğun çökmesiyle birlikte Soğuk Savaş döneminin yarattığı iki kutuplu uluslararası düzenin yerine çok kutuplu, çok medeniyetli bir dünya düzeni gelmiştir. Artık dünya halkları arasındaki en büyük farklılıklar politik, ideolojik veya ekonomik sistemler değil kültürlerdir ve bu kültürel farklılıklar uygarlıklar arasında büyük çatışmalara gebe dir. *Medeniyetler Çatışması* tezi, 21. yüzyıla girerken dönemin politik kuramcılardan birinin ortaya attığı kendi içinde tutarsızlıkları ve ön kabulleri bulunan hayal ürünü onlarca kurgudan biri gibi algılansa da yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında dikkate değer bulunmaktadır.

Huntington (2002) tarih boyunca dünya genelinde belli başlı medeniyetlerin öne çıktığını, günümüzdeki en büyük çatışmaların da medeniyetler arasındaki kültürel faylarda ortaya çıkan çatışmalar olacağını savunmaktadır. Huntington'ın bu tezinde kullandığı medeniyet tanımı tarih boyunca barbarlığın karşıtı anlamda kullanılan gelişmişlik ve entelektüelliğe değil; belli bir tarihi birikimi beraberinde getiren, kendi kültürel, teolojik, ideolojik ve felsefî bütünlüğünü oluşturan büyük sosyal yapılara işaret etmektedir. Bu teze göre günümüzde Çin, Japon, Hindu, İslam, Slav,

Latin Amerika, Afrika ve Batı medeniyetlerinin varlığından söz etmek mümkündür ve bu medeniyetler arasında büyük çatışmaların yaşanması olasıdır.

Huntington (2002) Batı medeniyetinin Çin ve İslam medeniyetleri olarak tanımladığı karşıt kamplarla çatışmasının tarihin doğal akışının bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Kongar'a göre(2020) özellikle din ağırlıklı bir uygarlıklar çatışması öngörüsünde bulunan Huntington, bu savını Sovyetler çöktükten sonra Batı'yı diri tutabilmek adına ona yeni düşmanlar tanımlama gayretiyle ortaya atmıştır. Kongar (2005), Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* kuramını 21. yüzyılda kültürel kimlik adı altında betimlenmeye çalışılan son derece muğlak birtakım ölçütlerin ulusal çıkarların önüne geçebileceğini varsaydığı gerekçesiyle eleştirir. Ayrıca birbiriyle temasta olan uygarlıkların kaçınılmaz olarak birbirlerini etkileyeceği gerçeğinden hareketle benzeşmeye başlamış kültürleri kesin çizgilerle birbirinden ayırt etmenin olanaksızlığı söz konusudur.

Küreselleşme beklentileri ve bütünleşme adımlarıyla girilen 2000'li yıllarda sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal programı olan pek çok uluslararası birlik sınırların kısmen de olsa ortadan kaldırılması ve toplumların yakınlaşması için faaliyet gösterir. Ancak 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör saldırıları ve ardından yaşanan gelişmeler, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde siyasete yön veren dinamiklerin tematik olarak küreselleşmeden çok *medeniyetler çatışması* tezine yakın seyredeceğine işaret eder. 2001 yılında Afganistan ve 2003 yılında Irak, ABD tarafından işgal edilir. Bölgedeki bir diğer ülke İran da nükleer teknolojiye yönelik girişimleri gerekçesiyle çeşitli ekonomik yaptırımlara maruz kalır.

2000'li yılların başında Avrupa Birliği; Doğu Avrupa ve Balkanlar yönünde genişleme gösterir. 10-15 yıl önce Sovyetler Birliği'nin veya onun çekirdek yapısını oluşturduğu ittifakların ayrılmaz bir parçası olarak görünen ülkeler ardı ardına Avrupa Birliği'ne üye olarak kabul edilirken Türkiye de onlarca yıldır bir parçası olarak kabul edilmek istediği Avrupa topluluğuna kabul edilebileceği inancıyla girişimlerini hızlandırır. Ancak bir noktadan sonra üyelik görüşmeleri tekrardan tıkanır ve Avrupa Birliği potansiyel genişleme alanı olarak Balkanların batısına yönelir.

21. yüzyılın başlarında medeniyetler çatışması tezi üzerinden şekillenen uluslararası siyasal düzlemi birkaç yıl içinde farklı bir çatışma türü etrafında şekil almaya başlar. Yeni yüzyılda kültürel veya ideolojik farklılıkların ülkeler/uygarlıklar arası çatışmalardan çok aynı devletin içindeki farklı gruplar arasında çatışmaya neden olduğu gözlenir (Kongar, 2020). Irak'ta farklı mezhep grupları arasında çıkan şiddetli çatışmanın benzerleri zamanla Ortadoğu'nun tümüne yayılan en büyük sosyal ve siyasal realite hâline gelir.

2010 yılı Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında ortaya çıkan ve sonraları Arap Baharı olarak adlandırılan (Keating, 2011) büyük halk hareketlerinin başladığı yıl olur. Coğrafyanın otoriter rejimleri karşısında yoksulluk, yolsuzluk, haksızlık ve kötü yaşam koşulları gibi gerekçelerle tepki gösterileri şeklinde başlayan olaylar bazı ülkelerde rejim değişikliğiyle bazı ülkelerdeyse iç karışıklık ve çatışmalarla son bulur. Sosyal medyanın toplumsal eylemlerin

başlaması ve organize edilmesindeki büyük potansiyelinin dünyaca keşfedilmiş olduğu bu hareketler için *Twitter devrimi* (Joseph, 2012) benzeri yakıştırmalar da yapılır.

Arap Baharı olarak adlandırılan ayaklanmaların ilki Tunus'ta 26 yıllık iktidarın yıkılmasıyla neticelenir. Daha sonra Mısır'da da iktidar değişimine ve iç çekişmelere neden olan bir olaylar zinciri yaşanır. Libya, Yemen ve Suriye gibi ülkelerde yaşanan karışıklıklar ise daha şiddetli çatışmalarla birlikte birer iç savaşa dönüşür.

2014 yılında komşusu Rusya tarafından topraklarının bir kısmı ilhak edilen Ukrayna 21. yüzyılda çatışmaların yaşandığı coğrafyalardan biri olur. 2022 yılında toprakları Rusya'nın ordu güçleriyle fiili olarak işgal edilen ülke, bu işgal karşısında direnmeyi sürdürür. Ülkede büyük bir yıkıma neden olan savaş, Rusya tarafından zaman zaman dile getirilen nükleer silah seçeneği nedeniyle tüm gezegenin güvenliğini tehdit edecek bir noktaya varır.

Küreselleşme hikâyeleri arasında tarihte emsali görülmemiş bir barış ortamı vaatleriyle girilen yeni yüzyılın ilk çeyreği, uluslararası siyaseti büyük ölçüde etkisi altına alan şiddet ve çatışma ortamıyla önceki yüzyıldan çok farklı bir manzara arz etmez. Bilim, teknoloji, ekonomi ve kültür alanında yaşanan tüm önemli gelişmelere rağmen insanlık, yüzlerce yılın mirası olan çatışmacı eğilimleri aşmaktan oldukça uzak bir görünüm verir.

2. 1. 1. 1. 7. Sosyal Alanda Yaşanan Değişimler

Toplumbilime yönelik yapılacak incelemeler insanla ilgilenen uzmanlık alanlarının tümüyle ilişkilendirilebilir. Bu bakımdan 21. yüzyılın sosyal değişimlerinin de büyük oranda önceki başlıklarda incelenen bilimsel, teknolojik, ekonomik, siyasi ve felsefi değişimlerle bağlantılı olduğu söylenebilir. Bunun yanında 21. yüzyılın toplumsal dinamiklerinde 20. yüzyılın mirası olan küreselleşme, postmodernizm ve popüler kültür gibi çok boyutlu öğelerle birlikte 21. yüzyılın kendine özgü teknolojik, ekonomik ve politik koşullarının etkisi hissedilir. Yeni yüzyıla özgü sosyal değişimleri daha iyi betimleyebilmek adına bu kavramların toplum üzerindeki yansımaları da incelenmeye değer görülmektedir.

Bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin dünyayı hızla değiştirmesi modernizmi zirveye ulaştırdığı noktada yeni bir dönemi de başlatmış olur. Ancak bu yeni dönemde modernizmin sarsılmaz görünen ilkeleri sarsılmaya, sorgulanamaz sanılan değerleri eleştirilmeye başlamıştır. Bunun paralelinde bilim, sanat ve düşünce gibi alanlarda etkisini hissettiren postmodern akım farklı mecralarda farklı karşılıklar bulur.

Postmodern dönem olarak kabul edilen 20. yüzyılın sonları, karışıklıklar ve farklılıkların bir arada varlığını sürdürdüğü çok renkli çok sesli bir ortam yaratır. Bu dönem bir araya gelen karışıklıkların önceki felsefi akımlarda gerçekleşen birlikteliklerden farklı olduğuna dikkat çeken Ecevit (2001) bu karışıklıkların bir sentez biçiminde değil de kendi özgül değerlerini ve özgün niteliklerini koruyarak bir araya geldikleri tespitini yapar. Yazara göre burada tüm farklılıkların bir

araya gelerek oluşturduğu bütünüyle bir çoğulculuktur. Bunun dışında postmodernizm, hiçbir ilke, kural, kuram ya da dizgeyle sınırları belirgin biçimde tasvir edilemez. Bu akımın getirdiği yaşam biçiminde akıl ve düş, bilim ve ezoterik, teknoloji ve mitoloji, burjuva dünya görüşü ve toplum dışı bir marjinallik yan yana varlığını sürdürebilir (s. 66).

Postmodern dönem ve milenyum ikliminin toplumların değer yargıları ve bireysel tercihleri üzerinde derin etkilerinin olduğu görülür. İnsanlığın bilgi birikiminde yaşanan artış ve farklı açılardan düşünme becerisindeki gelişim bu dönemin farklılıkları zenginlik olarak gören yapısıyla bütünleşerek daha demokratik bir ortamın doğmasına katkı sunar. Tabanda bazı toplumlar içerisinde yayılan bu tutum zaman zaman hükûmet yapılarında da karşılığını bulur. ABD’de Obama, İzlanda’da Sigurðardóttir, Yunanistan’da Tsipras gibi geleneksel kabullerin uzağında konumlandırılabilir isimler devlet yönetiminin başına gelir.

Tarih boyunca benzerliklerin peşinde koşmayı seven, benzerlik kurmaktan haz alan ve farklı olandan ürken insanlık, alışkın olmadığı durumlar ve olaylar karşısında zaman zaman aşırıya kaçan tepkiler de vermiştir. Farklı kültür, köken, dil, inanç veya yaşam tercihlerinin büyük toplumsal dışlamalara, cezalandırmalara hatta kısımlara neden olması tarihte sık karşılaşılan bir durumdur. Geçmişte din veya felsefe temelli bazı yaşam kültürlerinin tüm farklılıklara saygıyla yaklaştığı toplumsal deneyimler ortaya çıkmış olsa da bu kültürler küresel boyuta ulaşmadan baskı altına alınmıştır. Modernizmle birlikte ise hem hak ve özgürlüklerden yana toplumsal düzeyde bir bilincin geliştiği hem de tarihte ilk defa küresel çapta büyük organizasyonların farklılıkları koruma ve zenginleştirme yönünde çalışmalar yürüttüğü görülür. 21. yüzyılın bilgi ve iletişim altyapısının sunduğu olanaklar sayesinde baskı gören, saldırıya uğrayan veya ayrımcılığa uğrayan birey ve gruplar geçmiş dönemlerde olduğundan çok daha kolay biçimde sesini duyurarak yardım talep edebilmektedir. Bireyin toplum ve gelenek karşısındaki gücünün artması bireyselleşmeyi yeni yüzyılın en belirgin temalarından biri hâline getirir.

Yeni yüzyılda toplum yapılarını en çok etkileyen kavramlardan biri olan küreselleşme de postmodern koşulların yarattığı çok sesli çok kültürlü ortamdan güç alarak hız kazanır. Yükselen küresel kültür taşıyan ayaklardan biri de çeşitli türlerdeki halk hareketleridir. Bu dönemin sosyal atmosferinde Berger’in (2003) akademisyenler kulübü kültürü olarak adlandırdığı Batılı aydın düşünme türünden ilham alan hak ve özgürlükler temelli oluşumların etkisi hissedilir. Dünyanın farklı yerlerindeki çevreci akımlar, feminist hareketler veya eşitlikçi örgütlenmeler Batı eksenli küresel kültürün yerel yansımaları olarak kendini gösterir. Bu kültürün daha örtülü ama güçlü yansımalarından biri de toplumların gündelik yaşamında kendini belli eder. Çalışma yaşamı, çocuk yetiştirme biçimi ve özel yaşam tercihlerinde insanlar farkında olmasa bile tutumları tayin eden yine bu kültürün, Max Weber’in terimiyle *Protestan etiğinin*, yerele yansımalarıdır (s. 17).

Toplumsal değerlerin yeniden şekillenmesindeki belirgin faktörlerden biri de yeni medya yapılanmaları olur. Medyanın yeni dönem yapımlarında zaman zaman yer bulan farklılıkların

içselleştirilmesi ve kişisel tercihlere saygı duyulması yönündeki telkinleri özellikle eğitim seviyesi yüksek kesimlerde ve orta sınıfta toplumsal normların sorgulanmasına imkân tanıyarak önyargıların yıkılması için zemin hazırlar. Bu dönem yapımlarında geleneksel kahraman tasvirleri yıkılarak yeni ve özgün karakterler yaratılmaya başlanmıştır. Özellikle 2010’lardan sonra internet tabanlı üyelik sistemiyle çalışan platformların klasik edebiyata özgün yorumlar getirerek oluşturdukları yeni evrenlerde geleneksel değer dünyasıyla ve yerleşik kabullerle örtüşmeyen ögeler daha olağan bir hâle gelir.

Geleneksel, modernist değer hiyerarşisinin içinde ikinci plana itilen düşünceler, yaklaşımlar ve gruplar postmodern olarak nitelendirilebilecek bu yeni ortamda hiçbir aşağılık duygusuna kapılmadan eskinin seçkinleriyle yan yana gelebilmeye başlar. Ancak bu demokratik yaklaşım aynı zamanda ilkelerin, ülkelerin ve ölçütlerin önemini yitirmesine de ortam hazırladığından yeni oportünist anlayışın toplumun geniş kesimlerine yayılmasına neden olur (Ecevit, 2001, s. 58-59).

Toplum yapılarını yaş gruplarına atfedilen birtakım niteliklere göre sınıflandırmaya giden kuşak teorisi yaklaşımı 21. yüzyıl toplumlarının en kalabalık gruplarını X, Y ve Z kuşakları şeklinde ayırır. Kuşakların başlangıç ve bitiş yıllarına ilişkin sınırlar konusunda kesin bir görüş birliği sağlanmış olmasa da her kuşağın doğup büyüdüğü dönemin koşulları paralelinde belirgin ve genellenebilir karakteristik özellikler geliştirdiğini söylemek mümkündür. 1965-1980 yılları arasında doğmuş bireylere işaret eden X kuşağı yeni yüzyılın ilk çeyreğinde ebeveyn kitlesinin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Genellikle kanaatkâr, toplumcu ve idealist bireylerden oluşan bu kuşağın üyeleri geçiş dönemi çocukları olarak da adlandırılmaktadır. 1980-2000 yılları arasında doğan bireylerin oluşturduğu Y kuşağı küreselleşmeye başlayan ve görece rahat bir dünyanın çocuklarıdır. Kişisel bilgisayarların ve cep telefonlarının kullanılmaya başlandığı bir dönemde yetişen bu kuşak teknolojiyle yakından ilişki içerisinde olmuş ve hayatın her alanında aktif biçimde teknolojik ürünleri kullanmıştır. X kuşağına göre özgürlüklerine daha düşkün, otoriteye meydan okuyan, elindekiyle yetinmeyi sevmeyen, eleştirilmekten hoşlanmayan, hırslı, sadakat duygusu zayıf ve rahata düşkün bireyler bu kuşağın tipik üyeleri olarak tasvir edilmektedir. 2000 yılı ve sonrasında doğanları kapsayan Z kuşağı ise teknolojik aletlerle bütünleşmiş bir dünyanın içine doğmuş ve hızlıca bu dünyaya uyum sağlamıştır. Dijital kuşak ve internet çocukları olarak da adlandırılan bu jenerasyon eğlenmek, öğrenmek, çalışmak ve sosyalleşmek gibi ihtiyaçlarının çoğunu akıllı telefonların, tabletlerin ve bilgisayarların internet üzerinden sunduğu tüm imkanlardan yararlanarak gidermektedir. Motor beceri senkronizasyonu gelişmiş, hızlı öğrenen, bilgiyi daha hızlı yorumlayan ve hızlı bir zihinsel gelişim gösteren bu kuşak üyeleri aynı zamanda yeniliklere daha açık ve daha az komplekslidir (aktaran Altunbay ve Bıçak, 2018). 21. yüzyılın demografik yapısındaki en kalabalık grupları oluşturan bu üç kuşak kendilerine özgü nitelikleriyle yeni bir sosyal dokuyu birlikte yaratır.

Yeni yüzyıla girerken bireyin toplumla ve devletle olan ilişkileri de köklü değişikliklere uğramaktadır. Friedman (2000, s. 52-52), ulus devletler ve bireyler arasındaki dengenin de küreselleşmenin yarattığı yeni koşullarla birlikte daha kırılgan hâle geldiğine dikkat çeker. Bu durum, dolaşım ve erişimi kısıtlayan duvarların ortadan kalkmasıyla birlikte bireylerin daha önce kimsenin elde edemediği kadar büyük etkileme güçlerine sahip olabilmesine bağlanır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı bu yeni insan bilgiye kolay erişebildiği gibi bölgesel ve ulusal sınırların ötesiyle etkileşime girmekte bir zorlukla karşılaşmamaktadır. Friedman (2000, s.52-53) küreselleşmenin yarattığı yeni bireyleri ekonomik, sosyal, kültürel ve politik anlamda büyük imkânlarla donatılmış, etki alanları bireyi aşan süper güçlendirilmiş insanlar olarak tasvir etmektedir. Bu güçlü bireylerin bir kısmı oldukça öfkeli, bir kısmı uysal olsa da tamamı geleneksel devletlerin veya kurumların aracılığına ihtiyaç duymadan dünya sahnesine dolaysız olarak ağırlığını koyabilmektedir.

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla yaşanan sosyal ve kültürel değişimlerin toplumlarda birbirinden çok farklı reaksiyonların ortaya çıkmasına neden olduğu görülür. Bazı toplumlarda küreselleşmenin getirdiği yeni değerler kümesini bütünüyle sahiplenme ve popülerleşen akımlara uyum sağlama eğilimi ön plana çıkarken bazı toplumlarda yerel olmayan bütün değerlerin reddi gibi radikal tepkilerin ortaya çıkabildiği gözlenir. Toplumun bazı kesimlerinde memnuniyet yaratan, övgüler alan yeni kültürel normlar bazı kesimlerde büyük hoşnutsuzluklar yaratabilmekte ve aşırıya kaçan türden gelenekçi hareketlerin yükselişe geçmesini tetikleyebilmektedir (Ritzer, 2011).

Küreselleşmenin yarattığı sosyokültürel etki postmodern akımlara koşut ilerler. Postmodern dönemin ulusal, kültürel ve ekonomik sınırların birbiri içinde eridiği, gezegen ölçeğinde kültür kargaşasının yaşandığı bir döneme karşılık geldiği yönünde yakıştırmalar mevcuttur. Ecevit'e göre, (2001, s.58) geç kapitalizmin ulusal sınırları aşarak insanlığı yalnızca bir tüketici kitlesine dönüştürme arayışı, tinseliği maddeselliğe indirgemenin önünü açmaktadır. Öte yandan bu yoğun maddeci eğilim dünyanın farklı yerlerinde ve toplumun farklı kesimlerinde aksi yönde reaksiyonlar da ortaya çıkarmaktadır. Toplumun bazı kesimlerinde geleneksel inanç sistemlerinin bütünüyle dışlandığı veya yeniden yorumlandığı arayışlar ortaya çıkabilirken bazı kesimlerde tutucu hareketlerin güç kazandığı süreçler yaşanabilmektedir.

21. yüzyılla birlikte bireysel hak ve özgürlüklere daha çok değer veren bir anlayışın dünya genelinde yerleştiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte söz konusu anlayışın yarattığı sosyal ve kültürel ortamı kendi değer dünyası için bir tehdit olarak algılayan bireylerin fazlalığı da aşırıya kaçan gelenekçi arayışların taraftar bulmasına olanak verir. Farklı toplum kesimlerinde ortaya çıkan aşırılık yanlısı birey ve grupların zaman zaman şiddet olaylarına yöneldiği görülür.

Yüzyılın ilk çeyreğinde toplumsal benliklere etki eden çok sayıda terör saldırısının gerçekleştirildiği gözlenir. İç çatışmaların yaşandığı Irak, Suriye, Yemen gibi ülkelerdeki

saldırıların yanında ABD, İngiltere, İspanya, Norveç, Yeni Zelanda ve Türkiye gibi ülkelerde yaşanan saldırılarda da çok sayıda insan yaşamını yitirir. Farklı ideolojik zeminlerde ortaya çıkan terör eylemlerinin yarattığı korku ve öfkenin zaman zaman toplumsal reaksiyonlara neden olduğu görülür.

21. yüzyılın ilk çeyreği sosyal düzlemde bireysel özgürlüklerin en geniş sınırlarına ulaştığı, farklılıkların zenginlik olarak algılandığı çok sesli, çok renkli toplum vaatleriyle başlamış olsa da yaşanan gelişmeler bu dönemin sosyal atmosferini beklenmeyen bir şekle bürümüştür. Ancak bu noktada yeni yüzyılın öncekilerden farkı, bu dönem ortaya çıkan bilimsel, kültürel ve felsefi altyapının yaşanması muhtemel toplumsal sorunlara çözüm sunma potansiyelidir.

2. 1. 1. 8. Değişen Değer Dünyası

İnsanın öncelikleri ve yaşama ilişkin değer sıralamalarında değişimlerin yaşanması tarihte sık karşılaşılan bir olgudur. Uygarlıkların geçirdiği dönüşümler toplumsal normları ve yüceltilen değerleri kendine göre şekillendirir. Ancak değer tanımlama anlayışları arasındaki bu geçişler genellikle zamana yayılarak toplumsal benliğin tolere edebileceği ve yalnız tarihî perspektiften bakanların gözleyebileceği hızlarda yaşanır. Binlerce yıl boyunca kendini doğanın bir parçası olarak gören ve doğaya kutsallık atfeden insanlığın değer referanslarını yeniden düzenleyerek artık doğaya hükmedebileceği düşüncesine kapılması birkaç yüzyıl içinde geçirdiği dönüşümle mümkün olmuştur. Günümüzde yaşanan değişimlerse tarihin tüm dönemlerinde yaşanandan daha hızlı bir hâle gelerek toplumsal benliklerin kaldırabileceği sınırları zorlamaktadır.

21. yüzyıla girerken insanlığın sosyal, siyasal, felsefi, kültürel ve bilimsel alanlarda içinde bulunduğu koşullar bu yeni yüzyılın değer dünyasının kendine özgü bir hâl almasına neden olur. Bu alanlarda önceki yüzyıl ayak sesleri işitilmeye başlanan yeni kavramlar, değerler ve tanımlar yeni yüzyılda bütünüyle sahneye çıkar.

Yeni yüzyılın ilk çeyreğinde toplumların en kalabalık yaş gruplarını oluşturan Y ve Z kuşağından bireyler toplumların geleneksel öncelik sıralamalarını reddederek kendilerine özgü bakışlarıyla çağın ruhunu yansıtan bir değer hiyerarşisi yaratır. Bireysellik ve kişisel hakların ön plana çıktığı yeni değer sıralamasında özgür ve mutlu olma isteği öncelikli ihtiyaçlar hâline gelir.

Tarih boyunca pek çok düşünür ve dahası pek çok sıradan insanın en öncelikli değer olarak hayatı değil, mutluluğu yücelttiğine dikkat çeken Harari (2016, s.41-45), Antik Yunan düşünürü Epikür'ün daha da ileriye giderek tanrılara tapınmanın zaman kaybı olduğu, ölümden sonra yaşamın olmadığı ve mutluluğun hayatın tek gerçek amacı olduğu yönündeki düşüncelerini kayda değer bulur. Yaşadığı dönem Epikür'ün bu yaklaşımı çoğunluk tarafından reddedilse de günümüz dünyasında benzer fikirler daha fazla kabul görmeye başlar. Milenyum insanı, sadece dinî ön kabulleri değil ahlaki öğretileri ve toplumsal normları da daha fazla göz ardı ederek çevresiyle olan ilişkilerini en başta kendi konfor ve arzularına göre düzenleme eğilimine girer. Ecevit'e göre (2001,

s. 35), çıkarın ana erek hâline geldiği yeni değerler dizgesinde insancıl ölçütler, maddenin egemenliğine boyun eğmek zorunda kalmış ve giderek daha arkaik daha naif bir görünüm almaya başlamıştır.

Dünyanın içine girdiği ekonomik, teknolojik ve kültürel bütünleşme süreci küreselleşme olgusunun yeni yüzyılın değer dünyasına etki eden esas faktörlerden biri hâline gelmesine neden olur. Küreselleşmenin sınırları önemsiz ve işlevsiz hâle getireceğine olan inancı nedeniyle klasik tarihin sonunun geldiğini savunan Fukuyama (t.y., s. 404) ülkelerin birbiriyle bütünleşmesinin sonucunda tarihî ve kültür farklılıkların da önemini yitireceği görüşündedir. Toplamların iyiye, kötüye, doğruya ve yanlışla ilişkin tanımlamalarını da etkileyecek bu sürecin sonunda yeni bir değer sınıflandırmasının ortaya çıkma olasılığı göz ardı edilemez.

20. yüzyılın ikinci yarısında radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının yarattığı sosyokültürel etkiden daha dramatik bir değişim yeni yüzyılda bilgisayar ve telefon tabanlı iletişim teknolojileriyle birlikte gelir. Bilişim teknolojilerinin gelişmesi, internetin yaygınlaşması ve sosyal medya platformlarının cazibesi; kitlelerin düşünce ve değer dünyasının biçimlenmesi noktasında yeni bir çılgır açar. İnternet tabanlı yeni medya araçları, milyonlarca kullanıcıya ulaştırdıkları yapımlarla yeni bir küresel kültüre giden yolun taşlarını döşer. Bu kültür Doğu ve Batı medeniyetlerinin kısmi bir sentezini içinde barındırsa da geleneksel kabullerin ve klasik ahlak dizgesinin ötesinde yeni bir değer dünyasına işaret etmektedir.

Bir sanat akımı olmanın ötesinde yeni dönem insanının hayat karşısındaki tutumunu özetlerken anahtar sözcüklerden biri olarak kullanılabilecek olan postmodernizm, dönemin değer dünyasının şekillenmesinde etkili bir anlayış olması, biraz abartılı bir söylemle dönemin değer dünyasını yansıtmaya yönünden dikkate değerdir. İnsanlık tarihinin büyük çileler, utançlar, savaşlar ve yıkımlarla dolu binlerce yıllık seyrinden hareketle uygarlığın klasik yaratı dünyasına bir eleştiri olarak ortaya çıkan bu akım; aklın, mantığın, değerlerin ve ideolojilerin sorgulanmasına yönelik yeni arayışlar şeklinde kimlik bulur.

Yerleşik düzenin binlerce yıllık birikimi olan değerler ve kalıplaşmış doğrularının birkaç on yıl içinde karşı olduğu düşüncelerle eşit hâle gelmesi büyük bir değer kargaşasının ortaya çıkmasına neden olur. Postmodern ortamda, mutlak doğrulara ve tartışılmaz değerlere yer yoktur. Öyle ki binlerce yıllık birikimiyle en tartışmaya kapalı din sistemleri bile bu ortamın sorgulama, tartışma ve yeniden yorumlama akımından pay almaya başlar (Ecevit, 2001, s. 59). Aydınlanma öncesi dönem düz olmayan dünya tasviri nedeniyle Galileo'yu ölüme mahkûm eden dinî otoriteler postmodern dönemde dünya dışındaki yaşam olasılığına dinî açıklama getirme gayretine düşer. 2008 yılında Papa 16. Benedikt'in başastronomu Funes, dünya dışı yaşam bulunması olasılığının göz ardı edilemeyeceği yönünde açıklamalar yapar (Pullella, 2008). Darwin'in 200. doğum yıl dönümü nedeniyle Vatikan tarafından düzenlenen uluslararası bir konferansta evrimsel biyolojiye yaratılış inancının sınırları içinde bir açıklama getirilmeye çalışılır.

Postmodernizmin bilime olan koşulsuz inancı sarstığı ya da bu inançtaki bir sarsıntıdan ortaya çıktığı yönündeki düşüncelerin geçerli dayanakları mevcut olsa da yeni yüzyılda bilime olan bağlılık ve inancın modern bir din görünümü çizmeye varacak kadar uç yorumlarıyla karşılaşmak da mümkündür. 1950’lerde Amerika Birleşik Devletleri’nde bilim-kurgu yazarı L. Ron Hubbard’ın kurduğu ve uzun süre boyunca marjinal bir hareket olarak görülen Scientology günümüzde bazı Hollywood ünlüleri dahil on binlerce kişinin bağlı olduğu bir din yorumu hâline gelir (Lewis, 2009). Din formunda olmayan bilime bağlılık ve tüm sorunların çözümü için teknolojiye umut bağlama eğilimi ise bütün dünyada çok daha yaygın bir tutum hâline gelir.

20. yüzyıla doğru bilim ve teknolojideki büyük gelişmelerle bunların sosyal, kültürel ve felsefi alanlardaki yansımaları insanlığa yaygın kabullerin ötesinde yeni bir dünyanın kapılarını açmıştır. İnsana, doğaya ve evrene yönelik bilgilerdeki büyük gelişmelerin yanında teknolojik ilerlemeler somut ve soyut düzlemlerde yeni bir dünya inşa eder. Bu yeni dünyada binlerce yıldan beri toplumsal yaşama ve bireysel tercihlere yön veren değerler sistemi her zamankinden daha güçlü biçimde sorgulanıp eleştirilerek sarsılmaya başlar. Tarih boyunca güç ve çıkar arayışının karşısında dengeleyici unsur olarak bulunan iyilik, doğruluk ve ilahi adalet gibi manevi referanslar bu maddeci yeni dünyada güç kaybına uğrar. Pratik olarak toplumun eğitilmiş, zengin ve seçkin kesiminde etkisini daha kolay hissettiren anlayış değişimleri 21. yüzyıla gelindiğinde toplumun diğer kesimleri üzerinde de kendini yoğun biçimde hissettirir.

Milenyum insanının değer dünyasını doğaya ve evrene yönelik bilgilerde yaşanan değişim kadar bilginin pratiğe yansımalarıyla ortaya çıkan teknolojik buluşlar ve tıp alanında yaşanan gelişmeler de etkiler. Az sayıdaki düşünür dışında binlerce yıl boyunca hastalıkları ve ölümü birtakım metafizik güçlere bağlayan insan son birkaç yüzyılda hastalıkların dünyevi gerekçelerini daha kapsamlı biçimde keşfetmeye başlamış ve bu alandaki değer dünyasını yeniden inşa etmiştir. 21. yüzyılda ise artık ölümü de metafizik anlamların ötesinde önlenabilir veya çok uzak zamanlara ertelenebilir bir biyolojik süreç olarak görmeye başlayan insanların sayısında kayda değer bir artış yaşanır.

Ölümün aşılması mümkün teknik bir problem olarak görülmeye başlanmasıyla biliminsanları, düşünürler ve ünlüler arasında sayıları giderek artan bir grubun daha yüksek tondan ölümü yenmeyi dillendirdiğine dikkat çeken Harari, (2016, s. 35-36) Geriatrik Aubrey de Grey, farklı alanlarda uzmanlaşmış bir mucit olan 1999 ABD Ulusal Teknoloji ve İnovasyon Nişanı sahihi Ray Kurzweil, Google Ventures yatırım fonlarını yönetmekle görevli Bill Maris ve PayPal’in kurucularından Peter Thiel gibi önemli isimlerden örnekler verir. Yakın zamanda yaptıkları açıklamalarla bilimsel çalışmalar sayesinde ölümü yenmenin mümkün olduğu savını ileri süren bu isimler hem kariyer hem de maddi güç bakımından göz ardı edilemeyecek konumlara erişmişlerdir. Tarih boyunca daha çok mistik arayışlar şeklinde gerçekleşen yaşlılık ve ölümden

kaçma isteği, günümüzde bilimin ve teknolojinin vadettikleriyle geçmiştekinden oldukça farklı bir boyut kazanmıştır.

Ölüm kavramının insan açısından taşıdığı anlamın değişmesi bile tek başına insanların yaşamlarına yön veren değer dünyalarının sorgulanmasına, arayışlarının farklılaşmasına ve gelecek planlarının geleneksel çizgisinden sapmasına neden olabilecek çapta bir hadisedir.

Harari (2016, s. 33) tarih boyunca yaşamın kendisinden ziyade, varoluştan daha üstün ve öte birtakım soyut kavramlara kıymet veren öğretilerin toplumsal yaşamın merkezine oturduğuna dikkat çeker. Yazar, bu dogmatik yapıların çoğunun insanı ölümden sonraki hayatta gerçek anlamını ve değerini bulacak yönlendirilmeye muhtaç bir varlık olarak gördüğüne işaret eder. Ölüm ise anlamlarla dolu nihai durak ve doğaüstü, kutsal bir deneyimdir. Oysa modern bilim ve kültürün gözünde ölüm; hayatın anlamının kaynağı değil, sadece çözülmesi gereken teknik bir problemdir (Harari, 2016, s. 33). Bu yaklaşım farklılığı, bilimselliğin ön plana çıkmaya başladığı toplumlarda yüceltilen ve şart koşulan değerlerin sorgulanmasını hızlandırmıştır.

Ölüme yüklenen anlamlardaki büyük değişimin benzeri, yaşama yüklenen anlamlarda da kitlesel ölçekte gözlenir. Bilim kurgu ve diğer popüler kültür ürünleri aracılığıyla dünya genelinde tanınırlığı hızla artan bilimsel teoriler yaşamın kaynağına ve anlamına dair yorumlamaları çeşitlendirir. Örneğin popülerliği giderek artan yaklaşımlardan birisi olan tüm yaşamın bir simülasyondan ibaret olduğu yönündeki teori 21. yüzyılın başlarından itibaren yoğunluğu artan bir biçimde dönemin televizyon ve sinema yapımlarında işlenmeye başlar. Nick Bostrom'un (2003) yayınıyla bilimsel temellere oturtmaya çalıştığı simülasyon hipotezi Platon ve Descartes gibi pek çok filozofun yüzlerce yıl önce algılar yoluyla izah etme gayretine girdiği varlık sorununa 21. yüzyılın teknolojik imkanları çerçevesinde eğilir. Yaşamın kaynağını ve anlamını bulmaya yönelik tarihteki köklü felsefi akımlardan farklı olarak bu teori ve diğer modern dönem teorileri, insanlara etki edebilme yolunda popüler kültürün imkânlarından yararlanarak çok daha geniş kitlelere ulaşabilmektedir.

Bilim, felsefe ve popüler kültür arasındaki bu işbirliği modern dönem insanının değer dünyasını yerleşik kabullerden ve geleneksel düşünce sistemlerin ötesinde yeni yaklaşımlar sunar. Evren, dünya, doğa, birey ve yaşam üzerine insan düşüncesinde ortaya çıkan değişim yeni bir değerler dizgesinin varlığından söz etmeyi gerekli kılar.

Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan değişim ağırlıklı olarak insanın manevi varlığı üzerinde gerçekleşmiş olsa da geri kalan dönem çok daha büyük ve köklü değişikliklere gebe. Bilim ve teknolojiye yaşanan gelişimler insan bedeni ve beyni üzerinde yapılması olası iyileştirmeleri mümkün kılmıştır. Amerikalı milyarder girişimci Elon Musk (2019), neurolink adını verdiği bir tümleşik beyin-makine arayüzüyle insanın bilişsel becerilerini artırabileceğini iddia ettiği bir çalışma başlatır. Artık söz konusu olan sadece insanın düşünce ve değer dünyasındaki

farklılaşmalar değil insan benliğinin üzerine kurulu olduğu biyolojik parça olan beynin kendisinde yaşanabilecek biyoteknolojik modifikasyonlardır.

Binlerce yıl boyunca yaşanan sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik devrime rağmen insan zihninin derinliğindeki yapıların bu değişimden köklü biçimde etkilenmediğini savunan Harari,(2016) toplumların yaşamını düzenleyen araç ve kurumlar değişse de insanların hâlâ Antik Yunan metinlerinde, kutsal kitaplarda veya Konfüçyüs öğretisinde kendilerinden bir şeyler bulabildiğine dikkat çeker. Ancak teknolojinin gitmekte olduğu noktada insan zihnine müdahil olacak yapay düşünce sistemlerinin gelecekte bu duruma ne kadar izin vereceğinden şüphe duyan yazar, gelecekte bir gün insanların kendilerine baktıklarında Çin Seddi'ni inşa eden veya Charlie Chaplin antika şakalarına gülen canlılardan olmadıklarını dramatik bir şekilde fark edebileceklerini belirtir (s. 58-61).

Biyoteknolojik gelişmelerin vadettiği aşkın insan formu transhümanizmi yeni yüzyılın popüler akımlarından biri hâline getirirken dünya ve olgulara bakışta yaşanan büyük değişimler posthümanizmi yeni düşünce ve değer dünyasının şekillenmesindeki belirleyici faktörlerden biri olarak insanlığın karşısına çıkarır. Yeni akım ve koşulların etkisinde şekillenen bir insan profili, milenyumun özgün unsurlarından olur.

2. 1. 1. 2. 2000'li Yıllarla Birlikte Türkiye'nin Görünümü

21. yüzyılın ilk 20 yılı Türkiye için de büyük değişim ve dönüşümlere sahne olmuştur. Sosyal, kültürel, felsefi, politik, ekonomik ve teknolojik alanda yaşanan değişimler tüm dünyada olduğu gibi birbiriyle sıkı bir etkileşim içinde ilerlemeyi sürdürmüştür. Ancak Türkiye'nin kendine özgü koşulları, bu alanları ülke özelinde incelemeyi gerekli kılmaktadır.

2. 1. 1. 2. 1. Demografik Yapı ve Sosyal Yaşam

Türkiye, yeni yüzyıla ortanca yaşı 25 olan yaklaşık 65 milyonluk nüfusu (TÜİK, 2020a) ve yaşanan yoğun iç göçün yarattığı sosyal sarsıntıları yavaş yavaş atlatmaya çalışan dinamik bir toplum yapısıyla girer. 2000'li yılların başlarında çalışan nüfusun %25 - 30 arasındaki bir bölümü tarım sektöründe istihdam edilmekte ve bu oran gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi yıldan yıla düşmektedir (TÜİK, 2020b).

2000'li yıllar öncesinde yoğun biçimde gerçekleşen iç göçün daha çok sosyoekonomik koşulların baskısı ve güvenlik ihtiyacı gibi gerekçelerle yaşandığı gözlenir. Bu dönem ağırlıklı olarak kırsal bölgelerden kent merkezlerine göç eden nüfusun daha önce şehir yaşamıyla tanışmamış, eğitim düzeyi düşük ve kent kültürüne yabancı toplum kesimleri tarafından gerçekleştirilmiş olması belirgin bir sosyal sarsıntıya neden olur. 2000'li yıllardan sonra aynı yönde

devam eden bir göçün varlığından söz etmek mümkün olsa da göç eden kesimle şehir yaşamı ve kültürü arasındaki uçurumun yavaş yavaş kapanmaya başladığı gözlenir.

Ortaylı, (2014) 2000’li yıllara gelindiğinde hâlâ varlığını sürdüren köyden kente göçün dikkate değer yönlerinden biri olarak gerekçelerinin değişmesine işaret eder. Bu zamana kadar daha çok tarımda makineleşme ve artan nüfusun etkisi ile göç eden bir kitleden söz etmek mümkündür. 2000’li yıllardan sonra ise altyapısı iyi durumda olan, tarıma elverişli arazilere sahip köylülerin daha konforlu bir hayat yaşama gayesiyle topraklarını terk edip şehirlere göç ettiği gözlenir (s. 286).

Köyden kente göçün yarattığı çarpık kentleşme sorununun onlarca yıl cumhuriyetin en büyük toplumsal zafiyetlerinden biri olduğuna dikkat çeken Ortaylı (2014) 2000’li yıllara gelindiğinde göçün kısmen yavaşlamış olmasına rağmen ülkenin bir şehircilik bilinci geliştirme bakımından oldukça geri kaldığını savunur. Ona göre sosyal ve kültürel anlamda ülkenin en zengin şehri olan İstanbul tarihî dokuyu koruma ve planlı şehirleşme bakımından oldukça sorunlu bir yer hâline gelmiş; ironik bir şekilde şehrin manevi mirası muhafazakâr söylemler arasında zarara uğratılmıştır (s. 287-288).

Kontrolsüz göçün yavaşlaması, kentsel dönüşüm çalışmalarının yoğunlaşması ve modern şehircilik yaklaşımlarının kısmen Türkiye’de de benimsenmeye başlanmasının etkisiyle Türk toplumunun gelenekselleşmeye başlayan sıkışık mahalle kültürü, yerini yavaş yavaş site kültürüne ve daha kapalı yaşam türlerine bırakmaya başlar. Geleneksel mahalle kültürünün bazı kesimlerce sıcak, samimi ve kaynaştırıcı; bazı kesimlerce ise kontrolcü, baskıcı veya müdahaleci bulunan komşuluk ilişkilerine (Mardin 1991’den aktaran Yılmaz-Aslantürk & Aslantürk, 2023), son yıllarda popülerleşmeye başlayan site kültüründe daha az rastlanır (Alver, 2010). Bu yaşam biçimi Türk toplumunun geleneksellikten uzaklaşarak Batılı yaşam tarzıyla daha hızlı kaynaşmasının önünü açar.

Türk toplumu bir yandan kendi algısında şekillenen modern yaşam tarzını benimsemeye ve Batılı normlara uyum sağlamaya çalışırken diğer yandan feodal kültürün ve geleneksel sosyolojik dokunun yarattığı soyut ve somut çatışmalarla yüzleşmeye devam eder. Geleneksel normların dayattığı/özendirdiği şiddet olaylarında 20. yüzyıldakine oranla kayda değer bir düşüş yaşansa da kültürel ve psikolojik kodlara işleyen şiddet zaman zaman gün yüzüne çıkmayı sürdürür. Ağırlıklı olarak terör örgütlerinin gerçekleştirdiği şiddet olaylarının yaşandığı ülkede aralıklarla gündemde yer bulan, bilinen bir ideolojik zemini olmayan ferdi şiddet olayları da yaşanır. Şiddetin, erilliğin ve silahın yüceltildiği bir kültürel geleneğin kan davası, töre, husumet, haysiyet, namus gibi dayanaklar uydurduğu şiddet olayları ülkede zaman zaman gündem olmayı sürdürür.

Türkiye’nin uzun yıllar gelişmekte olan bir ülke statüsünde kalması ve amaçlanan kalkınmanın tam olarak gerçekleştirilememesi demografik yapının ve istihdamın son yirmi yıl içindeki seyrine de yansır. Tarımda ve inşaat sektöründe çalışan nüfusun oranındaki yavaş düşüş

yalnızca hizmet sektöründe çalışan nüfus oranına bir miktar artış biçiminde yansır. 2000’li yılların başlarında çalışan nüfus içindeki oranı %21 olan sanayide istihdamlı kesimin oranı 2020 yılına gelindiğinde yine % 20-21 aralığında seyretmeye devam eder (TÜİK, 2020b). Dahası 2000’li yılların başında % 9 civarında seyreden işsizlik oranı 2020 yılına gelindiğinde % 13’lere kadar yükselmiştir. Çoğunluğu üniversite mezunu olan genç nüfusun işsizlik oranı ise % 24’lere kadar çıkmıştır (TÜİK, 2020c). Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik tablonun toplumun tercihleri, yönelimleri beklentileri ve yaşam tarzı üzerine yansımaları olur. Batıdaki gelişmiş ülkelerde gözlenen orta sınıfın gövdesini oluşturduğu refah toplumu ile Türkiye’deki orta sınıf arasında maddi güç bakımından önemli farklılaşmalar gözlenir. Bu durum, ekonomik koşulların Türk toplumunun sosyokültürel yapısını etkileyen temel faktörlerden biri olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

2000’li yıllarda kadınların sosyal yaşamdaki konumlarında önemli değişimler yaşanır. Yapılan çalışmalarda (aktaran Özaydınlık, 2014) eğitim seviyesi yükselen Türk kadınının hem iş yaşamında daha fazla rol aldığı hem de toplumsal roller aracılığıyla kendisine çizilen çerçevenin dışına çıkabildiği gözlenir. Bu gelişme sosyal, kültürel ve ekonomik yapıdaki birtakım değişimlerin tetikleyicisi olur. Eğitim seviyesi yükselen ve özgüveni yüksek, kendi ayakları üzerinde durabilen ve sosyal becerileri daha da kuvvetlenmiş Türk kadını; geleneksel toplum yaşamını, düşünce tarzını ve aile içi dengeleri değiştirmeye zorlar.

Yeni yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Y ve Z kuşağından bireyler sosyal yapıdaki değişimi hızlandıran belirleyici faktörlerden biri olur. Kendilerinden önceki X kuşağının kanaatkâr, idealist ve bir yandan da otoriteye saygı göstermeye eğilimli bireylerinin aksine bu iki kuşak ağırlıklı olarak özgürlüklerine düşkün, otoriteye meydan okuyan, teknolojik aletleri sık kullanan ve konforundan taviz vermeyi sevmeyen bireylerden oluşmaktadır. Bilgiye ulaşmakta güçlük çekmeyen, hızlı öğrenen ve özgün yorumlar ortaya çıkarabilen yeni kuşaklar geleneksel düşünme tarzını, dogmaları ve eski değer dünyasının bir kısmını reddeder. Yapılan çeşitli araştırmalar (KONDA, 2018; KONDA 2022) Türkiye’de yaşayan gençlerin çoğunluğunun farklılıklara saygı, eşitlik, özgürlük ve adalet gibi konularda hassas olduğuna, kültürel faaliyetlere daha sık katılmaya çaba gösterdiğine ve muhafazakâr yaşam tarzındansa modern yaşam türüne yöneldiğine işaret etmektedir.

Türkiye 2011 yılından sonra ülke dışındaki gelişmelerin de etkili olduğu yeni büyük bir toplumsal problemle karşı karşıya kalır. Suriye’de yaşanan iç savaşın getirdiği yıkım ve ölümden kaçarak Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin sayısı birkaç yıl içinde milyonları bulur (Göç İdaresi Başkanlığı, 2020). Yeni yüzyılın ilk çeyreği biterken Suriyeli sığınmacılar, ülkenin demografik yapısından kültürel dokusuna, ekonomik faaliyetlerinden eğitim uygulamalarına kadar pek çok alanını etkileyen belirgin faktörlerden biri olarak ön plana çıkar.

2022 yılında ise yeni bir göç sorunu daha gündeme gelir. Son on yıl içerisinde Suriye'deki savaş nedeniyle Türkiye'ye sığınan 4 milyona yakın yabancıya (Göç İdaresi Başkanlığı, 2020) artık Afganistan ve Pakistan'dan kalabalık gruplar hâlinde göç ederek gelen sayısı belirsiz binlerce kaçak göçmen de eklenir (Tümtaş, 2022). Yasa dışı yollarla ülkeye giren göçmenlerin toplam sayısı hakkında net ifadeler kullanmak göçün yapısı nedeniyle mümkün olmasa da özellikle İstanbul gibi büyükşehirlerde sayısı on binleri aşan bir göçmen popülasyonu oluşur (T.C. İstanbul Valiliği, 2022; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017).

Sayısı milyonları bulan göçmenlerin büyükşehirlerdeki belirli muhitlerde yoğunlaşması sosyolojik açıdan önemli riskler yaratırken Göç İdaresi Başkanlığının yayımladığı istatistiklerde Suriye sınırına yakın bazı yerleşim yerlerindeki sığınmacı sayısının Türk vatandaşlarının sayısına yaklaştığı görülür (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Suriye, Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerden Türkiye'ye yaşanan yoğun göç; 2000'li yıllarda Türkiye'nin demografik ve sosyal yapısını etkileyen belirgin faktörlerden biri olur.

Yeni yüzyılın ilk çeyreği biterken kültürel, sosyal, siyasal, ekonomik, demografik dinamikler etkileşim içinde değişmekte ve dönüşen bir toplumu inşa etmektedir.

2. 1. 1. 2. 2. Kültür-Sanat

Sosyal alanda yaşanan değişimler kültürel yapıda da karşılığını bulur. Kentleşmeyle birlikte geniş aile sayısının azalması ve çekirdek aile yapılarının yaygınlaşması kültür aktarımı ve çocuk eğitimi konularında bir tarz değişikliğinin ortaya çıkmasına neden olur. Yeni binyılla birlikte diğer alanlarda kendini hissettiren değişimler de kültürel yapıya yansır ve dönemin koşullarının yarattığı yeni bir kültürel doku yavaş yavaş şekillenmeye başlar.

Tüm dünyada varlığını hissettiren küresel kültür, tüketim toplumu ve popüler kültür kavramları kendilerini ortaya çıkaran sosyal ve ekonomik koşullar kadar kültürel aktarımın etkisiyle de Türkiye'nin gündemine girmiştir. Son asırda Türk toplumu hızlı bir kültürel değişimin içine girer. Ancak Türkiye'de ve başka pek çok gelişmekte olan ülkede yaşanan değişim, Batı dünyasında geçmişi biraz daha eskilere uzanan süreçten karakteristik anlamda oldukça farklıdır. Atay, (2004) ülkede yaşanan değişim sürecinin bu farklı yönüne bir sorun olarak dikkat çekmektedir:

Türkiye bu sürece onun arka planını oluşturan endüstriyel hayatın içerisinde değil, bir toplumsal ve ekonomik yaşam biçimi olan köylülükten geçiş yapmıştır. Tarımcı sözlü kültür geleneğinin hâlâ büyük ölçüde geçer akçe olduğu bir noktadan, yazılı kültürle gerektiğince haşır neşir olunamadan görsel kültüre sıçranmıştır. Bu durum da beraberinde küresel kültürün bu coğrafyaya intibakının bize özgü birtakım sorunlarını gündeme getirmiştir (s. 12).

Küresel kültürün Türkiye'deki algılanma ve yaşanma biçimini benzer bir yaklaşımla anlamlandıran Ortaylı (2014), Türkiye'deki orta sınıfın Avrupa'dan çok Amerika'daki yaşam biçimini ve kültür kalıplarını sevmekte olduğuna dikkat çeker. Ona göre bu durumun altında yatan

temel sebeplerden biri lüks hayat ve kolay tüketimin konforu yaşanırken Rönesans, Batı müziği, Batı felsefesi gibi entelektüel değerlerin bilinme zorunluluğunun burada hissedilmemesidir (s. 237-238).

Akşın (2019), Türkiye'nin iktisadi bakımdan gösterdiği gelişmeyi sosyal, kültürel ve bilimsel alanda gösteremediğini savunarak bunu tercih edilen kalkınma modeliyle ilişkilendirir. Ona göre 1950'lerde halkevleri, halkodaları ve köy enstitülerinin kapanmasıyla başlayan süreç eğitim alanında daha sonra yapılan değişikliklerle de hız kazanır. Bütünsel kalkınma yerine maddi kalkınmaya öncelik verildiğinden eğitim, bilim, kültür ve sanat ikinci plana itilmiş olur. Yine bu süreçte öğretmenliğin meslek itibarı zarar görür ve zorunlu eğitim uzun süre beş yılla sınırlı tutulur (s. 314-316).

Türkiye'de kültür düzeyi yüksek seçkin bir sınıfın oluşmadığına dikkat çeken Ortaylı (2014, s.292) yaşamın her alanında etkisini hissettiren bu sorunun şehir kimliklerine dahi yansıdığını savunur: İstanbul'un yüzlerce yıllık kültürel birikimi korunamamıştır. Başkent Ankara, sosyal ve kültürel anlamda gereken atılımı yapamadığı gibi renkli bir şehir kimliğine de bürünememiştir. Ülkenin üçüncü büyük kenti İzmir ise kontrolsüz göçün yarattığı yoğun nüfus bölgelerinin içinde estetik dokusunu yitiren bir diğer tarihî kenttir. Ancak İzmir'de Ankara'nın aksine kültürel bakımdan bir kıpırdanma gözlemlendiğine dikkat çeken yazara göre burada nüfusun önemli bir kesimi okumaya, müziğe, tiyatroya, resim ve heykel gibi güzel sanatlara ilgilidir. Akademik anlamda Türkiye için bir ilk olan pek çok çalışma yine burada yapılmaya başlanmıştır (Ortaylı, 2014, s. 287-289).

20. yüzyılın ikinci yarısına kadar yazılı edebiyatın temel aktarıcısı olduğu kültürel kodlar, bu dönemin ardından aktarılma aracı olarak radyo ve televizyonu da kullanmaya başlamış ve yeni yüzyılın ilk yıllarında bu araçlarla Türk toplumunun sosyal ve kültürel yapısına işlemeyi sürdürmüştür. Bu sürecin bir uzantısı olarak 1960'lardan sonra dünya genelinde etkisini hissettirmeye başlayan postmodern yönelimlerin de Türk toplumunun kültür dünyasına yansımalar yaptığı gözlenir. Yeni kültür sanat anlayışında klasik batı müziğine ait eserlerin popüler müzik tarzında tekrardan yorumunun kabul görmesi gibi geleneksel Türk müziğine ait bir eserin farklı popüler müzik ekolleriyle yeniden yorumlanması da olağan karşılanır. Yine bu akımın bir yansıması olarak Batı pop müziği temelinde yapılmış olan diskotek, bar gibi eğlence merkezlerinde artık türküler ve oyun havaları da sevilen bir müzik türü olarak kendilerine yer bulur (Ecevit, 200, s.58-59).

2000'li yılların başlarında özellikle dizi filmler ve yarışma programları gibi televizyon yapımlarının betimlediği yaşam türleri Türk toplumunun duygu, düşünce ve değer dünyası üzerinde izler bırakır. Popüler televizyon dizilerinde yüceltilen veya yerilen eylemlerin toplum yaşamında bulunduğu karşılık kısa sürede değişmekte ve topluma aktarılan kültürel kodlar yeni değer dizgelerinin oluşumuna ön ayak olmaktadır. Bu yapımların etkisinde kalarak doğruya, yanlışa iyiye

ve kötüye ilişkin algıları şaşan bireylerin şiddete ve suça yönelmesi, 2000’li yılların sosyo-kültürel manzarasında zaman zaman basına düşen haberler yoluyla da gözlenebilen bir vakıadır. 2006 yılından itibaren ekranlarda kullanılan akıllı işaretler yoluyla benzer sorunların önüne geçilmek istense de uygulamadan alınan verim tartışmalıdır. Nihayetinde sorun, yaş grupları kadar bilgi ve kültür düzeyiyle de ilgilidir.

Türkiye’de çeyrek asra yaklaşan bu süre boyunca tüm siyasal, ideolojik ve akademik tartışmaların uzağında kendi yatağında can bulan bir kültürel kıpırdanmanın varlığından söz etmek de mümkündür. 2000’li yılların başında ülke çeşitli uluslararası kültür sanat organizasyonlarında adından söz ettirmeye başlar. 2002 yılında Türk yönetmen Nuri Bilge Ceylan’ın Cannes Film Festivali’nde *Uzak* filmiyle aldığı ödül ülke çapında ses getirir. 2003 yılında düzenlenen Eurovision Şarkı Yarışması’nda Sertap Erener birinci olur. 2004’te Almanya doğumlu Türk yönetmen Fatih Akın’ın yönettiği bir film Berlin Film Festivali’nde *Altın Ayı* ödülünü alır. 2006 yılında Edebiyat alanında Nobel ödülüne layık görülen Orhan Pamuk, bu ödülü kazanan ilk Türk olur.

Bu başarıları daha sonra farklı yıllarda gelen film ödülleri takip eder. Ceylan’ın, 2008 yılında *Üç Maymun* filmiyle Cannes’ta aldığı ödül sırasında sarf ettiği “Bu ödülü, yalnız ve güzel ülkem Türkiye’ye ithaf ediyorum.” sözleri iç ve dış kamuoyunda yankı uyandırır. Tıkanma noktasına giden Avrupa Birliği süreci, Türkiye’ye olumsuz yansımaları olan Irak Savaşı ve yeniden tırmanmaya başlayan terör olaylarının gündem olduğu bir dönemde ülkeye yönelik duyguların kültür sanat dünyasında bulduğu bu ifade döneme iz bırakır.

2000’li yılların başlarında Brezilya ve Arjantin gibi ülkelerden sıklıkla ithal edilen dizi filmler, yerlerini yavaş yavaş Türk yapımı dizilere bırakır. Dahası bu alanda hızla gelişen ve belli bir seviyenin üzerine çıkan Türk dizileri Ortadoğu, Güney Amerika ve Uzak Doğu başta olmak üzere dünyanın dört bir yanına ihraç edilmeye başlar. Alanda yapılan çeşitli araştırmalar Türkiye’nin ABD’den sonra en çok dizi ihraç eden ülke olduğuna işaret eder (Özarslan, 2020; Öztürk ve Atik, 2016). Türkiye’nin ve Türk kültürünün dünyaya tanıtılması noktasında büyük katkıları olan bu durumun aynı zamanda Türkiye’deki kültür sanat faaliyetlerinin içeriği ve kalitesi üzerine de etkileri olur.

İçinde bulunduğumuz çağla birlikte internetin geniş olanaklarından da yararlanmaya başlayan kültürel aktarım yerel ve küresel unsurların kitleler arasında hızla yayılmasına olanak verir. Sosyal medya ağları, internet tabanlı içerik sağlayan uygulamalar ve film paylaşım platformları tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kuşakların değer dünyalarına etki ederek yaşam biçimlerini şekillendirir.

2. 1. 1. 2. 3. Ekonomik Manzara

Ekonomik alanda hedeflediği atılımı tam olarak gerçekleştiremeyen Türkiye, yeni yüzyıla gelişmekte olan ülkelerin çoğunda gözlenen yoksulluk, gelir dağılımı bozukluğu, yüksek işsizlik ve enflasyon gibi ekonomik gündemlerle birlikte girer. Yüzyılın beşte biri geride kalırken pek çok ekonomik problemin güncelliğini koruduğu ülke, ekonomi otoritelerinin orta gelir tuzağı olarak adlandırdığı tıkanmış ekonomik gelişme durumunun içine düşme tehlikesiyle yüz yüzedir (Eğilmez, 2020, s. 245-275).

Türkiye yeni binyıla büyük bir ekonomik krizle başlar. 2001 ekonomik krizi olarak tarihe geçen ekonomik buhran, tüm ülkeyi mali açıdan derinden sarsmakla kalmaz, sosyal ve siyasal alanda da önemli karşılıklar yaratır (Akşin, 2007, 309-312). Kriz sonrasındaki dönem, Türkiye'nin IMF politikalarına ve küresel ekonomik düzenin salık verdiği liberal ekonomi tezlerine uyum gösterme konusunda üst düzey çaba gösterdiği bir dönem olarak işaret edilir (Boratav, 2017; Akşin, 2019; Eğilmez, 2020). Boratav (2017) bu çabanın neticesi olarak Türkiye'nin IMF tarafından özel bir muameleye tabi tutulduğunu savunarak 2005 yılında ülkeye verilen son kredinin ekonomik koşullar gözetildiğinde istisna sayılacak bir uygulama olduğunu belirtir (s. 460).

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz, yüzyılın ilk çeyreğinde iz bırakan ekonomik gelişmelerden biri olarak Türkiye'de de etkilerini hissettirir. Sonraki birkaç yıl içerisinde ortaya çıkan ekonomik manzaranın genellikle bu kriz ile ilişkilendirildiği görülür. Eğilmez (2013a), derlediği verilere dayanarak küresel ekonomik krizin en çok gelişmiş ülke ekonomilerini etkilediğini, gelişmekte olan ülke ekonomilerinin krizden olumsuz etkilenmiş olsa da 2009 ortalama büyüme anlamında gelişmiş olan ülkelerden pozitif ayrıştığına dikkat çeker. Türkiye ekonomisi ise bu yıl içerisinde % 4,7 küçülmüştür.

Küresel ekonomik krizden çıkış yolu olarak başvuru alan parasal genişleme uygulamalarının küresel ekonomide ve Türkiye ekonomisi üzerinde önemli etkileri olur. Bir dönem için dünya piyasalarında döviz bolluğu yaratan bu uygulamalar 2013'ten itibaren kademeli olarak yavaşlatılır. Sürecin sonunda parasal sıkılaştırma olarak değerlendirilen para politikaları yürürlüğe girer ve gelişmekte olan ülke ekonomileri için büyük öneme sahip olan sıcak paranın yönü değişir. Bu durumun küresel ölçekteki bir yansıması olarak Türkiye'nin de aralarında bulunduğu gelişmekte olan beş ülke ekonomisi için *kırılgan beşli* tabiri kullanılmaya başlanır (Morgan Stanley, 2013; Eğilmez, 2013b, Eğilmez, 2020).

2000'li yıllarda ülkedeki ekonomik yönelimlerin iç ve dış politikada yaşanan değişimlerin etkisiyle belirgin farklılaşmalar gösterdiğini savunan çeşitli değerlendirmeler mevcuttur. Örneğin Boratav (2017), IMF ve Batı dünyası ile iyi ilişkiler kurmayı merkeze alan ekonomi anlayışının 2009'dan itibaren değişmeye başladığını savunarak bu yıl Davos'ta yaşanan gerilimi söz konusu değişimin işareti olarak yorumlar. Yazara göre 2009 sonrasında hükûmet artık politik ve ekonomik anlamda Doğu'ya yönelmeye başlamış ve bunun sonucunda Batılı sermayeye alternatif olarak

görülmeye başlanan yeni bir sermaye kaynağı ülkenin ekonomik dengelerindeki yerini almıştır (s. 465-469).

Cumhuriyet'in 100. yılı için 2010'lu yıllarda dile getirilen *2023 hedefleri*; sosyal, kültürel, teknolojik ve ekonomik alanlarda büyük atılımlar gerçekleştirmeyi vadeder. Onuncu Kalkınma Planı'nda (Kalkınma Bakanlığı, 2013) yer alan hâliyle Türkiye'de yıllık kişi başı gelirin 25.000 dolara çıkacağı, ülke ekonomisinin dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasına gireceği, işsizlik oranının % 5'e düşürüleceği, ihracatın 500 milyar doları geçeceği, enflasyonun kalıcı olarak tek haneli sayılara düşürüleceği gibi hedefler bu dönem *2023 Vizyonu* adı altında gündeme gelir.

2010'lu yıllarda ülke sosyal, siyasal ve ekonomik düzlemde karşılığı olan yerel ve uluslararası ölçekteki çok sayıda gelişmeye tanıklık eder. Yaşanan gelişmeler paralelinde ekonomik meseleler de sıklıkla gündemde yer edinir. 2020'li yıllara gelindiğinde ise ülkedeki ekonomik manzaranın hedeflenenden farklı bir görünüm arz ettiği gözlenir. 2013 yılında 1 Amerikan doları 2 Türk lirasına eşitken liranın yıllar boyu rezerv paralar karşısında değer kaybettiği bir zaman dilimi yaşanır ve 2022 yılında 1 Amerikan doları 18 Türk lirasına eşit hâle gelir. Enflasyonun somut göstergelerinden olan tüketici fiyat endeksi TÜİK tarafından 2021 yılı için % 36,08; 2022 yılı için % 64,27 olarak hesaplanır (TÜİK, 2022; TÜİK, 2023). 2000 yılında millî gelir sıralamasında dünyanın en büyük 17. ekonomisi olan Türkiye, 2018 yılına gelindiğinde 789 milyar Amerikan doları millî gelirle 18. sırada yer alır (Eğilmez, 2020, s.17-23).

21. yüzyılın ilk 20 yılı dolarken ülkedeki ekonomik vaziyetin toplumun genel manada aşına olduğu iktisadi meseleler etrafında şekillendiği görülür. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde karşılaşılan belli başlı sorunlar, (Friedman, 2000; Morgan Stanley, 2013; Boratav, 2017; Eğilmez, 2020) Türkiye'nin kendine özgü formlarda yaşadığı ve aşmaya çalıştığı ekonomik problemler arasında kendine yer bulur.

2. 1. 1. 2. 4. Siyasal Yaşam

90'lı yıllar boyunca farklı koalisyon hükûmetleri tarafından yönetilen Türkiye; 2000'li yıllara Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisinin kurduğu koalisyon hükûmetiyle girer. Ancak 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ülkedeki siyasal dengeleri de etkiler ve 2002 yılında gidilen erken seçim, iki partili bir meclis yapısının ortaya çıkmasıyla sonuçlanır.

2001 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Fazilet Partisinin içerisinde Recep Tayyip Erdoğan önderliğindeki bir grubun kurduğu Adalet ve Kalkınma Partisi, % 34,28 oy oranı ile 2002 seçimi birinci sırada tamamlar. Devam eden yıllarda Türk siyasal tarihinde önemli bir yer edinecek bu parti, seçim barajının da etkisiyle tek başına hükûmet kurmaya yetecek meclis çoğunluğuna erişir. Seçimde oyların % 19,39'unu alan Cumhuriyet Halk Partisi ise muhalefet partisi olarak meclisteki yerini alır. Bu iki partinin hükûmet ve muhalefet konumları ilerleyen yıllarda gerçekleşen farklı seçimler sonrasında da devam eder.

Adalet ve Kalkınma Partisinin muhafazakâr bir parti olmasına rağmen iktidarının ilk yıllarında ABD ve AB ile iyi ilişkiler kurduğunu ve Türkiye'deki laik kesimde hoşnutsuzluk yaratabilecek girişimlerden uzak durduğunu aktaran Akşin (2019, s. 310-311), Erdoğan liderliğindeki partinin bu sayede Erbakan ve Refah Partisinin yaşadığı bazı problemlerin üstesinden geldiğini, daha rahat bir hareket alanı bulduğunu savunur. 2001 ekonomik krizi sonrasında uygulanan IMF programlarının da devam ettirildiği bu yıllarda (Eğilmez, 2020; Boratav, 2017) Türkiye sosyal, ekonomik ve politik anlamda Batılı normlara daha yakın bir görünüm verir (Boratav, 2017, s.460).

İlk beş yıllık Adalet ve Kalkınma Partisi döneminin sonlarına doğru mecliste yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimi bu dönem Türkiye'de siyaset gündemini tayin eder. 2007 yılında gerçekleştirilen seçimde iktidar partisinden muhafazakâr bir ismin cumhurbaşkanlığı makamına gelmesine yönelik tartışmalar, siyasal gündemin odağında yer alır. *Cumhuriyet Mitingleri*, laiklik uyarıları, başörtüsü tartışmaları, 367 krizi ve *e-muhtıra* eşliğinde geçen seçim süreci Anayasa Mahkemesinin seçimi iptal kararıyla sonlanır. İptal edilen cumhurbaşkanlığı seçimi sonrasında iktidar ve muhalefet genel seçimlerin öne alınmasına yönelik bir uzlaşuya varır. Ayrıca sonraki yıllarda yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerinin meclis tarafından değil halk tarafından yapılmasını öneren bir düzenleme de bu sırada meclisten geçirilir. Erken genel seçime gidilen ülkede, iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi oyunu artırarak tek başına iktidar olmayı sürdürür. Yeniden şekillenen mecliste tekrar cumhurbaşkanlığı seçimi yapılır ve iktidar partisinden bir isim olan Abdullah Gül cumhurbaşkanlığına gelir. 2007 yılında yapılan genel seçimlerin siyasal yapıdaki önemli etkilerinden biri de meclise giren üçüncü bir partinin olmasıdır. Seçimde oyların % 14,27'sini alan Milliyetçi Hareket Partisi 70 milletvekiliyle meclisteki ikinci muhalefet partisi konumuna gelir.

Bu yıllarda iç ve dış politikaya dair yönelimlerde birtakım değişimlerin yaşandığına dair değerlendirmeler mevcuttur. Boratav, (2017) Başbakan Erdoğan'ın 2009 yılındaki Davos çıkışını hükûmet politikalarında gözlenen değişimin bir işareti olarak nitelendirirken önceki yıllarda ortaya çıkan Batı'ya entegre siyasal ve ekonomik tavrın bu dönemden itibaren kaybolduğunu savunur. Yazara göre bu dönemden sonra hükûmet politikalarında daha açık gözlenebilen bir İslamî tavır söz konusudur.

Terör sorunu ve bunu aşmaya yönelik çeşitli girişimler de 2000 sonrası siyasal yaşamdaki önemli gündemlerden olur. 2009 yılı sonrasında *Demokratik Açılım*, *Millî Birlik ve Kardeşlik Projesi* ve *Çözüm Süreci* gibi adlarla anılan sürecin birkaç yıl boyunca Türkiye'deki sosyal ve siyasal gündemde kendine önemli bir yer edindiği görülür. Anayasal haklarının eşit bir şekilde kullanılmasını sağlamak; etnik, dini, kültürel, tarihî farklılıkların birlik içinde yaşama bilincinin önüne geçmesini engellemek ve terör sorununa çözüm getirmek (TCCB, 2015) gibi amaçlar atfedilen süreçte demokrasi, insan hakları ve özgürlükler bağlamında çeşitli adımlar atılır. Bu

yıllarda özellikle Kürt kökenli nüfusun hak ve özgürlükler temelli çeşitli talepleri karşılanmaya çalışılırken farklı inanç gruplarının talep ve beklentilerini karşılamaya yönelik bazı adımlar da atılır.

2003 yılından beri başbakanlık görevini yürüten Erdoğan, 2014 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimiyle 12. cumhurbaşkanı olur. Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi ortak cumhurbaşkanı adayı çıkardıkları seçim sonrasında bir süre daha birlikte muhalefet görevini sürdürür. Ancak ilerleyen yıllarda Milliyetçi Hareket Partisi, ülke yönetimiyle ilgili pek çok konuda Adalet ve Kalkınma Partisiyle birlikte hareket etmeye başlar.

15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi Türkiye'nin son 20 yılına iz bırakan en önemli olaylardan biri olur. Başta ordu olmak üzere çeşitli devlet kurumları içerisinde yapılan bir grubun yönetime el koyma girişimi, kitlesel bir karşı koymanın ardından bastırılır. Çok sayıda vatandaşın yaşamını yitirdiği darbe girişimi sonrasında tüm yurttan olağanüstü hâl ilan edilir ve bu durum yaklaşık iki yıl boyunca sürer.

Son yıllarda aralıklarla tartışmalara konu olan başkanlık sistemi darbe girişiminden birkaç ay sonra tekrar gündeme getirilir. 16 Nisan 2017'de yapılan referandumla cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi adı verilen yeni bir hükümet sistemine geçilir. Cumhurbaşkanının partisiyle olan bağına sürdürdüğü bu yeni sistemde cumhurbaşkanlığı, bakanlar kurulunun yürütmeye ilgili yetkilerini devralarak tek yürütme makamı konumuna gelir.

15 Temmuz'daki darbe girişimi sonrasında Adalet ve Kalkınma Partisiyle daha yakın ilişkiler kurmaya başlayan Milliyetçi Hareket Partisinin içinden bir grup milletvekili ayrılarak İyi Partiyi kurar. Yeni sistem sonrasında Adalet ve Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi seçimlere Cumhur ittifakı adlı bir siyasal birliktelik kurarak girmeyi tercih ederken bu ittifak karşısına Cumhuriyet Halk Partisi ve İyi Partinin başını çektiği Millet İttifakı çıkar. İttifak hareketlerinin bu dönemden sonra Türkiye'deki siyasal yaşamın kilit unsurları olarak ön plana çıktığı görülür.

2. 1. 1. 2. 5. Uluslararası İlişkiler

2000'li yıllarla birlikte Türkiye'nin içinde bulunduğu uluslararası pozisyon milenyumun başındaki küresel politik koşullardan belirgin biçimde etkilenir. Yeni binyılın başında Türkiye bir yandan Avrupa Birliği'ne üye olarak Batı dünyasının sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik bir parçası hâline gelmeye çalışırken bir yandan da Ortadoğu'da çıkmak üzere olan karışıklıkların dışında kalma mücadelesi vermektedir. Ancak ülkenin içinde bulunacağı pozisyonun tayin edilmesinde Türkiye'nin kendi kararları ve eylemleri kadar küresel politik gelişmelerin de etkisi olur.

Milenyuma küreselleşme söylemleri, bütünleşme beklentileri ve çatışmasızlık idealleri ile girilirken politik zeminde bu arayışlara tezat olan bir savın uluslararası politik okumalarda oldukça

popüler hâle geldiği görülür. Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* adını verdiği bu sav, Batı dünyası ile yazar tarafından İslam medeniyeti olarak işaret edilen suni bir kültürel birliğin çatışacağı tezi üzerine temellendirilir. 11 Eylül'deki terör saldırılarının ardından yaşanan politik ve askerî gelişmeler, Türkiye'nin yakın coğrafyasında çıkan karmaşık olaylar zincirinin ilk halkaları olur.

Huntington (2002), medeniyetler çatışmasının önlenmesi için belirlenmiş medeniyet sınırlarının içindeki lider ülkelerin sorumluluk alacağını ve dünya barışının böylece sağlanabileceğini savunmaktadır. Ona göre her lider ülke, kendi medeniyetinin parçası olan ülkelerdeki nüfuzundan aldığı güçle başka medeniyetlerdeki lider ülkelerle temasa geçebilecek ve böylece çatışmalar önlenmiş olacaktır. Huntington bu tezinde Türkiye'yi İslam ve Batı medeniyetlerinin arasında bölünmüş olmakla itham ederken esasen İslam medeniyetinin parçası olarak göstermekte ve ülkeye bu yönde politikalar önermektedir. Ancak yazarın bu tezi cumhuriyetin laiklik tabanlı kurucu değerlerini hedef almakta ve tarihi neredeyse 200 yıla varan modernleşme eksenli Türk Batılılaşma hareketlerini görmezden gelmektedir. Öte yandan Türkiye ve AB ilişkilerinde yaşananlar göstermektedir ki nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman bir ülkenin değer, düşünce ve kültür dünyası bakımından barındırdığı farklılıklar; parçası olmak istediği Batı uygarlığı tarafından da bir zenginlik ve renklilik kaynağı olmaktan çok, ortaya çıkarılmaya çalışılan homojen yapıyı riske atabilecek bir unsur olarak algılanmaktadır.

Kongar (2020) 21. yüzyılda ses getirmeye başlayan medeniyetler çatışması yaklaşımının Türkiye'yi İslam medeniyetinin içinde konumlandırmak istemesi ve bu çatışmada ona önderlik rolü yüklemesindeki tehlikeye dikkat çeker. Ona göre Huntington'ın bu yaklaşımı, Batı'nın biricik ve erişilemez bir uygarlık konumunda olduğu ön kabulüyle diğer toplumlara tepeden bakmakta ve onları adeta kategorize edilmiş düşmanlar şeklinde tanımlamayı amaçlamaktadır.

2003 yılının ilk çeyreğinde ABD'nin Irak'a yönelik askerî operasyonlarda Türkiye topraklarını kullanma isteğine mecliste onay verilmemesinin Türk Amerikan ilişkilerinin seyrinin derinden etkilediğine ve bu olayın ardından ABD'nin bölgedeki ittifaklarını yeniden şekillendirmeye yöneldiğine dair tezler mevcuttur (Hale, 2007, s. 122-124). Tezkere anlaşmazlığı ve sonrasında yaşananlar Türk Amerikan ilişkilerinin seyri açısından yeni bir konjonktürün varlığına işaret etse de durumun hükûmetler düzeyindeki eylem ve söylemlere çok yansımadağı görülür. İki ülkenin politikacıları ilişkilerin daha da geliştirilmesine yönelik pek çok adım atar. Öte yandan yeni Ortadoğu dinamikleri Türk dış politikasında farklı arayışların önünü açar. 2004 yılının aralık ayında resmî bir ziyaret için Türkiye'ye gelen Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 32 yıl sonra Türkiye'yi ziyaret eden ilk Rus devlet başkanı olur. Türkiye ve Rusya bu tarihten sonra yeni anlaşmalar ve yeni işbirlikleri bakımından hareketli bir sürece girer.

21. yüzyılın ilk yıllarında Türkiye'nin dış politikasındaki en belirleyici unsurlardan biri de Avrupa Birliği'yle başlanan üyelik müzakereleri süreci olmuştur. 1987'de Özal yönetimince

yapılan üyelik başvurusundan beri birliğe katılımın Türkiye için adeta bir tutku hâline dönüştüğüne dikkat çeken Akşin (2019, s. 316- 317), bu sıralarda ülkenin yaşadığı çoğu problemin çözümünün birliğe tam üyelikle mümkün olacağı şeklinde bir algının ortaya çıkışından söz eder. Türkiye tarafında oluşan güçlü isteğe karşın birlik içerisinde Türkiye'yi tam üye yapmak konusunda önemli bir isteksizliğin olduğunu ifade eden yazar, müzakere sürecinde Türkiye'den beklenen adımları bu argümanına destek olarak sunar. Diğer ülkelerin üyeliği söz konusu olduğunda bu ülkelerin getirdiği bazı tarihî sorunların çözümü üyelik süreci dışında bırakılırken Türkiye'den çok köklü problemleri çok kısa sürede çözmesi beklenir (Akşin, 2019, s. 318-319).

Müzakere sürecindeki tüm olumsuz işaretlere rağmen Türk hükümetlerinin AB'ye katılma umutlarını hiç kaybetmemiş gibi davrandığına da dikkat çeken Akşin (2019, s. 319-320), bu durumun altında iyimser havayı bozmamak, demokrasinin ordu veya başka bir güç tarafından sekteye uğratılmasını önlemek ve seçmen üzerinde olumlu bir hava yaratmak gibi sebeplerin yattığını savunur.

2000'li yılların başlarında Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik müzakerelerini başlatabilmek için gerekli kriterleri sağlamak adına sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanda pek çok adım atarak çeşitli uyum paketlerini yürürlüğe koyar. Avrupa Birliği ile ilişkilerde yaşanan inişli çıkışlı sürecin ardından 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan hükümetler arası konferans ile Türkiye resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlar. Batı ile iyi ilişkiler kurulan ve Batılı normların devlet politikalarında etkili olduğu dönem birkaç yıl daha devam eder.

Türkiye, Batı ile ilişkilerini çok iyi tuttuğu dönemlerde bile Avrupa Birliği ve NATO üyesi olan komşusu Yunanistan ile karasuları, hava sahası ve Kıbrıs gibi konular üzerinde anlaşmazlıklar yaşamaya devam eder. Ancak 17 Ağustos 1999'daki depremden sonra Yunanistan'ın Türkiye'ye yardıma gelmesi ve devamında Türkiye'nin de komşusuna karşı çeşitli adımlar atması iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini olumlu yönde değiştirir. Ülke liderleri tarafından yapılan karşılıklı ziyaretler ve toplumların yeniden yakınlaşması eski krizleri bir derece unuttursa da Türkiye ve Yunanistan kıta sahanlığı, ülke karasuları ve hava sahası sınırlarının belirlenmesinden kaynaklanan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturamaz.

2009 sonrasında dış politikanın söylem ve eylem bazında bazı değişikliklere uğradığına yönelik değerlendirmeler mevcuttur. Bu yıl Davos'ta Başbakan Erdoğan ve İsrail cumhurbaşkanı Peres arasında Filistin meselesi üzerinden yaşanan tartışmayı, hükûmetin uluslararası politikalarında bir eksen değişikliğine gittiğinin işareti olarak yorumlayan Boratav'a (2017) göre bu dönemden sonra artık politikalarında daha İslamî bir tavır takınarak Müslüman toplumlar üzerinde etki yaratmayı amaçlayan iktidar, bu amacına bir ölçüde ulaşmıştır. Ancak söz konusu ülkelerin belirli toplum kesimlerinde karşılık bulduğu ifade edilen (Boratav, 2017) bu etkiye rağmen 2010 sonrasında Suriye, Mısır, Suudi Arabistan gibi ülke yönetimleriyle Türkiye arasında çeşitli gerginliklerin yaşandığı da görülür.

2010'lara doğru uluslararası ilişkiler gündeminde sık sık yer bulan *komşularla sıfır sorun* politikası, olayları daha çok diplomatik yollarla diyalog temelli çözmeyi amaçlayan bir yaklaşıma sahip olma iddiasındadır (Balcı, 2013, s. 176). Ancak 2010'dan sonra gelişen ve *Arap Baharı* olarak adlandırılan süreçte Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşanan karışıklıklarla birlikte Türkiye'nin bu politikayı yürütmekte zorlandığı görülür (Balcı, 2013, s. 177). Halk ayaklanmaları bazı ülkelerde rejim değişikliklerine yol açarken bazı ülkelerde iç savaşa dönüşmüş, Türkiye de bu durumdan olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu karmaşık süreçte, Türkiye daha önce iyi ilişkiler kurduğu ve birçok konuda işbirliği içinde olduğu bazı devletlerle ters düşerek eski politikalarından uzaklaşmak durumunda kalır.

Mısır, Libya ve Suriye gibi ülkelerde yaşanan iç karışıklıklarda taraf olduğu gözlenen Türkiye, bu ülkelerde iktidar sahibi olan gruplarla çeşitli sorunlar yaşar. Söz konusu ülkelere yaşanan sorunlar karşısında takınılan tavır, iç ve dış siyasette sıklıkla tartışmalara konu olur.

Suriye'de yaşanan savaş başta olmak üzere yakın coğrafyadaki çatışma ortamları Türkiye'nin ABD ve Rusya ile olan ilişkilerini de derinden etkiler. Son yıllarda Suriye'de ABD ve Türkiye arasında terör meselesi üzerinden önemli anlaşmazlıklar yaşanırken Rusya ile Türkiye arasında Suriye, Libya ve Ukrayna gibi farklı coğrafyalarda yaşanan anlaşmazlıklara rağmen özellikle savunma ve enerji alanlarında işbirliğine yönelik çeşitli adımların atıldığı görülür.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki pozisyonunun küresel politikalara hâkim olan iklimle paralel seyrettiği gözlenir. 2000'li yılların başlarında Batılı tezlerle uyumlu bir görünüm veren uluslararası ilişkiler (Akşin, 2019; Boratav, 2017), ilerleyen yıllarda siyasal, ekonomik ve askerî meseleler etrafında ortaya çıkan bir denge arayışı ile geçer.

2. 1. 1. 2. 6. Bilim ve Teknoloji

Küreselleşmenin yarattığı ekonomik ve politik koşullarla birlikte sermayenin pazar arayışı, küresel sistemden soyutlanmak için özel gayreti olmayan tüm ülkelerin güncel teknolojik gelişmelerden en kısa sürede yararlanmasına olanak sağlayacak bir ortam yaratır. Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ekonomik modellerin de teşvik ettiği tüketim kültürü teknolojik araçları tüketicinin temel materyallerden biri hâline getirir.

Kalabalık ve genç bir nüfusa sahip olmasının yanında gelişmekte olan bir ülke profili arz etmesi, Türkiye'yi uluslararası teknoloji şirketleri için cazip bir pazar hâline getirir. Küresel ekonomik düzenin kâr motivasyonu ile tüm dünyaya satmaya giriştiği kişisel bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar, oyun konsolları ve diğer teknolojik araçlar kısa sürede ülkenin dört bir yanında her yaş grubundan insanın ilgi alanına girer. 3G ve 4G gibi mobil veri altyapıları Batı ülkelerinden birkaç yıl gecikmeli de olsa tüm yurda yayılır.

Yaşanan teknolojik dönüşüm eğitim uygulamalarında da karşılık bulur. 2010'lu yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH)

Projesi adı verilen bir projeye ülke genelindeki tüm okullara etkileşimli tahta ve yüksek hızlı internet gibi çeşitli teknolojik olanakları ulaştırmayı hedefleyen bir girişim hayata geçirilir. Yine Mili Eğitim Bakanlığı tarafından Eğitim Bilişim Ağı (EBA) adı verilen sosyal platform ile çevrim içi bir içerik kaynağı öğrenci, öğretmen ve diğer eğitim paydaşlarının kullanımına sunulur. 2019 - 2022 yılları arasında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını nedeniyle sıklıkla başvurulmuş uzaktan eğitim çalışmalarının da etkisiyle teknolojik eğitim altyapısının önemi ve işlevi artarak devam eder.

Yakın cumhuriyet tarihindeki demografik ve ekonomik profilin bir sonucu olarak ortaya çıkan ucuz işgücü bolluğu, sanayi ve teknoloji alanındaki küresel üretimin bir kısmının buraya kaymasına olanak verir. 1980'lerden sonra Türkiye'de üretim tesisi açan çok sayıda küresel otomotiv firmasının (Yulu ve Doldur, 2019) başını çektiği sanayi yatırımları 2000'li yıllarda da devam eder. 2010'lu yıllarda özellikle bilişim ve telekomünikasyon alanında faaliyet gösteren dünya çapında markaların da Türkiye'de üretim tesisi açtığı ve yerli firmalarla birlikte çalıştığı gözlenir (Günyol, 2021). Ancak üretim sürecinin içinde yer alan ve teknoloji geliştirme altyapısını iyileştirme imkânı bulan yerli teknoloji firmalarının bu teknolojik yatırımlardan maddi kazanç sağlamanın ötesinde ne oranda teknolojik kazanım elde ettiği tartışmalıdır. Rekabet gücü zayıf olduğu için yurt içindeki tüketici kitlesini yabancı markalara kaptırmak istemeyen bazı yerli teknoloji şirketlerinin zaman zaman hükûmetten ithal ürünlere yönelik vergi artırımını talep ettiği dahi görülür.

Yerli şirketlerin araştırma geliştirme, özgün değer yaratma ve patent konusundaki yeterliliği kadar ülkedeki ekonomik yönelimler de kalkınma alanındaki tartışmalara konu olur. Bilim ve teknoloji alanındaki bir atılımın ön koşulu olan ekonomik altyapının ve teknolojik birikimin gelişmiş ülkeler ölçüsünde mevcut bulunmadığı ülkede devlet destekli projeler aracılığıyla yerli olarak üretilmesi planlanan otomobil ve uçak gibi ürünler değer görür. Benzer şekilde savunma sanayisinde üretilen araçlar ve yapılan ihracatlar da ülkedeki teknoloji gündeminin önemli öğelerinden olur.

2000'ler sonrasında dünyada önemi ve ağırlığı hissedilmeye başlanan yazılım teknolojisi 2010'lar sonrasında Türkiye'de de daha belirgin bir ilgi görmeye başlar. Bilhassa özel sektör tarafından geliştirilen çeşitli mobil uygulamalar ve oyun sektöründe yapılan başarılı ihracat örnekleri bu alanda mevcut potansiyelin daha iyi anlaşılması açısından kayda değer örnekler teşkil eder. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı gibi önemli kurumların da çeşitli projelerle gençleri yazılım alanında gelişmeye teşvik ettiği gözlenir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının öncülüğünde yürütülen Millî *Teknoloji Hamlesi* adlı girişimle Türkiye'nin bu alandaki yetkinliğinin artırılması hedeflenir. Bu kapsamda hayata geçirilen *Teknofest* ve *Deneyap* gibi projelerle toplumun bilim ve teknolojiye olan ilgisinin artırılması ve bu alandaki girişimlerin teşvik edilmesi amaçlanır.

Ülkedeki ekonomik koşulların halkın teknolojik araçlara olan erişimini de doğrudan etkileyen faktörlerden biri olduğu görülür. 2020 yılından sonra Türk lirasında rezerv paralara karşı gözlenen değer kaybı ve covid-19 pandemisi nedeniyle başta mikroişlemciler olmak üzere teknolojik donanımlarda yaşanan fiyat artışı; Türk halkının otomobil, bilgisayar ve telefon olmak üzere birçok teknolojik araca erişimini bir ölçüde zorlaştırır. Örneğin 2022 yılında dünya genelindeki popüler markalardan birine ait yaygın olarak kullanılan bir akıllı telefonu satın almak için Türkiye’de ortalama çalışma ücretiyle 146,7 gün çalışmak gerektiği hesaplanırken aynı yöntemle bu telefonun Yunanistan’da 30,3 gün; Almanya’da 10,4 gün; ABD’de 5,7 gün çalışarak alınabileceği hesaplanmıştır (Picodi, 2022).

Genel olarak değerlendirildiğinde 2000’li yıllar boyunca bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin küresel ölçekte yaşanan büyük teknolojik atılımla paralel ilerlediği gözlenmekle birlikte ülkedeki sosyal, siyasal ve ekonomik yönelimlerin de bu gelişmeler üzerinde farklı biçimlerde etkiler yarattığı görülmektedir.

2. 1. 1. 2. 7. Değer ve Düşünce Dünyası

Değer ve düşünce dünyası bağlamında Türkiye’de yaşanan değişimler, tabii olarak hem yerel hem de küresel ölçekte yaşanan sosyal, kültürel, politik ve felsefi gelişmelerin etkisinde ortaya çıkmıştır.

Küreselleşmenin, popüler kültürün ve teknolojik gelişmelerin tüm dünyada yaygınlaşmasını sağladığı düşünce tarzları ve yeni değer sıralamaları Türkiye’de de etkisini hissettirir. Berger (2003), Fukuyama (t.y.), Friedman (2000) ve Ritzer (2011) gibi küreselleşmeyi kavramsal olarak inceleyen pek çok araştırmacı; bireyselleşmenin, Batılı düşünme tarzının ve küresel kültüre ait değerlerin kalabalık gruplar arasında hızla benimsendiği milenyumda, toplumların bazı kesimlerinde ortaya çıkan küreselleşme karşıtı reaksiyonlara da dikkat çeker. Yerel kültürden, gelenekten ve inançtan beslenen öğretilerin daha kararlı taraftarlar bulduğu bu kesimlerde hâkim olan değer ve düşünce dünyası ile küreselleşmenin getirdiği yeni ölçütlere uyum sağlayarak geleneği ve yerel olanı ikinci plana iten kesim arasında gözlenen uzaklaşma, 21. yüzyılın düşünce ve değer dünyasındaki belirgin unsurlarından biri olur.

Uluslararası konjonktüre bakıldığında 2000’li yıllarla birlikte *Medeniyetler Çatışması* savıyla küresel politik düzlemde ses getirmeye çalışan Huntington’ın (2002) bu tezine paralel okunabilecek inanç ve kültür eksenli bir gerginlikten söz etmek mümkündür. Söz konusu gerginliğin dünya genelinde belirli kesimlerinde bulunduğu karşılıklar; 21. yüzyılın sosyal, kültürel ve politik yaşamına etki eden düşünce kalıplarının önceki yüzyıllardan farklılaşmasının önüne geçer. Kongar (2020) Huntington’ın bu tezine karşı çıkarken 21. yüzyılda gözlenen gerginliklerin farklı medeniyetler veya toplumlar arasında değil, aynı toplumun farklı kesimleri arasında yaşandığına dikkat çekmektedir. Huntington’ın yaklaşımını kültürel farklılaşmacılık olarak

sınıflandıran Ritzer (2011) ise küreselleşmenin getirdiği yeni değer dünyası karşısında ortaya çıkan reaksiyonların bazı kesimlerde yerel ve geleneksel değerler etrafında idealize edilen yeni ideolojik yönelimleri ortaya çıkardığını belirtir. Farklı toplumlarda gözlenebilen bu vakıanın Türkiye özelindeki yansımaları da incelemeye konu olan değer ve düşünce dünyasına etki eden unsurları betimleme bakımından önemlidir. 21. yüzyılda sosyal, kültürel ve politik zeminde karşılık bulan bir muhafazakâr eğilimin varlığından söz etmek mümkündür. Bununla birlikte gelişmiş toplumları yakalama yolunda yüz yıldan uzun bir süredir atılmakta olan Batılılaşma adımları ve küreselleşmeden destek bulan Batılı düşünme tarzı da Türkiye’de geniş bir kesim tarafından benimsenir. Batılı yaşam biçiminin getirdiği normlar toplumun önemli bir kesiminde bireyselleşmenin ve özgürlük arayışının önünü açar. Değer ve düşünce dünyasının yön bulmasında etkisi olan bu iki kol Türkiye’deki yönelimlerin bütünüyle Batı veya Doğu eksenli bir rotaya girmesine engel olur.

Küresel ölçekte yaşanan gelişmeler; toplumları sosyal, kültürel ve fikrî alanda birtakım değişim ve dönüşümlerin içine iter. Tarihî, coğrafi ve kültürel olarak Doğu ve Batı uygarlıkları arasında kendine özgü bir konuma sahip olan Türkiye’de ise değer ve düşünce dünyası bakımından ortaya çıkan manzaranın yine kendine özgü bir yapıya sahip olduğundan söz etmek gerekir.

En başta ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan içinde bulunduğu durum değerler sisteminin yapısına ve düşünce dünyasının gelişimine etki eder. Kongar (1995) bu bakımdan ülkenin 21. yüzyılın hemen öncesindeki görünümünü betimlerken içinde bulunan karmaşık duruma dikkat çeker. Feodal olarak nitelendirilebilecek değerlerin egemenliğinden tam olarak kurtulamayan ve endüstrileşmeden kentleşen bir toplum yapısına işaret eden yazara göre Türkiye, kendinden çok ilerideki bir teknolojinin ürettiği tüketim toplumu değerler sisteminin bombardımanına maruz kalmaktan kaynaklanan güç bir durumun içerisinde (s. 292-293). Yazarın 90’lı yıllarda işaret ettiği bu değer karmaşasının farklı versiyonları günümüzde medya ve sosyal medya aracılığıyla aktarılan yeni değer tanımlamaları üzerinden yaşanmaktadır.

Ülkede yaygın olarak görülen ideolojik tavırların belirlediği siyasal iklimi de uzun vadede değer ve düşünce dünyasının şekillenmesine etki eden faktörlerden biri olarak değerlendirmek mümkündür. 90’lı yıllar boyunca Erbakan önderliğindeki Refah Partisi çevresinde güç kazanmaya başlayan muhafazakâr hareketin ülkedeki seküler yapılar ve Batılı değerlerle sınır problemleri yaşadığını aktaran Akşin, (2019) bu problemlerin zaman zaman farklı kesimlerde yol açtığı reaksiyonlara dikkat çeker. Yazara göre 2002’den sonra yönetimi ele alan Adalet ve Kalkınma Partisi ise iktidarının ilk yıllarda Batı ile kurduğu iyi ilişkilerden aldığı güç sayesinde Refah Partisinin karşılaştığı problemlerin üstesinden gelmeyi başarmış ve daha geniş bir hareket alanı bulmuştur (s. 297-304).

Türkiye’de ortaya çıkan siyasi gelişmelerin ülkedeki sosyal, kültürel ve ekonomik yapı üzerinde etkileri olduğu gibi bu etkiler sonucu oluşan atmosferin de toplumun düşünce ve değer

dünyası üzerinde birtakım yansımaları olmuştur. Başta Erdoğan olmak üzere Adalet ve Kalkınma Partisinin önde gelen isimlerince zaman zaman dile getirilen dindar nesil yetiştirme söylemi toplumun farklı kesimlerinde birbirinden farklı karşılıklar bulurken benzer ayrışmaların farklı siyasi/fikrî tavırlar karşısında da ortaya çıkması mümkündür. Bu noktada ülkedeki politik şartlar ve ideolojik yönelimler ile toplumun düşünce ve değer dünyası arasında tek yönlü bir etkinin değil karşılıklı bir etkileşimin varlığından söz etmek daha doğru olacaktır.

Tüm siyasal ve fikrî arayışların yanında 21. yüzyılın düşünce ve değer dünyasının en dikkat çekici öznesi olan Z kuşağından söz etme gereği de ortaya çıkmaktadır. Z kuşağının gelenekleri, kalıplaşmış düşünceleri ve yerleşik değer sistemlerini reddeden yapısı, 21. yüzyıl Türkiye'sinin düşünce ve değer dünyasına etki eden temel faktörlerden biri olur. Bu kuşak; kendi konforunu ve faydasını önceleyen, bireysel hak ve özgürlüklere düşkün, önceki kuşakların hayatının merkezinde yer alan inanç ve ideolojileri kayda değer bulmayan tavırlarıyla yeni bir atmosfer yaratmaya başlar. Sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan Batılı yaşam normlarına karşı güçlü bir istek duyan genç kuşağın bu istek karşısında engel teşkil edebilecek otoritelere karşı tavır almaya başladığı da gözlenir (KONDA, 2018; KONDA, 2022).

Yeni binyıl sonrası değer ve düşünce dünyası bağlamında Türkiye'de ortaya çıkan manzaranın küresel ölçekte gözlenen manzarayla birtakım benzerlikler taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte kendine özgü nitelikleriyle dünyanın geri kalanından farklılaşan ve ülkedeki sosyal, kültürel veya politik yönelimlerin etkisinde ortaya çıkan özgün bir yapının varlığından da söz etmek mümkündür.

2. 1. 1. 2. 8. Eğitim - Öğretim

Eğitim, modernite sonrası devlet yapılarının genelinde gözleendiği gibi Türkiye için de çoğu zaman pedagojik bir mesele olmanın ötesinde konumlandırılarak sosyal, siyasal, ekonomik ve fikrî arayışların odağında yer almıştır. 90'lı yılların sonlarına doğru ancak 8 yıllık bir kesintisiz eğitime geçilebilen ülke, uzun yıllar ilköğretimden yükseköğretime her eğitim seviyesinde eğitim biliminin içinde ve dışında kalan kendine has problemleri çözmek için yoğun bir enerji harcamıştır.

Sosyal, kültürel, ekonomik veya zihni yapının bir sonucu olarak Türkiye'nin bazı yörelerinde kız çocuklarının okula kaydedilme oranının düşük olduğu gözlenir. Bu alandaki eksiklikleri gidermek ve eğitimde cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı; UNICEF, UNESCO, ILO gibi uluslararası kuruluşlar ve ulusal ölçekte faaliyet gösteren çeşitli sivil toplum kuruluşlarıyla ortak projeler yürütür. Bu kapsamda *Haydi Kızlar Okula*, *Baba Beni Okula Gönder*, *Kardelenler*, *Eğitime Yüzde Yüz Destek* ve *Deniz Yıldızı* gibi adlarla anılan farklı girişimlerin hayata geçirildiği görülür (Özaydınlık, 2014, s. 107).

Yakın gelecekte Türkiye nüfusunun en kalabalık kesiminin bebek ve çocuklar değil, eğitim gören gençlik olacağına dikkat çeken Ortaylı (2014), Türkiye'nin bu yönüyle az gelişmiş

lkelerden ve dinamik nüfusunu kaybeden Avrupa toplumlarından avantajlı bir konumda olduğunu savunurken mevcut genç potansiyelin iyi eğitilmesi ve doğru yönlendirilmesinin gereğine de vurgu yapar. Ona göre her yıl yaklaşık 2 milyon genç niversite sınavlarına girerken bunların çok azının istediği yeri kazanabilmesi, niversite kazanamayanlar kadar istemediği veya yetenekli olmadığı bölümlere yerleğen öğrencilerin çokluğu gibi sorunlar eğitim sisteminin ciddi problemleridir. Öte yandan gençliğin azınlığı da olsa bir grup; kaliteli ve imkânları iyi kurumlarda eğitim fırsatı elde etmektedir. Yazar, bu olanağa zenginlerden ziyade yeteneklilerin sahip olmasını Türkiye'nin en büyük avantajlarından biri olarak görmektedir. Tanzimat'tan beri Türkiye'de yetenekli gencin elinden tutulmuğ ve kısıtlı miktardaki kaliteli eğitim kurumundan maddi gücü değil yeteneği fazla olanın daha çok yararlanması esas kılınmığtır (s. 245-246).

Türkiye'de yükseköğretim 2000'li yıllara kadar büyük ve önemli Şehir merkezlerindeki niversiteler ile bunların evre illerdeki ek akademik birimleri üzerinden yürütülür. Üniversiteye giriş sınav puanı ile görece nitelikli bölümlerin kısıtlı miktardaki kontenjanı içinde yer bulabilen öğrenciler, genellikle öğrenimlerine büyük Őehirlerde devam ederek sosyal ve kültürel açıdan da bir değişim sürecinin içine girer. Üniversiteye giriş sınav puanı sıralamasında belli bir seviyenin üzerine çıkamayan genlerinse genellikle hayatlarını kazanabilmek adına farklı meslek kollarına yöneldikleri ve formel eğitim hayatlarını sonlandırırdıkları gözlenir. 2002 yılından sonra ülkedeki niversite sayısının artırılmasına yönelik giriőimlerde bulunulur. Bir kısmı var olan büyük üniversitelerin akademik birimlerini ve ek yerleőkelerini ayırmak yöntemiyle bir kısmı yeniden inşa yoluyla çok sayıda yeni niversite kurulur. Tüm il merkezlerinin en az bir niversiteye ev sahipliği yaptığı yeni düzen olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışma konusu olur (Yalçıntaş ve Akkaya, 2019).

Tüm illerin en az bir niversiteye sahip olmasına yönelik uygulamayı doğru bulan görüşlerin daha çok gençlere ailelerinin yakınında eğitim görme imkânı sunmanın avantajlarına ve üniversitelerin bulundukları yerin kültürel ve sosyal yapısına olumlu yönde etki ettiği tezleri üzerine odaklandığı görülür. Uygulamanın olumsuz yönlerine dikkat çeken Ortaylı'ya (2014) göre ise Türkiye'de eğitim konusunda son dönem içine düşülen yanlıőlardan biri de niversite öğrencisinin geleceğin aydını olarak dőnlmemesidir. Küçük vilayetlerin küçük merkezlerinde yaőayanların niversite isteğindeki temel arzu eğitim ve kültür bakımından kalkınmak değil maddi çıkarlar elde etme isteğidir. Bu talepler çocukların aile yanında eğitim almasını mümkün kılma düşüncesiyle karşılık bulsa da istatistikler gençlerin aile yanında değil, büyük Őehirlerde eğitim görmek istediğini göstermektedir. Zaten geleceğin aydın sınıfının yetiőeceėi kurumlar belli bir kültürel mirasa sahip büyük Şehirlerdeki köklü eğitim kurumları olmalıdır (s. 247).

2000'li yıllarda eğitim sisteminin genel yapısıyla ilgili tartışmalar zaman zaman ülke gündeminde yer eder. Ortaöğretimden yükseköğretime geçiş aşamasında puan hesaplaması yapılırken mezuniyet alanını dikkate alan yöntemin sonlandırılması; meslek liseleri ve imam-hatip

okulları üzerinden sosyal, pedagojik, ekonomik, siyasal zeminde tartışmalara konu olur (Doğan ve Yuret, 2015). 2012 yılında ise zorunlu eğitim süresi 8 yıldan 12 yıla çıkarılırken gerçekleştirilen düzenlemeler gündemde geniş bir yer tutar. Düzenleme ile kesintisiz eğitim uygulamasında da bir yaklaşım değişimi olur. İlköğretim, 4 yıllık ilkokul ve 4 yıllık ortaokul olmak üzere iki kademeye ayrılır. 4 yıllık ortaöğretim de eklendiğinde ortaya çıkan yeni model kamuoyunda 4 + 4 + 4 adıyla anılmaya başlanır. Temel amaçların toplumun ortalama eğitim süresini artırmak ve eğitimi ilgi ve ihtiyaçlara göre yönlendirmek olduğu belirtilen (MEB, 2012) uygulama; bu dönem çocukların okula ilk kayıt yaşından 8 yıllık kesintisiz eğitimin bölünmesine, müfredatın belirlenme sürecinden kurumların yapılanmasına kadar pek çok konuyla uzun süre ülke gündemini meşgul eder. Ayrıca önceki yıllar lise seviyesinde tartışma yaratan mesleki okullar meselesi, yeni düzenlemeyle açılan imam-hatip ortaokulları üzerinden tekrar sosyal, siyasal, pedagojik ve etik tartışmalara konu olur (Demir ve Arslan, 2017). Yasa bazı çevrelerde eğitim sürecini kesintili hâle getirdiği ve özellikle kız çocukları açısından örgün eğitimden kopma riskini artıracak yönünde eleştiriler de alır (Özaydınlık, 2014, s. 107-108).

2010 yılında Millî Eğitim Bakanlığı eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak ve eğitimin kalitesini artırmak amacıyla okullardaki teknolojik altyapıyı iyileştirerek bilişim teknolojileri araçlarının öğrenme-öğretme sürecinde daha etkin kullanımına olanak verecek bir proje başlatmıştır. Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi olarak adlandırılan FATİH (2020) Projesi kapsamında ülkedeki pek çok ilköğretim ve ortaöğretim kurumuna kaliteli internet bağlantısı sağlanır, sınıflara etkileşimli tahtalar yerleştirilir ve bazı kurumlarda öğrencilere tablet bilgisayarlar dağıtılır. Öğrenci ve öğretmenlerin dijital içeriklerle de desteklendiği proje eğitim alanında ülkede atılan önemli adımlardan biri olur. Yine bu proje kapsamında hayata geçirilen Eğitim Bilişim Ağı (EBA) uygulamasıyla eğitim öğretim faaliyetlerinde bilişim teknolojilerinin sunduğu olanaklardan geniş ölçüde yararlanılmaya başlanır.

2000'li yılların başında Türkiye'deki eğitimin durumu hakkında fikir edinmek ve dünya geneliyle bir karşılaştırma yapmak amacıyla dâhil olduğu uluslararası değerlendirme sistemlerinde diğer katılımcı ülkelerin çoğundan düşük bir performans sergiler. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı'nda (PISA) matematik, problem çözme, okuma ve fen bilimleri becerilerinde Türkiye 40 OECD ülkesi arasında % 95 olasılıkla 28. sırada konumlandırılır (MEB, 2005). Aradan geçen uzun yıllar ve eğitim alanında gerçekleşen tüm değişimlerden sonra 2018 yılındaki PISA uygulamasında Türkiye 37 OECD ülkesi arasında matematikte 33'üncü sıraya, okuma becerilerinde 31'inci sıraya, fen bilimlerinde 30'uncu sıraya gerilemiştir (MEB, 2019).

Genel olarak bakıldığında Türkiye'de eğitime yönelik adımların önceki dönemlerde olduğu gibi sıklıkla pedagojik ereklere ötesinde gündemlere konu olduğundan söz etmek mümkündür. Bu

bağlamda birtakım sosyal, ekonomik ve politik tartışmalar yıllar içerisinde eğitim meselelerinin çevresinde şekillenmiştir.

2. 1. 2. Yaşanan Gelişmeler Işığında Eğitim ve Felsefe

Bireyin kendini ve kendisini çevreleyen dünyayı anlama arayışlarının en özgün formu olarak karşımıza çıkan felsefe, insanlığın uygarlığı inşa sürecinde başvurduğu en temel enstrümanlardan olmuştur. Doğaya, topluma, bireye ve kavramlara -kısaca olan ve olmayan her şeye- dair bilginin anlam adı verilen suni ancak gerekli bir çerçeveye sığdırılması girişimi biçiminde de tanımlanabilecek bu düşünce süreci; insanın ihtiyaç duyduğu her alanda kendine has tarzlarda hayat bulmuştur.

Temel bilimlerin farklı alanlarında gerçekleşen değişim ve yenilikler insanlara aktarılırken çeşitli süzgeçlerden geçerek şekillenir ve anlam kazanırlar. Bu noktada felsefe, diğer sahalardaki gelişmeleri eğitime uygulama yollarını gösteren bir inceleme alanı olarak da ön plana çıkmaktadır. Eğitimin amacı, içeriği ve yöntemine ilişkin sorular da bu doğrultuda ahlak felsefesi, sosyal felsefe, epistemoloji ve metafizik gibi alanlarla ilişkilendirilmektedir (Tozlu, 2006, s. 221-222).

2. 1. 2. 1. Felsefenin İşlevi ve Pedagojik Yönü

Eski Yunancada seviyorum/arıyorum gibi anlamlara gelen *phileo* ve bilgi/bilgelik anlamına gelen *sophia* sözcüklerinin birleşimiyle ortaya çıkan *philosophia*, (Cevizci, 1999) Arapçada felsefe sözcüğüne dönüşmüş ve bu sözcüğü kullanan aydınlar aracılığıyla dilimize bu şekilde geçmiştir (Eyuboğlu, 1991, s. 259-260). İlk kez Pythagoras tarafından günümüzdekine yakın bir anlamda kullanıldığı aktarılan (Gökberk, 1974, s. 12) bu deyiş Türk Dil Kurumu sözlüğünde beş farklı anlamla açıklanmıştır. Buna göre günümüz Türkçesinde “varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması; bir bilimin veya bilgi alanının temelini oluşturan ilkeler bütünü; bir filozofun, bir felsefe okulunun, bir çağın öğretisi; dünya görüşü” (TDK, 2022) anlamlarında kullanılabilen sözcük, çalışmamızda da farklı anlamlara gelecek biçimde kullanılmıştır. Başlangıçta bilimsel düşüncenin ve tüm bilimlerin ortak atası şeklinde ortaya çıktığı yönünde yaygın bir kabul olan felsefenin günümüzdeki kapsam ve içeriği tartışmaya açıktır. Kavramın ortaya çıkışı ve tarih içindeki seyri incelendiğinde tüm anlam ve tanımlamaların berraklaşıp daha iyi karşılık bulacağı düşünülmektedir.

Felsefenin özel bir bilgi türü olduğunu belirten Arslan (2009, s. 1) onun ortaya çıkışını da Aristoteles’in ünlü yapıtı *Metafizik*’ten alıntı yaparak izah eder: “*Bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler.*” Felsefe bir bakıma bu arzunun insan kabiliyetleri ölçüsünde doyurulma arayışıdır. Ve insan; içinde yaşadığı dünyayı, toplumu ve kendisini bütün yönleriyle tanıyıp anlamak istediği

için bugünkü konumuna erişebilmiştir. Bilen insan ve bilinmek istenen arasındaki ilişkinin türü, yönü, yöntemi ve boyutu zaman içinde felsefenin içeriğini ve kapsamını da değiştirir.

Var olanlar üzerine bilinçli ve planlı bir düşünme çabasıyla ortaya çıkan felsefe, öteden beri cevapları çeşitli söylencelerden edinilen birtakım sorunları daha kapsamlı ve sorgulayıcı bir düşünme tarzıyla ele alır. Bu soruların başında gelen var olanların kökeni ve insanın bu dünyadaki yeri üzerine daha önce eski ozanların anlatılarında geçen sığ cevaplarla yetinilmez. Artık daha doyurucu izahatlar bulma arayışına gidilir (Gökberk, 1974, s. 18-19). İlk başlarda düşünme yoluyla gerçek bilgiye ulaşmaya çalışan felsefe, zaman içinde deney ve gözlem yöntemlerini de kullanarak bilimselleşir. Daha sonra tüm bilimleri de kapsayarak tek bilimde aynılaştan kavram, bir dönem tanrıbilim ve törebilim kılıklarına bürünmüş olsa da modern dönemle birlikte bir doğa-toplum bütünlüğü bilimi hâline dönüşür (Hançerlioğlu, 1973, s. 102).

Felsefe ortaya çıkmadan önce çeşitli uygarlıklarda belirli uzmanlık alanlarına yönelik ileri düzey bilgilerin de mevcut olduğu bilinmektedir. İlk Yunan düşünürlerinin temel astronomi bilgilerini Babillilerden, temel geometri bilgilerini Mısırlılardan öğrenmiş olmaları tarihi bir gerçek olarak kabul edilir. Ancak Antik Yunan düşünce sisteminin özgün yapısı başka hiçbir uygarlığın o döneme kadar ulaşamadığı bir bilgi ve düşünce sisteminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Günlük hayattaki ihtiyaçlardan doğan Mısır geometrisi Nil Nehri üzerindeki taşkınların yönünü ve kanalların eğimini hesaplamak için kullanılan dağınık bilgiler yığılırken Yunan uygarlığının elinde bir sistem içine yerleştirilir ve teorik bir bilim hâline getirilir. Yıldızlara tapınan Babillilerde dinî pratiğin bir aracı olmakla sınırlanan astronomi ise Antik Yunan'da Anaximandros'tan Ptolemaios'a kadarki çalışmalarla gökyüzünün bilimsel görüntüsünü izah eden teorik bir model ortaya koyar (Gökberk1974, s. 13-14). Felsefî düşünme sisteminin ve bilimsel metodun uygarlığın gelişimi üzerindeki bu çarpıcı etkisi zaman zaman geri plana itilmiş olsa da günümüze kadar kendini sürdürmeyi başarmıştır.

Kant felsefeyi “kendisini akla dayanan nedenlerle meşru kılmak veya haklı çıkarmak iddiasında olan bir zihinsel etkinlik biçimi” olarak tanımlar (Arslan, 2009, s. 3). Felsefî düşüncenin geleneksel düşünceye karşı en büyük üstünlüğü olan bilgiyi rasyonelleştirme gücü bu düşünce tarzının hâkim olduğu uygarlıkları tarih boyunca diğerlerine karşı avantajlı konuma getirir. Antik Dönem’de Yunan uygarlığını çağının en müreffeh toplumlarından biri hâline getiren felsefe, ortaya çıkan dinî ve politik akımların etkisine teslim olduğunda yaratıcısı olan uygarlıkla birlikte tarih sahnesinden çekilmeye başlar.

Antik Yunanda felsefe büyük ölçüde dış doğaya yani cisimlerin dünyasına yönelmiş bir doğa felsefesi biçiminde ortaya çıkmışken zamanla insana uyanan ilgi, klasik dönemin geniş sistemlerinin yolunu açar. Aristoteles’in felsefesi ve okulunda gelişip biriken zengin bilgi kadrosu, farklı alanlara yönelen çalışmalarla birlikte tek tek bilimlerin bağımsızlığının önünü açar. Tüm konuları içine almak isteyen bir sistem yerine belli konulara eğilen ayrı bilimlerin ortaya çıkması,

felsefeyi de kendi bağlamını yeniden yaratmaya iter. Aristoteles'ten sonraki felsefe daha çok manevi arayışlara cevap bulmaya çalışan doğru yaşayışı tasvir etme çabasındaki bir öğreti olarak kendini gösterir. Bu özelliğiyle dönemin seçkinlerine halk kesiminin din ile doldurduğu boşluğu doldurma olanağı sunan felsefeye Antik Dönem'in sonlarına doğru dinî öğretiler karışmaya başlar. Bu dönem bazı Antik düşünürler Hint ve Mısır dinlerinin birtakım görüşlerinden öykünmeye başlamış, daha sonra yığınların bilme ve anlama isteğini bir şekilde doyuran Hristiyanlığın ortaya çıkmasıyla Antik felsefe sona ermiştir (Gökberk, 1974, s. 17-18).

Helenistik-Roma olarak anılan dönemde ortaya çıkan Platonculuk gibi metafizik yönü güçlü yorumlar felsefenin daha mistik bir forma bürünmesine yol açar. Bu akımlar sonraları Hristiyan ve Müslüman dünyalarında ortaya çıkan felsefi akımların şekillenmesinde de önemli etkiler yaratır. Orpheos, Pytagoras ve Platon gibi isimlerden gelen öte dünyacı eğilim, tanrıya varma, tanrıyla birleşme gibi düşünceleri felsefenin nihai amaçları olarak işaret eder (Cevizci, 2017, s. 160-161).

9. yüzyıldan sonra İslam coğrafyasında belirgin biçimde gözlenmeye başlanan felsefi birikim buradaki uygarlığın sosyal, kültürel ve bilimsel bir atılım yapmasını mümkün kılar. Cevizci, (2017) İslam felsefi olarak adlandırılan felsefi geleneğin beslendiği kaynaklar yönüyle Hristiyan felsefesinden önemli farklılıklar arz ettiğini belirtir. Ona göre büyük ölçüde Antik Yunan felsefesinin kültürel mirası üzerinde şekillenen Batı felsefesinden farklı olarak hem Yunan felsefesinden hem de Hindistan'dan Mısır'a, Mezopotamya'dan Bizans'a geniş bir kültürel mirastan yararlanan İslam felsefesi, dinî kaynaklar yönüyle de kendi özgün geleneğini oluşturur (s.226-230). Dahası bu felsefi geleneğin içinde yetişen filozofların Aristoteles felsefesini Batılı filozofların öğrenmesine aracılık etmeleri 12. yüzyıldan itibaren Ortaçağ felsefesinin köklü bir değişim yaşamasının önünü açar (Cevizci, 2017, s. 190-209).

Gökberk (1974), Roma İmparatorluğu yıkıldığında ayakta kalan tek büyük güç konumundaki kilisenin imparatorluğun çöküşüyle sahne alan genç kavimleri Eski Çağ'ın kültür değerlerinden kendisine uygun olanlarla yoğurup şekillendiren bir okul hâline geldiğine dikkat çeker. Batı'da Patristik felsefe ve skolastik felsefenin hüküm sürdüğü Orta Çağ boyunca hâkim kurum olan kilisenin Antik kültürden kendine uygun bulup aldıkları hayatta kalabilmiş; kiliseye, bir anlamda resmî ideolojiye aykırı olanlar kesin bir şekilde dışarıda bırakılmıştır. Antik kültürden karanlığa gömülen birçok eser daha sonra Rönesans'ta bin bir güçlülükle yeniden gün ışığına çıkarılmıştır. Yazara göre Orta Çağ Avrupa'sında Antik Yunanların yürümüş olduğu yol tersinden yürünür. Yunanlarda felsefe ilk aşamada dogmatik düşünceden koparak, bilgiye duyulan açlık ve salt bilmeden duyulacak sevinç ile başlamış; ancak sonraları yavaş yavaş değişerek ahlaki ödevlerin ve dinî arayışların hizmetine girmiştir. Orta Çağ'da ise felsefe en başta dinin ereklerinin hizmetine koşulsuz da zaman içerisinde ağırlığını hissettirerek yeni bir evreyi başlatır (s. 141-155).

Orta Çağ boyunca büyük ölçüde dinin etkisi altında varlığını sürdüren felsefenin bu dönem Skolastik felsefe adı verilen bir kimliğe büründüğü görülür. Latince okul anlamındaki *schola*

sözcüğünden türetilen bu kavram okullarda dinî düşünme pratiklerini öğretmek için işlenip sistemleştirilmiş bir çeşit teolojiye karşılık gelmektedir. Skolastiğin ilk döneminde felsefenin yapmak istediği akıl yoluyla otoritelerin uzlaşmakta olduklarını tanıtlayarak dogmanın sistematik olarak temellendirilmesidir. Skolastiğin Yükselme Döneminde, Aristotoculuğun etkisiyle tüm gerçeği kapsayan; insanı, doğayı ve aşkın dünyayı içine alan bilimsel ve yeni bir gerçeklik tasviri arayışına gidilse de Skolastiğin son döneminde akıldan türeyen felsefe ile doğaüstü bir kaynağa dayanan inanç birbirinden ayrılmaya başlar. Bu ayrılma Rönesans ve reformlara zemin hazırlar. İnan ile bilgiyi uzlaştırmak amacıyla ortaya çıkan skolastik felsefe beklenmedik bir neticeye varır. Yüzyıllar boyu süren çabalar, bilgi ve inan alanlarının birleşmesiyle değil bütün bütüne birbirinden ayrılmasıyla son bulur. Orta Çağ'ı kapatıp Yeni Çağ'ı başlatan Rönesans, aklın ve bilginin ışığıyla aydınlanmış yeni bir Avrupa kültürü ortaya çıkarır (Gökberk, 1974, s. 156 -178).

Orta Çağ'ın sonlarına doğru sosyal yapıda gerçekleşen kaymalar feodal toplum düzenini bozar ve şehirli orta sınıfın yeni hayat görüşü kiliseden yavaş yavaş kopmaya başlar. Bu süreç yeni bir eğitim anlayışıyla birlikte tüm kültür alanlarının Orta Çağ yapısından sıyrılmasını sağlar. Geniş anlamda dönemin düşünce atmosferi üzerinde etkili olan değişim felsefenin sıkıştığı kalıplardan kurtulmasıyla sonuçlanır. Orta Çağ'da filozoflar daha çok din adamlarıdır. Rönesans'la birlikte ise bu durum değişir ve artık felsefeyi yapıp işleyenler; yazarlar, araştırmacılar, yeni okullar kuran düşünür ve öğreticiler olur. Orta Çağ filozofu ile Rönesans filozofu arasında olgular ve kavramlara bakıştan kaynaklanan derin bir ayrım söz konusudur. Doğrunun zaten bulunmuş olduğuna inanan Orta Çağ filozofu, bu inancın şekillendirdiği tabiatıyla yeni bir şeyler aramaya yönelmez. Rönesans filozofu ise kendini yeni şeyler getiren bir dönemin temsilcisi olarak gördüğünden eski ile savaşıp yeniye inşa etmenin arayışındadır. Rönesans felsefesi tıpkı Antik Çağ gibi insana ve evrene ilişkin bütün sorunları ele alır. Bunları çözmek için türlü türlü yollar dener ve yeni çıgırlar açar (Gökberk, 1974, s. 182-187).

Latince *schola* kökünden gelen skolastik kavramı, okulla bir ilişkiyi anlatır: Bu dönemin felsefesi bir okul felsefesi şeklinde mevcudiyet kazanır. Ancak söz konusu felsefe araştırılan değil okutulan bir felsefedir. Orta Çağ'da okutulan bu felsefe kilisenin öğrenim sisteminin düzenlemelerine maruz kaldığı için teolojiye dayanmaktadır. Felsefe ve dinin görüşlerinin birbiriyle örtüşebileceği düşüncesi skolastiğin ilk dönemlerinde çok gülcü olsa da dönemin sonunda inanç ile felsefenin arası açılır ve felsefe bağımsızlığını kazanır. Rönesans'ın ana eğilimlerinden biri olarak görülen otoritelerden bağımsız olmayı istemek Orta Çağ'ın evrensel şemasını yıkar. Artık insan büyük bir organizmanın küçük bir organı değil, kendi başına bir mikrokosmos, her şeyiyle kendine özgü bir bireydir (Gökberk, 1974, s. 185-187).

Rönesans'la birlikte Orta Çağ'ın kalıplarla dolu tek tipleştirici yapısı kaybolmuş bunun yerine çok renkli, çok sesli ve hareketli bir dünya ortaya çıkmıştır. İnsana eğilerek onun özünü açığa çıkarmaya çalışan ve insanın bu dünyadaki yerinin ne olduğunu araştıran çalışmalara

Rönesans ve sonrası dönemde hümanizm adı verilmiştir. Hümanizmle birlikte ortaya çıkan yeni hayat duygusu ve yeni düşünme tarzı, dinden bağımsız bir kültür ve anlam arayışıyla karakterize olur. Petrarca, Boccaccio, Macchiavelli gibi isimler bu dönem insan doğasının sorgulandığı önermelerle ortaya çıkar ve özgürlük arayışını derinleştirir. Macchiavelli'ye göre insan bir doğa gücü, bir enerji kümesidir. Enerji ile yüklü bu canlı dinin alçakgönüllülüğü ve gözü tokluğuna sığamaz. Montaigne, “Her şeyden önce kendi benimi araştırıyorum; benim fiziğim de metafiziğim de bu.” diyerek bütünüyle modern bir tutuma bürünür. Ona göre doğa her insanda kendini ayrı biçimde gösterir. İnsan içindeki doğanın kurallarını kavrayarak erdeme ve mutluluğa ulaşabilir (Gökberk, 1974, s. 188-192).

2. 1. 2. 2. Eğitim ve Felsefe

Eğitimin felsefi yönü ele alınırken bu kavramın içeriği, amaçları ve yöntemi doğru betimlenmelidir. Uzun yıllar boyunca eğitimden kasıt bilginin nakledilmesi ve öğretilmesi olmuşken günümüz dünyasında eğitim daha çok yaşantılar yoluyla bireyin düşünüş ve davranışlarının şekillendirilmesine karşılık gelmektedir. Nitekim öğretim daha çok bilgi felsefesiyle (epistemoloji) ilişkili bir etkinlik olarak görülebilecekken eğitim büyük ölçüde değerler felsefesiyle (aksiyoloji) ilişkili bir alan olarak kabul edilmektedir.

Günümüzde farklı ülkelerdeki eğitim sistemleri de incelendiğinde, eğitim kavramının muğlaklığı, eğitimle aktarılmak istenen değerler kümesinin eğitimdeki yeri, kavramlara yüklenen anlamların değişkenliği ve yetiştirilmek istenen insan modelinin belirsizliği gibi problemlerle sıklıkla karşılaşıldığı gözlenmektedir (Tozlu, 2006, s. 222).

Eğitimin ve eğitilmiş insanın ne olduğuna yönelik tartışmaların gerisinde duran temel problemlerden biri insanın ne olduğu tartışmasıdır. Eğitimin ham maddesi olarak görülen insanın felsefi anlayışlar doğrultusunda farklı tariflere sahip olması eğitimin amacı içeriği ve yöntemi üzerindeki temel belirleyicidir. İnsan doğasının ne olduğu, neyi istediği veya neye izin verdiği soruları üzerinde büyük tartışmalar mevcutsa da bu doğanın eğitilebilir olduğu konusu üzerinde görüş birliği vardır (Arslan, 2009, s. 309-310).

Filozofların insan doğası üzerine birbirinden bütünüyle farklı, zaman zaman birbirine zıt görüşlere sahip olması ona karşı takınılan tutumları da çeşitlendirir. Arslan (2009, s. 311-312) bu durumu Hobbes ve Rousseau örnekleriyle açıklar: Hobbes'a göre insanın doğal eğilimi bencillik, tahakküm ve başkalarına zarar vermek yönündedir. Bu eğilim ancak mutlak güce sahip bir varlığın koyacağı kurallarla engellenebilir. Dolayısıyla bu felsefi yaklaşımın getireceği eğitim anlayışı da otoriter, sert ve aşırı kuralcı bir yapıda olacaktır. İnsanın doğal hâlde iyi bir varlık olduğunu ve kötülüğün medeniyetle birlikte başladığını savunan Rousseau'nun eğitim anlayışı ise çocuğun doğal özelliklerini keşfetmesini sağlayacak otoriter olmayan, özgürlükçü bir yapıya sahiptir.

Felsefe, eğitim alanındaki problemlerin tespiti ve çözümü yolunda hayati bir öneme sahip olsa da çoğu filozof eğitimi herhangi bir problem alanından farklı görmediğinden eğitim felsefesi gerektiği kadar zengin bir literatüre sahip olamamıştır (Tozlu, 2006, s. 226). Öte yandan Antik Dönem, Skolastik Dönem, Rönesans ve Aydınlanma Çağı gibi kendi felsefi atmosferine sahip tüm dönemlerde eğitimin döneme hâkim felsefi anlayışların geliştirilip aktarılmasının bir aracı olarak ön plana çıktığı ve buna göre düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Filozofların eğitim felsefesine ilişkin problemler karşısındaki tutumları diğer alanlardaki pozisyonlarıyla ilişki içerisindedir. Örneğin Platon için eğitilmiş insan; duyumlar aracılığıyla elde edilen sonsal bilgi yerine önsel bilgiyle donatılmış, ideaların bilgisine erişebilmiş insanken 19. yüzyıl İngiltere'sinde yaşamış önemli bir eğitim filozofu olan H. Spencer'a göre eğitilmiş insan, çağın sosyo-ekonomik koşullarında kendisini ayakta tutabilecek, sorumluluklarını yerine getirmesini sağlayacak bilgiyi ve entelektüel gelişmeyi kazanan insandır. Benzer şekilde Marx'ın arzu ettiği eğitilmiş insanla liberal bir filozof olan Lock'un eğitilmiş insanı büyük farklılıklar gösterecektir (Arslan, 2009, s. 309-310). Hiyerarşik bir toplum yapısını savunan Platon, insanların ait olacağı toplumsal tabakaları doğrudan eğitim sürecindeki başarılarına göre belirlemeyi önererek toplumsal sınıfları yaratma işlevini de eğitime yüklemiştir (Cevizci, 1999, s. 284).

Tüm eğitim felsefelerinin insana birtakım bilgiler, inançlar, değerler kazandırılması gerektiği ön kabulüyle işe başladığını ifade eden Arslan, (2009, s. 311) insana kazandırılacak bu bilgi, değer ve davranışların tespitinde filozoflar ve felsefi akımlar arasında büyük farklılıklar gözlemlendiğine dikkat çekmektedir. Platon, Descartes, Hegel gibi rasyonalist filozoflara göre bu bilgiler, yegâne doğru olarak görülen akılsal, mantıksal, matematiksel bilgilerken Locke ve Spencer gibi filozoflara göre deneye, gözleme dayanan doğa ve insana yönelik bilgilerdir (Arslan, 2009, s. 309-310). Aydınlanma Çağı'nda akla dayanan, nesnel bilginin yaşamın tüm alanlarında olduğu gibi eğitime de esas teşkil edebileceği görüşü kendisine çokça taraftar bulurken dönemin pek çok düşünüründen de tepki görür. Örneğin Rousseau tarafından ifade edilen ve romantik doğalcılık yakıştırması yapılan eğitim anlayışı aydınlanma akılcılığının yerine sezgiselliğin ve özneliliğin eğitimde esas kabul edilmesi gerektiğini savunur. Rousseau, çocuğu uygarlığın getirdiği yozlaşmalardan korumayı ve bireyin doğal dürtülerini sağlıklı bir şekilde geliştirmeyi eğitimin önceliği olarak görür (Cevizci, 1999, s. 284 - 285).

Bilginin kaynağı ve türü kadar eğitimdeki yeri de filozoflar arasında tartışma konusudur. Spencer, Rousseau, J. Mill gibi filozoflar bilginin faydası ölçüsünde eğitimdeki yerini edindiğini savunurken başka bir görüş bilginin insanı diğer canlılardan ayıran kültürel, bilimsel ve düşünsel mirası aktardığı ölçüde eğitimde yer edindiğini savunur (Arslan, 2009, s. 311-312). İngiliz empirist düşünürü Locke, yükselen burjuvazinin benimseyebileceği ideal insan profilinde bireyler yetiştirmeye yönelik bir eğitim anlayışını savunurken insan gelişimindeki esas ögenin toplumsallık

olduğu görüşündeki Marx, kapitalizmin yarattığı yabancılaşmayı aşarak toplumsal ilişkiler aracılığıyla özgürleşen bir eğitilmiş insan hedefine işaret eder (Cevizci, 1999, s. 284-285).

Bireye birtakım bilgi ve becerileri aktarmanın yanında bazı düşünce, davranış ve değer kalıplarının da kazandırılması işi olan eğitimin bireysel yönü ile toplumsal yönü arasında mevcut bir tartışmadan söz etmek mümkündür. Eğitim felsefesi yaklaşımları temelde bu sürecin birey için iyi sonuçlar sağlayacağı veya onu mutlu kılacağı iddiasındadır. Ancak çoğu zaman eğitime onu veren kişi veya kurumlar tarafından bireyin kişisel faydalarının ötesinde anlam ve görevler yüklendiği görülür. Toplamlar veya onları yöneten otoriteler eğitim süreci aracılığıyla toplumun mevcut düzenini, bütünlüğünü korumayı ve gelecekteki devamını güvence altına almayı arzu eder. Tarihte bunu açıkça belirten bazı filozofların varlığından söz etmek mümkündür. Örneğin Platon eğitimi ideal devletin ihtiyaç duyacağı seçkinleri yetiştirme ve alt tabakada yer alması gerekenleri eleme aracı olarak görürken Fransız sosyolog Durkheim eğitime toplumu güven altına alacak bağları güçlendirmek gibi ideolojik bir erek atfeder. J. Dewey’e göre ise eğitim, demokratik bir toplum yaratmayı kolaylaştıracak bir araçtır (Arslan, 2009, s. 313).

2. 1. 2. 3. Felsefi Akımlar

Bu noktada temel felsefi akımlar olan idealizm ve realizmin yanında pragmatizm, natüralizm, materyalizm ve varoluşçuluk gibi farklı felsefi akımların genel hatlarının kısaca verilmesi yararlı olacaktır. Ardından bu akımların da etkisiyle ortaya çıkan çağdaş eğitim kuramları incelenecektir.

2. 1. 2. 3. 1. İdealizm

Her türlü varlığı düşüncenin bir ürünü ya da düşüncenin kendisi sayan Platon’un idealar savından hareketle (Hançerlioğlu, 1973, s. 74) mükemmeliyeti görünen dünyanın ötesinde, idealar evrenindeki soyut gerçekliklerle özdeşleştiren düşünsel yaklaşım zaman içerisinde idealizme dönüşür (Neff, 1966’dan aktaran Tozlu, 2006, s. 229). İdealizm, gündelik anlamıyla ele alındığında, “yüksek ahlâki amaçlara bağlanma; zihnin tasarım, ide ve ideallerini maddî, tecrübi gerçekliğin tam karşısına geçirerek onlara, insanın değerler cetvelinde başat bir rol ve konum yükleme tavrı” (Cevizci, 1999, s. 446) biçiminde tanımlanabilir.

Platoncu düşünme tarzının fiziksel dünyayı kusurlu ve noksan bulup kusursuz ve mükemmel olanı algıların ötesindeki düşünsel bir âlemden tasvir etme eğilimi tarihte dinî hareketler ve pedagojik yaklaşımlar dâhil pek çok akım tarafından benimsenir.

Fiziki yapının gerçek olmadığı, metafiziğin nihai gerçeklik olduğu görüşündeki “idealizm geçici olandan çok, ebedi; parçadan çok, bütün; özelden çok, genel; fiziksel olandan çok metafizikle ilgilidir” (Tozlu, 2006, s. 229). “İdeallerin maddî ve deneyimsel gerçekliğin sınırlama,

eksik ve kusurlarından bağımsız olmasının yanında yetkin ve mutlak olanı hedefleyen yönelimler olmalarından dolayı, idealizm bir anlamda yetkin olanın önceliğini ve üstünlüğünü vurgulayan yaklaşım” (Cevizci, 1999, s. 446) olarak da yorumlanmaktadır.

Gerçekliği öznenin zihnine tabi kıldığı için öznel idealizm olarak da adlandırılan ve Kant’a kadar uzanan epistemolojik idealizme 19. yüzyıldan sonra Fichte, Schelling ve Hegel’in gerçekliğin tinsel olduğunu ancak anlamlı hâle gelebilmek için özneye ihtiyaç duyduğunu savunan metafiziksel idealizmi eklenir (Cevizci, 1999, s. 447). Yerleşik kabuldeki İdealizme göre değerler mutlak ve değişmezdir. İyilik, güzellik, kötülük, çirkinlik gibi tüm kavramlar insanî durum ve değerlendirmelerden çok evrenin yapısının bir parçası olarak vardır (Kneller 1964’ten aktaran Tozlu, 2006, s. 234). Öte yandan evreni bir düşünsel etkinliğin ürünü olarak kabul eden yaklaşımın bireysel düşüncüyü konumlandığı yer bu değerlerin mutlaklığını ve değişmezliğini sorgulatmaktadır.

İdealizmin tüm gerçekliğin zihinle birlikte mümkün olduğu savındaki epistemolojik yorumuna (Cevizci, 1999, s. 447) tekbenci bir anlayışa dayandığı yönünde eleştiriler de getirilir (Hançerlioğlu, 1973, s. 75). Tüm gerçekliğin bireyin kendi algısında olduğu düşüncesi evrensel değerler ile bireyin değer dünyasının sınırlarını tartışmaya açarken 19. yüzyıldan sonra ortaya çıkan metafiziksel idealizm değerler noktasında da mutlak ölçütlerin bulunduğu savındadır. Yine bu kaynaktan beslenen ve ahlaki idealizm olarak ifade edilen yaklaşım duyumsal ve maddi olanın karşısında zihinsel ve tinsel olanın üstünlüğünü savunur. Bu bakımdan doğal zorunluluk ve psikolojik yönelimler karşısında ahlaki özgürlük vurgulanırken oportünist ya da gerçekçi olan yerine doktriner olan, pratik olan yerine ütöpik olan değer görür (Cevizci, 1999, s.447).

2. 1. 2. 3. 2. Realizm

Realizm, maddeyi temel alan ve İdealizmin aksine tüm gerçekliği fiziksel dünyanın kendisinde bulan bir yaklaşımdır. Bu dünya bir gözleyicinin veya tasarlayıcının düşüncelerinden bağımsız olarak kendi başına var olan, fiziksel nesnelerin dünyasıdır (Kneller 1964’ten aktaran Tozlu, 2006, s.235). Genel bir ifadeyle, “belli bir kategoriye giren varlık ya da nesnelerin zihinden bağımsız olduklarını öne süren öğretisi” (Cevizci, 1999, s. 726) biçiminde tanımlanabilecek bu anlayış; “olguları, ne kadar aykırı görünürlerse görünsünler, oldukları gibi, şeyleri gerçekte oldukları şekliyle nesnel olarak ve dürüstçe kabul etme tavrı” (Cevizci, 1999, s. 726) ile belirginleşir.

Gerçeklerin fiziksel dünyadan bağımsız bir yerde gizli bulundukları ve insanların bu gerçeği ancak düşleyip tasarlayabileceklerini savunan idealist yaklaşımı reddeden Realist felsefe nesnel dünyanın gerçekliğini ve bilgilerimizin bu dünyadan alınan deney ve gözlemlerle oluştuğunu savunur. Materyalizm, natüralizm gibi felsefî akımlar da bu anlamda realizmin farklı alanlardaki başkalaşmış yorumları olarak kabul edilmektedir (Hançerlioğlu, 1973, s. 110-111).

Genel manada realizm öğretisi, belli bir tür ya da kategori içinde yer alan şeylerin insan zihninden bağımsız olduğunu, dolayısıyla keşfedilebileceklerini savunur. Bu bağlamda realizmin insan ve evreni konu alan tüm alanlara uyarlanmış yorumlarından söz etmek mümkündür. Örneğin insanların içinde bulundukları evrendeki insandan bağımsız tüm gerçeklerin bilgisini öğrenme arayışını ele alan ontolojik realizmden, tümellerin varlığını bireylerden bağımsız olarak ele alan kavram realizminden, zihinden bağımsız bir gerçekliğin betimlenmesi için çalışan bilimsel realizmden, dilden ve düşünceden bağımsız olguların bulunduğu görüşündeki mantıksal realizmden ayrı ayrı söz edilebilir. Bunların yanında ahlaki tartışma ve değerlendirmelerin politik kararlarla hiçbir ilgisinin bulunmadığını, iktidar ve kişisel çıkarın öncelikli olduğunu savunan politik realizmden, hukukla ilgili uygulama ve değerlendirmeleri tüm ideolojilerden ayıklama arayışındaki hukuki realizmden, ilahi irade ve tüm yasa koyucuların iradesinden bağımsız olarak bir ahlaki gerçeklik betimleme arayışındaki ahlaki realizmden ve piyasanın kendi koşul ve yasaları içerisinde işlemesi gerektiğini savunan ekonomik realizmden de söz etmek mümkündür (Cevizci, 1999, s. 727-728).

Realist akımın farklı yorumlarında akılcı realizm, bilimsel realizm ve natürel realizm gibi alt türler ortaya çıkar. Bu akımlar eğildikleri alanlarda zaman zaman birbirlerinden farklı dayanaklara bağlı olarak ortaya çıkarken temelde fiziksel dünyanın insan dışındaki varlığı aynı kalır. Öte yandan kavramlar, olaylar ve durumlar karşısında takınılan tutumlarda ciddi farklılıkların yaşanabildiği gözlenir. Bir ruhani akılcı realist, dinî arayışlarla ahlak ve eğitimin temel amacını ruhun kurtuluşu olarak kabul ederken klasik akılcı veya doğacı bir realiste göre eğitimin ve ahlaki değerlerin tesis edilme nedeni insanın içinde bulunduğu dünyayı daha iyi tanıyıp ona uyum sağlamasına yardımcı olmaktır (Sönmez, 2009; Tozlu, 2006, s. 235-236; Hançerlioğlu, 1973, s. 110-111).

2. 1. 2. 3. 3. Pragmatizm

Bilinmezcilik temeline dayanan ve ancak insana yararlı olarak uygulanabileni gerçek sayan pragmatizm Pierce tarafından temelleri atılan ve James tarafından ortaya çıkarılan bir Felsefi yaklaşımdır. Kant'ın bilinmezçiliği (agnostisizm) ve J.S. Mill'in yararcılığının bir sentezi olarak ortaya çıkan bu yaklaşım insanın dünyaya ve olaylara dair gerçekleri doğru algılama yetkinliğinden yoksun olduğu ön kabulünden hareketle uygulama alanında işe yarayan gerçekliği tek gerçeklik olarak kabul etmeyi savunur (Hançerlioğlu, 1973, s. 329).

Sürekli değişen ve gelişen bir dünya karşısında realistlerin savındaki gibi kesin bir gerçekliğe ulaşmanın doğru veya mümkün olmadığı görüşündeki pragmatistler sürekli yeni anlamlandırmalar yapmanın doğru ve zorunlu olduğunu savunur. Realitenin sürekli değişmesinin yanında değerlerin göreliliği, insanın sosyal ve biyolojik yapısı, demokrasinin önemi ve eleştirel

zekanın değeri bu doktrinin esaslarını tayin eder (Kneller 1964 ve Neff, 1966'dan aktaran Tozlu, 2006, s.242).

Her tür düşünme etkinliğinin, dolayısıyla insan eylemlerinin salt problem çözmeye ilgili konular olduğu savındaki pragmatizmin en belirleyici özelliği çıkar gözetmeyen hakikat arayışı iddialarını tümüyle reddetmesidir (Cevizci, 1999, s. 711). “Buna göre, pragmatik yöntem düşünceleri ve teorileri, deneyim ve uygulamadaki işlevleri ve uygulamaları bakımından ele almaktan oluşur”(Cevizci, 1999, s. 711).

Gerçeği ve doğruyu onun pratik yararına bağlayan pragmatizm, gerektiğinde ideolojileri, dinleri veya kitleleri yönlendirmek için kullanılan başka araçları da sırf insan motivasyonunu yükselttikleri gerekçesiyle doğru ve geçerli kabul edebilmektedir. Bu yönüyle dünyanın nesnel gerçekliğine gözlerini kapama tehlikesini ortaya çıkaran bu yaklaşım, bilgiye sırt çevirerek bir anlamda bilime de sırt çevirdiği yönünde eleştirilere (Hançerlioğlu, 1973, s. 329) maruz kalmaktadır.

Pragmatizm yapısı gereği kendisine dayanılacak mutlak bir prensibi kabul etmez. Hiçbir ahlaki prensibin içerisinde olduğu şartları aşarak zaman ve mekân yönünden tümüyle geçerli bir prensip hâline gelemeyeceği görüşündeki bu yaklaşım, her türlü değeri tartışıp olumlu ve olumsuz yönleriyle tahlil etme yanlısıdır (Tozlu, 2006, s. 246).

2. 1. 2. 3. 4. Varoluşçuluk

Varoluşçuluk, “felsefenin, varlık ve tümeller gibi konularla uğraşıp nesnelliği araması yerine korkuyu, yabancılaşmayı, hiçlik duygusunu, insanlık hâlini ele alıp öznelliğe yönelmesi gerektiğini” savunan ve “hakikatin tümüyle öznel olup, hiçbir soyutlamanın bireysel varoluşun gerçekliğini kavrayamayacağını” (Cevizci, 1999, s. 890) öne süren felsefi akımdır.

Dış dünya ve yaşama dair tüm olguları insan bilincindeki yorumlanmalarıyla anlamlandıran varoluşçuluk; nesnel varlığı insana, insanî varlığı kişisel varlığa, kişisel varlığı da kişisel düşünceye bağlaması nedeniyle öznel idealizme varan bir akım olarak görülür (Hançerlioğlu, 1973, s. 337). Bu yönüyle tekbenci bir görünüm çizdiğine dair eleştiriler getirilen varoluşçuluk, toplumun kişiliği bireyselliğinden yoksun bıraktığı iddiasındadır (Hançerlioğlu, 1973, s. 337).

Varoluşçular, zihnin ve kitabî bilginin ürünü olduğunu düşündükleri geleneksel felsefenin gerçek insanla değil; yapma, soyut bir insanla ilgilendiğini savunurlar. Bu nedenle varoluşçu felsefe, geleneksel felsefenin bilinen problemleriyle uğraşmaktansa ölüm, aşk, özgürlük, vicdan gibi kavramların insan benliğindeki yansımalarına hayatın içinden problemlere yönelmeyi tercih eder (Tozlu, 2006, s. 248).

J.P. Sartre'ın “İnsan ne yaparsa odur.” sözü bireyi ve kişisel tercihleri özeğine yerleştiren varoluşçu tutuma açık bir örnek oluşturur (Sönmez, 2009, s. 122). İnsanın yaşantıları yoluyla vardığı yargılar aslında kendine ve kendi dışında kalan şeylere yükleyeceği anlamlarla doğrudan

ilişkilidir. Başka bir deyişle varoluşçulukta dünya, evren ve insana dair tüm anlam insanın şahsi değerlemelerine bağlı olarak ortaya çıkar.

2. 1. 2. 3. 5. Natüralizm

Türkçe karşılığı doğalcılık olan natüralizm, bilimsel açıklamanın kapsamı dışında kalan bazı varlık ya da olayların var olduğu görüşüne karşı çıkararak metafiziği reddeder (Cevizci, 1999, s. 256). “Doğalcılık bilinebilen tüm evrenin, doğal nesnelerden, yani doğal nedenlerin eylemiyle varlığa gelen ve yok olup giden nesnelerden oluştuğunu, her doğal nesnenin, mekân ve zaman içinde, doğal nedenlerin sonucu olarak var olduğunu öne sürer” (Cevizci, 1999, s. 256).

Deney ve gözlemle sınınamayan hiçbir gerçeğin olamayacağını savunan bu akım insanı doğanın bir parçası olan akıllı ve gelişmiş bir hayvan olarak kabul eder. Natüralizme göre akla uygunluğun ölçüsü doğaya uygun olmaktır ve insan doğaya uyum sağlayabildiği ölçüde kendini gerçekleştirip mutlu olabilir (Hançerlioğlu, 1973, s. 67).

İnsanların toplum öncesi doğal durumunu herkesin eşit ve özgür biçimde yaşadığı bir çeşit mutluluk dönemi olarak betimleyen J.J. Rousseau, bu döneme dönüşün mümkün olmadığını kabul eder ve buna en yakın ortamı yaratacak olan bir toplumsal sözleşmenin gereğini savunur. Bireylerin kendi aralarında yapacakları sözleşmelerin doğal yollarla özgür ve mutlu bir toplum yaratacağı kanısındaki bu yaklaşım (Arslan, 2009, s. 210-212) tüm kurumları öncelikli olarak insanların iyiye olan doğal eğilimlerinin ve ortak çıkarların üzerine inşa etmeyi çağın sorunlarına bir çözüm olarak görür.

2. 1. 2. 3. 6. Materyalizm

Türkçede maddecilik veya özdekçilik sözcükleriyle ifade edilen materyalizm, “yalnızca maddenin gerçek olduğunu, madde ve maddenin değişimleri dışında hiçbir şeyin var olmadığını, varlığın madde cinsinden olduğunu öne süren” (Cevizci, 1999, s. 560) bir anlayışa karşılık gelir. Materyalizm, zihinsel ya da tinsel olduğu ileri sürülen her şeyin geçerli bir felsefi analizle maddeye indirgenebileceğini savunur (Cevizci, 1999, s. 560).

Materyalizm dış dünyanın nesnel varlığını tanıyan ve özdeğe, yani bilinçten bağımsız olarak var olan her şeye öncelik veren felsefe akımıdır. Nesnel varlığı çeşitli biçimlerde yadsıyarak bilince öncelik veren düşüncecilik, ruhçuluk gibi mistik/metafizik düşünce sistemlerinin karşısında yer alan materyalizm; realizmin içinde de etkileri görünen ortaçağ metafiziğini bütünüyle dışlayarak gerçekliği maddenin basit yer değişiminden düşüncenin oluştuğu karmaşık süreçlere kadar olan bütün devinimlerin bir ürünü olarak görür (Hançerlioğlu, 1973).

Evrenin temel maddesinin atomlar olduğunu savunan Demokritos, bu atomları bölünemeyecek kadar küçük, öncesi ve sonrası olmayan, değiştirilemeyen ve yaratılmamış ana

parçacıklar olarak betimler. Materyalist düşünürler, filozofların tarih boyunca insan ve evrenin özünde olduğunu tasavvur ettiği ilkler (*arkhe*) yerine Demokritos'un atom fikrine yönelirler. Daha sonra gerçekleşen bilimsel keşiflerde maddenin fiziksel boyutta farklı yapı taşlarının olduğu görülmüş ve bunlara atom denilmiş olsa da bu yanlış ama kalıcı bir adlandırma olarak bilim tarihine geçer. Demokritos'un kastı olan atomlar bugün bilim dünyasında atom altı parçacıklar olarak kabul edilen henüz özellikleri bütünüyle kavranamamış fiziksel boyuttaki en küçük varlıklardır. Materyalizmde bilinç dâhil tüm olgular özdeğin, yani bu atomlardan oluşan ve somut bir gerçeklik olan maddenin devinimlerinin bir sonucudur.

Evrendeki tüm olgu, olay ve nesnelerin temelde madde ve maddenin devinimleriyle ortaya çıktığını kabul eden materyalizm insana ve topluma dair tüm olguların nedenini de maddenin doğası ve deviniminde bulur. Marx ve Engels'in kurucuları olduğu diyalektik materyalizm, tüm gerçekliğin maddedeki çelişki ve bunun doğurduğu sürekli devinimle ortaya çıktığını savunur. Bu anlayışa göre insan dünyayı ve toplumu ancak diyalektik akıl yürütme yoluyla anlayabilir. Her tez bir antitezi getirir. İkisinin etkileşmesiyle bir sentez oluşur ve bu sentez de özünde bir tez olduğundan yeni bir antitezle başka sentezlere gider (Sönmez, 2009, s. 113). Maddenin doğadaki formları gibi sürekli bir devinime giden bu süreç materyalist dünya görüşünün sosyal olgular üzerindeki genel tavrını da ortaya koyar.

Geleneksel olarak kutsanan batıl inançlara, vahye ve vahye dayanan dine karşı olumsuz bir tavır takınan materyalizm, tinsel bir gerçeklik olarak Tanrının hiçbir şekilde var olmadığını savunur (Cevizci, 1999, s. 560). Bu bakımdan insanlığın yaygın kabullerinden ve alışıldık düşünce yapılarından bağımsız bir değer dünyasının inşasına yönelik anlayış idea ya da ideallerin var olduğu fikrine de karşı çıkar (Cevizci, 1999, s. 561).

2. 1. 2. 3. 7. Postmodernizm

Latineden Batı dillerine geçen “sonra” anlamındaki “post” ön ekinin modern sözcüğüne getirilmesiyle oluşan postmodern kavramı, modern dönem sonrası ortaya çıkan ve geleneksel kabulleri reddeden düşünsel ve yaşamsal bir akımı karşılamak için kullanılır.

1960'lerden sonra kullanılmaya başlanan postmodern sözcüğünden bu dönemde hâkim olan anlayışı karşılamak amacıyla postmodernizm sözcüğü türetilse de bu sözcük zaman zaman felsefi ve dilbilimsel açıdan uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilir. Çünkü 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirgin biçimde hissedilmeye başlanan bu akım doğası gereği kalıpları ve sınırları olan tanımlayıcı bir kimliğe bürünmeyi reddeder. Farklılıklar üzerinde kurulu olan ve kaynağını çoğulculuktan alan postmodern düşüncede tek ve mutlak olan yoktur. Burada söz konusu olan belli ilkelere sahip bütünsel yapıdaki bir anlayış değil, farklılıkların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan eklektik bir akımdır. Postmodernizm yerine *postmodern durum* ifadesini kullanmayı tercih eden Lyotard da bu dönem alışlagelmiş tutumların terk edildiği yeni ve olağanüstü bir duruma dikkat

çeker. Bu akımla birlikte modernizmin mutlak doğruları inkâr edilmiş, her alanda değerler dizgesi altüst edilmiş, karışıklıklar sıklıkla bir arada gözlenmeye başlamış ve insanlığın yüzlerce yıllık tanımlamaları bir çırpıda kıymetsizleştirilmiştir (Ecevit, 2001).

“Postmodernizm modernliğin ahlaki iddialarına, modern özneye temellenen evrensel bir ahlâk düşüncesine, özellikle de yararcılık ve bireycilik diye ifade edilen etik anlayışlara şiddetle karşı çıkıp, bir öteki etiğinin savunuculuğunu yapar.” (Cevizci, 1999, 699). Postmodern akımın belirgin özelliklerinden biri de modernizm dâhil hiçbir akımın bütünüyle reddedilmemesidir. Bu anlayışla birlikte geleneksellik modernlikle, pozitif bilimlere mistik arayışlarla, Doğulu değerler Batılı değerler ile bir arada aynı anda, aynı ortamda gözlenmeye başlamıştır.

Postmodern akım ortaya çıkmadan önce yaşamış olsa da düşünceleri ve felsefi tutumuyla postmodernizmin babası olarak kabul edilen Nietzsche, yorumlarımızın ötesindeki gerçekliği reddeder. Ona göre doğru, doğrunun bir yanılsama olduğunu unutanların bir yanılsamasıdır. Tüm düşünce türleri gibi geleneksel düşüncenin kalıbından çıkmış tüm doğrular da sorgulanabilir ve ters yüz edilebilir Nietzsche’ye göre: "Tüm değerleri tersine çeviremez miyiz? Belki de iyi, kötünün kendisidir, olamaz mı? Belki de Tanrı yalnızca bir buluş, şeytanın bir hoşluğudur, olamaz mı? Belki de her şey sonuç olarak yanlıştır; olamaz mı?" (aktaran Ecevit, 2001, s. 63).

2. 1. 2. 3. 8. Felsefi Akımlar ve Eğitim

Her felsefi anlayışın insana, insandan beklenen davranışa ve düşünme eylemine bakışı farklıdır. İdealizmde akla dayalı ve insanı mutlak doğruya ulaştıracak davranışlar istenilen davranışken realizmde istenilen davranışlar, insanın toplum ve doğayla uyumunu sağlayacak davranışlara dönüşür. Natüralizmde doğaya uygun olan davranışlar istenirken Marksizmde doğaya hükmetmeyi sağlayacak eylem ve girişimler istenen davranışa dönüşür. Tüm bu arzu edilen davranış kalıpları kendilerini ortaya çıkaran yaklaşımların insana bakışı nedeniyle farklılaşmıştır. İnsan; idealistlere göre akıllı bir hayvan, realistlere göre iyi ve kötüyü birlikte barındıran doğal ve toplumsal bir varlık, natüralizmde yaşayarak öğrenen bir doğa üyesi, Marksizmde ise doğayı değiştirerek ona egemen olan ve üretimde bulunan bir varlıktır. Pragmatizmde göre genel olarak yararlı olanı yapmaya eğilimli olan insan, varoluşçuluğa göre yapıp ettikleriyle kendi kendini yaratan özgür bir varlıktır (Sönmez, 2009, s. 46-47).

Bu farklı tanım ve tarifler doğrultusunda doğru düşünme eyleminin şekli de değişmektedir. İdealistler tümdengelim, realist ve natüralistler tümevarım, Marksistler diyalektik, pragmatistler bilimsel yöntemin, varoluşçular ise sezgileri kullanmanın doğru düşünme yöntemi olduğunu ileri sürerler. Benzer şekilde eğitim faaliyetlerinin içeriği de düzenleyicilerde hâkim felsefi anlayışlardan etkilenecektir. İdealizmi temele alan bir içerikte önermelerin akla dayalı ve mutlak doğru olması, öğrencinin aklını çalıştırmasına olanak sağlayacak biçimde verilmesi beklenir. Realizm ve natüralizmde deney, gözlem ve araştırma ön plana çıkarken Marksizmde

diyalektik akıl yürütmeyeyle birlikte kuram ve uygulamanın birleştirilebilmesi temel gerekliliktir. Varoluşçulukta ise doğru kişiye göre ve anlık olduğundan içerik de buna uygun şekillenir. (Sönmez, 2009, s. 45-47).

2. 1. 2. 4. Çağdaş Eğitim Kuramları

Arslan (2009, s. 319), eğitim kuramlarıyla varlık, bilgi veya siyaset kuramları arasında birebir ilişkiler olmadığına dikkat çekerken bu ilişkiyi bütünüyle reddetmez. Örneğin varlık felsefesinde materyalizmi savunan bir anlayışın eğitim felsefesinde bütünüyle materyalizme karşılık gelen bir kuramı savunması gerekmediği gibi bilgi felsefesinde akılcılığı savunan birinin eğitimde de bu felsefeye karşılık gelen bir kurama sahip olması şart değildir. Aynı şekilde liberal siyaset felsefesinin ad verdiği liberal bir eğitim kuramı betimlenmemiştir. Ancak yazar (Arslan, 2009, s. 319), bu durumun varlık, bilgi ve siyaset felsefeleri alanındaki görüşlerin eğitim alanında yansımaları olmadığı anlamına gelmeyeceğine dikkat çeker. Nihayetinde “eğitim felsefeleri veya kuramları esas olarak eğitilecek insanın doğası, onun evrendeki, toplumdaki yeri ve değeri hakkındaki başka felsefi görüşlerin sonucu olarak ortaya çıkarlar.” (Arslan, 2009, s. 319).

Filozoflar arasında eğitim ve felsefe ilişkisine olan tutumları bakımından önemli farklılıklar gözlenir. Örneğin eğitimi yüksek amaçlara giden yolda önemli bir araç olarak gören Platon bu yaklaşımın etkisiyle onu önemli bir felsefi saha olarak da ele alır. Öte yandan pek çok düşünür genel felsefi tutum ve yaklaşımların hayatın her alanında olduğu gibi eğitimle ilgili problemlerin ele alınışı sırasında da kendiliğinden etkin olacağını savunur ve bu nedenle özel bir eğitim felsefesi tarifi yapmaktan geri durur (Tozlu, 2006, s. 226-228).

Eğitim kuramlarının sınıflandırılmasında farklı yöntemlere başvurulabilir. Eğitim alanına yoğunlaşan Dewey ve Rousseau gibi bazı filozofların adlarıyla anılan eğitim felsefesi yaklaşımlarından söz etmek mümkün olduğu gibi Varoluşçuluk ve Marksizm gibi özel felsefi akımların biçimlendirdiği eğitim felsefelerinden söz etmek de mümkündür. Daha geniş ölçekte liberal, muhafazakâr veya ilerici eğitim felsefelerinin varlığından söz eden başka sınıflandırmalar da mevcuttur (Arslan, 2009, s. 319-320). Avusturyalı düşünür Ivan Illich gibi kimi isimlerse eğitimin kurumsallaşmasını en baştan reddederek sürece daha bireysel çerçeveler çizmeyi tercih eder. Refah toplumlarındaki kurumsal düzenleyicilerin toplumun duygu ve düşünce dünyası üzerinde neyin değerli ya da uygulanabilir olduğuna karar veren uzmanlaşmış siyasi ve mali tekel olma iddiası taşıdığına dikkat çeken Illich (2009, s.15), eğitimle birlikte değerlerin kurumsallaşmasının toplumsal kutuplaşmaya ve psikolojik çöküntüye neden olduğunu savunur (s.13).

Belirli felsefi anlayışların eğitimdeki bire bir karşılığı olmasa da günümüzde yaygın olarak kabul edilen eğitim akımlarının varlığından söz etmek mümkündür. Bu bağlamda daimicilik, ilerlemecilik, esasicilik ve yeniden kurmacılık olmak üzere dört temel eğitim kuramının son

yüzyılda eğitim uygulamalarına yön veren yaygın yaklaşımlar olduğu söylenebilir. Bunlardan daimîcilik ve esasîcilik adlı eğitim akımlarının klasik realizm ve idealizmi temel aldığı kabul edilirken ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık akımlarının pragmatizme dayandığına işaret edilir. (Sönmez, 2009, s.68-105).

2. 1. 2. 4. 1. Daimîcilik

Daimîcilik, “genel olarak insanın, toplumun ve yaşamın değişmez bazı temel yönleri, gerçekleri bulunduğunu, bu öz ya da yönlerin hep aynı kaldığını savunan öğreti” (Cevizci, 1999, s. 197) biçiminde tanımlanmaktadır. “Evrendeki temel gerçeğin değişim değil de kalıcılık ve devamlılık olduğunu savunan bir anlayış olarak daimîcilik, daha özel bir çerçeve içinde eğitimin mutlak ve değişmez bazı ilkelere, toplum, yaşam ve insanla ilgili bu kalıcı doğru ya da gerçeklere dayanması gerektiğini savunan eğitim anlayışını ifade eder” (Cevizci, 1999, s. 197-198).

İnsana, hayata ve topluma dair değişmez bazı gerçeklerin olduğu ön kabulü üzerine inşa edilen ve eğitimi büyük ölçüde bir öğretim işi olarak gören daimîciliğe göre ezeli ve ebedi doğruların bilgisinin aktarılmasıyla eğitim faaliyetinin temel misyonudur. Bu noktada eğitim uygulamaları dünyanın değişken yüzünden ziyade kalıcı gerçekleri ile uyumlu olmalıdır (Arslan, 2009, s. 320).

Klasik realizmi ve idealizmi temele alan daimîcilik, insanı genel manada akıllı bir varlık olarak tanımlar (Sönmez, 2009, s.85). İnsan, en üstün özelliği olan akıl aracılığıyla kendisini gerekli ereklere yönlendirmeli, bu yolda engel teşkil edebilecek arzu ve iştahlarını kontrol altına almalıdır (Arslan, 2009, s. 320).

İçinde yaşanan toplum, zaman ve yer değişiklik gösterse de insan özünde aynıdır, çünkü evrenin özünde değişim değil mutlak gerçekler vardır (Sönmez, 2009, s.85). Kendisini çevreleyen koşullardaki tüm farklılıklara rağmen insan doğası her yerde ve her dönemde aynı olduğundan eğitim de herkes için aynı olmalıdır. Robert M. Hutchins’in ifadesiyle “Bir yurttaşın veya uyruğun işlevi toplumdan topluma değişebilir. Ancak bir insanın, insan olarak işlevi her çağda ve her toplumda aynıdır; çünkü bu işlev, onun bir insan olarak doğasının sonucudur. O hâlde bir eğitim sisteminin amacı, böyle bir sistemin mümkün olduğu her toplumda ve her çağda aynıdır: İnsanı insan olarak iyileştirmek.” (aktaran Arslan, 2009, s. 320).

İnsanın aklını tutarlı bir şekilde kullanmasını sağlayıp onun mutlak doğrulara ve evrensel gerçeğe ulaşmasını sağlamak temel hedef olduğuna göre bu hedefleri gerçekleştirebilmek için de toplum bilimleri, doğa bilimleri ve mantık matematik gibi temel bilimlerin öğretimi merkeze alınmalıdır. (Sönmez, 2009, s. 85-86). Çocuğa içinde yaşanan dönemin gelip geçici bilgi ve değerlerindense kültürel miras, felsefe ve doğa bilimleri gibi dünyanın köklü ve değişmez bilgileri öğretilmelidir. Eğer iyi eğitim almış bireyler yetiştirilirse dönemin sosyal, ekonomik ve politik sorunları da bu bireylerce çözülecektir (Arslan, 2009, s. 321).

Eğitim süreci boyunca klasikleşmiş eserlerden yararlanılmalıdır. Öğrencilere uygarlık yolunda iz bırakan büyük insanlara ait edebiyat, felsefe, tarih ve bilim eserleri okutulmalıdır. Çünkü bu eserler insana dair bilgi ve hakikatlerin en iyi betimlenmiş formlarını içermektedir. Eski Yunan ve Latin klasikleri gibi kültürel mirasın tutarlı eserlerinden mümkün mertebe yararlanılmalıdır (Sönmez, 2009, s. 86).

Daimîci anlayışa göre eğitim gerçek hayatın dışında bir süreçtir ve görevi bireyi en iyi şekilde ona hazırlamaktır (Arslan, 2009, s. 321).

2. 1. 2. 4. 2. İlerlemecilik

İlerlemecilik “genel olarak, evrenin ana gerçeğinin devamlılık ve kalıcılık değil de, değişme olduğu inancıyla her şeyde bir gelişme ve ilerleme aramak eğilimi” (Cevizci, 1999, s. 455) biçiminde tanımlanabilir. Bu anlayış, “siyasî ve toplumsal açıdan ilerlemeyi, toplumsal koşulları iyileştirmeyi ve söz konusu iyileştirmenin gerçek bir toplumsal adalete yol açacağını” (Cevizci, 1999, s. 455) savunmaktadır.

Eğitim felsefesi açısından bakıldığında ise ilerici yaklaşım daimîciliğin aksine evrenin ana gerçeğinin değişim olduğu tezi üzerine kuruludur. Daimîcilikte karşılaşılan kalıcı ve değişmez bilgi vurgusu bu yaklaşımda benimsenmez ve sürekli değişip gelişen bir dünyada eğitim sürecinin tüm dinamikleriyle bu gerçekliğe göre düzenlenmesi esas alınır (Arslan, 2009, s. 322-324).

İlericilik veya ilerlemecilik temelde pragmatizme dayanan bir eğitim yaklaşımıdır. Burada evreni ve tüm gerçekliğimizi sürekli akan, değişen, başı ve sonu olmayan bir sürecin ürünü olarak kabul eden bir felsefî anlayışla mutlak kavramlara ve değerlere yer yoktur. Bilgi kesin değil görelidir. İyiye, kötüye; doğruya, yanlış; güzele, çirkine yönelik tüm yargılarımız da zamana, mekâna ve diğer koşullara göre değişmeye müsaittir. Hakikatin, doğrunun ölçüsü insandır (Sönmez, 2009, s. 93-95). Bu doğrultuda ahlak kuralları da mutlak doğrular değil; birey ve toplum arasında denge kurarak iki tarafın iyiliğini sağlayacak pratik düzenlemelerden ibarettir.

Yaparak, yaşayarak öğrenmenin esas alındığı bu yaklaşımda eğitim hayatın kendisi olarak görülür (Arslan, 2009, s. 323). “Çocuğun yetişkin hayatında karşılaşması muhtemel deneyimlere doğru yönlendirilmesi gerektiğini savunan bu eğitim anlayışına göre, öğrenme çocuğun ilgileriyle ilişkili olmalıdır.” Öğrenme bireyin ilgi ve istekleri doğrultusunda gerçekleşen bir süreçtir. Bu nedenle eğitim öğrenen merkezli olmalıdır.” (Cevizci, 1999, s. 456).

Bilgiyi deneyi yönetmek için bir araç olarak gören bu yaklaşıma göre anlamlı bilgi kendisiyle bir şeyler yapılabilen bilgidir. Bu doğrultuda eğitim için geçer yöntem soyut bilginin araştırılması değil aktif eğitimin deney ve uygulama süreçleridir. Eğitim ortamının kendisi canlı bir deney, bir laboratuvar ortamına dönüşmelidir ve öğretmen, öğrencinin kendi yaşantılarıyla öğrenme sürecinde bir yönlendirme değil tavsiye mercii olarak konumlanmalıdır (Arslan, 2009, s. 323).

İlerlemeci yaklaşımda rekabetin eğitimdeki değeri bütünüyle reddedilmese de sevgi ve işbirliğinin getirdikleri yarışma ve kişisel çıkarların çok üstünde görülür. Bu nedenle ilerlemeci anlayışın hakim olduğu bir eğitim sürecinde rekabet değil işbirliği teşvik edilir. Eğitim ortamı, fikirlerin ve kişiliklerin serbestçe birbiriyle etkileşimine izin veren ve bunu teşvik eden demokratik bir ortam olarak düzenlenir (Arslan, 200, s. 322-324).

2. 1. 2. 4. 3. Temel Esasçılık

Temel esasçılığa karşılık kullanılan İngilizcedeki *essentialism* terimi genel felsefi anlamda özcülük olarak Türkçeye çevrilen bir yaklaşıma karşılık gelmektedir. Mantıkta, metafizikte veya epistomojide farklı yorumları bulunan özcülük, “bir varlığın ya da nesnenin özünü, o nesneyi başka bir nesne değil de, her ne ise o nesne yapan, başka bir nesne sınıfının değil de, ait olduğu sınıfın üyesi yapan şey olarak tanımlayan” (Cevizci, 1999, s. 662) bir görüş biçiminde de tarif edilmektedir. Özcülüğün eğitim felsefesi alanındaki yorumunda ise “disiplinin önemi üzerinde ısrarlı olan, öğrencinin uzun vadeli amaçlara yönlendirilmesini isteyen, öğrenme sürecinin özünün, belirli bir içeriğin özümlemesinden meydana geldiğini savunan” (Cevizci, 1999, s. 662) bir anlayış olarak temel esasçılıkla karşılaşmaktayız.

Eğitimde en eski geçmişe sahip olan daimîci kuramın klasik muhafazakar anlayışına bir tepki olarak ilerlemecilik kuramı ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımın içeriğindeki bazı unsurlar ve uygulama sırasında ortaya çıkan bazı problemler temel esasçılık (esasçılık) adı verilen üçüncü bir kuramın ortaya çıkmasına neden olur. Daimîcilik ve ilerlemeciliğin bazı tezlerine karşı çıkarken bazı tezlerini kabul eden temel esasçı yaklaşım, bazı bilgilerin evrensel geçerliliği ile eğitim sürecinin merkezine belli bir içeriğin yerleştirilmesi konularında daimîcilikle örtüşür (Arslan, 2009, s. 324-326).

Genel olarak toplumsal, kültürel bir varlık olan insan doğuştan hiçbir bilgiyle donanmış değildir. Mutlak bilgiye tümevarım yoluyla ulaşılır ve bu bilgi toplumda sürekli birikir. Okulun temel görevi de bu bilgiyi öğrenciye aktararak onun toplumla uyumunu sağlamaktır. Geçmişin birikimleri ve kültürel değerleri yeni nesillere aktarılırsa toplumsal bozulma engellenir, kuşaklar arasındaki çatışma önlenir ve kültürel miras korunmuş olur (Sönmez, 2009, s. 90).

Bu yaklaşımda öğrencilerin kapasiteleri, ilgileri ve istekleri eğitim sürecinin göz ardı edilemeyecek bir gerçekliği olarak kabul edilse de bunların dünya gerçekliği ile sağlıklı bir dengeye oturtulmasında en büyük rol öğretmenindir. Uzun vadeli hedefler, öğrencinin kısa süreli ilgi ve isteklerinden daha kıymetli görüldüğünden öğrenci bu süreci yönetmeyi becerebilecek şekilde disipline edilmelidir. Zihinsel disiplinin geleneksel yöntemleri ve temel kavramların öğretimi eğitimin temel ayaklarındandır. İlerici yaklaşımın problem çözme ve yaşayarak öğrenme yöntemleri belirli durumlar için kayda değer fayda sağlasa da tüm eğitim sürecine uyarlanamaz (Arslan, 2009, s. 326- 327).

Okula devamı dünyayı tanımanın ve yaşama ayak uydurmanın bir aracı olarak kabul eden temel esasçı yaklaşım ile insanın nasıl yaşaması gerektiğini onu çevreleyen dünyanın belirlediği görüşündeki gerçekçi yaklaşım arasında bir uyum söz konusudur. Tarihsel ve kültürel miras da insanı çevreleyen dünya gerçekliğinin temel unsurları arasındadır (Arslan, 2009, 326).

Esasiciliğin daimîci yaklaşımıyla benzer yönleri ön plana çıkarsa da eğitim sürecinin yapısına ve işlevine bakış noktasında iki kuram arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Daimîcilik evrensel değerleri aktararak insanın içindeki cevheri ortaya çıkararak ideal insan yetiştirmeyi öncelik olarak görürken esasicilik bireyin toplumsal çevresiyle uyumunu temel erek hâline getirir. Esasici kuramın kültürel mirası ve toplumsal değerleri aktararak ait olduğu toplumun beklentilerine uygun bireyler yetiştirmeyi öncelik hâline getirmesi bakımından daha yerel bir perspektife sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür.

2. 1. 2. 4. 4. Yeniden İnşacılık

Yeniden Kurmacılık olarak da adlandırılan bu yaklaşım “sosyoloji ve eğitim felsefesinde, eğitimi, çağın bunalımlarını gidermek üzere, toplumu yeniden düzenleme programı veya girişimi olarak gören bir anlayışa” (Cevizci, 1999, s. 925) işaret etmektedir. 20. yüzyılda yaşanan büyük bilimsel gelişmelerle teknolojinin getirdiği değişim sosyal ve kültürel alanda Batı uygarlığının bir öz güven kaybı yaşamasına ve temel değerlerinin tehlikeye düştüğünü düşünmesine neden olmuştur. Batı uygarlığının temel değerlerini yeniden yorumlayarak çağın bunalımlarını aşma arayışındaki yeniden inşacılık; ilericilikle temel esasçılık arasına bir orta yol denemesi olarak ortaya çıkar (Arslan, 2009, s. 327-328).

İnsanlığın yok olmak veya yeni bir uygarlığa geçmek arasında bir yol ayrımına geldiğini savunan yeniden kurmacı akım yok oluştan kurtulup daha tutarlı bir uygarlığa geçmek için çatışan değerlerden kurtulmayı bir gereklilik olarak görmektedir. Çatışan değerler bir bunalım ortamı yaratmakta ve bu uygarlığı tehdit etmektedir. İnsanlığın kurtuluşu tutarsız değerlerle mücadele edip yerlerine daha tutarlı değerler kümesi koyacak bir dünya uygarlığı ile mümkün olacaktır. Böyle bir uygarlık sevgi, anlayış, güven ve işbirliği içinde yaşamı adeta her saniye yeniden kurmakla mümkün olacaktır. Bu yolda dünya barışını korumak için ırkların, inançların, ulusların ve renklerin küresel bir düzen bayrağı altında bir araya gelmesi sağlanmalı ve yıkıma neden olacak çatışmalar engellenmelidir (Sönmez, 2009, s. 103).

Bu yaklaşıma göre halkın zihninde gerçekleştirilecek bir devrim yalnızca politikacıların eylemleri doğrultusunda gerçekleştirilecek bir devrimden daha derin kalıcı olacağından eğitim demokratik toplum bilincini geliştirmek ve yaymak için bir araç olmalıdır. Bu süreç tüm demokratik toplumların bütünleşeceği uluslararası bir demokratik yapıyla sonuçlanmalıdır (Arslan, 2009, s. 327-328).

Yeniden kurmacı yaklaşım kendini bir bunalım çağının felsefesi olarak gördüğünden eğitime bu bunalımdan çıkışın gerçekleştirilmesi ödevini vermektedir. Çünkü politika ve diğer toplumsal araçlar kendi başlarına bu çıkışı gerçekleştirebilecek güce sahip değildir. Sosyokültürel mirasın çağdaş dünyanın yeni gerçekleriyle uyum içinde olacak biçimde yorumlanması ve bu mirastan alınan güçle yeni bir toplumun inşası yeniden kurmacı felsefenin temel savıdır(Arslan, 2009, s. 327-328).

Büyük oranda pragmatizm üzerine kurulu bu yaklaşım(Sönmez, 2009), eğitimi küresel mutluluğa açılan bir kapının anahtarı olarak gördüğünden çoğunluğun faydasını bireysel faydaların önünde görme eğilimindedir. Eğitimin amacı, yöntemi ve içeriğine yönelik düzenlemeler genellikle toplumun iyilik ve mutluluğunun bireyin iyilik ve mutluluğunu da mümkün kılacağı ön kabulü üzerine kuruludur.

2. 1. 2. 5. Felsefe ve Metin

Tarih boyunca varlığa, doğaya ve insana dair problemleri anlayıp çözümlemeye çalışan filozoflar, düşüncelerini eserleri aracılığıyla günümüze kadar yaşatmayı başarmıştır. Ancak filozofların doğrudan felsefi bir anlayışı aktarmayı öncelik hâline getirdiği metinler kadar felsefi amaçların öncelik olmadığı tarih, doğa bilimleri, sosyal bilimler ve inanç sistemleri gibi alanlarda yazılmış metinler de uygarlık tarihine yön veren eserler hâline gelmiştir. Özellikle edebi eserlerin birey ve toplum üzerindeki gücünün fark edilmesi tarih boyunca bu alanın farklı arayışların ilgi odağına dönüşmesine sebep olmuştur.

16. yüzyılda yaşamış Rönesans düşünürü Montaigne “Denemeler”inde insan yaşamının özünü ele alırken felsefi tutumunu daha çok serbest bir biçimde edebi bir kimliğe bürünerek ortaya koyma yoluna gitmiştir. Öte yandan temel gayesi okuyucuda bir hoşnutluk yaratma gibi duran bir metni sosyal, politik veya ideolojik bir arka plana hizmet edecek biçimde inşa etme milletlerin tarihin erken sayılacak dönemlerinde keşfettiği bir yöntemdir. Felsefi derinliği ve edebi niteliği dengede tutmayı başarabilen metinler kadar tek amacı bir anlayışı aşlamak veya tam tersi yalnızca edebi bir menzile varmak olan metinler de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan araştırmamızda ders kitaplarındaki metinlerin içerik incelemesi metinlerdeki konu alanlarını, düşünce yapılarını ve mevcut felsefi anlayışları ortaya koyma gayesi doğrultusunda yürütülecektir.

2. 1. 3. Türkçe Eğitiminin Temel Materyali Olarak Metin ve Metinlerde İçerik İncelemesi

Ortaokullardaki ana dili eğitim uygulamalarında kullanılan en yaygın materyal ders kitabıdır. Dil eğitimi ders kitaplarındaki en temel malzeme de metinlerdir. Arapça kökenli metin sözcüğü TDK tarafından “Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst” (2022) şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak eğitim ve ders kitapları

bağlamında ele alınan metin kavramının kapsam, içerik ve nitelik bakımından birtakım değerlendirmelerden geçirilmesi ve yeniden tanımlanması yerinde olacaktır.

2. 1. 3. 1. Metin ve Metnin Unsurları

Kökeni, Arapça'da "hayvanın sırtı, omurganın iki yanı, gövde" gibi anlamlara gelen *matn*, kelimesine dayandırılan *metin*, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst" ve "Basılı veya el yazması parça, tekst" (TDK, 2022) olarak tanımlanmaktadır. Batı dillerinde kullanılan "tekst" ise, Latince "textus" tan (1. dokuma, doku, 2. yazı örgüsü) gelen bir kelimedir. Köken ve anlamlardan da anlaşılacağı üzere metin kelimesi belirli bir bütünlük ve yapı içinde oluşturulmuş yazı manasını taşımaktadır. Daha geniş bir ifadeyle kavram, "kişisel birtakım motivasyonları olan bir yazar tarafından, belli bir toplumsal, psikolojik, iktisadî ve siyasî ortamın içinde, okurlardan meydana gelen bir kümeye birtakım mesajları aktarmak amacıyla kaleme alınmış yazılı eser" (Cevizci, 1999, s. 593) biçiminde tanımlanabilir.

Edebî metinler, yazarı tarafından belirli bir anlamın dil kullanılarak belirli bir yapıda düzenlenmesiyle oluşturulur ve temel olarak bu üç unsurun yazara has bir şekilde kullanımından ortaya çıkar. Bunlar; içerik (muhteva), dil ve şekildir. Bir metin ele alındığında temel olarak karşılaşılan yapılar bu üç unsur içerisine giren ve bu başlıklar altında incelenebilecek öğelerdir.

Metin incelemesi konusunda yapılmış çalışmalara bakıldığında değişik tasnifler veya inceleme başlıkları kullanıldığı görülmektedir. Çetin (2011), *Şiir Çözümleme Yöntemleri* isimli kitabında; *İçerik, Şekil, Dil ve Üslup* ve *Ahenk* olmak üzere dört ana bölümde inceleme yapar. Yine Çetin (2012) *Roman Çözümleme Yöntemleri* kitabında ise roman metinlerini *Anlatıcı, İçerik, Anlatma Yöntemi* ve *Öğeleri* olmak üzere üç ana başlık altında incelemeyi tercih eder. Çetişli (2004a, s. 56) *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir* isimli kitabında şiir metinlerini; *Dil, Muhteva, Yapı* ve *Üslup* ana başlıkları altında incelemeyi terci eder. Yine Çetişli (2004b) *Metin Tahlillerine Giriş 2 Hikaye-Roman-Tiyatro* isimli eserinde edebî eserin muhteva, yapı ve dil olmak üzere temelde üç ana unsurdan meydana geldiğini belirtmektedir. Aktaş (2009) *Şiir Tahlilleri: Teori-Uygulama* isimli kitabında şiiri; *Yapı, Tema, Dil, Ahenk Unsurları* olmak üzere dört ana başlıkta incelemiştir, fakat başta *Şiir ve Zihniyet* adlı bir bölüm açarak şiirin yazıldığı dönemdeki düşüncüyü ele almayı uygun görmüştür. Filizok, (2016), edebi analizin metnin içeriği (muhteva/fond) ve metnin biçiminin (şekil/form) incelenmesiyle yapılabileceğini söyleyerek iki ana başlıkta ele alır. Bu çalışmalarda benzer bazı noktalar olmakla birlikte kabul görmüş bir ortaklığın olmadığı ortadadır. Sosyal bilimlerin doğasında olan herkesin kabul edeceği kesin sınırlamaların, tasnif ve tanımların yapılmasının çok zor olması bu sonucu doğurmaktadır.

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, metin ve bilhassa edebi metin, yazarı tarafından oluşturulmuş bir bütündür ve okuru da onu o bütünlük içinde algılar. Metnin uzunluğu kısalığı,

kullanılan kelimeler, cümle yapısı ve anlamıyla birbiriyle ilişkili öğelerden meydana gelir ve okuyucuyu bir bütün olarak etkiler. Şairi tarafından sayfaya rast gele serpiştirilmiş intibai veren şiirin veya aruz vezni ile yazılmış bir şiirin sahip olduğu şekil-dil yapısı; eserin anlamı ve okuyucudaki karşılığı üzerinde kendine has bir etki yaratacaktır. Dolayısıyla edebi metin, tüm unsurları birbirini etkileyen ve besleyen bir bütündür. Böyle olmakla beraber, metin olarak karşımızda var olan yapının daha kolay ve derinlemesine anlaşılması için onu alt bileşenlerine ayırmak ve bu bileşenler arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışmak faydalı olacaktır. Bunun için de metni meydana getiren ana yapıların mümkün olan en tutarlı biçimde ortaya çıkarılması gerekir.

Aşağıda verilen iki ayrı metin üzerinde problem ele alınırsa;

“Gün Eksilmesin Pencereyden

Ne doğan güne hükmüm geçer,
Ne hâlden anlayan bulunur;
Ah aklımdan ölümüm geçer;
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.

Ve gönül Tanrısına der ki:
- Pervam yok verdiğin elemden;
Her mihnet kabulüm, yeter ki
Gün eksilmesin pencereyden!”

“Kaşığı

Ahırın avlusunda oynarken aşağıda, gümüş söğütler altında görünmeyen derenin şırıltısını işitirdik. Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi.

Annem İstanbul’a gittiği için bir yaş küçük kardeşim Hasan ile birlikte sürekli seyisimiz Dadaruh’un yanındaydık.

Babamızın atlarına bakıcılık yapan Dadaruh yaşlı bir adamdı. En sevdiğimiz şey atlar olduğundan sabah erkenden ahıra koşuyorduk. Dadaruh’la beraber atları suya götürmek, çıplak sırtlarına binmek, bizim için doyulmaz bir zevkti. Hasan korktuğundan tek başına binemez, Dadaruh da onu önüne alırdı.

Torbalara arpa koymak, otları yemliklere yerleştirmek, ahırını süpürmek, gübreleri kaldırmak en eğlenceli oyundan bile daha çok hoşumuza giderdi. Hele tımar... En zevkli işti. Dadaruh, eline aldığı kaşığıyla tımara başlayıp tıpkı bir saat gibi tıkıttık tıkıttık sesler çıkmaya başlayınca yerimde duramaz, “Ben de yapacağım!” diye tuttururdum. O zaman Dadaruh beni Tosun’un sırtına çıkartır elime kaşığıyı verir “Hadi yap bakalım!” derdi.

Demirden yapılma kaşığıyı hayvana sürter ancak Dadaruh’un çıkarttığı ahenkli tıkırtı seslerini yapmayı başaramazdım. Yine de Dadaruh’a sorular sorardım:

— Kuyruğunu sallıyor mu?

— Sallıyor.

— Hani bakayım!

Eğilmelerime, uzanmalarına rağmen bir türlü atın sağrısından kuyruğunu göremezdim.

Her sabah ahıra girer girmez:

Tımarı ben yapacağım, desem de Dadaruh

— Yapamazsın, diye cevap verirdi.

— Niçin?

— Daha küçüksün de ondan.

— Yaparım.

— Büyüdüğünde yaparsın!

— Ne zaman?

...”

Biri şiir biri hikâye olan bu metinler, edebi bir dil yapısının bir şekle ve içerdiği duygu, düşünce veya hayal etrafında yaratılan bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Çetin'in (2011), şiir incelemesini; içerik, şekil, dil-üslup ve ahenk olmak üzere dört ana başlıkta yapmasından hareketle yukarıdaki şiirde ahenk ayrı bir başlık olmak yerine hem şeklin oluşum unsurlarından biri olarak hem de dilin incelemesinde ele alınacak bir unsur olarak değerlendirilebilir. Üslup ise, eseri meydana getiren bütün unsurların şaire-yazara has tarzda oluşumudur. Üslup, şekli de muhtevayı da dili de kapsayan yazara has yazış tarzıdır. Yukarıdaki şiirde mısraların kümeleniş biçimini veya içeriği üslubun dışında tutmak doğru olmayacaktır. Bu şiirin kıtalar şeklinde ve belirli kafiye düzeni ile yazılması Cahit Sıtkı'nın üslubunun bir parçasıdır. Yukarıdaki hikâye metnine bakıldığında da temel olarak bir dil varlığından, ikinci olarak bir şekil-türden, üçüncü olarak da bu dille oluşturulan şekil-türün barındırdığı içerikten bahsedebiliriz. Üslup yine metnin yapısı, içeriği ve dili kullanım biçiminin bütünlüğü ile eserin genel özelliğidir.

Aktaş'ın (2009) kullandığı yapı, tema, dil ve ahenk ayırımı ise temanın içeriğin bir parçası olması, ahengin de şekil ve dil bağlamında ele alınabilecek olması bakımından karışıklık oluşturmaya müsaittir.

Dolayısıyla bir edebi eserin ana unsurlarının içerik, şekil ve dil olduğu söylenebilir. Üslup ise bu unsurların yazar ve esere has bir biçimde oluşumudur.

“2000 Yılı Sonrası 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler Üzerine İçerik İncelemesi (Konu-Tema-Mesaj)” başlıklı bu çalışma ile söz konusu ders kitaplarındaki metinlerin nasıl bir içerik; dolayısı ile fikrî bir muhteva taşıdığı ve bu fikrî muhteviyatın dönemiyle bağlantılı olarak hangi özellikleri gösterdiği araştırılacaktır. Bu bağlamda bir metinde içerik incelemesi konusunun tartışılması gerekmektedir.

2. 1. 3. 2. Metinlerde İçerik İncelemesi (Konu, Tema, Ana Fikir)

İçeriğe sözlüklerde veya ilgili kaynaklarda;

“Bir şeyin içinde bulunanların bütünü, muhteva, mazruf” (TDK, 2022),

“Sözlü veya yazılı anlatımda verilmek istenen öz, düşünce, duygu ve imgelerin bütünü” (TDK, 2022),

“Bir göstergenin anlamı, gösterilen yanı” (Vardar, 2002, s. 116),

“Anlatım düzlemine karşıt olarak bir bildirinin anlamsal, kavramsal yönü.” (Vardar, 2002, s. 116) gibi anlamlar verilmektedir.

Muhtevaya ise sözlükte (TDK, 2022) *içerik* karşılığı verilirken kavram, “Bir anlatıcının eserinde bize anlatıp duyurdukları” (Karaalioğlu, 1975) anlamında kullanılmaktadır.

Edebi eser veya metin inceleme çalışmalarında içeriğin ne olduğu ve hangi alt unsurları kapsadığı konusunda da bir ortaklık bulunmamaktadır. Çetin içeriği şiir incelemeleri için; izlek, düşünce, olay, varlık, duygu, görüntü, anlam; roman için ise konu, izlek, tez, zaman, mekân, kişiler

kadrosu alt başlıklarıyla ele almaktadır. Çetişli (2004a) ise şiir için tema, konu ve mesaj başlıklarını esas alır.

Yukarıdaki sözlük ve ilgili diğer kaynaklarda görüldüğü gibi bir metnin içeriğinden temel olarak o eserde anlatılan duygu, düşünce ve hayalle alakalı hususlar kastedilmektedir. Dolayısıyla, Çetişli'nin de belirttiği konu, tema ve mesaj başlıklarıyla eserdeki içeriğin incelenebileceğini düşünmekteyiz.

2. 1. 3. 2. 1. Konu

Konuya sözlüklerde; “konuşmada, yazıda, eserde ele alınan düşünce, olay veya durum, mevzu, süje” (TDK, 2022) ve “üzerinde konuşulan şey, bahis” (TDK, 2022) anlamları verilmektedir. Çetin (2011), konuyla ilgili olarak, “Şiirin yüzey yapısında yer alan bir unsur olan konu, genel ve evrensel nitelikli nesnel olgular, durumlar, olaylar ve meselelerdir. Konular, belli bir millete ve ferde ait değil, tüm insanlığın ortak malıdır.” (s. 13) ifadelerini kullanmaktadır. Yazar, izlek başlığı altında temayı da “Konunun şaire özgü bir biçimde görünüşü, yorumlanması ve değerlendirilişi...”(s. 15) şeklinde anlatır.

Yukarıda sözlüklerde belirtildiği gibi, konu sözcüğü mevzu edilerek bahsedilen durum, olay veya olgu karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bir edebiyat terimi olarak ise o eser veya metin özelinde hakkında yazılıp konuşulan olay, olgu veya durum anlamındadır.

Bir edebi metin bağlamında yöneltilen “Sanatçı bu eserinde ne anlatıyor?” sorusunun yanıtı konuyu vermektedir. Bu yanıt, zaman zaman içinde kısmî bir yargı barındırsa da tam anlamıyla sanatçının söylemek istediği değil, söylemek istediğine giden yoldur. Bu anlamda konu, izleğe ulaşmak için eser sahibinin kullandığı araçtır diyebiliriz. Eserin dışında ve eserden önce de var olan somut veya soyut her şeyi içerebilecek bu kavram sanatçının özgün yaratisıyla, yani eserin ortaya çıkışıyla, birlikte bizi bir izleğe ulaştırmış olur (Çetin, 2012, 119-121).

Konu, tema, izlek ve ana düşünce kavramlarının karşılığı onların ele alındığı alana ve yaklaşıma göre değişebilmektedir. Çoğu kez konu ile ana düşüncenin birbirine karıştırıldığına dikkat çeken Kavcar’a göre (1999, s. 43) ana fikir yazılış nedeni, konu ise yazılma malzemesidir. Konu, bir eserde işlenmek istenen ham maddedir, malzemedir. Her öyküde bir ana konu vardır. Ona bağlı olarak ikinci ve üçüncü derecede konular da olabilir. Bunlar genel olarak tema ya da tem diye adlandırılır. Bir duygu, düşünce, olay veya durum konu olabilir. Öte yandan Çetin (2012) tema ve izlek kavramlarını birbirinin yerine kullanmakta ve izleği okuyucunun eserden çıkaracağı ders, bir anlamda ana düşünce şeklinde vermektedir.

Çetin (2012, s. 119-121), roman türü özelinde yaptığı değerlendirmesinde bir eserin konusunun iki biçimde tespit edilebileceğini ifade etmektedir. Bunlardan birisi konuyu eser içeriğinin genel niteliğine göre adlandırmaktır. Örneğin sosyal konu, ferdî konu, yerel konu, tarihî konu, soyut konu gibi birkaç kelimeyle ifade edilebilecek konu türleri eserin genel niteliği

hakkında bilgi verme işini görecektir. Eserin konusunun ortaya çıkışında ideoloji, din, felsefe, ekonomi, sanat, duygular, hayaller, salt gözlemler gibi sanatçıyı harekete geçiren pek çok farklı itici güçten söz edilebilir. Bu yaklaşımla ele alındığında Halit Ziya'nın *Mai ve Siyah* (1987) romanı edebiyat konulu bir romanken, Emine İşinsu'nun *Tutsak* (1973) romanı millî konulu bir romandır.

Çetin'in (2012, s. 121) işaret ettiği diğer yöntem ise “konunun mahiyetini ortaya koyma”dır. Roman özelinde bu yöntem zaman, mekân, kişiler ve olaydan oluşan dört temel ögenin belirlenmesi ve konunun bu ögeler üzerine kurulması şeklinde çalışır. Örneğin Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnû* (1900) romanının konusu genel niteliği düşünüldüğünde sosyal konudur. Mahiyeti dikkate alındığında ise konu “on dokuzuncu yüzyıl sonlarında (zaman), İstanbul'da (mekân), farklı yapıya sahip iki aile arasında (kişiler kadrosu) uyum sağlayamayan bir evliliğin ortaya çıkardığı yasak aşk ve bu yasak aşkın aile üzerinde yaptığı tahribat (olay)” şeklinde ortaya konulabilir (Çetin, 2012, s.121).

Bu çalışmanın bulgular bölümünde Çetin(2009, 2012) tarafından işaret edilen detaylı konu belirleme yöntemi kullanılmıştır. Tartışma ve yorum bölümünde ise yine Çetin tarafından işaret edilen eser içeriğinin genel niteliğini ortaya koyma yönteminin araştırma problemlerini açıklığa kavuşturma bakımından daha uygun olacağı değerlendirilmiştir.

2. 1. 3. 2. 2. Tema

Tema (Fr. *Thème*) için farklı kaynaklarda “bir yapıtın ana motifi ya da başlıca motifleri” (Özkırımlı'dan aktaran Önal 1998), “Öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş, tem, ana konu” (TDK, 2022), “Bir yazı, bir müzik parçasında işlenen, geliştirilen bir buluş, bir görüş, bir düşünüş” (Karaalioğlu, 1975, s.375), “Bir esere hâkim olan fikir ve his.”(Doğan, 1990, s. 1077) gibi anlamlar verilmektedir ve kavram kısaca bir edebiyat terimi olarak metinde ele alınan duygu, düşünce veya hayal anlamında kullanılmaktadır.

Gariboğlu; (1983'ten aktaran Önal, 1998) konu, tema ve an fikir kavramlarının sıklıkla birbirine karıştırıldığına dikkat çekmektedir:

Her yapıtın üç ögesi vardır: Bunlar: Konu, ana fikir, tema (tem=theme)
(...)

Tema konudan ayrı şeydir. Çokları konu ile temayı birbirine karıştırır. Bazı kez temaya konu, bazı kez de konuya tema derler. Tema, bir yazıda işlenen ve geliştirilen görüş, düşünüş ya da duyustur.

Yazar, yapıtında ele aldığı konuyu basamak yaparak, asıl ereğini ortaya koymaya çalışır, Bu erek, konunun ana fikrinden ayrıdır. Örneğin portakalı konu olarak alan bir yazar, ana fikir olarak portakalın sağlığa faydası üzerinde durulabilir. Bu taktirde sadece konu ve anafikir belirlenmiş olur. Ama bunların yanı sıra yazar, portakalın öteki meyveler karşısında özel tat ve hoş bir kokuya sahip olduğu görüş ve düşüncesini yazısına erek yapmışsa, bu tema olur.

Her olayın bir meydana geliş şekli vardır. Doğrudan doğruya olayın doğuşunu anlatmak, konuyu anlatmaktır. Fakat bir olayı konu alan yazımızda olayla ilgili kendimize özgü görüş ve düşüncemizi geliştirsek yazımızın temasını ortaya koymuş oluruz (s. 276).

Zaman zaman izlek yerine de kullanılan tema TDK (2020) tarafından “Asıl konu, temel motif, ana konu” ve “öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş, tem” ifadeleriyle tanımlanmaktadır. Bu tariflerden ilki daha çok öğretim programlarının da benimsediği ve kullandığı tema kavramına işaret etmektedir. Bu kabulden hareketle ana konu anlamındaki tema tarifinin metinlerin konusuna yönelik incelemelerde kullanması daha uygun görülmektedir. Bu anlamdaki “tema zaman zaman konu ile karıştırılsa da *temanın* daha genel, *konunun* daha tikel, somut olduğu söylenebilir” (Aktaş ve Gündüz, 2001).

Yukarıdaki “Gün Eksilmesin Pencereyden” şiiri üzerinden bu iki kavram incelenecek olursa, bu şiirin konusu, şairin onu hayattan koparacak ölüm karşısında Tanrıya yakarışıdır. Bu şiirin öne çıkan teması ise ölüm korkusu veya hayata bağlılıktır denebilir. Şiirlerde veya bilhassa kısa şiirlerde konunun belirgin olmadığı düşünülebilir. Fakat konu o metinde ele alınan, olay, olgu veya durum olduğuna göre her yazılan metinde bunlardan birisi söz konusudur. Bu şiirde de şair ölümle bu hayattan ayrılma endişesiyle Tanrıya yakarmaktadır ki bu bir durumdur.

“Han Duvarları” Türk edebiyatında en beğenilen şiirlerden biridir. O şiirin konusu da, şairin 1920 yılının Mart ayında Niğde taraflarında Anadolu’da yaptığı yolculuk ve bu esnada görüp hissettikleridir denebilir. Han Duvarları şiirinin teması ise gurbet duygusu ile beraber 1920’lerin Anadolu’su ve Anadolu insanıdır. İnsanoğlunda duygu ve düşünceler genellikle iç içedir. Gurbet duygusu bazen memleket özlemiyle bazen de aşkla beraber hissedilir. Hatta bazen birçok duygu ve düşünceyi aynı anda duyar düşünürüz. Bununla birlikte bir metinde en fazla öne çıkan bir duygunun veya düşüncenin olduğunu söylemek mümkündür. Bu duygu veya düşünce bazı metinlerde açıkça ifade edilirken bazı metinlerde bütünü içerisine sinmiş hâlde bulunur. O metnin anlaşılıp anlatılması için bu tespitlerin bazen zor olsa da yapılması gerekir (Tural, 1983’ten aktaran Önal, 1998; Çıkla, 2012, s.78).

2. 1. 3. 2. 3. Ana Fikir

Yazılı veya sözlü herhangi bir metin değişik seviyelerde de olsa mutlaka bir mesaj, telkin veya ileti taşır. Her şeyden önce metin oluşturulurken bir fikir, his veya hayalin ortaya konulup muhataplar tarafından algılanması amaçlanmaktadır. Bir edebi metni yazarı başkalarına mesaj vermek veya hissettirmek, paylaşmak amacıyla yazmadığını söylese de en azından kendi duygu veya düşüncesini terennüm etmek, tefekkür etmek istemiştir. Kaldı ki edebi olsun olmasın bir metin daha çok belirli bir muhtevayı ortaya koymak ve muhataplarına iletmek amacıyla yazılır. Dolayısıyla o metnin muhtevasının ne olduğu ve hangi fikri, mesajı içerdiğinin fark edilmesi, hatta tespit edilmesi önemli olsa gerektir. Elbette ki bilhassa edebi metinler değişik amaçla okunur ve ondan okuyucu değişik şekil ve seviyelerde etkilenir. Bununla birlikte bir metnin en önemli tarafının onun yazılış amacına uygun olarak okuyucuya verdiği fikir veya duygulanımdır. Bunun içindir ki, bazen bir metnin algılanıp anlaşılması; zor olsa da taşıdığı fikrin, mesajın fark edilmeye

çalışılması önemli ve faydalıdır. Bu konuda dikkat edilmesi gereken bilhassa bazı şiirler başta olmak üzere edebi metinlerin ana fikirlerinin veya mesajlarının kesin tespitinin yapılmasının zor olacağının hatta gerekli olmadığının bilinmesidir. Çünkü bazı metinler içerik yapısı itibarıyla belirgin bir düşünce telkininden ziyade çok farklı duygu ve düşünceleri barındırabilirler. Hatta yazar temel olarak neyin peşinde olduğunu ve düşünmeye veya hissetmeye çalıştığı anlamın ne olduğunu kendisi de bilemeyebilir ki bu çok da az rastlanan bir durum değildir. Bu durumda araştırmacı veya eleştirmen yazarın ifade etmeye çalıştığı mesajın metin bağlamında tutarsızlığından veya yanlışlığından bahsedebilir.

Yukarıda belirtildiği gibi, konu ve temayla beraber metnin içeriğinin temel unsurlarından biri de mesaj veya fikir, daha ziyade ana fikir veya ana düşünce şeklinde ifade edilmektedir. Gerek ortaokul ve liseler için hazırlanan eğitim öğretim kitaplarında gerekse diğer çalışmalarda bir metnin temel mesajının veya ana fikrinin olduğundan bahsedilir. Elbette ki metnin yazılmasındaki asıl amaç çerçevesinde yazarın vurgulamak istediği veya metinde öne çıkan temel fikir veya mesajın olacağı aşîkârdır.

TDK (2022) sözlüğünde “Bir yazının temeli olan asıl düşünce, ana düşünce” olarak tanımlanan ana fikri, Karaalioğlu (1975) “... konudaki asıl fikirdir. Bir yazıda yardımcı fikirlerin etrafında toplandığı temel fikre ana fikir denir.” biçiminde tarif ederken Karataş (2001), “Bir konuyu anlatmayı amaçlayan bir yazıdaki temel düşünce; yazarın açık veya gizli okura iletmek istediği asıl mesaj”(s.30) şeklinde tanımlar.

Şiirlerin de nesirler gibi bir duygu ve düşünceden hareketle oluşturulduğuna dikkat çeken Çıkla (2012) şiirin daha çok duyguyla, nesrin ise düşünceyle ilişkilendirildiğini belirtir. Bununla birlikte yazar, edebi bütünlük içerisindeki tüm metinler için bir fikir tespiti yapmanın mümkün olduğunu ifade eder:

Ana fikir', terimi oluşturan kelimelerden de anlaşılacağı üzere bir yazının asıl/ temel fikridir, yani o yazının yazılmasına sebep olan fikirdir. Hiçbir yazar bir yazıya durup dururken başlamaz; onu huzursuz eden veya mutlu edecek olan, o yazıyı kaleme alması için Onu harekete geçiren bir sebep mutlaka vardır. Kısacası metinlerde yazarlar çoğunlukla farklı düşünce veya duygular üzerinde dururlar, ancak yine her metinde yoğun olarak işlenen bir fikir mutlaka bulunur. Dikkatli bir okur bu ana fikri rahatlıkla yakalayabilir (s. 75).

Metinler üzerinde mesaj veya ana fikir araştırması yapılırken bilinmesi gereken husus yukarıda değinildiği gibi bilhassa bazı metinlerin ana fikirlerinin veya temel mesajlarının belirlenmesinin zor olacağıdır. Bazı metinlerde metnin de yapısıyla ana fikir tespiti yapmak mümkün veya daha kolay olabileceği gibi bazı metinlerde de birkaç fikrin vurgulandığı gibi bir hususla karşılaşılabilir. Bununla birlikte kesin yargı belirtmemekle birlikte metinde öne çıkan mesajı tespiti çalışmak ve yorumlamak bilhassa eğitim öğretim faaliyetleri bağlamında faydalıdır. Öğrencilerin metne yoğunlaşmasını ve sorgulayıp yorumlama yeteneklerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Yazar, eserin türüne göre okuyucuya birtakım düşünceleri doğrudan vermeye çalışabileceği gibi dolaylı telkinler yoluna da başvurabilir. Olay yazılarında sanatçının hazırladığı dünyadan okuyucu tarafından süzülerek alınan ileti, düşünce yazılarında açık biçimde yazar tarafından ortaya konulmuş olur. Bu tür metinlerde gerekli netlik ve kapsayıcılık sağlandıktan sonra ulaşılabilecek ana fikir olay yazılarında olduğundan daha az okuyucu yorumuna ihtiyaç duyar.

Türü ne olursa olsun tüm edebi metinler bir amaç doğrultusunda ve bir form etrafında ortaya çıkarlar. Bu amaç bazen sadece yaratma arzusunun tatmini olabileceğinden başlangıçta metinde okuyucuya verilmek istenen bir mesaj bulunmayabilir. Böyle bir durumda bile okuyucu eseri tamamladıktan sonra bir takım çıkarımlarda bulunacaktır. Bu nedenle her edebi eserin bir ana fikre sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Metin türleri ve yapılarına göre değişmekle beraber bir metinde temel mesajın dışında ve temel mesajı destekleyen yardımcı fikirlerin olacağı da unutulmamalıdır. Metnin bütünlüğü içinde birçok fikir metnin konusu ve ana temasına uygun olarak temel mesajı öne çıkarmak için sıralanırlar. Bir metinde tali temalar olduğu gibi yardımcı fikirler de mevcut olabilir.

Ana fikir bir metnin üst katmanda okuyucuya verdiği mesajdır. Edebi metinler yalnız üst katmandaki kolay ulaşılabilecek mesajları değil, daha derin katmanlardaki farklı iletileri de taşırlar. Bu iletilerin tespiti için metindeki söylem, üslup ve değer kavramlarının da dikkate alınması faydalı olacaktır.

2. 2. Literatür Taramasının Sonucu

21. yüzyılın başlangıcı, pek çok alanda büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir döneme karşılık gelmektedir. Küresel ölçekte yaşanan sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, teknolojik ve düşünsel değişimler insanın kendine, varlıklara, kavramlara ve olaylara bakışının da radikal biçimde değiştiği yeni bir değerler dizgesini beraberinde getirmiştir. Türkiye’de ise hem küresel ölçekte yaşanan gelişmelerin hem de yerel dinamiklerin ortaya çıkardığı daha özgün bir süreç söz konusudur. Batı ile Doğu’nun, inanç ile bilginin, gelenek ile yeniliğin denge bulma arayışına sahne olan milenyum ikliminde Türkiye bu arayışları kendine özgü bir düzlemde yaşamıştır. Bu noktada en önemli denge arayışlarından biri de birey ile toplum arasında gerçekleşen, gerçekleşecek olan arayıştır.

Sosyal, kültürel, ekonomik, politik, teknolojik veya fıkri alanda yaşanan değişimlerin tümü; birey ve toplum üzerinde bir etki yaratacaktır. Toplum ve bireyin bu süreçte zarar görmesini engellemeye yönelik bir isteğin ortaya çıkması ve bu doğrultuda müdahalelere başvurulması tarih boyunca sık gözlenebilen bir realite olmuştur. Weber’in (2005) işaret ettiği şekliyle geleneksel, yasal veya karizmatik otoriteler yüzyıllar boyunca toplumsal değişime yön verme arayışına girmiştir. Bu noktada toplumsal benlik ve bireysel kimlik arasında denge bulmaya yönelik güçlü arayışın ortaya çıkması, 21. yüzyılın belirgin motiflerindendir.

Eğitim alanında ortaya çıkan tercihlerin daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için bu tercihleri ortaya çıkaran çevresel koşulların ve düşünsel zeminin iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda dünya ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durum kadar eğitim yaklaşımlarının ve onların altında yatan felsefi temellerin de irdelenmesi gerekmektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesinin ikinci bölümünde bu çözümlemeler yapılmış ardından kitap içeriklerine yönelik yapılması planlanan incelemenin esasları tespit edilmiştir.

Türkçe ders kitaplarının içeriğini teşkil eden en temel unsur olarak karşımıza çıkan okuma metinlerinin çalışmanın veri kaynağını oluşturacaktır. Metinlere yönelik yapılacak içerik analizi ise konu, tema ve ana fikir incelemeleriyle bu incelemelerden elde edilen bulguların işaret ettiği düşünsel temelleri kapsayacaktır.

Türkçe ders kitaplarına yönelik alanda yapılan çalışmalara bakıldığında kitaplardaki metinlerin türlerini, söz varlığını, anlaşılabilirlik düzeyini ve belirli değerleri içermelerinin incelenebileceği farklı çalışmalarla karşılaşılmaktadır. Metinler aracılığıyla inşa edilen düşünce ve değer dünyasını dönemselsel olarak betimlemeye çalışan kapsamlı bir araştırmanın alanyazına yenilik getireceği düşünülmektedir.

Farklı yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından hazırlanmış ders kitaplarındaki metinlerin içerik incelemesine tabi tutulduğu bu çalışmada elde edilen bulgular; yerel ve küresel ölçekte gözlenen sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik, politik ve felsefi koşullar dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırma modeli, çalışma evreni, seçilen örneklem, incelenen dokümanlar, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve toplanan verilerin analiziyle ilgili süreçler açıklanmıştır.

3. 1. Araştırma Modeli

2000’li yıllarla birlikte dünyada ve Türkiye’de yaşanan değişimler bağlamında ders kitaplarının içeriğinin incelendiği bu çalışmada temel amaç birtakım olgu ve kavramların ders kitaplarındaki dağılımını ve bu dağılımdaki değişimleri belirli bir zaman aralığı içerisinde gözlemlemektir. Bu doğrultuda birtakım sayısal verilerden yararlanılmakla birlikte incelenen kavramların tanım ve sınırlarındaki muğlaklık çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanmayı zorunlu kılmaktadır.

Çalışmada kullanılan nitel araştırma modeli “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanabilir (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 41).

Kavramsal çerçevede izah edildiği üzere ders kitabı metinlerindeki temel içerik unsurları olarak ele alınan konu, tema ve ana fikir kavramlarını tarif ederken kullanabileceğimiz keskin sınırlar ve tanımlar mevcut değildir. Dahası böyle bir tanım ve sınır ayırımı yapıldığında dahi bir metinde hâkim olan tema ve ana fikir üzerinde tam bir uzlaşmaya varmak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla standardize edilmiş bir veri toplama aracının kullanılmadığı araştırmada değerlendirme ve yorumlardan bağımsız bir gerçekliğin betimlenmesinden ziyade belirli olgu ve durumlar bağlamında olası bir gerçekliğin oluşturulması söz konusudur. Araştırmacının çalışmaya konu olan bulgu ve verilerin şekillenmesindeki rolü de dikkate alındığında nitel araştırma desenlerinin çalışma için büyük avantajlar sağladığı görülmektedir.

Araştırma deseni kavramının sistematik, sınırları ve aşamaları net bir şekilde belirlenmiş bir süreci çağrıştırdığına dikkat çeken Yıldırım ve Şimşek (2018), nicel araştırmalar için oldukça geçerli görünen bu durumun nitel araştırmalar söz konusu olduğunda değiştiğine vurgu yapar:

Nicel araştırmada desen (deneysel, betimsel vb.) araştırma sorularının oluşturulmasından araştırmacının toplayacağı veriler, kullanacağı veri toplama yöntemleri, veri analizi ve raporlaştırma aşamalarına kadar tüm aşamalarda araştırmacıya belirgin bir yön gösterir. Oysa nitel araştırmada araştırılan olay, olgu ya da duruma göre değişebilen bir araştırma süreci söz konusudur. Bu nedenle bazı nitel araştırmacılar "araştırma deseni" yerine "araştırma geleneği", "araştırma yaklaşımı" ya da "araştırma stratejisi" kavramlarını kullanma eğilimindedirler. Diğerleri ise "araştırma deseni" kavramını kullanmakla birlikte nitel araştırmada bu kavramın daha esnek bir çerçevede algılanması gerektiğini belirtmektedirler. Benzer bir yönelimle bu bölümde de "araştırma deseni" kavramı kullanılmıştır. Ancak nitel araştırma alanyazınında

aynı anlamın karşılığı olarak "araştırma geleneği", "araştırma stratejisi" "araştırma yaklaşımı." kavramlarının da yaygın olarak kullanıldığı okuyucu tarafından bilinmelidir (s.67).

Dolayısıyla araştırma etkinliklerinin birbiriyle tutarlı ve amaca uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi için araştırmacıya rehberlik eden nitel araştırma desenlerinin araştırma odağını, veri toplama ve analiz yaklaşımlarını belirleme noktasında sınırları keskin çizgilerle belirlenmiş bir yol haritası vermediği söylenebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.67). Sosyal bilimlerin farklı alanlarındaki çalışmalar için zaruri bir ihtiyaç olan bu esneklik ders kitaplarının içeriğine yönelik bu çalışmanın veri toplama ve analiz aşamalarının yapılandırılmasında önemli katkılar sağlamıştır. Nihayetinde nitel araştırmalarda asıl olan yöntem değil çalışılan durumdur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.51).

Çalışma amaçları doğrultusunda oluşturulan araştırma deseni; durumların tek başına veya karşılaştırmalı olarak tanımlanıp yorumlanmasına dayanan durum çalışması desenini temel almaktadır. Bu kapsamda belirli dokümanların incelendiği araştırma süreci aşağıdaki sırayla yürütülmüştür:

- Araştırma problemleri doğrultusunda evren ve örneklem belirlenmiş, veri kaynağını oluşturacak kitapların tespiti yapılmıştır.

- Evren ve örneklemin belirlenmesinin ardından 1999-2022 tarihleri arasında 8. Sınıf seviyesinde kullanılan Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarına ait kitapların künyelerine ulaşılmış ve bu aralıkta kullanıldığı tespit edilen farklı kitapların listesi oluşturulmuştur.

- İnternet üzerinden hizmet sunan sahaflar ve çevrim içi kaynaklar aracılığıyla araştırmaya konu olan tüm kitaplara erişilmiş; belirlenen veri kaynağı eksiksiz bir şekilde temin edilmiştir.

- Tematik yaklaşımın kullanılmaya başlandığı 2006 yılından sonra hazırlanan kitaplarda yer verilen sesli metinlerin tamamına çevrim içi kaynaklardan erişilmiş ve ses dosyası hâlindeki metinler araştırmaya dâhil edilmiştir.

- Tüm kitaplardaki metinlerin temini ve sıralanması sonrasında farklı kitaplarda tekrar kullanılan metinler işaretlenerek farklı metinlerin sayısı ve kitaplardaki dağılımı tespit edilmiştir.

- Araştırma problemleri doğrultusunda metin içeriğinin tespitine yönelik metin inceleme formu oluşturulmuş ve her bir metin için bu form doldurulmuştur.

3. 2. Evren-Örneklem

Türkçe ders kitabı içerikleri ile ülke ve dünyanın içinde bulunduğu durum arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışmada araştırma evrenini 1999-2022 tarihleri arasında kullanılan ortaokul Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmaya konu olan tarih aralığında kullanılan Türkçe ders kitaplarının çokluğu ve araştırılan problemlerin niteliği çalışmayı iyi belirlenmiş bir örneklem üzerinden yapma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Nitel araştırmaların pek çok yönden esnekliğine dikkat çeken Yıldırım ve şimşek(2018) bu esnekliğin örneklem seçiminde de araştırmacı tarafından kullanılabileceğine işaret eder:

Araştırmada örneklemeye ilişkin kararlarını verirken, birden fazla örneklem yöntemi aynı anda kullanabilirler. Ya da araştırmanın herhangi bir aşamasında, eğer gerek duyuyorsa, başlangıç aşamasında olmadığı hâle yeni örneklem yöntemlerini her an uygulamaya koyabilirler. Bütün bunları yapmanın amacı, çalışılan durum veya durumlarla ilgili daha zengin, betimsel ve derinlemesine bilgiye dayalı bir veri seti oluşturmaktır. Bu amaca hizmet ettiği sürece ve gerekçeleri açık ve inanılır bir biçimde sunulduğu takdirde, nitel araştırmanın her aşaması örneklem seçme ve belirleme kararlarının yeniden gözden geçirilmesine açıktır (s.124).

Yapılacak incelemenin niteliği nedeniyle kitap sayısının sınırlandırılması aşamasında seçkisiz bir örneklem yerine araştırma problemlerine yanıt verme yeterliği en yüksek kitaplardan örnek alınması kararlaştırılmış ve amaçlı örneklem yöntemi başvurulmuştur.

Nicel araştırma geleneği içinde gelişen, ancak nitel araştırmacılar tarafından da sınırlı biçimde kullanılan olasılık temelli örneklem yöntemlerinin tersine amaçlı örneklem yöntemleri, tam anlamıyla nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmıştır. Patton'a(1987) göre, olasılık temelli örneklem temsiliyeti sağlama yoluyla evrene geçerli genellemeler yapma konusunda önemli yararlar sağlarken, amaçlı örneklem zengin bilgiye sahip olduğu düşünölen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Bu anlamda, amaçlı örneklem yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur (Yıldırım ve şimşek 2018, s. 118).

Ortaokullarda en ileri düzeydeki bilişsel becerilere hitap eden 8. sınıf ders kitaplarının metin niteliği, boyutu ve tür çeşitliliğiyle araştırma problemlerine en iyi yanıt verecek grubu oluşturduğu değerlendirilerek bu seviyeden örneklem alınması kararlaştırılmıştır. Ülke genelinde en çok basılan ve kullanılan 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları'nca hazırlanan ders kitapları olması nedeniyle 1999-2022 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından yayımlanan kitaplardaki metinlerin çalışmanın veri kaynağını oluşturması uygun görölmüştür.

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından hazırlanan Türkçe ders kitaplarının listesi aşağdaki gibidir:

1999 yılında Ahmet Saraçoğu, Cengiz Çimen ve Yunus Güzel tarafından yazılan *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8*; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 30/07/1999 tarih ve 9700 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarının 3334'üncü, ders kitapları dizisinin 610'uncu kitabı olarak Türk eğitim sistemindeki yerini alan bu kitap 2003 yılına kadar ders kitabı olarak kullanılmıştır. Kitapta 43 metne yer verilmiştir.

2004 yılında yine Ahmet Saraçoğu, Cengiz Çimen ve Yunus Güzel tarafından yazılan *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8*; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 17/03/2004 gün ve 25 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilerek Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarının 3912'nci, ders kitapları dizisinin 920'nci kitabı olmuştur. Kitapta 58 metne yer verilmiştir. Bu metinlerden 28'i 1999 basımlı kitapta da kullanılan metinlerdir.

2008 yılında Abdulkadir Altan, Serdar Arhan, Sema Başar, Gülderen Öztürker ve Derya Yılmaz tarafından yazılan *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve

Terbiye Kurulunun 12.02.2008 gün ve 56 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarının 4502'nci, ders kitapları dizisinin 1284'üncü kitabı olarak Türk eğitim sitemindeki yerini alan bu kitap 5 yıl boyunca ders kitabı olarak kullanılmıştır. Kitapta ikili metinlerle birlikte 38 metne yer verilmiştir. Bunlardan 4'ü 1999 veya 2004 tarihli kitaplarda da kullanılan metinlerdir.

2013 yılında Serdar Arhan, Sema Başar ve Tuncay Demirel tarafından yazılan *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 29.11.2013 gün ve 182 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilerek Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarının 5941, ders kitapları dizisinin 1628'inci kitabı olmuştur. Kitapta 36 metne yer verilmiştir. Bunlardan 12'si daha önce incelenen kitaplarda da kullanılmış metinlerdir.

2018 yılında. Gülşah Mete, Mahmut Karaaslan, Yeşim Kaya, Şahin ozan, Derya Özdemir tarafından yazılan *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*; Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 25.06.2018 gün ve 12254648 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilerek Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarının 6687'nci, Yardımcı ve Kaynak Kitaplar Dizisinin 978'inci kitabı olmuştur. Kitapta 40 metne yer verilmiştir. Bu metinlerden 2'si daha önceki kitaplarda da yer alan metinlerdir.

2019 yılında Hilal Eselioğlu, Sıdika Set ve Ayşe Yücel tarafından yazılan *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*; Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 25.07.2019 gün ve 99 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarının 6986'ıncı, Ders Kitapları Dizisi'nin 1841'inci kitabı olmuştur. Kitapta 40 metne yer verilmiştir. Bu metinlerden 3'ü daha önce incelenen kitaplarda da yer alan metinlerdir.

1999-2022 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan ve okullarda yaygın olarak kullanılan 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında 256 metne yer verildiği görülmektedir. Bu metinlerden 49'u önceki kitapların en az birinde yer alan tekrar kullanılmış metinlerdir. Dolayısıyla çalışmada 207 farklı metin incelemeye tabi tutulmuş, ancak kitap bazındaki bulgu ve değerlendirmeler 256 metnin tümü üzerinden yapılmıştır.

3. 3. Verilerin Toplanması

Bu başlıkta araştırmada kullanılan veri toplama yöntemi, veri toplama araçları ve veri toplamanın aşamaları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3. 3. 1. Veri Toplama Araçları/Teknikleri

Araştırmanın verileri 2000-2022 yılları arasında kullanılan Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından hazırlanmış, yukarıda listelenen 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarından elde edilmiştir.

Kitaplardaki metinlerin içerik yönünden incelendiği çalışmada doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır.

Doküman incelemesi “resmî ya da özel kayıtların toplanması, sistematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesinde yararlanılan bir veri toplama aracıdır. Bu tekniğe ihtiyaç duyulmasının en belirgin iki nedeni bulunmaktadır. Bunlar; veri toplamada çokluluğun sağlanması ve başka teknikler aracılığı ile araştırmanın olanak dışı olmasıdır.” (Ekiz, 2009, s.70). “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir”(Yıldırım ve Şimşek 2018, s.189)

Birçok deneyim ve bilginin kullanılan dil tarafından saklandığını savunan görüşler, (Hodder, 2000’den aktaran Ekiz, 2009) doküman tekniğinin dilin sakladıklarını da ortaya çıkarma imkânı sunduğuna dikkat çeker. Doküman incelemesinin geleneksel olarak tarihçiler, antropologlar ve dilbilimciler tarafından kullanılan bir yöntem olduğuna işaret eden Yıldırım ve Şimşek (2018, s.189), sosyolog ve psikologların da önemli katkılar yaparak gelişmesine yardımcı oldukları bu yöntemin sosyal bilimlere pozitivizmin hakim olduğu 1960-1980 arası dönem (Foster, 1995’den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2018) haricinde yaygın olarak kullanıldığını vurgular.

Eğitimle ilgili akla gelebilecek tüm yazılı belgelerin veri kaynağı olarak kullanılabilmesi doküman analizinde araştırmacı, doğrulaması kolay ve sınanabilirliği yüksek veriler elde eder. Bailey (1982’den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2018) doküman incelemesinin güçlü yönlerine ilişkin olarak yedi boyuttan söz eder: “Kolay ulaşılamayacak özneler, tepkiselliğin olmaması, uzun süreli veya zamana yayılmış analiz, örneklem büyüklüğü, bireysellik ve özgünlük, göreceli düşük maliyet ve nitelik” (s.191).

2000-2022 yılları arasında kullanılan 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarının incelendiği bu çalışmada doküman analizinde kullanılacak belgelere internet üzerinden hizmet veren sahaflar aracılığıyla erişilmiş ve basılı kitaplar temin edildikten sonra metinler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Yazılı formda olmayan ancak kitaplarda dinleme metni olarak başlığı verilen ses dosyası hâlindeki metinlere ise çevrim içi kaynaklardan erişilmiş ve bu metinler de bilgisayar ortamında kayıt altına alınmıştır.

Kayıt altına alınan ders kitabı metinlerinden veri toplamak için bir kitap inceleme formu oluşturulmuştur. Hazırlanan kitap inceleme formunda metinlerin türünü, yazarını, konusunu, temasını, ana fikrini ve felsefi yaklaşımını belirlemeye yönelik başlıklara yer verilmiştir. Bu form doğrultusunda teker teker incelenen metinlerden her kitap özelinde elde edilen bulgular, tezin dördüncü bölümünde verilmiştir.

3. 3. 2. Veri Toplama Süreci

2000-2022 yılları arasında kullanılmış 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin incelendiği bu araştırmanın verileri işaret edilen tarih aralığında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmış 8. sınıf Türkçe ders kitaplarından toplanmıştır. İstisnai durumlar dışında Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan kitapların 5 yıl boyunca ders kitabı olarak kullanılması nedeniyle araştırmaya konu olan çeyrek asra yakın süre zarfında 1999, 2004, 2008, 2013, 2018 ve 2019 tarihlerinde Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından hazırlanan 6 ders kitabının kullanıldığı görülmüştür.

Basılı formlarına ulaşılan kitaplar bilgisayar ortamına aktararak veri işlemeye uygun hâle getirilmiş ve kitaplarda yer alan metinlerin listesi çıkarılarak farklı kitaplarda tekrar kullanıldığı görülen metinlerin tespiti yapılmıştır. Kitap etkinlikleri ve tema/ünite sonu değerlendirme çalışmalarında verilen bütünlükten yoksun metinler örneklemin dışında bırakılmıştır. Süreç sonunda 207'si farklı 256 kitap metnin incelemeye konu olduğu görülmüştür.

Araştırma için hazırlanan ve çalışma ekinde verilen metin inceleme formu aracılığıyla her metin ayrı ayrı incelenmiş; metinlerden elde edilen bulgular kitaplar özelinde sınıflandırılarak bir araya getirilmiştir.

3. 4. Verilerin Analizi

Dokuman incelemesine dayanan bu çalışmada veri analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinin kapsamı ve aşamaları araştırmanın başlangıcında belirlenmiş olsa da çalışmanın ilerleyen evrelerinde içerik analiziyle ilgili birtakım düzenlemelere gidilmiştir.

Geleneksel nicel araştırmalarda daha veri analizi başlamadan hatta bazı durumlarda veriler toplanmadan önce, analizlerinin nasıl yapılabileceği, hangi kural, metot ve işlemlerin uygulanacağını belirlediğine dikkat çeken Ekiz (2009, s.79) nitel araştırmalarda kimi zaman veriler toplanana kadar kimi zaman araştırmanın sonuna kadar takip edilecek işlemlerin bütünüyle şekillenmiş olmadığına dikkat çeker.

... Bu tür analiz, herhangi bir yazılı metnin ya da belgenin (gözlem, görüşme, resmî ve kişisel belge, gazete vb.) içeriğinin incelenmesi ve sayısal ya da istatistiksel olarak ortaya konulmasında kullanılan bir analiz çeşididir. Belge incelenirken kategoriler oluşturularak sayısal sunumlar yapılır. Kategoriler ve kategorilere bağlı alt kategoriler oluşturularak, bazen alt kategoriler birden fazla üst kategoriler içerisine dâhil edilebilir. Özellikle, klasik (geleneksel) içerik analizinde araştırmacı, nitel veriye bir dizi kodlar uygulayarak bir matriks (birbirleriyle ilintili kod listesi) oluşturur. Temaya dayalı matriks, sayısal işlemler aracılığıyla analiz edilir (Ryan & Bernard, 2000'den aktaran Ekiz, 2009, s. 77).

Bu bağlamda kitapların içerik analizinin araştırma problemleriyle ilgili hedeflenen öğelerin veri toplama aşamasındaki tespitiyle birlikte başladığını söylemek mümkündür. Nihayetinde bu nitel araştırmanın bulguları, tartışmasız olgulardan ziyade araştırma etğinin ve bilimsel ilkelerin

dışına çıkmamak koşuluyla araştırmacıların kişisel çözümleme ve yorumları doğrultusunda elde edilmiş verilerden oluşmaktadır.

Nitel verilerin analizi sistematik bir süreçtir. Bu süreç, verilerin ayrıştırılabilir ve çözümlenebilir hâle getirilmesi, düşünce ve görüşlerin birleştirilmesi ve sentez edilmesi, konular, örnekler ve hatta kuramların oluşturulması işlemlerini içerir. Strauss ve Corbin'e (1998, s. 13) göre "analiz, araştırmacılar ve veriler arasında bir etkileşimdir. Analiz hem bir bilim hem de bir sanattır". Diğer bir ifadeyle, analiz işleminde verilerin tespit edilmiş bilimsel yöntemler takip edilerek ya da yenileri oluşturularak incelenmesi ve onlara anlamlar verilmesi yaratıcı olunması anlamına gelmektedir. Analiz yapılmasının temel nedeni, tanımlamaların ya da betimlemelerin açıklanmasıdır (Ekiz, 2009, s. 79).

Bailey (1982'den aktaran Yıldırım ve Şimşek 2018, s.197) doküman incelemesinde dört aşamalı bir analizden yararlanılabileceğine işaret eder. Bu aşamalardan ilki, analize konu olan veriden örneklem seçmedir. Önceki başlıklarda gerekçeleriyle izah edildiği üzere amaçlı örneklem belirleme yönteminin tercih edildiği çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından 1999-2022 yılları arasında hazırlanmış 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan tüm metinler araştırma örneğine dâhil edilmiştir. İkinci adım olan kategorileri geliştirme aşamasında kuramsal çerçeveden hareketle araştırmanın amacı ve alt problemlerine uygun bir kategorilendirme yoluna gidilmiştir. Analiz birimlerinin saptanmasına işaret eden üçüncü aşamada konu, tema, ana düşünce ve anlayış kavramları metinler özelinde tespit edilecek analiz birimleri olarak belirlenmiştir. Veri analizinin son aşaması olan sayısallaştırmada ise kitaplardan elde edilen bulgular tablolar aracılığıyla sayısal ifadelerle çevrilerek yorumlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2018, s.199-200) nitel araştırmalarda sayısallaştırma zorunluluğun bulunmadığına dikkat çekerek saptanan kategoriler ve analiz birimleri doğrultusunda verilerin düzyazı biçiminde rapor edilmesinin de mümkün olduğuna işaret eder. Bu çalışmada ise belirli kategorilerin ders kitaplarında var olup olmadığı veya ne ölçüde var olduğu incelendiğinden yüzde dağılımıyla birlikte içerikte kapsanan alanın tespiti yollarından yararlanılmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde 1999-2022 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığınca yayımlanan ve ülke genelinde kullanılan 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlere ait içerik incelemesinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Veri toplama sonrasında elde edilen 207'si farklı toplam 256 metin kuramsal çerçevede işaret edilen içerik incelemesi doğrultusunda ele alınmıştır. Elde edilen bulgularla ilgili tartışma ve yorumlara araştırmanın sonraki bölümünde yer verilecektir.

4. 1. 1999 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde 1999 tarihli Türkçe ders kitabında yer alan 43 metne ait içerik incelemesinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Metin: İhtiyar Çilingir

Tür: Hikâye

Yazar: Memduh Şevket Esendal

Konu: Mesleğine düşkün bir zanaatkârın/sanatçının sanatına müdahaleye karşı çıkması metnin konusudur.

Metinde sanatına âşık ihtiyar bir çilingir, tüm hayatını küçük dükkânında yaptığı işle idame ettirmektedir. Bir gün iş yaptırmak için dükkâna gelen genç bir adam, çilingirin işine karışarak alışılmışın dışında, usule aykırı bir imalat talep eder ve reddedilir. Bir müşteri olarak parasıyla istekleri doğrultusunda bir iş yaptırmak istediğine dikkat çeken genç adamın bu tavrı İhtiyar çilingir tarafından sanatına saygısızlık olarak algılanır. Çilingir, genci tersleyerek dükkânından uzaklaştırır.

Tema: Sanata/zanaata saygı, geleneğe bağlılık

Yıllardır mesleğini özenle ifa eden idealist bir sanatkârın mesleğiyle ilgili bazı temel ilkelerin değiştirilmesi girişimini kabullenmediği bu metinde mesleğe bağlılık/sanata saygı teması gelenekçi bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Yaptığı iş/sanata gönülden bağlı insanlar bu sanatın geleneğini, ilkelerini ve gereklerini maddi çıkarlar uğruna terk etmez.

Anlayış: Metnin başkahramanı ihtiyar çilingir, kendi ilkelerinden ödün vermeyen, geleneğe bağlı bir tiptir. Yaptığı işe saygılıdır ve kendisi de çevresindekilerden saygı beklemektedir. İşinde iyi olan bu usta, usulüne göre yapma konusunda karardır. Daha en baştan genç adamın hoş olmayan niyetini fark etse de gencin talepleri mesleğinin sınırlarına gelinceye kadar itiraz etmez. Çünkü idealizminin doruk noktası sanattır. Genç adamın pragmatist tutumuysa olay örgüsünün

aktarılması aşamasında hem ihtiyar çilingirin davranışlarıyla hem de gözlemci konumdaki yazarın yorumlarıyla küçültülmektedir.

İhtiyar çilingirin kendisine ustalarından aktarılan birikimi ve ideali koruma gayretinin yanında yazarın bu durumu yücelten tutumu metnin genel felsefi tutum bakımından idealizme, eğitim anlayışı bakımından ise daimîci kurama daha yakın bir yerde konumlandırılmasını mümkün kılmaktadır.

Metin: Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan

Tür: Şiir

Yazar/Şair: Âşık Veysel

Konu: Şairin memleketinden ve sevdiklerinden ayrı düşmesi nedeniyle hissettikleri metnin konusudur.

Tema: Gurbet, sıla hasreti

Köyünden ayrı düşmüş bir Anadolu insanı olan şairin sevdiği insandan mektup alması dolayısıyla canlanan memleket özlemi metnin asli temasıdır. Türk edebiyatında yaygın olan dönemin sosyal ve demografik yapısında yaşanan değişimlerle ortaya çıkan gurbet kavramı; şairdeki yerel, doğal ve geleneksel güzellik anlayışının sergilenmesiyle neticelenmiştir.

Ana Düşünce: İnsan başka yerlere gitse de doğup büyüdüğü yere ve sevdiklerine bağlı olmayı sürdürür, geride bıraktıklarına özlem duyar.

Anlayış: Metnin şairi Âşık Veysel, Türk halk şiirinin bir temsilcisi olarak bu eserinde gurbette olmanın, sevdiklerinden ayrı kalmanın üzüntüsünü geleneksel şiirin motifleriyle işlemiştir. Köyüne ve köklerine dönme arzusundaki şairde hâkim olan gelenekçi anlayış bir tür köy idealizmi biçiminde vücut bulmaktadır. İçine girdiği süreçten ve yaşamın getirdiği değişimlerden hoşnut olmadığı anlaşılan yazar kültürel mirasın öğelerine sarılarak eskiye dönme isteğini açıkça ortaya koymaktadır. Eser bu yönüyle daimîci eğitim anlayışının çizgisine daha yakındır.

Metin: Denizyıldızının Öyküsü

Tür: Hikâye

Yazar: Anonim

Konu: Kıyıya vuran binlerce denizyıldızının hepsini kurtarmasının mümkün olmadığını bilmesine rağmen kurtarabildiği kadarını kurtarmaya çalışan bir adamın motivasyonu metnin konusudur.

Metinde bir adam kıyıya vuran binlerce denizyıldızından kurtarabildiklerini denize geri göndermektedir. Çok sayıdaki denizyıldızının tamamını kurtaramayacağı ve boşa çaba harcadığı yönündeki eleştirilere kulak asmayan adam, harcadığı çabanın en azından kurtarabildiği denizyıldızları için büyük bir anlam taşıdığı düşüncesiyle motive olmaktadır.

Tema: Yardımseverlik, iyilik etme

Geleneksel düşüncenin kalıplarına uymayan kahramanın iyilik yaparken dünyevi veya uhrevi bir fayda sağlama kaygısı taşımadığı görülmektedir. Başkalarının hislerine ve yaşamına verilen değer kahramanın ana motivasyon kaynağıdır. Ayrıca kahraman, sorunları bütünüyle çözemeyeceğini bilmesine rağmen elinden geldiğince mücadele etmekte ve kurtarabileceğini kurtarmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda metinde yardımseverlik temasının bütünüyle idealist bir bakış açısıyla ele alınmış olduğu söylenebilir.

Ana Düşünce: Dünyadaki tüm sorunları çözmek mümkün olmasa da küçük çabalarla çevreyi ve hayatı güzelleştirmek mümkündür.

Anlayış: Yukarıda metnin özeti verilmeye çalışılsa da esasında kitapta yer alan metnin kendisi özet niteliği taşıyan doğrudan mesaja yönelik kısa bir metindir. Kahramanların isimleri yoktur. Zaman ve mekâna yönelik ayırt edici bir bilgi verilmemiştir. Metaforik bir bakışla kıyıya vuran binlerce denizyıldızının dünyadaki sorunları temsil ettiği düşünülebilir. Bu sorunlar, çoğu zaman bireylerin etkisi ve kontrolü dışında gelişmektedir. İnsanlığın tamamen çözülmesi imkânsız olan bu sorunlar karşısındaki genel eğilimi metindeki kısa diyalogda verilmekte; elinden geldiği kadarıyla sorunları çözmeye ve çevresindekilere yardım etmeye çalışanların tutumu örnek olarak sunulmaktadır. Olayın sonunda okuyucunun onaylayarak içselleştirmek durumunda kaldığı bu tutum idealist bir anlayışa işaret etmekte ve eğitim kuramları açısından metni daimiciliğin içerik alanına yaklaştırmaktadır.

Metin: Dil ve Düşünce Birliği

Tür: Makale

Yazar: Ömer Asım Aksoy

Konu: Metinde insanların temel anlaşma aracı olarak gördükleri dilin düşünsel işlevi, toplumsal rolü ve kültürel değeri konu olarak işlenmiş; dilin ulusal yükselişteki önemine dikkat çekilmiştir.

Tema: Dil bilinci, kültür

Metinde dile sadece bir iletişim aracı olarak yaklaşılmamış, onun düşünsel, sosyal, kültürel ve politik alanlardaki rolüne de dikkat çekilmiştir. Bu doğrultuda metnin ana temasının dil bilinci olduğu tespiti yapılabilir. Bu ana tema iletişim, kültür ve felsefe alt temalarıyla birlikte ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Dil; bireylerin gelişiminde ve ulusların yükselmesinde hayati bir rol oynar.

Anlayış: Metinde düşünme sürecinin bir sonucu olan dilin aynı zamanda düşüncelerin yaratıcısı konumuna geldiği tespiti yapılmaktadır. Artık dil düşüncenin, düşünce de dilin ürünü olarak var olabilmektedir. Aralarında bir çeşit ortakyaşarlık ilişkisi kurulan bu iki kavram, dinamik bir sürecin içerisinde betimlenmektedir. Kültür, politika ve toplumsal yaşam için de geçerli olan bu

durum, diyalektik bir yaklaşıma işaret etmektedir. Ancak burada söz konusu olan diyalektiğin Sokrates, Aristoteles veya Marx felsefesinde ifade edilen formundan ziyade evreni maddeleşmiş düşünce olarak gören Hegel çizgisine daha yakın bir formudur. Dil, düşünceyi; düşünce, dili var etmektedir ve kişiyi çevreleyen dünya bu ikilinin geliştiği ölçüde zenginleşmektedir. Dil dışı alanlardaki yükselişin dildeki mükemmeliyet için hem koşul hem de bir sonuç olarak ele alındığı metni idealist bir eksende konumlandırmak mümkündür.

Sonuç bölümünde bilginin artırılması ve kültürün geliştirilmesi yoluyla ulusal yükselişe yapılan vurgu yukarıda tespiti yapılan idealizmle birlikte düşünüldüğünde, metnin temel esasçı (esasici) eğitim anlayışına daha yakın olduğu söylenebilir.

Metin: Türkiye'm

Tür: Şiir

Yazar/Şair: Nedim Uçar

Konu: Şair, metinde coğrafi güzelliklerine ve uğruna yapılan fedakârlıklara dikkat çektiği Türkiye'ye olan gönül bağınu konu edinmiştir. Bu doğrultuda şiir boyunca tarihteki kahramanlıklardan, şehitlerden ve güzel yurt topraklarının kutsiyetinden söz ederek bu bağı başkalarında da oluşturmak veya güçlendirmek istemektedir.

Tema: Vatan-Türkiye sevgisi ve aidiyeti metnin asli temasıdır.

Şiirin başlığının "Türkiye'm" olması bir coğrafya parçasını sahiplenerek vatan edinme bilincini ve ona duyulan aidiyet hissini ortaya koymaktadır. Buradaki vatan aidiyeti, hem uğruna ölünen manevî değeriyle hem de doğal güzellikleriyle sevilip terennüm edilen bir vatanperverliğe dayanmaktadır.

Ana Düşünce: Uğruna şehit ve gazi olduğumuz, atalarımızdan bize kalan Türkiye-Anadolu bütün güzellikleri ile bizim vatanımızdır.

Anlayış: Şair, metin boyunca ülkesinin güzelliklerinden söz edip yurduna olan sevgisini dile getirmektedir. Burada öne çıkarılan duygu ve düşünce manevi değeri ve coğrafi güzellikleri ile sevilip benimsenilen vatan algısına dayanmaktadır. Şair, bireysel bir duygu ve düşünüşü değil, atalarından yadigâr kalan bu değeri sahiplenip sürdürmeyi arzulamaktadır ki bu sosyal-siyasal idealizm diyebileceğimiz bir tavrı yansıtmaktadır. Bir varlık ya da olgunun veya bir duygu ya da düşüncenin ideal hâline getirilip övüldüğü, ulusal aidiyet teması etrafında şekillenen bir metni bu yönüyle temel esasçı eğitim anlayışına daha yakın bir noktada konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bir Gemi

Tür: Tiyatro metni

Yazar: İlhan Tarus

Konu: Yaşadığı talihsiz olaylar nedeniyle yalnızlaşıp içine kapanan bir insanın tesadüfen karşısına çıkan birilerince kurtarılması metnin konusudur.

Metinde, fırtınayla batan gemisinde altı çocuğunu kaybettikten sonra Karadeniz dağlarında gemi kamarasına benzettği kulübesinde münzevi hayatı yaşayan eski bir kaptanın durumu ve tesadüfen bu kaptanla karşılaşp ona yardım eden savcı ve doktorun örnek davranışları anlatılmaktadır.

Tema: Yardımseverlik, düşmüşe yardım etmek.

Bu tiyatro metninde her şeyini kaybedip içine kapanan ve toplumdan uzaklaşan bir adamın karşısına çıkan iki insandan gördüğü yardımseverlikle yaşama tekrar bağlanması anlatılmıştır. Burada olumsuz şartlarına rağmen hem kaptanın gösterdiği misafirperverlik hem de doktor ve savcının düşmüş tutkulu bir insana büyük zorluğa girerek destek olma çabaları yardımseverlik temasının pragmatist değil idealist bir bakışla işlendiğine işaret etmektedir.

Ana Düşünce: Hayat, talihsiz olaylarla insanları kötü durumlara itse de iyi insanlar müdahaleleriyle bu durumları sonlandırabilir.

Anlayış: Yaşadığı acı olay sonrasında kendini kaybeden talihsiz adam, uzun yıllar içine kapanarak yalnız yaşamış ama bu süre zarfında tutkuyla bağlı olduğu denizcilikten kopamamıştır. Daha sonra tesadüf eseri karşısına çıkan doktor ve savcı tarafından kurtarılan kaptan, hayatını değiştiren her iki olayda da edilgen durumdadır. Bu yönüyle metinde hâkim olan kaderci bir anlayışın varlığından söz edilebilir. Burada hem kaptanın işine tutkuyla bağlı olması hem de savcı ve doktorun fedakârlık yaparak onu kurtarması doğru kabul edilen idealleştirilmiş davranışlardır. Dolayısıyla metne hâkim olan yardımlaşma ve adanma temaları doğrultusunda sosyal ve ahlaki değerler bağlamında bir idealizmden söz etmek mümkündür. Toplumda idealleştirilen davranışların telkin edildiği metinlerle takip edilen eğitim, daimîciliğe yakın bir anlayışa işaret etmektedir.

Metin: Onuncu Yıl Nutku

Tür: Söylev

Yazar: Mustafa Kemal Atatürk

Konu: Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyetin ilk 10 yılına yönelik değerlendirmeleri, Türk toplumuna yönelik düşünceleri ve geleceğe yönelik çağrısı metnin konusudur.

Tema: Atatürk, ulusal yükseliş

Millî Mücadelenin başkomutanı ve modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhuriyetin 10 yaşını kutlamak amacıyla yaptığı bu coşkulu konuşma, ders kitabında Atatürk ana temasıyla yer almaktadır. Bu ana tema millet sevgisi, cumhuriyet, Millî Mücadele, ulusal değerler, modernleşme ve toplumsal yükseliş alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Türk toplumu; ulusal kabiliyetlerini ve kültürel birikimini bilim, sanat ve uygarlık mücadelesiyle birleştirdiğinde kalkınarak müreffeh bir toplum hâline gelecektir.

Anlayış: Metinde geriye dönük birtakım olumlu değerlendirmeler eşliğinde toplumu kalkınma yolunda motive etme amaçlanmaktadır. Pozitivist bir tutumla bilim bu yolda rehber olarak gösterilmekte, sanat ve ulusal kültür diğer temel bileşenler olarak verilmektedir. Konuşmada Türk toplumunu henüz bir parçası hâline gelemediği uygar dünyaya dâhil olma noktasında isteklendirmek hatta ikna etmek amacıyla milliyetçi bir söylemden yararlanılmıştır. Dönemin küresel ve yerel politik koşullarının da bu milliyetçi söylemde etkili olduğu düşünülebilir.

İdealizm ve pragmatizmin etkilerinin birlikte görüldüğü metinde sosyokültürel miras ile çağdaş dünyanın yeni gerçeklerinin sentezlenmesi tavsiye edilirken bu yolla müreffeh bir toplumun inşa edilmesi temel hedef olarak belirlenmiştir. Bütünüyle yeniden inşacı bir izlenim veren bu anlayış eğitim kuramları açısından da yeniden kurmacılıkla örtüşmektedir.

Metin: Güzel Türkçe

Tür: Şiir

Yazar/Şair: Kazım Nami Duru

Konu: Şair Türkçeyi güzelliğiyle doğanın bir ögesi ve zenginliğiyle ülkenin hayatı bir parçası olarak betimleyerek şiirine konu edinmiştir.

Tema: Türkçe sevgisi, Türkçenin güzelliği

Metinde asli tema olan Türkçe sevgisi bu dilin güzelliği kadar yaşamın ve milli kimliğin ayrılmaz bir parçası olarak görülmesine dayandırılmıştır.

Ana Düşünce: Türkçe hayatın her yerinde ve her anında vücut bulan güzel bir dildir.

Anlayış: Metinde Türkçenin güzelliği anlatılırken sıklıkla pastoral öğelerden yararlanılmış ve dilin doğallığına dikkat çekilmiştir. Bu yönüyle kısmen natüralist bir tavrın da hâkim olduğu şiir Türkçenin mükemmeliyeti üzerine inşa edildiğinden ağırlıklı olarak idealizmin etkisindedir. Dilin hayatın her yerinde, her anında vücut bulan kültürel bir miras olarak betimlendiği metinde mirası yücelterek yeni kuşaklara aktarma arzusu belirginleşmektedir. Bu doğrultuda metni eğitim kuramları açısından temel esasçılığa daha yakın konumlandırmak mümkündür.

Metin: Öğretmene Saygı

Tür: Anı

Yazar: Mehmet Rauf İnan

Konu: Cumhuriyetin ilk yıllarında hasta bir öğretmene millî eğitim bakanı tarafından verilen değer ve gösterilen ilgi metnin konusudur.

Sivas'ta bir köyde görev yapmaktayken sağlık problemleri yaşayan bir öğretmen, çare bulmak amacıyla Ankara'ya gelir. Burada dönemin Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'den büyük bir ilgi ve yakınlık gören öğretmen, tedavi edilmesi için İstanbul'a gönderilir. İstanbul'da

ameliyat edilip sağılığına kavuştuktan sonra başka problemler yaşamaması için şehre tayin edilme teklifi yapılan öğretmen, idealizminin etkisiyle köy öğretmenliğine devam etme kararı alır.

Tema: Öğretmene değer verme, cumhuriyet öğretmeni

Bir bakanın hasta öğretmene gösterdiği yakın ilgi, metnin ana teması olan öğretmene saygının hem sosyal hem de politik bir erdem olarak işlendiğini göstermektedir.

Ana Düşünce: Öğretmenler, Cumhuriyet tarafından büyük değer görmüşler ve el üstünde tutulmuşlardır.

Anlayış: Metin cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan bir olayı konu almaktadır. Yeni bir ülke ve yeni bir toplum inşasının en önemli neferlerinden olan bir köy öğretmeni, görevi sırasında hastalanmış ve tedavi için çekinerek devlet kapısına başvurmuştur. Öğretmene büyük bir ilgi ile yardım etmeye çalışan Millî Eğitim Bakanı ise bir anlamda devletin bu durum karşısındaki sorumlu ve sıcak yüzünü temsil etmektedir. Olay örgüsünün sonunda öğretmen kendisine sağlanmak istenen ek bir kolaylığı bile idealizmi nedeniyle reddetmektedir.

Metinde yeni bir devletin kuruluş dönemi işlenmektedir. Yeni bir toplumun, çağdaşlığın ve bilimselliğin temsilcisi olarak karşımıza çıkan öğretmen figürü yeniden inşacı bir tutuma işaret etmektedir. Öte yandan olay örgüsünün üzerine kurulduğu saygı ve yardımseverlik değerleri geleneksel olarak nitelendirilebilecek bir yorumla yüceltilmiştir. Bu durum metnin tümünde hâkim olan idealizmle birlikte düşünüldüğünde temel esasçı anlayışla örtüşen yönlerin mevcudiyetinden söz etmek de mümkündür.

Metin: Atatürk ve Kurtdereli

Tür: Anı

Yazar: Kani Sarıgöllü

Konu: Atatürk'ün millî kimliğe vurgu yapan bir sporcuya gösterdiği muhabbet metnin konusudur.

Türkiye'nin ünlü eski güreşçilerinden Kurtdereli Mehmet Pehlivan, yaptığı bir açıklamada Türk milletinin arkasında olduğunu ve milletinin şerefini düşünerek güreştiğini belirtir. Bu açıklamadan çok etkilenen Atatürk; duygu ve düşüncelerini içeren bir mektupla birlikte bir miktar parayı Kurtdereli'ye gönderir.

Tema: Atatürk, millî kimlik

Metinde Atatürk asli teması millî kimlik ve vatanseverlik alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Atatürk; millî kimlik ve ulusal gurur konusunda hassas bir liderdir.

Anlayış: Bir sporcunun verdiği mücadeleleri sadece sportif bir etkinlik olarak görmeyip bunlara millî ve manevi anlamlar yüklemesi Atatürk tarafından takdir edilmektedir. Metinde Atatürk'ün milliyetçi yönü ön plana çıkarılmıştır. Siyasal idealizmin hâkim anlayış olduğu metni,

eğitim kuramları açısından ulusal değerleri ve kültürel mirası önemli bir konuma yerleştiren temel esasçı yaklaşım paralelinde değerlendirmek mümkündür.

Metin: İstanbul’u Dinliyorum (Serbest Okuma Metni)

Tür: Şiir

Yazar/Şair: Orhan Veli Kanık

Konu: İstanbul’un güzelliği ve buradaki günlük yaşamın şairde yarattığı hoş etki metnin konusudur.

Şair metin boyunca İstanbul’da sıradan bir günde karşılaşılabilecek yaşamın içinden anları betimlemiş ve bu anları düşünmenin kendisinde yarattığı hoşnutluğu aktarmıştır.

Tema: İstanbul/memleket sevgisi, günlük yaşamın güzelliği

İstanbul’da normal bir günde karşılaşılabilecek manzaraların yarattığı duygusal yoğunluk metnin asli temasını İstanbul sevgisi yapmıştır. İstanbul’da günlük yaşamın içinden anları düşünmenin şairde yarattığı hoşnutluk şiirde yaşama sevincinin de bir alt tema olarak işlendiğine işaret etmektedir.

Ana Düşünce: İstanbul; günlük yaşamın yarattığı kendine özgü atmosferi ve güzelliğiyle insana yaşama sevinci veren bir şehirdir.

Anlayış: Şiir türündeki bu metnin anlamsal çözümlemesi farklı ön kabullere göre değişmektedir. Şiir, İstanbul’da yaşayan ve burayı çok seven bir insanın buradaki günlük yaşamı gözlemlerken karşılaştığı manzarayı ve hissettiği hoş duyguları anlattığı bir metin olabileceği gibi İstanbul dışında bulunan ve burayı çok sevip çok özlemiş olan birinin gözlerini kapatarak İstanbul’u hayal ettiğinde zihninde canlananları anlattığı bir metin de olabilir. Roman ve öykü türlerinde sıklıkla yararlanılan bilinç akışı tekniğini andırır biçimde bağlamsal açıdan birbiriyle kopuk olayların art arda verildiği anlatım tarzı ve şairin sık sık gözlerini kapattığını vurgulaması ikinci ihtimali güçlendirse de Orhan Veli’nin hayatın her anından şiir çıkarabilme eğilimi ilk ihtimali göz ardı etmemizi engellemektedir.

Her iki ihtimalde de şair, bize süslenip oynanmamış bir İstanbul manzarası sunmaktadır. Bu bütünüyle realist bir tutumdur. Günlük yaşamın üzerine yoğunlaşan ve insanı çevreleyen dünyanın tüm gerçekliğiyle ele alındığı şiirdeki hâkim anlayışı, eğitim kuramları açısından bireyin çevresiyle uyumunu sağlamayı öncelik olarak gören temel esasçılığın dünya ve insan görüşüyle ilişkilendirmek mümkündür.

Metin: Atatürk’ün Kişisel Özellikleri

Tür: Makale

Yazar: Komisyon

Konu: Metinde liderlik, kararlılık, idealistlik, gerçekçilik, barışseverlik gibi olumlu özellikleri ön plana çıkan Atatürk'ün kişiliği konu olarak işlenmiştir. Yazar zaman zaman örnek olaylar ve alıntı sözlerden yararlanmıştır.

Tema: Atatürk, erdemler

Atatürk'ün farklı yönlerine kişilik özelliklerine yer verilen merinde Atatürk asli teması erdemler ve evrensel değerler temalarıyla ilişkili olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Atatürk, pek çok olumlu kişilik özelliğini bünyesinde toplamış bir önderdir.

Anlayış: Metinde amaç Atatürk'ün olumlu kişilik özelliklerinden söz etmek ve bunları örnekleme, tanık gösterme gibi çeşitli düşünceyi geliştirme yollarıyla kanıtlamaktır. Ancak metni hazırlayanlar bağlamsal bir bütünlük içerisinde derinlemesine çözümlemelerden geri durmuş, Atatürk'ün birtakım olumlu özelliklerini bazen bir cümlelik örneklerle kısa paragraflar hâlinde art arda sıralamıştır. Atatürk'ün her yönüyle örnek bir lider olduğu savı üzerine kurulan metinde siyasal idealizmin hâkim olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda metnin kalıcı olan ulusal ve evrensel değerlerin korunarak gelecek kuşakların şekillendirilmesinde kullanılması gerektiği anlayışındaki daimîci kuramla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Metin: Öğretmene Türkü

Tür: Şiir

Yazar/Şair: Veysi Tural

Konu: Öğretmenlerin bireysel ve toplumsal yükselişteki rolü şiirin konusudur.

Şair metinde öğretmenlerin insan yetiştirmedeki hayati rolüne ve toplumsal kalkınmaya olan katkılarına değinmiş, Atatürk gibi tarihin akışına etki eden pek çok önemli insanın öğretmenlerin emekleriyle yetiştiğine dikkat çekmiştir.

Tema: Öğretmen sevgisi, topluma adanma

Metinde ana tema olan öğretmen sevgisi, öğretmenlerin toplumsal rolleri ve bireysel fedakârlıklarına dikkat çekilerek temellendirilmiştir.

Ana Düşünce: Öğretmenler birey ve toplum için yaptıklarıyla sevilir, sayılırlar.

Anlayış: Metinde öğretmenlerin insan hayatında büyük olumlu etkiler yarattığı anlatılmaktadır. Fedakâr, yol gösterici ve öğretici yönlerinden söz edilen öğretmenin aydınlanmacı rolü şiir boyunca metaforik olarak da kabul edilebilecek bir anlatımla verilmiştir. Metin bu yönüyle idealist bir çizgideyken öğretmenin toplumsal yaşama ve kalkınmaya katkıları üzerine yapılan vurgu doğal bir pragmatizmle neticelenmektedir. Şiirin farklı yerlerinde yapılan Atatürk ve çağdaşlık vurgusu ise aydınlanmacı tutumun bir yansımasıdır. Öğretmene toplumsal kalkınmada yüklenen rol ve eğitimi toplumsal mutluluğa açılan kapının anahtarı olarak gören anlayış, metnin eğitim kuramları açısından yeniden kurmacı yaklaşımla paralellik gösteren nitelikler taşıdığına işaret etmektedir.

Metin: Abant Çağırıyor

Tür: Gezi yazısı

Yazar: Bedri Rahmi Eyüboğlu

Konu: Abant gölü ve çevresinin güzellikleri metnin konusudur. Yazar bu doğa harikasının insanlar tarafından yeterince ilgi görmediğinden yakınmakta ve insanları burayı gezip görmeye davet etmektedir.

Tema: Doğaya hayranlık, yurdun güzellikleri

Gezi yazısı türündeki bu metinde doğal bir güzellik övgü dolu betimlemeler eşliğinde verilmekte ancak insanların buradan bihaber oluşu yerilmektedir. Abant Gölü ve çevresinin güzelliğine duyulan hayranlık özelinde doğa sevgisi ve yurdun güzellikleri metnin asli teması olmuştur.

Ana Düşünce: Abant gölü ve çevresi eşsiz güzelliğiyle daha çok ilgi görmeyi hak etmektedir.

Anlayış: Metnin ilk paragrafında Abant'taki güzelliklerin Allah tarafından kulları için özenilerek yaratıldığı şeklinde bir düşünceye yer verilmiştir. Bütünüyle yaratılışçı bu söylem metnin devamında görülen burayı daha çok insanla buluşturma gayretindeki antroposantrizmle (insaniçincilik) de örtüşmektedir. Yazar, doğa harikası bu yerin unutulmuşçasına تنها kalmasından yakınmakta ve buranın daha çok insan tarafından ziyaret edilmesini arzulamaktadır. Ona göre söz konusu doğa harikasındaki eşsiz güzellik insanlar tarafından keşfedildikçe anlamlı hâle gelecektir. Bu yaklaşım Protagoras'ın "İnsan her şeyin ölçüsüdür, var olanların varlıklarının da, var olmayanların var olmadıklarının da." (Gökberk, 1974: 43) sözündeki insancı tutumu da çağrıştırmakla birlikte felsefi açıdan bu görüşle bütünüyle örtüşmemektedir. Metinde antik hümanizmin insan odaklı anlayışıyla geleneksel inanç ve öğretilerin insan odaklı anlayışının bir sentezinin söz konusu olduğu görülmektedir.

Metin: Thomas Edison

Tür: Biyografi

Yazar: Bilinmiyor (Y. Resimli Bilgi Ansiklopedisi)

Konu: Alt gelir düzeyindeki bir ailenin çocuğu olarak büyüyen Thomas Edison'un güçlüklerle dolu yaşamı ve buna rağmen bilim dünyasına olan büyük katkıları metnin konusudur.

Metinde Edison'un içinde büyüdüğü zor şartlara rağmen büyük bir tutkuyla bilime ilgi duyduğu anlatılmaktadır. Çalışmaya başladıktan sonra da maddi zorluklarla karşı karşıya kalan Edison gününün çoğunu çalışarak geçirmiş ve nihayetinde başarılı olarak para kazanmaya başlamıştır. Kendisine bilimsel çalışmaları için gerekli imkânları sağlayacak parayı kazandıktan sonra bütünüyle buluşlarına zaman ayırmaya başlayan Edison, büyük bir gayret, kararlılık ve çalışkanlıkla pek çok icada imza atar.

Tema: Bilim ve teknoloji, azim

Karşısına çıkan tüm güçlüklerle rağmen mücadeleyi elden bırakmayan bir bilim insanının başarı öyküsünün anlatıldığı metinde bilim ve teknoloji teması çalışkanlık, azim ve başarı alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Bilime tutkuyla bağlı olan ve bu yolda azimle çalışan insanlar güçlüklerin üstesinden gelerek büyük başarılarla imza atabilirler.

Anlayış: Yoksulluktan gelen Edison'un çok çalışarak hayallerini gerçekleştirmesi ilham verici bir öykü olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Tüm zorluklara rağmen ideallerinin peşinden giden bir insan portresi mutlak başarı ve insanlık tarihinde olumlu bir iz bırakmayla taçlandırılmıştır.

Edison ilk aşamada hayatını sürdürebilmek ve bilimsel çalışmalarına kaynak bulabilmek için ağır şartlarda çalışmaya razı olur. Patentini aldığı ilk buluşu olan elektrikli kâğıt makinesine hiçbir alıcı çıkmayınca Edison ticarete yeri olmayan hiçbir buluş üzerine çalışmamaya karar verir. Takip eden süreçte ticari potansiyeli olan buluşları Edison'un hayatını değiştirerek başarıya ulaşmasını sağlar. Pragmatizmin insan hayatındaki olumlu izlerinin açıkça sergilendiği bu bölümler metinde hâkim olan felsefi tutumu ortaya koyma bakımından önemlidir.

Bu bakımdan metinde idealizmin bilimci anlayış ile bir dengesini bulmaya çalışan 20. yüzyıldaki yorumlarından biri olan Pragmatizm(Cevizci, 1999, s. 999-1000) formuyla karşımıza çıktığı söylenebilir. Dolayısıyla metni eğitim kuramları açısından da ilerlemeci anlayışın içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Su

Tür: Röportaj

Yazar: Yaşar Kemal

Konu: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne bir gezi yapan yazarın bölge kırsalındaki yaşam koşullarına ve sınırlı su kaynaklarına ilişkin gözlemleri metnin konusudur. Yazar, gözlemleri ve düşünceleriyle birlikte burada yaşayan insanlarla yaptığı konuşmaları da okuyucuya aktarmaktadır.

Tema: Suyun kıymeti, tarımsal kalkınma

Metnin ana teması olan su kıtlığı Millî Eğitim Bakanlığının çerçeve temalarından Doğa ve Evren başlığı altında değerlendirilebilir. Bu ana tema, doğayla mücadele ve kalkınma temalarının tesirinde ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Su bakımından büyük bir yoksulluk çeken Türkiye'nin güneydoğusu bulunmaya başlanan su kaynaklarıyla yeni bir çehreye bürünecektir.

Anlayış: Yazar Yaşar Kemal, 1950'li yıllarda yaptığı bir Güneydoğu Anadolu gezisi sırasındaki gözlemlerini kavurucu sıcak, kuraklık ve çöl anlatımlarına yer verdiği uzun betimlemelerle okuyucuya aktarır. Metnin çoğunluğunu kaplayan ve okuyucuyu etkisi altına alan

bu gerçekçi anlatım metnin sonlarına doğru suya kavuşmanın yarattığı etkiyi daha da çarpıcı bir hâle getirir. Bulunacak yeni su kaynaklarının köylüyü toprağın altından çıkaracağını ifade eden yazar köylünün içinde bulunduğu kötü koşullardan kurtuluşuna işaret ederken suyun ölümlere can veren mitolojik formlarına bir gönderme yapar. Ancak metnin önceki bölümlerinde susuzluk çok gerçekçi bir anlatımla sergilenmiş ve tarih boyunca suya yüklenen kutsiyetin bu çorak topraklarda daha iyi anlaşıldığından söz edilmiştir. Metnin bütünü göz önüne alındığında yazıda mistisizmden uzak, realist ve pragmatist bir bakış açısının hâkim olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda metindeki kalkınmacı anlayışın eğitim kuramları açısından ilerlemecilikle paralellik gösterdiği de söylenebilir.

Metin: Niçin Yazdım?

Tür: Söyleşi

Yazar: Zeynep Oral

Konu: İnsanı yazmaya iten nedenler ve yazmanın insana kattıkları metinde konu olarak işlenmiştir.

Tema: Yazma isteği, kişisel gelişim

Yazar metinde asli tema olan yazma isteğini dünyayı ve kendini anlamlandırma arayışına bağlayarak felsefi bir zemine oturtmuştur.

Ana Düşünce: Yazmak insanın kendisini ve çevresini daha iyi anlamasını sağlar.

Anlayış: Yazar, metin boyunca yazma eylemini kendisindeki düşünsel ve duygusal arayışları karşılamada yararlandığı bir etkinlik olarak anlatmaktadır. Ona göre insan gerçekliğin ve doğrunun ölçüsünü yazarken ancak kavrayabilmektedir. Yazma bir bilgi aktarmanın değil kendini ve dünyayı yorumlayıp keşfetmenin bir aracıdır. Bu tavrı eğitim kuramları açısından ilerlemeci yaklaşımla paralel değerlendirmek mümkündür.

Metin: Dinlemek Üzerine

Tür: Söyleşi

Yazar: Haldun Taner

Konu: Dinlemenin insan yaşamındaki yeri ve önemini konu olarak işleyen yazar, günümüzde iyi bir dinleyici bulmanın güçlüğünden yakınmış ve metinde iyi dinleyici ile kötü dinleyici arasındaki farkları da ortaya koymuştur.

Tema: Dinlemenin önemi, iletişim

Ana teması iletişim olan metinde temel iletişim becerilerinden dinleme üzerine yoğunlaşmış ve dinleme bir erdem olarak ele alınmıştır.

Ana Düşünce: İyi bir dinleyici olmak iletişimin ve insan olmanın temel gereksinimlerindendir.

Anlayış: Yazar metin boyunca iyi bir dinleyicinin nasıl olması gerektiğini tarif etmiş ve bu doğrultuda Platon'dan alıntı yapmıştır. Ardından da iyi bir dinleyici olmanın sağladığı yararlar ve kötü bir dinleyicinin zararları art arda açıklanmıştır. Bu bakımdan yazarda idealist bir arayışın mevcudiyetinden söz etmek mümkündür. Bireyi temel insani nitelikler bakımından geliştirme arzusu açıkça görülen metinde tarihteki önemli düşünür ve yazarlardan alıntılar da yapılmıştır. Bu doğrultuda parçayı daimîci eğitim anlayışının paralelinde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Kitap Çağı Geçti mi?

Tür: Köşe Yazısı

Yazar: İlhan Selçuk

Konu: Teknolojik gelişmelerin etkisiyle kitapların insan hayatındaki yerinde ortaya çıkan değişim metnin konusudur. Yazar yeni teknolojilerin bilgiye erişimde sağlayacağı imkânlardan ve insanların kitaplara olan yaklaşımından söz ettikten sonra birtakım değerlendirmeler yaparak ana düşünceyi ortaya koymuştur.

Tema: Okuma kültürü, kitap ve teknoloji

Metinde asli tema olarak işlenen kitap sevgisi veya kitaba verilen değer, teknolojik gelişmelerle ilişkili olarak yenilikçi bir anlayışla ele alınmıştır. Dijitalleşmenin getirdiği olanaklar yazar tarafından kitaplar için bir tehdit değil zenginlik kaynağı olarak görülmüştür.

Ana Düşünce: Teknolojik gelişmeler kitapların formunu değiştirse de onların değerini ve insan yaşamındaki önemini azaltamaz.

Anlayış: Yazar, teknolojinin etkisiyle kitapların formunda yaşanan değişimleri bir zenginlik olarak görmekte ve basılı kitaplar azalsa bile elektronik ortamlarda kitaba ulaşmanın daha kolay hâle geleceğini savunmaktadır. Bu tümüyle yenilikçi ve ilerici bir tavidir. Ayrıca yazar metnin bir bölümünde kitapların insan yaşamındaki etkisini daha iyi anlatabilmek için Stefan Zweig'in düşüncelerinden yararlanır. 20. yüzyılın ortalarına doğru bilim ve teknik alanında yaşanan hızlı gelişmeler, kitapların insanlık tarihindeki rolünü çarpıcılık bakımından tartışmaya açınca Stefan Zweig hiçbir teknolojik buluşun insanlar üzerinde kitaplar kadar büyük etki yaratamayacağından söz eder. Zweig'in 21. yüzyıla girerken yaşanan bilişim devrimini görememiş olmasından hareketle bu görüşleri kısmen makbul bulan yazar, metnin sonunda değişen tüm formlara rağmen kitabın insan yaşamındaki yerini koruduğu sonucuna varır.

Eğitim kuramları bakımından değerlendirildiğinde Zweig'in daimîci anlayışla paralel nitelendirilebilecek düşünceleri bütünüyle kabul edilmese muteber görülmüş ancak bilimsel gelişmelerin sunduğu yenilikçi teknolojilerden de övgüyle söz edilmiştir. Metindeki anlayış bu bakımdan daimîcilik ve ilerlemecilik kuramları arasında orta yol bulmaya çalışan Esasici bir anlayışa daha yakın bir çizgidedir.

Metin: Şöyle Falan Olmak

Tür: Eleştiri

Yazar: Feyza Hepçilingirler

Konu: Genç kuşaktaki ana dilini doğru kullanma becerisinin zayıflığı ve yaygınlaşan dil yanlışları metnin konusudur.

Metinde gençlerin hem yabancı sözcüklere olan rağbeti hem de kalıplaşmaya başlayan dil bilgisel yanlışlar ve üslup bozuklukları temel problemler olarak ele alınmış; kendini doğru ifade edemeyen bir kuşağın yetişmekte olduğundan yakınılmıştır.

Tema: Dil bilinci, söz yanlışları

Metinde ana tema olan dil bilinci, Türkçeyi doğru kullanma ve iletişim becerilerini geliştirme isteği doğrultusunda idealist bir tavırla ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Gençlik, dil bilincine sahip olamamış ve Türkçeyi çok kötü kullanır hâle gelmiştir.

Anlayış: Türkçe kullanımında ortaya çıkan farklılaşmaları temel problem olarak gören yazardaki ana dili hassasiyeti sosyal ve kültürel ekseninde dil bilinciyle ortaya çıkan bir idealizme işaret etmektedir. Burada yakınılan durum esasında 20. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan postmodern ortamın dil üzerinde yarattığı etki olarak da görülebilir. Tüm kuralları ve yerleşik kabulleri reddeden postmodern akım, özel amaçlar gütmeyen tamamen dönemsel koşullar ve basit yararlar doğrultusunda alışkın olmayan formlar ortaya çıkaran bir anlayışa sahiptir. Bu bakımdan gençler arasında yaygınlaşan yeni dil kullanımları da ana dili üzerindeki postmodern etkiler olarak kabul edilebilir. Yazar, tüm benliğiyle bu anlayışın karşısındadır. Kültürel mirasın temel unsurlarından olan ana dilini muhafaza etme kaygısı yazardaki idealist tavırla birlikte düşünüldüğünde metni daimîci ekseninde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bir Çiçek Vardı

Tür: Şiir

Yazar/Şair: Kamil Ozay

Konu: Metin, boyu bulutları aşan bir çiçeğin kendini güneşle akraba zannederek köklerini topraktan koparmasını ve kibrin düşürdüğü bu hatayla yaşadığı acı sonu konu almaktadır.

Tema: Alçakgönüllülük, aslını unutmamak

Yıldızlara yaklaştığı için kendini güneşle eş sanıp toprakla bağını koparan bir çiçeğin hazin sonunu anlatan metinde alçakgönüllülük asli teması geleneğe ve yerel değerle bağlı olma alt temalarıyla ilişkili olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Yükselmiş olmanın kibriyle kendini var eden değerlere sırtını dönenin sonu felaket olur.

Anlayış: Metinde bir çiçeğin başına gelenler üzerinden kibirlenerek kendisini ortaya çıkaran değerlere sırtını dönenlerin sonunun felaket olacağı mesajı verilmektedir. Kültürel ve ahlaki idealizmle ilişkilendirilebilecek bu gelenekçi anlayış eğitim kuramları açısından daimîci yaklaşımla örtüşmektedir.

Metin: Özlü Sözler

Tür: - (atasözü – özdeyiş)

Yazar: -

Konu: Yaşama yönelik çeşitli tavsiyeler tam bir metin olma özelliği göstermeyen bu söz derleminin konusudur.

Tema: Erdemler, ulusal ve evrensel değerler

Ana Düşünce: - (mevcut değil)

Anlayış: Farklı konularda çok sayıda atasözü ve özdeyişin bir araya getirilmesiyle oluşturulduğu için bağlamsal bütünlüğü bulunmayan metinde sosyal, kültürel ve ahlaki idealizmle bağdaştırılabilecek bilgi ve tavsiyeler mevcuttur. İnsanı insan olarak geliştirme gayesiyle ortaya konan sözlerin oluşturduğu metinde klasik eserlerin ve kültürel mirasın yeni kuşakların yetiştirilmesinde temel materyal olarak kullanılması gerektiği anlayışındaki daimîcilikle paralellik söz konusudur.

Metin: Atatürk Diyor ki

Tür: Söylev

Yazar: Mustafa Kemal Atatürk

Konu: Atatürk'ün toplumu yurt ve millet için çalışmaya teşvik eden düşünceleri metnin konusudur.

Metinde Atatürk'ün yurt ve millet sevgisiyle ilgili düşünceleri Söylev'den yapılan birbirinden bağımsız alıntılar aracılığıyla verilmeye çalışılmıştır.

Tema: Atatürk, yurt ve millet sevgisi

Metinde Atatürk asli teması yurt ve millet sevgisi, çalışkanlık, bilimsellik gibi alt temalarla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Yurt ve millet sevgisi Atatürk için en önde gelen değerlerdendir.

Anlayış: “Söylev”den alıntılar yapılan metinde Mustafa Kemal Atatürk'ün millete bağlılık, yurt sevgisi ve ulusal yükselişle ilgili farklı bağlamlardaki düşünceleri aktarılmıştır. Memleket ve millet idealinin açıkça görüldüğü sözlerdeki millî duygulara yönelme arayışı ağırlıklı olarak maneviyatçı bir izlenim bırakmaktadır. Öte yandan ilk alıntıda bilim ve teknolojinin önemine çekilen dikkat, aydınlanmacı bir tavrın varlığına da işaret etmektedir. Metindeki genel eğilim, eğitim kuramları açısından temel esasçı yaklaşımla paralellik göstermektedir.

Metin: Nasrettin Hoca ve Günlük Yaşantımız

Tür: Konferans

Yazar: Şükrü Kurgan

Konu: Metinde Nasrettin Hoca mizahının güncelliğini ve yaşamın her alanına uyarlanabilirliğini konu olarak işleyen yazar, metinde kendi hayatından da örnekler vererek savını güçlendirmeye çalışmıştır.

Tema: Millî kültür, toplum yaşamı

Kültürel mirasın zenginliklerinden olan Nasrettin Hoca mizahının güncelliğine odaklanan metinde millî kültür ana teması tarihî şahsiyetler alt teması eşliğinde işlenmiştir.

Ana Düşünce: Nasrettin Hoca mizahı; renkliliği, zenginliği ve çok yönlülüğü sayesinde toplum yaşamının pek çok alanına uyarlanarak kullanılabilir ve güncelliğini korumaktadır.

Anlayış: Metinde Nasrettin Hoca'nın tarihte yaşadığı varsayılan bir karakter olmaktan öte, toplumun kültürel kodlarının bir yaratısı olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu kültürel miras; zenginliği, renkliliği ve çok yönlülüğü sayesinde zamanın sınırlarını aşarak değerini korumakta ve güncelliğini sürdürmektedir. Millî kültürün ürünü olan yerel ölçekteki klasikleşmiş bir eser etrafında şekillenen bu metni eğitim kuramları açısından kültürel mirasın zenginliklerinin eğitim sürecinde yararlanılması gereken temel kaynaklardan olduğu görüşündeki temel esasçı anlayışla paralel konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bir Babanın Mektubu

Tür: Mektup

Yazar: Edmondo De Amicis

Konu: Okula gitmekte gönülsüz olan oğluna mektup yazan bir babanın çocuğunu eğitimin yararları ve gerekliliği konusunda ikna etmeye yönelik ortaya koyduğu savlar metnin konusudur.

Tema: Eğitimin önemi, toplumsal ödevler

Metinde eğitimin yararı ana tema olarak işlenmiştir. Yazar oğluna eğitimi hem yararlı ve eğlenceli bir etkinlik hem de dünyaya ve ulusuna karşı bir sorumluluk olarak sunmaktadır.

Ana Düşünce: Eğitim süreçlerine katılmak, dünyanın daha uygar ve yaşanabilir bir yer hâline gelmesi için gerekli, evrensel bir sorumluluktur.

Anlayış: Metinde dünyanın farklı yerlerinde yürütülen eğitim çalışmalarının büyük bir ortak amaca hizmet ettiği görüşü savunulmaktadır: Dünyayı ilkeliliğin pençesinden kurtarıp daha mutlu ve uygar bir yer hâline getirmek. Okula giden her birey yazar tarafından bu mücadelenin bir neferi olarak görülmektedir. İdealizm ve pragmatizmin etkileri görülen metinde eğitim, dünyayı içine girebileceği bunalımlardan kurtaracak evrensel bir mücadele sahası olarak görülmektedir. Metinde hakim olan bu tutum, eğitim kuramları açısından yeniden kurmacılığa daha yakın bir anlayışa işaret etmektedir.

Metin: Tiyatronun Değeri

Tür: Makale

Yazar: Muhsin Ertuğrul

Konu: Metinde tiyatronun bireysel, toplumsal ve kültürel yararları konu olarak ele alınmış; uygar, sağlıklı ve müreffeh bir toplumun ortaya çıkmasında tiyatronun oynadığı hayati rol anlatılmıştır.

Tema: Sanat, toplumsal yükseliş

Antik Dönem’de popüler bir sanat dalı olarak ön plana çıkan tiyatro; metinde sanatsal bir etkinliğin ötesinde bireysel, sosyal ve kültürel faydalarıyla dikkat çeken bir uygarlık ölçütü olarak ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Tiyatro, bir toplumu yükselten ve kültürü yaşatan en büyük zenginliklerdendir.

Anlayış: Ağırlıklı olarak tiyatronun sosyal ve kültürel faydaları üzerinde durulan metin, aydınlanmacı bir bakış açısıyla oluşturulmuştur. Ancak bu yapılırken dil, gelenek ve kültürel değerlerin muhafaza edilmesinin önemi de vurgulanmaktadır. Bütünüyle ilerlemeci veya bütünüyle gelenekçi olarak sınıflandırılmayacak bir anlayışın hâkim olduğu metni eğitim kuramları açısından temel esasçı yaklaşımla ilişkilendirmek mümkündür. Ayrıca köklü bir sanat türü ve kültürel mirasın çok yönlü bir zenginliği olan tiyatro, aydınlanma, uygar bir toplum olma yönünde temel bir ihtiyaç ve önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu yaklaşım daimîci anlayışın çağdaş dünya yolunda kültürel mirastan yararlanmayı salık veren uzlaşmacı tavrıyla örtüşmektedir.

Metin: Eğer Gençlik Bilseydi

Tür: Deneme

Yazar: Şevket Rado

Konu: Gençliğin getirmiş olduğu potansiyeli doğru kullanmanın önemi metnin konusudur.

Tema: Kişisel gelişim, zamanı iyi kullanmak

Metinde kişisel gelişim ana teması zamanı iyi kullanmak ve kendini tanımak alt temalarıyla bağlantılı olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: İnsan gençliğin getirmiş olduğu büyük potansiyeli doğru bir şekilde kullanmalıdır.

Anlayış: Bilinçli hareket edilmezse yaşamın bireylerin isteklerini gerçekleştirmelerine olanak vermeyecek kadar kısa olduğuna dikkat çeken yazar realist bir çizgidedir. Yazarın gençlerden beklentisi daimîci yaklaşımdaki insanın arzu ve iştahlarını kontrol altına alarak kendisini gerekli ereklere yönlendirmesi gerektiği savıyla paralellik göstermektedir. Kişisel gelişim teması etrafında şekillenen metindeki amaç daimîci yaklaşımda olduğu gibi insanı insan olarak iyileştirmektir.

Metin: Hınk Deyici

Metin Türü: Fıkra (Güldürü)

Yazar: Hilmi Dilibal

Konu: Emek vermeden sadece ses çıkararak para kazanmaya çalışan bir adamın şehrin kadısı Nasrettin Hoca tarafından paranın sesiyle ödüllendirilmesidir.

Bir adam, kadılık yapan Nasrettin hocaya hakkının verilmediği iddiasıyla başvurur. Şikâyetçi, kahve döverken ağzından hınk sesi çıkaran bir adama onun yerine bu sesi çıkararak yardım ettiğini savunmakta ve adamın kazancından pay istemektedir. Nasrettin Hoca da çalışan işçinin kazandığı parayı sallayıp ses çıkararak iddia sahibinin hakkının ancak bu ses olabileceğini belirtir.

Tema: Emegin değeri, toplum yaşamı

Üst katmanda yorulmadan ve emek harcamadan para kazanmak isteyen bir adamın bu girişiminin adaletin temsilcisi Hoca tarafından boşa çıkarıldığı görülmektedir. Hınk deyininin çelimsizliği karşısında dikkat çekilen kahve dövücünün bariz fiziksel avantajı, güçle birleşen bir emeğin üstünlüğünün söz konusu edildiğine işaret etmektedir.

Ana Düşünce: Kazanç sağlamak ve bir amaca ulaşmak kolay yollarla değil çaba ve emekle mümkündür.

Anlayış: Fıkra türündeki bu metin doğrudan mesaja odaklanmış ve kurguda yer aldığı hâlde ana mesaja hizmet etmeyen tüm detaylar göz ardı edilmiştir. Güçlü kuvvetli kahve dövücü karşısındaki cılız hınk deyininin fiziksel dezavantajı bile büyük ölçüde güldürüye yönelik tipolojik bir unsur olarak hikâyeye dâhil edilmiştir. Emegin ödüllendirilmesi ve değer paylaşımında kendince adil olma iddiası basit düzeyde bir ahlaki idealizme yorulabilecek olsa da fiziksel üstünlüğün maddi değeri kazanmada yarattığı avantajın hiçbir felsefi çözümlemeye ve etik yoruma ihtiyaç duyulmadan geçer sebep olarak kabul edilmesi göz ardı edilmemelidir. Metin bu yönüyle sosyal Darwinci bir çizgiye yaklaşmakta ve realist bir görüntü vermektedir.

Kültürel mirasın klasikleşmiş unsurlarından olan Nasrettin Hoca fıkraları doğrudan mesaja odaklanan öğretici metinlerdir. Realizmin hâkim olduğu ve kahramanın başından geçen bir olay üzerinden kendi savını okuyucuya aşılama gayretindeki metin bu yönüyle temel esasçı eğitim anlayışına daha uygun bir görünümündedir.

Metin: Göç Destanı

Metin Türü: Destan

Yazar: Nihat Sami Banarlı

Konu: Tanrının kendilerine bahsettiği yöneticilerin ve toprakların kıymetini bilen bir ulusun bu özelliklerini yitirince türlü felaketlere uğrayarak göç etmek zorunda kalması metnin konusudur.

Destana göre Uygur ilinde uzun zaman önce gökten kutsal bir ışığın vurarak değiştirdiği bir ağacın içinden mukaddes çocuklar çıkar. Uygur halkı bu çocukların tanrı tarafından gönderildiğine inanarak onların en yeteneklisini hükümdar yapar. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra bu hükümdarın soyundan gelen yöneticilerden biri komşu ülke Çin ile iyi ilişkiler kurmak amacıyla çocuğunu Çinli prensesle evlendirir. Çinliler prenseslerine karşılık olarak Uygur ülkesini kutsadığına inanılan bir kayayı alıp götürürler. Bu olay üzerine ülkede büyük felaketler yaşanır ve tüm doğa Uygur halkına göç etmesini telkin eder. Yeni hükümdar halkını yanına alarak göç eder ve göç seslerinin sustuğu yerde Beş Balık şehrini kurar.

Tema: Yurt, ulusal/kutsal değerler

Metinde Uygur halkını kutsadığına inanılan bir taş, sıradan bir kaya parçası gibi hükümdar tarafından Çinlilere verilmekte ve bu olayın ardından halkın saadetini bozan büyük felaketler gerçekleşmektedir. Bu bakımdan metinde yurtseverlik, vatan toprağının ve kutsal değerlerin korunması temalarının işlendiği söylenebilir.

Ana Düşünce: Bir ulus, kendi değerlerine sahip çıkmaz ve tanrının kendilerine bahsettiği kutsal varlıkların/toprakların kıymetini bilmezse türlü felaketlere uğrar.

Anlayış: Metinde Uygurlar, kendilerine tanrı tarafından yöneticiler bahşedilen, doğadaki bir takım mistik güçler tarafından kollanan, kapalı ve kendi değerlerine bağlı bir toplum olarak betimlenmektedir. Ancak zaman içerisinde toplumda birtakım değişimler yaşanır ve bu değişimlerin sonu iyi gelmez. Hükümdarın oğlunun yabancı bir prensesle evlendirilmesi, ulusun birliğinin ve saadetinin sembolü olan bir kayanın komşu ülkeye verilmesi gibi yerleşik değerlerle örtüşmeyen olaylar Uygurların yaşadığı felaketlerin kaynağı olarak gösterilmektedir. Destanda Uygurların değerlerine bağlı kaldıkça tanrı ve doğa tarafından ödüllendirileceği, başka ulustan olanın hayır getirmeyeceği, sıradan bir taş parçası gibi komşu ilkeye verilen bir kayanın aslında o toplum için görüldüğünden çok daha kıymetli olduğu gibi milliyetçi muhafazakâr mesajlar verilmektedir. Ayrıca toplum saadetinin temel kaynağı, ulusal, kültürel naturel ve ilahi birtakım değerler olarak gösterilmektedir. Toplumun bu değerlere bağlı kalması gerektiği telkini ve ulusal kimlikle ilgili doktriner tavrı, metni metafiziksel idealizmin etki alanına sokmaktadır. Kültürel mirasın milliyetçi muhafazakar çizgideki bir metnin eğitim sürecinde kullanılması eğitim kuramları açısından temel esaslılığa daha yakın bir anlayışa işaret etmektedir.

Metin: Koşma

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Karacaoğlu

Konu: Baharın gelişile doğada yaşanan değişimler ve bu değişimlerin şairde yarattığı heyecan şiirin konusudur.

Tema: Tabiat sevgisi, doğa ve evren

Hem pastoral hem de lirik şiire yakın özellikler gösteren bu metinde doğa, zaman ve duygu temaları iç içedir. Baharın gelişiyle birlikte doğada yaşanan değişimler şairde büyük bir hayranlık yaratmakta; şairin sevinç, heyecan ve kederle karışık birtakım duyguları aynı anda yaşamasına neden olmaktadır.

Ana Düşünce: Baharın gelmesiyle doğada yaşanan devinim insanın iç dünyasına da yansır.

Şair baharın gelmesiyle ortaya çıkan değişimlerden doğanın bir parçası gibi etkilenmekte ve doğadaki devinimi, sevinci, coşkuyu, hüznü kendi içinde de yaşamaktadır. Metin bu bakımdan natüralist bir çizgidedir. İnsanı doğanın bir parçası olarak kabul eden bu anlayış eğitim alanında da kendi çizgisine bağlı kalmış ve müdahaleci tavırlardan bütünüyle uzak durarak yaygın olarak kabul gören dört modern eğitim kuramından ayrılmıştır. Bununla birlikte doğayı benliğinin ve duygularının bir parçası hâline getiren şairin yer yer realist yer yer idealist bir tavra büründüğü de söylenebilir. Fiziksel dünya ve manevi değer dünyası arasındaki bağı güçlendirme eğiliminde olan ve doğrudan doğruya insanın kişiliğine, benliğine hitap eden bir metni eğitim kuramları açısından daimîciliğe daha yakın bir yerde değerlendirmek mümkündür.

Metin: Tasmalı Güvercin

Metin Türü: Fabl

Yazar: Beydeba

Konu: Arkadaşlarıyla birlikte tuzağa düşen kahramanın dostluk ve işbirliği sayesinde kurtulmasıdır.

Hikâyenin kahramanı olan tasmalı güvercin arkadaşlarıyla birlikteyken bir avcının kurduğu ağa yakalanır. Bütün arkadaşlarının işbirliği yaparak ağla birlikte uçmasını ve avcının bulunduğu yerden uzaklaşmasını sağlayan güvercin, ağları kemirerek kendilerini kurtarması için fare dostuna başvurur. Güvercin fareden önce kendisini değil arkadaşlarını kurtarmasını isteyince fare dostunun bu davranışından çok etkilenir ve daha büyük bir motivasyonla güvercinleri kurtarır.

Tema: Dostluğun değeri, dost dayanışmasının önemi metnin asli temasıdır. Bu tema vefa, güven ve akılcılık gibi erdemlerle birlikte işlenmiştir.

Metinde dostluğun önemi ve güzelliği anlatılsa da akıllı kimsenin dostluğu her şeyden üstün tutacağı ve bir sıkıntı durumunda dostluğun çözüm getireceği mesajı açıkça verilmektedir. Bu durum bir çeşit ahlaki akılcılığa işaret etmektedir.

Ana Düşünce: Dostluk, insanların zor durumların üstesinden gelmesini sağlayan önemli bir kurumdur.

Fabl türündeki bu metinde örnek bir olay üzerinden dostlar arasındaki işbirliği, sevgi ve yardımlaşmanın güzelliği ilk çağın ahlaki idealizmi ölçüsünde fayda odaklı bir şekilde verilmiştir. Milattan Önce yazılmış olan ve insanlara doğru yaşama yolunda rehberlik etme iddiası bulunan bu

hikâyenin 21. yüzyıla girerken öğretici bir metin olarak ders kitabında yer alması eğitim kuramları açısından daimîci yaklaşımla örtüşen bir anlayışa işaret etmektedir.

Metin: Atatürk'ün Akılcılığa ve Bilime Verdiği Önem

Metin Türü: Makale

Yazar: Komisyon

Konu: Atatürk'ün devlet yönetimi, toplumsal refah ve ulusal kalkınma gibi konular başta olmak üzere hemen her alanda akılcılığın ve bilimin rehberliğine verdiği önem metnin konusudur. Bu doğrultuda Atatürk'ün sözlerinden çeşitli alıntılar yapılarak ana düşünce desteklenmiştir.

Tema: Atatürk, akılcılık ve bilim

Atatürk asli teması etrafında şekillendirilen metinde Atatürk'ün hemen her alanda akılcılığı salık veren ve bilimin rehberliğine işaret eden tutumu üzerinde durulmuş, tümüyle rasyonel ve büyük ölçüde pozitivist bir portre çizilmiştir. Bu doğrultuda asli temanın akılcılık, bilimsellik ve toplum yaşamı gibi alt temalarla birlikte işlendiği söylenebilir.

Ana Düşünce: Atatürk'e göre akıl ve bilim hemen her alanda insanın esas kılavuzu olmalıdır.

Anlayış: Metinde Atatürk'ün topluma kılavuz olarak bilimi işaret ettiği ve her daim akılcı davranmayı tavsiye ettiği görülmektedir. Atatürk'ün manevi miras olarak sunduğu pozitivizme dayanan bir akılcılık ile bilimcilik metinde hâkim temel anlayışlardır. Metin bu yönüyle ilerlemeci bir anlayışa sahiptir.

Metin: Tatlı Dil

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Şevket Rado

Konu: İnsan ilişkilerinin ele alındığı metinde hoş sözlü, güler yüzlü ve iyi kalpli olmanın güzelliği ve gereği konu olarak işlenmiştir.

Tema: İletişim, hoş sözlü olma

Metinde insanlar arasındaki ilişki dil yönünden ele alınmış ve hoş sözlü olmanın insan ilişkilerindeki önemi vurgulanmıştır. Bu doğrultuda metinde hoş sözlü olmak asli temasının iletişim ve kişisel gelişim temalarıyla birlikte işlendiği söylenebilir.

Ana Düşünce: Samimiyetle ortaya çıkan güzel bir dil, insanlar arasındaki ilişkilerde temel gereksinimlerdenidir.

Anlayış: Yazar, insanlar arasındaki ilişkilerde kullanılan dilin ne kadar önemli olduğu tespitini yaptıktan sonra doğru dili ve güzel üslubu betimlemeye çalışmıştır. Metin bu yönüyle idealist çizgidedir. İyi bir dile sahip olabilmek için iyi bir insan olmanın gereğine de dikkat çekilerek bu idealizm sürdürülmüş ve bireyin insani niteliklerini iyileştirmek amacına hizmet

edilmiştir. Bu doğrultuda metni insanı insan olarak iyileştirme ideali üzerine inşa edilen daimîci anlayışa daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bir Yolcuya

Metin Türü: Şiir

Yazar: Necmettin Halil Onan

Konu: Vatan uğruna şehit olan askerler ve onların hatıraları şiirin konusudur. Okuyucuda bir farkındalık yaratma amacındaki şair, metin boyunca ülke uğruna yapılan savaşlara ve verilen canlara dikkat çekerek insanların üzerinde yaşadıkları ülkeyi sadece bir toprak parçası olarak görmemeleri gerektiği savını desteklemeye çalışmaktadır.

Tema: Şehitlere saygı ve minnet, vatan sevgisi

Şehitlik asli teması üzerine inşa edilen bu metinde şair, bir yolcuya seslenirken uğruna binlerce insanın can verdiği vatan topraklarının üzerinde bu durumu düşünmeden yaşayan tüm insanları muhatap olarak görmektedir. Uğruna can verilen vatan topraklarına bağlılık, vatan sevgisi ve millî mücadele asli temayı destekleyen diğer temalardır.

Ana Düşünce: Bu vatan uğruna binlerce askerin can verdiğini unutmamalı ve onları minnetle anmalıyız.

Anlayış: Metinde üzerinde yaşanan yerin bir toprak parçasından çok daha fazlası olduğu anlatılmakta ve bu toprakları vatan yapan yaşanmışlıklara dikkat çekilmektedir. Şaire göre her yurttaş yapılmış olan fedakârlıkları bilmeli ve bunlar için geçmiştekilere büyük bir minnet duymalıdır. Bunu sağlama gayreti sosyal ve siyasal açıdan idealist bir yönelime işaret etmektedir. Vatan toprağının muhafaza edilmesi gereken bir miras, bu mirasın değerini bilen ve onu yaşatan yurttaşın ise bir ideal olarak sunulduğu bu metin, bireyi toplumun istek ve beklentileri yönünde şekillendirme eğiliminde olan temel esasçı eğitim anlayışı ile örtüşecek bir yaklaşıma sahiptir.

Metin: Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri

Metin Türü:-- (Alıntı Sözler)

Yazar: A. H. Par, A. Önen

Konu: Farklı zaman ve yerlerde Atatürk tarafından eğitimle ilgili olarak sarf edilen sözler ve bu sözler aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılan anlayış metnin konusudur. Paragraflar hâlinde verilen sözlerde eğitimin işlevi, yöntemleri ve gerekliliği gibi konular ele alınmış; Atatürk'ün idealindeki eğitim anlayışından kesitler sunulmaya çalışılmıştır.

Tema: Atatürk, eğitim

Metinde Atatürk'ün eğitim anlayışı farklı yönleriyle sergilenmiştir. Ulusal değerlerin korunması, çağın gereksinimlerinin sağlanması ve ulusal ideallerin gerçekleştirilmesi gibi amaçlar doğrultusunda eğitimin işlevi ve gereklerine metinde ayrı ayrı vurgu yapılmıştır.

Ana Düşünce: Atatürk'e göre modern, kaliteli ve pratik bir eğitim ulusal idealler için önemli bir araç ve ihtiyaçtır.

Anlayış: Metinde Atatürk'ten yapılan alıntılar eğitimin farklı yönlerine farklı açılardan eğildiğinden her söz için ayrı bir ana ileti tespiti yapmak mümkündür. Ancak bu iletileri derleyerek yukarıdaki ana düşünceye ulaşmak çalışmanın yöntemi bakımından uygun görülmüştür. Metnin genelinde ideal bir eğitimin nasıl olması gerektiği işlenmiş ayrıca eğitime sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal birtakım işlevler yüklenmiştir. Eğitime yüklenen topluma manevi yönden güç katmak, ulusal değerleri koruyarak çağdaş dünyaya uyumu sağlamak, ulusal ideallerin gerçekleşmesini sağlamak, kültürde ve erdemde dünya lideri olmanın yolunu açmak gibi fonksiyonlar metinde dikkat çekilen unsurlardandır. Yoğun bir idealizmin hissedildiği alıntılarda bu idealizme koşut pragmatik bir tutumun da tespit edildiğini söylemek mümkündür. Metin bu yönleriyle temel esasçı anlayışa daha yakındır.

Metin: Son Kuşlar

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Sait Faik Abasıyanık

Konu: Acımasızca kuşları avlayan bir adam ve onun gibilerin sebep olduğu tahribat metnin konusudur.

Metinde, günlük hayatın içinden bir adam olan Konstantin'in sonbaharda kuşların bu bölgeye gelmesiyle adeta başka bir kimliğe bürünmesi ve kuşları avlamak için çevresindeki insanları da organize ederek büyük kısımlara girişmesi anlatılmaktadır. Yazar, metinde Konstantin Efendi gibi insanlar nedeniyle dünyanın değişmesinden ve eski güzelliğinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasından yakınmaktadır.

Tema: Doğaya verilen zarar, tabiata duyarlılık

İnsanın kişisel çıkar uğruna diğer canlılara ve doğaya verdiği zarar metinde eleştirel bir üslupla ele alınarak tema hâline getirilmiş, insanların bu konudaki bilinçsizliğinin sonuçları üzerine okuyucu düşündürülerek bir duyarlılık yaratılmaya çalışılmıştır.

Ana Düşünce: Bilinçsizlik ve bencillikle doğaya zarar veren insanlar nedeniyle dünya sahip olduğu zenginlik ve güzellikleri yitirmektedir.

Dünyadaki kötü yönlü değişimin ve gelecek kuşaklara güzel bir dünya bırakamayacak olmanın üzüntüsünü yaşayan yazar bu durumu engellemek için insanları bilinçlendirmenin gayretindedir. Verilmeye çalışılan sosyal sorumluluk anlayışı ve dolaylı yoldan okuyucuda oluşturulan doğru insan algısı metindeki idealizmin göstergeleridir. Yazarın dünyadaki değişimin olumsuz yönüne odaklanması ve eski güzellikleri muhafaza etmenin gayreti içerisinde olması daimîci anlayışla benzerlik göstermektedir.

Metin: Büyük Nutuk

Metin Türü: Eleştiri

Yazar: Komisyon

Konu: Atatürk'ün Nutuk adlı eserinin içeriği ve önemi metnin konusudur. Yazıda Atatürk'ün Türk siyaset ve askerî tarihinin en önemli eserlerinden sayılan Nutuk'u nerede, nasıl ve ne zaman hazırladığı anlatılmış; eserin içeriği hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Tema: Atatürk, edebiyat

Atatürk'e ait bir eserin tanıtıldığı metinde Atatürk aslı teması edebiyat alt temasıyla ilişkili olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Nutuk; yazarı, içeriği ve dönemi itibarıyla Türk siyasi ve askerî tarihinin önemli eserlerinden biridir.

Anlayış: Metinde bir eserin onu önemli kılan özelliklerinden bir kısmına değinilmiş ve bu eserin gelecek kuşaklara kılavuz niteliğinde olduğundan söz edilmiştir. Bireye belirli bir anlayışın aktarılmaya çalışıldığı metni bu yönleriyle temel esasçı eğitim anlayışının içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi

Metin Türü: Söylev

Yazar: Mustafa Kemal Atatürk

Konu: Atatürk'ün Türk gençliğine verdiği sorumluluk ve bu sorumlulukla ilgili tavsiyeleri metnin konusudur.

Metinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Türk gençliğine seslenerek gençliğin öncelikli görevinin bağımsızlık ve cumhuriyeti korumak olduğunu belirtmektedir. Metnin devamında Türk toplumunun gelecekte yaşaması muhtemel sorunlar Atatürk tarafından art arda sıralanmakta ve Türk gencinin tüm olumsuzluklara rağmen içindeki cevherle bu zorlukların üstesinden geleceği belirtilmektedir.

Tema: Atatürk, ulusal bilinç

Metinde Atatürk, Türk gençliğini bağımsızlığın ve cumhuriyetin yılmaz savunucusu olarak görmekte ve gençliğe bu doğrultuda motive edici mesajlar vermektedir. Bu doğrultuda Atatürk aslı teması ulusal bilinç ve Türk gençliği alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Türk gençliği içindeki cevherle gelecekte karşısına çıkacak tüm olumsuzlukların üstesinden gelerek bağımsızlık ve cumhuriyeti koruyacaktır.

Anlayış: Bağımsızlığı ve cumhuriyeti korumak Türk gençliğine varlığının ve geleceğinin yegâne temeli olarak sunulmaktadır. Metin bir ülkeye sıkı sıkıya bağlılığı tembihlemektedir. Siyasal idealizmin berrak bir formuna örnek teşkil eden bu metin, toplumun beklenti ve idealleri

doğrultusunda bir insan yetiştirme anlayışıyla da temel esasçı kuramın yönelimlerine yakın bir görünüm vermektedir.

Metin: Küçük Ağa

Metin Türü: Roman

Yazar: Tarık Buğra

Konu: Millî Mücadele yıllarında yanlış düşünceleri nedeniyle kimliğini değiştirerek ailesinden kopmak zorunda kalan bir adamın yıllar sonra gizlice ailesine ulaşma çabası kitapta yer alan roman kesitinin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Aile sevgisi, sıra hasreti

Metnin başlangıcında kısa bir özet verilmiş ve Küçük Ağa'nın Kuvayı Milliye hakkındaki görüşlerinin yanlış olduğunu anlamasıyla bu harekete katıldığından söz edilmiştir. Eserin genelinde ele alınan vatan sevgisi teması ders kitabına aktarılan bölümde asli tema değildir. Burada aktarılan kısımda daha çok aileden ayrı kalmanın yarattığı etki ve kavuşma arzusu işlenmektedir. Metinde duygusal betimlemelere yoğun olarak yer verilmiş ve okuyucunun kahramanla duygudaşlık kurarak aile özlemini derinden yaşaması sağlanmaya çalışılmıştır.

Ana Düşünce: Aileden ayrı kalmak insanların türlü fedakârlıklarla üstesinden gelmeye çalışacağı ağır bir yükür.

Anlayış: Alıntı yapılan roman kesitinde olay örgüsü ve Küçük Ağanın yaşadığı duygusal gelgitler gerçekçi bir tarzla sergilenmiştir. Eser bu yönüyle realist çizgidedir. Aile özlemi ve memleket sevgisinin başat duygular olması ise sosyal ve siyasal anlamda bir ideal arayışına işaret etmektedir. Toplumsal bir konu, tema ve düşünce yapısına sahip olan metin bu yönleriyle klasik realizmin ve idealizmin esas alındığı daimî eğitim anlayışına daha yakın bir görünüm vermektedir.

Metin: Bilgisayarın Yetenekleri

Metin Türü: Makale

Yazar: Bilinmiyor (Bilim ve Teknik Ansiklopedisi)

Konu: Bilgisayarların insanlara sunduğu ve sunabileceği olanaklar metnin konusudur.

Metinde, her geçen gün insan hayatında daha fazla yer edinmeye başlayan bilgisayarlar; işlem gücü, internet bağlantısı, donanım ve yazılım özellikleri gibi farklı yönlerden ele alınmıştır.

Tema: Bilim ve teknoloji, teknolojinin yararları

20. yüzyılın sonlarında yazılan bu metin, henüz 21. yüzyıldaki çarpıcı etkileri görülmemişken bilgisayarların insanlık için büyük olanaklar sunduğundan söz etmektedir. Yazar, bilgisayarların kimi sınırlılıklarına değinse de ağırlıklı olarak hayranlık duyduğu bu teknolojik araçların olumlu yanlarına dikkat çekmiştir. Metinde bilim ve teknoloji asli teması teknolojik bir

araç olan bilgisayarın insan yaşamı için vadettiklerini ortaya koyarak olumlayıcı bir bakış açısıyla işlenmiştir.

Ana Düşünce: Bilgisayarlar sahip oldukları yeteneklerle insanlığın bugünü ve geleceği için büyük olanaklar sunmaktadır.

Anlayış: Metin, ağırlıklı olarak bilgisayarların olumlu yönlerine ve yararlarına odaklanan pragmatist bir anlayışın ürünüdür. Yazıldığı dönem bakımından toplum hayatında yeni yeni yer tutmaya başlayan teknolojik bir aracın toplum tarafından daha iyi tanınması ve benimsenmesinin temel gaye olduğu bu yazı, eğitim kuramları açısından ilerlemeciliğin pragmatist yaklaşımına uygun bir görünüm vermektedir.

Metin: Başka Karadeniz Yok

Metin Türü: Haber yazısı

Yazar: Ulaş Özdemir

Konu: Karadeniz’de yaşanan kirlenmenin nedenleri ve sonuçları metnin konusudur.

Bir haber yazısından alınan bu metinde Karadeniz’in çeşitli özelliklerine değinildikten sonra onu tehdit eden kirliliğin nedenleri anlatılmakta ve önlem alınmazsa yaşanabilecek sorunlara dikkat çekilmektedir.

Tema: Doğa ve evren, çevre kirliliği

Haber metninde amaç bilinçsizlik, ihmal ve çıkar uğruna kirletilerek tüm doğal dengesi bozulan Karadeniz’in içinde bulunduğu tehlikeye dikkat çekmek ve insanları bilinçlendirmektir. Metinde doğacı kaygılarla birlikte sosyal sorumluluk algısı yaratma gayreti vardır.

Ana Düşünce: Gerekli önlemler alınmazsa dünyanın doğal zenginliklerinden biri olan Karadeniz telafisi mümkün olmayan bir şekilde zarar görecektir.

Anlayış: Metin bir haber yazısı olduğundan ana düşünce direkt olarak soruna dikkat çeken bir mesajdır. Okuyucuların sorunun idrakine varıp gerekli önlemler için harekete geçmesini sağlamak da bu ana düşüncenin hizmet ettiği temel amaçtır. Metinde açıkça görülen bir sorun üzerinde bilinç oluşturma gayreti bir çeşit sosyal idealizm çerçevesinde değerlendirilebilir. Ana tema doğrultusunda insanlığın elinde bulunan doğal bir mirası koruma kaygısının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda metni temel esasçı kuramın toplumsal ihtiyaç ve beklentilere uygun birey yetiştirme anlayışıyla birlikte değerlendirmek mümkündür.

Metin: Bir Yer Düşünüyorum

Tür: Şiir

Yazar/Şair: Ziya Osman Saba

Konu: Şairin çocukça bir özlemle hayalini kurduğu güzel bir dünya ve mutlu yaşam şiirin konusudur. Şair, hayal dünyasının zenginlikleriyle bezenmiş yeni ve güzel bir dünyanın

betimlemesini yapmaktadır. Bu dünya; insanı, doğası ve olayların yaşanma biçimleriyle kendine özgü bir gerçekliğe sahiptir.

Tema: Mutluluk, güzel dünya hayali

Şair, mutluluğu dünyaya ve yaşama bir çocuğun penceresinden bakarak yakalamanın peşindedir. Metinde mutluluk ana teması çocuk dünyası ve zaman - mekân temalarıyla ilişkili olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Yurdun birçok köşesi yaşamaya değer tabii güzelliklerle doludur.

Anlayış: Çocuk dünyasının zenginliği ve saflığından yararlanılarak mutluluk dolu bir yaşam betimlemesi yapılan şiirde romantizm ve idealizmin birlikteliğinden söz edilebilir. Dünyanın bir çocuğun penceresinden algılanan formunda yaşamak istediğini belirten şairin gerçekte yaşadığı dünyadan ve düzenden memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Metin bu yönüyle dünyanın bir bunalım çağına girdiği ve çözümün ancak çatışan değerlerden kurtulup sevgi, anlayış, güven ve işbirliği içinde bir yaşam inşa ederek sağlanabileceği savındaki yeniden kurmacı anlayışla örtüşen bir yapıya sahiptir.

Metin: İçimizdeki Güzellikler

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: İpek Ongun

Konu: Sevginin ve mutlu olmayı bilmenin güzel bir yaşam için önemi metnin konusudur.

Gençlere güzel bir yaşam sürme yolunda tavsiyelerde bulunan yazar, sevginin insanların içindeki en büyük güzellik olduğundan söz etmekte ve her yönüyle sevgi dolu bir insan olmanın mutluluğun birinci koşulu olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte yazara göre hep büyük mutlulukların peşinde koşmamak, özellikle küçük mutlulukların kıymetini bilmek ve hayatın kötü sınavlarını bile bir anlam kaynağı olarak görebilmek gerekmektedir.

Tema: Sevgi ve mutluluk, kişisel gelişim

Yazar sevgiyi ve mutlu olmayı bilmeyi güzel bir yaşamın sırrı olarak görmekte, gençlere bu doğrultuda tavsiyeler vermektedir.

Ana Düşünce: Sevgiyi hayatın merkezine koymak ve mutlu olmayı bilmek yaşamı daha güzel bir hâle getirir.

Anlayış: Yazarın olumsuzlukları bile birer anlam kaynağı olarak gören yaklaşımı, varoluşçu anlayışla paralellik göstermektedir. Güzel bir yaşamın kaynağını ve mutluluğu insanın içindeki sevgide bulan bu tavır, bireye rehberlik etme ve varoluşuna anlam kazandırma iddiasındadır. Bu doğrultuda metni insanı insan olarak iyileştirme savını öncelik hâline getiren daimîci yaklaşımla paralel konumlandırmak mümkündür.

4. 2. 2004 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular

2004 tarihli kitapta yer alan 58 metinden *İhtiyar Çilingir*, *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, *Deniz Yıldızının Öyküsü*, *Türkiye'm*, *Bir Gemi*, *Güzel Türkçe*, *Onuncu Yıl Nutku*, *Atatürk'ün Kişilik Özellikleri*, *Öğretmene Saygı*, *Atatürk ve Kurtdereli*, *İstanbul'u Dinliyorum*, *Thomas Edison*, *Su*, *Dinlemek Üzerine*, *Kitap Çağı Geçti mi*, *Atasözleri - Özdeyişler*, *Atatürk Diyor ki*, *Eğer Gençlik Bilseydi*, *Koşma*, *Tasmalı Güvercin*, *Tatlı Dil*, *Bir Yolcuya*, *Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri*, *Son kuşlar*, *Büyük Söylev*, *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi*, *Bir Babanın Mektubu* ve *Bir Yer Düşünüyorum* başlıklı 28 metin 1999 tarihli kitapta da yer almaktadır. Adı geçen metinler 1999 tarihli kitaba ait başlık altında incelendiğinden 2004 tarihli kitaba ait bulgular bölümünde bu metinlere tekrardan yer verilmemiştir. Kitaplarla ilgili tartışma ve yorumlara yer verilen bölümde metinlere ait veriler dikkate alınacaktır. 2004 tarihli kitapta yer alan diğer metinlere ait bulgular aşağıdaki gibidir:

Metin: İhtiyar Çilingir

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Deniz Yıldızının Öyküsü (Serbest Okuma Metni)

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Tanıdığım Çocuklardan Rüstem

Metnin Türü: Öykü

Yazar: Halide Edip Adıvar

Konu: Gazete satarak annesine ve kardeşlerine bakmaya çalışan küçük bir çocuğun yazara hissettirdikleri/düşündürdükleri metnin konusudur.

Elindeki paketleri taşıyabilmek için gazete satan bir çocukla anlaşılan yazar, Rüstem adlı bu zavallı çocuğun harbe giden bir babanın ardında bıraktığı hasta annesine ve kardeşlerine bakmakta olduğunu öğrenir. Rüstem'in fedakârlığı, öz güveni ve gururundan etkilenen yazar, aradan uzun zaman geçmesine rağmen zaman zaman onu hatırlayarak bir anne şefkatiyle hüzünlenir.

Tema: Merhamet, yoksulluk

Küçük yaşta hayatın güçlükleriyle yüzleşmek zorunda kalan zavallı bir çocuğun yazarda uyandırdığı acıma duygusu yazının ana temasıdır. Buna paralel anne şefkatiyle ortaya çıkan bir sevginin varlığından da söz etmek gerekir. Yazarda ortaya çıkan acıma duygusunu derinleştiren

temel faktörlerden biri bu sevgidir. Yoksulluk ise metinde varlığı hissedilen en belirgin alt temalardandır.

Ana Düşünce: Çetin bir hayat mücadelesi veren ve ailesini geçindirmeye çalışan çocukların varlığı üzüntü verici bir durumdur.

Anlayış: Yazar, Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşadığı dramatik bir olay üzerinden sosyal bir gerçekliği etkileyici bir şekilde anlatmaktadır. Metin bu yönüyle realist çizgidedir. Ayrıca savaş ve yoksulluk gibi köklü sorunların toplumda açtığı yaralara dikkat çekilirken toplumsal bir farkındalık yaratma arayışıyla idealist bir tavır sergilenmiştir. Bireyi, toplumsal gerçekliğin beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirme arayışındaki temel esasçı yaklaşımla hikâye içeriği arasında bir yakınlık kurmak mümkündür.

Metin: Türkiye'm

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Erzurum

Metnin Türü: Gezi yazısı

Yazar: Ahmet Hamdi Tanpınar

Konu: Doğal, beşerî ve tarihî özellikleriyle Erzurum'un etkileyiciliği, güzelliği metnin konusudur.

Yazar Erzurum'un coğrafi ve tarihî özelliklerinden bahsederek başladığı yazısını gezi sırasında karşılaştığı insan ve mekân manzaralarını betimleyerek sürdürür. 20 yıl önce de gelmiş olduğu bu şehrin hem kendi hayatında hem de Anadolu tarihinde önemli yer tutan mistik atmosferini, özgün dokusunu ve coğrafi zenginliğini metin boyunca büyük bir hayranlıkla işler. Metin, şehrin Millî Mücadele'nin başlangıcındaki önemine yapılan bir göndermeyle sonlandırılır.

Tema: Anadolu'yu tanıma, Erzurum'a hayranlık

Zaman ve mekân teması bu metinde Erzurum özelinde tarihî bir şehre duyulan hayranlık şeklinde işlenmiştir. Yazar, Anadolu'nun kadim şehirlerinden olan Erzurum'u hem tarihî hem de fiziki özellikleriyle okuyucunun zihninde kendi mistik atmosferiyle canlanacak biçimde tasvir etmiştir.

Ana düşünce: Erzurum; tarihî, kültürel, coğrafi ve mimari dokusuyla Anadolu'nun zenginliklerinden biridir.

Anlayış: Şehrin Anadolu kültürünün zenginliğine kaynaklık eden özlerden biri olarak ele alındığı metinde klasik realizm ve idealizmin etkisinde essentialist bir havanın varlığı hissedilmektedir. Yazıda Erzurum şehri tüm dokusuyla korunup geleceğe aktarılması gereken doğal ve kültürel bir miras olarak ele alınmıştır. Ancak yazar bütünüyle modernitenin karşısında değildir. Örneğin modern mimariye kapılıp şehrin özgün yapısına zarar verilmemesi gerektiğine

değinken bir yandan da yeni yapılan ilkokul binasının şirin ve konforlu oluşundan söz etmektedir. Bu bakımdan metinde hâkim anlayışın kültürel mirası ve ulusal değerleri eğitim aracılığıyla geleceğe aktarmayı amaçlayan ve okulu dünyayı tanımanın bir aracı olarak gören temel esasçı yaklaşımla benzerlikler gösterdiği söylenebilir.

Metin: Mavi Maviydi Gökyüzü

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Ahmet Hamdi Tanpınar

Konu: Özlemle hatırlanan sevgilinin şaire çağrıştırdıklarıdır.

Şair artık geride kalmış olan sevgilisiyle yaşadığı güzel zamanları pastoral bir tarzla anlatmakta, o dönem yaşadığı güzel duyguları mavi gökyüzü, beyaz bulutlar, aydınlık yağmur gibi doğa unsurlarıyla birlikte hatırlayarak özlemini ifade etmektedir.

Tema: Sevgiliye ve onunla geçmiş zamanlara duyulan özlem metnin asli temasıdır.

Eserlerinde zaman ve mekân temalarını sıklıkla kullanan şair, sevgilisiyle birlikte olduğu zamanlardaki güzel duyguları mekânsal çağrışımlarla hatırlamakta, aşkını yaşatmayı sürdürmekte ve büyük bir özlem duymaktadır.

Ana düşünce: Aşkın güzelleştirdiği zaman ve mekân özlenmektedir.

Anlayış: Şair sevgilisiyle beraber olduğu zaman ve mekânları büyük bir özlemle hatırlarken derin bir romantizmle bunları güzelleştirmekte bir anlamda idealize etmektedir. Geçmişe özlemin bir alt tema olarak işlendiği idealizmin etkisindeki metni çağdaş eğitim kuramlarından daimîciliğin içerik tercih alanına daha yakın bir noktada konumlandırmak mümkündür.

Metin: Vatan Türküsü

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Fazıl Hüsnü Dağlarca

Konu: Vatan uğruna ölenlerin yüceltilen hatırası şiirin konusudur.

Vatan yoluna canını verenlere duyulan minnet metinde hürriyet, şeref, şehitlik ve kelime-i şehadet gibi kavramlarla birlikte dile getirilmiştir. Şair; vatan ve bayrak uğruna mücadele edenlerin hatıralarının yaşatılacağı ve yüceltileceği sözünü vermiştir.

Tema: Şehitlere saygı, millî manevi değerler

Şair, vatan ve bayrak uğruna mücadele edip can verenlere karşı büyük bir minnet duymakta ve sıklıkla dinî göndermeler yaparak onların bu fedakârlıklarının mükâfatsız kalmadığını ima etmektedir.

Ana Düşünce: Vatan uğruna mücadele etmiş ve can vermiş kahramanların/şehitlerin hatırası saygıyla yaşatılmalıdır.

Anlayış: Metnin başlangıcında, Orta Asya göndermesiyle milliyetçi bir söylem yaratma girişimi var olsa da şiirin devamında ağırlıklı olarak dinî metaforların kullanıldığı görülmektedir. Türk-İslam sentezi olarak da adlandırılabilen bir ideolojinin yansımalarının görüldüğü metin, bir çeşit siyasal idealizm iddiasındadır. Toplumun beklentileri ve gelenek görenekleri doğrultusunda birtakım maddi ve manevi değerlerin korunup yüceltilmesinin esas gaye olarak karşımıza çıktığı bu şiiri, temel esasçı eğitim anlayışının içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bir Gemi

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Güzel Türkçe

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Babamın Verdiği Ceza

Metin Türü: Anı

Yazar: Ercüment Ekrem Talu

Konu: Keyfi olarak simit çalan bir çocuğa babasının verdiği ölçülü ceza metnin konusudur.

Varlıklı bir ailenin haylaz çocuğu olan yazar, eve gelen misafir çocuğuyla sokakta oynarken sahibinin başında beklemediği bir simit tablası görür ve arkadaşını buradan simit çalmaya teşvik eder. Çocukları gizlice simit yerken yakalayan baba durumu anlar ancak yazarın korktuğu gibi bir tepki vermez. Ertesi gün çocuklarıyla gezmeye çıkan baba yazara para vererek ondan bu parayı simitçiye götürmesini ve ona durumu anlatmasını ister. Babasının söylediklerini yaparken çok utanan çocuk bir daha asla hırsızlık yapmamaya karar verir.

Tema: Dürüstlük, değerler eğitimi

Dürüstlük asli teması etrafında şekillenen metinde bir yetişkinin çocuğa yaklaşımı değerler eğitimi bağlamında ele alınmıştır.

Ana düşünce: Çocuğu bir yanlıştan uzaklaştırmak için onun yanlış davranışı üzerinde düşünmesini sağlamak gerekir.

Anlayış: Yazar, yaptıkları hata karşısında babasının takındığı tavrı etkileyici ve doğru bulmaktadır. Metinde sosyal ve ahlaki değerler bağlamında bir idealizmin varlığından söz etmek mümkündür. Değer aktarımının temel amaç olduğu bir metni eğitim kuramları açısından insanı insan olarak iyileştirmeyi öncelikli amaç hâline getiren daimîci yaklaşımla ilişkilendirmek mümkündür.

Metin: Küfe

Metin Türü: Manzum hikâye

Yazar/Şair: Mehmet Akif Ersoy

Konu: Babası ölmüş bir çocuğun okumak isterken ailesine bakmak sorumluluğuyla yüzleşince yaşadığı isyan metnin konusudur.

Şair yolda ilerlerken bir küfeye tekme atan ve onu babasının ölümüne sebep olmakla suçlayan bir çocuk görür. Çocuğun annesi oğlunun babasından kalan bu küfeyi alarak çalışmasını ve kendilerine bakmasını istemektedir. Çocuk hamallık yapmayı ve babasının kaderini yaşamak istemediğini anlatırken şair devreye girerek onu teskin etmeye çalışır. Ancak çocuğun okuma hayali kurarken hamal yapılmak istenmesine isyan ettiğini anlar ve çaresizce oradan uzaklaşmak zorunda kalır.

Tema: Yoksulluk, kader

Yazar, küçük yaşta üzerine ağır sorumluluklar yüklenen Hasan'ın yaşadıkları üzerinden hayatın insanlara ne kadar acımasız davranabileceğini kaderci bir tarzla ele almıştır. Küçük ve çaresiz bir çocuk olan Hasan dışında hiç kimse olayların farklı yönde gelişmesine ihtimal vermemektedir. Hayat okumak isteyen Hasan'a bu imkânı hiç vermemiş ve onu babasının kaderine mahkûm etmiştir.

Ana Düşünce: Hayat bazen insanı içinden çıkılması mümkün olmayan güçlükler ve yoksullukla karşı karşıya bırakabilir.

Anlayış: Şair, başlangıçta acı olaylar yaşamış bir çocuğun sözlü telkinlerle yatıştırılabilecek isyanıyla karşı karşıya olduğunu düşünmektedir. Ancak çocuğun babasının kaderini üzerine giymeyi reddetmesi ve okumak istediğini belirtmesi üzerine durumun görüldüğü kadar basit olmadığını anlar ve oradan uzaklaşmayı tercih eder. Bu kaçış, kimi zaman insanı çaresiz bırakan hayatın acı gerçeklerindendir. Metin bu bakımdan realisttir. İçinde yaşanan toplumun gerçeklerini gözler önüne seren, realist ancak kaderci bir metni eğitim kuramları açısından temel esasçı yaklaşıma daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Ameliyathane

Metin Türü: Roman

Yazar: Peyami Safa

Konu: Ameliyata alınmak üzere olan hasta bir çocuğun gözlem ve düşünceleri metnin konusudur.

Metin Dokuzuncu Hariciye Koğuşu aldı romandan alınan kısa bir bölümden oluşmaktadır. Bacağındaki rahatsızlığın tedavisi için hastaneye yatırılmış bir çocuğun hastanede tuttuğu notlardan oluşan bu kesitte ameliyata alınırken yaşanan endişe, heyecan, korku ve teslimiyet gibi duyguların karmaşası yansıtılmıştır.

Tema: Sağlığın değeri, hastalarla empati

Metinde yazarın sağığına kavuşma isteğı ve ameliyat kaygısının yarattığı duygusal karmaşa olay örgüsünün üzerine kurulduğu temel çatışma unsuru olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Sağığına kavuşmak arzusundaki kimi hastalar zor ve endişe verici süreçlerin içine girmektedir.

Anlayış: Yazarın yaşadığı duygusal karmaşayı ve iç çatışmaları gerçekçi bir üslupla ele aldığı bu metinde hem fiziksel hem de duygusal boyutta hâkim bir realizm söz konusudur. Sağık problemi yaşayan insanlarla empati kurmaya yönlendirmesi bakımından evrensel değerler bağlamında bir değer aktarımının olduğu metni eğitim kuramları açısından daimîci yaklaşıma daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Millet

Tür: -- (Alıntı Sözler)

Yazar: Mustafa Kemal Atatürk

Konu: Atatürk'ün Türk milleti hakkındaki görüşleri metnin konusudur.

Metin, Atatürk'ün Türk milleti hakkındaki sevgi, saygı, güven ve hayranlık dolu sözlerinden yapılan bir derlemden oluşmaktadır.

Tema: Atatürk'te millet sevgisi, millî irade

Metinde Atatürk'ün Türk milleti hakkındaki olumlu düşüncelerinin hayranlık, sevgi, saygı, güven ve fedakârlık arzusu gibi güçlü duygular ekseninde milliyetçi bir temayla ele alındığı görülmektedir. Bu temanın metindeki en belirgin yanı ise demokrasi ve aydınlanma temalarıyla birlikte işlenmiş olmasıdır.

Ana Düşünce: Atatürk, büyük bir saygı ve sevgiyle baktığı Türk milletinin iradesinin üzerinde bir irade olmadığını düşünmektedir.

Anlayış: Milliyetçi düşüncenin açıkça seçilebildiği metinde bu temanın hamasi bir söylemle değil özendirici ve idealist kaygılarla kullanıldığı görülmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk ulusuna olan güven ve hayranlığını dile getirdiği bu sözlerinde sıklıkla millî egemenlik, demokrasi, eğitim, bilim ve aydınlanma kavramlarına işaret edilmiştir. Millî ve manevi değerlerden bulunan motivasyonla eğitime toplumu şekillendirme misyonunu yükleyen bir metni eğitim kuramları açısından temel esasçı anlayışla ilişkilendirmek mümkündür.

Metin: Küçük Ağanın Mutluluğı

Metin Türü: Roman

Yazar: Tarkan Buğra

Konu: Ailesinden kopmak zorunda kalan Küçük Ağa'nın oğlunun doğum haberini alınca yaşadığı mutluluktur.

Kuvayı Milliye aleyhine sözleri nedeniyle hamile eşini ve yaşadığı yeri bırakıp kaçmak zorunda kalan Hoca, yeni bir kimliğe bürünerek Küçük Ağa adını alır. Çakırsaraylı adlı birinin çetesine katılan ve burada itibar gören Küçük Ağa, köye adam göndererek bir oğlunun olduğunu öğrenir. Önce eşinden ve yeni doğan oğlundan ayrı kalmanın burukluğunu yaşayan Küçük Ağa kısa sürede büyük bir mutluluk ve coşku hisseder. Bir atın üzerine atlayıp sevinç içinde uzaklara doğru sürer. Geri döndüğünde kutlamalar yapılır ve Küçük Ağa gece boyu heyecandan uyuyamaz.

Tema: Baba olma sevinci, aile özlemi

Metinde güzel bir haber beklemenin heyecanı, sevdiklerinden ayrı kalmanın hüznü ve baba olmanın sevinci bir arada işlenmiştir. Küçük Ağa'nın bir oğlunun olduğunu öğrenmesiyle yaşadığı önce buruk sonra coşkun mutluluk metindeki asli temadır.

Ana düşünce: Baba olma sevinci tüm olumsuzluklara üstün gelecek bir mutluluktur.

Anlayış: Küçük Ağa'nın hüznü ve sevinci bir arada yaşadığı, iç çatışmaların sıklıkla yansıtıldığı metin realist çizgidedir. Öte yandan yazarın zaman zaman ön plana çıkardığı dinî motifler manevi bir ayağın da varlığına işaret eder. Ayrıca baba olma mutluluğu tüm değerlerin üstünde bir ideal olarak ele alınmıştır. Klasik realizmin ve idealizmin öne çıktığı metin daimîci anlayışa daha yakın bir görünüm vermektedir.

Metin: Sakarya Türküsü (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Necip Fazıl Kısakürek

Konu: Şairin Sakarya Irmağı ile özdeşleştirdiği insanına dair duygu, düşünce ve temennileri şiirin konusudur.

Şair, bu metinde kendi deyişiyle Anadolu'nun masum çocuğu olarak ifade ettiği milletini Millî Mücadele'nin en çetin savaşlarından birinin kıyısında yaşandığı Sakarya Irmağı'yla özdeşleştirmekte ve ona kendi perspektifinden bir misyon yüklemektedir. Metinde yoğun metafor içeren bir anlatım tarzını benimseyen şaire göre millet kendisine tarihten kalan millî ve manevi mirasa sahip çıkarak içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtulmalıdır.

Tema: Mücadele, millî ve manevi değerler

Şair, milletin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu ele aldığı metinde bu sıkıntılardan kurtulacak mücadeleye yönelik çağrısını asli tema hâline getirmiştir. Bu tema millî ve manevi değerler alt temasıyla birlikte işlenmiştir.

Ana düşünce: Türk halkı, manevi gücüyle karşısına çıkan tüm zorlukların üstesinden gelecektir.

Anlayış: Şair sıklıkla tarihî olaylara, millî kimliğe ve dinî motiflere başvurarak manevi bir güç yaratma arayışındadır. Bu arayış bir çeşit sosyal ve siyasal idealizme varmaktadır. Millî ve

manevi değerler etrafında şekillenen bir siyasal idealizmin etkisindeki metni eğitim kuramları açısından temel esasçılığa daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Uçun Kuşlar

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Rıza Tevfik Bölükbaşı

Konu: Memleketinden ayrı kalan şairin yurduna ve gurbete dair hissettikleridir.

Memleketinden ayrı kalmanın üzüntüsünü yaşayan şair, istediği yere gitmekte özgür olan kuşlara imrenmekte ve çaresiz bir şekilde memleketinin güzelliklerini hayal etmekle yetinmektedir. Yurduna dönme arzusuyla kaleme alınan metinde memlekette ayrı kalmanın olumsuzluklarından şikâyet edilmiş ve gurbetin sevimsizliğini ön plana çıkarılmıştır.

Tema: Memleket hasreti, gurbet

Hayatının önemli bir bölümünü yurdundan ayrı geçirmek zorunda kalan şair, çok yoğun bir arzu yaşamasına rağmen elinde olmayan sebeplerle yurduna dönememektedir. Bu durumun yarattığı çaresizlik ve şairin feryat sözcüğüyle işaret ettiği sitemkâr yakarış ana tema olan yurt özleminin şiirdeki yansımalarıdır.

Ana düşünce: Memlekette ayrı kalmanın güçlüğü ve çirkinliği karşısında insan yoğun bir memleket özlemi duyar.

Anlayış: Gurbetin tüm olumsuzlukları karşısında memlekete ait varlık ve değerlerin yüceltildiği şiirde yurda kavuşma ideali ön plana çıkmaktadır. İdealizmle birlikte varlığı hissedilen kır romantizmi şairde eski ve güzel olana özlem, yeni ve sevimsiz olana yergi biçiminde bir dışavuruma dönüşmüştür. Maddi veya manevi birtakım değerlerin ideal hâline getirilip benimsendiği bu tür metinleri anlayış bakımından daimîciliğe daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Onuncu Yıl Nutku

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Atatürk'ün Kişisel Özellikleri

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Neşe

Metin Türü: Deneme

Yazar: Hasan Ali Yücel

Konu: Neşeli olmanın tabiatı, insan ruhuna ve yaşamına etkileri metnin konusudur.

Yazar, bu metinde neşeli olmayı sağlıklı bir ruh yapısına sahip olmanın, güzel bir hayat sürmenin, insanlarla iyi ilişkiler kurmanın ve yaşama bağlanmanın temel gereklerinden biri olarak ele almıştır. Hayatın zaman zaman insanın karşısına çıkardığı olumsuzlukları ve bunlar karşısında hissedilen kederi dahi duygusal bir zenginlik ve bir anlam kaynağı olarak gören yazar, neşeli olmaktan sağlanan faydalar üzerine eğilmiştir.

Tema: Neşeli olmak, birey ve toplum

Metinde neşeli olmak güzel bir yaşamın, sağlıklı bir ruh yapısının ve iyi bir kişiliğe sahip olmanın temel gereği olarak ele alınmıştır. Bu bakımdan neşe; erdemler, kişisel gelişim, birey ve toplum gibi temalarla ilişkili bir şekilde ele alınan esas tema olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ana Düşünce: Yaşamı, acı ve tatlı yanlarıyla birlikte benimseyip neşeli olmayı bilmek gerekir.

Anlayış: Neşeli olmanın güzel ve doğru bir yaşamın anahtarı olarak ele alındığı metinde sosyal ilişkiler ve ahlaki değerler bakımından idealizme varan bir arayışın söz konusu olduğu söylenebilir. Hayatın olumsuzluklarının bile birer anlam kaynağı olarak görülmesi gerektiği düşüncesi bireysel idealizme yaklaşan varoluşçu bir anlayışa çıkmaktadır. İnsanı insan olarak iyileştirme ve ona güzel, doğru yaşama yolunu gösterme iddiasındaki metinler eğitim kuramlarından daimîciliğin tercih alanına daha yakın konumlandırılacak metinlerdir.

Metin: Kuş Yemi

Metin Türü: Öykü

Yazar: Reşat Nuri Güntekin

Konu: Maddi sıkıntılar nedeniyle baktıkları kuşu satmak zorunda kalan bir büyükanne ve torunun yazarı harekete geçiren güç durumu metnin konusudur.

Kızı ve damadının ölümünden sonra torununa tek başına bakmaya çalışan yaşlı bir kadın, maddi sıkıntı içerisinde. Daha önce karınlarını doyurabilmek için pek çok eşyayı satmak zorunda kalan büyükanne ve torunu bir kahveye girerek ellerindeki kafeste bulunan kuşu da satmak isterler. Kahvede kuşa alıcı çıkmayınca yaşlı kadının gözleri dolarken kederli gibi görünen çocuğun gözlerinde kuşundan ayrılmayacağı için oluşan buruk bir mutluluk sezilir. Bu durumu fark eden ve durumdan çok etkilenen yazar kuşu satın alarak çocuğa hediye eder.

Tema: Yardımseverlik, yoksulluk

Yaşlı kadın ve çocuğun içinde bulundukları talihsiz durum savaşlar ve siyasi karışıklıklarla yıpranmış toplum ve sarsılmış devlet yapısının sonucunda ortaya çıkmıştır. Yazar, bir zamanlar iyi bir hayat sürmüş olmasına rağmen sonradan ortaya çıkan talihsiz olayların zor duruma düşürdüğü bu yaşlı kadına ve küçük yaşta bu güçlüklerle yüzleşmek zorunda kalan çocuğa yardım ederek sosyal ve ahlaki bir sorumluluğu yerine getirmeye çalışmaktadır.

Ana Düşünce: Hayatın getirdiği talihsizlikler nedeniyle sıkıntıya düşenlere yardım etmek gerekir.

Anlayış: Dönemin sosyal ve siyasal ortamını realist bir yaklaşımla yansıtan yazar, bu metinde sosyal ve ahlaki değerler bağlamında idealist bir tavrın temsilcisidir. İyilik yapma ve toplumsal sorumluluklar temaları etrafında şekillenen bu metinde realizmin ve idealizmin etkileri görülmektedir. Metni evrensel değerlerin aktarımıyla insanı insan olarak iyileştirmeyi öncelikli amaç hâline getiren daimîci anlayışa daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Fetih Marşı (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Arif Nihat Asya

Konu: Şair; millî ve manevi değerlerle birlikte yücelttiği tarihî ve kültürel mirası gençliğin ilham kaynağı olarak şiirine konu edinmiştir.

Şiirde İstanbul'un fethi sırasında yaşanan efsanevi olaylar ve Türk tarihinde iz bırakan kişilikler birer ibret kaynağı olarak sunulmuştur. Gençliğin günlük hayatın telaşlarını bırakıp tarihteki bu olay ve kişilikleri kendilerine örnek almaları beklenmektedir. Dahası gençlerin geçmişte olduğu gibi sevdiklerinden ve hayatlarından vazgeçerek kendilerini şairin işaret ettiği mücadeleye adanmaları istenmektedir.

Tema: Vatan yoluna adanma, millî ve manevi değerler

Şairin gençlerden beklentisi vatan ve millet sevgisi uğruna mücadele etmek ve her türlü fedakârlıkta bulunmaktır. Tarihi, millî ve dinî değerler bu temalar doğrultusunda temel motivasyon araçları olarak sunulmuştur.

Ana Düşünce: Gençler, tarihten ibret alarak dünyevî olayları bir kenara bırakmalı ve vatan uğruna her türlü fedakârlığı yapmalıdır.

Anlayış: Tarihî, millî ve dinî değerleri gençlere temel motivasyon kaynağı olarak sunan şair, kendi fikrî penceresi doğrultusunda bir siyasal-sosyal idealizm peşindedir. Pedagojik açıdan uygunluğu tartışılacak metin, geçen zamana rağmen insan doğasının aynı kalacağını varsaymasının yanında; tarihi, kültürel ve ideolojik birtakım değerlerin aşılmasına öncelik vermesi bakımından temel esasçı eğitim anlayışıyla paralellik göstermektedir.

Metin: Öğretmene Saygı

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Atatürk ve Kurtdereli

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: İstanbul'u Dinliyorum (Serbest Okuma Metni)

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Ahlak

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Nurullah Ataç

Konu: Ahlaklı bir insanın sahip olması gereken kişilik özellikleri metnin konusudur.

Empati kurmanın ve insanları içinde bulunmak istemeyecekleri kötü durumlara düşürmemeye çalışmanın önemi vurgulanan metinde bencillikten sıyrılmanın ve başkalarının hakkını da gözetmenin gereğine dikkat çekilmiş, başkalarının kötülük yapmasını engellemek için sorumluluk alan bir tutumun gerçek anlamda daha ahlaklı olacağını savunulmuştur.

Tema: Ahlaklı olmak, birey ve toplum

Metinde geleneksel yaklaşımların ödül ceza mekanizmasından bağımsız empati ve iyi insan olmak temellerine oturtulmuş idealist bir ahlak anlayışı söz konusudur.

Ana Düşünce: İnsanlarla duygudaşlık kurarak çevrede olup biten kötülükleri engellemek için çaba göstermek ahlakın temel gereğidir.

Anlayış: Sosyal ve ahlaki değerler bağlamında idealizmin söz konusu olduğu metinde hümanist bir tutumun varlığı da sezilmektedir. Ahlaki değerlere bağlı insanın ideal insan olarak işaret edildiği metni evrensel değerler doğrultusunda insanı insan olarak iyileştirmeyi amaçlayan daimîci anlayışla paralel konumlandırmak mümkündür.

Metin: Thomas Edison (Tomas Edison)

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Su

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Türk Köylüsü

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Nazım Hikmet Ran

Konu: Şair, Türk köylüsünün belirgin özelliklerini ve bu özelliklerin yansımaları olan kültürel unsurları şiire konu edinmiştir. Bu bağlamda Türk kültürüne ait Nasrettin Hoca'dan Bayburtlu Zihni'ye, Ferhat'tan Kerem'e pek çok değer, belirgin özellikleriyle Türk köylüsünü betimlemek için kullanılır. Türk köylüsünün yaşam tarzı ve hayat anlayışına sempatiyle yaklaşan şair bu insanların sabır, cesaret, güç gibi karakteristik özellikleri karşısında da bir hayranlık duymaktadır.

Tema: Köylüye hayranlık, kültürel miras

Türk köylüsünün karakterini ortaya çıkaran kültürel mirası ve değer dünyasını ele alan şair, ortaya çıkan bu karakterin hayranlık verici potansiyelini şiirin aslı teması hâline getirmiştir.

Ana Düşünce: Türk köylüsü, karakterini ortaya çıkaran değerlerin bir sonucu olarak güçlü ve cesur bir yapıya sahip olmuştur.

Anlayış: Metinde Türk köylüsü, onu yaratan kültürel kodlarla özgün bir topluluk olarak betimlenmiştir. Bu özcü tutum metnin sonunda şair tarafından Türk köylüsünün cesaret ve gücünün yüceltilmesiyle toplumsal yapı bakımından idealist bir arayışa varır. Bu doğrultuda metnin çağdaş eğitim kuramları içerisinde temel esasçı anlayışa daha yakın olduğunu söylemek mümkündür.

Metin: Dinlemek Üzerine

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Kitap Çağı Geçti Mi?

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Atasözleri, Özdeyişler (Vecizeler)

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Atatürk Diyor ki

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Ankara'da Hacettepe

Metin Türü: Efsane

Yazar: Mehmet Önder

Konu: Kral Midas efsanesinden esinlenerek yaratılan bir efsaneye göre Hacettepe isminin ortaya çıkış hikâyesi metnin konusudur.

Efsanenin Ankara uyarlamasında sevgililerin buluşup evlenme amacıyla dua ettikleri bir tepeye giden sultan el açarak tanrıdan tuttuğunun altın olmasını diler. Bu dileği bir Hızır aracılığıyla kabul edilir ve sultan sevinç içinde sarayına döner. Midas'la aynı akıbeti yaşayan sultana Hızır tarafından aynı tepeye çıkıp dua etmesi söylenir. Bu tepede pişmanlığını ve hacetini dile getiren sultan bağışlanır ve altın lanetinden kurtulur. Bu nedenle tepeye Hacettepe ismi verilir.

Tema: Kültürel miras, yerel efsaneler

Metinde Hacettepe adının ortaya çıkışıyla ilgili İslamî motifler taşıyan bir efsane dokunduğu altın olan Kral Midas efsanesiyle olan benzerliğine dikkat çekilerek aktarılmıştır. Bu bakımdan Anadolu kültürünün zenginliğinin farklı uygarlıklara ait kültürel birikimin ve yeni yorumların bir

neticesi olarak sunulduğu söylenebilir. Millî Kültür/Kültürel miras asli teması metinde zaman ve mekân alt teması ile birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Yer adlarının ortaya çıkışıyla ilgili farklı bilgiler ve bazıları efsanelerle süslenmiş çeşitli hikâyeler mevcuttur.

Anlayış: Yaşadığımız dünyanın gerçeklik sınırlarının dışına çıkan efsane türündeki bu metinde yazar, efsane unsurlarını realist bir tavırla ele almakta ve iki farklı efsane arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedir. Yazara göre politeist Anadolu uygarlığından miras bir efsanenin küçük değişikliklerle uyarlanan bir versiyonu İslamiyet sonrası Anadolu uygarlığında yaşamaya devam etmektedir. Başka bir deyişle Anadolu insanı geçmiş uygarlıkların ürünü olan bir efsaneyi yeni kültürüne ve inanç sistemine uyarlayarak kullanmayı sürdürmüştür. Bu pragmatist bir tavidir. Kültürel mirasın aktarımı ve sürekliliğin de ön plana çıktığı bu durum karşısındaki yazarın bilimsel tutumu metindeki anlayışın ilerlemeci kurama daha yakın olduğunu göstermektedir.

Metin: İlk Uçan İnsan: Hezarfen Ahmet Çelebi

Metin Türü: Öykü

Yazar: Bilinmiyor (Uzay Ansiklopedisi)

Konu: Hezarfen Ahmet Çelebi'nin Galata Kulesi'nden Üsküdar'a kadar uçarak tarihe geçmesidir.

Yaşadığı zamana göre oldukça ilerici bir insan olan Hezarfen Ahmet Çelebi kendi tasarladığı yapay kanatlarla Galata Kulesi'nden atlayacağını ve Boğaz'ın üzerinden uçarak Üsküdar'a ineceğini duyurur. Halkın ve padişahın şaşkın bakışları arasında bu iddiasını gerçekleştiren Hezarfen, önce padişah tarafından ödüllendirilse de daha sora Cezayir'e sürülür.

Tema: Bilim ve teknoloji, yerli mucitler

Yazar, Hezarfen Ahmet Çelebi'nin tarihe geçmesini sağlayan uçma deneyimini anlatarak hem bilimsel bir gelişmenin öyküsünü ortaya koymakta hem de Türk uygarlığının önemli bir değerinin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan bilimsel çalışmalarıyla iz bırakan tarihî bir kişiliğin tema hâline dönüştüğü söylenebilir.

Ana Düşünce: Uygarlığımızın önemli mucitlerinden olan Hezarfen, bilimi rehber edinerek uçmayı başarmış ve tarihe geçmiştir.

Anlayış: Metinde bilimsel çalışmalarıyla başarıya ulaşmış kararlı bir insanın çevresindekileri hayrete düşüren ve biraz da korkutan deneyimi anlatılmaktadır. Hezarfen Ahmet Çelebi'nin uçma iddiasının delilik olduğunu veya ancak bir çeşit tılsımla gerçekleştirilebileceğini düşünenlere karşın bilimsel metodun bu başarıyı mümkün kılacağı/kıldığı görülmektedir. Öte yandan onun bu büyük başarısının ardından yaşanan sürgün olayı romantizmden uzak, gerçekçi ve sorgulayıcı bir havanın yaratılmasına katkı sunmaktadır. Metin bu yönüyle ilerlemeci anlayışa daha yakın bir görünüm vermektedir.

Metin: Tiyatro ve Gençlik

Tür: Makale

Yazar: Mehmet Kaplan

Konu: Tiyatronun gücü ve gençliğin gelişimindeki önemidir.

Yazar, gerek Avrupa’da gerek Türkiye’de geçmişten beri tiyatronun farklı şekillerinin toplum hayatında yer bulduğunu ve kıymet gördüğünü ifade ederek başladığı yazısını tiyatronun eğitici ve eğlendirici gücünden söz ederek sürdürür. Yazara göre tiyatro olay ve durumlara göre tavır sergileme yeteneğini geliştirmesi, kendini başkalarının yerine koymayı özendirmesi, beraberce bir eser ortaya koyma deneyimi yaşatması gibi kazanımlarıyla özellikle gençlerin gelişiminde ve kişiliklerinin şekillendirilmesinde son derece yararlı bir sanat dalıdır.

Tema: Tiyatronun değeri, toplumsal yükseliş

Yazar tiyatroyu hem etkileyici bir sanat dalı hem de insani gelişim ve gençliğe kişilik kazandırma yolunda işlevsel bir araç olarak ele almaktadır. Bu bakımdan asli tema olan sanat, bireysel ve toplumsal gelişim alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Tiyatro güzelliğiyle insanları derinden etkileyen ve kişiliğin şekillenmesine olumlu katkılar sunan faydalı bir sanattır.

Anlayış: Tiyatronun eğlendirme ve eğitime gücünün birlikte ele alındığı metinde faydacı bir tutum hâkimdir. Kendini olay ve durumlara göre uyarlamanın, duygudaşlık kurmanın ve işbirliği içerisinde hareket etmenin temel kazanımlar olarak sunulduğu metin pek çok yönden ilerlemeci yaklaşımla paralellik göstermektedir.

Metin: Üç Elma

Tür: Masal

Yazar: Eflatun Cem Güney

Konu: Çok istemelerine rağmen çocuk sahibi olamayan padişah ve eşinin bahçelerindeki tılsımlı bir elma ağacının meyvesinden yedikten sonra çocuk sahibi olarak mutluluğa kavuşmaları metnin konusudur.

Tema: Evlat sevgisi, aile saadeti

Masalda çok istemelerine rağmen çocukları olmayan bir çiftin durumu üzerinden çocuk sevgisi ve bir evlada sahip olmanın değeri işlenmiştir.

Ana Düşünce: Çocuk sahibi olmak büyük bir mutluluk kaynağıdır.

Anlayış: Masal türündeki bu metinde çocuk; birey ve aile saadetine temel kaynağı olarak gösterilmiştir. Tüm ülkesini refah içerisinde yaşatmasına rağmen kendisi mutlu olamayan padişahın durumundan çocuk sahibi olmanın temel insanî ihtiyaç ve çocuklu ailenin ideal sosyal yapı olarak görüldüğü çıkarımı yapılabilir. Halk edebiyatının ve geleneksel kültürün unsurlarıyla bezeli masal

türündeki bu metnin eğitim kuramları açısından temel esasçı anlayışa daha yakın bir görünüm verdiğini söylemek mümkündür.

Metin: Oğuz Han Destanı

Tür: Destan

Yazar: Yılmaz Öztuna

Konu: Oğuz Han'ın kahramanlık ve başarı dolu yaşamı metnin konusudur.

Doğduğu andan itibaren olağanüstü özellikler göstermeye başlayan Oğuzhan kısa sürede konuşur, yürür, güçlenir ve yetişkin bir insan hâline gelir. İki ayrı kadından üçer oğlu olan Oğuz Han ülkesinin topraklarını genişletmeye koyulur. Doğudaki hanı kendisine boyun eğdirdikten sonra kuzeye yönelir ve Buzul Dağı'na kadar ilerler. Burada karşısına çıkan gök yeleli bir kurdun rehberliğinde batıya ve güneye doğru ülke sınırlarını genişletir. Zamanla yaşlanan Oğuz Han, danışmanı Uluğ Türk'ün rüyasında görüp müjdelediği altın yay ve gümüş okları çocuklarına buldurarak onlara pay ederken yurdu da oğulları arasında paylaştırır ve hayata veda eder.

Tema: Hükümdarlık, millî kültür

Metinde insanüstü niteliklere sahip, tanrı ve doğadaki birtakım güçler tarafından gözetilen, değerlerine bağlı, savaşçı ve kahramanlıklar yapan bir hükümdar profili yüceltilerek asli tema hâline getirilmiştir. Bu doğrultuda millî kültür bağlamında ortaya çıkan bir tematik yapının varlığından söz etmek de mümkündür.

Ana Düşünce: Oğuz Han yaşamı ve yaptıklarıyla iz bırakan önemli bir hükümdardır.

Anlayış: Destan türündeki bu metinde Türk toplumunun sosyal hayatı, düşünce yapısı, hayal dünyası, inanç sistemi ve hükümdarlık anlayışıyla ilgili pek çok unsuru gözlemek mümkündür. Destan genelinde ulusal bir önderi yüceltme ve ideal bir hükümdarı tarif etme gayreti söz konusudur. Bu bakımdan metinde sosyal-siyasal bir idealizmin varlığından söz etmek mümkündür. Millî kültür teması etrafında aktarımı yapılan sosyal ve ahlaki değerler nedeniyle metin, temel esasçı anlayışa daha yakın bir yerde konumlandırılabilir.

Metin: Ali Kuşçu

Tür: Biyografi

Yazar: Bilinmiyor (Uzay Ansiklopedisi)

Konu: 15. yüzyılda yaşamış önemli bir gökbilimci olan Ali Kuşçunun hayatı ve bilim tarihimizdeki yeri metnin konusudur.

Metne göre Uluğ Bey adlı astronomi ve matematiğe meraklı bir Türk hükümdarının yanında yetişen Ali Kuşçu, burada astronomi ve matematik alanında yaptığı önemli çalışmalarla ün kazanır. Uluğ Bey'in öldürülmesinden sonra Tebriz'e gelen Ali Kuşçu Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan tarafından saygı görmekle birlikte burada alıkonulur. Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmak

isteyen Uzun Hasan, Ali Kuşçu'yu İstanbul'a elçi olarak gönderir. Fatih sultan Mehmet tarafından büyük ilgi ve saygıya mazhar olan Ali Kuşçu İstanbul'a taşınarak bilimsel çalışmalarını burada sürdürür. Dünyanın eksen eğikliğini dahi o günkü imkânlarla aslına çok yakın bir değerle hesaplayan bu bilim insanı yaptığı çalışmalar ve verdiği eğitimlerle Türk tarihinde önemli bir yer edinir.

Tema: Bilim ve teknoloji, yerli bilim insanları

Bilim insanı kişiliğiyle yaşadığı döneme iz bırakmış ve önemli çalışmalara imza atmış tarihî bir kişilik metnin ana teması hâline getirilmiştir.

Ana Düşünce: Ali Kuşçu, astronomi ve matematik alanındaki çalışmalarıyla tarihimizde yer edinmiş önemli bir bilim insanıdır.

Anlayış: Matematik ve astronomi gibi temel bilimlerde önemli çalışmalar yapan bir bilim insanının yaşam öyküsünün aktarıldığı bu metinde realizm ve pragmatizmin belirgin anlayışlar olduğu söylenebilir. Döneminin sosyal ve politik sorunlarını bir kenara bırakarak bilimin enstrümanlarıyla dünyayı ve evreni tanımaya çalışan bir bilim insanının bu doğrultuda attığı pragmatist adımlarla şekillenen yaşam öyküsü metni ilerlemeci yaklaşıma daha yakın bir yerde konumlandırmayı mümkün kılmaktadır.

Metin: Masal Çağı

Tür: Şiir

Yazar/Şair: Ali Akbaş

Konu: Şair, çocukluğuna ve köyüne olan özlemiyle birlikte bu özlemin zihninde çağrıştırdığı masalsı unsurları şiirine konu edinmiştir.

Tema: Çocukluk özlemi, köy özlemi

Şair, ilerleyen zamana yenik düşen geçmişe dair güzelliklerin yasını tutmakta ve özlemini çekmektedir. Bu nedenle çocukluğunun temel referans noktası olan köy yaşamına ve bu yaşamın zihninde canlanan unsurlarına duyduğu özlemi şiirinde asli tema hâline getirmiştir.

Ana Düşünce: Çocukluk çağı ve köy yaşamı, masalsı çağrışımlarıyla insanda güçlü bir özlem duygusu yaratır.

Anlayış: Büyük ölçüde anılara, çağrışımlara ve hayali unsurlara yer verilen bu metinde şair, çocukluğundaki köy yaşamıyla özdeşleştirdiği bir mutluluğun peşindedir. Çocukluğa ve köy yaşamına ait olay, yer, zaman ve kişi unsurlarıyla bezenmiş bu şiirde bir çeşit köy idealizminin varlığından söz edilebilir. Bu idealizm geçmişe özlem teması ile birlikte düşünüldüğünde metnin daimîci yaklaşıma daha yakın bir yerde konumlandırılması mümkündür.

Metin: Eğer Gençlik Bilseydi

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Demokrasi ve Hürriyet (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Özdeyiş

Yazar: Mustafa Kemal Atatürk

Konu: Mustafa Kemal Atatürk'ün bireysel haklar, demokrasi ve özgürlük hakkındaki düşünceleridir.

Metinde Atatürk'ün farklı zaman ve yerlerde demokratik bir rejimin gereğine ve din, vicdan, düşünce özgürlüğünün önemine dikkat çektiği bazı sözleri yorum ve değerlendirme olmaksızın art arda aktarılmıştır.

Tema: Atatürk, demokrasi ve özgürlük

Atatürk'ün demokratik bir rejime sahip olmanın gereğine işaret eden düşüncelerinin yanında bireysel hak ve özgürlüklere verdiği önem de ele alınarak metnin asli temaları hâline getirilmiştir.

Ana Düşünce: Mustafa Kemal Atatürk, bireysel hak ve özgürlükleri ideal yaşamın vazgeçilmezleri olarak görmüştür.

Anlayış: Atatürk'ün yeni yönetim biçimi olan cumhuriyetin önemi ve gereğini ifade ettiği sözlerini bireylerin temel hak ve hürriyetlerini korumanın zorunluluğunu ifade eden sözleri takip etmiştir. Bu bakımdan bağımsız cümlelerin derlenmesiyle oluşturulan metin genelinde sosyal ve siyasal idealizmin mevcudiyetinden söz edilebilir. İnsanın ve toplumun doğasında birtakım değişmez gerçeklerin olduğu kabulünün yanında birtakım düşünceleri özümsetme amacı da bulunan metnin bu yönleriyle temel esasçı anlayışla paralellikler gösterdiğini söylemek mümkündür. Öte yandan bireysel özgürlüklerin ve kişi haklarının temel öncelikler olarak ele alınması ilerlemeci bir anlayışa da işaret etmektedir.

Metin: Koşma

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Tasmalı Güvercin

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Tatlı Dil (Serbest Okuma Metni)

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Bir Yolcuya

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Yurt

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Cahit Külebi

Konu: Memleketini çok seven, özleyen şair köyüne ait güzellikleri ve buraya ait anıları şiirine konu edinmiştir.

Tema: sıla hasreti, köklerine bağlılık

Şair köyünün güzelliklerini, orada geçirdiği zamanlardan kalan anılarla birlikte hatırlayarak bunlara duyduğu özlemi asli tema hâline getirmiştir.

Ana Düşünce: İnsan doğup büyüdüğü, çocukluğunu geçirdiği toprakları çok sever ve unutamaz.

Anlayış: Şair, memleketine olan sevgi ve özlemini, oraya ait güzellikleri çocukça hayal unsurlarıyla birlikte betimleyerek dile getirmektedir. Bunu yaparken o güzelliklerin başkalarının gözünden görülemeyeceğini çünkü oraları böyle görmesinin temel sebebinin gönül bağı olduğunun farkındadır. Hayali unsurlar ve çağrışımlarla bezeli olmasına rağmen gerçeklikle bağını koparmamış bu metinde bir yeri özel ve kıymetli yapan oraya özgü unsurların ön plana çıkarılması, köklerine bağlılık temasının açıkça seçilebilmesi temel esasçı anlayışla paralellik gösteren yönelimlerdir.

Metin: Bir Tanışma

Tür: Anı

Yazar: Mithat Cemal Kuntay

Konu: Yazar, Mehmet Akif'i dönemin ünlü yazarlarından Recaizade Mahmut Ekrem'le tanıştığını ve Akif'ten birkaç şiir dinleyince çok etkilenen Ekrem'in bu tanışmadan memnun kalmasını metne konu edinmiştir.

Tema: Sanat, kıymet görme

Recaizade Mahmut Ekrem gibi bir otorite, baştaki önyargılı tutumuna rağmen Akif'in şiirlerinden ve sanatçı yönünden çok etkilenerek hemen tavır değiştirir ve yeni tanıdığı bu şaire çok değer verir. Bu doğrultuda iyi icra edilen sanatın ve başarılı bir sanatçının kıymet görmesi metinde ana tema hâline gelir.

Ana Düşünce: Sanatında mahir olan kişiler bu alandaki otoriteler tarafından çabucak fark edilir ve kıymet görür.

Anlayış: Yazar ve Akif'in ziyaretine pek sevinmiş gibi görünmeyen ve Akif'in okuyacağı şiirin uzun olmasından bile endişelenen Recaizade Mahmut Ekrem, Akif'in okuduğu şiirinin ardından hızlı bir tavır değişimine giderek "...benim istediğim şiir işte bu." ifadesini kullanır. Bu durum sanat alanında bir idealizme işaret etmektedir. Ders kitabına konu edilmesinden yaklaşık bir asır önce gerçekleşen bu olayda kahramanlar, klasikleşmiş eserlere imza atan bir dönemin önemli

edebi kişilikleri ve günümüzde de kıymet görmeyi sürdüren kültürel değerilerdir. Bu yapıdaki bir metnin ders kitabında materyal olarak kullanılması, eğitim felsefesi bakımından daimîci kurama daha yakın bir anlayışa işaret etmektedir.

Metin: Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Son Kuşlar

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Büyük Söylev

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Şiirimizde Ana (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Anı

Yazar: Yavuz Bülent Bakiler

Konu: Yazarı anne temalı şiirler yazmaya ve derlemeye iten askerlik yıllarından bir olay metnin konusudur.

Yazar Ankara'da yedek subaylık yaptığı yıllarda annesi ile görüşmesi için fırsat yaratılmayan bir ere risk alarak yardım eder. Yazarın gece yarısına kadar izin verdiği er annesiyle görüşür ve onun telkiniyle komutanını riske atmamak için süresi dolmadan birliğine geri döner. Annenin bu düşünceli tavrından etkilenecek duyulanan yazar, ana temalı şiirlere yönelir.

Tema: Anne sevgisi, anne ve edebiyat

Yazar, yaşadığı olay sonrasında daha iyi kavradığı anneliğin yüceliğini edebi bir tema olarak ele almaya ve şiirlerinde anne sevgisini işlemeye yönelir.

Ana Düşünce: Anne olmanın duygusal ve düşünsel olgunluğu şiirlere konu olacak niteliktedir.

Anlayış: Yazar olay sırasında yazılı kuralların dışına çıkarak kendi ahlaki doğrularına göre hareket etmiştir. Sosyal ve ahlaki değerler bağlamında idealizmin hâkim olduğu olay örgüsü aktarılırken geleneksel motiflere ve kültürel değerlere de yer vermiştir. Anne, evlat ve ideal insan portrelerinin belirleyici nitelikleriyle betimlendiği metinde özcü bir anlayış hâkimdir. Bu doğrultuda metinde hâkim anlayışın eğitim kuramları açısından daimîciliğe daha yakın olduğunu söylemek mümkündür.

Metin: Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Bamsı Beyrek'e Ad Konulması (Dede Korkut Hikâyeleri)

Metin Türü: Destan

Konu: Bir Türk beyinin kahramanlık yapan oğluna Dede Korkut tarafından ad verilmesi metnin konusudur.

Bay Büre Bey adlı bir Türk hânı, çevresindeki bezirgânları yeni doğan oğluna güzel hediyeler bulup getirmeleri için Rumeli'ye gönderir. Yıllar sonra hediyeleriyle dönen bezirgânlar, ülke sınırlarına yakın bir yerde yağmalanır. Oğuz içinden bir yiğit arkadaşlarıyla bu yağmacıları bularak kahramanca dövüşür ve ellerindekileri kurtarır. Kurtarılan hediyeleri teslim etmek için Bay Büre Bey'in yanına giden bezirgânlar, kendilerine yardım eden genci de orada görürler. Büre Bey oğlunun yaptığı kahramanlığı öğrenir ve onun ad almayı hak ettiğini ilan eder. Dede Korkut gelerek oğluna Bamsı Beyrek adını verir.

Tema: Yiğitlik, millî kültür

Metinde genç bir erkeğin kahramanca dövüşerek ad almaya hak kazanması işlenmiştir. Destanda hâkim üsluptan, olay örgüsünün aktarılma biçiminden ve hikâye sonundaki ad verme ritüelinden de anlaşılacağı üzere Türk toplumunun geleneksel yapısında yiğitliğe ve savaşçılığa verilen önem metinde işlenen ana temadır.

Ana Düşünce: Türk toplumunun geleneksel yapısında bir erkek ancak yiğitlik ve kahramanlıkla ad sahibi olmayı hak eder.

Anlayış: Türk toplumunun bir dönemdeki yaşam biçimini ve dünya görüşünü kendine özgü bir tarzla yansıtan metinde gelenekçi bir anlayış hâkimdir. Dönemine göre sosyal, siyasal ve ahlaki idealizm iddiasındaki metinde toplumun istek ve beklentilerine karşılık verme yönünde bir değer aktarımı söz konusudur. Buna paralel, eğitim felsefesi bağlamında yapılacak bir değerlendirmede de metni temel esasçılığın ilgi ve yönelimlerine daha uygun bir çizgide konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bursa'nın Geri Alınması

Metin Türü: Söylev

Yazar: Hamdullah Suphi Tanrıöver

Konu: Bursa'nın geri alınmasının ardından yaşanan coşkun ruh hâli ve yurdun geri kalanını kurtarma isteği metnin konusudur.

Bursa, Aydın, İzmir gibi önemli şehirlerin Kurtuluş Savaşıyla birlikte geri alınmasının ardından askerler ve halka hitap eden bu coşkulu konuşma; genel olarak Türk ordusuna, Türk milletine yönelik övgü, minnet, güven ve temenniler içeren cümlelerden oluşmaktadır.

Tema: Kurtuluş coşkusu, Millî Mücadele

Yaşanan zaferin sevinciyle Türk ordusu ve Türk milletinin kahramanlığı konuşmanın ana teması hâline gelmiştir.

Ana Düşünce: Kahramanlığıyla her türlü övgüyü hak eden Türk ordusu ve Türk milleti yurt topraklarını kurtarmaktadır.

Anlayış: Metinde art arda yaşanan askerî zaferlerin ardından gelen coşkuyla Türk ordusuna ve onun arkasındaki ulusa dair övgü dolu sözler sarf edilmekte, ulus ve ordu yüceltilmektedir. Milliyetçilik bağlamında sosyal ve siyasal idealizme varan bu tavır, birtakım değerlerin aktarımını gözetmektedir. Bu bağlamda metni temel esasçı anlayışın ilgi ve yönelimleri paralelinde değerlendirmek mümkündür.

Metin: Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Deneme

Yazar: Mete Akyol

Konu: Fatih Sultan Mehmet'in vasiyetnamesinde yer alan toplum yararına istekler metnin konusunu oluşturmaktadır.

Metin, yazara ait birer cümlelik giriş ve sonuç paragrafları dışında Fatih'in vasiyeti olduğu iddia edilen başka bir metinden oluşmaktadır. Fatih Sultan Mehmet bu vasiyette şahsi kazancıyla edindiği mülklerin geliriyle sokakların temizlenmesi, hastaların tedavi edilmesi, düşkünlere bakılması, yoksullara ve şehit yakınlarına yiyecek sağlanması gibi sosyal sorumlulukların yerine getirilmesini talep etmektedir.

Tema: Kültürel miras, toplumsal sorumluluklar

Metinde, padişahlık yapmış bir Türk büyüğünün, tarihî bir kişiliğin, davranışı üzerinden sosyal sorumlulukların bilincinde olma ve yardımseverlik temaları işlenmiştir. Bu temalar millî kültür teması bağlamında ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Sosyal sorumlulukların bilincinde olmak ve ihtiyaçlılara yardım etmek Türkler için atalardan devralınan bir insanlık görevidir.

Anlayış: Eski bir Türk hükümdarının davranışı üzerinden sosyal devlet ve sorumlu vatandaş temalarının işlenmesi sosyal ve siyasal idealizme işaret etmektedir. Tarihî bir kişiliği, geçmişteki bir olayı aktararak güncel bir temayı ele almak ve böylece bireyin toplum yararı doğrultusunda davranışlar kazanmasını sağlamak temel esasçı eğitim anlayışıyla örtüşen bir uygulamadır.

Metin: Bir Babanın Mektubu

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Bir Yer Düşünüyorum

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

4. 3. 2008 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular

2008 tarihli ders kitabında yer alan 39 metnin *İstanbul'u Dinliyorum*, *Onuncu Yıl Nutku*, *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi* ve *İhtiyar Çilingir* başlıklı 4'ü 1999 tarihli ders kitabında da yer alan ve ilgili başlıkta incelenmiş metinlerdir. Bu metinlere ait bulgulara bu başlık altında yer verilmesi de kitap içeriğine yönelik tartışma, yorum ve değerlendirmelerde metinler dikkate alınmıştır. Kitapta yer alan diğer metinlere ait bulgular aşağıdaki gibidir:

Metin: Kız Kalesi

Metin Türü: Efsane

Yazar: Saim Sakaoglu

Konu: Kızının bir yılan tarafından ısırılarak öleceği kehaneti üzerine kurtuluş yolu arayan bir babanın Kız Kalesi'ni yaptırdığını anlatan kadercil bir efsane metnin konusudur.

Efsaneye göre vaktiyle İçel ilinin bulunduğu bölgeye hâkim olan bir bey, yeni doğan kızını kâhine götürerek geleceği hakkında bilgi edinmek ister. Kâhinden kızının 19 yaşına girince bir yılan tarafından ısırılarak öldürüleceğini öğrenen bey, denizin ortasına bir kale yaptırarak kızını burada korumaya alır. Ancak tüm önlemlere rağmen 19. yaş kutlaması sırasında bir üzüm sepetine saklanarak kaleye giren bir yılan, kızı zehirleyerek ölümüne sebep olur.

Tema: Kültürel miras, kadercilik

Yazar bu metinde denizin ortasındaki heybetli duruşuyla insanları etkileyen ve anlamlandırma arayışına sürükleyen tarihî bir yapının ortaya çıkardığı efsaneyi aktarmaktadır. Geleneksel kültürün mistik dokusu ve kadercil anlayışıyla harmanlanan efsanede kültürel miras, gerçeklik sınırlarının dışına çıkan bir öyküyle metnin teması hâline gelmiştir.

Ana Düşünce: İnsanlar tarihî yapılara ilgi çekici birtakım efsaneler yakıştırırlar.

Anlayış: Dıştaki metne ait yukarıdaki ana düşünceye ek olarak iç metindeki efsanenin ana düşüncesinden de söz edilebilir. Bu efsane insanların ne yaparsa yapsın kaderden kurtulamayacağı ana düşüncesini vermektedir. Ayrıca yazar, diğer ders kitaplarında bu tür metinler aktarılırken zaman zaman başvuru dünya gerçekliğinden bağımsızlığını vurgulama yoluna gitmemiş, aksine insanların bu efsane gerçekliğini benimseyip üzüldüğünü savunmuştur. Tarihî ve kültürel değeri olan bir yapıya geleneksel kültürün motifleriyle bezenerek yakıştırılan bu hikâyeye, daimîci yaklaşımın içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırılabilir.

Metin: Geçmiş Zaman Şiirleri

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Bayram Bilge Tökel

Konu: Çocukluğa dair çağrışımlar ve özlem şiirin konusudur.

Bir köy çocuğu olarak dünyaya gelen ve çocukluğunu bu şekilde geçiren şair; o döneme dair duyduklarını, gördüklerini ve hissettiklerini masalsı bir anlatım tarzıyla şiirleştirmiştir. Şair, artık uzak bir geçmişte kalan çocukluk dönemini hoş çağrışımlarla anmakta, çocukluğun renkli, hareketli ve güzel dünyasına doyamadan bu dönemin bitmiş olmasına içlenmektedir.

Tema: Çocukluk, geçmişe özlem

Şair çocukluk dönemine duyduğu özlemi ve o dönemin güzelliklerinin şiirin ana teması hâline getirmiştir. Bu ana tema geçmiş zaman ve kırsal yaşam alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Çocukluk türlü güzelliklerle dolu tadına doyulamayan bir dönemdir.

Anlayış: Şiirde çocukluk dönemi güzel çağrışımlarla ve özlemle anılmaktadır. İnsan yaşamının en güzel dönemi olarak işlenen bu hayat evresi bir çeşit idealizmle işlenmiştir. Geçmişte kalan güzelliklerin ana tema olduğu ve çocukluğa doyamadan yaşanan değişimin yadırgandığı metin anlayış olarak daimîci kurama daha uygundur.

Metin: Verilen Sözü Tutmak ve Vaktinde İş Yapmak (Dinleme Metni)

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Selim Sırrı Tarcan

Konu: Gençlere sözünde durmanın ve işlerini zamanında yapmanın önemini kavratma amacındaki yazarın bu doğrultuda verdiği tavsiye ve örnekler metnin konusudur.

Tema: Sözünde durmak, insan ilişkileri

Gençlere yol gösterme amaç ve iddiasındaki bir yazar tarafından oluşturan metinde asli tema sözünde durmaktır. Bu ana tema yazar tarafından toplumsal ilişkiler, kişisel gelişim, erdemli olmak ve işi zamanında yapmak gibi temalarla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Verilen sözleri yerine getirmek ve işlerini zamanında yapmak; insanı doğru ve başarılı bir yaşama götüren temel erdemlerdir.

Anlayış: Metin sözünde duran ve işlerini zamanında yapan erdemli insan ideali üzerine inşa edilmiştir. Sözünü tutmayı namus borcu olarak gören yazar sosyal ve ahlaki idealizme yakın bir çizgidedir. Onun bu tavrı, eğitim kuramları açısından insanın zaaf ve heveslerini kontrol altına alarak kendisini gerekli ereklere yönlendirmesi gerektiğini savunan ve insanı insan olarak iyileştirmeyi temel hedef hâline getiren daimîci kuramla paralellik göstermektedir.

Metin: Eski Ankara Evleri

Metin Türü: Makale

Yazar: Pınar Yetimoğlu

Konu: Eski Ankara evlerinin genel özellikleri ve bunların sosyal hayatla olan ilişkisi metnin konusudur.

Yazar, eski Ankara evlerinin fiziksel özelliklerinden ve tarihinden söz ederek başladığı metinde bu evlerin mimari niteliklerinden yapımında kullanılan malzemelere, sosyal hayatla olan ilişkisinden insani ihtiyaçlara verdiği karşılığa kadar pek çok yönüne değinmiştir.

Tema: Millî kültür, geleneksel mimari

Metinde Ankara ve çevresindeki geleneksel mimari anlayışının bir ürünü olan tarihî evler, kültürel mirasımızın bir zenginliği olarak işlenmiştir. Bu bakımdan geleneksel mimarının kültürel bir mirasın bir parçası olarak metnin ana teması hâline geldiği söylenebilir.

Ana Düşünce: Eski Ankara evleri kendilerine has özellikleriyle korunması gereken kültürel bir zenginliğimizdir.

Anlayış: Ankara evlerinin ayırt edici özelliklerini ve olumlu yönlerini işleyen yazar, mimari alandaki bu başarılı tarzın korunması gerektiğini belirterek çarpık kentleşmenin getirdiği risklere dikkat çekmektedir. Sosyal ve kültürel idealizm olarak değerlendirilebilecek bu tavır dört çağdaş eğitim kuramı açısından değerlendirildiğinde özel bir türü ayırt edici nitelikleriyle işlemesi ve kültürel mirasın korunmasını gaye edinmesi bakımından temel esasçı kuramla paralel değerlendirilebilir.

Metin: İstanbul'u Dinliyorum (Serbest Okuma Metni)

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Robinson Crusoe (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Roman

Yazar: Daniel Defoe

Konu: Fırtınada batan bir gemiden sağ olarak kurtulan tek insanın ıssız bir adadaki yaşamı metnin konusudur.

Gemisi battıktan sonra ıssız bir adada gözlerini açan Robinson Crusoe gemiden kurtarabildiği malzemeleri ve adanın kısıtlı imkânlarını değerlendirerek hayata tutunmaya çalışır. Buradaki yaşama ayak uydurma deneyimlerini günlük benzeri notlar tutarak kayıt altına alır.

Tema: Yaşama uyum, güçlüklerle mücadele

Metinde ıssız bir adadaki iptidai koşullara uyum sağlayarak hayata tutunmaya çalışan bir insanın yaşam mücadelesi ana tema olarak işlenmiştir. Bu temayı birey ve toplum yaşamıyla ilişkili temalar paralelinde değerlendirmek de mümkündür.

Ana Düşünce: İnsan mücadele azmi ve uyum sağlama kabiliyetiyle güçlüklerin üstesinden gelebilir.

Anlayış: Romanın kahramanı Robinson, adadaki yaşamı tüm gerçekliğiyle benimsemiş ve kısa sürede buradaki koşullara göre pozisyon alarak hayata tutunmayı başarmıştır. Genel manada realizmin etkisi hissedilen metinde natüralizm ve yer yer pragmatizmin de etkileri görülmektedir.

Klasikleşmiş bir romandan alınan ve problem çözme, uyum sağlama, yaşayarak öğrenme deneyimlerinin sıklıkla aktarıldığı bu metnin eğitim materyallerinde yer alması daimîci ve ilerici eğitim kuramlarını belirtilen yönleriyle ölçülü bir şekilde kabul eden temel esasçı kurama uygun düşmektedir.

Metin: Atatürk'ten Anılar- Her Şeyden Evvel Millet

Metin Türü: Anı

Yazar: Hasan Reşit Tankut

Konu: Atatürk'ün Türk milletine olan sevgisi ve gönül bağı metnin konusudur.

Anı türündeki bu metin Türk milletiyle olan gönül bağının dile getirildiği bir ortamda Atatürk'ün yaşadığı duygu dolu anları konu almaktadır.

Tema: Atatürk, millet sevgisi

Metinlerde Atatürk'ün Türk ulusuna olan sevgisi ve diğer uluslara olan saygısı ana temalar olarak işlenmiştir.

Ana düşünce: Atatürk'ün en belirgin özelliklerinden biri Türk milletine olan yoğun sevgisidir.

Anlayış: Topluma gönülden bağlı olma fikrinin işlendiği sosyal idealizm etkisindeki metni bu yönüyle eğitim kuramları açısından temel esasçılığa daha yakın bir yede konumlandırmak mümkündür.

Metin: Atatürk'ten Anılar- İşte Onun Evrensellik Anlayışı

Metin Türü: Anı

Yazar: İlknur Güntürkün Kalıpçı

Konu: Atatürk'ün insanlığın ortak mirasına ve geleceğine olan inancı metnin konusudur.

Önceki metinle aynı bağlam içerisinde verilen bu anıda Atatürk'ün kendi ulusuna olan sevgi ve bağlılığının yanında diğer uluslara olan saygısı konu edilmiştir.

Tema: Atatürk, insan sevgisi

Önceki anıyla aynı bağlam içerisinde verilen metinde Atatürk'ün diğer uluslara olan saygısı ve evrensellik anlayışı asli temalar olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Atatürk, ulusların kendi refah ve mutluluklarını düşündükleri kadar tüm insanlığın refah ve mutluluğuna da önem vermeleri gerektiği düşüncesindedir.

Anlayış: Metinde sosyal ve siyasal idealizmin yanında hümanizmin etkilerinin görüldüğünden de söz etmek mümkündür. Ulusal refaha ve mutluluğa giden yolun tüm insanlığın refah ve mutluluğundan geçtiği anlayışı ile yeniden kurmacı kuramın evrensel mutluluğu esas alan yaklaşımı arasında bir paralellikten söz edilebilir.

Metin: Onuncu Yıl Nutku

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Dil Devrimi (Dinleme Metni)

Metin Türü: Makale

Yazar: İsmet Zeki Eyüboğlu

Konu: Türk dilini başka dillerin yoğun etkisinden kurtarmak amacıyla Atatürk öncülüğünde yapılan dil devriminin gereği, içeriği, yöntemi ve sonuçları üzerine düşünceler, tespitler metnin konusunu oluşturmaktadır. Metinde Atatürk'ün Türk diline verdiği önem, Türk dilinin korunma ve geliştirilmesi için yapılan çalışmalar ve dilin ulusal kimliği yaşatıp yüceltmekteki rolü ele alınmıştır.

Tema: Atatürk, dil ve ulusal kimlik

Türk dilini korumak için yapılan çalışmaların gerekçeleriyle birlikte ele alındığı metinde dil bilinci teması ağırlıklı olarak ulusal kimlik ve Atatürk temalarıyla ilişkili olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Türk dilini korumak için yapılan dil devrimi Türk ulusunun varlığını, kimliğini, benliğini ve geleceğini güvence altına almak için atılan hayati bir adımdır.

Anlayış: Yazar, Türk dilini içinde bulunduğu sıkıntılı ortamdan kurtarmak amacıyla yapılan dil devrimini mantıksal bir çerçevede açıklama amacındadır. Dil ve kültür idealizminin varlığıyla birlikte faydacı bir tavrın da mevcudiyetinden söz edilebilecek metinde Atatürk'ün dil devrimini Türk toplumunu yaşadığı sancılı süreçlerden çıkarma araçlarından biri olarak gördüğüne de dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda metinde hâkim tavrın içine girilen bunalım sürecinden kurtulmak için eskinin değer dünyasından çağın koşullarına uygun olanları alıp uygun olmayanları ayıklayarak yeni bir değer dünyası yaratmanın gereğini savunan yeniden inşacı tavrıla benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Metin: Atatürk ve Bilim

Metin Türü: Makale

Yazar: Aydın Sayılı

Konu: Atatürk'ün bilime verdiği önem metnin konusudur.

Yazar bu metinde Atatürk'ün farklı zaman ve yerlerdeki konuşmalarında bilime yaptığı vurguya dikkat çekmiş ve çağdaş, müreffeh bir toplum hâline gelmek için tek gerçek kılavuz olarak bilimin işaret edildiğini belirtmiştir.

Tema: Atatürk ve bilim, ulusal yükseliş

Atatürk'ün bilime ve akılcılığa verdiği önemi işlendiği bu metinde modernist, rasyonalist ve pozitivist yönlerine dikkat çekilen bir Atatürk temasından söz etmek mümkündür.

Ana Düşünce: Atatürk uygar ve müreffeh bir toplum olma yolunda tek gerçek kılavuzun bilim olduğuna işaret etmiştir.

Anlayış: Çağdaş bir toplum hâline gelmek için geçmişin işlevsizleşen değerlerini bir kenara bırakıp bilimi ve rasyonel düşünmeyi salık veren modern anlayışın pragmatist bir tavrı da ihtiva ettiği söylenebilir. Bilimi kılavuz edinen ve akılcı bireylerden müteşekkil bir toplum idealinin açıkça ele alındığı metin genelinde sosyal ve siyasal idealizmin mevcudiyetinden söz etmek mümkün olsa da bu idealizmin pozitivizm, rasyonalizm ve modernizm üzerine inşa edildiğine dikkat etmek gerekir. Metin bu bakımdan ilerlemeci eğitim kuramının içerik alanına daha yakındır.

Metin: Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi (Dinleme Metni)

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Atatürk'ün Millet Sevgisi (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Anı

Yazar: Muzaffer Göker

Konu: Atatürk'ün bilimsel zemine çektiği bir tartışma üzerinden ifade ettiği millet sevgisi metnin konusudur.

Tema: Atatürk, millet sevgisi

Metinde Atatürk temasıyla birlikte işlenen ulusa bağlılık ve adanmışlık teması geleneksel milliyetçilik kalıplarının dışına çıkmakta, bilimsel düşünmeyi ve ulusun refahı için el birliğiyle çalışmayı esas almaktadır.

Ana Düşünce: Atatürk'e göre yapılan çalışmalar el birliğiyle millet uğruna yapılmalı ve ulaşılan başarılar da Türk ulusunun başarısı olarak görülmelidir.

Anlayış: Metinde Atatürk'ün davranış ve sözleri üzerinden kişisel arzuları ve bireysel menfaatleri bir kenara bırakıp Türk ulusu uğruna çalışmanın gereği vurgulanmıştır. Sosyal ve siyasal idealizm olarak kabul edilebilecek bu yaklaşım düşünme ve çalışma metodu bakımından bilimsel realizmle desteklenmektedir. Bu bakımdan metnin klasik realizm ve idealizmi temel alan daimîci yaklaşımla örtüşen yönleri vardır. Öte yandan toplumsal fayda ve mutluluk, bireysel fayda ve mutluluğun önünde tutulmuştur. Bu tavır, bilimsel gelişmelerin, siyasi ve toplumsal ilerlemenin bireysel mutluluğu da getireceği savındaki ilerlemeci yaklaşımla örtüşmektedir. Dolayısıyla metni eğitim kuramları açısından daimîcilik ve ilerlemecilik arasında bir orta yol denemesi olarak kabul edilen temel esasçı yaklaşım paralelinde değerlendirmek mümkündür.

Metin: Gazi (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Ön söz

Yazar: Falih Rıfkı Atay

Konu: Atatürk'ü sıradan insanlardan ayıran üstün vasıfları ve onun Türk ulusu için önemi metnin konusudur.

Yazar, bir kitap için hazırladığı önsözü aktardığı bu metinde Atatürk'ün ancak uygarlık tarihinde iz bırakan özel insanlarda bulunan düşünüş ve anlayış kabiliyetini konu edinmiş ve Türk ulusuna onu daha iyi anlamaya çabalama çağrısı yapmıştır.

Tema: Atatürk, Atatürk sevgisi

Yazar, Atatürk'ü yaratma gücü ve düşünme yeteneğiyle Türk ulusunun tarihine yön veren özel bir insan olarak betimlediği bu metinde Atatürk'e duyduğu hayranlık ve sevgiyi ana tema olarak işlemiştir.

Ana Düşünce: Aklı, yaratıcılığı ve düşünme tarzıyla tarihte eşine az rastlanır özel bir insan olan Atatürk'ü daha iyi anlamalı ve ondan ilham almalıyız.

Anlayış: Yazar'a göre Atatürk'ün ve uygarlık tarihinde iz bırakan özel insanların sahip olduğu üstün niteliklerden sıradan insanlar mahrumdur. Sıradan insanların tarihteki yaratıcıları anlayabilmek için çaba sarf etmesi gibi Türk ulusu da Atatürk kavrayıp özümleyebilmek için çaba harcamak durumundadır. Atatürk'ün adeta bir insan ideası olarak betimlendiği metindeki anlayış bir çeşit idealizme varmakta ve onu sıradan insanlardan ayırarak özel yapan niteliklerini izah etme gayreti temel esasçı anlayışla örtüşmektedir.

Metin: İhtiyar Çilingir

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabı başlığında incelenmiştir.)

Metin: Gönül Mimarlarımız - Aşk Elçisi: Yunus Emre

Metin Türü: Biyografi

Yazar: Talat Sait Halman

Konu: Yunus Emre'nin kucaklayıcı dünya görüşü ve sevgi üzerine kurulu hayat anlayışı metnin konusudur.

Yazar, bu metinde çağları aşan kültürel bir değer olarak işaret ettiği Yunus Emre'nin eserlerindeki evrensel ruhu, hoşgörülü mistik düşünceleri, sevgi esas alan hayat anlayışını ve dinleri birleştirerek evren, insan, tanrı arasında bütünlük kuran felsefi tutumunu ele almıştır.

Tema: Hoşgörü, millî kültür

Metinde millî kültür teması ulusal bir değer ve önemli tarihî bir kişilik olan Yunus Emre özelinde hoşgörü teması ve kucaklayıcı dünya görüşüyle birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Yunus Emre tüm insanlığa, yaşama ve tanrıya yaklaşımında sevgiyi esas alan anlayışıyla kültürümüzdeki önemli değerlerden biridir.

Anlayış: Yazarın benimseyerek aktardığı Yunus Emre'nin sevgiyi esas alan dünya görüşü ve tüm insanları kucaklayan felsefi duruşu sosyal, ahlaki ve dinî değerler bağlamında bir idealizme

işaret etmektedir. İnsanı insan olarak iyileştirme yolunda kültürel mirasın değerli parçalarından olan tarihî bir kişiliği ve onun eserlerini günümüz dünyasına ilham kaynağı olarak sunan metin, bu yönüyle daimîci yaklaşıma paralel bir görünüm vermektedir.

Metin: Gönül Mimarlarımız - Koca Sinan

Metin Türü: Biyografi

Yazar: Şükrü Enis Regü

Konu: Türk mimari tarihindeki önemli isimlerden Mimar Sinan'ın yaşam öyküsü metnin konusudur.

Yazar, bu metinde 15. yüzyılda Kayseri'nin bir köyünde doğan yetenekli bir çocuğun dönemin devlet görevlileri tarafından fark edilmesiyle değişmeye başlayan başarılarla dolu yaşam öyküsünü anlatmaktadır.

Tema: Millî kültür, mimari

Metinde millî kültür teması; ulusal bir değer ve eserleriyle mimari alanda rüştünü ispatlamış tarihî bir kişilik olan Mimar Sinan üzerinden işlenmiştir

Ana Düşünce: Anadolu'nun bir köyünde doğan Sinan, yeteneği sayesinde hızla yükselmiş ve Türk tarihinin en önemli mimarı hâline gelmiştir.

Anlayış: Alanında son derece başarılı tarihî bir kişilik ve onun eserleri karşısındaki tavrın kültürel idealizmden izler taşıdığı söylenebilir. Eserleriyle kültürel mirasın önemli bir değeri hâline gelen ve yerel sınırları aşan birine ait yaşam öyküsünün günümüz dünyasına ilham kaynağı olarak sunulması, daimîci yaklaşımla paralellik gösteren bir tavidir.

Metin: Türküler Dolusu (Dinleme Metni)

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Bedri Rahmi Eyüboğlu

Konu: Memleketine ve halk kültürüne âşık bir insanın bunların en yüce yansıması olarak gördüğü türkülere duyduğu hayranlık metnin konusudur.

Tema: Memleket sevgisi, millî kültür

Ülkesine ve milletine gönülden bağlı bir insan olduğunu dile getiren şair ana tema hâline getirdiği memleket sevgisini millî kültür ve halk türkülerine hayranlık temalarının üzerine inşa etmiştir.

Ana Düşünce: Halk türküleri, millî kültürün en nitelikli ve değerli biçimde vücuda geldiği hayranlık uyandırıcı eserlerdir.

Anlayış: Şair metin boyunca memleketine olan sevgisini, millî kültüre verdiği değeri ve halk türkülerine olan hayranlığını dile getirmiştir. Kültür ve sanat alanında belirgin bir idealizmin varlığı dikkat çekmektedir. Millî kültürü yücelten ve kültürel mirasın zenginliklerinin gelecek kuşakların

değer dünyasında yaşatılmasına önem veren anlayış, eğitim kuramları açısından temel esasçı yaklaşımla daha çok örtüşmektedir.

Metin: Nevruz ve Birlik

Metin Türü: Köşe Yazısı

Yazar: Sevinç Çokum

Konu: Nevruz'un tarihçesi, muhtevası ve Türk dünyası için önemi metnin konusudur.

Yazar, bu metinde Türk kültürü ve Türk dünyası için birleştirici bir unsur olarak gördüğü Nevruz'un tarihini, anlamını ve kutlanma şeklini konu olarak işlemiştir.

Tema: Millî kültür, bayramlar

Yazar, Nevruz'un Türk dünyası için anlam ve önemini işlediği bu metinde millî kültür ana temasını ulusal değerlerden olan millî bayramlar alt temasıyla birlikte işlemiştir.

Ana Düşünce: Yeni yılın ve doğanın uyanışının kutlandığı Nevruz, Türklerde tarihi çok eskilere uzanan renkli ve birleştirici bir bayramdır.

Anlayış: Ulusal değerlerden ve millî kültüre ait öğelerden övgüyle söz edilen metinde kültürel idealizme yaklaşan bir tavrın sezildiği söylenebilir. Kültürel mirası koruyup yaşatmayı ve geleneksel kültürün zenginliklerinden yararlanmayı salık veren metin bu yönüyle temel esasçı kuramın içerik alanına daha uygun bir görünüm vermektedir.

Metin: Mehmet Âkif ve Sefahat'ı Okumak (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Anı

Yazar: Rıfki Kaymaz

Konu: İstiklal Marşı başta olmak üzere pek çok eseriyle millî kültürün ve millî değerlerin önemli bir parçası hâline gelen Mehmet Akif'in yaşamı ve eserlerine dikkat çekmek isteyen yazar, bu amaçla yaptığı bir çalışmayı metnin konusu olarak işlemiştir.

Tema: Millî kültür, sanat

Yazar millî kültür temasını eserleriyle ulusal bir değer hâline gelmiş tarihî bir kişiliğin Türk halkı ve kültürü için önemine dikkat çekerek işlemiştir.

Ana Düşünce: Mehmet Akif, eserleri ve kişiliğiyle Türk tarihi ve kültürünün önemli bir değeridir.

Anlayış: Mehmet Akif'in eserleri ve kişiliğiyle Türk gençliğine örnek bir insan olarak sunulması edebi ve ahlaki idealizme yaklaşan bir tavır olarak görülebilir. Bunun yanında kültürel mirasın değerli bir parçası olarak görülen eserlere eğitim ortamında yer bulma arayışı daha çok temel esasçı kuramla paralellik gösteren bir yaklaşımdır.

Metin: Türklerde Çiçek Zevki (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Deneme

Yazar: Süheyl Ünver

Konu: Çiçek sevgisinin Türklerin yaşamı ve kültür sanat dünyasındaki yansımaları metnin konusudur.

Yazar çiçek sevgisinin Türklerin karakteristik özelliklerinden olduğunu savunduğu metinde bu sevginin kültür sanat dünyasındaki pek çok esere yansıdığından söz etmektedir. Tezhip, resim, mimari, edebiyat ve daha pek çok alanda kullanılan çiçekli süslemeler Türk toplumunun ve kültürünün çiçeğe olan ilgisinin yansımaları olarak ele alınmıştır.

Tema: Millî kültür, sanat

Yazar, millî kültür temasını Türk toplumunun yaşamında ve kültür sanat dünyasında çokça yer bulan çiçek ögesi üzerinden işlemiştir.

Ana Düşünce: Türk kültür sanat dünyasının belirgin motiflerden olan çiçekler, onlara duyulan güçlü sevginin ve ince bir ruh yapısının yansımasıdır.

Anlayış: Yazar tarafından onaylanan ve yüceltilen çiçek zevki, kendine özgü bir kültürel idealizmin yansımasıdır. Metnin üzerine kurulduğu çiçekli süslemelerin Türk kültür sanat dünyasındaki belirgin motiflerden olduğu savı epistemolojik açıdan bir varlığı veya kavramı dâhil olduğu sınıfın geneline ait ayırt edici özellikleriyle tarif etme eğilimindeki özcü (temel esasçı) anlayışla paralellik göstermektedir. Bunun yanında millî kültür ve kültürel miras çevresinde şekillenen bir metni eğitim kuramları açısından da temel esasçı çizgide konumlandırmak mümkündür.

Metin: Ergenekon Destanı

Metin Türü: Destan

Yazar: Anonim

Konu: Yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Göktürklerden iki ailenin sığındıkları Ergenekon adlı gizli bir yerde çoğalıp güçlenerek geri dönmesi metnin konusudur.

Tüm düşmanlarının birleşerek saldırdığı Göktürkler büyük ölçüde yok edilir. Ancak hükümdar soyundan iki aile kaçarak ulaşılması zor bir vadiye sığınır. Buraya Ergenekon adını veren Göktürkler 400 yıl boyunca burada yaşayarak çoğalır ve güçlenir. Ergenekon'dan çıkış yolunu kaybettikleri için dağın demir cevheri bulunan bir bölümünü büyük ateşler yakarak eriten Göktürkler ata topraklarına döner ve intikamlarını alır.

Tema: Millî Kültür, savaş ve kahramanlık

Metinde millî kültür ana teması; tarihî olaylara dair söylenceler, savaş, kahramanlık ve intikam alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Türkler savaşçı karakterleri ve mücadeleci toplum yapılarıyla çok zor durumların üstesinden gelmeyi başarmışlardır.

Anlayış: Töre ve geleneklere bağlı, savaşçı bir toplum yapısından övgüyle söz edilen metinde oluşturulduğu dönemin dünya görüşü ölçüsünde sosyal, siyasal ve ahlaki idealizm olarak kabul edilebilecek bir tavrın mevcut olduğu söylenebilir. Kültürel mirasın ve geleneksel halk edebiyatının klasikleşmiş bir ürünü olan metnin eğitim kuramları açısından konumlandırılacağı yer, ders materyali olarak kullanımı sırasında eğitimcinin takınacağı tavırla doğrudan ilişkilidir. Bu durumu göz ardı ederek yapılacak genel bir değerlendirmede ise metni kültürel mirası ve ulusal değerleri aktararak ait olduğu toplumun beklentilerine uygun bireyler yetiştirmeyi öncelik hâline getiren temel esasçı kuramın içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Çiğdem Der ki...

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Miyase Sertbarut

Konu: Batıl inançları nedeniyle çiğdem dâhil pek çok çiçeğin uğursuzluk getirdiğini düşünen bir kadının hastalanınca çiğdem ile şifa bulması metnin konusudur.

Tema: Batıl inançlar, doğa ve insan

Metinde ana tema olan batıl inançlar, bir örnek olay üzerinden yanlışlanmış, bu yapılırken doğadaki tüm canlıların dünya için bir yararının olduğu düşüncesi vurgulanarak natüralist bir tavır takınılmıştır.

Ana düşünce: Batıl inançlara kapılarak varlıklara ve olaylara uğursuzluk atfetmek yanlıştır.

Anlayış: Ana düşüncede bir çeşit değer idealizmi söz konusudur. Metinde ana düşüncüyü destekleyen temel savlardan birisi doğadaki tüm canlıların bir yararının olduğu görüşüdür. Kısmen natüralizm kısmen de pragmatizme yakın bir tavırla ortaya koyulan bu görüş, bilimsel ve felsefi anlamda özcülükle örtüşen bir anlayışa işaret etmektedir. Bu doğrultuda metnin eğitim kuramları açısından da temel esasçı yaklaşımla paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür

Metin: Herkesin Dostu Anton (Dinleme Metni)

Metin Türü: Öykü

Yazar: Stefan Zweig

Konu: Yaşamını sürdürmek için çevredekilerin gündelik işlerini halleden ve karşılığında gününü geçirmek için lazım olandan fazla para almayı reddeden Anton isimli iyiliksever bir adamın sıra dışı hayat anlayışı metnin konusunu oluşturmaktadır. İhtiyacı olanlara yardım etmek ve birilerinin problemlerini çözmek Anton'un yaşamındaki temel motivasyondur.

Tema: Yardımseverlik, paraya (varlığa) düşkün olmamak

Mutluluğun sırrını çevredekilere faydalı olmakta bulan Anton'un kanaatkâr yaşamını idealleştiren yazar sosyal idealizmin etkisindedir. Bu doğrultuda yardımseverlik ve kanaatkârlık temaları toplumsal yaşam çatısı altında işlenmiştir.

Ana Düşünce: İnsanlar ihtiyaçlarından fazlasına sahip olma hırısından kurtulup çevreye faydalı olma motivasyonu ile yaşasaydı dünya çok daha güzel ve yaşanabilir bir yer hâline gelirdi.

Anlayış: Yazar, Anton'un topluma, eşyaya ve paraya olan bakışı karşısında büyük bir hayranlık duymaktadır. Sosyal ve ahlaki idealizmin hâkim olduğu metinde yazardaki doğru insan ideası Anton'la vücuda gelmiştir. Yazardaki bu güçlü idealizm eğitim kuramları açısından iyi insan yetiştirme idealini merkeze alan ve insanın hırs ve zaaflarından arınarak kendisini doğru ereklere yönlendirmesi gerektiğini savunan daimîci kuramla paralel bir görünüm vermektedir.

Metin: Aşinasız

Metin Türü: Deneme

Yazar: Ali Çolak

Konu: Şehir yaşamındaki kopuk toplumsal bağların bireyde yarattığı sosyal yoksunluk ve arayış metnin konusudur.

Yazar bireyin yaşadığı yeri sevmesini sağlayan temel etkenin oradaki insanlarla kurduğu toplumsal bağlar olduğunu savunmaktadır. Ancak günümüzdeki şehir yaşamı bu bağların her geçen gün zayıflamasına neden olduğundan insanlar yaşadıkları yere ve topluma yabancılaşmaktadır. Sosyal bir eksikliğin ve duygusal bir boşluğun içinde yaşayan şehirli insanların mutluluk ve huzura ulaşmasının da zorlaştığını savunan yazar, geçmişteki iç içe kasaba yaşamına özlem duymaktadır.

Tema: Toplum hayatı, sosyal yoksunluk

Şehir yaşamındaki sosyal bağların zayıflığından yakınan yazar metinde toplumsal yabancılaşma ve geleneksel bağlara özlem alt temaları eşliğinde toplum hayatı aslı temasını işlemiştir.

Ana Düşünce: Günümüz şehir hayatındaki zayıf toplumsal ilişkiler, insanları sosyal yoksunluğa iterek mutsuzluğa neden olmaktadır.

Anlayış: Geleneksel kasaba hayatındaki iç içe insan ilişkilerine duyulan özlemin açıkça ortaya koyulduğu metinde bir sosyal idealizmin varlığından söz edilebilir. Yaşanan yerdeki toplumsal bağlar insanı insan yapan temel unsurlardan biri olarak ele alınmıştır. Özcülükle açıklanabilecek bu tutum metindeki idealizm ve bu idealizmin vardığı kısmi pragmatizmle birlikte düşünüldüğünde metinde toplumun beklenti ve ihtiyaçlarının şekillendireceği insan idealine yönelen temel esasçı anlayışın hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

Metin: Ziyaret Günleri (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Mahmut Yesari

Konu: Sanatoryumda kalan hastaların içinde bulundukları ruh hâli ve bu hastaları ziyaret etmenin önemi metnin konusudur.

Yazar metinde uzun süreli tedavi için tüm çevresinden koparak sanatoryumda kalmak mecburiyetindeki insanların psikolojik durumlarını ele almış, ziyaretlerin olumlu etkilerine ve yapılmayan ziyaretlerin yarattığı dramatik tabloya dikkat çekmiştir.

Tema: Toplum hayatı, hasta ziyareti

Sanatoryumda kaldığı için yakınlarından ve tanıdıklardan ayrı düşmüş insanların psikolojik durumunun ele alındığı metinde bu tür hastaları ziyaret etmenin hem ailevi hem de insani bir gereklilik olduğuna dikkat çekilmiştir.

Ana Düşünce: Sanatoryumda yatan hastaları ziyaret etmek onları psikolojik açıdan ayakta tutar ve hayata bağlar.

Anlayış: Dramatik bir duruma ve insani görevlere dikkat çekilen yazıda sosyal ve ahlaki değerler bağlamında bir idealizm söz konusudur. Toplumda idealleştirilen davranışların telkin edildiği metinler insanı insan olarak iyileştirmek görevini eğitimin temel önceliği olarak gören daimîci eğitim anlayışının içerik tercihleriyle paralellik göstermektedir.

Metin: Türk Misafirperverliği (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Anna Masala

Konu: Türk toplumunun misafirperver yapısı ve bu misafirperverliğin bir parçası olan yemek kültürü metnin konusudur.

Yazar metinde Türklerin karakteristik özelliklerinden olan misafirperverliği işlemiş, Türk kültürünün, yaşam tarzının ve Türk mutfaklarının renkli yapılarıyla Anadolu’da misafir olmayı nasıl güzelleştirdiğini ortaya koymuştur.

Tema: Milli Kültür, misafirperverlik

Metinde bir yabancıнын gözünden Türk kültürü ve toplum hayatı temaları misafirperverlik ekseninde işlenmiştir.

Ana Düşünce: Türkler, misafirperver karakterleri, renkli kültürleri ve zengin mutfaklarıyla ön plana çıkan insanlardır.

Anlayış: Türk kültürünün misafirperverliği ve zengin dokusuyla övüldüğü metinde kültürel idealizme yaklaşan bir tavrın mevcudiyetinden söz etmek mümkündür. Türk toplumunun ve Türk kültürünün birtakım karakteristik özelliklerinin ele alındığı metindeki bu çaba özcü bir anlayışa işaret etmektedir. Bu doğrultuda metnin eğitim kuramları açısından da insanı toplumsal ve kültürel bir varlık olarak ele alan temel esasçı yaklaşımla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Metin: Basından Teknoloji Haberleri

Metin Türü: Haber

Yazar: Özcan Yağmur

Konu: Hayvanları koruyup daha iyi yaşatmaya yönelik geliştirilen teknolojik araçlar ve yöntemler metnin konusudur.

Metin teknolojiyle ilgili birbirinden bağımsız dört haber yazısından oluşmaktadır.

Birinci haber, başıboş hayvanların vücutlarına yerleştirilecek bir çiple takip edilmesini amaçlayan bir projenin insan yararı ve hayvan sağlığı açısından sağlayacağı avantajları konu almaktadır.

İkinci haber, nesli tükenmekte olan balıklara çip takılan ve böylece balıkların korunmasını amaçlayan bir projeyi konu almaktadır.

Üçüncü haber, evcil hayvanlara çip takarak bu hayvanlar için dünyanın her yerinde geçerli olan dijital bir kimlik oluşturmayı amaçlayan bir projeyi konu almaktadır.

Dördüncü haber, nesli tükenmekte olduğundan koruma altına alınan “caretta caretta”ları uyududan takip etme imkanı sunan bir çip takma projesini konu almaktadır.

Tema: Bilim ve teknoloji, teknolojinin yararları

Haber yazılarında, teknolojik araçların hayvanlarla ilgili modern dönemde ortaya çıkan çoğunlukla insan kaynaklı sorunlara çözüm getirmek amacıyla kullanıldığı görülmektedir. İnsanın özellikle diğer canlıların yararı için kullandığı teknolojik araçları konu alan metinde bilim ve teknoloji asli temasının faydacı ve hayvansever bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir.

Ana Düşünce: Hayvanları takip etmeye yarayan teknolojik araçlar doğal yaşamı koruma yolunda büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Anlayış: Teknolojik araçların insanlar, hayvanlar ve doğal yaşamı koruma açısından sağladığı imkanların ele alındığı metinlerde pragmatizmin ön plana çıktığı görülmektedir. Bilgiyi içinde bulunan koşullara göre ihtiyaçlar doğrultusunda uyarlayarak kullanmaya ve problem çözmeye dair örnek olaylardan oluşan metin, eğitim kuramları açısından ilerlemeci yaklaşımla paralellik göstermektedir.

Metin: Ekran Efendi'nin Tutsakları (Dinleme Metni)

Metin Türü: Röportaj

Yazar: Ayşe Leyla İsmier

Konu: Televizyon bağımlılığı nedeniyle birbirleriyle olan iletişimleri iyice zayıflayan aile bireylerinin durum hakkındaki düşünce ve yorumları metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Teknoloji bağımlılığı, toplum hayatı

Ders kitabında bilim ve teknoloji çerçeve temasında yer verilen bu metinde insan yaşamında gereğinden fazla yer tutmaya başlayan teknolojik bir aracın birey ve toplum yaşamındaki olumsuz

etkilerinden söz edilmektedir. Bu doğrultuda teknoloji temasının sosyal bir tehde dikkat çekme amacıyla işlendiği söylenebilir.

Ana Düşünce: İnsanların çoğu zaman içine düştüklerini fark edemedikleri televizyon bağımlılığı, toplumda yaygın bir şekilde görülmeye başlayan ciddi bir problemdir.

Anlayış: Televizyonun büyümesine kapılıp yaşamdan ve aile bireylerinden kopma noktasına gelen insanların durumunun ele alındığı metinde sağlıklı bir sosyal profilin bu duruma düşmemesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bir tür sosyal idealizme yaklaşan bu tavır televizyon öncesi dönemdeki etkinlik ve alışkanlıklara verilen değerle birlikte düşünüldüğünde metinde toplumsal bir ilişki yapısının korunup sürdürülmesi kaygısının ön plana çıktığı söylenebilir. İdealizmin hâkim olduğu ve belirli bir değer dünyasının muhafaza edilerek geleceğe aktarılması kaygısının ön plana çıktığı metinler eğitim kuramları açısından daimîci yaklaşımla paralellik kurulabilecek metinlerdir.

Metin: Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Mehmet Önder

Konu: Tren ve demiryolu ulaşım ağının Anadolu'nun tarihi, kültürel ve beşeri yapısındaki etkileri metnin konusudur.

Demiryolu ulaşım ağını Anadolu'ya can veren damarlara benzeten yazar, metinde tren taşımacılığının Anadolu'nun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısındaki olumlu etkilerini konu almış, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında demiryoluna ağırlık verilmesini bu etkilere bağlamıştır.

Tema: Teknoloji ve kültür, millî kültür

Yazar 19. yüzyılın önemli buluşlarından buharlı lokomotifin -Anadolu'daki adıyla kara trenin- 20. yüzyıl Anadolu kültür ve yaşamındaki derin etkilerini ele aldığı bu metinde bilim ve teknoloji ana temasını millî kültür temasıyla ilişkili olarak işlemiştir.

Ana Düşünce: Demiryolu ulaşım ağı ve kara trenler cumhuriyet sonrasında Anadolu'nun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısında büyük etkiler yaratmıştır.

Anlayış: Teknolojik bir aracın sosyal ve kültürel doku üzerindeki etkilerinin olumlayıcı bir bakış açısıyla ele alındığı metinde pragmatist bir anlayış hâkimdir. Bu doğrultuda metnin bilimsel gelişmelerin toplumların gerçekliğinde yarattığı devinimi faydacı bir bakış açısıyla ele alan ilerlemeci kurama uygun bir içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Metin: Bilgisayar Yalnızlığı

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Ali Çolak

Konu: Bilgisayar bağımlılığının sonuçları ve bu bağımlılıkla yapılacak mücadele metnin konusudur.

Modern insanın hayatının temel parçalarından biri hâline gelmeye başlayan bilgisayarların bazı insanlar için bir araç olmaktan çıktığına ve bağımlılık duyulan bir nesne hâline geldiğine dikkat çeken yazar, metin boyunca bu durumun yanlışlığına ve ehemmiyetine dikkat çekmiştir.

Tema: Teknoloji bağımlılığı, bilim ve teknoloji, toplum hayatı

Teknolojik bir aracın insanlar tarafından gereğinden fazla ilgi görmesinin tehlikelerine dikkat çekilen metinde bilim ve teknoloji teması teknoloji bağımlılığı alt temasıyla işlenmiştir.

Ana Düşünce: Bilgisayarların araç olmanın ötesinde gereğinden fazla ilgi ve sevgi gören nesneler hâline dönmesi çağımızın önemli problemlerinden biridir.

Anlayış: Teknolojik bir aracın birey ve toplum yaşamındaki olumsuz etkilerinden söz edilen metinde insanların doğayla ve içinde yaşadıkları toplumla daha sağlıklı ilişkiler kurmasının gereğine dikkat çekilmiştir. Sosyal idealizmin hâkim anlayış olduğu metinde bilgisayarın doğru kullanıldığında fayda sağlayacağı mesajıyla ortaya çıkan kısmi bir pragmatizmin varlığından da söz etmek mümkündür. Bu iki anlayışı ölçülü bir şekilde barındıran metin, insanı sosyal-kültürel bir varlık ve kendine özgü nitelikleriyle toplumun/ tabiatın bir parçası olarak görme eğilimiyle birlikte düşünüldüğünde temel esasçı kurama daha yakın bir görünüm vermektedir.

Metin: Bir Varmış Bir Yokmuş Televizyon Kaybolmuş (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Öykü

Yazar: Muzaffer İzgü

Konu: Televizyon bağımlılığının zayıflattığı aile içi iletişim metnin konusudur.

Özellikle akşam saatlerinde yoğun biçimde televizyon izledikleri için birbirleriyle sohbet etmeyi bırakan aile bireylerinin öyküsünü aktaran metinde televizyonun bozulduğu bir akşam bu ailenin evinde yapılan sohbetler ve oluşan sıcak ortam anlatılmıştır.

Tema: Teknoloji bağımlılığı, toplum hayatı

Teknolojik bir aracın aile içerisindeki iletişime verdiği zararı ele alan metinde bilim ve teknoloji ana teması, teknoloji bağımlılığı ve toplum yaşamı alt temalarında işlenmiştir.

Ana Düşünce: Televizyon benzeri teknolojik araçlara gereğinden fazla ilgi ve zaman ayırarak aile içi bağların zayıflamasına izin vermemek gerekir.

Anlayış: Ölçsüz kullanılan teknolojik bir araç tarafından tehdit edilen aile iletişiminin işlendiği öyküde tehdidin ortadan kalkmasıyla kavuşulan sıcak aile ortamı aktarılmakta, aile büyükleri tarafından anlatılan masallarla geleneksel kültürün zenginlik ve güzelliği de sergilenmektedir. Sosyal ve kültürel idealizmin hâkim olduğu metinde geleneksel aile yaşamının ve bireyler arasındaki bağların teknolojik gelişmelere yenik düşmeden sürdürülmesinin güzelliğine dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda metindeki hâkim anlayışın daimîci kuramla paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Metin: Petekten Peteğe Telefon Görüşmesi (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Makale

Yazar: Bilinmiyor (Bilim Çocuk Dergisi)

Konu: Cep telefonu iletişim ağının ve bu ağdaki kapsama alanlarının oluşturulması

Yazar metinde, telsiz telefon fikrinin hayata geçirilmesiyle ortaya çıkan iletişim ağının işleme prensibini konu almış ve belli frekanslarda hizmet veren kapsama alanlarını bal peteğine benzeterek bu alanların çeşitli özelliklerinden söz etmiştir.

Tema: İletişim teknolojisi, teknolojik araçlar

Bir iletişim teknolojisinin çalışma prensibinin aktarıldığı metinde bilim ve teknoloji ana teması olumlayıcı bir bakış açısıyla bir teknolojiyi tanıtmaya amacı doğrultusunda işlemiştir.

Ana Düşünce: Cep telefonu iletişim ağı pek çok değişken gözetilerek oluşturulmuş ilgi çekici bir tasarımın ürünüdür.

Anlayış: Bilim ve teknolojinin bireyin yaşam kalitesini artıran unsurlardan biri olarak kabul edildiği metinde yararlı bir anlayış söz konusudur. Bireylere teknolojik bir alanda çeşitli bilgiler aktararak insanların ilgisini bu yöne çekmeye çalışan metin eğitim kuramları açısından da ilerlemeci yaklaşımla paralellik göstermektedir.

Metin: Hayatta Başarının Yolları

Metin Türü: Konferans

Yazar: Selim Sırrı Tarcan

Konu: Azim çaba ve özgüvenin bireysel başarıdaki rolü metnin konusudur.

Yazar, kimi insanlarda başarıya giden yolun şans, iltimas veya paradan geçtiği gibi yanlış düşüncelerin olduğuna dikkat çekerek başladığı konuşmasını bir hikâyeye sürdürerek sonuca bağlar. Aktardığı hikâyede arkadaşlarıyla girdiği iddia sonucu hayata sıfırdan başlayan bir gencin başarı öyküsünden söz eder. Üzerine giyeceği kıyafete kadar her şeyini bırakan genç; öz güveni, kararlılığı ve çalışkanlığı sayesinde bir yıl içinde hem iyi bir iş sahibi olur hem de beklenenden fazla para kazanır. Yazar bu örnek olaydan hareketle ana düşünceyi pekiştirir.

Tema: Öz güven, çalışkanlık

Bireyleri motive etmek ve yönlendirmek amacıyla yapılan bir konuşmadan alınan metinde kişisel gelişim ana teması öz güven, azim ve çalışkanlık alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana düşünce: Hayatta başarılı olmanın temelinde azim, çaba ve kendine güven vardır.

Anlayış: Başarıya giden yolu göstermek ve tavsiyelerde bulunmak amacıyla oluşturulan metinde başarının anahtarı bireylerin kendi içlerindeki cevher olarak işaret edilmiştir. Yazara göre kişi başarıyı dış etkenlerde değil kendi içinde aramalıdır. Bireysel idealizm olarak kabul edilebilecek bu tutum eğitim kuramları açısından insanın içindeki potansiyeli açığa çıkararak iyi insanlar yetiştirme iddiasındaki daimîci anlayışla paralellik göstermektedir.

Metin: İki İyi İnsan

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Enver Naci Gökşen

Konu: Maddi durumu iyi olmayan bir kiracının kendisi gibi fakir bir ev sahibiyle kurduğu sıcak ilişki ve az kira ödüyor olmanın telafisi için giriştiği işler metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: İyi kalpli olma, toplumsal ilişkiler ve yoksulluk

Yazar maddi imkânsızlıklardan mustarip iki insan arasındaki ilişkiyi ele aldığı metinde iyi kalpli olmak ana temasını toplumsal ilişkiler bağlamında işlemiştir.

Ana Düşünce: İnsanlar iyi kalpli ve düşünceli oldukça hayat daha yaşanabilir bir hâle gelir.

Anlayış: İnsani ilişkilerin temeline iyi kalpli, düşünceli ve anlayışlı olmak, sorumlu davranmak gibi erdemlerin yerleştirildiği metinde toplumsal ve ahlaki değerler bağlamında bir idealizm söz konusudur. Metin bu yönüyle insanı insan olarak iyileştirmeyi eğitimin önceliklerinden kabul eden daimîci anlayışla örtüşmektedir.

Metin: Empati ile Yaşamak (Dinleme Metni)

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: İdris Bilen

Konu: Empatinin insan yaşamındaki yeri ve önemi metnin konusudur.

Yazar, empatinin çeşitli tanımlarına ve inceliklerine yer verdiği metinde duygudaşlık kurmanın gereğine, birey ilişkilerinde ve yaşamda oynadığı role dikkat çekmeye çalışmıştır.

Tema: Empati, insan ilişkileri

Yazar kişisel gelişim çerçeve teması içerisinde insan ilişkilerinde önemli bir etmen olan empati kurmak temasını işlemiştir.

Ana Düşünce: İnsanlardaki anlama ve anlaşılma isteğinin sosyal bir sonucu olarak ortaya çıkan empati, bireyin çevresiyle sağlıklı bağlar kurmasını mümkün kılan önemli bir beceridir.

Anlayış: Yazara göre çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmayı ancak empati yeteneğini geliştirmiş insanlar becerebilir. Metin boyunca ideal insan, ideal dost ve ideal arkadaş betimleri yapılmaktadır. Sosyal idealizme yorulabilecek bu tavrın yanında empatinin insana sağladığı yararlar odaklanan pragmatist bir yaklaşımdan söz etmek de mümkündür. Ayrıca insanı insan yapan ayırt edici niteliklerden birinin ele alınmış olması metinde özcü bir anlayışın varlığına işaret etmektedir. Bu doğrultuda metnin eğitim kuramları açısından bireyin nasıl yaşaması gerektiğini onu çevreleyen toplumun tayin ettiği görüşündeki temel esasçı anlayışa yakın olduğunu söylemek mümkündür.

Metin: Martı

Metin Türü: Roman

Yazar: Richard Bach

Konu: Türdeşlerinden farklı ilgi ve arzuları olan bir martının toplum ve aile telkinlerine aldırış etmeyerek dünyanın en hızlı martısı olmayı başarması metnin konusudur.

Martı Jonathan Livingston diğer martılar gibi karnını doyurmak için uçmak ve etrafı kolaçan etmek yerine başkalarının aklından bile geçirmediği uçuş deneyimlerini gerçekleştirmenin arayışındadır. Uçuş eyleminin tüm inceliklerini keşfetmek Jonathan için hayatın en büyük gayesi hâline gelmiştir. Ailesi ve çevresindeki diğer martılar yaşama daha iyi uyum sağlaması için onun bu hayalci ve kâşif yanını baskılamaya çalışsa da Jonathan idealleri peşinden giderek dünya martılar arası hız rekorunu kırar.

Tema: Azim, bireysel farklılıklar

Çevrenin baskılarına ve motivasyon kırıcı tavırlarına aldırış etmeyerek azimle çalışan bir martının başarı öyküsünü anlatan metinde kişisel gelişim ana teması bireysel farklılıklar, kişisel ilgiler, başarı ve azimle çalışmak gibi alt temalarla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Azimle çalışan ve ideallerinin peşinden gidenler, sıradan olanların arasından sıyrılarak başarıya ulaşırlar.

Anlayış: Ön kabullerin çizdiği sınırları reddeden, türdeşlerinden ayrılan ve kendini geliştirerek başarıya ulaşan Jonathan'ın durumu eğitim kuramları açısından yaparak, yaşayarak öğrenmeyi salık veren, bireysel farklılıklarla kişisel ilgi ve eğilimleri ön planda tutan ilerlemeci yaklaşımın başarılı insan tasvirine örnek teşkil etmektedir.

Metin: Bir Başarı Öyküsü (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Biyografi

Yazar: Nuray Bartoschek

Konu: Küçük yaşta geçirdiği ateşli bir hastalık nedeniyle konuşma, görme ve işitme engelli bir insan hâline gelen Hellen Keller'ın tüm güçlüklerin üstesinden gelerek ünlü bir yazar olmayı başarması metnin konusudur.

1980 yılında ABD'de doğan Hellen, henüz 18 aylıkken ateşli bir hastalık geçirir ve hayatının geri kalanını bu hastalığın bıraktığı engellerle sürdürür. Çevresindekilerin zekâ engelli olduğu yanılgısına rağmen öğretmeni A. Sullivan ondaki potansiyeli fark eder ve engellerinin üstesinden gelerek başarılı bir kariyere sahip olmasını sağlar. Yazdığı kitap, makale ve biyografilerle ünlü bir yazar hâline gelen Hellen Keller, öldüğü 1968 yılına dek pek çok ülkeyi dolaşarak yardım hareketlerine katılır ve engelleri aşmak yolunda insanlara ilham kaynağı olur.

Tema: Azim, engelli yaşam

Kişisel çabaları ve idealist bir öğretmenin yardımı ile bedensel engellerine rağmen büyük başarılarla ulaşan bir insanın tanıtıldığı metinde engelleri aşma aslı teması, güçlüklerden yılmamak, azimle çalışmak ve kendini geliştirmek gibi alt temalarla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Kendini geliştirmek için çaba gösteren ve çevresinden destek gören bir insan bedensel engellerin üstesinden gelerek büyük başarılarla ulaşabilir.

Anlayış: Bu biyografide; geçirdiği talihsiz bir hastalık sonucu görme, işitme ve konuşma engelli hâle gelen bir insanın anlayışlı bir öğretmen mütahalesi ve kişisel çabalarıyla değişen yaşamı anlatılmaktadır. Gerçek bir yaşam öyküsünün aktarıldığı metin bu yönüyle idealist çizgidedir. İnsanın özünde var olan potansiyeli açığa çıkarma temasının esaslı bir yaklaşıma işaret ettiği söylenebilir. Ayrıca engellerin üstesinden gelen birinin başarı öyküsü ile eğitimi dünyayı tanıyıp yaşama ayak uydurmanın bir aracı olarak kabul eden temel esaslı yaklaşım arasında bağ kurmak da mümkündür.

Metin: Bir Şey Olmak Çok Şey Olmak (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Mektup

Yazar: Hamdi Topçu

Konu: Oğluna mektup yazan bir babanın hayatta başarılı olma yolunda verdiği tavsiyeler metnin konusudur.

Mektupta genel hatlarıyla bireyin önce kendini iyi tanıması gerektiğine dikkat çekilmiş; daha sonra ilgi, istek ve eğilimler doğrultusunda gerçekçi hedefler belirleyerek bu hedefler için kararlılıkla çaba göstermek telkin edilmiştir.

Tema: Başarılı olma, kendini tanıma

Kendini bilme, gerçekçilik, çalışkanlık ve özveri alt temalarının üzerine temellendirilen başarı ideali, metindeki asli temadır.

Ana Düşünce: Kendini iyi tanıyan ve doğru hedefler seçip çalışan insanlar başarılı olurlar.

Anlayış: Oğluna başarılı bir hayat yolunda rehberlik etmek isteyen baba önce kendini tanımayı ve kendine uygun hedefler belirlemeyi tavsiye etmektedir. Yazar, hayallerin gerçekleşme ihtimalini göz önünde bulundurma ve olmadık hayallerden uzak durma telkiniyle realist bir tutum sergilemektedir. Bireyin kapasite, ilgi ve isteklerinin göz önünde bulundurulması gerektiği telkininin yanında zihinsel disipline ve uzun vadeli hedeflere yapılan vurgu; realizmin hâkim olduğu metin bütününde eğitim kuramları açısından temel esaslı anlayışın mevcudiyetine işaret etmektedir.

4.4. 2013 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular

2013 tarihli Türkçe ders kitabında yer alan 36 metnin *İşte Onun Evrensellik Anlayışı, Onuncu Yıl Nutku, Atatürk ve Bilim, Dil Devrimi, Atatürk'te Millet Sevgisi, Gazi, Türküler Dolusu, İhtiyar Çilingir, Martı, Hellen Keller, Ergenekon Destanı, Tasmalı Güvercin* ve *Kız Kalesi* başlıklı 13 tanesi daha önce incelenen ders kitaplarında da yer alan metinlerdir. Söz konusu metinlere ait

bulgular ilgili kitap başlıkları altında yer aldığından bu bölümde ayrıca verilmemiştir. Tartışma ve yorum bölümünde tüm metinlere ait bulgular dikkate alınacaktır.

Metin: Kitaplarla Kurulan Dostluk

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Coşkun Ertepinar

Konu: Kitapların şairin yaşamı ve duygu düşünce dünyasındaki yeri metnin konusudur.

Şair kitapla tanışma ve kitapların dünyasına girme deneyimlerini paylaşarak başladığı şiiri, okuduğu çeşitli kitaplara ve klasik eserlere atıflar yaparak sürdürmüştür. Şiir okuyucuya verilen kitapla güçlü bağlar kurma telkiniyle sonlandırılmıştır.

Tema: Kitap sevgisi, okuma kültürü

Kitaplarla kurduğu bağın yaşamına kattığı renge dikkat çeken yazar, şiir boyunca kitaplara olan sevgisini dile getirmekte ve bireylerde bir okuma kültürü oluşturmayı amaçlamaktadır.

Ana Düşünce: Kitap okumak ve kitaplarla bağ kurmak yaşamı güzelleştirir.

Anlayış: Şiir boyunca kitap okumanın yaşamına kattığı güzelliklere dikkat çeken şair kitapla dolu bir yaşamı idealize etmektedir. Klasikleşmiş yerli ve yabancı eserlerden çokça söz edilerek kültürel mirasın çeşitli eserleri anılarak renklendirilen şiirde kitapların güzelliklerinin yanında bilgi aktarma işlevine de dikkat çekilmiştir. Eser bu yönleriyle daimîci eğitim anlayışına daha yakın bir görünümündedir.

Metin: Okuma Serüvenim Nasıl Başladı?

Metin Türü: Anı

Yazar: Rasim Özdenören

Konu: Yazar, okuma yazmayı öğreniş hikâyesini ve ilk okuma deneyimlerinde hayatına giren kitapları metne konu edinmiştir.

Tema: Okuma bilinci, okuma kültürü

Yazar metinde çocukluk dönemi okuma deneyimlerinden söz ederken okuma kültürünün başlangıcını anlatmakta, buradan hareketle vardığı bilinçli okumayı metnin asli teması hâline getirmektedir.

Ana Düşünce: İlk okuma deneyimleri insan hayatında önemli bir yer tutsa da gerçek okuma belli bir olgunluğa ve altyapıya ulaştıktan sonra ortaya çıkar.

Anlayış: Metin boyunca çocukluk dönemi okumalarından söz eden yazar metnin sonunda bu dönemki okumaların bilinçli okumalar olmadığına vurgu yapmakta ve gerçek okumanın bu dönemden sonra başladığından söz etmektedir. Bir eyleme veya deneyime ilişkin yorumdaki bu tavır idealizmle bağdaştırılabilir. Ana düşüncenin bağlandığı son bölümde klasik eserlerle

tanışmayla başlayan gerçek okuma ve anlam yükleme süreçleri eğitim kuramları açısından daimîciliğe yaklaşan bir anlayışa işaret etmektedir.

Metin: Sarı Traktör

Metin Türü: Eleştiri

Yazar: Fethi Naci

Konu: Sarı Traktör romanının edebi eleştirisi metnin konusunu oluşturmaktadır.

Yazar, metinde Talip Apaydın'ın Sarı Traktör adlı romanının içeriği hakkında kısaca bilgi vermekte; roman yazarının esere yansıyan ilerlemeci tavrını tek yanlı ve sığ bularak yermektedir.

Tema: Edebi nitelik, eleştirel okuma

Bir romanda içeriğin işlenme biçiminin ve yazarın tavrının eleştirildiği bu metinde ana tema edebi nitelik/edebi kalitedir. Bu tema etrafında şekillenen metinde dolaylı olarak bilinçli okuma ve eleştirel okuma temaları da işlenmiştir.

Ana Düşünce: Bir yazarın eserinde ileti kaygısına düşmesi eserin edebi niteliğine zarar verir.

Anlayış: Romanın yazarı Apaydın'ın traktörle birlikte yaşanacak ilerlemeye odaklanan aydınlanmacı tavrı metin yazarı tarafından pragmatist bulunarak eleştirilmektedir. Yazar, gerçekçilikten uzak ve başarısız olarak nitelediği Sarı Traktör romanından hareketle kendi ideal roman anlayışını ortaya koymaktadır. Klasik realizmin ve sanatsal idealizmin hâkim olduğu metindeki anlayışla, daimîci eğitim kuramının insana, sanata ve yaşama bakışı arasında bir paralellik kurmak mümkündür.

Metin: Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili'm (Dinleme Metni)

Metin Türü: Anı

Yazar: Saim Sakaoğlu

Konu: Yazarın okuma serüveninin başlangıcı ve bu serüvenin en önemli parçalarından olan Türk Dili dergisiyle tanışma hikâyesi metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Okuma kültürü, nitelikli eserler

Çocukluk yıllarından beri okumaya düşkün biri olan yazar Türk Dili dergisiyle tanışma hikâyesini aktardığı bu metinde okuma kültürü asli temasını dergiler/sürelî yayınlar üzerinden işlemiştir.

Ana Düşünce: Nitelikli eserler insanda okuma sevgisinin ve okuma bilincinin gelişmesini sağlar.

Anlayış: Okuma kültürü, okuma sevgisi ve bilinçli okuma temaları etrafında şekillenen metinde nitelikli bir sürelî yayının yaşam boyu insana eşlik ettiği görülmektedir. Anıya konu edilen sürelî yayına duyulan sevgi edebi idealizme yaklaşmaktadır. Kendine özgü nitelikleriyle

benzerlerinden ayrıışan bilimsel bir esere duyulan bağılılığın konu edildiğı metinde eğitim sürecindeki en temel becerilerden olan okumaya yönelik bir özendirme ve yönlendirme amacı ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda metni temel esasçı anlayışın içerik alanına yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Okumak (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Deneme

Yazar: Hasan Ali Yücel

Konu: Okumanın güzelliğı ve insana sundukları metnin konusudur.

Okumanın eğlendirici ve bilgilendirici yönlerinden söz ederek metne başlayan yazar parça boyunca okumanın güzelliğini ve insana kazandırdıklarını ortaya koyarak okumaya yönelik telkinlerde bulunmuştur.

Tema: Okuma sevgisi, okuma kültürü

Metnin ana teması olan okuma kültürü okumaya duyulan sevgi ve okumaya özendirme alt temalarıyla işlenmiştir.

Ana Düşünce: Okumak insanın duygu, düşünce ve hayal dünyasını zenginleştirir, güzelleştirir.

Anlayış: Metinde okuma idealleştirilen bir eylem olarak işlenmiş olsa da belirli nitelikteki seçkin eserleri okuma gibi bir zorunluluğun olmadığı düşüncesi hâkimdir. Metin bu noktada daimîci kuramdan uzaklaşmaktadır. Okumanın insana sunduklarından sık sık söz edilerek yararçı bir tavır takınıldığı da göz önünde bulundurulursa metnin ilerlemeci anlayışa daha yakın bir yaklaşımla kaleme alındığı ileri sürülebilir.

Metin: Sözlükle Muhabbet (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Ali Çolak

Konu: Sözlük okumanın gereğı, önemi ve yararları metnin konusudur.

Batı edebiyatında önemli yer edinmiş çeşitli yazarların sözlük okuma alışkanlığına dikkat çekerek metne başlayan yazar, Türkiye’de sözlük okuma ve kullanma bilincinin gelişmediğinden şikâyet etmiş ve metin boyunca sözlüklerin zenginlik, güzellik, yarar önem gibi çeşitli özelliklerini ortaya koymuştur.

Tema: Sözlük sevgisi, sözlüğün önemi, okuma kültürü

Sözlüklerin değerinin anlaşılmadığı düşüncesindeki yazar bu edebi türün okuma kültüründe daha fazla ilgi görmesi gerektiğı düşüncesindedir. Bu doğrultuda ve okuma kültürü ana teması bir edebi türe olan ilgi ve sevgi ilişkisinde işlenmiştir.

Ana Düşünce: Sözlükler insanlara sunduklarıyla daha fazla ilgi ve sevgiyi hak etmektedirler.

Anlayış: Yazara göre bir dilin en önemli zenginliklerinden olan sözlükler, toplumdaki her bireye gelişim ve eğlence açısından büyük kazanımlar sunan yazılı eserlerdir. Metinde bir türe duyulan sevgi edebi idealizme yaklaşmaktadır. Kültürel mirasın tutarlılığı ve sürekliliği olan yazılı eserlerinin tüm bireylerin gelişim sürecinde vazgeçilmez öğeler olacağı anlayışı daimîci eğitim kuramıyla paralellik göstermektedir.

Metin: İşte Onun Evrensellik Anlayışı

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait başlık altında Atatürk'ten Anılar başlığıyla incelenmiştir.)

Metin: Onuncu Yıl Nutku

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Atatürk ve Bilim

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Dil Devrimi (Dinleme Metni)

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Atatürk'te Millet Sevgisi (Serbest Okuma Metni).

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Gazi (Serbest Okuma Metni)

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Türküler Dolusu

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Evliya Çelebi

Metin Türü: Biyografi

Yazar: Mehmet Önder

Konu: Dünyaca ünlü Türk gezgin Evliya Çelebinin hayatı ile en önemli eseri Seyahatname'nin üslup ve içeriği metnin konusudur.

Yazar metinde 1611 yılında İstanbul'da doğan Evliya Çelebi'nin dünyaca ünlü bir gezgin hâline gelmesine ortam hazırlayan yaşam öyküsünü anlatmış ve Evliya Çelebi'nin en ünlü eseri

olan Seyahatname'nin içeriğinden çeşitli kesitler vererek eserin üslup ve içeriğiyle ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.

Tema: Millî kültür, edebiyat

Yazar metinde yazdıklarıyla Türk edebiyatından önemli bir yer edinen tarihî kişiliğin hayatından ve dünyaca ünlü eserinden söz etmiştir. Bu doğrultuda metinde ana tema olarak karşımıza çıkan millî kültür; edebi eserler ve tarihî kişilikler alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: 17. yüzyılda yaşayan Türk gezgin Evliya Çelebi; üslup ve içerik bakımından özgün bir eser olan Seyahatname ile dönemin tarihî ve kültürel dokusu hakkında önemli bilgiler aktarmıştır.

Anlayış: Biyografi türündeki metinde Evliya Çelebi'nin yaşamı kadar onu en önemli eseri olan Seyahatname'ye de yer verilmiştir. Metin içindeki gerçeklik dışı söylenceler Evliya Çelebi'nin eserinden aktarmadır. Yazar, Evliya Çelebi'nin zaman zaman abartılara yer verdiğiinden söz ederek görece gerçekçi bir tavır takınmıştır. Kültürel mirasın değerli bir ürünü olan eserin övgüyle tanıtılması ve ders materyalinde yer alması; eğitim kuramları açısından temel esasçılıkla paralellik gösteren bir anlayışa işaret etmektedir.

Metin: Orta Oyunu

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Halit Fahri Ozansoy

Konu: Geleneksel Türk tiyatrosunun özgün bir türü olan Orta oyununun temel öğeleri ve oynanışı metinde konu olarak işlenmiştir.

Yazar metinde bir dönemin popüler etkinliklerinden olan orta oyununu hakkında bilgi vermiş ve hafızasında yer eden bir oyun üzerinden bu türün yaratı dünyasının zenginliğine dikkat çekmiştir.

Tema: Millî kültür, geleneksel tiyatro

Geleneksel Türk tiyatrosunun beğenilen bir seyirlik oyun türünün tanıtıldığı metinde asli tema olan millî kültür, geleneksel sanata duyulan hayranlık ve yerli edebi türler alt temalarıyla işlenmiştir.

Ana Düşünce: Orta oyunu zengin yaratı dünyasıyla ilgi ve saygı görmeyi hak eden bir tiyatro türüdür.

Anlayış: Yazar metinde geleneksel seyirlik oyunlardan birini tanıtarak bu oyun türündeki yaratıcılığın küresel ölçekte ün yapmış Batılı yazarlara bile ilham verebilecek zenginlikte olduğunu savunmaktadır. Kültür sanat anlayışında yerel bir idealizme çıkan bu tutumun yanında kültürel mirası ve geleneksel değerleri aktarma gayreti de dikkate alındığında metinde, eğitim kuramları açısından daimîcilikle bağdaştırılabilecek bir anlayışın hâkim olduğu söylenebilir.

Metin: İhtiyar Çilingir (Dinleme Metni)

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Yunus Emre (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Biyografi

Yazar: Mehmet Önder

Konu: Yunus Emre'nin yaşamı, eserleri ve dünya görüşü metnin konusudur.

Metin boyunca Yunus Emre'nin çeşitli eserlerinden alıntılar yapan yazar, bu ünlü şairin hayatı ve yaşadığı dönem hakkında kısaca bilgi vererek onun hayat anlayışını, dolayısıyla sanatını şekillendiren unsurları izah etmeye çalışır. Yunus Emre'nin yoğun olarak işlediği sevgi, ilahi aşk, hoşgörü ve barış gibi temalar metinde şairden yapılan çeşitli alıntılarla gözler önüne serilmektedir.

Tema: Millî kültür, tarihî kişilikler

Yazar, tarihî bir kişilik üzerinden işlediği millî kültür asli temasını bu tarihî kişiliğin kültürel kodlara işlediğini ifade ettiği sevgi, saygı, hoşgörü ve barış gibi alt temalarla birlikte vermektedir.

Ana Düşünce: Yunus Emre sevgi, saygı, hoşgörü ve barış gibi güzel değerler aşıl原因 eserleriyle Türk kültüründe iz bırakmıştır.

Anlayış: Yunus Emre'nin sanat ve yaşam anlayışından övgüyle söz edilen kültür ve sanat alanında bir idealizmin varlığından söz edilebilir. Ayrıca şairin eserlerinde bolca yer bulan ve metin yazarı tarafından da Yunus Emre'nin en kıymetli yönü olarak ele alınan sevgi, anlayış, yardımlaşma gibi temalar sosyal ve ahlaki değerler bağlamında bir idealizme de işaret etmektedir. Bu doğrultuda yoğun bir idealizmin hakim olduğu metindeki anlayışın kültürel mirasın zenginliklerinin ve geleneksel değer dünyasının yeni kuşakların yetiştirilmesinde önemli rol üstleneceği anlayışındaki daimî eğitim kuramıyla örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Metin: Bağlamacıya (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Şiir

Yazar: Ahmet Kutsi Tecer

Konu: Bağlamacıya seslenilen şiirde ondan Karacaoğlu, Köroğlu, Dadaloğlu gibi halk türkülerinin eski ustalarını hatırlatacak biçimde bağlama çalması istenmektedir. Bu doğrultuda halk şiirine, halk ozanlarına duyulan sevgi ve hayranlık şiirin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Millî kültür, sanat

Şair hak şiirine ve halk şairlerine duyduğu sevgiyi, hayranlığı metinde asli tema olarak işlemiştir. Bu tema millî kültür çerçeve temasının içinde ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Halk türküleri, millî kültürün en nitelikli ve değerli biçimde vücuda geldiği hayranlık uyandırıcı eserlerdir.

Anlayış: Metin boyunca milli kültürün değerli isimleri olan halk ozanlarını sevgiyle anan ve çeşitli eserlere göndermeler yapan yazarda kültür sanat alanında bir idealizmin varlığından söz edilebilir. Yerel ölçekte kültürel mirasın zenginliklerinin yaşatılması ve yeni kuşaklara aktarılmasına öncelik veren anlayışın toplumun ideal ve beklentileri doğrultusunda bir değer aktarımını hedeflediğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda metin içeriğinin eğitim kuramları açısından temel esasçılıkla örtüştüğü söylenebilir.

Metin: Empati ile Yaşamak

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Karanfiller ve Domates Suyu

Metin Türü: Öykü

Yazar: Sait Faik Abasıyanık

Konu: Çalışkan bir adamın azim ve emekle çorak, kullanışsız bir araziye verimli bir tarlaya çevirmesi metnin konusudur.

Yazar metinde Kör Mustafa adlı çalışkan bir adamın sarp kayalık bir arazideki fundalığı beden gücüyle işleyerek tarlaya çevirmesinden övgüyle söz etmektedir.

Tema: Çalışkanlık, azim

Mücadeleci bir insanın kendi koşulları çerçevesinde başarıya ulaşma öyküsünü anlatan yazar azim, fedakarlık, emek, mücadelecilik gibi temalar eşliğinde çalışkanlık ana temasını işlemiştir.

Ana Düşünce: İnsan; azim, çalışkanlık ve emekle güçlüklerin üstesinden gelerek başarıya ulaşabilir.

Anlayış: Bir insanın ihtiyaçları ve amacı doğrultusunda doğaya karşı giriştiği mücadeleden övgüyle söz eden yazarın tabiatı hükmedilmesi gereken bir canavar olarak görmesi büyük ölçüde materyalist kısmen de pragmatist bir bakışa işaret etmektedir. Bu durum içinde yaşanan koşulları gözeterik pozisyon alan ve problem çözmeye odaklanan tavırlarla birlikte düşünüldüğünde metnin eğitim kuramları açısından ilerlemeci anlayışa daha yakın olduğu sonucunda varılmaktadır.

Metin: Martı

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Su gibi (Dinleme Metni)

Metin Türü: Şiir

Yazar: Can Yücel

Konu: Kişilik bakımından büyük farklılıklar gösteren insanlar arasından doğru olanları seçip ilişki kurmanın gereği ve yöntemleri şiirin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Kişilik, dostluk

İnsanların farklı özelliklerine dikkat çekilen metinde iyi bir hayat için belirli özelliklere sahip doğru insanlarla dostluk kurmanın önemine dikkat çekilmiştir. Bu doğrultuda kişisel gelişim temasının şiirde sosyal ilişkiler, dostluk ve farklı kişilik özellikleri gibi alt temalarla birlikte işlendiği söylenebilir.

Ana Düşünce: İnsanların kişilik bakımından büyük farklılıklar gösterdiğinin bilincinde olmak ve doğru insanlarla dostluk kurmak için gayret göstermek gerekir.

Anlayış: Şair, insanların kendilerine zarar verebilecek tiplerden uzak durarak bireye değer katacak, içten, dürüst, görüldüğü gibi olan insanlarla dostluk kurmak gerektiğini savunmaktadır. Bu tavrı sosyal ve ahlaki idealizmle bireysel faydacılık arasında bir yerde konumlandırmak mümkündür. Kişisel gelişim teması etrafında şekillenen metinleri eğitim kuramları açısından insanı insan olarak iyileştirmeyi temel amaç edinen daimîci kurama yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Hellen Keller (Serbest Okuma Metni)

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Adam Olmak (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Şiir

Yazar: Rudyard Kipling

Konu: Şairin erdemli ve başarılı bir insan olma yolunda tavsiyeleri metnin konusunu oluşturmaktadır.

Metinde şair, bireye dürüst ve adil olması, kin tutmaması ölçülü bir şekilde kendine güvenmesi, iyi hedefler belirleyip bunlara odaklanması, güçlüklerden yılmayarak azimle çalışması gibi telkinlerde bulunmaktadır.

Tema: Kendini gerçekleştirme, erdemli olma

Karşındakini iyi bir insan olmaya özendirmeyi amaç edinen şair, metni kendini gerçekleştiren, yetkin, başarılı ve erdemli bir insan ideası üzerine inşa etmiştir.

Ana Düşünce: Erdemli insan kendini gerçekleştirerek başarıya ulaşabilir.

Anlayış: Şairin erdemli ve başarılı bir insan yetiştirme kaygısıyla yazdığı metinde sosyal ve ahlaki düzlemlerde belirgin bir idealizmin varlığı dikkat çekmektedir. Metinde hâkim ana düşünce insanı insan olarak iyileştirmek ve kendini gerçekleştirerek başarıya ulaşmasını sağlamak iddiasındaki daimîci eğitim anlayışıyla paralellik göstermektedir.

Metin: Ergenekon Destanı

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Misafirliklerimiz

Metin Türü: Deneme

Yazar: Şevket Rado

Konu: Misafirliğin toplum yaşamındaki yeri ve zaman içindeki değişimi metnin konusudur.

Tema: Millî kültür, konukseverlik

Metinde insan ilişkileri ve toplumsal yaşam ana teması misafirlik mefhumu üzerinden işlenmiştir.

Ana Düşünce: Türk kültüründe misafirlik, toplumsal yaşamda gerçekleşen değişimlerden etkilense de erdemler üzerine kurulu esaslarını korumaktadır.

Anlayış: Sosyal idealizmin hâkim olduğu metinde toplumsal bir meseleyi temel erdemlere öncelik vererek ele alma eğilimi söz konusudur. Öte yandan misafirlik anlayışında yaşanan değişimin doğrudan toplumsal yaşamdaki değişimlere bağlanarak açıklanması, insanın nasıl yaşaması gerektiğini onu çevreleyen dünyanın belirlediği savındaki realist anlayışla özdeşleştirilebilir. Toplumsal ilişkiler bağlamında bir düşünce aktarımının söz konusu olduğu ve idealizm ile realizmin ağır bastığı metnin eğitim kuramları açısından temel esasçı anlayışa daha yakın olduğu kabul edilebilir.

Metin: İmece

Metin Türü: Anı

Yazar: Yaşar Kemal

Konu: Yazar, Anadolu'daki işbirliği ve yardımlaşma kültürünü işlediği metinde Çukurova'da geçirdiği zamanlardan aklında kalan imece anılarını aktarmış, daha sonra Karadeniz'de ve Anadolu'nun farklı yerlerinde bu kültürün nasıl yaşatıldığına dikkat çekmiştir.

Tema: Yardımlaşma, millî kültür

Yazar, metinde işbirliği ve yardımlaşma temalarını geleneksel kültürün bir değeri olarak ele almış ve toplum yaşamı çerçeve teması içerisinde işlemiştir.

Ana Düşünce: Yardımlaşma ve uyum içinde çalışarak yaşamak Anadolu'da geleneksel ve kültürel bir değerdir.

Anlayış: Sosyal idealizmin hâkim olduğu metinde imece ve folklorik öğeler yaşamı kolaylaştırıp güzelleştiren değerler olarak alınmıştır. Yararcılığa yaklaşan bu anlayış, kültürel mirasın toplum yaşamını düzenleyen temel değerlerden biri olarak korunup aktarılmasını telkin eden tavırla birlikte düşünüldüğünde metnin temel esasçı eğitim kuramı paralelinde değerlendirilebilecek bir görünüm verdiği ileri sürülebilir.

Metin: Türk Çayı (Dinleme Metni)

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Katharine Branning

Konu: Bir yabancının gözünden Türklerdeki çay kültürü ve çay ile Türk toplumunun karakteri arasında kurulan benzerlikler metnin konusunu oluşturmaktadır. Metinde yazar Katharine Branning Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türk insanına dair olumlu düşüncelerini çay kültürü üzerinden ifade etmekte; metin boyunca Türk toplumunda gözlemlediği hoşgörü, içtenlik, kucaklayıcılık, çok renklilik ve barışseverlik gibi nitelikleri çayla özdeşleştirerek aktarmaktadır.

Tema: Milli kültür, Türk çayı

Yazar çayın Türk toplumsal yaşamındaki yerini toplumun karakteristik yapısında gözlemlediği olumlu niteliklerle özdeşleştirerek ortaya koyma amacındadır. Bu doğrultuda Türklerde toplumsal hayat asli temasını içtenlik, hoşgörü, kucaklayıcılık ve çok kültürlülük gibi alt temalarla birlikte işlemiştir.

Ana Düşünce: Çay; Türk toplumundaki sevgi, saygı, barış, hoşgörü, içtenlik ve kucaklayıcılık gibi olumlu niteliklerin somutlaştığı bir kültürel ögedir.

Anlayış: Türk kültürüne ve Türk toplumuna olan sempatisini metin boyunca çay üzerinden kurduğu benzerlikle ortaya koyan yazar, sosyal ve kültürel idealizme yorulabilecek bir tavır içerisinde. Sevgi, saygı, hoşgörü, kucaklayıcılık, çok kültürlülük gibi evrensel değerler bağlamında bir kültürel aktarımın ve değer övgüsünün ön plana çıktığı metni eğitim kuramları açısından daimîciliğin içerik ve ilgi alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Tasmalı Güvercin (Serbest Okuma Metni)

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Seyfi Baba (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Manzum hikâye

Yazar: Mehmet Akif Ersoy

Konu: Geçimini sağlamak için çalışırken hasta olan yoksul bir ihtiyara hamiyet göstermeye çalışan şairin içinde bulunduğu güçlük metnin konusudur.

Tema: Yoksulluk, muhtaca yardım etme

Şair metinde yoksulluk temasını hem bireysel hem de toplumsal yönden şikâyetçi bir ruh hâliyle ele almıştır. Yaşadıkları muhitin durumunu betimlediği ilk bölümlerde okuyucuya sezdirmediği toplumsal yoksulluğun ardından Seyfi Baba ve kendisinin maddi durumunu anlattığı bölümü açık bir isyanla sonlandırır.

Ana Düşünce: Yoksulluk, insanı fiziksel ve psikolojik olarak güç durumlara sokan ciddi bir toplumsal problemdir.

Anlayış: Sosyal ve ahlaki değerler bağlamında idealist bir ruh hâlinin içinde olduğu görülen şair, toplumsal yoksulluğu da realist bir tavırla ele almıştır. Geleneksel değer dünyasının üzerine inşa edilen olay örgüsü, klasik realizm ve idealizm hâkimiyetiyle birlikte düşünüldüğünde metindeki anlayışın daimîci yaklaşımla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Metin: Güney İlleri

Metin Türü: Şiir

Yazar: Abdurrahim Karakoç

Konu: Ülkenin güneyindeki bölgeye büyük bir hayranlık ve sevgi besleyen şair; bu coğrafyanın doğal güzellikleri ile sosyal ve kültürel zenginliğini şiirine konu edinmiştir.

Tema: Memleket sevgisi, tabiat sevgisi

Şair metinde ana tema olan memleket sevgisini yurdun güzelliğine spesifik örnek olarak seçtiği güney illerine duyduğu hayranlık üzerinden işlemiştir.

Ana Düşünce: Memleketin doğal, toplumsal ve kültürel zenginliği güney illeri örneğiyle hayranlık uyandıracak türdedir.

Anlayış: Metin boyunca yurdun bir bölümünün güzelliklerini hayranlıkla betimleyen şair natüralist bir izlenim bırakmaktadır. Bu coğrafyanın sosyal ve kültürel yapısına da aynı hayranlıkla değinen şairin her şeyiyle mükemmele varan bir diyar betimleme gayretinde memleket idealinin etkisinden söz etmek mümkündür.

Metin: Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?

Metin Türü: Efsane

Yazar: Hasan Lâtif Sarıyüce

Konu: Bingöl'deki göllerin ortaya çıkışına ve olağanüstü niteliklerine dair söylenceler metnin konusudur.

Efsaneye göre bir avcı elindeki ölü bir turnayı temizlemek amacıyla bir gölün içine sokar ve ölü turna canlanarak uçup gider. Bu göldeki suyun ölümsüzlük bahşetme meziyeti olduğunu anlayan avcı gölden su içmek ister. Ancak göl avcının bu girişimi karşısında bin parçaya bölünerek sırrını kayıplara karıştırır.

Tema: Millî kültür, yerel efsaneler

Bir Anadolu şehrine ait efsanelerin anlatıldığı metinde zaman ve mekan ana teması yurt sevgisi ve millî kültür temalarıyla ilişkili olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Bingöl'ün zengin su kaynakları ve gölleri efsanelere konu olacak güzelliktedir.

Anlayış: Metnin yazarı Bingöl'le ilgili söylenceleri aktarırken hiçbir realist kaygı taşımadan bu anlatıların özüne ve mistikliğine bağlı kalmaya özen göstermiştir. Aktarılan efsanelerde ise bir

yerin doğal zenginliklerine yüklenen doğaüstü anlamların bu yeri övme ve yüceltme arayışıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Millî kültür ve yerel değerler bağlamında örtülü bir idealizmin varlığından söz edilebilecek metin, kültürel mirasın aktarımı ve bir yeri kendisini özel yapan nitelikleriyle ortaya koyma yönelimiyle dikkat çekmektedir. Folklorik anlatılar yoluyla birey ve üyesi olduğu toplum arasındaki bağları güçlendirme anlayışının ön plana çıktığı metni, eğitim kuramları açısından eğitimi topluma uyum sağlamanın ve içinde yaşanan dünyayı daha iyi tanımanın bir aracı olarak gören temel esasçı anlayışla paralel değerlendirmek mümkündür.

Metin: Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Şevket Rado

Konu: Belli bir yaştan önce zamanın kıymetini anlayamayan insana bu durumdan kurtulma yolunda verilen telkinler metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Zamanın kıymeti, kişisel gelişim

Bireylere, özellikle de gençlere yol gösterme iddiasındaki yazar, metnin ana teması olan zaman kavramını kişisel gelişim temasıyla ilişkili olarak işlemiş ve insanların kıymetini bilmediği bir değer olarak ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Gençler zamanın kıymetini bilmeli ve faydalı işler yapabilme fırsatlarını kaçırmamalıdır.

Anlayış: Gençleri doğru yaşamaya yönlendirme arayışındaki yazar, genel olarak idealist bir görünüm vermektedir. Bireylerin ülkelerine ve insanlığa faydalı olacak işler yapmalarının önemine dikkat çeken yazarın toplumcu bakışının yanında kısmen pragmatist olarak nitelendirilebilecek bir tavrından söz etmek de mümkündür. Yazarın insanı özgün değerinin yanında toplumsal ve kültürel bir varlık olarak ele alan yaklaşımı metnin eğitim kuramları açısından temel esasçı anlayışa yakın bir çizgide değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Metin: Kız Kalesi (Dinleme Metni)

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına ait bulgular başlığı altında incelenmiştir.)

Metin: Türk Evinde Türk Dili, Türk Dilinde Türk Evi (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Deneme

Yazar: Üstün Dökmen

Konu: Türkçe, Türk kültürü ve Türk mimarisi arasındaki etkileşim metnin konusudur.

Dil, bilinç ve kültür etkileşimine değinerek metne başlayan yazar; kültür unsurlarından biri olan mimari ve dil arasındaki etkileşimi ele alarak konuyu derinleştirmiştir. Metnin devamında

değişen kültür ve yaşam biçiminin dile etkileri ele alınmış; dil, kültür ve mimari arasındaki bağın korunmasının önemine dikkat çekilmiştir.

Tema: Millî kültür, ana dili

Kitap yazarları metni, Bakanlığın verdiği çerçeve temalardan zaman ve mekân teması içerisinde kullansa da metne hâkim asıl temanın millî kültür olduğu söylenebilir. Millî kültür teması, metinde mekân - dil - ulusal kimlik etkileşimi bağlamında ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Ulusal dili ve kimliği yaşamın her alanında olduğu gibi mimaride de korumak ve yaşatmak gerekir.

Anlayış: Dil, mimari ve gelenekler bağlamında özel bir hassasiyete sahip olduğu anlaşılan yazarın kendi değer dünyası ölçüsünde bir kültürel idealizmin savunucusu olduğu söylenebilir. Ulusal değerleri ve kültürel mirası koruyarak geleceğe taşıma arzusunun ön plana çıktığı metin, eğitim kuramları açısından daimîcilikle paralellik değerlendirilebilir.

Metin: Dağın Şiiri (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Gezi yazısı

Yazar: Ali Çolak

Konu: Ağrı Dağı'nın efsanelere, şiirlere konu olan güzelliği ve insanda uyandırdığı duygular metnin konusudur.

Yazar metinde Ağrı Dağı'na yaptığı bir gezi sırasındaki gözlemlerini, izlenimlerini ve hislerini paylaşmıştır. Bu dağdan etkilenerek ona şiirlerinde yer veren şairlerden de alıntılar yapan yazar metin boyunca büyük bir hayranlıkla dağa ait detaylı betimlemelere yer verir.

Tema: Ağrı Dağı'na hayranlık, Anadolu'nun güzellikleri

Anadolu'da özel bir yerin güzelliğini anlatan yazar metinde ana tema olarak bu yere duyduğu hayranlığı yaradılışçı olarak değerlendirilebilecek bir bakış açısıyla işlemiştir.

Ana Düşünce: Ağrı Dağı heybetli yapısı ve etkileyici görüntüsüyle efsanelere, şiirlere konu olan bir güzelliğe sahiptir.

Anlayış: Ağrı Dağı'nın şiirlere, efsanelere konu olan güzelliği büyük bir hayranlık uyandıracak boyuttadır. Yazar, dağın güzelliğini aktarırken bu güzelliğe dinî bir perspektifle açıklama getirmeye çalışmıştır. Bir yeryüzü şeklinde yaradılışın mükemmeliyetinin vücuda geldiği savı dinî bakış açısıyla ortaya çıkan bir idealizme işaret etmektedir. Yurdun güzelliklerinden birinin mistik süslemeler ve kültürel mirasta bıraktığı izlerle aktarıldığı metin, bireyi toplumsal değerler doğrultusunda kültürel mirastan feyz alarak eğitime eğilimindeki temel esasçı kuramının içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırılabilir.

4.5. 2018 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular

2018 tarihli kitapta yer alan 40 metinden *Martı* ve *Ergenekon Destanı* başlıklı 2'si daha önce incelenen kitaplarda da yer alan metinlerdir. Bu 2 metne ait inceleme bulguları önceki kitaplara ait başlıklar altında verilmiştir. Kitapta yer alan diğer 38 metne yönelik içerik incelemesinden elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

Metin: Benlik Üzerine

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Ahmet Şerif İzgören

Konu: Metinde benlik algısının bireyin yaşamı üzerine olan etkisi konu edinilmiş; kendine değer vermenin, öz saygının ve kendini sevmenin yaşamdaki önemi ve gereği anlatılmıştır.

Tema: Öz saygı, kişisel gelişim

Metinde öz saygı teması kişisel gelişimin gerek koşullarından biri olarak ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Mutlu olmak için kendini bilmek, kendine değer vermek ve kendini sevmek gerekir.

Anlayış: Metinde kişisel gelişim teması doğrultusunda benliğin kıymetini bilen ve yaşamı doğru anlamlandıran bir insan profili ideal insan olarak betimlenmiştir. Kendine değer vermenin, kendi istek ve ihtiyaçlarını göz ardı etmemenin yaşamı güzelleştirecek temel faktör olarak öne sürüldüğü metindeki birey ve benlik anlayışı eğitim kuramları açısından bireyin ilgi ve isteklerinin gözetilmesine öncelik veren ilerlemeci yaklaşımla örtüşmektedir.

Metin: Martı

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına yönelik bulgular başlığında incelenmiştir.)

Metin: Acele Karar Vermeyin

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Lao Tzu

Konu: Metinde başına gelen olayları olgunlukla karşılayan ve yaşananları tüm yönleriyle değerlendirmenin gereğine inanan yaşlı bir adamın tez canlılıkla olaylar ve durumlar hakkında yanlış yorumlar yapan köylüler karşısındaki bilgeliği konu edinilmiştir.

Tema: Çok yönlü düşünme, sabır

Çok yönlü düşünmenin asli tema olarak işlendiği metin, Millî Eğitim Bakanlığının çerçeve temalarından kişisel gelişim teması altında verilmiştir. Metinde sabır ve toplumsal yaşam alt temaları da mevcuttur.

Ana Düşünce: Bir olay veya durum hakkında karara varmadan önce onu tüm yönleriyle değerlendirmek gerekir.

Anlayış: Metinde iyi ve kötünün ayrımı bireylerin yaşamı üzerindeki etkilerinden hareketle yapılmaktadır. Rasyonalizm ve pragmatizmin hâkim olduğu metin; eğitim kuramları açısından ilerlemeci anlayışın kavramlar, olaylar ve durumları mevcut koşullara göre değerlendirme yaklaşımıyla paralellik göstermektedir.

Metin: Güler Yüz (Dinleme Metni)

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Şevket Rado

Konu: Güler yüzlü olmanın güzelliği, gereği ve insan yaşamına olan katkıları metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Gülümsemek, iletişim

Bireye mutlu olma ve yaşamda başarıyı yakalama yolunda kılavuzluk etme iddiasındaki yazar, metnin asli teması olan kişisel gelişimi gülümsemek alt temasıyla birlikte işlemiştir.

Ana Düşünce: Mutlu, başarılı ve anlamlı bir hayat yaşamak için güler yüzlü olmak gerekir.

Anlayış: Gülümsemeye hem toplumsal hem de bireysel mutluluğun anahtarı olarak işaret eden yazarın tavrı sosyal idealizmle bağdaştırılabilir. Erdemler ve evrensel değerler aracılığıyla insanı insan olarak iyileştirme amacındaki metinler eğitim kuramları açısından daimîci kuramın içerik tercih alanına daha yakın metinlerdir.

Metin: Bir Adım Atın (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Orhan Öksüz

Konu: Yazarın okuyucuları motive etmek amacıyla yazdığı bir sosyal medya paylaşımından alınan metinde konu, insanın yaşama dair istek ve hedefleri doğrultusunda harekete geçmesidir.

Tema: Öz kontrol, kişisel gelişim

Kendisini bir öğretici ve yol gösterici olarak konumlandıran yazarın tavsiyelerinden oluşan metinde ana tema olan öz kontrol, kişisel gelişim teması bağlamında işlenmiştir.

Ana Düşünce: İnsanlar yaşama dair istek ve ihtiyaçları doğrultusunda harekete geçmelidir.

Anlayış: Metinde başarılı olmanın sırrını paylaştığını düşünen yazar idealist bir görünüm vermektedir. İnsanı insan olarak iyileştirmenin gayretindeki yazarın tavrı eğitim kuramları açısından insanın en üstün özelliği olan akıl aracılığıyla kendisini gerekli ereklere yönlendirmesi ve bu yolda engel teşkil edebilecek arzu ve iştahlarını kontrol altına alması gerektiği anlayışındaki daimîcilikle örtüşmektedir.

Metin: Vatan yahut Silistre

Metin Türü: Tiyatro

Yazar: Namık Kemal

Konu: Metinde Osmanlı - Rus savaşı sırasında Silistre savunmasına katılan bir grup gönüllü ve askerın yaşadıkları konu edilmiştir.

Tema: Vatan sevgisi, vatan uğruna feda olma

Vatan sevgisi ana teması metinde savaşıılık, cesaret, adanmışlık ve kendini vatan uğruna feda etme alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Türk insanı vatanı uğruna ölümü ve tüm güçlükleri göze alarak mücadele eder.

Anlayış: Vatan sevgisinin en yüce duygu olarak diğer tüm insani duygu ve eğilimlerin üzerinde tutulduğu metin, uğruna her türlü fedakârlığın yapılacağı bir vatan ideali üzerine inşa edilmiştir. Sosyal, siyasal ve ahlaki değerler bağlamında idealizmin etkileri görülen metni, eğitim kuramları açısından bireyi toplumun istek ve beklentileri doğrultusunda kültürel mirasın ve geleneksel değer dünyasının etkisi altında yetiştirmeyi uygun bulan temel esasçı anlayışın içerik tercih alanında konumlandırmak mümkündür.

Metin: O Geliyor

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Celal Sahir Erozan

Konu: Şair metinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî Mücadele'yi başlatan Samsun yolculuğunun yarattığı duygusal coşkunluğu konu edinmiştir.

Tema: Atatürk, Millî Mücadele

Atatürk ana teması etrafında şekillenen şiir; vatan sevgisi, Millî Mücadele ve ulusal yükseliş temalarıyla bağlantılı olarak duygusal coşkunluğu ve minnet dolu bir ruh hâlini yansıtmaktadır.

Ana Düşünce: Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'dan başlattığı Millî Mücadele'nin ruhu ve coşkunluğu hâlen yaşamaktadır.

Anlayış: Atatürk ve vatan sevgisi temalarının ön plana çıktığı metinde Mustafa Kemal Atatürk'le özdeşleşen bir önder ve kurtarıcı ideali mevcuttur. Vatana adanmışlıkla ortaya çıkan coşkun ve mücadelecı ruh hâli de göz önüne alındığında şiire sosyal, siyasal ve ahlaki değerler bağlamında idealizmin hâkim olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda metin, eğitim kuramları açısından temel esasçılıkla paralel olarak değerlendirilebilecek bir anlayış tarafından şekillendirilmiştir.

Metin: İstiklal Madalyası

Metin Türü: Eleştiri

Yazar: Arif Nihat Asya

Konu: İstiklal madalyasına maddi değer biçilen bir uygulamanın yazarı yarattığı hayal kırıklığı ve rahatsızlık metnin konusudur.

Tema: Gazilere saygı, vatan uğruna feda olma

Yazar millî mücadelede yapılan fedakârlıkların ve gösterilen kahramanlıkların bir karşılığı olarak görülen İstiklal Madalyası'nın anlam ve önemini anlattığı bu metinde millî mücadele teması çerçevesinde gazilik, kahramanlık ve vatan uğruna feda olma alt temalarını işlemiştir.

Ana Düşünce: Yurdu kurtarmak için yapılan fedakârlık ve kahramanlıkların nişanesi İstiklal Madalyası, maddi değer biçilemeyecek bir kutsiyettir.

Anlayış: Vatan ideali uğruna hayatlarını ortaya koyup savaşanlara saygısızlık olarak gördüğü bir olayı eleştiren yazar; sosyal, siyasal ve ahlaki değerler bağlamında idealist bir görünüm vermektedir. Metinde aktarılan geleneksel düşünce ve değer kümesi, toplumun ideal ve beklentileri doğrultusunda bireyler yetiştirirken kültürel mirası ve ezeli doğruların bilgisini aktarmayı temel amaç olarak gören temel esasçı yaklaşımın eğitim anlayışına uygun düşmektedir.

Metin: Kahramanların Dilinden 15 Temmuz (Dinleme - İzleme Metni)

Metin Türü: Röportaj

Yazar: Mevcut değil

Konu: 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi sırasında Boğaziçi Köprüsü'ne giderek askeri müdahaleye direnen ve bu sırada vurulan bir kadının olay gecesine ilişkin gözlemleri ve düşünceleri metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Vatan sevgisi, adanma

Metne kitapta millî mücadele ve Atatürk teması altında yer verilmiştir. Darbe girişimini öğrenince askerlerin karşısına çıkan bir kadının anlatılarından oluşan metin üslup ve içerik bakımından değerlendirildiğinde asli temanın vatan sevgisi bağlamında bir adanma olduğu söylenebilir. Bu tema demokrasi, cesaret, inanç, şehitlik gibi alt temalarla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Türk halkı ülkesine ve demokrasiye sahip çıkmak için yeri geldiğinde ölümü göze alarak mücadele eder.

Anlayış: Metinde yoğun biçimde işlenen dinî motifler; geleneksel inanç ve değer sisteminin şekillendirdiği bir olay örgüsüne işaret etmektedir. Bu durum kendi değer dünyası paralelinde bir ahlaki idealizme işaret ederken darbe girişimi karşısında ortaya koyulan tavır siyasal idealizmle ilişkilendirilebilir. Siyasal veya dinî değerler ekseninde bir duygu, düşünce veya olgunun ideal hâline getirilerek yüceltildiği metinler eğitim kuramları açısından temel esasçı anlayışın yöntem ve eğilimleriyle paralel olarak değerlendirilebilecek metinlerdir.

Metin: Atatürk'e Mektup (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Mektup

Yazar: Afet İnan

Konu: Üniversite eğitimi için Cenevre'ye giden Afet İnan'ın yazdığı bu mektubun konusu yurt dışında eğitim alan bir öğrencinin eğitim hayatıyla ilgili düşünceleri ve Atatürk'e olan bağlılığıdır.

Tema: Atatürk, eğitim

Atatürk'ün manevi kızı Afet İnan'ın yurt dışından yazdığı bu mektup kitapta Atatürk teması kapsamında eğitim ve kişisel gelişim alt temalarıyla ilişkili olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Bir öğrenci yurt dışında eğitim alırken de ülkesine ve sevdiklerine olan bağlılığını güçlendirerek sürdürmelidir.

Anlayış: Büyük bir disiplinle eğitimine odaklanarak kendini geliştirmeyi hedefleyen bir öğrencinin yazdığı bu mektupta ülkesine ve milletine faydalı bir insan olma gayesi ön plan çıkmaktadır. Parçası olduğu ulusun istek ve beklentileri doğrultusunda eğitim çalışmalarının içinde yer alan bir öğrencinin kahramanı olduğu idealizm hâkimiyetindeki bu metni eğitim kuramları açısından temel esasçılıkla yakın bir çizgide değerlendirmek mümkündür.

Metin: Faydalı Bir İş Görmek Zevki

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Şevket Rado

Konu: Metinde kendine veya topluma yararlı bir şeyler yaptığını bilmenin insan hayatındaki önemi konu olarak işlenmiştir.

Tema: Faydalı iş yapma, üretkenlik

İnsanın varoluşsal anlamını toplumun faydalı bir parçası olmakta bulan yazar birey ve toplum ilişkilerini faydalı olma ve üretkenlik temalarıyla birlikte işlemiştir.

Ana Düşünce: Birey kendisi veya toplum için faydalı bir şeyler yaptığını bilerek yaşama tutunur.

Anlayış: Ailesine, ülkesine veya insanlığa faydalı olmanın motivasyonu üzerine inşa edilen metinde pragmatizmle birlikte sosyal idealizmin mevcudiyetinden söz edilebilir. Bireyin anlamını üretkenlikte ve faydalı olmakta bulan metni eğitim kuramları açısından ilerlemeciliğin yakınında konumlandırmak mümkündür.

Metin: Gurbet

Metin Türü: Şiir

Yazar: Necip Fazıl Kısakürek

Konu: Metinde gurbette olmanın şairi soktuğu kederli, yılgın ve içine kapanık ruh hâli konu olarak işlenmiştir.

Tema: Gurbet, geçmişe özlem

Gurbet temasının karamsar bir bakış açısıyla ele alındığı metinde şair gurbetin kendisini yıpratıcı, dertlendiren ve yalnızlaştıran atmosferinden kurtulmak istemektedir.

Ana Düşünce: Gurbette yaşamak insanı üzer, tüketir.

Anlayış: Yeni yaşamın ona sunduklarından ve içinde bulunduğu ortamdaki hoşnutsuz olduğu anlaşılan şairde açıkça dile getirilmeyen bir geriye dönme isteği mevcuttur. Gurbetin benliğe karşı bir tehdit olarak algılanması memleket özleminin yanında yerel bir idealin mevcudiyeti olarak da yorumlanabilir. Kültürel mirasın ve yerel değerlerin yüceltilerek yeni olanın değersizleştirildiği bir yönelim, eğitim kuramları açısından daimîcilikle daha kolay ilişkilendirilebilecek bir anlayışın varlığına işaret olarak değerlendirilebilir.

Metin: Türkçenin Güzelliği

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: M. Halistin Kukul

Konu: Metinde fonetik özellikleri ve anlamsal zenginliğiyle Türkçenin güzellikleri konu edinilmiştir.

Tema: Türkçe sevgisi, Türkçenin yapısı

Yazar, ana dili sevgisini asli tema olarak işlediği metinde bu sevgiyi Türkçenin yapısı ve üstün nitelikleri üzerine temellendirmiştir.

Ana Düşünce: Türkçe, ses yapısındaki ahengi ve anlam boyutundaki zenginliğiyle çok güzel bir dildir.

Anlayış: Türkçeyi hem anlam hem de ses boyutunda hayranlık uyandıracak bir dil olarak işaret eden yazar, bu dil ile ilgili savlarını ortaya koyarken kendi anlayışı doğrultusunda dil idealizmine varan bir tavır sergilemektedir. Metnin bir bölümünde dil devrimiyle birlikte başlayan Türkçeleştirme ve Türkçeyi yabancı sözcüklerden arındırma girişimine getirilen eleştiri, bu alanda bir eskiye dönüş arzusuna işaret etmektedir. Kültürel mirasın önemli unsurlarından ana dilinin değiştirilmeden muhafaza edilerek gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği anlayışındaki metni eğitim kuramları açısından daimîcilik ekseninde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Çocuk ve Ekmek (Dinleme - İzleme Metni).

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Hasan Latif Sarıyüce

Konu: Anadolu'nun yoksul bir köyünde öğretmenlik yapan yazarın evlerinde yiyecek ekmekleri olmadığı için okula aç gelip baygınlık geçiren bir öğrencinin durumuna ilişkin deneyim ve düşünceleri metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Yoksulluk, yoksula yardım etme

Yazarın bir öğrenci ve ailesinin yaşadığı sorunu sahiplenerek kendisini çözüm bulma sorumluluğu altında hissettiği metinde toplumsal ilişkiler asli teması yoksulluk ve yoksula yardım etmek alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Başkalarının sorunlarına karşı duyarlı olup insanlara yardım etmeye çalışmak toplumsal bir sorumluluktur.

Anlayış: Bir Anadolu köyündeki yoksulluk ve çaresizliği gerçekçi bir dille ortaya koyan hikâye, genel olarak realist bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Görev yaptığı okuldaki bir öğrenci ve ailesinin içinde bulunduğu yoksulluk sorununa çözüm getirme arayışındaki öğretmenin tavrı ise sosyal idealizmle bağdaştırılabilir. Toplumda olması istenen davranışların ve yardımseverlik gibi evrensel değerlerin özendirildiği metinler eğitim kuramlarının öncelikleri açısından değerlendirildiklerinde daimîci kuramın içerik tercih alanına daha yakın konumlandırılabilir.

Metin: Yirmi Beş Kuruş (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Mustafa Özçelik

Konu: Metinde yerde buldukları parayı öğretmene vermek istemesine rağmen arkadaşları tarafından önce engellenen sonra da suçlanan bir çocuğun temize çıkarak yaşadığı gurur konu edinilmiştir.

Tema: Dürüstlük, iftira

Metinde dürüstlük asli tema olarak birey ve toplum ilişkileri bağlamında ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Dürüstlük er ya da geç karşılığını bulacak kıymetli bir erdemdir.

Anlayış: Bir babanın çocukken yaşadığı olay ve bu olayın hatırası olarak sakladığı para üzerinden oğluna dürüstlüğün değerini anlatmak istediği metinde sosyal ve ahlaki değerler bağlamında bir idealizmin varlığından söz etmek mümkündür. Değer aktarımının temel amaç olduğu ve toplumda idealleştirilen davranışların telkin edildiği metinleri eğitim kuramları açısından daimîciliğin ekseninde değerlendirmek mümkündür.

Metin: Sanat

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Faruk Nafiz Çamlıbel

Konu: Batıya yönelen sanat anlayışı ile Anadolu'ya yönelen, öze dönüş ülküsündeki sanat anlayışının karşılaştırılması metnin konusudur.

Tema: Sanat, millî kültür

Millî kültür, gelenek ve öze dönüş temalarıyla ortaya çıkan bir sanat anlayışı metnin ana teması hâline gelmiştir.

Ana Düşünce: Batı hayranı ve kendi değerlerine yabancılaşmış bir sanat anlayışı; millî kültür ve yerel değerlerden beslenen sanat anlayışından daha üstün değildir.

Anlayış: Millî benliğe dönme, yerel değerleri yüceltme ve Anadolu'ya yönelme arzusunadaki şair kültür-sanat alanında idealizme varan bir tavır sergilemektedir. Metinde yabancılaşmayı ve kendi değerlerinden uzaklaşmayı getirdiği gerekçesiyle Batılılaşma hareketleri etkisinde ortaya çıkan sanat anlayışı eleştirilmektedir. Bu doğrultuda şiiri eğitim kuramları açısından kültürel mirası koruma ve gelecek kuşaklara aktarma kaygısının ön plana çıktığı daimîci yaklaşımla paralel konumlandırmak mümkündür.

Metin: Mikro Minyatür

Metin Türü: Eleştiri

Yazar: Duru Özçelik

Konu: Metnin konusu çok küçük objeler üzerine yaptığı mikro minyatürlerle dikkat çeken bir sanatçının sıra dışı yeteneği ve hayranlık uyandıran sanatıdır.

Tema: Geleneksel sanatlar, millî kültür

Bir sanatçının yeteneği ve kendine has tarzıyla ulaştığı başarıyı anlatan metinde sanat ana teması; millî kültür, geleneksel sanatlar, kişisel gelişim, başarı ve özgünlük alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Yeteneklerini doğru kullanarak ve kendi tarzını yaratma başarısı gösteren yerli sanatçılarımız vardır.

Anlayış: Metinde özgünlüğü ve yeteneğiyle övgüye konu olan sanatçı geleneksel sanatlardan birini icra etmektedir. Millî kültürün sanat alanındaki birikiminden yararlanan ve bu birikime yeni değerler katma gayretinde olan bir sanatçının başarı öyküsü kültür sanat bağlamında bir idealizme işaret etmektedir. Kültürel mirası ve geçmişin birikimini yeni uyarlamalarla mevcut kuşaklara sunma örneği içeren metni eğitim kuramları açısından temel esasçılığa daha yakın konumlandırmak mümkündür.

Metin: Selimiye Camii

Metin Türü: Makale

Yazar: Ahmet Usal

Konu: Metnin konusu Mimar Sinan'ın ustalık eseri olan Selimiye Camisi'nin çeşitli özellikleri ve üstün nitelikleridir.

Tema: Geleneksel sanatlar, millî kültür

Metnin ana teması olan sanat millî kültür, ulusal gurur ve mimari alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Mimar Sinan'ın ustalık eseri Selimiye Camisi, teknik ve estetik alanlardaki üstün nitelikleriyle övgüye değer bir eserdir.

Anlayış: Nitelikleriyle kültür sanat alanındaki bir idealizmin yansıması olarak görülebilecek Selimiye Camisi metinde millî kültürün değerli bir parçası ve ulusal bir gurur kaynağı olarak işlenmiştir. Bu doğrultuda metni, idealleştirilen değerleri aktarmaya öncelik veren, kültürel mirası eğitimde önemli bir materyal veyahut ilham kaynağı olarak gören temel esasçı kuramın yakınında konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bir Kış Öyküsü (Dinleme - İzleme Metni)

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Sulhi Dölek

Konu: Soğuk bir kış gününde kavalı temel ihtiyaç olarak satmaya çalışan bir satıcının çevredekilerin alayları karşısında kaval çalarak herkesi etkilemesi ve kaval almaya ikna etmesi metnin konusudur.

Tema: Müziğin güzelliği, sanat ve yaşam

Geleneksel bir çalgının güzelliği ve insana hissettirdikleri üzerine inşa edilmiş metinde sanatın gerekliliği asli teması müziğin güzelliği ve millî çalgılar alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Sanat insana ruhsal doygunluk sağlayan temel bir ihtiyaçtır.

Anlayış: Müziğin insanların günlük problemlerini bile ortadan kaldırmaya yetecek büyüklü bir araç olarak sunulduğu metinde romantizm ve idealizmin etkisi hissedilmektedir. Sanat teması etrafında şekillenen ve değer aktarımını öncelik hâline getiren bir metni daimîci eğitim anlayışıyla paralel konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bir Baba / Bir Zihniyet (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Anı

Yazar: Bedri Rahmi Eyüboğlu

Konu: Oğlu resme ilgi duyan bir babanın takındığı yanlış tavrın anlatıldığı metinde, zaman içinde sanata bakışta yaşanan olumlu değişim konu olarak işlenmiştir.

Tema: Sanata saygı, kişisel gelişim

Sanat temasının idealist bir tavırla ele alındığı metinde sanata verilen değer başarı ve kişisel gelişim alt temaları eşliğinde işlenmiştir.

Ana Düşünce: Küçük yaşta sanata yönelen, ailesinden bu yönde destek gören ve gündelik kaygılardan sıyrılan insanlar başarılı olarak gerçek bir sanatçıya dönüşebilirler.

Anlayış: İdealist bir görünüm veren yazar, sanatla ilgilenmeyi kıymetsiz gören biriyle yaşadığı anısını paylaşarak toplum genelinde yaygın olan bu tavırdan rahatsızlığını dile getirmiştir. Metnin sonunda usta çırak ilişkisine vurgu yapılmış ve ustadan alınan mirasın üzerine kendinden

bir şeyler katarak yeni değerler yaratmanın gereğine dikkat çekilmiştir. İdealizmin ön plana çıktığı metinde belirginleşen güzel sanatlara yönelme, model alma ve geçmişten gelen birikimi üzerine yeni değerler katarak ileriye taşıma davranışları eğitim kuramları açısından daimîcilikle paralellik gösteren bir anlayışa işaret etmektedir.

Metin: Anadolu Uygarlıkları

Metin Türü: Şiir

Yazar/Şair: Günay Tulun

Konu: Anadolu'nun tarihi, kültürel ve coğrafi güzellikleri metnin konusudur.

Tema: Millî kültür, kültürel miras

Metinde millî kültür teması coğrafi bir paydada bütünleştirici bir dille ele alınmış ve Anadolu'daki binlerce yıllık uygarlık birikiminin ortaya çıkardığı özgün doku millî kültürün kaynağı olarak sunulmuştur.

Ana Düşünce: Tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapan Anadolu zengin bir mirasa sahiptir.

Anlayış: Şiirde uygarlıklar beşiği Anadolu; tarihî ve kültürel düzlemde sahip olduğu zenginlikle övülmekte ve coğrafi bir ideal hâline getirilmektedir. Bir varlık veya olgunun ideal hâline getirildiği metinleri eğitim kuramları açısından daimîciliğe daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Burada Dur

Metin Türü: Efsane

Yazar: Saim Sakaoğlu

Konu: Burdur şehrinin isminin ortaya çıkışıyla ilgili Anadolu'da anlatılan efsaneler metnin konusudur.

Tema: Millî Kültür, Anadolu efsaneleri, kültürel miras

Bir Anadolu şehrinin isminin ortaya çıkışıyla ilgili halk tarafından uydurulmuş efsanelerin anlatıldığı metinde millî kültür ana teması zaman ve mekan temasıyla ilişkili olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Şehir isimlerinin ortaya çıkışıyla ilgili efsaneler yaratmak Anadolu kültüründe yaygın görülen bir durumdur.

Anlayış: Fonetik benzerlikler üzerinden yaratılan şehir isimleriyle ilgili efsaneler türe özgü mistik atmosferi bozmama kaygısıyla olduğu gibi aktarılmıştır. Aynı isme yönelik farklı efsanelerin mevcudiyetinden söz edilen metinde realizme yakın bir çizgi söz konusudur. Ulusal değerlerin ve millî kültürün öğelerinin yeni nesillere aktarılmasını amaçlayan metin eğitim kuramları açısından bu amaca daha çok hizmet eden ve okula devamı içinde yaşanan dünyayı tanıyıp topluma ayak uydurmanın bir aracı olarak gören temel esaslılığın içerik tercih alanında konumlandırılabilir.

Metin: Ergenekon Destanı

(Bu metin 2008 tarihli ders kitabına yönelik bulgular başlığında incelenmiştir.)

Metin: Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler (Dinleme - İzleme Metni)

Metin Türü: Belgesel metin

Yazar: Mevcut değil

Konu: Türklerin yaşadığı farklı coğrafyalarda tarımla ilgili yüzyıllardır yaşatılan gelenekler, ritüeller ve inanışlar metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Millî kültür, tarımda inanış ve ritüeller

Orta Asya'dan Anadolu'ya farklı Türk topluluklarının tarımsal hayatla ilgili tercih ve alışkanlıklarının ortaya konulduğu metinde toplumsal inançlar ve dinî öğeler de yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu doğrultuda metinde millî kültür temasının tarımsal gelenekler ve dinî uygulamalar alt temalarıyla birlikte işlendiği söylenebilir.

Ana Düşünce: Türkler yaşamlarının önemli bir parçası olan tarımsal faaliyetleri çeşitli gelenek, inanç ve ritüellerle yoğurarak önemli bir kültürel zenginlik hâline getirmişlerdir.

Anlayış: Tarım alanında ortaya çıkan sembolik uygulamaların önemli bir kültürel zenginlik hâline dönüştüğü savı üzerine inşa edilen metinde millî kültür üzerine inşa edilen bir kültürel idealizmin varlığından söz etmek mümkündür. İnanç, dua, bereket, şükür gibi dinî motiflerin de yoğun biçimde kullanıldığı metinde kendine özgü nitelikleriyle ön plana çıkan bir kültürel mirası koruyup aktarma kaygısı ön plandadır. Bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel kodlarına uyum sağlamasını öncelik olarak gören bir anlayışı ihtiva eden bu tür metinler, amaç ve içerik yönünden temel esasçı anlayışla paralellik gösteren metinlerdir.

Metin: Anadolu Davulu (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Sohbet

Yazar: Mehmet Önder

Konu: Metinde davulun Türk toplumunun yaşamında edindiği yer konu olarak işlenmiştir. Yazar düğünden bayrama, edebiyattan spora pek çok alanda davulun gördüğü değere örnekler vererek metni bu konu etrafında inşa etmiştir.

Tema: Millî kültür, millî çalgılar

Davulun Türk toplumunun yaşamındaki yerini işleyen metinde millî kültür aslî teması millî çalgılar alt temasıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Türk toplumun yüzyıllar boyunca yaşamın pek çok alanına taşıdığı davul, Anadolu kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Anlayış: Millî kültürün değerli bir parçası olarak işlenmiş ulusal bir çalgıya dizilen övgüler yazardaki kültürel idealizmin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Geleneksel değerlerin yüceltildiği metinler, toplum tarafından kabul görmüş değer dünyasının ve kültürel mirasın muhafaza edilerek yeni kuşaklara aktarılmasını eğitimin önceliklerinden sayan temel esasçı anlayışa daha yakın bir yerde konumlandırılacak metinlerdir.

Metin: Kalbin Sesi

Metin Türü: Deneme

Yazar: Mustafa Kutlu

Konu: Modern dönem insanının eşyaya, tabiata, olaylara ve durumlara kısaca kendisini çevreleyen dünyaya bakışındaki olumsuz değişim metnin konusudur.

Tema: Geçmişe özlem, manevi değerler

Modern insanın varlık ve kavramlara bakışındaki değişimin yarattığı geçmişe özlem metnin asli temasıdır. Bu temayı millî kültür temasıyla ilişki olarak işleyen yazar yaşanan değişimden rahatsız olmakta ve eski değer dünyasının yücelterek anlatmaktadır.

Ana Düşünce: Manevi yönü zayıflayan insanlık geçmişten kendisine miras kalan güzelliklerin değerini bilmemektedir.

Anlayış: Yazar, modern dönemle birlikte insanlığın düşünce ve değer dünyasında yaşandığını ileri sürdüğü değişimden rahatsızdır. Dahası insanın farklılık, değişim ve dönüşüm arayışında olması bile onun için bir rahatsızlık kaynağıdır. Geleneksel değer dünyasının özlemini duyan yazarın kendi hayat anlayışı doğrultusunda sosyal ve ahlaki değerler bağlamında idealist bir tavır sergilediği söylenebilir. Yüceltilen kültürel miras ve toplumda idealleştirilen değerler metni daimîci eğitim anlayışının tercih alanına sokmaktadır.

Metin: Geçen Zaman

Metin Türü: Şiir

Yazar: Ziya Osman Saba

Konu: Şiirin konusu geçmişte kalan yaşanmışlıklara, insanlara ve çocukluğuna özlem duyan şairin içinde bulunduğu ruh hâlidir.

Tema: Varoluşsal kaygı/ölüm korkusu, geçmişe özlem

Şair hayatının geçip gitmesi ve ölüme, yokluğa yaklaşmanın bilinciyle varoluşsal bir kaygı içerisine girmiştir. Çocukluğunu ve geçmiş zamanlarda kalan güzel anları hatırlayarak hayatını anlamlandırmaya çalışan şair varoluşsal kaygı asli temasını ölüm korkusu ve geçmişe özlem temalarıyla birlikte işlemiştir.

Ana Düşünce: Ölüp yok olma düşüncesi, ömrü boyunca pek çok yaşanmışlığın içinde bulunan insanı kaygılandırmaktadır.

Anlayış: Ölüm karşısındaki çaresizliğin getirdiği kaygılar ve anlam arayışı metinde hâkim varoluşçu bir anlayışa işaret etmektedir. Zamanın hızla akması, yaşamın getirdiği değişim ve yaklaşan ölüm karşısında bir varoluşsal sancı olarak adlandırılabilir bir arayışın içine düşen şair; hatıralarına sarılarak varlığını anlamlandırmaya çalışmaktadır. Artık uzakta kalan geçmişin dünyası onun sığınabileceği bir idea hâline dönüşmüştür. Anlamını yaşamışlıklarında bulmaya çalışan şairin koruyup sürdürmek istediği benliği ve geçmişte kalan dünyanın maddi manevi değerlerine duyduğu özlem, metnin daimîci kuramın ilgi alanına daha yakın konumlandırmasını mümkün kılmaktadır.

Metin: Değirmende Döner Taşım

Metin Türü: Anı

Yazar: Sadık Yalsızuçanlar

Konu: Çocukluğunda yıllık buğdaylarını öğretmek için ailesiyle birlikte değirmene götüren ve burada konaklayan yazarın yıllar sonra o günlere dair hatırladıkları metnin konusudur.

Tema: Geçmişe özlem, çocukluğa özlem

Çocukluk döneminde ailesiyle birlikte geçirdiği günlerden bir anı aktaran yazar asli tema olarak geçmişe duyulan özlemi işlemiştir. Ayrıca çocukluğa, köy yaşamına ve aile sıcaklığına duyulan özlem de bu ana temanın beraberinde kullanılan alt temalardır.

Ana Düşünce: Çocukluk döneminin bir parçası olan köy yaşamını ve aile sıcaklığını hatırlamak insanı mutlu eder.

Anlayış: Geçmişe özlem temasının ön plana çıktığı metinde yazar aile sıcaklığının doyasıya hissedildiği, kırsal bir yaşam türünün hâkim olduğu çocukluk dönemini hatırlayarak aktarmaktan memnuniyet duymaktadır. Mutlu aile ortamına ve kırsal yaşamın kaynaştırıcı yapısına duyulan özlem sosyal ve manevi değerler bağlamında idealizme yaklaşan bir tavır ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda metni daimîci eğitim kuramının ilgi alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Satılık Ev (Dinleme Metni)

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Alphonse Dudet

Konu: Tek başına yaşadığı eve gönülden bağlı ihtiyar bir adamın evi satmak isteyen çocukları karşısında verdiği psikolojik mücadele ve yaşadığı yenilgi metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Mekânla bağ kurma, ayrılık

Yazar, evin baba için ifade ettiği anlama dikkat çekerken bu anlamı göremeyen veya görmek istemeyen çocukların hatalı tavırlarından yararlanmıştır. Bu doğrultuda evine veya bir mekâna duyulan bağıllık teması o mekândan koparılma alt temasıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: İnsanları uzun süre yaşadıkları ve derin bağlar kurdukları yerlerden koparmamak gerekir.

Anlayış: İnsan ve mekân arasındaki gönül bağı üzerine inşa edilen metinde ev, ihtiyar adamın yaşamla ve geçmişle olan bağlantı noktasıdır. En büyük korkusu bu bağı kaybetmek olan başkahraman, kendi değer dünyası ölçüsünde idealist biri olarak nitelendirilebilir. Evin babaları için taşıdığı anlamı görmezden gelen ve bir an önce onu satıp paraya çevirme arayışındaki çocukların tavrı yazar tarafından çıkarıcı ve bayağı bulunarak eleştirilmektedir. Manevi değerler bağlamında idealizmin hâkim olduğu metni eğitim kuramları açısından daimîciliğe daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bursa'da Zaman (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Şiir

Yazar: Ahmet Hamdi Tanpınar

Konu: Tarihî dokusu, mimari yapısı, doğal güzelliği ve geçmişten bugüne taşıdığı mistik atmosferiyle Bursa'nın şaire hissettirdikleri şiirin konudur.

Tema: Bursa'ya hayranlık, kültürel miras

Metinde bir Anadolu şehrine olan hayranlık onun tarihi, kültürel ve doğal dokusunun bir sentezi olarak ortaya çıkan güzelliğine dayandırılmaktadır. Yani şiirde kültürel miras kaynaklı bir şehre hayranlık teması işlenmiştir.

Ana Düşünce: Bursa, kendine özgü dokusuyla insanı derinden etkileyen özel ve güzel bir şehirdir.

Anlayış: Bursa'yı özel ve güzel yapan değerlerin sıralandığı metnin genelinde felsefî açıdan özcü bir yaklaşımın mevcudiyetinden söz edilebilir. Kendine özgü dokusuyla geçmişten bugüne kalan ve korunup yeni kuşaklara aktarılacak kültürel bir miras olarak işlenen Bursa şehrinin anlatımında kültürel idealizmin etkisi hissedilmektedir. Metni, bireyin içinde yaşadığı toplumla sosyal ve kültürel uyumunu sağlamaya öncelik veren ve bu yolda kültürel mirasın güzelliklerini yeni kuşakların eğitiminde yararlanılacak zengin kaynaklar olarak gören temel esasçı anlayışın içerik tercih alanı yakınlarında konumlandırmak mümkündür.

Metin: Yûnus Emre'nin Mezarları

Metin Türü: Söyleşi

Yazar: Nezihe Araz

Konu: Anadolu kültürünün önemli değerlerinden Yunus Emre'ye ait olduğu iddia edilen farklı mezarlar ve gerçek mezarın taşınması sırasında halkın gösterdiği yoğun ilgi metinde konu olarak işlenmiştir.

Tema: Yunus Emre sevgisi, millî kültür

Ders kitabını hazırlayanlar tarafından erdemler ana temasının içerisinde vefa alt temasıyla birlikte verilen bu metin, yapılan değerlendirme sonucu millî kültür asli teması kapsamında konumlandırılmıştır. Bu doğrultuda millî kültür ana temasının Yunus Emre sevgisi, geleneksel değerler ve Türk büyükleri temalarıyla ilişkili olarak ele alındığı söylenebilir.

Ana Düşünce: Yunus Emre; sanatı ve kişiliğiyle Anadolu insanının gönlünü kazanmış millî bir değerdir.

Anlayış: Bir tasavvuf şairinin Türk toplumu tarafından gördüğü saygıyı övgü dolu sözlerle anlatan yazar sosyal, kültürel ve ahlaki değerler bağlamında idealist bir görünüm vermektedir. Anadolu kültürünü ve millî değerleri kendilerine özgü nitelikleriyle tanııp aktarma arayışındaki metin, eğitim kuramları açısından geçmişin birikimlerini ve kültürel değerleri yeni nesillere aktararak toplumsal bozulmayı engelleme iddiasındaki temel esasçı anlayışla paralellik göstermektedir.

Metin: Güllü İncitme Gönül

Metin Türü: Şiir

Yazar: Bestami Yazgan

Konu: Erdemli bir insan olmaya ve doğru yaşamaya yönelik çeşitli tavsiyeler şiirin konusunu oluşturmaktadır. Bu tavsiyeler ağırlıklı olarak insanın çevresine ve kendisine zarar verecek tavırlardan uzak durması yönündedir.

Tema: Sevgi, hoşgörü

Erdemli olmak asli teması etrafında şekillenen metinde başkalarına zarar vermeden yaşamak, kırıncı olmamak, sevgi dolu olmak, hoş sözler söylemek, kibirlenmemek, şükürünü bilmek, tanrının buyruğu üzerine insanları incitmemek gibi alt temalar da yer almaktadır.

Ana Düşünce: İnsan çevresine karşı sevgi ve saygı dolu olmalı, başkalarını incitmeden yaşamalıdır.

Anlayış: İnsanlara sevgiyle yaşama, kırıncı olmama, kibirden kaçınma, şükürünü bilme ve tanrının buyruğu üzerine kulları incitmeme çağrısında bulunan metinde değer aktarımı çabası ön plandadır. Sosyal ve ahlaki değerler bağlamında idealizmin mevcudiyetinden söz edilebilecek metindeki anlayışı eğitim kuramları açısından insanı insan olarak iyileştirme iddiasındaki daimîci yaklaşımla bağdaştırmak mümkündür.

Metin: Emine Teyze'nin Çilek Reçeli

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Miyase Sertbarut

Konu: Yardımsever bir babanın kendisine reçel hediye eden yaşlı bir kadının maharetlerinden yararlanarak mahalledeki işsizlerin çalışabileceği bir reçel üretim tesisi kurması metne konu edilmiştir. Baba hikâyenin sonunda çalıştığı işi bırakarak tesise müdür olmuştur.

Tema: Yardımseverlik, girişimcilik

Kendini başkalarına yardım etmeye adanmış babanın diğer insanları da sürece katarak tam bir dayanışma ortamı sağladığı metinde yardımseverlik teması bireysel bir yönelim olarak başlasa da toplumsal bir erdeme dönüşmüştür. Birlikte hareket etme ve girişimcilik bu temayı destekleyen alt temalardır.

Ana Düşünce: Yardımseverlik ve dayanışma ile maddi güçlükler aşılar, yaşam güzelleşir.

Anlayış: Yazarın babası, hiçbir karşılık beklemeden çevresindeki işsizlere iş bulmaya çalışmakta ve kendi yaşam kalitesinden bile ödün vermektedir. Bu özverinin ve dayanışmanın öykü sonunda ödüllendirildiği metni sosyal ve ahlaki değerler bağlamında idealist bir çizgide konumlandırmak mümkündür. Metin bu yönüyle daimî eğitim kuramının değer aktarımı ve insanı insan olarak iyileştirme arayışına uygun bir görünüm vermektedir.

Metin: Yürekdede İle Padişah (Dinleme Metni)

Metin Türü: Masal

Yazar: Cahit Zarifoğlu

Konu: Konakladıkları yere bir grup atlinin geldiğini gören yaşlı bir çiftin tanrı misafiri olarak gördükleri ve aralarındaki padişahı habersiz oldukları bu grubu iyi ağırlamak için ellerindeki her şeyi sunarak gönül kazanmaları metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Gönül zenginliği, dindar olmak

Hikâyede güzel ahlaklı, iyi bir insan olmak doğrudan dinî inanışla bağdaştırılmıştır. Dolayısıyla güzel ahlaklı olmak asli teması metinde dindar olmak, elindekiyle yetinmek, mala değer vermemek, Allah'ı memnun etmek gibi alt temalarla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: İyi niyetli, düşünceli, cömert, şükürünü bilen insanlar mutlu ve huzurlu bir hayat yaşarlar.

Anlayış: İslami öğretinin ve geleneksel değer dünyasının iyi insan tarifi üzerine şekillenen hikâyede buna paralel bir sosyal, ahlaki ve dinî idealizmin hâkimiyetinden söz etmek mümkündür. İyi insan yetiştirme idealinin ön plana çıktığı metinler daimî eğitim anlayışına daha yakın konumlandırılacak metinlerdir. Öte yandan bu amaçla aktarılan değer dünyasının evrensel değil yerel ve dinî eksende şekillendiği anlaşılmaktadır. Toplum kültürünü kuşaktan kuşağa aktarma kaygısının ön plana çıktığı bir metni bu doğrultuda temel esasçılıkla ilişkilendirmek de mümkündür.

Metin: Eşekle Tilki (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Fabl

Yazar: Asım Haliloğlu

Konu: Tilkinin hoş sözlerine kanarak kuyuya atlayan bir eşeğin acı sonu fabla konu edilmiştir.

Tema: Güzel söze kanma, kendini bilme

Değer aktarımının temel öncelik olduğu metinde güzel söze kanma ana teması tehlikelerine dikkat çekilen, kötü sonuçlara yol açan bir davranış olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Başkalarının hoş sözlerine kanarak gerçeklikten uzaklaşmanın sonu kötü olur.

Anlayış: Temsili bir olay üzerinden mesaj verilen metinde övgüye ve yalana kanmama teması ön plandadır. Kendini bilme ve realist olmanın öğütlendiği metinde bir yönüyle de doğru kişilik özelliklerine sahip olmanın önemine dikkat çeken idealist bir anlayışın varlığı söz konusudur. İnsana doğru kişilik özelliklerini ve istenilen ahlaki değerleri aktarmayı öncelik hâline getiren metinler eğitim kuramları açısından daimîciliğin tercih alanında daha yakın metinlerdir.

Metin: Bilge Adamın Yolu

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Aleiks Cebrera

Konu: Farklı toplumlardan farklı özelliklere sahip üç çocuğun bilgelik öğretene yaşlı bir adamın yanına varmak için işbirliği yaparak başarıya ulaşması metne konu edilmiştir.

Başlangıçta rekabet içinde olan üç çocuk işbirliği sayesinde farklılıklarını birer avantaja dönüştürerek hedefe birlikte ulaşırlar. Kör olduğu için çocukların farklılıklarını göremediğini söyleyen bilge adam hedefe birlikte ulaşan üç çocuğun da zaferi hak ettiğini belirtir. Ayrıca hikâyenin sonunda Çocuk Hakları Bildirisi'ne atıf yapılmaktadır.

Tema: Bireysel farklılıklar, işbirliği

Metinde asli tema olan bireysel farklılıklar, bir zenginlik ve güç kaynağı olarak görülmüştür. İşbirliği, dayanışma, beraberlik temaları bu asli temayı destekleyen ve bireysel farklılıkların avantaja dönüşmesini sağlayan alt temalar olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Bireysel farklılıklar birlik ve beraberlik ortamında bir avantaja dönüşen toplumsal zenginlik kaynağıdır.

Anlayış: Farklılıklara saygılı olmanın, işbirliğinin ve eşitliğin ön plana çıkarıldığı metinde sosyal ve ahlaki değerler bağlamında bir idealizmin mevcudiyetinden söz edilebilir. Topluma ve insan yaşamına dair evrensel bir değer çerçevesi çizme arayışındaki metinler eğitim kuramları açısından daimîci yaklaşımla daha yakından ilişkilendirilebilecek metinlerdir.

Metin: Aliya İzzetbegović ve Özgürlük Mücadelesi

Metin Türü: Biyografi

Yazar: Ahmet Turgut

Konu: Bosna-Hersek'in bağımsızlığını kazanma sürecinde hem siyasi hem de askerî bir kimlikle mücadeleye önderlik eden Aliyya İzzetbegović'in kişiliği metne konu olmuştur. Metinde Begović; özgürlüğe düşkün, mücadeleci, barışsever, insan haklarına saygılı, inançlı ve Osmanlı mirasçısı bir lider olarak betimlenmiştir.

Tema: Bağımsızlık, ulusal önderlik

Bosna halkına bağımsızlığını kazanma yolunda önderlik eden bir liderin belirgin kişilik özelliklerini aktaran metinde bağımsızlık asli teması önderlik, halkına adanmak, erdemli olmak alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Aliyya İzzetbegović Osmanlı bakiyesi olan halkının bağımsızlığı için mücadele etmiş inançlı ve örnek bir liderdir.

Anlayış: Hem evrensel hem de millî değerlerine bağlı özgürlükçü bir lider profilinin övgü dolu sözlerle aktarıldığı metinde siyasal idealizmin hâkimiyeti söz konusudur. Devlet adamı modeli idealize eden ve manevî değerleri yücelten metinler eğitim kuramları açısından daimîcilikle ilişkilendirilebilecek metinlerdir.

Metin: Özgürlük

Metin Türü: Şiir

Yazar: Cahit Külebi

Konu: Özgürlüğü temel ideal hâline getiren şairin rıhtımda bağlı gemilerden ve evlerde duran çocuklara dünyadaki her şeyi özgür bırakma isteği şiire konu olmuştur.

Tema: Özgürlük, yaşama sevinci

Özgürlük asli temasının işlendiği metin ders kitabında temel haklar ve özgürlükler çerçeve temasının altında yer almıştır. Şair mutlak özgürlüğü yaşamının temel gayesi olarak görmektedir ve bunu düşündükçe yaşama sevinciyle dolmaktadır.

Ana Düşünce: Mutlak özgürlük yaşamdaki en büyük ideal ve mutluluk kaynağıdır.

Anlayış: Şair dünyadaki her şeyi özgürlüğe kavuşturmanın arzusunu duymakta ve bunu gerçekleştirebilse büyük bir mutluluğa erişeceğini düşünmektedir. Sosyal idealizmin hâkim olduğu bu metni eğitim kuramları açısından evrensel değerlerin aktarımına öncelik veren daimîci yaklaşımın tercih alanına yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Burada Bülbül Ağlamış (Dinleme - İzleme Metni)

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Necati Güngör

Konu: Çocukluk yıllarında bir kuş yuvasındaki yavruları ele geçirmeye çalışırken yuvayı deviren ve bir yavrunun dereye düşüp annesinin gözleri önünde hayatını kaybetmesine neden olan yazarın yıllar boyu yaşadığı üzüntü metnin konusudur.

Tema: Vicdan, hayvanların yaşam hakkı

Annesinin tüm ilgisi ve nahif yetiştirme çabasına rağmen zaman zaman kendini yaşının getirdiği içgüdülere kaptırarak bahçedeki canlılara zarar veren çocuk, anne kuşun yavrusunun ölümünden duyduğu acıyı hissedince büyük bir pişmanlık ve üzüntü yaşamaya başlar. Bu doğrultuda vicdan azabı asli teması metinde hayvanlarla kurulan empati ve hayvan sevgisiyle birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Başka canlılara zarar vermek insanın vicdanında derin yaralar açar.

Anlayış: Yaptığı hatanın üzüntüsünü yıllar boyunca içinde taşıyan yazar bu olayı okuyucuya aktararak hem kendini biraz olsun rahatlatma hem de başkalarının benzer hatalardan uzak durmasını sağlama arayışındadır. Yazarın ahlaki idealizme yaklaşan bu tavrı iyi insan yetiştirme idealini merkeze alan daimîci eğitim anlayışıyla paralellik göstermektedir.

Metin: Haritada Bir Nokta (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Sait Faik Abasıyanık

Konu: Kendisine balık bağışlanması beklentisiyle bir kayıktaki ekibe yardım eden adama kayıktakiler tarafından yapılan haksızlığın yazarda yarattığı rahatsızlık ve yazma isteği hikayenin konusudur.

Tema: Adil olma, açgözlülük

Açgözlülüğe kapılarak sergilenen davranışın büyük bir rahatsızlık yarattığı yazar metinde açgözlülük ve haksızlığın çirkinliği üzerine inşa ettiği bir adalet kavramını asli tema olarak işlemiştir.

Ana Düşünce: Başkalarına yapılan haksızlık erdemli insanların vicdanında büyük rahatsızlık yaratır.

Anlayış: Sosyal ve ahlaki değerler bağlamında idealizmin hakim olduğu metni manevi değerlerin eğitiminin öncelikli amaçlardan olduğu daimîci yaklaşıma paralel konumlandırmak mümkündür.

4.6. 2019 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlere Yönelik İçerik İncelemesinden Elde Edilen Bulgular

2019 tarihli 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 40 metinden *Göç Destanı*, *Haritada Bir Nokta* ve *İmece* başlıklı 3'ü önceki kitaplarda da yer alan ve ilgili başlıklarda incelenmiş metinlerdir. Kalan 37 metne ait içerik incelemesinden elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

Metin: İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine

Metin Türü: Deneme

Yazar: Yusuf Çotuksöken

Konu: İyimserlik ve kötümserliğin insan yaşamına etkilerinin ele alındığı metinde yazar, bu ruh hâllerinin insan yaşamına etkilerini konu olarak işlemiştir.

Tema: İyimserlik ve kötümserlik, kişisel gelişim

Metin ders kitabında erdemler çerçeve teması altında yer almaktadır. Ancak içerik incelemesi sırasında, bireye doğru yaşamaya ve kendini geliştirmeye yönelik kazanım sağlama amacının ön plana çıktığı metni kişisel gelişim teması altında konumlandırmanın daha doğru olacağı değerlendirilmiştir.

Ana Düşünce: İyimserlik ve kötümserlik arasında bir denge bularak yaşamak gerekir.

Anlayış: Ölçülü oldukları sürece hem iyimserlerin hem de kötümserlerin insanlığa büyük katkılar sağladığına dikkat çeken yazar, tezlerini bireysel ve toplumsal fayda odaklı pragmatist bir anlayışla ortaya koymaktadır. Ayrıca metinde olaylar ve durumlar karşısındaki tüm yargıların koşullara göre değişebileceği kabulünden hareketle denge sağlayıcı farklı bakış açılarının gereğine dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda metindeki anlayışın eğitim kuramları açısından ilerlemeci yaklaşımla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Metin: Kaşığı

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Ömer Seyfettin

Konu: Kendi kabahatini masum kardeşinin üzerine atan bir çocuğun kardeşinin hastalanıp ölmesiyle sonuçlanan süreç boyunca yaşadığı vicdan azabı ve pişmanlık metnin konusudur.

Tema: Vicdan azabı, iftira

Yalan söylemenin büyük bir felaketle sonuçlandığı metinde vicdan azabı ön plana çıkarılmış ve metnin asli teması hâline getirilmiştir. Bu tema dürüstlük, iftira, aile gibi alt temalarla birlikte ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Yalan söylemek, iftira atmak çok kötü sonuçlara ve dayanılması güç bir vicdan azabına yol açabilir.

Anlayış: Metinde yazar, büyük bir vicdan azabı duyan ve hayatı boyunca attığı iftiranın yüküyle yaşamak zorunda kalan bir çocuğun dramı üzerinden değer aktarımı yapma gayesindedir. Yalan söylemenin kötülüğü üzerine kurulu metinde ahlaki değerler bağlamında bir idealizmin mevcudiyetinden söz edilebilir. Evrensel değerleri aktararak erdemli bireyler yetiştirme amacındaki metinler eğitim kuramları açısından daimiciliğin öncelikleriyle daha yakından ilişkilendirilebilecek metinlerdir.

Metin: İnsanla Güzel

Metin Türü: Şiir

Yazar: İlhan Geçer

Konu: Varlığıyla dünyadaki güzellikleri anlamlı kıldığı kabul edilen insanlığa yönelik sevgi ve anlayış içinde olma çağrısı şiirin konusudur.

Tema: İnsan sevgisi, birlikte yaşam

İnsanın varoluşa anlam kazandıran yönüne dikkat çekilen metinde bu yönün ortaya çıkaracağı sevgi ve anlayış asli tema olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: İnsan dünyadaki güzellikleri anlamlandıran rolünün farkına varmalı ve bu güzelliklere uygun yaşamalıdır.

Anlayış: Şairin insanı dünyadaki tüm güzellikleri anlamlı kılan bir odak olarak kabul etmesi antroposantrizme yakınsayan bir tavra işaret ederken ana düşünce dikkate alındığında metinde hümanizmin yanında sosyal ve ahlaki değerler bağlamında bir idealizmin de varlığından söz etmek mümkündür. Erdemli insan olma motivasyonu yaratmayı ve evrensel ahlakı hâkim kılmayı hedefleyen metinler daimîci eğitim anlayışının öncelikleriyle daha yakından ilişkilendirilebilecek metinlerdir.

Metin: Kedi ile Fare (Dinleme - İzleme Metni)

Metin Türü: Fabl

Yazar: Beydeba

Konu: Bir zaruret anında can düşmanı kediye yardım ederek onun hayatını kurtaran farenin kediden gelen yakın dost olma teklifini doğalarına aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmesi metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Dostluk ve düşmanlık, faydacılık

İnsan ilişkilerine dostluk ve düşmanlık özelinde belirli bir çerçeve çizme çabasındaki yazar asli tema olarak ele aldığı bu iki kavramı faydacılık ve ölçülülük alt temalarıyla birlikte işlemiştir.

Ana Düşünce: İnsan ölçüyü kaçırmamak koşuluyla gerektiğinde düşmanlarıyla bile işbirliği yapabilir.

Anlayış: Yazar, hikâyede doğru olarak sunulan davranışlar faydacı bir anlayışa işaret ederken yaşama ve toplumsal ilişkilere dair bir ideal çerçeve çizme iddiasındadır. Buradan hareketle sosyal ilişkilerde pragmatizme eğilimli bir idealist tavrın varlığından söz edilebilir. Bu doğrultuda metni doğaya, insana ve topluma dair birtakım değişmez gerçeklerin olduğu ön kabulünden hareketle bu gerçekleri insana aktararak onu daha yetkin bir hâle getirmeyi amaç edinen daimîci yaklaşımla paralel konumlandırmak mümkündür.

Metin: Ayaz'ın Definesi (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Mevlana

Konu: Zekâsı ve karakteri Gazneli Mahmut tarafından çok beğenildiğinden saraya alınan Ayaz isimli bir köylünün kibre kapılıp aslını unutmamak için aldığı ibretlik tedbir öykünün konusudur.

Tema: Alçakgönüllülük, aslını unutmamak

Bir köylünün örnek karakterinin ve kibre kapılmamak için bulduğu çözümün anlatıldığı metinde alçakgönüllülük asli teması kendini bilmek ve aslını unutmamak temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Karakterli insanlar kibre kapılıp değersizleşmezler.

Anlayış: Alçakgönüllülük ve aslını unutmamanın en değerli hazine olarak sunulduğu metinde ahlaki değerler bağlamında bir idealizmin mevcudiyetinden söz edilebilir. Aslını unutmamanın ve erdemli yaşamanın ana tema olduğu metinlerin daimîci yaklaşımın tercih alanında daha çok ilgi göreceğini söylemek mümkündür.

Metin: Bayrağımızın Altında

Metin Türü: Anı

Yazar: Halide Edip Adıvar

Konu: Yaşadığı yerler düşman tarafından işgal edildiği için defalarca göç etmek zorunda kalan Hatice Nine'nin nihayetinde kurtarılan vatan topraklarına kavuşması ve bayrağının altında ölecek olma düşüncesiyle huzur bulması metnin konusudur.

Tema: Bayrak sevgisi, ulusal bilinç

Yıllar boyunca savaşın acı yüzünü görmüş ve yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalmış yaşlı bir kadının gözünde bayrağın temsil ettiği değerler; metindeki asli tema olan bayrak sevgisinin bağımsızlık, millî kurtuluş, ulusal bilinç ve güven temalarıyla birlikte işlendiğine işaret etmektedir.

Ana Düşünce: Savaş yıllarında büyük acılar çeken Türk insanı, kurtuluşun ve bağımsızlığın sembolü olan bayrağının değerini iyi bilmektedir.

Anlayış: Ulusal bağımsızlık ve millî kurtuluş temalarının vücuda getirdiği bayrağa olan sevgi metindeki siyasal idealizmin göstergelerinden biridir. Toplumun idealleri doğrultusunda düşünce ve değer aktarımının yapıldığı, millî bir bilinç oluşturma gayesindeki metinleri eğitim kuramları açısından bireyi her şeyden önce içerisinde yaşadığı toplumun bir ögesi olarak gören ve ona bu yönde şekil vermeyi uygun gören temel esasçı yaklaşımla ilişkilendirmek mümkündür.

Metin: Atatürk ve Müzik

Metin Türü: Makale

Yazar: Seda Bayındır Uluskan

Konu: Müziğin Atatürk'ün sosyal, siyasal ve kişisel yaşamındaki yeri metnin konusudur.

Atatürk'ün müziğe olan ilgi ve sevgisinin çeşitli örneklerle ortaya koyulduğu metinde müzik alanındaki gelişmeler Türk inkılabının bir uzantısı olarak ele alınmıştır. Ayrıca metinde Atatürk'ün müziği kültür sanat alanında evrensel değerler yaratılmasına olanak verecek önemli bir enstrüman olarak gördüğüne de dikkat çekilmiş, Türk müziğinin gelişmesi için Atatürk'ün gösterdiği çabadan çeşitli örnekler verilmiştir.

Tema: Atatürk, müzik

Metinde Atatürk aslı teması onun müziğe olan ilgi ve sevgisi ile birlikte işlenmiştir. Yani kültür sanat alt temasıyla desteklenen bir Atatürk teması söz konusudur.

Ana Düşünce: Atatürk müziği çok sevmiş ve onu sosyal kültürel alandaki yükselişin önemli bir aracı olarak görmüştür.

Anlayış: Atatürk'ün kişisel olarak müziğe duyduğu ilgiyi ortaya koyan yazar aynı zamanda onun sosyal ve siyasal alandaki gelişmeleri kültür sanat alanında gerçekleşecek bir atılımla destekleme çabasından da söz etmiştir. Atatürk'ün örnek bir inkılapçı devlet adamı olarak gösterildiği metinde ön plana çıkan siyasal idealizmin yanında kültürel idealizmin varlığından da söz edilebilir. Sanat sevgisi aşılama amaçlayan ve idealizmin hâkim olduğu bu tür metinler, eğitim kuramları açısından daimîciliğin ilgi alanına daha yakın metinlerdir.

Metin: Kınalı Ali'nin Mektubu

Metin Türü: Hikâye/Mektup

Yazar: Kınalı Ali - Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi

Konu: Metnin konusu askere gönderilirken vatana kurban olduğu düşüncesiyle annesi tarafından başına kına yakılan bir gencin savaş sırasında kendini vatan uğruna feda etmesidir.

Tema: Vatan sevgisi, şehitlik

Vatan sevgisi aslı teması metinde şehitlik, kendini vatan uğruna feda etme, sevdiklerini vatan feda etme temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Türk insanı vatanını kurtarmak için en sevdiği insanları ve kendi canını feda etmiştir.

Anlayış: Vatan toprağının uğruna her şeyin feda edileceği bir kutsal olarak işlendiği metinde geleneksel değer dünyasının ve adanmışlığın yüceltildiği bir ahlaki idealizmin varlığından söz edilebilir. Bu ahlaki idealizm kendisiyle paralel bir siyasal idealizmle de desteklenmiştir. Toplumun menfaatleri doğrultusunda belirli çerçevedeki değer dünyasını aşılama gayesi taşıyan idealizmin hâkim olduğu metinleri, eğitim kuramları açısından temel esaslılığın içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Atatürk'ü Gördüm (Dinleme / İzleme Metni)

Metin Türü: Anı

Yazar: Muzaffer İzgü

Konu: Çocukluk yıllarında Atatürk'ün bulundukları şehre geleceğini öğrenen yazar ve ailesinin Atatürk'ü görmekten duydukları heyecan ve mutluluk metnin konusudur. Çocukluk çağındaki yazarın bu duygularla karışık gözlemleri, ziyaretin Hatay meselesinin gündemde olduğu günlerde sağlığıyla ilgili haberlerin aleyhte kullanılmasını engellemek amacıyla Atatürk'ün 1938 yılında gerçekleştirdiği Çukurova ziyareti kapsamında yapıldığına işaret etmektedir.

Tema: Atatürk, çocukta Atatürk sevgisi

Bir çocuğun Atatürk'e olan sevgisini birinci ağızından aktaran yazar metinde Atatürk asli temasını Atatürk sevgisi ve çocuklarda Atatürk sevgisi alt temalarıyla birlikte işlemiştir.

Ana Düşünce: Atatürk Türk milleti için yaptıklarıyla tüm toplumun ve özellikle çocukların sevgisini kazanmıştır.

Anlayış: Millî Mücadele'nin başkomutanı ve cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e duyulan sevgi etrafında şekillenen metinde siyasal idealizmin varlığından söz etmek mümkündür. Millî ve manevi değerlerin aktarımını ön planda tutan siyasal idealizme yakın bir metni eğitim kuramları açısından temel esasçı anlayışla paralel konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Şiir

Yazar: Arif Nihat Asya

Konu: Şair metinde ülkesi için savaşıp hayatlarını kaybetmiş ismi dahi bilinmeyen askerlerin hatırası karşısında toplumdan beklediği saygı ve minneti konu hâline getirmiştir. Şehitliğin en yüce konum olarak işaret edildiği şiirde meçhul asker söylemi ve samimiyetsiz bulunan bazı saygı gösterileri eleştirilmektedir.

Tema: Şehitlik, şehide saygı ve minnet

Ana teması şehitlik olan şiirde ülkeyi koruma uğruna hayatını verenlerin hatırasına saygı gösterme ve şehitlere olan minnetini dile getirme arzusu ön plana çıkmaktadır.

Ana Düşünce: Büyük mücadeleler vererek ülke uğruna şehit olan askerler saygının da en büyüğünü hak etmektedir.

Anlayış: Şehitlik kavramının yüceltildiği şiir; bütünüyle geleneksel değer dünyasının sosyal, ahlaki ve dinî motifleriyle donatılmıştır. Şairin bu değer dünyası çerçevesinde idealizme yaklaşan tavrı eğitim kuramları açısından kültürel mirasla birlikte toplumun beklentileri doğrultusunda belirli bir fikrî eğilime göre şekillenen değerler kümesinin aktarımını doğal bulan temel esasçı yaklaşımla paralellik göstermektedir.

Metin: Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar

Metin Türü: Köşe yazısı

Yazar: Ali Murat Kırık

Konu: İnternet tabanlı teknolojilerin insan hayatında daha fazla yer tutmaya başlamasıyla ortaya çıkan ve artık hastalık olarak kabul edilen psikososyal bozukluklar metne konu edilmiştir.

Tema: Bilim ve teknoloji, bağımlılık

İnternet tabanlı bilgi, iletişim ve eğlence teknolojilerinin bilinçsiz kullanımının yarattığı tehlikelerin ele alındığı metinde teknoloji bağımlılığı ana teması sağlık alt temasıyla ilişkili olarak ele alınmıştır.

Ana Düşünce: İnternet ve akıllı cihazların bilinçsiz kullanımının insan sağlığına verdiği zararlara karşı çeşitli önlemler alınmalıdır.

Anlayış: Güncel bir sorunun ele alındığı metinde teknolojik olanakların yanlış kullanımının olumsuz sonuçları üzerine odaklanılmış ve bir zarar analizi yapılarak var olan problemin çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur. Problem çözme esaslı bu pragmatist yaklaşım eğitim kuramları açısından ilerlemeciliğin toplumun güncel sorunlarına çözüm getirme arayışıyla paralellik göstermektedir.

Metin: Simit ve Peynirle Bilim İnsanı Öyküleri

Metin Türü: Çizgi roman / biyografi

Yazar: Bilgin Ersözlü

Konu: Nobel ödüllü Türk bilim insanı Aziz Sancar'ın Mardin'den Amerika'ya uzanan yaşamı ve başarı öyküsü metin konusudur.

Tema: Bilim, ulusal gurur

Bir Türk bilim insanının başarı öyküsünün anlatıldığı metinde bilim ve teknoloji teması ulusal gurur, bireysel gelişim, araştırmacılık ve çalışkanlık alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Aziz Sancar, araştırmacı kişiliği ve çalışkanlığıyla büyük başarılarla imza atarak Türk toplumu için gurur ve ilham kaynağı olmuştur.

Anlayış: Bir köy çocuğunun herkese örnek olacak başarı öyküsünün anlatıldığı metinde çalışkanlık, merak ve azim üzerine inşa edilen bir başarı ideali ulusal gururla birlikte ön plana çıkarılmıştır. Bu tematik yapı, idealizmin etkisindeki metni eğitim kuramları açısından disiplinli bir şekilde çalışarak başarıya ulaşmayı temel alan ve kendini gerçekleştiren bireyin topluma en büyük katkıyı sağlayacağını savunan daimicilikle ilişkilendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Metin: Parktaki Bilim

Metin Türü: Makale

Yazar: Yasemin Şahin

Konu: Günlük yaşamda, parklarda sıklıkla karşılaşılan ve genellikle eğlence yönüne odaklanılan salıncak, kaydırak, tahterevalli gibi oyuncakların çalışma prensiplerinin anlaşılmasına yönelik tespitler metnin konusudur.

Tema: Bilim ve gündelik hayat, bilimsel düşünme

Günlük hayatta karşılaşılan basit araç ve oyuncakların çalışma prensiplerinin açıklandığı metinde bilim ve teknoloji ana teması gözlemcilik, bilimsel düşünme ve fizik kuralları gibi alt temalarla birlikte ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Bilimsel gözle bakıldığında basit düzeneklerin oluşturduğu oyuncaklarda bile fiziğin bazı temel ilkeleri tespit edilebilir.

Anlayış: Günlük yaşamda karşılaşılan ve eğlence yönüyle ön plana çıkan basit düzenekleri kendi amacı doğrultusunda birtakım fiziksel prensipleri öğretmek amacıyla kullanan yazarın metni pragmatist sayılabilecek bir yaklaşımla kurduğu söylenebilir. Bireyin ilgi ve istekleri doğrultusunda bir öğrenme sürecinin dizayn edilmeye çalışıldığı metni, eğitimi hayatın kendisi olarak gören ve yaparak, yaşayarak öğrenmeyi esas alan ilerlemeci eğitim kuramıyla bağdaştırmak mümkündür.

Metin: Uzak Giysileri (Dinleme-İzleme Metni)

Metin Türü: Roman

Yazar: Canan Tan

Konu: Uzak kampına katılan bir grup çocuğun uzak giysilerinin yapısı ve işleviyle ilgili öğrendikleri temel bilgiler metnin konusudur.

Tema: Bilim ve teknoloji, doğa ve evren

İnsanların değişen ihtiyaçlarına cevap veren teknolojik bir icadın çeşitli yönleriyle ayrıntılı bir şekilde tanıtıldığı metinde bilim ve teknoloji asli teması, insan ve evren alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Uzak giysileri astronotların uzayda zarar görmeden kalabilmelerini sağlayan son derece teknolojik ve işlevsel eşyalardır.

Anlayış: Bilimin imkânlarını kullanarak geliştirilen teknolojik araçların insanlığı bir dönem hayali bile mümkün olmayan bir gerçekliğe taşıyabileceğini örneklendiren metinde pozitivizmle birlikte gelen bir pragmatizmin varlığından söz etmek mümkündür. Metni insanlığın sürekli değişip ilerlediği gerçeğini merkeze alan ve bu doğrultuda eğitim içeriklerinin de çağdaş gereksinimlere karşılık verecek biçimde düzenlenmesi gerektiğini savunan ilerlemeci yaklaşımın tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Eski Çağlardan Beri Dişlerimize Çok İyi Baktık (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Makale

Yazar: Bilge Nur Karagöz

Konu: İnsanlığın eski çağlardan beri diş sağlığına verdiği önem ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği gelişmeler metnin konusudur.

Tema: Sağlık, bilim

Diş bakımı için geliştirilen malzemelerden ve diş hekimliğinin ortaya çıkışından söz edilen metinde sağlık teması bilim ve uygarlık tarihi temalarıyla ilişkili olarak ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Diş sağlığı tarih boyunca insanlığın önceliklerinden biri olmuştur.

Anlayış: Diş sağlığı özelinde insan sağlığını korumak için gösterilen çaba ve gelişmeye yer verilen metin bilimsel eksende faydacı bir yaklaşımla oluşturulmuştur. Yaşamı kolaylaştıran bilimsel gelişmelerin ele alındığı bir metnin eğitim kuramları açısından ilerlemeci kuramın ilgi ve tercih alanına daha yakın olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Metin: Kaldırımlar

Metin Türü: Şiir

Yazar: Necip Fazıl Kısakürek

Konu: Gece vakti tek başına sokakta gezen şairin yalnızlığın verdiği karamsar ruh hâliyle içinden geçirdikleri metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Yalnızlık, içine kapanma

Bu şiirde söz konusu olan yalnızlık alışıldık sosyal eğilimlerin aksine şikâyet edilen, bitmesi istenen bir durum değil, toplumdan ve günlük yaşamdan uzaklaşmak isteyen şairin kendi tercihi olarak sunulmaktadır.

Ana Düşünce: Toplumdan ve günlük yaşamdan uzaklaşmak isteyen insanlar yalnızlığa yönelirler.

Anlayış: Şair içinde bulunduğu hâli benimsemiş ve yalnızlığı adeta bir idea hâline getirerek onunla barışmıştır. Bir anlamda sosyal idealizmin yerine birey idealizmini koymuştur. İnsanın kendi içine yöneldiği; bir varlık, durum veya düşüncenin ideal hâline getirilip yüceltildiği metinler daimîci eğitim anlayışında daha çok tercih edilen metinlerdir.

Metin: Portakal

Metin Türü: Anı

Yazar: Mustafa Çiftçi

Konu: Bir Anadolu köyündeki fakir ailesinin yanından ayrılarak yatılı okulda kalmaya başlayan yazarın burada tanıdığı portakalın tadı ve kokusuyla ailesine olan sevgisi arasında bağ kurmasıdır.

Tema: Aile sevgisi, çocukluğa özlem

Yazar yoksulluk içinde geçen çocukluğundan hatıralarına yer verdiği bu metinde geleneksel aile yapısının tüm güçlüklerle rağmen korunan sıcaklığını ön plana çıkarmış ve günlere olan özlemini dışa vurarak aile sevgisini ana tema hâline getirmiştir.

Ana Düşünce: Çocukluk yaşantıları, insanın benliğinde iz bırakan hatıralara dönüşür.

Anlayış: Kırsal yaşamın ve yoksulluğun tüm güçlüklerine rağmen yazar, geçmişi büyük bir samimiyet ve özlemle anmaktadır. Geleneksel aile yapısının ve sevgi dolu, sıcak aile ortamının bir idea hâline dönüştürüldüğü metin; bireyin duygusal yönüne, geleneksel değerlere ve kültürel mirasa olan tutumuyla daimîci eğitim anlayışının tercih alanına daha yakın bir görünüm vermektedir.

Metin: Dilimiz Kuşatma Altında

Metin Türü: Köşe yazısı (fıkra)

Yazar: Deniz Banoğlu

Konu: Küreselleşmenin etkisiyle hız kazanan Türkçedeki yabancı unsur artışının toplumdaki yansımaları ve olası sonuçları metnin konusudur.

Tema: Dil bilinci, Türkçe sevgisi

Toplumda bir ana dili bilinci geliştirmeyi amaçlayan yazar Türkçeyi korumak ana temasını millî kültür, millî bilinç, ulusal kimlik ve popüler kültür gibi alt temalarla birlikte işlemiştir.

Ana Düşünce: Popüler kültürün etkisinde kalıp Türkçenin yabancı dillere ait öğeler tarafından işgal edilmesine mahal verilmemelidir.

Anlayış: Metindeki önceliği ana dilinin ve millî kültürün korunması olan yazarın tavrı dil idealizminin yanında sosyal ve siyasal idealizmle de bağdaştırılabilir. Belirli bir değer muhafaza edilmesi kaygısını taşıyan idealizmin ön plana çıktığı metinlerin eğitim kuramları açısından daimîci anlayışa daha yakın olduğu söylenebilir.

Metin: Karanlığın Rengi Beyaz (Dinleme - İzleme Metni)

Metin Türü: Biyografi

Yazar: Kerim Altınok - Selim Altınok

Konu: Görme engelli iki kardeşin eğitim hayatları boyunca yaşadıkları güçlükler, bu güçlüklerle başa çıkma mücadeleleri ve azimle verdikleri mücadelenin sonunda elde ettikleri başarı metnin konusudur.

Tema: Azim, başarı

Engelli bireylerinin eğitim hayatları boyunca karşılaştıkları olumsuzlukları toplum tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayan ve dezavantajlı bireylerin potansiyellerinin ortaya çıkarılmasının yarattığı güzel sonuçları ortaya koyan metinde azim ve başarı temaları engelli yaşam, fırsat eşitliği, toplum hayatı gibi alt temalarla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Engelli bireyler imkân bulup azmettiklerinde büyük başarıya ulaşabilirler.

Anlayış: Görme engelli iki kardeşin hem bireysel çabaları hem de çevre tarafından kendilerine sunulan imkânlar sayesinde başarıya ulaştıkları metinde sosyal ve bireysel eksenide idealist bir çağrının varlığından söz edilebilir. Bunun yanında ihtiyaçlar doğrultusunda çocukların aile ortamlarından ayrılarak kendilerini gerçekleştirmelerini mümkün kılan bir okul ortamına yerleştirilmeleri kısmen faydacı bir eğilimin de varlığına işaret etmektedir. İki kardeşin sürekli işbirliği içinde öğrendikleri, bireysel ihtiyaçlara göre düzenlenmiş bir eğitim ortamı ilerlemeci anlayışın yöntem ve tercihlerine uygun bir görünüm vermektedir.

Metin: Masal Ağacı (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Öykü

Yazar: Gülten Dayıoğlu

Konu: Metinde deniz kenarında vakit geçiren bir grup insanın kumlar üzerinde el birliğiyle ortaya çıkardıkları ağaç figürünün güzelliği ve bunu bozan savaş gemileri sonrasında aynı güzelliği tekrar yaratma çabaları anlatılmaktadır.

Tema: El birliği ve uyum, evrensel barış

Metinde uyum içinde hareket etme ve bir güzelliği birlikte yaratmanın mutluluğu ön plana çıkarılarak tema hâline getirilmiştir.

Ana Düşünce: Birlikte uyum içinde hareket ederek mutluluğa ulaşmak mümkündür.

Anlayış: Birbirini hiç tanımayan insanların uyum içinde çalışarak ortaya çıkardığı ağaç figürünün güzelliğini ve bunun yarattığı mutluluğu aktaran yazar, metnin tümüne yayılan sembolizm eşliğinde dünya ve insanlığa dair içinde beslediği idealizmi ortaya koymuştur. Kumsaldaki güzelliği yaratan insanlar, savaş gemilerinin dev dalgalarının ağacı darmadağın etmesi karşısında büyük bir hayal kırıklığı yaşasa da hızlıca bu durumun etkisinden çıkmakta ve tekrar aynı güzelliği inşa etme çabasıyla işe koyulmaktadır. Sosyal idealizmin hâkim olduğu bu metni eğitim kuramları açısından iyi insan yetiştirmeyi ve birlikte yaratılan uygarlık mirasını koruyup geliştirerek ileriye taşımayı öncelikli amaç kabul eden daimîci yaklaşımla paralel konumlandırmak mümkündür.

Metin: Eşref Saat

Metin Türü: Sohbet

Yazar: Şevket Rado

Konu: İnsanların işlerinin yolunda gittiği, sorunların çözüldüğü zamanlara işaret eden eşref saat kavramının insan yaşamındaki yeri ve bu zaman dilimini daha sık ortaya çıkarmanın yolları metinde konu olarak işlenmiştir.

Tema: Zamanlama, insan ilişkileri

Yaşamı kolaylaştırıp güzelleştirmenin anahtarı olarak doğru zamanı yakalamaya işaret eden yazar metinde zaman temasını birey ve toplum yaşamıyla ilişkili olarak ele almıştır.

Ana Düşünce: Olumlu düşünceler, ince davranışlar ve doğru zamanlamayla işleri kolaylaştırıp yaşamı güzelleştirmek mümkündür.

Anlayış: İnsan yaşamında ve sosyal ilişkilerde sorunları ortadan kaldırmanın çözümünü doğru zamanı kollamak veya yaratmakta bulan yazarın sosyal idealizme yaklaşan bir tavır içerisinde olduğu kabul edilebilir. İnsana yaşama ve topluma dair birtakım doğruları, köklü bilgileri aktarma iddiasındaki metinler eğitim kuramları açısından daimîci yaklaşımla bağdaştırılabilir.

Metin: Türkiye

Metin Türü: Şiir

Yazar: Atilla İlhan

Konu: Doğal güzellikleri, coğrafi özellikleri ve tarihi-kültürel dokusuyla Türkiye'nin şairde yarattığı sevgi ve hayranlık şiirin konusudur.

Tema: Türkiye sevgisi, ulusal değerler

Şiirde asli tema olan vatan sevgisi Türkiye'nin sahip olduğu zenginlik ve güzellikler ile anlam ve değerini millette bulan kültürel miras üzerine inşa edilmiş bir vatan sevgisidir. Bu doğrultuda metinde coğrafi öğelerin yanında bayrak, silah, savaş, şehitlik, cami ve ezan gibi geleneksel motiflerden yararlanılmıştır.

Ana Düşünce: Türkiye; doğal güzellikleri, kültürel zenginliği ve toplum benliğinde bulduğu karşılıkla gönülden sevilen bir ülkedir.

Anlayış: Üzerinde yaşadığı ülkeye büyük bir hayranlık ve sevgi duyduğunu dile getiren şair Türkiye'ye olan bağlılığını sosyal ve siyasal idealizme yaklaşan bir tavırla ortaya koymaktadır. Toplumun beklentileri doğrultusunda bir varlık, olgu veya düşüncenin yüceltilip ideal hâline getirildiği metinler temel esasçı eğitim anlayışına daha yakın metinlerdir.

Metin: Peri Bacaları

Metin Türü: Gezi yazısı

Yazar: Yaşar Kemal

Konu: Göreme'ye giderek peri bacalarının bulunduğu bölgeyi gezen yazarın izlenimleri ve peri bacalarının ortaya çıkışına dair anlatılan bir efsane metnin konunu oluşturmaktadır.

Tema: Yurdun güzellikleri, kültürel miras

Metinde Türkiye'deki doğal güzelliklerden peri bacaları anlatılmış ve bunlara dair bir efsaneye de yer verilmiştir. Bu doğrultuda doğal güzellikler asli temasının yurt ve kültürel miras temalarıyla ilişkili olarak ele alındığı söylenebilir.

Ana Düşünce: İlginç yapıları ve etkileyici görüntüleriyle efsanelere konu olan peribacaları görülmeye değer güzelliكتedir.

Anlayış: Yazar metinde bir yeri, onu özel yapan nitelikleriyle tanıtmış ve peribacalarının kendisinde bıraktığı etkiyi aktarırken gerçeküstü öğelerin yanında kültürel mirasın zenginliklerinden de yararlanma yoluna gitmiştir. Mantıksal esasiciliğe yaklaşan bu tavır metni eğitim kuramları açısından da esasiciliğin içerik tercih alanına daha yakın konumlandırmayı mümkün kılmaktadır.

Metin: Robinson Crusoe (Dinleme / İzleme Metni)

Metin Türü: Roman

Yazar: Daniel Defoe

Konu: Bulunduğu gemi fırtınaya yakalanarak batınca ıssız bir adada tek başına yaşamak zorunda kalan bir adamın hayatta kalma mücadelesi metnin konusudur.

Tema: Güçlüklerle mücadele, çevreye uyum

Romanın ilk bölümlerinden alınan metin, kahramanın hem fırtına anı, hem de fırtına sonrası ıssız adada verdiği mücadele etrafında şekillenmiştir. Bu doğrultuda metnin asli temasının mücadele, bunu destekleyen alt temaların koşullara uyum ve yalnızlık olduğu söylenebilir.

Ana Düşünce: İnsan çok zorlayıcı koşullarla karşılaşsa da mücadeleyi bırakmamalıdır.

Anlayış: İçinde bulunduğu koşulları iyi analiz ederek bireysel mücadelesi sayesinde yaşama tutunan bir adamın anlatıları üzerine inşa edilen metinde realizmin etkilerinden söz etmek mümkündür. Problem çözme, uyum sağlama ve yaşayarak öğrenme becerileri üzerine yoğunlaşan klasikleşmiş bir eserin eğitim kuramları açısından temel esasçı anlayışın içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırılması mümkündür.

Metin: İstanbul'la Hasbihâl (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Şiir

Yazar: Zeynel Beksaç

Konu: İstanbul'u benlik sahibi bilinçli bir varlık olarak tahayyül eden şairin bu şehirle konuşurken insanlığa, kendisini var eden kültürel mirasa, millî şuura ve ulusal tarihe dair içinden geçirdikleri şiirin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: İstanbul sevgisi, kültürel miras

Bir şehri bilinç, benlik veya ruh sahibi bir varlık olarak şiirine konu eden şair, metnin asli teması olan İstanbul sevgisini zaman ve mekân, kültürel miras ve milli/manevi değerler temalarıyla ilişkili olarak işlemiştir.

Ana Düşünce: İstanbul'un ruhunu hissetmek toplumumuza ait insani değerler ve kültürel mirasla bütünleşmeyi getirir.

Anlayış: İstanbul'un ruhuna/özüne ulaşabilme iddiasındaki şair, metin boyunca bu şehri kendine özgü yapan maddi ve manevi değer dünyasından motifler sergilemiştir. Mantıksal esasiciliğe yorulabilecek bu tavır şiirde ağırlığı hissedilen kültürel mirasla birlikte düşünüldüğünde metni eğitim kuramları açısından da temel esasiciliğe yakın bir pozisyonda konumlandırmayı mümkün kılmaktadır.

Metin: Göç Destanı

(Bu metin 1999 tarihli ders kitabına yönelik bulgular başlığında incelenmiştir.)

Metin: Vatan Sevgisini İçten Duyanlar

Metin Türü: Şiir

Yazar: Âşık Veysel Şatıroğlu

Konu: Ülkesini seven bilinçli vatandaşların sahip olmaları gereken temel nitelikler metnin konusunu oluşturmaktadır.

Vatana duyulan sevginin kaynağı olarak tarih boyunca onun uğruna verilen canları ve yapılan fedakârlıkları işaret eden şair, her vatandaşın aidiyet duygusuyla çalışarak ülkesinin ve ulusunun yükselişine katkıda bulunması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Tema: Vatan sevgisi, vatan için adanmak

Metnin asli teması olan vatan sevgisi vatandaşlık bilinci ve ulusal sorumluluklar alt temalarıyla birlikte işlenmiştir. Şiirde bayrak, şehitlik ve ulusal gurur temalarına da yer verilmiş ancak asli tema daha çok ülkesi ve milleti için çalışmak temasıyla ilişkilendirilmiştir.

Ana Düşünce: Vatana gönülden bağlı olan herkes sorumluluk sahibi olmalı ve onu yüceltmek için çok çalışmalıdır.

Anlayış: Şair daha çok manevi miras temeline oturttuğu vatan sevgisini aynı zamanda sosyal ve ahlaki birtakım sorumlulukların da tabii kaynağı olarak kabul etmiştir. Sosyal ve siyasal idealizmin hâkim olduğu metni eğitim kuramları açısından toplumla intibakı gerçekleşmiş bir ideal yurttaş yetiştirmeye öncelik veren temel esasçı kuramın ilgi alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Bir Fincan Kahve

Metin Türü: Deneme

Yazar: Mehmet Önder

Konu: Kahvenin Anadolu kültüründeki yeri ve toplumsal yaşamda kahveye yüklenen anlam metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Milli kültür, Türklerde kahve kültürü

Millî kültür teması metinde kahve kültürü, konukseverlik ve ikram alt temalarıyla ilişkili olarak ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Kahve, Anadolu kültüründe konukseverlik ve içtenliğin somut bir ögesi hâline gelmiştir.

Anlayış: Bir içeceğe kültür dünyasında yüklenen anlamların ele alındığı metinde millî kültüre övgü ve yerel değerlerin yüceltilmesi motifleri ön plana çıkmaktadır. Sosyal ve kültürel idealizme yaklaşan bu tavır parçadaki mantıksal esasicilikle birlikte düşünüldüğünde metni eğitim kuramları açısından da temel esasçı anlayışa yakın bir yere konumlandırmak mümkündür.

Metin: Kız Kulesi (Dinleme - İzleme Metni)

Metin Türü: Efsane

Yazar: Mevlüt Kaplan

Konu: Kız Kulesi adlı deniz fenerinin bu adı almasıyla ilgili anlatılan kral kızı ve yılan efsanesi metnin konusudur. Metin, farklı yörelerde anlatılan Kız Kalesi efsanesiyle benzer bir öyküden söz etmektedir.

Tema: Kültürel miras, tarihsel gerçeklik

Tarihî bir mekânı, ona atfedilen bir efsane ve gerçek hikâyesiyle birlikte ele alan metinde kültürel miras asli teması tarihî yapılar ve tarihsel gerçeklik alt temalarıyla birlikte ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Toplumsal tarihî yapılar gerçek işlevinden bağımsız çeşitli söylenceler atfetmişlerdir.

Anlayış: Anlatılan efsanede kadercî bir anlayışın hâkimiyeti söz konusudur. Ancak yazar hem metnin başlangıcında hem de sonunda yapının gerçek inşa edilme sebebinden söz ederek realist bir tavır sergilemiştir. Bu tavır metnin ana düşüncesinin efsane içeriğinden sıyrılmasına olanak vermiştir. Kültürel mirasın çağdaş dünyanın yeni gerçekleriyle uyum içinde olacak biçimde yorumlandığı bir metni eğitim kuramları açısından yeniden kurmacı anlayışla ilişkilendirmek mümkündür.

Metin: Karagöz (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Tiyatro

Yazar: Bekir Aktan

Konu: Karagöz ve Hacivat'ın modern çağa ayak uydurma çabaları ve çocuklarına bilgisayar alma kararları metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Millî kültür, çağa ayak uydurma,

Geleneksel Türk tiyatrosunun kahramanlarından Hacivat ve Karagöz'ün modern döneme uyum sağlama çabalarının üzerine inşa edilen metinde millî kültür asli teması; çağa ayak uydurma ve teknoloji temalarıyla ilişkili olarak ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Çağa ve içinde yaşanan dünyaya ayak uydurabilmek için bilgisayar ve diğer teknolojik araçlardan doğru biçimde yararlanabilmeyi öğrenmek gerekir.

Anlayış: Karagöz oyununun kendine özgü yapısıyla metne giren sözlü ve fiziksel şiddet öğeleri geleneksel eğlence kültürünün içinde yer bulmuş iptidai bir mizah anlayışının ders kitabına taşınmasıyla sonuçlanmıştır. Bununla birlikte tümüyle geleneksel iki kahramanın diyalogları üzerinden modern döneme ayak uydurmanın ve teknolojiyle barışık olmanın gereğine dikkat çekilen metinde faydacı ve ilerlemeci bir anlayışın varlığı da sezilmektedir. Bu durum metni tematik olarak etkisinde kaldığı geleneksellik ve kültürel dokuya rağmen ilerlemeci anlayışa yakın bir yerde konumlandırmayı gerektirmektedir.

Metin: Yılkı Atı

Metin Türü: Roman

Yazar: Abbas Sayar

Konu: Sahipleri tarafından kaderine terk edilen bir grup yılkı atının çetin kış şartları ve bir kurt sürüsünün saldırısı karşısında hayatta kalabilmek için verdiği mücadele metnin konusunu oluşturmuştur.

Tema: Tabiat, mücadele

İnsanlardan uzakta, doğanın zorlayıcı koşullarına ayak uydurarak yaşamaya çalışan atların başından geçenleri anlatan metinde doğa ve evren teması doğal yaşamdaki acımasızlığı ve mücadeleyi tüm gerçekçiliğiyle ortaya koyacak biçimde işlenmiştir.

Ana Düşünce: Yaşama tutunabilmek için dayanışma içerisinde çetin mücadeleler vermek gerekir.

Anlayış: Bir kurt sürüsünün yılkı atlarına saldırısı sırasında yaşananları ayrıntılı bir şekilde ele alan metin tümüyle realist bir tutumla oluşturulmuştur. İçinde yaşanan koşulları tanıyıp onlara ayak uydurmanın temel beceri olduğu realizmin etkisindeki bir metni, eğitim kuramları açısından temel esasçı anlayışa daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Rüzgâr

Metin Türü: Şiir

Yazar: Cahit Külebi

Konu: Esen rüzgârı hisseden ve bir anlamda ona özenen şairin rüzgarın geçtiği yerleri düşünürken Anadolu'ya ve Anadolu insanına dair zihninde canlandırdıkları şiirin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Özgürce gezme isteği, yaşama sevinci

Şair rüzgârın ulaştığı yerlerin hayalini kurarken ona imrenmekte ve onu yetişmek istediğini belirtmektedir. Ders kitabında doğa ve evren çerçeve teması altında verilen bu metinde şair, özgürce gezme isteğini Anadolu'ya duyduğu sevgi ve özlemle birlikte işlemiştir.

Ana Düşünce: İnsan bazen rüzgâr gibi özgürce hareket ederek tüm ülkeyi dolaşmak ister.

Anlayış: Şair romantizmin getirdiği bir gerçeküstülükle rüzgâra yetişmeye çalışmakta, dahası onun yerinde olmayı hayal etmektedir. Şiirin geneli dikkate alındığında şairdeki bu romantizmi besleyen kaynağın Anadolu coğrafyası ve insanına duyulan sevgi olduğu kabul edilebilir. Bu doğrultuda memleket idealizmine varan bir tavrın ve insani bir arayışın varlığından söz edilebilecek metni daimîci yaklaşımın tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Gündüzünü Kaybeden Kuş

Metin Türü: Hikâye

Yazar: Halikarnas Balıkcısı

Konu: Öykünün konusu avcı saldırısıyla iki gözünü kaybeden bir martının gün ışığını bulup yavrularına geri dönebilme arzusuyla çaresizlik içinde saatlerce uçarak hayatını kaybetmesidir.

Tema: Canlılara saygı, hayvanların yaşam hakkı

Doğa ve evren teması içerisinde yer verilen bu metinde insanların acımasızlığının ve düşüncesizliğinin kurbanı olan hayvanların dramına dikkat çekilmiştir. Asli tema merhamet, saygı ve empati gibi alt temalarla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Hayvanların yaşam hakkına saygı göstermek gerekir.

Anlayış: Yazar, insan dışındaki canlıların da dünyayı ve yaşamı insanlarınkine benzer biçimde algıladığı yönünde bir farkındalık yaratma arzusundadır. Merhamet, saygı, empati gibi insani değerlerin dünyadaki diğer canlılara karşı da işletilmesinin gereğinin ortaya koyulduğu metinde yazarın ahlaki yönden idealist bir tavır sergilediği gözlenmektedir. İnsanı insan yapan temel değerlerin bireye aktarılmasının temel öncelik olduğu idealizmin hakimiyetindeki metinler eğitim kuramları açısından daimîci anlayışa daha yakın metinlerdir.

Metin: Hava Kirliliği (Dinleme - İzleme Metni)

Metin Türü: Belgesel

Yazar: Bilinmiyor

Konu: 1900'lü yılların ikinci yarısında Türkiye'nin önemli problemlerinden biri olan hava kirliliğinin yarattığı sorunlar ve 90'lı yıllardan sonra kirliliğin çözümü yolunda yaşanan ilerleme metnin konusudur.

Tema: Hava kirliliği, bilinçsiz şehirleşme

İnsan kaynaklı yaygın çevre problemlerinden biri olarak özellikle büyükşehirlerde gözlenen hava kirliliği metnin asli temasıdır. Bu asli tema insan ve çevre ilişkisi ekseninde eleştirel bir bakışla ele alınmıştır.

Ana Düşünce: Türkiye'nin yakın geçmişindeki önemli çevre sorunlarından biri olan hava kirliliğiyle mücadele büyük önem arz etmektedir.

Anlayış: Devlet televizyonunda yayınlanan *Dahili Bellek* adlı bir belgesel programdan alınan metinde Türkiye'nin yakın geçmişinde yaşanan bir sorun ve bu sorunun zaman içerisinde nasıl çözüldüğü anlatılmaktadır. Belgeselde realist ve pragmatist bakışların birlikte kullanıldığı gözlenmektedir. Gelişen teknolojinin bir ürünü olan doğalgazın temel çözüm enstrümanı olarak sunulduğu metinde insanlığın geleneksel alışkanlıklarının yarattığı bir sorun teknolojinin olanakları kullanarak ortadan kaldırılmıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin güncel problemleri çözmek için kullanıldığı metinler eğitim kuramları açısından ilerlemeci yaklaşımın insan ve yaşama bakışıyla paralellik gösteren metinlerdir.

Metin: Canberra (Kanberra) (Serbest Okuma Metni)

Metin Türü: Gezi Yazısı

Yazar: Gülten Dayıoğlu

Konu: Canberra şehrini gezen yazarın buradaki gözlem, düşünce ve izlenimleri metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Zaman ve mekân, dünyayı tanıma

Kitapta doğa ve evren teması altında yer verilen metin, bir yeri dikkate değer nitelikleriyle anlatıp tanıtmaya gayesiyle oluşturulduğundan zaman ve mekân teması altında da değerlendirilebilir. Bu asli tema dünyayı tanıma ve dünya şehirleri alt temalarıyla birlikte işlenmiştir.

Ana Düşünce: Kendine özgü doğası, planlı yapılaşması ve Türkiye ile yakın tarihte kurduğu ilişkiler dikkate alındığında Canberra gezilip görülmeye değer bir şehirdir.

Anlayış: Bir şehrin kendine özgü nitelikleriyle tanıtıldığı metinde yazar, söz konusu şehri uygarlığın bir değeri olarak kabul etmiş ve gözlemlerini gerçekçi bir tavırla aktarmıştır. İnsanlığın ortak mirasının gerçekçi bir tavırla okuyucuya aktarıldığı metinler eğitim kuramları açısından değerlendirildiklerinde okulu dünyayı tanımanın ve yaşama ayak uydurmanın bir aracı olarak kabul eden temel esasçı yaklaşımın içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırılacak metinlerdir.

Metin: Haritada Bir Nokta

(Bu metin 2018 tarihli ders kitabına yönelik bulgular başlığında incelenmiştir.)

Metin: Yaşamaya Dair

Metin Türü: Şiir

Yazar: Nazım Hikmet Ran

Konu: İnsanın varoluşsal anlamını dünya ve insanlık için adanmakta bulan şairin bu yöndeki çağrı ve telkinleri şiirin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Topluma adanma, ideal insan

Ders kitabında vatandaşlık çerçeve temasında yer verilen bu metinde yerel ve ulusal değerlerin ötesinde bir insanlık ideali söz konusudur. Dünya vatandaşlığı olarak kabul edilebilecek bu tarifte, yaşamın anlam ve güzelliği ile bireysellikten sıyrılıp tüm uygarlığın refahı için mücadele etme teması ön plana çıkmaktadır.

Ana düşünce: Yaşamı değerli kılmak için bireysel kaygılardan uzaklaşarak kendini dünya ve insanlığın iyiliğine adanmak gerekir.

Anlayış: Kişisel kaygılardan uzaklaşarak insanlığa adanmış bir yaşamın telkin edildiği metinde şairin tavrı sosyal ve ahlaki idealizmle açıklanabilir. Bu doğru insan ideası eğitim kuramları açısından daimîciliğe yaklaşan bir yapıya işaret etse de şiirin tümünde sezilebilen ve son bölümde açıkça ortaya konan varoluşçu tavır farklı bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Şairin asli tema hâline getirdiği topluma adanma ve uygarlığın sorunlarına çözüm getirme arayışı eğitim kuramları açısından değerlendirildiğinde metnin eğitimi küresel mutluluğa açılan bir kapının anahtarı olarak gören ve toplumun faydasını bireysel faydanın önünde kabul eden yeniden inşacı anlayışla daha çok örtüştüğü görülmektedir.

Metin: Kalbim Rumeli'de Kaldı

Metin Türü: Öykü

Yazar: Firdevs Tunçay

Konu: Savaş nedeniyle eşinden ayrı düşen ve mübadeleyle yaşadığı topraklardan çıkarılıp Anadolu'ya gönderilen bir kadının dramı ve yıllar sonra eşine kavuşmanın buruk sevinci metnin konusunu oluşturmaktadır.

Tema: Ayrılık, savaş

Metin, bütünüyle kendi istek ve kararlarından bağımsız gelişen bir sürecin mağduru olan kahramanın yaşadığı acılar etrafında şekillenmiştir. Bu doğrultuda metnin asli teması olan yurttan ve eşten ayrı düşme teması, savaşın yarattığı acılarla ilişkili olarak işlenmiştir.

Ana Düşünce: Savaşlar nedeniyle yurtlarından ve ailelerinden ayrı düşen insanlar büyük acılar çekerler.

Anlayış: Savaşın acı yüzünü yakın tarihte yaşanan trajik olaylardan bir örnek vererek sergileyen metin tümüyle realist çizgidedir. Gerçek bir olay üzerine kurulu öykü aracılığıyla göçe zorlanmanın, sevdiklerinden ayrı düşmenin yarattığı mağduriyetlerin toplum tarafından daha iyi anlaşılması ve bu yönde vicdani bir hassasiyetin oluşturulması amaçlanmaktadır. Metne hâkim

tema ve öğrenciye aktarılan ana fikir Türkiye'nin güncel sığınmacı gündemiyle birlikte dikkate alındığında metin aracılığıyla yaratılan vicdani hassasiyetin idealist bir duruşla birlikte pragmatist bir ele alışın da ürünü olduğu düşünülebilir. Bu doğrultuda metni; sevgi, anlayış, güven ve paylaşım gibi insani değerleri hâkim kılarak küresel bir mutluluğu inşa etmeyi amaçlayan ve eğitimi çağın getirdiği bunalımların içinden çıkış aracı olarak gören yeniden kurmacı yaklaşımın içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür.

Metin: Zeytinyağı Üretimi (Dinleme - İzleme Metni)

Metin Türü: Belgesel

Yazar: Bilinmiyor

Konu: Zeytin hasadıyla başlayıp fabrikalarda yağ üretimiyle sonlanan bir gıda üretim sürecinin tüm aşamaları metnin konusunu oluşturmuştur.

Tema: Üretim, emek

Bir meyvenin işlenmesiyle ortaya çıkan ve mutfaklarda yaygın biçimde kullanılan temel bir besin maddesinin ortaya çıkış sürecini anlatan metinde gıda üretimi asli tema olarak işlenirken bu tema emek, endüstri ve teknik gibi alt temalarla desteklenmiştir

Ana Düşünce: Gıdalar; emek ve uzmanlık gerektiren zahmetli süreçlerin sonunda üretilerek sofralara gelir.

Anlayış: İnsanların hazır hâline daha aşına oldukları bir ürünün bu aşamaya gelene kadar geçirdiği süreçleri anlatan metin, gerçekçi ve faydacı bir bakışla oluşturulmuştur. Tekniğin ve problem çözmenin ön plana çıktığı metinde, doğrudan bir ürün ortaya koyma da söz konusudur. Yaşamın içinden olay ve durumları eğitim sürecinin bir parçası olarak ele alan bu yapıdaki metinler, eğitim kuramları açısından ilerlemeci yaklaşımın içerik tercih alanına daha yakın bir yerde konumlandırılabilir.

Metin: İmece (Serbest Okuma Metni)

(Bu metin 2013 tarihli ders kitabıyla ilgili bulgular başlığında incelenmiştir.)

5. TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde çalışmanın önceki bölümünde ortaya konan 8. sınıf Türkçe ders kitaplarına ait bulgular, içerik unsurları olarak belirlenen konu, tema ve ana düşünce bakımından her kitap için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Elde edilen belli başlı içerik unsurlarının yıllara göre kitaplar içindeki mevcudiyetini ve değişimini tespit edebilmek amacıyla tablo ve grafikler oluşturularak bulgular yorumlanmıştır.

5.1. 1999-2022 Yılları Arasında Kullanılan 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Konuların Dağılımı

Bir edebi türün üzerinde şekillendiği zemin veya etrafında örüldüğü ham malzeme (Çetin, 2012, s. 121) olarak tanımlayabileceğimiz konu, kitap içerik incelemesindeki ilk araştırma alanımız olmakla birlikte çalışma problemlerine yanıt bulma yolunda bize kısıtlı bir veri kaynağı sunmaktadır. Nitelikli eserlerin yüzey katmanları ve derin yapılarında belirli duygu, düşünce ve dünya görüşlerini aktaran grift yapılar olduğu dikkate alındığında metin konularının yalnızca amaca giden yolda kullanılan bir vasıta olduğu anlaşılmaktadır. Nihayetinde bir konu farklı yazarların kaleminde farklı dünya görüşleriyle işlendiğinde ortaya birbirinden bütünüyle farklı hatta kimi zaman birbirine zıt düşünce ve iletiler çıkacaktır. Dolayısıyla kitap içeriklerinin çözümlenmesine yönelik bu çalışmada tema ve ana düşünce incelemelerinden elde edilen bulguların çok daha anlamlı sonuçlar vereceğini söylemek mümkündür. Bu gerçeklikten hareketle araştırmamızda, konu incelemesinden elde edilen bulgular daha genel bir bakış açısıyla tartışılmış; tema, ana düşünce ve anlayış üzerinden yapılan tartışmalara daha çok ağırlık verilmiştir.

Kitaplarda yer alan metinlerin konuları incelendiğinde birtakım gruplaşmaların ortaya çıktığı görülmüş ve söz konusu gruplar 13 konu başlığı altında ele alınmıştır. Bu konu başlıklarını artırmak veya azaltmak mümkün olsa da araştırma problemlerinin eğildiği alanlar ve kavramsal çerçevede betimlenen konjonktür dikkate alındığında belirlenen başlıkların çalışmadaki içerik incelemesi açısından yeterli olacağı değerlendirilmiştir. Ayrıca konu alanlarının birbirlerinden keskin çizgilerle ayrılmıyor olması, bazı metinler için birden fazla konu alanıyla ilişkilendirme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda kitaplarda yer alan her metin için bir konu alanı tespitinin yapılması esas alınmış olsa da veri kaybının önlenmesi amacıyla kimi metinler iki konu alanıyla birden ilişkilendirilmiştir.

1999 - 2019 yılları arasında yayımlanan 6 kitaptaki metinlerde işlenen konular incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo 1’de metin numaralarıyla birlikte verilerek tartışılmıştır. Tabloda yer alan numaraların karşılık geldiği metinler çalışma sonundaki Ek-2’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Ders Kitaplarındaki Metinlerde İşlenen Konu Türleri

Konu	1999 Tarihli Ders Kitabı	2004 Tarihli Ders Kitabı	2008 Tarihli Ders Kitabı	2013 Tarihli Ders Kitabı	2018 Tarihli Ders Kitabı	2019 Tarihli Ders Kitabı	Toplam
Birey ve Toplum	3, 6, 13, 18, 24, 31, 33, 43	3, 4, 9, 11, 12, 15, 21, 26, 30, 32, 37, 42, 44, 45, 52	3, 24, 25, 26, 27, 35, 36	19, 22, 26, 29, 30	3, 4, 11, 14, 15, 29, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 40	2, 3, 4, 5, 16, 19, 20, 21, 32, 35, 36, 38	60
Millî Kültür/Kültürel Miras	24, 29	6, 16, 22, 29, 34, 38, 39, 48, 54, 56	1, 4, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 30	13, 14, 15, 17, 18, 25, 26, 27, 28, 32, 34, 35	16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 30, 31, 34	5, 25, 26, 28, 29,	54
Dil, Millet, Millî Bilinç	4, 6, 7, 8, 10, 20, 29, 34, 35, 38	8, 10, 16, 18, 22, 24, 29, 38, 46, 49, 53, 55	7, 8, 9, 10, 12, 13, 19, 22	7, 8, 10, 11, 25, 35	8, 9, 10, 13, 23	6, 8, 10, 18, 26	46
Atatürk ve Cumhuriyet	7, 9, 10, 12, 23, 32, 35, 37, 38	14, 18, 19, 23, 24, 33, 42, 48, 49, 51, 53	7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14	7, 8, 9, 11, 12	7, 10	7, 9	37
Vatan/ Memleket	5, 11, 14, 34, 39, 41	5, 6, 8, 17, 25, 33, 40, 46, 47, 55, 58	5, 18	31, 32, 36,	6, 8, 30	6, 8, 10, 22, 23, 25	31
Sanat/ Zanaat	1, 17, 26	1, 36, 48, 52	15, 16, 17, 18, 20	3, 15, 16, 18	16, 17, 18, 19, 20, 26	7	23
Tabiat/Çevre	11, 14, 16, 30, 36, 41, 42	25, 43, 50, 58	5, 6	31, 36	39	23, 24, 30, 31, 32, 33, 34	23
Kişisel Gelişim/ Azim	15, 17, 27	20, 27, 41	3, 34, 37, 38, 39	20, 21, 23, 24, 33	2, 5, 11, 36	1, 19	22
Bilim ve Teknoloji	12, 15, 19, 32, 40	27, 31, 35, 39	11, 28, 29, 31, 32, 33	9	-	11, 12, 13, 14, 15, 29	22
Eğitim Öğretim	9, 13, 19, 21, 22, 25, 27, 35	23, 26, 41, 49, 57	-	1, 2, 4, 5, 6	1, 3, 4	-	21
Geleneğe/ Geçmişe Bağlılık	1, 21	1, 31	2, 15	16	16, 26, 27, 28	-	11
Ekonomi	13, 16, 28	4, 12, 21, 28	34	-	14	37	10
Gurbet-Sıla Özlemi	2, 39	2, 17, 40, 47	-	-	12	17	8
Kitaptaki Toplam Metin Sayısı*	43	58	39	36	40	40	256

* İki farklı konu alanıyla ilişkili olarak değerlendirilen metinler nedeniyle sütunlardaki toplam metin sayısı kitaplardaki toplam metin sayısından farklıdır.

Metinde konu o metin özelinde anlatılan olay, olgu veya duruma karşılık gelmektedir. Konu, temanın o metne has bir biçimde var olmasını sağlayan unsurdur. Tablo 1’de gösterilen ders kitaplarındaki metinlerin konu dağılımlarına bakıldığında kitaplarda en fazla (60) toplumsal ilişkiler bağlamında değerlendirilebilecek konulardaki metinlerin kullanıldığı görülmektedir. Genel manada toplumsal ilişkiler başlığı altında yardımlaşma, iletişim, adalet, alçak gönüllülük, erdemlilik ve aile bağları gibi bireyin toplumla olan ilişkilerini ele alarak ona örnek olacak, yol gösterecek olaylar ve durumların sunulduğu söylenebilir. Bu konuların *Bir Gemi*, *Hınk Deyici*, *Tasmalı Güvercin* gibi daha çok öykülemeye dayalı metinlerle işlendiği görülürken zaman zaman deneme, köşe yazısı veya şiir şeklindeki metinlerle ele alındığı da anlaşılmaktadır. Ayrıca toplumsal ilişkileri konu alan metinlerin kitaplar içindeki yoğunluğunun 1999 yılındaki kitaptan 2019’daki kitaba kadar çok değişmediği gözlenmektedir. Ortaokul seviyesindeki Türkçe dersi kitaplarında toplumsal ilişkilerin konu alındığı metinlerin yoğunluğunun fazla olması insanı her şeyden önce sosyal bir varlık olarak tanımlayan yaklaşımın kitaplar geneline hâkim olduğuna işaret etmektedir. Bu yaklaşım hem Millî Eğitimin hem de Türkçe eğitiminin amaçlarıyla paralellik arz etmektedir. 2006 tarihli öğretim programında yer verilen 11 amaç arasında öğrencilerin “Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri (MEB, 2006, s. 4)”, “Millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri (MEB, 2006, s. 4)” şeklindeki iki maddede bireye kazandırılmak istenen sosyal ve ahlaki değerlere işaret edilmektedir. 2019 tarihli öğretim programında da “millî, manevî, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi (MEB, 2017, s. 7)” şeklinde yer verilen bu amaçlar kitaplardaki bireyi toplumla tanımlayan anlayışa kaynaklık edebilir.

Kitaplarda en fazla yer verilen ikinci konu alanı, 54 metinde işlenen millî kültür dairesine girebilecek konulardan oluşmaktadır. Bu manada bazı metinlerde tarihî şahsiyetler ve olaylar bazı merinlerde de şehirlerdeki kültürel özellikler mevzu edinilmiştir. Millî kültürle ilgili konulara en fazla yer verilen kitaplar 2013 ve 2018 yıllarında yayımlananlardır. Bu değişimin istatistik açısından taşıdığı anlam tartışmaya açık olsa da işaret edilen tarih aralığında hem uluslararası hem yerel ölçekte oluşan sosyal ve siyasal atmosferle kitap içerik tercihleri arasında bir paralelliğin gözlemlendiği söylenebilir. Berger (2003, s. 10), küreselleşmenin etkisiyle dünya genelinde ortaya çıkan Anglo-Amerikan ağırlıklı kültürel dominasyonun bazı kesimlerde yarattığı endişelere dikkat çeker. Yerel kültürlerin güçlü küresel akımlardan zarar görerek özgün niteliklerini yitireceği yönündeki endişeler 21. yüzyılda farklı kesimlerde gözlenebilen bir realite hâline gelmiştir. Bu endişeyle bazı ülke, toplum veya bireylerde gelişen bir refleks, yerel kültüre daha güçlü bir bağlılığın ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

46 metinde ele alınan dil, millet ve millî şuur dairesindeki konular; kitaplar içerisinde işlenme sıklığı bakımından üçüncü sıradadır. Bu grupta genel olarak dil kavramıyla birlikte

Türkçeye ilgili konuları ve tarih şuuruyla birlikte milliyet duygusunu işleyen metinler vardır. Bütün kitaplarda tarihî Türk destanlarından en az bir metin yer almaktadır ki tarihî derinlik içinde milliyet ve dil şuurunun verilmesinde önemlidirler. Millî kültürle ve Atatürk'le ilişkili konuların önemli bir bölümünün dil ve milliyet bağlamında değerlendirilebilecek olmasının da etkisiyle kitaplarda dil ve millî kimlik dairesindeki konuların yoğun bir şekilde işlendiği söylenebilir. Bekleneceği gibi Türkçe dersi öğretim programlarında ana dili bilinci geliştirmeye yönelik belirgin bir vurgu söz konusudur. Bu paralelde 2006 tarihli öğretim programında Türkçenin millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olduğunu benimsetmeye yönelik bir madde yer almaktadır (MEB, 2006, s. 4).

Devletleri bireylerin iradeleri dışında üyesi oldukları en önemli örgütler olarak gösteren Russell (1976, s. 266), insanların tüm irade dışılığına rağmen bu örgüte gönülden bağlı hâle geldiklerine dikkat çeker. Ulus anlayışı, yazar tarafından bu bağlılığı sağlayan en güçlü etmen olarak işaret edilmektedir. Bu nedenle devlet yapıları tarih boyunca içerideki ve dışarıdaki iktidarlarını güçlendirmek amacıyla millet bilincinin geliştirilmesi için özel çaba göstermiştir. Bireyin ulusal aidiyet fikrini güçlendirmeye yönelik konuların ders kitaplarında farklı metinler aracılığıyla işlenmesi, kitapların sosyal, politik ve fikrî arayışların bir aracı olarak da görülmüş olabileceğine işaret etmektedir. Bu yönelim ana fikirler üzerine yapılan incelemelerde daha ayrıntılı biçimde tahlil edilecektir.

Atatürk ve Cumhuriyet çevresinde kümelenen konuların 37 metinle dördüncü sırada işlendiği görülmektedir. Bu durumu bir anlayışın yansıması biçiminde veya Atatürk temasının öğretim programlarında zorunlu tema olarak verilmesiyle ilişkili bir şekilde değerlendirmek mümkündür. *Atatürk'ten Anılar*, *Onuncu Yıl Nutku*, *Atatürk'te Millet Sevgisi*, *Atatürk ve Bilim*, *Dil Devrimi*, *Atatürk ve Müzik*, *Atatürk'ün Kişisel Özellikleri*, *Atatürk'ün Millî Eğitim Hakkındaki Görüşleri* gibi çok sayıda metinde hem Atatürk'ün şahsi özellikleri hem de onun çeşitli konulardaki fikirleri mevzu edilmiştir. Yeni kurulan Cumhuriyet'in eğitime ve öğretmene verdiği değeri anlatan *Öğretmene Saygı* gibi metinler de ortaya konulan düşünce yapısı itibarıyla bu konu alanı içerisinde değerlendirilmiştir. Altı kitapta 37 metinle kitap başı ortalama 6'ya yakın metinde Atatürk konu edilmiştir. Kronolojik olarak incelendiğinde 1999'dan 2019'a kadar kitaplarda Atatürk ve Cumhuriyet'le alakalı metin sayısının 1999'da 9, 2004'te 11, 2008'de 8, 2013'te 5, 2018'de 2 ve 2019'da 2 şeklinde giderek azaldığı görülmektedir. 1999'da ve 2004'te yayımlanan kitaplarda Atatürk ve Cumhuriyet konu alanından toplam 20 metin yer almaktadır ki kitaplardaki toplam metin sayısı dikkate alındığında bu sayının yüksek olduğu değerlendirilebilir. Öte yandan 2018 ve 2019 tarihli kitaplarda ise Atatürk'le ilişkili yalnızca 2 metne yer verilmiştir. Bu durumu öğretim programında işaret edilen yeni tematik yapıyla veya bir anlayış değişikliğiyle ilişkilendirmek mümkündür. Ders kitaplarında Atatürk ve Cumhuriyet bağlamında konuların işlenmesi Millî Eğitim Temel Kanunu'nda (1973) Türk Millî Eğitiminin Temel Amaçları arasında ilk sırada verilen

Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirme (s.5101)

hedefiyle paralellik arz eden bir durumdur. Ayrıca tematik yaklaşımın benimsendiği 2006 tarihli Türkçe Dersi Öğretim Programı ile birlikte Atatürkçülükle ilişkili bir temanın kitaplarda yer alması zorunlu kılınmıştır. 2015 tarihli Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndan sonra ise bu alanla ilişkili temanın Millî Mücadele ve Atatürk şeklinde değiştirildiği ve “Millî Mücadele, kahramanlık, cesaret, fedakârlık, Çanakkale vb.” (MEB, 2015, s. 9) konuların bu tema kapsamına dâhil edildiği görülmektedir. 2017 tarihli Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda da bu yaklaşım devam etmiş ve 15 Temmuz, Kut'ül Amare, Sarıkamış Harekâtı gibi konulara (MEB, 2017, s.18) tema için örnek konular olarak yer verilmiştir.

Beşinci sırada yer alan vatan/memleket sevgisi alanına dâhil edilebilecek konuların ise 31 metinde işlendiği görülmektedir. Türkiye'm veya Türkiye gibi bazı şiir veya düzyazı metinlerle bütün ülkeyi konu alan bir vatan sevgisi dile getirilirken Abant Çağırıyor ve Peri Bacaları gibi metinlerle değişik şehir ve bölge güzellikleri özelinde bir memleket sevgisi konu edinilmiştir. Ayrıca, Türk edebiyat ve kültür tarihinde vatanseverliğin en yüksek perdeden dillendirildiği ilk eserlerden olan Vatan Yahut Silistre piyesinden veya Kınalı Ali'nin Mektubu gibi tarihsel metinlerden yararlanılarak Türk insanının vatan sevgisi uğruna yapabileceği fedakârlıklar sıklıkla konu edinilmiştir. Vatan veya vatanseverlik konusunun işleniş sıklığında istatistiksel açıdan anlamlı sayılabilecek kronolojik bir değişim bulunmamakla birlikte tema ve ana düşünce bölümlerinde daha ayrıntılı işleneceği üzere bu konu alanının ele alınma biçiminde anlamlı bir farklılaşma gözlenmektedir. Farklı yıllardaki Türkçe dersi öğretim programlarında öğrencilere ülke ve millet sevgisi aşılama yönelik hedeflerin yer aldığı görülmektedir. 1981 Tarihli öğretim programında “Onların ulusal duygusunu ve ulusal coşkusunu güçlendirmede kendi payına düşeni yapmak” (MEB, 1981, s.7) ve “Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla, Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında; Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı insanlığı sevmelerinde yardımcı olmak” (MEB, 1981, s.7) şeklinde ifade edilen maddeler öğrencilere ders aracılığıyla Türk ulusunu ve Türk yurdunu sevdirmeyi, dahası buna yönelik bir coşkuyu güçlendirmeyi işaret etmektedir. Sonraki öğretim programlarında “yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri” (MEB, 2006, s. 4) hedefinde ifade edildiği gibi daha genel duyarlılık ifadeleri söz konusu olsa da kitap içeriklerinde yurt ve memleket sevgisini konu alan çok sayıda metin mevcuttur. Bu yaklaşımın Millî Eğitim Temel Kanunu ikinci maddesinde (s. 5101) yer verilen ideal vatandaş yetiştirme anlayışıyla paralellik arz ettiği söylenebilir.

Kitaplarda işlenme sıklığı bakımından altıncı sırada ise 23 metinde karşılaşılan tabiat ve çevreye yönelik konular yer almaktadır. Bazı metinlerde doğrudan tabiat güzelliği konu edilirken

bazı metinlerde de yurdun güzellikleri bağlamında tabiat güzelliği ele alınmıştır. Tabiat ve çevre ile ilgili metinlerin çok azında bu konu alanı tabiata verilen zararlar ve çevre hassasiyeti ile alakalı olarak işlenmiştir. 1999 ve 2019 tarihli kitaplarda tabiatla ilgili yedişer metin varken 2004 tarihli kitapta 4, 2008 ve 2013 tarihli kitapta 2, 2018 tarihli kitapta 1 metin vardır. Tematik yaklaşımın benimsendiği 2006 tarihli öğretim programında (MEB, 2006) *doğa ve evren ile zaman ve mekân* başlıklı seçmeli temalara yer verilmiş olsa da temaların bazı ders kitaplarında yer almadığı görülmektedir.

23 metinle karşımıza çıkan diğer konu alanı ise sanatla ilişkili konuların oluşturduğu gruptur. Bu gruptaki konuların büyük çoğunluğunda mili kültürün bir uzantısı olarak ele alınan yerel sanatların işlendiği görülmektedir. Bu durum öğretim programlarında millî ve manevi değerlere sıklıkla yapılan vurgunun metin konu dağılımını fazlasıyla etkilediğinin göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. 1999 ve 2004 tarihli kitaplarda resim, müzik tiyatro gibi güzel sanatların daha çok konu edinildiği görülürken 2008 sonrasındaki kitaplarda daha çok Türk sanat ve kültür dünyasından seçilen konuların işlendiği görülmektedir.

Dokuzuncu sırada 22 metinle bilim ve teknoloji konusunun yer aldığı görülmektedir. Bu gruptaki metinlerin bir kısmı bilim ve teknolojinin önemini, insanlığın ilerlemesi yolundaki katkılarını, tarihteki ve medeniyetimizdeki önemli bilimsel şahsiyetleri konu edinirken bir kısım metin bilhassa iletişim teknolojilerindeki gelişmeler bağlamında teknolojik araçların insanların sosyal, fiziksel ve psikolojik durumları açısından sebep olduğu olumsuzluklara değinmektedir. Söz konusu olumsuzlukları işleyen metinlere hemen hemen bilim ve teknolojiyi pozitif yönde öne çıkaran metinler kadar yer verilmesi dikkat çekicidir. Ayrıca 2006 sonrasındaki öğretim programlarında görülen tematik yaklaşımın bilim ve teknolojiyle ilişkili konuların kitaplardaki dağılımını doğrudan etkilediği anlaşılmaktadır. Programlarda seçmeli tema olarak verilen bilim ve teknoloji temasının tercih edildiği kitaplarda bu konu alanı en az beş metinde görülürken temanın tercih edilmediği 2018 tarihli kitapta bu konuyla ilişkili metin yoktur. Benzer şekilde 2013 tarihli kitapta da bilim ve teknolojiyle ilişkili bir konuyu işlendiği yalnız 1 metin mevcuttur. Kitaplar hazırlanırken kullanılan tematik yaklaşım nedeniyle metin konu çeşitliliğinin ciddi ölçüde kısıtladığının çok sayıdaki göstergelerinden yalnızca biri olarak karşımıza çıkan bu durum hem 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda hem de öğretim programlarında mevcut, bilimsel düşünmeyi teşvik eden yaklaşımla bir tezat oluşturmaktadır.

Onuncu olarak 21 metinde eğitim öğretimin formel veya informal biçimleriyle ilişkili konuların ele alındığı görülmektedir. *Öğretmene Saygı, Öğretmenime Türkü, Bir Babanın Mektubu, Atatürk'ün Millî Eğitim Hakkındaki Görüşleri* gibi metinlerde okul, öğretmen, müfredat ve öğrenci gibi eğitim öğretimin formel bileşenleri konu edilmişken *Ahlak, Eğer Gençlik Bilseydi, Kitaplarla Kurulan Dostluk* gibi metinlerde iyi yetişmiş insan yaratma arayışında olan okul dışı eğitimi konu alan içeriklere yer verilmiştir. Eğitimle ilgili olarak 1999 tarihli kitapta 8, 2004 tarihli kitapta 6

metin kullanılırken 2008 ve 2019 tarihli kitaplarda doğrudan bu alandan konuları işleyen metne yer verilmemiştir. Bu da eğitim konusunu işleyen metinlerin kitaplarda istikrarlı bir şekilde yer almadığını göstermektedir. Ayrıca 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin başladığı 1997-1998 eğitim öğretim yılı sonrasında kullanılan 1999 ve 2004 tarihli kitaplarda okul, öğretmen, öğrenci ve müfredat gibi konuları işleyen çok sayıda metne yer verildiği görülmektedir. Eğitimi toplumsal ihtiyaçları karşılayan aracı olarak gören temel esasçı anlayışla paralellik arz eden bir görünüm söz konusudur.

Kitaplarda bunların dışında çalışkanlık, ekonomi, bireysel gelişim, geleneğe bağlılık gibi konuların ve kimi bireysel duyguların da işlendiği görülmekle birlikte bu konulara ait istatistiklerden kendi başına anlamlı bir veri çıkarmanın mümkün olmadığı değerlendirilmektedir.

Sömez, (2009, s. 176) Türk eğitim sisteminin Cumhuriyet dönemini değerlendirirken kâğıt üstünde pragmatizme göre düzenlenmiş olmasına rağmen uygulamada realist ve idealist felsefelere dayanan bir sisteme işaret eder. Mevcut anlayışın ders kitabı içeriklerine de yansıdığı ve metinlerin eğitim kuramları açısından daha çok temel esasçı ve daimîci yaklaşımlara hitap eden konu alanlarından seçildiğini söylemek mümkündür.

Bütünüyle bakıldığında 1999 ve 2022 arasında yayımlanan altı kitabın konularında ve bunların dağılımlarında büyük ve çok anlamlı farklılaşmanın olduğu söylenemez. Bununla birlikte yukarıda işaret edildiği gibi bu dönemde yaşanan siyasal ve sosyal gelişmelerin bazı konuların yer alış sıklığını bir ölçüde etkilediği ileri sürülebilir. Bu etki tema ve ana fikir incelemelerinde daha kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

Netice itibarıyla yaşanan değişim ve gelişmelerle birlikte Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurumlarındaki yerleşik kültürün devam ettiği ve bunun bazı ufak değişimlerle de olsa eğitim-öğretimin bir aracı olan ders kitaplarına yansıdığı görülmektedir.

5.2. 1999-2022 Yılları Arasında Kullanılan 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Temaların Dağılımı

Bir metinde işlenen konu aracılığıyla okuyucuda yaratılmaya çalışılan duygu veya düşünce olarak tanımlayabileceğimiz tema, çoğu kaynakta konudan daha genel bir kavram olarak ele alınsa da eserin üzerine inşa edildiği duygu ve düşünce dünyasını ortaya koyması bakımından oldukça anlamlı bulgular veren bir içerik unsurudur.

2006 sonrasında yayımlanan Türkçe dersi öğretim programları doğrultusunda Türkçe ders kitaplarının tematik bir yaklaşımla hazırlanması, kitap metinlerde işlenecek temaların belirli bir çerçeveye oturtulduğu izlenimini verir. Öte yandan bir edebi eserlerde tema tespitini standart bir ölçme aracıyla yapmanın mümkün olmaması ve tespit sürecinin öznelliği bu çerçevenin işlevini tartışmaya açmaktadır. Tanımı ve sınırları üzerinde dahi tam bir mutabakatın sağlanamadığı tema

kavramının her bir metin için tespiti sırasında da kesin yargıların ortaya konması kimi zaman güç kimi zaman olanaksız bir hâle dönüşmektedir.

Ders kitaplarında yer alan metinler, belirli temalara göre seçilmiş olsa da bir metinde işlenen ana temanın kitapta içerisine konumlandırıldığı temadan farklı olması araştırma boyunca sık karşılaşılan bir bulgu türü olmuştur. Dahası bir temanın okuyucuda yarattığı etki; metindeki işlenme tarzıyla ve içerisinde verildiği metin türüyle de ilgilidir. Vatan sevgisinin ana tema olduğu bir metinde bu temayla birlikte işlenen kavramların yaratacağı etki, temanın okuyucuda bulacağı karşılık üzerinde doğrudan belirleyici olacaktır. Bir ülkenin coğrafi ve doğal güzellikleriyle övgüye değer bulunması, sevilip benimsenmesi vatan sevgisi temasının işlenme biçimi olabileceği gibi geleneksel değer dünyasının vatan yoluna adanma, feda olma hatta ölmeye özendiren uhrevi öğretileri de bu temanın işlenme malzemesi hâline dönüşebilir. Bu doğrultuda, kitap metinlerindeki temaların bütünüyle öğretim programı tarafından tayin edildiği varsayımı hatalı kabul edilmektedir.

Ayrıca öğretim programları metinlerde yer alacak temalarla ilgili genel bir çerçeve sunuyor olsa da metin seçimi aşamasında kitap yazarlarına oldukça geniş bir hareket alanı bırakmıştır.

Tablo 1’de belirlenen temalar için sınıf seviyesine göre hangi konularda metin işleneceği yazar tarafından belirlenecektir. Ayrıca Tablo 2’de belirtilen metin sayıları içinde kalmak kaydıyla hangi temada hangi metin türlerinin yer alacağı yazarın tercihinine bağlıdır. Örneğin, “Bilim ve Teknoloji” temasında şiir yerine bilgi verici ve hikâye edici metin daha fazla olabilir. Başka bir temada ise şiir türündeki metinlere daha fazla yer verilebilir. Ancak ilke olarak metin türlerinin temalar arasında dengeli bir şekilde dağılımının sağlanması esastır (MEB, 2015, s. 10).

Bu gerçeklikten hareketle ders kitaplarında işaret edilen temalardan bağımsız olarak yapılacak bir tematik incelemenin kitap içeriklerini sağlıklı bir şekilde analiz etme açısından uygun ve gerekli olacağı değerlendirilmiştir.

5.2.1. Metinlerde Tespit Edilen Temaların Sınıflandırılması

2000’li yıllarla birlikte dünya, Türkiye ve insan bağlamında yaşanan değişimler kavramsal çerçevede sekizer başlık altında ele alınmıştır. Tematik açıdan yapılan incelemeyle elde edilen bulguların kavramsal çerçevede ele alınan bu sekiz başlıkla ilişkili olarak sınıflandırılmasının araştırma problemlerine yanıt bulmak açısından daha verimli olacağı öngörülmüştür. Bu doğrultuda metinlerde işlenen tema ve alt temaların aşağıdaki sekiz başlığın altında toplanarak incelenmesine karar verilmiştir. Ayrıca çalışmanın bu bölümündeki temel amaç, temaların metinler genelindeki dağılımı ve frekansını gözlemlemek olduğundan birden fazla temayla ilişkilendirilebilecek metinlerin tabloya bu şekilde işlenmesi uygun görülmüştür.

Çalışmada tema sınıflandırması yaparken 2006, 2015 ve 2018 Türkçe dersi öğretim programlarında yer verilen tema, alt tema ve konu örnekleri de göz önünde bulundurulmakla birlikte çalışma amaçları, literatür taraması ve kitap içeriklerine yönelik inceleme doğrultusunda tema sınıflandırmasının aşağıdaki gibi yapılması uygun görülmüştür:

Bireye ve Bireyin İç Dünyasına Yönelik Temalar: Temel motivasyonun insanı anlama, anlatma veya geliştirme olduğu metinlerde bireyin iç dünyasına yönelik temaların söz konusu olduğu görülmektedir. Sevgi, özlem, merhamet, heyecan, kıskançlık, korku, kaygı, pişmanlık gibi bireysel duygular bu başlık altında konumlandırılmıştır. Ayrıca bireyin toplumsal yönüyle de ilişkilendirilebilen ahlak, yardımseverlik, hoşgörü, paylaşma, sadakat, vicdan, öz saygı, kendini bilme, alçakgönüllülük gibi erdemler ile geçmiş, gelecek, hayal, çocukluk, düş, oyun, eğlence, zaman, özgürlük gibi kavramlar ve çağrışımları da bu başlıkla ilişkilendirmek mümkündür.

Toplum Odaklı Temalar: Toplumsal yaşamı ve bireyin çevresindeki insanlarla olan ilişkilerini konu alan kavramlar araştırmadaki tema gruplarından bir diğerini oluşturmaktadır. Yardımlaşma, saygı, empati, dostluk, arkadaşlık, komşuluk gibi bireyler arası ilişkileri konu alan kavramların yanında sosyal kurallar, kültürel farklılıklar, evrensel değerler, yerel değerler, küreselleşme, yoksulluk, politika, hükûmet gibi toplumsal olgulara dair konular ve adalet, bireysel haklar, insan hakları, çocuk hakları, vatandaşlık hakları, hasta hakları, tüketici hakları gibi bireyi güvence altına almayı amaçlayan haklar ve özgürlükler bu başlık altında değerlendirilebilir. Bunların yanında bireyin iç dünyasıyla ilişkili olarak değerlendirilebilen çalışkanlık, azim, disiplin, sorumluluk, girişimcilik, alçak gönüllülük, empati gibi kavramların da toplum odaklı yönleri göz ardı edilmemiştir.

Kültür/Sanat İçerikli Temalar: Ders kitaplarında millî kültürün kendine özgü değer dünyasını yansıtan gelenek, görenek, örf, adet, inanç gibi soyut kavramları ve çeşitli sanat alanlarını konu alan çok sayıda metin tespit edilmiştir. Ancak bunun yanında evrensel kültüre ait değer dünyası ve bu dünya paralelinde resim müzik, heykel, dans, tiyatro mimari gibi sanatları konu alan çok sayıda metin de tespit edilmiştir. Çalışmada yerel ve evrensel olan kültür - sanat öğeleri ortak bir başlık altında incelenmiştir. Ancak araştırma amaçları doğrultusunda bulgular tartışılırken özellikle yerel ve küresel değer dünyası arasındaki ayrımın üzerinde durulmuştur.

Siyasi/Fikrî Yönelimlerle İlişkilendirilebilecek Temalar: Russell (1976, s. 191-192) bir toplumun dağılmadan bir arada kalabilmesi için tarih boyunca belirli davranış kurallarına, yaygın bir duyguya veya bir akideye ihtiyaç duyulduğuna dikkat çeker. Bu öğelerin etkili olabilmeleri için toplum katında iyice benimsenmiş olmaları gerektiğinden iktidar sahipleri eylem ve söylemleriyle kendi amaçları doğrultusunda bir akidenin, belirli davranış formlarının ve kitlesel yönlendirmeyi kolaylaştıracak ortak duyguların toplum üzerinde etkin hâle gelmesi arayışına düşebilirler. Millî Eğitim Temel Kanunu'na ve Türkçe Dersi Öğretim Programlarına bakıldığında ders kitabı içeriklerinin belirlenmesinde de birtakım sosyal, siyasal veya fikrî arayışlarla ilişkilendirilebilecek hedeflere karşılık verme beklentisinin mevcudiyetinden söz etmek mümkündür.

Sosyal, siyasal veya felsefi zemini olan temaların ders kitaplarında çok geniş bir yelpazeye dağıldığı gözlenmektedir. Öncelikli olarak millî kimliğin yüceltilmesi ve aşılması gayretiyle ilişkilendirilebilecek Türklük, Türkçe, dil bilinci, milliyetçilik, ulusal gurur, ulusal yükseliş, millî

kültür, Türk büyükleri, manevi miras, tarih bilinci gibi konularla işlenen temalar bu grupta konumlandırılmıştır. Vatan yolunda mücadele etme, savaşıma, ölme; vatana adanma gibi konular bağlamında işlenen yurt sevgisiyle yurdun tabii ve beşeri güzellikleri bağlamında işlenen yurt sevgisi de bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bunların yanında Atatürk'le ve Atatürkçü düşünceyle ilişkili konuların işlendiği metinler ile dinî birtakım eğilimlerin tespit edildiği metinler de bu başlık altında değerlendirilerek tartışılmıştır.

Tabiat ve Çevreye Yönelik Temalar: Bireyi içinde yaşadığı dünyayı tanıma ve anlamaya yönlendiren metinlerde işlenen temalar bu başlık altında değerlendirilmiştir. Uzay, zaman, Dünya, doğa, canlılar, ekosistem, iklim, çevre, doğa olayları gibi geniş ölçekli kavramların yanında mahalle, ev, okul, sınıf gibi özel mekânları ve bireyin buralardaki rolünü konu alan metinler bu tema grubunda değerlendirilerek tartışılmıştır.

Ekonomik Alanla İlgili Temalar: Araştırma problemleri doğrultusunda toplumsal yaşamla da ilişkili olan yoksulluk, tasarruf, israf, ticaret, girişimcilik, üretim, tüketim gibi konular ekonomik alanla ilgili temalar başlığında ayrıca değerlendirilmiştir.

Bilim - Teknoloji Temelli Temalar: Bilim, bilim insanları, keşifler, icatlar, teknoloji, teknolojinin etkileri, teknolojinin toplumsal yaşamdaki rolü gibi konuların işlendiği metinlerle akılcı düşünmenin, pozitivizmin ve bilimselliğin yüceltildiği metinlerdeki temalar bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Eğitim Alanıyla İlgili Temalar: Eğitim öğretimin formel boyutuyla ilişkili olan okul, öğretmen, öğrenci, müfredat, veli, sınıf, gibi kavramlarla okuma, yazma, konuşma, dinleme, kendini bilme, öz kontrol, disiplin, değerler eğitimi gibi okul dışı eğitimle ilişkili olan konular da tematik açıdan eğitim alanı başlığında değerlendirilmiştir.

5.2.2. 1999 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi

1999 tarihli Türkçe ders kitabındaki metinlerde tespit edilen temalar Tablo 2'de gösterilmiştir. Tematik çalışmaların veri toplama aşamasında yaşanabilecek yorumdan kaynaklı sapmaları ve ikincil temaların göz ardı edilmesi nedeniyle ortaya çıkabilecek veri sıklığını önlemek amacıyla her metin için iki ayrı temanın tespit edilmesi yoluna gidilmiştir. Daha sonra tespit edilen bu temalar doğrultusunda her metin yukarıda açıklanan 8 tema grubundan ilişkili olduklarıyla eşleştirilerek Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 2. 1999 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar

Metinler	Temalar
İhtiyar Çilingir	Sanata/zanaata saygı, geleneğe bağlılık
Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan	Gurbet, sıla hasreti
Deniz Yıldızının Öyküsü	Yardımseverlik, iyilik etme
Dil ve Düşünce Birliği	Dil bilinci, iletişim, kültür
Türkiye'm	Vatan sevgisi, Türkiye aidiyeti
Bir Gemi	Yardımseverlik, düşmüşe yardım etmek
Onuncu Yıl Nutku	Atatürk, ulusal yükseliş
Güzel Türkçe	Türkçe sevgisi, Türkçenin güzelliği
Öğretmene Saygı	Öğretmene değer verme, cumhuriyet öğretmeni
Atatürk ve Kurtdereli	Atatürk, millî kimlik
İstanbul'u Dinliyorum	İstanbul sevgisi, günlük yaşamın güzelliği
Atatürk'ün Kişisel Özellikleri	Atatürk, erdemler
Öğretmenime Türkü	Öğretmen sevgisi, topluma adanma
Abant Çağırıyor	Doğaya hayranlık, yurdun güzellikleri
Thomas Edison	Bilim ve teknoloji, azim
Su	Suyun kıymeti, tarımsal kalkınma
Niçin Yazdım?	Yazma isteği, kişisel gelişim
Dinlemek Üzerine	Dinlemenin önemi, iletişim
Kitap Çağı Geçti Mi?	Okuma kültürü, kitap ve teknoloji
Şöyle Falan Olmak	Dil bilinci, ana dili, söz yanlışları
Bir Çiçek Vardı	Alçakgönüllülük, aslını unutmamak
Özlü Sözler	Erdemler, ulusal ve evrensel değerler
Atatürk Diyor ki...	Atatürk, yurt ve millet sevgisi
Nasrettin Hoca ve Günlük Yaşantımız	Millî kültür, toplum yaşamı
Bir Babanın Mektubu	Eğitimin önemi, toplumsal ödevler
Tiyatronun Değeri	Sanat, toplumsal yükseliş
Eğer Gençlik Bilseydi	Zamanı iyi kullanmak, kişisel gelişim
Hınk Deyici	Emeğin değeri, toplum yaşamı
Göç Destanı	Yurt, ulusal/kutsal değerler
Koşma	Tabiat sevgisi, doğa ve evren,
Tasmalı Güvercin	Dostluk, dayanışma
Atatürk'ün Akılcılığa ve Bilime Verdiği Önem	Atatürk, akılcılık ve bilimsellik
Tatlı Dil	İletişim, hoş sözlü olma
Bir Yolcuya	Şehitlere saygı ve minnet, vatan sevgisi
Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri	Atatürk, eğitim
Son Kuşlar	Doğaya verilen zarar, tabiata duyarlılık
Büyük Nutuk	Atatürk, edebiyat
Gençliğe Hitabe	Atatürk, ulusal bilinç
Küçük Ağa	Aile sevgisi, sıla hasreti
Bilgisayarların Yetenekleri	Bilim ve teknoloji, teknolojinin yararları
Başka Karadeniz Yok	Doğa ve evren, çevre kirliliği
Bir Yer Düşünüyorum	Mutluluk, güzel dünya hayali
İçimizdeki Güzellikler	Sevgi ve mutluluk, kişisel gelişim

Metinlerde tespit edilen temalar belirli bir sınıflandırmaya tabi tutulmadan değerlendirilirse veriye dayalı tanılayıcı bir yorum yapmanın pratik olmadığı görülmektedir. Bu nedenle tespit edilen temalar yukarıda açıklanan 8 tema grubuna göre kodlanarak Tablo 3 oluşturulmuştur.

Tablo 3. 1999 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı

Metin	Bireyin İç Dünyasına Yönelik Temalar	Toplum Odaklı Temalar	Kültür/Sanat İçerikli Temalar	Siyasi/Fikrî Yönelimlerle İlişkilendirilebilecek Temalar	Tabiat ve Çevreye Yönelik temalar	Bilim ve Teknoloji Eksenindeki Temalar	Ekonomik Alanla İlişkili Temalar	Eğitim Alanıyla İlgili Temalar
İhtiyar Çilingir		x	x					
Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan	x	x						
Deniz Yıldızının Öyküsü	x	x						
Dil ve Düşünce Birliği		x	x					
Türkiye'im		x		x				
Bir Gemi	x	x						
Onuncu Yıl Nutku		x		x				
Güzel Türkçe		x		x				
Öğretmene Saygı				x				x
Atatürk ve Kurtdereli		x		x				
İstanbul'u Dinliyorum		x			x			
Atatürk'ün Kişisel Özellikleri	x			x				
Öğretmenime Türkü		x						x
Abant Çağırıyor	x				x			
Thomas Edison	x					x		
Su					x		x	
Niçin Yazdım?	x		x					
Dinlemek Üzerine		x						x
Kitap Çağı Geçti Mi?			x					x
Şöyle Falan Olmak		x	x					
Bir Çiçek Vardı	x	x						
Özlü Sözler	x	x						
Atatürk Diyor ki...		x		x				
Nasrettin Hoca ve Günlük Yaşantımız		x	x					
Bir Babanın Mektubu		x						x
Tiyatronun Değeri		x	x					
Eğer Gençlik Bilseydi	x	x						
Hınk Deyici		x					x	
Göç Destanı			x	x				
Koşma	x				x			
Tasmalı Güvercin	x	x						
Atatürk'ün Akılcılığa ve Bilime Verdiği Önem				x		x		
Tatlı Dil	x	x						
Bir Yolcuya		x		x				
Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri				x				x
Son Kuşlar		x			x			
Büyük Nutuk			x	x				
Gençliğe Hitabe		x		x				
Küçük Ağa	x	x						
Bilgisayarların Yetenekleri						x	x	
Başka Karadeniz Yok		x			x			
Bir Yer Düşünüyorum	x				x			
İçimizdeki Güzellikler	x	x						

43 metin içeren 1999 tarihli Türkçe ders kitabında ağırlığı en çok hissedilen tema grubu, bireyin toplumsal yönüne odaklanan metinlerdeki temalar tarafından oluşturulmaktadır. Kitaptaki 29 metinde (%67,4) toplum odaklı temalar işlenmiştir. Bu metinlerden *Bir Gemi*, *Deniz Yıldızının Öyküsü*, *Özlü Sözler*, *Tasmalı Güvercin*, *İçimizdeki Güzellikler* gibi 9'unda iyi insan olma idealine yönelik değer aktarımı ve toplumsal sorumlulukların hatırlatılması söz konusuysen *Güzel Türkçe*, *Türkiye'm* ve *Gençliğe Hitabe*'nin aralarında yer aldığı 7'sinde bireyin toplumsal yönü ulusal bilinç ve millî kimlikle ilişkili olarak ele alınmıştır. Ayrıca *Dil ve Düşünce Birliği*, *Dinlemek Üzerine*, *Şöyle Falan Olmak* ve *Tatlı Dil* başlıklı 4 metinde iletişim becerileriyle ilgili temalar; *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan* ve *Küçük Ağa* başlıklı 2 metinde sıra hasreti temaları işlenmiştir. Kitaptaki toplum odaklı temaların önemli bir kısmında iyi insan yetiştirme idealinin varlığı gözlenmekle birlikte ulusal kimlik ve Atatürk bağlamında bir değer aktarımını hedefleyen temaların da kitapta kayda değer bir miktarda işlendiği görülmektedir. Bu doğrultuda kitapta iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirme ideallerinin öncelikli hedefler olarak birlikte yer aldığını söylemek mümkündür.

Kitaptaki 43 metnin 16'sında (% 37,2) bireyin iç dünyasına yönelik temaların ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bu temaların *Thomas Edison*, *Niçin Yazdım*, *Özlü Sözler*, *Eğer Gençlik Bilseydi* ve *İçimizdeki Güzellikler* başlıklı metinlerde işlenen 5'i doğrudan bireysel yetkinlikleri artırma ve kişisel gelişime katkıda bulunmayla ilgiliysen *Deniz Yıldızının Öyküsü*, *Bir Gemi*, *Bir Çiçek Vardı*, *Tatlı Dil* ve *Tasmalı Güvercin* başlıklı metinlerde işlenen 5'i bireye yönelik toplumun da beklentilerini karşılayacak yardımseverlik, alçakgönüllülük, vefa gibi birtakım erdemlerden oluşmaktadır. Bu tema grubundaki 7 metinde ise aile sevgisi, tabiat sevgisi, sıra hasreti gibi daha bireysel duygular işlenmektedir.

Kitapta siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temalar barındırdığı gözlenen 13 metinden (% 30,2) sekizinde Atatürk'le ilişkili konular işlenmiştir. Farklı metinlerde Atatürk'ün millet sevgisi, yurt sevgisi, kişilik özellikleri, ulusal yükseliş yolundaki tavsiyeleri, bilimsel düşünceye verdiği önem ve eğitim konusundaki görüşlerinin ayrı ayrı ele alındığı gözlenmektedir. Yeni kurulan Cumhuriyet'in öğretmene ve eğitime verdiği önemi anlatan *Öğretmene Saygı* metni de tematik açıdan bu metinlerle birlikte konumlanmaktadır. Kitapta vatan sevgisi, ulusal kimlik, kültürel miras, Türkçe sevgisi gibi temalar farklı metinlerde bağımsız olarak da işlenmiştir. Ayrıca *Bir Yolcuya* adlı metinde şehitlik kavramı doğrudan ana tema hâline gelmiştir. Söz konusu temalar toplumun veya hakim otoritenin idealleri doğrultusunda bir değer aktarımının aracı olarak değerlendirilebilir.

Kitapta kültür-sanat içerikli temaların işlendiği 9 metinden (%20,9) *Dil ve Düşünce Birliği*, *Niçin Yazdım*, *Kitap Çağı Geçti mi* ve *Şöyle Falan Olmak* başlıklı 4'ünde konuşma, okuma ve yazma becerilerine yönelik içerikler söz konusudur. Bu metinlerden ikisinde ana dili bilinci geliştirme isteğiyle ortaya çıkan ulusal kimliğe yönelik bir ereğin varlığı da söz konusudur. *Göç*

Destanı metniyle *Nasrettin Hoca ve Günlük Yaşantımız* metinlerinde ise yerel bir kültürel mirasın aktarımı yoluna gidilmiştir. Bunların yanında *Tiyatronun Değeri* metinde doğrudan bir sanat dalı toplumsal ekseninde işlenirken *Büyük Nutuk*’ta Millî Mücadele’yi konu alan ve siyasal altyapısı da olan bir eserin tanıtımı yapılmıştır. Kitapta, kültür sanat içerikli temaların çoğunlukla ulusal bilinç aşılama gayesiyle yan yana işlendiği gözlenmektedir.

Doğa ve evren temasıyla doğrudan ilişkilendirilebilecek 7 (%16,2) metinden *Abant Çağırıyor*, *Bir Yer Düşünüyorum*, *İstanbul’u Dinliyorum* ve *Koşma* adlı 4’ünde doğaya veya dünyaya karşı insanın ruhunda canlanan hoş duygular tema hâline getirilmişken *Son Kuşlar* ve *Başka Karadeniz Yok* başlıklı 2 metinde insanın doğaya verdiği zarar ele alınmış ve buna son vermenin gereği tema hâline getirilmiştir. İnsanın zorlu tabiat koşullarına müdahalesinin anlatıldığı *Su* metninde ise sosyoekonomik yaklaşımla ele alınan bir tabiat teması söz konusudur.

Eğitim alanıyla ilgili ilişkilendirilebilecek temaların işlendiği 6 (%13,9) metinden *Öğretmene Saygı*, *Öğretmenime Türkü*, *Bir Babanın Mektubu* başlıklı üçünde idealist bir tutumla formel eğitimin çeşitli unsurları doğrudan tema hâline getirilmiştir. Eğitimin sosyal, kültürel ve fıkri yönlerinin ele alındığı *Atatürk’ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri* başlıklı metinde eğitimin kurumsallaşmış yönü ön plandadır. 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçiş yapılan 1997-1998 eğitim öğretim yılının hemen sonrasında hazırlanmış ders kitabında gözlenen bu tematik manzara dönemin sosyal, kültürel ve politik atmosferini yansıtmaya bakımından önemlidir. Doğrudan formel eğitimi konu almayan ancak dinleme ve okuma kültürüyle ilişkili olan *Kitap Çağı Geçti mi* ve *Dinlemek Üzerine* metinleri de eğitim temasıyla ilişkili olarak değerlendirilmiştir.

Kitapta bilim ve teknoloji teması yalnızca 3 (%6,9) metinde tespit edilmiştir. Bunlardan biri Atatürk teması altında değerlendirilen ve bilimin kılavuz olarak işaret edildiği *Atatürk’ün Akılcılık ve Bilime Verdiği Önem* adlı metindir. Diğer metinlerden *Thomas Edison* bilim teknoloji teması kadar bireyin iç dünyası/azim temalarıyla da ilişkilendirilebilirken *Bilgisayarın Yetenekleri* metninde teknoloji doğrudan tema hâline getirilmiştir.

3 metinde tespit karşılaşılan ekonomik alanla ilgili temalar kitapta gözlenme frekansı en düşük grubu oluşturmaktadır. Emegın değerinin katı bir tavırla biçildiği *Hınk Deyici*, susuzluk sorununun çözümüyle bölgesel kalkınmanın mümkün kılınmasını ele alan *Su* ve teknolojik bir aracın sağlayabileceği olanakların işlendiği *Bilgisayarın Yetenekleri* metinlerinde farklı temalar ekonomik açıdan ele alınmıştır.

1999 tarihli kitapta yer alan metinler tematik açıdan değerlendirildiğinde bireyin toplumsal yönüne odaklanan temaların ağırlıkta olduğu ve bu paralelde bir iyi insan yetiştirme idealinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu idealin ötesinde toplum odaklı temaların bir kısmında gözlenen iyi vatandaş yetiştirme arzusu; siyasî/fıkri yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temalar, kültür - sanat içerikli temalar ve eğitim alanıyla ilgili temalarda da belirginleşmektedir. Söz konusu iyi vatandaş hem sosyal, ahlaki ve kültürel yetkinliğe erişmiş hem de cumhuriyet değerleri ve Atatürk ilkeleri

doğrultusunda ulusunu kalkındırıp yükseltmek için motive olmuş bilinçli bir yurtsever olarak tasvir edilmektedir.

5.2.3. 2004 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi

2004 tarihli Türkçe ders kitabının tematik incelemesinde de ikincil temaların göz ardı edilmesi nedeniyle ortaya çıkabilecek veri kaybını önlemek amacıyla her metin için ikişer tema tespiti yapılmıştır. Metinlerde tespit edilen temalar Tablo 4'te gösterildiği gibidir. Tematik incelemenin ikinci adımında her metin, belirlenen 8 tema grubundan ilişkili olduklarıyla eşleştirilerek Tablo 5 oluşturulmuş ve tartışmalar bu doğrultuda yapılmıştır.

Tablo 4. 2004 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar

Metinler	Temalar
İhtiyar Çilingir	Sanata/zanaata saygı, mesleğe bağlılık
Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan	Gurbet, sıra hasreti
Deniz Yıldızının Öyküsü	Yardımseverlik, iyilik etme
Tanıdığım Çocuklardan Rüstem	Yoksulluk, merhamet
Türkiye'm	Vatan sevgisi, Türkiye aidiyeti
Erzurum	Anadolu'yu tanıma, Erzurum'a hayranlık
Mavi Maviydi Gökyüzü	Sevgiliye özlem, geçmişe özlem
Vatan Türküsü	Şehitlere saygı, millî manevi değerler
Bir Gemi	Yardımseverlik, düşmüş yardım etmek
Güzel Türkçe	Türkçe sevgisi, Türkçenin güzelliği
Babamın Verdiği Ceza	Dürüstlük, değerler eğitimi
Küfe	Yoksulluk, kader
Ameliyathane	Sağlığın değeri, hastalarla empati
Millet	Atatürk, millî irade
Küçük Ağanın Mutluluğu	Baba olma sevinci, aile hasreti
Sakarya Türküsü	Millî ve manevi değerler, mücadele
Uçun Kuşlar	Memleket hasreti, gurbet
Onuncu Yıl Nutku	Atatürk, ulusal yükseliş
Atatürk'ün Kişisel Özellikleri	Atatürk, erdemler
Neşe	Neşeli olmak, birey ve toplum
Kuş Yemi	Yardımseverlik, yoksulluk
Fetih Marşı	Vatan yoluna adanma, millî ve dinî değerler
Öğretmene Saygı	Öğretmene değer verme, cumhuriyet öğretmeni
Atatürk ve Kurtdereli	Atatürk, millî kimlik
İstanbul'u Dinliyorum	İstanbul sevgisi, günlük yaşamın güzelliği
Ahlak	Ahlaklı olmak, birey ve toplum
Thomas Edison	Bilim ve teknoloji, azim
Su	Suyun kıymeti, tarımsal kalkınma
Türk Köylüsü	Köylüye hayranlık, kültürel miras
Dinlemek Üzerine	Dinlemenin önemi, iletişim
Kitap Çağı Geçti mi?	Okuma kültürü, kitap ve teknoloji
Atasözleri, Özdeyişler	Erdemler, ulusal ve evrensel değerler
Atatürk Diyor ki	Atatürk, yurt ve millet sevgisi
Ankara'da Hacettepe	Kültürel miras, yerel efsaneler
İlk Uçan İnsan: Hezarfen Ahmet Çelebi	Bilim ve teknoloji, yerli mucitler

Tablo 4'ün devamı

Tiyatro ve Gençlik	Sanat, toplumsal yükseliş
Üç Elma	Evlat sevgisi, aile saadeti
Oğuz Han Destanı	Hükümdarlık, millî kültür
Ali Kuşçu	Bilim ve teknoloji, yerli bilim insanları
Masal Çağı	Geçmişe özlem, köy romantizmi
Eğer Gençlik Bilseydi	Zamanı iyi kullanmak, kişisel gelişim
Demokrasi ve Hürriyet	Atatürk, demokrasi ve özgürlük
Koşma	Tabiat sevgisi, doğa ve evren
Tasmalı Güvercin	Dostluk, dayanışma
Tatlı Dil	İletişim, hoş sözlü olma
Bir Yolcuya	Şehitlere saygı ve minnet; vatan sevgisi
Yurt	Sıla hasreti, köklerine bağlılık
Bir Tanışma	Sanatın, kıymet görme
Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri	Atatürk, eğitim
Son Kuşlar	Doğaya verilen zarar, tabiata duyarlılık
Büyük Söylev	Atatürk ve eseri, edebiyat
Şiirimizde Ana	Anne sevgisi, anne ve edebiyat
Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi	Atatürk, ulusal bilinç
Bamsı Beyrek'e Ad Konulması	Yiğitlik, millî kültür
Bursa'nın Geri Alınması	Kurtuluş coşkusu, Millî Mücadele
Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti	Kültürel miras, toplumsal sorumluluklar
Bir Babanın Mektubu	Eğitimin önemi, toplumsal ödevler
Bir Yer Düşünüyorum	Mutluluk, güzel dünya hayali

2004 tarihli ders kitabındaki 58 metnin 28'i (%48) 1999 tarihli ders kitabında da kullanılan metinlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda tematik açıdan kitaplar arasında birtakım benzerliklerin ortaya çıkması olağandır. Öte yandan önceki kitapta yer almayan 2004 tarihli kitap metinlerine bakıldığında henüz incelemenin ilk adımında kayda değer bir tematik farklılaşmanın varlığı tespit edilebilmektedir. Bu kitapta, önceki ders kitabından farklı olarak kültürel, tarihî veya dinî birtakım söylemlerle yüceltilen yeni türden bir manevi mirasın çeşitli temalarla okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. Şehitlik ve vatan uğruna adanma temalarının işlendiği *Vatan Türküsü*, *Fetih Marşı* şiirleri ile tarihsel bağlarla güçlendirilmeye çalışılan manevi bir mirasın konu edildiği *Sakarya Türküsü*, *Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti* metinleri önceki kitapta karşılaşılmayan yeni bir anlayışın ve farklı söylemin yansımalarıdır.

Kitap üzerinde daha geniş kapsamlı bir tematik inceleme yapabilmek amacıyla metinlerde gözlenen temalar araştırma kapsamında belirlenen 8 tema grubu altında sınıflandırılarak yorumlanmıştır. Sınıflandırma sonrası ortaya çıkan bulgular Tablo 5'te gösterilmektedir:

Tablo 5. 2004 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı

Metin	Bireyin İç Dünyasına Yönelik Temalar	Toplum Odaklı Temalar	Kültür/Sanat İçerikli Temalar	Siyasi/Fikrî Yönelimlerle İlişkilendirilebilecek Temalar	Tabiat ve Çevreye Yönelik Temalar	Bilim ve Teknoloji Eksenindeki Temalar	Ekonomik Alanla İlişkili Temalar	Eğitim Alanıyla İlgili Temalar
İhtiyar Çilingir		x	x					
Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan	x	x						
Deniz Yıldızının Öyküsü	x	x						
Tanıdığım Çocuklardan Rüstem		x					x	
Türkiye'm		x		x				
Erzurum			x		x			
Mavi Maviydi Gökyüzü	x							
Vatan Türküsü		x		x				
Bir Gemi	x	x						
Güzel Türkçe		x		x				
Babamın Verdiği Ceza		x						x
Küfe		x					x	
Ameliyathane	x	x						
Millet		x		x				
Küçük Ağanın Mutluluğu	x	x						
Sakarya Türküsü		x		x				
Uçun Kuşlar	x	x						
Onuncu Yıl Nutku		x		x				
Atatürk'ün Kişisel Özellikleri	x			x				
Neşe	x	x						
Kuş Yemi		x					x	
Fetih Marşı		x		x				
Öğretmene Saygı				x				x
Atatürk ve Kurtdereli		x		x				
İstanbul'u Dinliyorum		x			x			
Ahlak	x	x						
Thomas Edison	x					x		
Su					x		x	
Türk Köylüsü			x	x				
Dinlemek Üzerine		x						x
Kitap Çağı Geçti mi?			x					x
Atasözleri, özdeyişler	x	x						
Atatürk Diyor ki		x		x				
Ankara'da Hacettepe			x		x			
İlk Uçan İnsan: Hezarfen Ahmet Çelebi				x		x		
Tiyatro ve Gençlik		x	x					
Üç Elma	x	x						
Oğuz Han Destanı			x	x				
Ali Kuşçu				x		x		
Masal Çağı	x				x			
Eğer Gençlik Bilseydi	x	x						
Koşma	x				x			
Tasmalı Güvercin	x	x						
Tatlı Dil	x	x						

Tablo 5'in devamı

Bir Yolcuya	x	x	
Yurt	x		x
Bir Tanışma	x	x	
Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri			x
Son Kuşlar	x		x
Büyük Söylev		x	x
Şiirimizde Ana	x	x	
Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi	x		x
Bamsı Beyrek'e Ad Konulması	x		x
Bursa'nın Geri Alınması			x
Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti	x		x
Bir Babanın Mektubu	x		x
Bir Yer Düşünüyorum	x		x

2004 basımlı ders kitabındaki 58 metnin 20'sinde (% 34,4) bireye ve bireyin iç dünyasına yönelen temalar işlenmiştir. Bu temaların ağırlıklı olarak bireysel bir duygu durumun dışı vurumu biçiminde metne yansıyan tabiat sevgisi, memleket sevgisi, gurbet, aile özlemi, anne sevgisi, merhamet gibi duyguları konu aldığı gözlenmektedir. *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan, Uçun Kuşlar, Masal Çağı, Yurt, Bir Yer Düşünüyorum* gibi bireysel duyguların işlendiği çok sayıda metne yer verilen kitapta özellikle gurbet, sıla hasreti, köyüne dönüş isteği, tabiat sevgisi gibi duygularla inşa edilen bir kır romantizmi söz konusudur. Bu durum köyden kente göçün hızla devam ettiği 20. Yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'nin ve dönemin sosyokültürel yapısının bir tezahürü olarak düşünülebileceği gibi hızla kentleşmenin sonucunda sosyokültürel yapıda ortaya çıkan birtakım çarpıklıkları azaltmak için başvurulan ikincil önlemlerden biri olarak da görülebilir. Nitekim eğitim program ve içeriklerinin toplumun ihtiyaç ve beklentilerine karşılık verecek biçimde düzenlenmesi yaygın görülen eğilimlerden biridir.

Bireyin iç dünyasına yönelik temaları oluşturan ikinci büyük grupsa *Thomas Edison, Ahlak, Tatlı Dil* gibi metinlerdeki kişisel gelişimle ilişkilendirilebilecek azim, çalışkanlık, empati, öz kontrol, iyimserlik gibi temalardan meydana gelmektedir. Ancak bireyin iç dünyasına yönelik tema grubunun ağırlığı bireysel yetkinliklerden ziyade kişisel duygular paralelinde işlenmiştir.

Toplum odaklı temaların kitaptaki 39 metinde (%67,2) belirginleştiği gözlenmiştir. Bu temaların önemli bir kısmı bireyin iç dünyasına yönelik temalar grubunda da işaret edilen gurbet, yurt sevgisi, sıla hasreti gibi duygulara ve yardımseverlik, ahlak, dürüstlük, tatlı dil, hoşgörü gibi toplumsal erdemlere karşılık gelmektedir. Ancak toplumsal yönü olan temaların en sık ilişkilendiği tema gruplarından birinin de siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temalardan oluştuğu gözlenmektedir. Milliyetçi ve maneviyatçı söylemlerin hâkim olduğu *Türkiye'm, Vatan Türküsü, Sakarya Türküsü, Fetih Marşı, Bir Yolcuya* metnlerinin yanında millî manevi değer dünyasının yüceltildiği *Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti, Bir Tanışma* gibi metinlerde kültürel mirasa koşut toplumsal yönü de bulunan temalar söz konusudur. Atatürk temasının işlendiği *Atatürk ve*

Kurtdereli, Millet, Genliğe Hitabe, Demokrasi ve Hürriyet, Atatürk Diyor ki ve Onuncu yıl Nutku metinleri siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek tema grubunda konumlanmakla birlikte toplumsal yönü olan temalara ait grupla da ilişkilendirilmiştir.

2004 tarihli kitaptaki 23 metinde (%39,6) siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temalar tespit edilirken bu temaların frekansıyla birlikte konu edilme biçimlerinde de anlamlı bir değişime rastlandığı görülmektedir. Atatürk ve Atatürkçü düşünme biçimiyle ilişkilendirilebilecek temaların frekansında önceki kitaba nazaran anlamlı bir değişim gözlenmese de zaman zaman dinî ve tarihî söylemlerle desteklenen maneviyatçı temaların *Vatan Türküsü, Sakarya Türküsü, Fetih Marşı, Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti* gibi metinlerde sıklıkla işlendiği görülmektedir. Siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek tema grubundaki metinlerin dağılımı bakımından 1999 basımlı ders kitabıyla karşılaştırıldığında 2004 tarihli kitapta şehitlik, vatan yoluna adanma, manevî miras, tarihî miras, dava gibi geleneksel muhafazakâr kavramların kullanımındaki artış dikkat çekicidir.

Yukarıda dikkat çekilen geleneksel muhafazakâr eğilimin diğer tema gruplarına da yerleşme biçiminde etki yarattığı görülmektedir. Örneğin kültür ve sanat içerikli temaların belirgin biçimde gözlenebildiği 10 (%17,2) metin incelendiğinde *Kitap Çağı geçti mi* ile *Tiyatro ve Gençlik* metinleri dışında kalan 6 metinde yerel kültürel mirasın veya millî ve manevî değerlerin ön plana çıkarıldığı fark edilmektedir.

Bilim ve Teknoloji temasının işlendiği 3 metnin (% 5,1) ikisinde çalışmalarıyla Türk – İslam medeniyetinin gurur kaynağı olarak sunulan isimlerin yaşamından kesitler anlatılmıştır. Bu metinlerden *İlk Uçan İnsan: Hezarfen Ahmet Çelebi* adlı öykü, Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde geçen ve İlber Ortaylı, Halil İnalcık gibi önemli tarihçilere göre doğruluğu tartışmalı bir rivayete dayanmaktadır. Yani kurgusal olma ihtimali yüksek bir anlatı, millî gururu okşayacak türden bir bilimsel başarı öyküsü şeklinde sunulmaktadır.

Eğitim alanıyla ilişkilendirilen temalara sahip *Öğretmene Saygı, Dinlemek Üzerine, Kitap Çağı Geçti mi, Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri* ve *Bir Babanın Mektubu* metinleri 1999 basımlı ders kitabından aktarılan metinlerdir. Değer aktarımının ön plana çıktığı *Babamın Verdiği Ceza* metni ise bu temayla ilişkili 1999 basımlı kitapta bulunmayan tek metindir.

Ekonomik alanla ilgili temalara sahip 4 metinde (%6,8) en dikkat çekici unsur sıklıkla ön plana çıkarılan yoksulluk kavramıdır. *Tanıdığım Çocuklardan Rüstem, Küfe, Kuş Yemi* metinleri yoksulluk ve yoksulluğun insanda yarattığı duygular üzerine inşa edilmiştir. 1999 basımlı kitapta yer alan ve bu kitapta da kullanımına devam edilen *Su* metni ise doğanın çetin koşullarıyla mücadele ve tarımsal kalkınmaya konu alması nedeniyle ekonomik alanla ilişkili temalar arasında değerlendirilmiştir.

Kitapta 9 metinde (%15,5) doğa ve çevreye yönelik temalar işlenmiştir. Bireyin içinde yaşadığı dünyanın fiziksel yönünü içe dönük duygu ve çağrışımlarla ele alan *Masal Çağı, Koşma, Bir Yer Düşünüyorum, Yurt, İstanbul'u Dinliyorum* metinleriyle bilgi ve düşünce aktarımının

amaçlandığı *Erzurum, Su, Ankara'da Hacettepe* ve *Son Kuşlar* metinleri dünyaya ve onun insandaki yansımalarına yönelik temalar başlığı altında gruplandırılmıştır. Bu metinler farklı konu ve iletilere sahip olsalar da insanın içinde yaşadığı dünyayı daha iyi tanıma, benimseme ve anlamasına olanak tanıyan metinlerdir.

2004 tarihli Türkçe ders kitabı, içeriğinin yarısına yakını 1999 basımlı Türkçe ders kitabında da kullanılan metinlerden oluşmasına rağmen belirli yönlerde kendinden öncekinden farklılaşan bir ders kitabıdır. Tematik açıdan değerlendirildiğinde bu farklılaşma daha da belirginleşmektedir. Kitap içeriğindeki tüm benzerliklere rağmen 2004 tarihli kitapta yeni tarzda bir manevi miras tasviri ve bu manevi miras eşliğinde ortaya konan bir vatan sevgisi söylemi dikkat çekmektedir.

5.2.4. 2008 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi

2008 basımlı Türkçe ders kitabı yeni Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2006) belirtilen çerçeve doğrultusunda tematik bir yaklaşımla hazırlanmış ve programda işaret edilen bir kısmı zorunlu bir kısmı seçmeli 6 temaya göre metin seçimi yapılmıştır. Ancak alanda daha önce yapılan çalışmalarda da (Ceylan, Ercan ve Akpınar, 2017; Kurtoğlu Zorlu, 2021) tespit edildiği üzere metinlerin bir kısmı kitapta yer aldıkları temalara uygun olmayan veya bu temaların haricinde/ötesinde farklı temaları ön plana çıkaran metinlerdir. Bu nedenle kitap içeriklerindeki tüm metinler araştırma kapsamında tekrar değerlendirilmiş ve ilgili bulundukları temalara göre tablolara işlenmiştir. 2008 tarihli Türkçe ders kitabı üzerinde yapılan inceleme sonucunda tespit edilen metin temaları Tablo 6'da gösterilmektedir:

Tablo 6. 2008 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar

Metinler	Temalar
Kız Kalesi	Yerel efsaneler, kadercilik
Geçmiş Zaman Şiirleri	Çocukluk, geçmişe özlem
Verilen Sözü Tutmak ve Vaktinde İş Yapmak	Sözünde durmak, insan ilişkileri
Eski Ankara Evleri	Millî kültür, geleneksel mimari
İstanbul'u Dinliyorum	İstanbul sevgisi, günlük yaşamın güzelliği
Robinson Crusoe	Yaşama (doğaya) uyum, mücadele
Atatürk'ten Anılar-Her Şeyden Evvel Millet	Atatürk, millet sevgisi
Atatürk'ten Anılar- Onun Evrensellik Anlayışı	Atatürk, insan sevgisi
Onuncu Yıl Nutku	Atatürk, ulusal yükseliş
Dil Devrimi	Atatürk, dil ve ulusal kimlik
Atatürk ve Bilim	Atatürk ve bilim, ulusal yükseliş
Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi	Atatürk, ulusal bilinç
Atatürk'ün Millet Sevgisi	Atatürk, millet sevgisi
Gazi	Atatürk, Atatürk sevgisi
İhtiyar Çilingir	Sanata/zanaata saygı, geleneğe bağlılık
Gönül Mimarlarımız (Yunus Emre)	Hoşgörü, millî kültür
Gönül Mimarlarımız (Koca Sinan)	Millî kültür, mimari
Türküler Dolusu	Memleket sevgisi, millî kültür
Nevruz ve Birlik	Millî kültür, bayramlar
Mehmet Âkif ve Sefahat'ı Okumak	Millî kültür, sanat
Türklerde Çiçek Sevgisi	Millî kültür, sanat
Ergenekon Destanı	Millî Kültür, savaş ve kahramanlık
Çiğdem Der ki...	Batıl inançlar, doğa ve insan
Herkesin Dostu Anton	Yardımsızlık, paraya(varlığa) düşkün olmamak
Aşinasız	Toplum hayatı, sosyal yoksunluk
Ziyaret Günleri	Toplum hayatı, hasta ziyareti
Türk Misafirperverliği	Millî kültür, misafirperverlik
Basından Teknoloji Haberleri	Bilim ve teknoloji, teknolojinin yararları
Ekran Efendi'nin Tutsakları	Teknoloji bağımlılığı, sosyal ilişkiler
Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni	Teknoloji, millî kültür
Bilgisayar Yalnızlığı	Teknoloji bağımlılığı, toplum hayatı
Bir Varmış Bir Yokmuş Televizyon Kaybolmuş	Teknoloji bağımlılığı, toplum hayatı
Petekten Peteğe Telefon Görüşmesi	İletişim teknolojisi, teknolojik araçlar
Hayatta Başarının Yolları	Öz güven, çalışkanlık
İki İyi İnsan	İyi kalpli olmak, toplumsal ilişkiler
Empati İle Yaşamak	Empati, insan ilişkileri
Martı	Azim, bireysel farklılıklar
Bir Başarı Öyküsü (Hellen Keller)	Azim, engelli yaşam
Bir Şey Olmak Çok Şey Olmak	Başarılı olmak, kendini tanımak

Kitaptaki metinlere ait temalar Tablo 6'da incelendiğinde millî kültür temasının kendisine çizilen çerçevede sınırlı kalmadığı; mekân, toplum yaşamı ve teknoloji gibi temalar altında yer alan metinlerde de işlendiği görülmektedir. Tablo 6'da dikkat çekici bir diğer unsur ise bilim ve teknoloji teması altında verilen metinlerin yarısında teknolojinin birey ve toplum yaşamı üzerindeki olumsuz etkilerinin işlenmesidir. Daha ayrıntılı bir inceleme için tüm metinlerdeki temaların araştırma kapsamında belirlenen 8 tema başlığına göre sınıflandırılmasıyla elde edilen bulgular Tablo 7'de gösterilmiştir:

Tablo 7. 2008 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı

Metin	Bireyin İç Dünyasına Yönelik Temalar	Toplum Odaklı Temalar	Kültür/Sanat İçerikli Temalar	Siyasi/Fikri Yönelimlerle İlişkilendirilebilecek Temalar	Tabiat ve Çevreye Yönelik Temalar	Bilim ve Teknoloji Eksenindeki Temalar	Ekonomik Alanla İlişkili Temalar	Eğitim Alanıyla İlgili Temalar
Kız Kalesi			x		x			
Geçmiş Zaman Şiirleri	x				x			
Verilen Sözü Tutmak ve Vaktinde İş Yapmak	x	x						
Eski Ankara Evleri			x		x			
İstanbul'u Dinliyorum		x			x			
Robinson Crusoe	x				x			
Her Şeyden Evvel Millet		x		x				
İşte Onun Evrensellik Anlayışı		x		x				
Onuncu Yıl Nutku		x		x				
Dil Devrimi			x	x				
Atatürk ve Bilim				x		x		
Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi		x		x				
Atatürk'ün Millet Sevgisi		x		x				
Gazi	x			x				
İhtiyar Çilingir		x	x					
Gönül Mimarlarımız (Yunus Emre)	x		x					
Gönül Mimarlarımız (Koca Sinan)			x	x				
Türküler Dolusu			x	x				
Nevruz ve Birlik		x	x					
Mehmet Âkif ve Sefahat'ı Okumak			x	x				
Türklerde Çiçek Sevgisi			x	x				
Ergenekon Destanı			x	x				
Çiğdem Der ki...		x			x			
Herkesin Dostu Anton		x					x	
Aşinasız	x	x						
Ziyaret Günleri	x	x						
Türk Misafirperverliği		x	x					
Basından Teknoloji Haberleri					x	x		
Ekran Efendi'nin Tutsakları		x				x		
Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni			x			x		
Bilgisayar Yalnızlığı		x				x		
Bir Varmış Bir Yokmuş Televizyon Kaybolmuş		x				x		
Petekten Peteğe Telefon Görüşmesi					x	x		
Hayatta Başarının Yolları	x							x
İki İyi İnsan	x	x						
Empati İle Yaşamak	x	x						
Martı	x							x
Bir Başarı Öyküsü (Hellen Keller)	x							x
Bir Şey Olmak Çok Şey Olmak	x							x

2008 basımlı Türkçe ders kitabında incelemeye konu olan 39 metnin 13'ünde (% 33,3) bireyin iç dünyasına yönelik temaların işlendiği görülmektedir. Bunların da yarısında çalışkanlık,

azim, zaman yönetimi, başarı motivasyonu gibi bireyin yetkinliklerini artırma ve kişisel gelişimi desteklemeye yönelik temalar ön plandadır. *Herkesin Dostu Anton, Aşinasız, Ziyaret Günleri, İki İyi İnsan, Empati ile Yaşamak* metinlerinde ise toplumsal yaşamı düzenleyen evrensel değerlerin ve sosyal erdemlerin aktarımı yoluyla iyi insan yetiştirme idealine yönelik temalar söz konusudur.

Kitaptaki 19 metinde (%48,7) toplumsal yönü ağır basan temalar gözlenmektedir. Bunlardan 9'u bir yönüyle evrensel değer ve erdemlerin aktarımıyla ilişkilendirilebilecek temalardır. Toplum odaklı temaya sahip metinlerden 5'inde bu temalar Atatürk temasıyla ilişkili olarak ele alınmıştır. Öğretim programı doğrultusunda Atatürk, bu metinlerde ana temadır.

Kültür-sanat içerikli temaya sahip 13 metinden (%33,3) 11'inde millî kültür teması söz konusudur. Kitapta küresel veya Batılı değer dünyasının etkisinde şekillendirilen kültür sanat temalı bir içeriğe rastlanmamaktadır. Bu 13 metin arasında bulunmalarına ve yerel unsurlar çevresinde şekillenmelerine rağmen ayrı değerlendirilebilecek yalnızca iki metin söz konusudur: Bunlardan biri kitap genelinde yaratılan geleneksel kültürel mirastan ilkesel olarak ayrı konumlanan *Dil Devrimi* metni diğeri de millilik iddiası bulunmayan *Kız Kalesi* efsanesidir. Bunlar dışında ders kitabı içeriği bütünüyle yerel değerleri referans alan, geleneksel çizgiye bağlı bir kültür sanat anlayışını yansıtmaktadır. Türkçe Dersi Öğretim Programında (MEB, 2006) millî kültür temasının zorunlu temalardan biri olarak tutulması bu durumu bir dereceye kadar açıklasa da diğer temalar altında yer bulan ve kültür-sanat temasıyla ilişkilendirilebilecek metinlerde de yerel olmayan bir kültürel olgudan söz etmek güçtür. Dahası, programda verilen çerçeveye göre 6 metinle sınırlı kalması gereken millî kültür teması bilim ve teknoloji, zaman - mekân ve toplum hayatı temalarına kadar genişlemiştir.

Kitapta, siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temaya sahip 13 (%33,3) metnin 7'si Atatürk'le ilişkili temalara sahiptir. Bu metinlerin önceki yıllarda basılan ders kitabı metinleriyle büyük ölçüde aynı olduğu gözlenmektedir. Bunlar dışında yerli ve millî değerleri ön plana çıkarma, hatta yüceltme arayışları dikkate alındığında millî kültür teması altında yer verilen metinlerin de kısmen siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek anlayışa sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca 2004 tarihli kitapta yoğun biçimde işlenen, 1999 tarihli kitapta ise kısmen karşılaşılan vatan uğruna feda olma ve şehitliğe övgü temalarına bu kitapta rastlanmamaktadır.

Konulara yönelik bulguların tartışıldığı bölümde 2008 tarihli kitapta doğaya ve çevreye duyarlılığın ana konu olarak işlendiği az sayıdaki metnin varlığına dikkat çekilmiştir. Tematik açıdan yapılan çalışmada ise toplumsal yaşamı, teknolojiyi veya millî kültürü konu alan bazı metinlerde çevreye karşı bir duyarlılığın veya farkındalığın alt temalar arasında kabul edilebileceği görülmektedir. Örneğin millî kültürü konu alan *Kız kalesi* ve *Eski Ankara Evleri* metinleriyle teknolojinin yaşamdaki yerini konu alan *Basından Teknoloji Haberleri* ve *Petekten Peteğe Telefon Görüşmesi* metinlerinde ana tema olarak değilse bile alt tema düzeyinde içinde yaşanan dünyayı tanıma ve keşfetmeye yönelik temaların varlığından söz etmek mümkündür. Ancak tabiata veya

çevreye duyarlılığın asli tema olarak görülebileceği yalnızca iki metnin varlığından söz edilebilir. Bunlar batıl inançların yanlışlığıyla birlikte doğadaki canlıların kıymetine dikkat çekilen *Çiğdem Der ki* adlı öykü ve İstanbul sevgisi aracılığıyla doğaya değilse bile içinde yaşanan çevreye karşı bir farkındalığı yansıtan *İstanbul'u Dinliyorum* adlı şiirdir.

Kitapta ekonomik alanla ilişkilendirilebilecek temaya sahip tek metin(% 2,5) *Herkesin Dostu Anton*'dur. Metinde paraya değer vermemek, elindekiyle yetinmek, başkalarına yardım etmek, iyi bir insan olmak gibi hem bireyin iç dünyasına hem de toplumsal ilişkilere dönük erdemler tema hâline gelmiştir.

Eğitim temasıyla ilişkilendirilen 4 metnin (% 10,2) hiçbirinde daha önceki ders kitabı metinlerde esas unsur olarak yer bulan öğretmen, okul, öğrenci gibi formel eğitim unsurlarına yer verilmemiştir. Kişisel gelişim teması altında yer alan *Martı*, *Bir Şey Olmak Çok Şey olmak* ve *Bir Başarı Öyküsü* metinleri bireysel yetkinlikleri artırma ve kendini gerçekleştirme paralelinde izledikleri yol bakımından eğitim temasıyla ilişkilendirilebilecek içeriklere sahiptir.

2008 tarihli 8. sınıf Türkçe ders kitabı yeni Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2006) ortaya konulan tematik yaklaşım doğrultusunda hazırlanması bakımından araştırma örneklemindeki ilk kitaptır. Kitabın tematik yapısında gözlenen en belirgin durumlardan biri, şehitliğe övgü eşliğinde işlenen vatan sevgisi duygusunun yerine ve doğal, tarihî ve kültürel zenginliklerle işlenen bir memleket sevgisinin tercih edilmiş olmasıdır. Bu paralelde millî kültürün en belirgin motif olduğu bir değer dünyası da ön plana çıkarılmıştır. Kitapta bilim ve teknoloji bağlantılı bazı temalar dahi millî kültürün ve toplumsal yaşamın konu alanı biçiminde işlenmiştir. Tematik açıdan dikkat çeken bir diğer bulgu da önceki kitaplarda yer alan eğitimin kurumsal biçimine ilişkin temalara bu kitapta yer verilmemiş olmasıdır.

5.2.5. 2013 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi

2013 tarihli 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki 36 metnin 12'si bir önceki ders kitabında da kullanılan metinlerdir. Yani kitabın önceki kitaplarla olan metin benzerliği 1990 ve 2004 kitapları arasındaki % 50'ye yaklaşan metin benzerliğinden daha düşüktür. Yazarları dahi aynı olan 1999 ve 2004 tarihli kitaplarda ortak metin sayısındaki fazlalığa rağmen kitapların tematik yapısında kayda değer bir farklılaşma tespit edilmiştir. Bu bağlamda yazarlarının bir kısmı aynı olan ve ortak metin oranı % 30'larda seyreden 2008 ve 2013 kitapları arasındaki tematik farklılaşmanın boyutu da araştırma problemleri açısından önemli görülmektedir. 2013 tarihli 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde tespit edilen belirgin temalar Tablo 8'de gösterilmiştir:

Tablo 8. 2013 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar

Metinler	Temalar
Kitaplarla Kurulan Dostluk	Kitap sevgisi, okuma kültürü
Okuma serüvenim nasıl başladı?	Okuma bilinci, okuma kültürü
Sarı Traktör	Edebi nitelik, eleştirel okuma
Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili'm	Okuma kültürü, nitelikli eserler
Okumak	Okuma sevgisi, okuma kültürü
Sözlükle Muhabbet	Sözlüğün önemi, okuma kültürü
İşte Onun Evrensellik Anlayışı	Atatürk, insan sevgisi
Onuncu Yıl Nutku	Atatürk, ulusal yükseliş
Atatürk Ve Bilim	Atatürk ve bilim, ulusal yükseliş
Dil Devrimi	Atatürk, dil ve ulusal kimlik
Atatürk'te Millet Sevgisi	Atatürk, millet sevgisi
Gazi	Atatürk, Atatürk sevgisi
Türküler Dolusu	Memleket sevgisi, milli kültür
Evliya Çelebi	Millî kültür, edebiyat
Orta Oyunu	Millî kültür, geleneksel tiyatro
İhtiyar Çilingir	Sanata/zanaata saygı, mesleğe bağlılık
Yunus Emre	Millî kültür, tarihî kişilikler
Bağlamacıya	Millî kültür, sanat
Empati ile Yaşamak	Empati, insan ilişkileri
Karanfiller ve Domates Suyu	Çalışkanlık, azim
Martı	Azim, bireysel farklılıklar
Su Gibi	Kişilik, dostluk
Hellen Keller	Azim, engelli yaşam
Adam Olmak	Kendini gerçekleştirme, erdemli olma
Ergenekon Destanı	Millî kültür, kahramanlık
Misafirliklerimiz	Millî kültür, konukseverlik
İmece	Yardımlaşma, millî kültür
Türk Çayı	Millî kültür, Türk çayı
Tasmalı Güvercin	Dostluk, dayanışma
Seyfi Baba	Yoksulluk, muhtaca yardım etme
Güney İlleri	Memleket sevgisi, tabiat sevgisi
Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?	Millî kültür, yerel efsaneler
Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek	Zamanın kıymeti, kişisel gelişim
Kız Kalesi	Kültürel miras, kadercilik
Türk Evinde Türk Dili, Türk Dilinde Türk Evi	Millî kültür, ana dili
Dağın Şiiri	Tabiata hayranlık, Anadolu'nun güzellikleri

2013 tarihli Türkçe ders kitabındaki metinlerde tespit edilen temalara bakıldığında kitap hazırlanırken tercih edilen çerçeve temalardan kaynaklı küçük bir farklılaşma dışında bir önceki kitapla önemli ölçüde benzerlikler arz eden bir tematik manzaranın ortaya çıktığı görülmektedir. Önceki kitapta kullanılan bilim ve teknoloji çerçeve temasının yerine bu kitapta okuma kültürü çerçeve teması tercih edilmiştir. Çerçeve temalardaki bu değişim eğitim alanıyla ilişkili farklı temaların kitapta işlenmesine olanak verirken bilim ve teknoloji alanından temaların bütünüyle kitap dışı kalmasına sebebiyet vermiştir. Kitap içeriğiyle ilgili daha detaylı bir tematik incelemenin yapılabilmesi için yukarıda gösterilen temalar araştırma kapsamında belirlenen 8 başlığa göre sınıflandırılmış ve elde edilen bulgular Tablo 9'da gösterilmiştir:

Tablo 9. 2013 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı

Metin	Bireyin İç Dünyasına Yönelik Temalar	Toplum Odaklı Temalar	Kültür/Sanat İçerikli Temalar	Siyasi/Fikrî Yönelimlerle İlişkilendirilebilecek Temalar	Tabiat ve Çevreye Yönelik Temalar	Bilim ve Teknoloji Eksenindeki Temalar	Ekonomik Alanla İlişkili Temalar	Eğitim Alanıyla İlgili Temalar
Kitaplarla Kurulan Dostluk			x					x
Okuma Serüvenim Nasıl Başladı?			x					x
Sarı Traktör			x					x
Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili'm			x					x
Okumak			x					x
Sözlükle Muhabbet			x					x
İşte Onun Evrensellik Anlayışı		x		x				
Onuncu Yıl Nutku		x		x				
Atatürk ve Bilim				x		x		
Dil Devrimi			x	x				
Atatürk'te Millet Sevgisi		x		x				
Gazi	x			x				
Türküler Dolusu			x	x				
Evliya Çelebi			x	x				
Orta Oyunu			x	x				
İhtiyar Çilingir		x	x					
Yunus Emre			x	x				
Bağlamacıya			x	x				
Empati ile Yaşamak	x	x						
Karanfiller ve Domates Suyu	x				x			
Martı	x							x
Su Gibi	x	x						
Hellen Keller	x							x
Adam Olmak	x							x
Ergenekon Destanı			x	x				
Misafirliklerimiz		x	x					
İmece		x	x					
Türk Çayı		x	x					
Tasmalı Güvercin	x	x						
Seyfi Baba		x	x					
Güney İlleri	x				x			
Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?			x		x			
Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek	x	x						
Kız Kalesi			x		x			
Türk Evinde Türk Dili, Türk Dilinde Türk Evi			x	x				
Dağın Şiiri	x				x			

Kitaptaki 36 metnin 11'inde (%30,5) çeşitli duyguları veya yetkinlikleri ön plana çıkararak bireye ve bireyin iç dünyasına yönelen temaların işlendiği görülmektedir. Bu metinlerden *Empati ile Yaşamak*, *Karanfiller ve Domates Suyu*, *Martı*, *Su gibi*, *Hellen Keller*, *Adam Olmak*, *Tasmalı Güvercin*, *Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek* başlıklı 8'i öz kontrol, disiplin, kendini tanıma, azim çalışkanlık gibi temaların işlendiği bireysel yetkinlikleri artırma odaklı metinlerdir. *Dağın Şiiri* ve

Güney İlleri metnlerindeyse yurdun çeşitli güzelliklerinin insanda uyandırdığı hoş duygular tema hâline getirilmiştir.

Önceki kitaplarda frekansı en yüksek grubu oluşturan toplum odaklı temalara bu kitapta yalnızca 12 metinde (% 33,3) rastlanmaktadır. Kitapta millî kültürle bağlantılı temaların toplumsal ilişkilerle ilgili temalardan daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Öyle ki *Toplum Hayatı* başlıklı bir çerçeve tema altında bile Ergenekon Destanı gibi toplumsal yaşamdan ziyade millî kültürün tematik alanına giren bir metne yer verilmiştir. *Misafirliklerimiz*, *İmece*, *Türk Çayı* gibi metinlerse hem toplumsal ilişkiler hem de millî kültürle ilişkili konular etrafında şekillenmiştir. Atatürk teması altında verilen *İşte Onun Evrensellik Anlayışı*, *Onuncu Yıl Nutku* ve *Atatürk'te Millet Sevgisi* metinleri daha önceki kitaplarda da var olan ve Atatürk bağlamında toplumla ilişkili konuların ele alındığı metinlerdir.

2013 tarihli kitapta 21 metinde (% 58,3) gözlenen kültür-sanat bağlantılı temalar belirgin bir şekilde iki gruba ayrılmaktadır. Bu gruplardan biri *Kitaplarla Kurulan Dostluk*, *Okuma Serüvenim Nasıl Başladı*, *Okumak*, *Sarı Traktör*, *Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili'm* ve *Sözlükle Muhabbet* başlıklı okuma temasıyla ilişkili metinleri içermektedir. Diğer grup ise *Türküler Dolusu*, *Evliya Çelebi*, *Orta Oyunu*, *Yunus Emre*, *Bağlamacıya*, *Misafirliklerimiz*, *İmece*, *Türk Çayı* gibi millî kültür dairesinde yer alan metinlerden oluşmaktadır.

Kitapta siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temaya sahip 13 metnin (%27,7) de kendi içinde iki gruba ayrıldığı görülmektedir. *İşte Onun Evrensellik Anlayışı*, *Onuncu Yıl Nutku*, *Atatürk ve Bilim*, *Dil Devrimi*, *Atatürk'te Millet Sevgisi* ve *Gazi* metinleri; Atatürkçü düşünce etrafında konumlanan dil, millî bilinç, evrensellik, ulusal yükseliş gibi temalar içerirken *Türküler Dolusu*, *Evliya Çelebi*, *Orta Oyunu*, *Yunus Emre*, *Bağlamacıya*, gibi metinler millî kültür çevresinde şekillenen bir değer dünyası aracılığıyla millî kimliğe yönelen temalar içermektedir. Ayrıca yurdun güzelliklerini konu edinen *Dağın Şiiri* ve *Güney İlleri* metinleriyle millî kültürün çeşitli unsurlarından övgüyle söz eden *İmece*, *Misafirliklerimiz* ve *Türk Çayı* metinlerinde siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temalar tabloda işaretlenmese de söz konusu metinler millî kültür bağlamında manevi değerleri güçlendirme amacıyla paralel temalar içermektedir.

Doğa ve çevreye yönelik temaların işlendiği 5 metinden (% 13,8) *Güney İlleri* ve *Dağın Şiiri*’nde yurdun çeşitlik güzelliklerinden hayranlıkla söz edilirken *Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu* ve *Kız Kalesi* metinlerinde yurttaki bazı yerlere yönelik efsaneler anlatılmaktadır. Azimli bir insanın öyküsünü anlatan *Karanfiller ve Domates Suyu*’nda ise asıl tema insanın çalışkanlığı olsa da insanın içinde yaşadığı dünyayla mücadelesinin konu edilmesi bakımından metinde doğa ve çevreyle ilişkili bir tematik yapının varlığından söz etmek mümkündür.

Eğitim öğretimin kurumsal yönüyle doğrudan ilişkili bir temanın işlenmediği kitapta okuma kültürünün çerçeve tema olarak belirlenmesi nedeniyle *Kitaplarla Kurulan Dostluk*, *Okuma Serüvenim Nasıl Başladı*, *Sarı Traktör*, *Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili'm*, *Okumak*, *Sözlükle*

Muhabbet olmak üzere 5 metinde eğitim alanıyla ilişkilendirilebilecek temalar işlenmiştir. Ayrıca kişisel gelişim çerçeve teması altında verilen *Empati ile Yaşamak*, *Martı*, *Hellen Keller* ve *Adam Olmak* metinlerinde de eğitsel amaçlara yönelen konular işlenmiştir.

Kitapta bilim ve teknoloji alanıyla ilişkilendirilebilecek temaya sahip tek metin *Atatürk ve Bilim*'dir. Ekonomik alanla ilişkili temaya sahip metinse yoktur.

Kitap hazırlanırken belirlenen çerçeve temalardan kaynaklı bir farklılaşma dışında 2013 tarihli ders kitabının tematik açıdan 2008 tarihli kitapla benzer bir görünüm sergilediği anlaşılmaktadır. Kitaplardaki ortak metin sayısının 1999 ve 2004 tarihli kitaplardaki kadar fazla olmamasına rağmen tematik açıdan ortaya çıkan benzerliğin bu kitaplardaki benzerlikten fazla olması araştırma problemleri açısından anlamlı bir bulgudur. 1999 ve 2004 tarihlerinde yayımlanan kitaplar aynı yazarlar tarafından farklı atmosferlerde hazırlanmış ve ortak metin oranı %50'ye yaklaşan kitaplarken tematik açıdan kayda değer bir anlayış farkı arz etmiştir. Aynı iklimde hazırlanmış, yazarlarının tamamı aynı olmayan ve ortak metin oranı % 30'larda seyreden 2008 ve 2013 tarihli kitaplar ise tematik açıdan benzer bir anlayışı yansıtmaktadır.

5.2.6. 2018 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi

2018 yılında 1.311.523 adet basılan Türkçe 8 ders kitabı, bu yılda Türkiye genelinde en çok kullanılan Türkçe ders kitabı olmuş ancak diğer kitaplar gibi 5 yıl süreyle kullanılmamıştır. Kitaptaki 40 metnin yalnızca 2'si araştırmaya konu olan daha önceki kitaplarda kullanılmış metinlerdir. Kitapta yer alan metinler ve bu metinlere ait temalar Tablo 10'da gösterilmiştir:

Tablo 10. 2018 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar

Metinler	Temalar
Benlik Üzerine	Öz saygı, kişisel gelişim
Martı	Azim, bireysel farklılıklar
Acele Karar Vermeyin	Çok yönlü düşünme, sabır
Güler Yüz	Gülümsemek, iletişim
Bir Adım Atın	Öz kontrol, kişisel gelişim
Vatan yahut Silistre	Vatan sevgisi, vatan uğruna feda olma
O Geliyor	Atatürk, Millî Mücadele
İstiklal Madalyası	Gazilere saygı, vatan uğruna feda olma
Kahramanların Dilinden 15 Temmuz	Vatan sevgisi, adanma
Atatürk'e Mektup	Atatürk, eğitim
Faydalı Bir İş Görmek Zevki	Faydalı iş yapma, üretkenlik
Gurbet	Gurbet, geçmişe özlem
Türkçenin Güzelliği	Türkçe sevgisi, Türkçenin yapısı
Çocuk ve Ekmek	Yoksulluk, yoksula yardım etme
Yirmi Beş Kuruş	Dürüstlük, iftira
Sanat	Sanat, millî kültür
Mikro Minyatür	Geleneksel sanatlar, millî kültür
Selimiye Camii	Geleneksel sanatlar, millî kültür
Bir Kış Öyküsü	Sanatın gerekliliği, sanat ve yaşam
Bir Baba / Bir Zihniyet	Sanata saygı, kişisel gelişim
Anadolu Uygarlıkları	Millî kültür, kültürel miras
Burada Dur	Millî Kültür, Anadolu efsaneleri
Ergenekon Destanı	Millî Kültür, kahramanlık
Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler	Millî kültür, inanış ve ritüeller
Anadolu Davulu	Millî kültür, millî çalgılar
Kalbin Sesi...	Geçmişe özlem, manevi değerler
Geçen Zaman	Varoluşsal kaygı, geçmişe özlem
Değirmende Döner Taşım	Geçmişe özlem, çocukluğa özlem
Satılık Ev	Mekânla bağ kurma, ayrılık
Bursa'da Zaman	Bursa'ya hayranlık, kültürel miras
Yûnus Emre'nin Mezarları	Millî kültür, Yunus Emre sevgisi
Gülü İncitme Gönül	Sevgi, hoşgörü
Emine Teyze'nin Çilek Reçeli	Dayanışma, girişimcilik
Yürekdede ile Padişah	Gönül zenginliği, dindar olmak
Eşekle Tilki	Güzel söze kanma, kendini bilme
Bilge Adamın Yolu	Bireysel farklılıklar, işbirliği
Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi	Bağımsızlık, ulusal önderlik
Özgürlük	Özgürlük, yaşama sevinci
Burada Bülbül Ağlamış	Vicdan, hayvanların yaşam hakkı
Haritada Bir Nokta	Adil olma, açgözlülük

2018 tarihli Türkçe ders kitabındaki temalara bakıldığında Atatürk'le ilişkili temaların sayısında önceki kitaplara nazaran kayda değer bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Bu değişim önceki öğretim programında zorunlu tema olarak belirlenen Atatürk temasının 2015 tarihli Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Millî Mücadele ve Atatürk temasına çevrilmiş olmasıyla paralel değerlendirilebilecek bir değişimdir. Ayrıca kitapta ulusal önderlik teması Atatürk'le ilişkili konular dışında Aliya İzzetbegoviç adlı Bosnalı bir liderin konu edildiği yazıda erdemler ve Osmanlı mirası söylemleri eşliğinde de işlenmiştir. Millî kültürle bağlantılı temaların bu kitapta da yaygın biçimde kullanıldığı görülürken Türkçe sevgisinin ana tema olduğu *Türkçenin Güzelliği*

metinde önceki kitaplardaki yaklaşımın aksine dil devrimine olumsuz eleştiriler getiren bir anlayış söz konusudur.

Kitaptaki tematik yapının daha iyi analiz edilebilmesi amacıyla metinlerde tespit edilen temalar araştırma kapsamında belirlenen 8 tema grubu altında sınıflandırılarak Tablo 11’de gösterilmiştir:

Tablo 11. 2018 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı

Metin	Bireyin İç Dünyasına Yönelik Temalar	Toplum Odaklı Temalar	Kültür/Sanat İçerikli Temalar	Siyasi/Fikrî Yönelimlerle İlişkilendirilebilecek Temalar	Tabiat ve Çevreye Yönelik Temalar	Bilim ve Teknoloji Eksenindeki Temalar	Ekonomik Alanla İlişkili Temalar	Eğitim Alanıyla İlgili Temalar
Benlik Üzerine	x							x
Martı	x							x
Acele Karar Vermeyin	x							x
Güler Yüz	x	x						
Bir Adım Atın	x							x
Vatan yahut Silistre		x		x				
O Geliyor		x		x				
İstiklal Madalyası		x		x				
Kahramanların Dilinden 15 Temmuz		x		x				
Atatürk'e Mektup		x		x				
Faydalı Bir İş Görmek Zevki	x	x						
Gurbet	x	x						
Türkçenin Güzelliği		x		x				
Çocuk ve Ekmek		x					x	
Yirmi Beş Kuruş	x	x						
Sanat			x	x				
Mikro Minyatür	x		x					
Selimiye Camii			x	x				
Bir Kış Öyküsü	x		x					
Bir Baba / Bir Zihniyet			x					x
Anadolu Uygarlıkları			x		x			
Burada Dur			x		x			
Ergenekon Destanı			x	x				
Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler			x	x				
Anadolu Davulu			x	x				
Kalbin Sesi...	x		x					
Geçen Zaman	x				x			
Değirmende Döner Taşım	x				x			
Satılık Ev	x	x						
Bursa'da Zaman			x	x	x			
Yûnus Emre'nin Mezarları			x	x				
Gülü İncitme Gönül	x	x						
Emine Teyze'nin Çilek Reçeli		x					x	
Yürekdede ile Padişah		x		x				
Eşekle Tilki	x	x						
Bilge Adamın Yolu		x						x
Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi		x		x				
Özgürlük	x	x						
Burada Bülbül Ağlamış	x							x
Haritada Bir Nokta	x	x						

Tablo 11'deki veriler incelendiğinde kitaptaki 40 metnin 18'inde (% 45) bireye ve bireyin iç dünyasına yönelik temaların işlendiği görülmektedir. Bunların bir kısmı kişisel gelişim çerçevesinde ele alınan bireyin yetkinliklerini artırmaya odaklı temalardır. *Benlik Üzerine, Martı, Acele Karar Vermeyin, Güler Yüz, Bir Adım Atın ve Faydalı Bir İş Görmek Zevki* metinlerinde kendini tanıma, azim, sabır, çok yönlü düşünme, girişken olma gibi kişisel gelişimi konu alan temalar tespit edilmiştir. *Yirmi Beş Kuruş, Güllü İncitme Gönül, Burada Bülbül Ağlamış ve Haritada Bir Nokta* metinlerindeyse güzel ahlak ve iyi insan yetiştirme ideali doğrultusunda temalar söz konusudur. Ayrıca *Gurbet, Geçen Zaman, Değirmende Döner Taşım ve Özgürlük* gibi metinlerde bireysel duygu ve ruh hâlleri ana temaya dönüşmüştür. Bu bağlamda 2018 tarihli kitapta, bireye ve bireyin iç dünyasına yönelik temaların önceki kitaplara nazaran daha yoğun bir şekilde işlendiğini söylemek mümkündür.

20 metinde (% 50) karşılaşılan toplum odaklı temaların bir kısmı insanlar arasındaki ilişkilere bir çerçeve çizme ve bireye toplum içinde yol gösterme arayışının yansıması olan konular etrafında işlenirken bir kısmı devlet ve toplum nazarında ideal bir vatandaş portresi çizme gayreti etrafında işlenmiştir. *Güler Yüz, Faydalı Bir İş Görmek Zevki, Çocuk ve Ekmek, Yirmi Beş Kuruş, Yürekdede ile Padişah, Eşekle Tilki, Haritada Bir Nokta* gibi metinlerde çeşitli erdemler aracılığıyla bireye iyi ve toplumla uyumlu bir insan olma yolunda kılavuzluk etme arzusu söz konusudur. *Özgürlük* ve *Bilge Adamın Yolu* metinlerindeyse bireyin öz varlığıyla toplum içindeki değeri tema hâline dönüşmüştür.

Kitapta 13 metinde (%32,3) kültür sanat alanından temalar tespit edilmiştir. *Sanat, Mikro Minyatür, Selimiye Camii, Ergenekon Destanı, Burada Dur, Türklerde Toylar Merasimler Festivaller ve Şenlikler, Anadolu Davulu, Kalbin Sesi, Bursa'da Zaman ve Yûnus Emre'nin Mezarları* metinlerinde millî kültür dairesinde ele alınan bir kültürel miras; sanat, mimari, edebiyat, folklor ve inanç gibi temalar eşliğinde ortaya konulmuştur. Anadolu kültürünün geleneksel bakış açısı yerine evrensel bir yorumla ele alındığı *Anadolu Uygarlıkları* metni de bu kültürel mirasla birlikte konumlandırılabilir. *Bir Kış Öyküsü* ve *Bir Baba Bir Zihniyet* metinlerindeyse sanatın toplum ve birey yaşamındaki rolü doğrudan temaya dönüştürülmüştür.

Siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek yönü bulunan temalar 15 metinde (% 37,5) belirginleşmiştir. Daha önceki kitaplarda bu tema grubu içerisinde önemli bir yer tutan Atatürk'le ilişkili konuların bu kitapta yalnızca *O Geliyor* ve *Atatürk'e Mektup* adlı 2 metinde işlendiği görülmektedir. Bosnalı bir liderin yaşamını ve düşünce yapısını anlatan *Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi* metni araştırma örnekleminde yabancı bir ulusal önder aracılığıyla değer aktarımının yapılmaya çalışıldığı tek metin olması bakımından dikkate değer bulunmuştur. Osmanlı mirası vurgusu da yapılan metinde ulusal bağımsızlık, milletine adanma, mücadele ve barış gibi kavramlar ön plana çıkarılmaktadır. 2016 yılında yaşanan darbe girişimiyle ilgili bir metnin de kısa sürede kitapta yer bulması siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temalarla

ilgili bir diğer dikkat çekici husustur. Söz konusu *Kahramanların Dilinden 15 Temmuz* metninde inandığı değerler uğruna ölümü göze alarak darbe girişiminin karşısında yer aldığını anlatan insanların motivasyonu tema hâline dönüştürülmüştür. Şehitlik ve vatan yolunda canını ortaya koymanın yüceltildiği *Vatan yahut Silistre* ve *İstiklal Madalyası* metnlerindeyse önceki kitaplarda da rastlanan türden bir vatan sevgisi ve millî şuur söz konusudur.

Türkçenin ahenk bakımından sahip olduğu zenginlikleri anlatırken dil devrimi sonrası yaşanan değişimleri de eleştirel bir tavırla ele alan *Türkçenin Güzelliği* metni hem konu hem konuyu işleme biçimi yönünden siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek bir tavır ihtiva etmektedir. Geleneğe sırtını dönen Batılı sanat anlayışı karşısında millî kültürün zenginliklerinden beslenen yerli bir kültür-sanat anlayışının yüceltildiği *Sanat* şiiri başlığa konu olan temayı işleme biçimi bakımından bu tema grubuyla ilişkilendirilebilecek bir başka metindir. Zamanın ve teknolojinin getirdiği yenilikleri geleneksel değer dünyası için bir tehdit olarak ele alan *Kalbin Sesi* metni, Türklerin tarım yaşamındaki ritüellerini anlatırken sıklıkla İslami motiflere vurgu yapan *Türklerde Toylar Merasimler Festivaller ve Şenlikler* metni ve yoksulluğuna rağmen mala değer vermeyen bir ailenin ahlaki erdemlerini dinî kaygılarla bağdaştıran *Yürek Dede* ile *Padişah* metni; asli temalarını belirli yöndeki bir zihniyet düzleminde ele almaları bakımından siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temalar grubunda değerlendirilebilir. Ayrıca kültür-sanat bağlamında temalara sahip olan *Selimiye Camii*, *Bursa'da Zaman* ve *Yunus Emre'nin Mezarları* adlı metinler işledikleri temaları tamamen millî kültür dairesinde ele almaları ve dinî motifler içermeleri bakımından dolaylı olarak bu tema grubuyla ilişkilendirilmiştir.

Eğitim alanıyla ilişkilendirilebilecek temalar 7 metinde(%17,5) tespit edilmiştir. Bunlardan yalnızca *Bir Baba Bir Zihniyet* metni kurumsal eğitimle ilgiliyken *Benlik Üzerine*, *Martı*, *Acele Karar Vermeyin*, *Bir Adım Atın*, metinleri daha çok bireysel yetkinlikleri artırmayı ve kişisel gelişimi sağlamayı amaçlayan metinlerdir. *Bilge Adamın Yolu* ve *Burada Bülbül Ağlamış* metinlerinde ise değer aktarımı ön plandadır.

Kitapta dünyaya ve tabiata yönelik temaların tespit edildiği 5 metinde (%12,5) bu temaların daha çok zaman boyutuyla ilişkili olarak işlendiği görülmektedir. *Geçen Zaman*, *Değirmende Döner Taşım*, *Bursa'da Zaman* ve *Anadolu Uygarlıkları* metinleri zamanın mekân ve birey üzerinde yarattığı etkileri konu almaları bakımından bu tema grubunda konumlandırılmıştır. Bir şehrin adına yönelik efsaneyi anlatan *Burada Dur* metni de bu grupta konumlandırılabilir.

Kitapta bilim ve teknoloji alanıyla ilişkili tema bulunmazken ekonomi alanıyla ilgili iki tema mevcuttur. Bunlar *Çocuk* ve *Ekmek* metnindeki yoksulluk temasıyla *Emine Teyze'nin Çilek Reçeli* metnindeki girişimcilik temasıdır.

2018 tarihli kitap tematik açıdan değerlendirildiğinde özellikle siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek düzlemde ortaya çıkan önceki kitaplardan farklı bir eğilim dikkat çekmektedir. Yer yer dinî motifler ve maneviyatçı söylemlerle kendini belli eden bu eğilim,

dönemin politik atmosferinin belirgin unsurlarından biri olan muhafazakâr tandanslı *yerli ve milli* söyleminin kitap içeriklerindeki bir yansıması olarak görülebilir. Dil-kültür-sanat üçgeninde de birtakım karşılıklar bulan bu yansıma araştırma problemleri açısından anlamlıdır.

5.2.7. 2019 Tarihli Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Tematik Açidan İncelenmesi

2019 yılından itibaren kullanılmaya başlanan 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki 40 metnin yalnızca 3'ünün araştırma örneklemindeki diğer kitaplarda kullanıldığı görülmüştür. Kitaptaki metinlerde tespit edilen temalar aşağıdaki gibidir:

Tablo 12. 2019 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Temalar

Metinler	Temalar
İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine	İyimserlik, kişisel gelişim
Kaşığı	Vicdan azabı, iftira
İnsanla Güzel	İnsan sevgisi, birlikte yaşam
Kedi ile Fare	Dostluk, faydacılık
Ayaz'ın Definesi	Alçakgönüllülük, aslını unutmamak
Bayrağımızın Altında	Bayrak sevgisi, ulusal bilinç
Atatürk ve Müzik	Atatürk, müzik
Kımalı Ali'nin Mektubu	Vatan sevgisi, şehitlik
Atatürk'ü Gördüm	Atatürk, çocukta Atatürk sevgisi
Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor	Şehitlik, şehide saygı
Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar	Bilim ve teknoloji, bağımlılık
Simit ve Peynirle Bilim İnsanı	Bilim, ulusal gurur
Parktaki Bilim	Bilim ve gündelik hayat, bilimsel düşünme
Uzay Giysileri	Bilim ve teknoloji, doğa ve evren
Eski Çağlardan Beri Dişlerimize Çok İyi Baktık	Sağlık, bilim
Kaldırımlar	Yalnızlık, içine kapanma
Portakal	Aile sevgisi, çocukluğa özlem
Dilimiz Kuşatma Altında	Dil bilinci, Türkçe sevgisi
Karanlığın Rengi Beyaz	Azim, başarı
Masal Ağacı	El birliği ve uyum, evrensel barış
Eşref Saat	Zamanlama, insan ilişkileri
Türkiye	Türkiye sevgisi, ulusal değerler
Peri Bacaları	Yurdun güzellikleri, kültürel miras
Robinson Crusoe	Güçlüklerle mücadele, çevreye uyum
İstanbul'la Hasbihâl	İstanbul sevgisi, kültürel miras
Göç Destanı	Yurt, ulusal/kutsal değerler
Vatan Sevgisini İçten Duyanlar	Vatan sevgisi, vatan için adanmak
Bir Fincan Kahve	Millî kültür, Türklerde kahve kültürü
Kız Kulesi	Kültürel miras, tarihsel gerçeklik
Karagöz	Millî kültür, çağa ayak uydurma
Yılkı Atı	Mücadele, tabiat
Rüzgâr	Özgürce gezme isteği, yaşama sevinci
Gündüzünü Kaybeden Kuş	Canlılara saygı, hayvanların yaşam hakkı
Hava Kirliliği	Hava kirliliği, bilinçsiz şehirleşme
Canberra	Dünya şehirleri, dünyayı tanıma
Haritada Bir Nokta	Adalet, açgözlülük
Yaşamaya Dair	Topluma adanma, ideal insan
Kalbim Rumeli'de Kaldı	Ayrılık, savaş
Zeytinyağı Üretimi	Üretim, emek
İmece	İşbirliği, millî kültür

Tablo 12 incelendiğinde 2019 tarihli kitapta önceki kitaba nazaran daha dengeli bir tematik dağılımın gözlemlendiğini söylemek mümkündür. Hem bilim ve teknoloji hem de doğa ve evren temalarının kitaptaki 8 çerçeve temadan biri olarak seçilmiş olması kitaba hâkim tematik tablonun önceki kitapta olduğu kadar dar bir çerçeveye sıkışmasının önüne geçmiştir. Metinlerde tespit edilen temalar araştırma kapsamında belirlenen 8 tematik alana göre sınıflandırıldığında ortaya çıkan durum Tablo 13'te gösterilmiştir:

Tablo 13. 2019 Tarihli Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tema Dağılımı

Metin	Bireyin İç Dünyasına Yönelik Temalar	Toplum Odaklı Temalar	Kültür/Sanat İçerikli Temalar	Siyasi/Fikrî Yönelimlerle İlişkili Temalar	Tabiat ve Çevreye Yönelik Temalar	Bilim - Teknoloji Eksenindeki Temalar	Ekonomik Alanla İlişkili Temalar	Eğitime Yönelik Temalar
İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine	x							x
Kaşığı	x	x						
İnsanla Güzel	x	x						
Kedi ile Fare	x	x						
Ayaz'ın Definesi	x	x						
Bayrağımızın Altında		x		x				
Atatürk ve Müzik			x	x				
Kımalı Ali'nin Mektubu		x		x				
Atatürk'ü Gördüm		x		x				
Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor		x		x				
Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar		x				x		
Simit ve Peynirle Bilim İnsanı (Aziz Sancar)	x					x		
Parktaki Bilim					x	x		x
Uzay Giysileri					x	x		
Eski Çağlardan Beri Dişlerimize Çok İyi Baktık					x	x		
Kaldırımlar	x	x						
Portakal	x	x						
Dilimiz Kuşatma Altında		x		x				
Karanlığın Rengi Beyaz	x	x						
Masal Ağacı	x	x						
Eşref Saat	x	x						
Türkiye		x		x				
Peri Bacaları			x		x			
Robinson Crusoe	x				x			
İstanbul'la Hasbihâl			x	x				
Göç Destanı		x		x				
Vatan Sevgisini İçten Duyanlar		x		x				
Bir Fincan Kahve		x	x					
Kız Kulesi			x		x			
Karagöz			x			x		
Yılkı Atı		x			x			
Rüzgâr	x	x						
Gündüzünü Kaybeden Kuş	x				x			
Hava Kirliliği		x			x			
Canberra			x		x			
Haritada Bir Nokta	x	x						
Yaşamaya Dair	x	x						
Kalbim Rumeli'de Kaldı		x		x				
Zeytinyağı Üretimi					x		x	
İmece		x	x					

Tablo 13 incelendiğinde 25 metinde (% 62,5) karşılaşılan toplumsal yaşamla ilişkili temaların kitapta ağırlığı en fazla olan tema grubunu oluşturduğu görülmektedir. Toplum odaklı temalar *Kedi ile Fare*, *Ayaz'ın Definesi*, *Kaşağı*, *Karanlığın Rengi Beyaz*, *Eşref Saat*, *Yılkı Atı*, *Haritada Bir Nokta*, *Hava Kirliliği* ve *Kalbim Rumeli'de Kaldı* metinlerinde dürüstlük, alçak gönüllülük, adil olma, çevreye saygı gibi çeşitli sosyal erdemleri ve birtakım kişisel yetkinlikleri aktarma amacı etrafında konumlanmıştır. Daha çok iyi insan yetiştirme ideali ile bağdaştırılabilecek bu temaların yanında *Masal Ağacı*, *İnsanla Güzel* ve *Yaşamaya Dair* metinlerinde olduğu gibi hümanist bir tavırla ön plana çıkarılan birlikte yaşama, insanlığa adanma, evrensel barış gibi kavramlar da kitaptaki tematik yapıyı ortaya koyma bakımından önemlidir.

Toplum odaklı temaların bir kısmı daha önceki ders kitaplarında olduğu gibi birtakım öğretilerin veya kültürel mirasın aktarımı kaygısıyla şekillenmiştir. *Kınalı Ali'nin Mektubu*, *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, *Bayrağımızın Altında*, *Atatürk'ü Gördüm*, *Dilimiz Kuşatma Altında*, *Türkiye*, *Göç Destanı*, *Vatan Sevgisini İçten Duyanlar* ve *Bir Fincan Kahve* metinleri bu değer aktarımı yoluyla ideal vatandaş yetiştirmeyi öncelik hâline getiren bir anlayışa işaret etmektedir.

Bireye ve bireyin iç dünyasına yönelik temalar kitaptaki 16 metinde (% 40) tespit edilmiştir. Bu temaların önemli bir kısmı *İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine*, *Kaşağı*, *Kedi ile Fare*, *Ayaz'ın Definesi*, *Eşref Saat*, *Gündüzünü Kaybeden Kuş* ve *Haritada Bir Nokta* metinlerinde olduğu gibi bireye hem sosyal yaşamında hem de kendini tanıma ve geliştirme yolunda kılavuzluk etme iddiasıyla işlenirken *Portakal*, *Kaldırımlar* ve *Rüzgâr* gibi bazı metinlerde doğrudan bireysel duygular üzerinden otaya konulmuştur.

8 metinde (% 20) tespit edilen kültür-sanat içerikli temaların 2019 tarihli ders kitabında hem millî kültür hem de evrensel kültüre ait motifler içerecek biçimde işlendiği gözlenmektedir. *Atatürk ve Müzik* metni ile *Canberra* adlı gezi yazısı güzel sanatların ve evrensel kültürün konu edildiği metinlerdir. Anadolu'dan efsanelerin anlatıldığı *Kız Kulesi* ve *Peri Bacaları* metinlerinde Türk-İslam uygarlığının öncesine uzanan bir yerel kültürel miras söz konusuysa *İmece* ve *Bir Fincan Kahve* metinlerinde millî kültüre ait motifler tema hâline dönüştürülmüştür. Millî kültür teması altında verilen *Karagöz* metninde ise bu geleneksel tiyatro aracılığıyla işlenen bilim teknoloji teması ön plana çıkmaktadır.

11 metinde (%27,5) tespit edilen siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temaların daha çok millî kültür, vatan sevgisi ve şehitlik kavramları etrafında konumlandığı görülmektedir. *Kınalı Ali'nin Mektubu* ve *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor* metinlerinde vatan yolunda ölme doğrudan yüceltilerek ana temaya dönüştürülürken *Vatan Sevgisini İçten Duyanlar* şiirinde vatan yolunda adanma, vatani uğruna çalışıp mücadele etme ve gerekirse ölme gibi alt temalar eşliğinde ortaya konan bir vatan sevgisi söz konusudur. *Bayrağımızın Altında* ve *Kalbim Rumeli'de Kaldı* adlı metinlerde ise savaş, ölüm ve ayrılık kavramları eşliğinde işlenen bir yurt sevgisi söz konusudur. *Türkiye* şiirinde de yurdun güzellikleri eşliğinde betimlenen bir vatan sevgisi ana temaya

dönüştürülmüştür. Millî bilinç aşlamayı hedefleyen metinler kitaptaki siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temaların işlediği diğer metin türüdür. *Dilimiz Kuşatma Altında* ve *Göç Destanı* metinlerinde dil ve ulusal kimlik vurgusuyla ele alınan bir ulusal bilinç ortaya konulurken *İstanbul'la Hasbihâl* adlı şiirde belirli bir kültür dairesi ve manevi miras etrafında betimlenen bir millî şuur söz konusudur.

Araştırmaya konu olan yaklaşık çeyrek asırlık zaman aralığında siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temalardan en belirgin değişim yaşayanı Atatürk'le ilgili temalardır. 2018 tarihli kitapta olduğu gibi 2019 tarihli kitapta da yalnız iki metinde tespit edilen bu temalardan ilki *Atatürk'ü Gördüm* adlı anıdaki Atatürk sevgisiyken ikincisi *Atatürk ve Müzik* adlı metindeki Atatürk'te sanat sevgisi şeklinde ifade edilebilecek temadır.

11 metinde (% 27,5) tespit edilen tabiat ve çevreye yönelik temalar kitapta kültürel miras, bilim teknoloji ve değerler gibi farklı tema alanlarıyla ilişkili olarak işlenmiştir. Eski çağlardaki mekânları anlamlandırma çabasının birer ürünü olan efsanelerin anlatıldığı *Peri Bacaları* ve *Kız Kulesi* metinlerinde gerçek dışı yakıştırmalar aracılığıyla ele alınan doğa ve çevre konuları mevcuttur. *Canberra* adlı gezi yazısında da dünyanın uzak noktasındaki bir şehir çok yönlü ve gerçekçi bir biçimde tanıtılmıştır. Çetin doğa koşullarında hayatta kalma mücadelesini işbirliği teması eşliğinde ele alan *Yılkı Atı* ile bireysel bir mücadeleyi konu alan *Robinson Crusoe* metinleri bu tema grubunda değerlendirilebilecek nitelikteki diğer eserlerdir. Bilim ve teknoloji teması altında verilen *Parktaki Bilim*, *Uzay Giysileri* ve *Eski Çağlardan Beri Dışlarımıza Çok İyi Baktık* metinleri de bireyin içinde yaşadığı dünyayı tanıyıp kavramasına yönelik olmaları nedeniyle bu grupta değerlendirilmiştir.

6 metinde (%15) işlenen bilim ve teknolojiyle ilgili temalar diğer alanlarla dengeli bir ilişki içerisinde ele alınmıştır. *Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar* adlı metinde teknolojinin birey ve toplum yaşamına etkileri konu alınırken *Parktaki Bilim* ve *Uzay Giysileri* metinlerinde çevreyi ve evreni tanıyıp anlama ön plandadır. *Karagöz* metninde teknolojiyle içli dışlı olmanın gereği millî kültür eşliğinde ele alınırken *Simit ve Peynirle Bilim İnsanı* metninde kişisel gelişim ve ulusal gururla birlikte aktarılan bir bilim kültürü söz konusudur.

Kitapta, eğitim alanıyla dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek temaya sahip iki metinden *Parktaki Bilim*'de bilimsel düşünme, *İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine*'de kişisel gelişim temaları mevcuttur.

2019 tarihli kitabın tematik açıdan 2018 tarihli kitaptan önemli ölçüde farklılaştığı görülmektedir. Önceki kitapta ağırlığı artan siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek millî kültür odaklı temaların bir kısmı bu kitapta da varlığını sürdürmekle birlikte bir kısmı yerini daha evrensel kavram ve değerlere bırakmıştır. Özellikle değer aktarımına konu olan kavramların yalnızca iyi vatandaş yetiştirme gayesiyle kısıtlı kalmaması ve iyi insan yetiştirme idealine yönelik temaların ağırlığının artması kitapta gözlenen kayda değer farklardandır. Ayrıca kültür sanat

anlayışı önceki kitapta olduğu kadar millî kültür dairesine sıkışmamış, sınırlı ölçüde de olsa evrensel sanat ve kültüre yönelik kavramların dikkate alındığı görülmüştür.

5. 2. 8. Tema Gruplarının Türkçe Ders Kitaplarındaki Dağılımı

Araştırma kapsamında oluşturulan tema gruplarında yıllar içinde gözlenen değişimin seyri araştırma problemlerine yanıt bulma açısından önemlidir. 1999 - 2022 tarihleri arasında kullanılan 6 kitaptaki tema dağılımı Tablo 14'te gösterilmiştir:

Tablo 14. Tema Gruplarının Kitaplar İçerisinde Görülme Sıklığı

Tema Grupları	1999 Tarihli Kitap	2004 Tarihli Kitap	2008 Tarihli Kitap	2013 Tarihli Kitap	2018 Tarihli Kitap	2019 Tarihli Kitap
Bireyin İç Dünyasına Yönelik Temalar	% 37,2	% 34,4	% 33,3	% 30,5	% 45	% 40
Toplum Odaklı Temalar	% 67,4	% 67,2	% 48,7	% 33,3	% 50	% 62,5
Kültür/Sanat İçerikli Temalar	% 20,9	% 17,2	% 33,3	% 58,3	% 32,3	% 20
Siyasi/Fikrî Yönelimlerle İlişkilendirilebilecek Temalar	% 30,2	% 39,6	% 33,3	% 27,7	% 37,5	% 27,5
Tabiat ve Çevreye Yönelik temalar	% 16,2	% 15,5	% 20,5	% 13,8	% 12,5	% 27,5
Bilim ve Teknoloji Eksenindeki Temalar	% 6,9	% 5,1	% 17,9	% 2,7	-	% 15
Ekonomik Alanla İlişkili Temalar	% 6,9	% 6,8	% 2,5	-	% 5	% 2,5
Eğitim Alanıyla İlgili Temalar	% 13,9	% 10,3	% 10,2	% 22,2	% 17,5	% 5

Temaların kitaplar içindeki dağılımını gösteren Tablo 13 incelendiğinde araştırmaya konu olan 20 yıllık süreçte kitaplardaki tema alanlarının büyük değişiklikler göstermediği düşünülebilir. Farklı hükümetler döneminde farklı yazarlar tarafından hazırlanan kitaplarda yer bulan konuların aynı kavram alanlarından seçilmiş olması, kitapların hazırlanma sürecinde etkili olan birtakım pedagojik yönelimlerin, politik beklentilerin, bürokratik tercihlerin veya yerleşik geleneklerin varlığıyla ilişkilendirilebilir. Öte yandan bu tema alanlarına giren kavramların türünde ve işlenme biçiminde yıllara göre belirgin farklılaşmalar yaşandığı gözlenmektedir. Örneğin 2000'li yılların başındaki kitaplarda yer alan toplum odaklı temalar içerisinde öne çıkan kavramlardan biri gurbet

ve köye dönüş arzusuyken 2008 ve 2013 tarihli kitaplarda gurbetle ilişkili bir konu veya temaya rastlanmamıştır. Köyden kente göçün etkilerinin hissedilmeye devam ettiği 2000’li yılların başındaki sosyal atmosfer ve bürokratik yönelimlerle kitap içeriğinde gözlenen bu durum arasında bir paralellik kurmak mümkündür. Sonraki yıllarda kitapların dışında kalan gurbet odaklı temalar, sayısı milyonları bulan yabancı uyruklu göçmenin ülke gündeminde yer ettiği 2015 sonrası ders kitaplarında tekrar yer almaya başlamıştır. Benzer bir durum siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temalara ait grupta da gözlenmektedir. Bu tema grubunun kitaplar içinde kapladığı alan büyük değişiklikler göstermese de başlık altında yer alan tema ve kavramlarda kayda değer değişiklikler yaşanmıştır. 1999 tarihli kitapta ulus bilinci ve Atatürk ilkeleri etrafında şekillenen bir düşünce zemini söz konusuysa 2018 tarihli kitapta Osmanlı mirası ve millî kültür temaları etrafında şekillenen bir düşünce zemini söz konusudur. Gruplar içerisinde işlenen temalar ve bunlarla birlikte ele alınan konu ve kavramlar dikkate alındığında kitapların tematik açıdan önemli farklılaşmalar gösterdiğini söylemek mümkündür. Kitaplara ait başlıklar altında ayrıntılı biçimde ele alınarak tartışılmış olan bu tür verilerin işaret ettiği sonuçlar araştırmanın 6. bölümünde kapsamlı bir şekilde sunulacaktır.

Araştırmaya konu olan dönemde yaşanan sosyal, kültürel, politik ve fikrî değişimlerin kitaplar içerisindeki tematik yapı üzerinde etkiler yaratabileceği hipotezi etrafında gerçekleştirilen bu incelemede dönemsel olarak ortaya çıkan önemli farklılık ve benzerliklerle karşılaşılmıştır. Bu bağlamda 1999 ve 2004 tarihli kitaplar ile 2008 ve 2013 tarihli kitapların ihtiva ettiği tematik yapılar dikkate değer bulgular sunmaktadır. 1999 ve 2004 tarihli kitaplar yazarlarının tümü aynı olan ve ortak metin oranı % 50’ye yaklaşan kitaplardır. Ancak tematik olarak incelendiğinde kitaplarda önemli bir anlayış farklılığının varlığından söz etmek mümkündür. Örneğin 1999 tarihli kitapta yer almayan Osmanlı mirası etrafındaki temalar 2004 tarihli kitapta *Fetih Marşı*, *Fatih’in Açıklamalı Vasiyeti* ve *Sakarya Türküsü* gibi metinlerde belirgin bir şekilde gözlenebilmektedir. Yine 2004 tarihli kitapta önceki kitaba oranla daha mukaddesatçı bir anlayışın varlığından söz etmek mümkündür. Kitapta vatan yoluna adanarak kendini feda etme ve şehit olma gibi temaların yoğunluğu 1999 tarihli kitaba göre artmıştır. Bu anlayış farklılıklarını dönemsel olarak ortaya çıkan farklı atmosferle paralel değerlendirmek mümkündür. 2008 ve 2013 tarihli kitaplar ise ortak metin oranı önceki iki kitaba nazaran daha düşük seyreden iki kitap olmalarına rağmen tematik açıdan kayda değer bir farklılık arz etmemiştir. Bu bulguyu da kitapların hazırlandığı dönem ülkede hâkim olan atmosferin belirgin değişimler arz etmeyen yapısıyla paralel değerlendirmek mümkündür.

Kitaplara yönelik tematik incelemede dikkat çeken bir diğer husus da 2006 tarihli öğretim programından itibaren benimsenen tematik yaklaşımın kitapların tema çeşitliliği üzerinde yarattığı kısıtlamadır. Kitapta yer alacak tematik alanların sınırlı tutulması, bazı tema alanlarının kitaplar içerisinde yer bulmasını güçleştirmiştir.

5. 3. 1999-2022 Yılları Arasında Kullanılan 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde ders kitabı metnindeki temel iletiler üzerinden okuyucuya sunulan düşünce yapıları incelenmiştir. Bu doğrultuda ana düşünceler aracılığıyla okuyucuya aktarılan değerlerin kavram ve ilgi alanları gözetilerek belirli gruplandırmalar yapılmış ve metinler ana düşünce bakımından ilişkili oldukları gruplarla eşleştirilmiştir. İçerik analizine dayanan ve standartlaştırılmış bir ölçme aracının kullanılmadığı bu çalışmada yorum ve değerlendirmeden bütünüyle bağımsız verilere ulaşarak kesin sonuçlar elde etmek nitel araştırma desenlerinin doğası gereği mümkün değildir. Ayrıca kimi iletilerin birden fazla konu alanı bağlamında değerlendirilebilecek olması araştırmada kullanılan içerik analizlerinde sık karşılaşılan bir olgudur. Bu kısıtlılıklardan kaynaklanabilecek veri kaybının önlenmesi amacıyla ana fikri farklı kavram alanlarıyla ilişkilendirilebilecek metinler bu alanlar için ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Ana fikirlere yönelik bulguların tartışıldığı bu bölümde kitaplarda ortaya çıkan düşünce yapıları belirli gruplar altında sınıflandırılırken bu düşünce yapılarının gözetildiği ihtiyaç ve hedefler de irdelenmiştir. Örneğin kitaplarda evrensel veya yerel değerlerin aktarımının ön plana çıktığı metinlerin genellikle iyi insan veya iyi/makbul vatandaş idealleri çevresinde kümелendiği gözlenmektedir. Metinde ortaya konan düşünce yapısı insanın ve insanlığın iyiliğini öncelik olarak gören bir anlayışa yakınsa bu metni *iyi insan ideali* bağlamında değerlendirmek mümkündür. Eğer metin bir ülkenin, milletin, dinin veya hareketin öğretilerini yansıtan bir yapıdaysa bu metni *makbul vatandaş idealine* hizmet eden bir yerde konumlandırmak mümkündür. İyi insan yetiştirme idealine hizmet eden düşünce yapısındaki metinlerde de *birey toplum ilişkisi* bağlamında evrensel değerleri aktarma ve *kişisel gelişim* bağlamında bireysel yetkinlikleri artırma olmak üzere iki temel yöntemden yararlanıldığı görülmektedir. İyi/makbul vatandaş idealine hizmet eden veya bu idealin bir yansıması olan metinlerdeyse dil, millet, millî şuur, Atatürk, Cumhuriyet, Millî Mücadele, vatan sevgisi, şehitlik, millî kültür gibi temalar doğrultusunda bir değer aktarımının öncelik olduğu iletiler gözlenmektedir.

Tabiat sevgisi, çevre bilinci, bilim ve teknoloji, sanat, eğitim, ekonomi gibi temalara farklı açılardan yaklaşan metinlerde de belirli gruplar altında değerlendirilebilecek düşünce yapıları tespit edilmiştir. Ayrıca ders kitaplarında iletileriyle herhangi bir üst amaca hizmet etmeden yalnızca yaratıcısının ruh hâlini ve hayal dünyasını yansıtan metinlerin mevcudiyeti de söz konusudur.

Kitap içeriklerinin metinlerdeki ana fikirler bağlamında tartışıldığı bu bölümde öncelikli olarak ana düşüncelerin ilintili oldukları kavram alanları belirlenmiş, ardından kitaplar özelinde bu kavram alanlarına yönelik gruplandırmalar yapılarak içerik tartışmasına gidilmiştir.

Kitaplarda kavram ve ilgi alanı bağlamında en sık karşılaşılan ana fikir grupları aşağıdaki gibidir:

1. Dil- millet- millî şuur bağlamında ortaya çıkan ana fikirler

2. Vatan sevgisi bağlamında ortaya çıkan ana fikirler
3. Atatürk ve Cumhuriyetle ilişkili olan ana fikirler
4. Millî kültür/kültürel miras bağlamında ortaya çıkan ana fikirler
5. Birey toplum ilişkisi ve bağlamında ortaya çıkan ana fikirler
6. Eğitim öğretim bağlamında ortaya çıkan ana fikirler
7. Kişisel gelişim bağlamında ortaya çıkan ana fikirler
8. Tabiat ve çevre bağlamında ortaya çıkan ana fikirler
9. Bilim ve teknoloji bağlamında ortaya çıkan ana fikirler
10. Ekonomik alanla ilişkilendirilebilecek ana fikirler
11. Sanat-zanaat bağlamında ortaya çıkan ana fikirler

5. 3. 1. 1999 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi

43 metnin yer aldığı 1999 basımlı Türkçe ders kitabındaki metinlere ait ana fikirler yukarıda işaret edilen kavram alanlarıyla eşleştirilmiş ve ortaya çıkan bulgular aşağıda tartışılarak yorumlanmıştır.

5. 3. 1. 1. Dil – Millet – Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

1999 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi dil - millet - millî şuur bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Dil ve Düşünce Birliği: Dil; bireylerin gelişiminde ve ulusların yükselmesinde hayati bir rol oynar.

Onuncu Yıl Nutku: Türk toplumu; ulusal kabiliyetlerini ve kültürel birikimini bilim, sanat ve uygarlık mücadelesiyle birleştirdiğinde kalkınarak müreffeh bir toplum hâline gelecektir.

Güzel Türkçe: Türkçe hayatın her yerinde ve her anında vücut bulan güzel bir dildir.

Atatürk ve Kurtdereli: Atatürk, millî kimlik ve ulusal onur konusunda hassas bir liderdir.

Şöyle Falan Olmak: Gençlik, dil bilincine sahip olamamış ve Türkçeyi çok kötü kullanır hâle gelmiştir.

Atatürk Diyor ki: Yurt ve millet sevgisi Atatürk için en önde gelen değerlerdendir.

Göç Destanı: Bir ulus, kendi değerlerine sahip çıkmaz ve tanrının kendilerine bahsettiği kutsal varlıkların/toprakların kıymetini bilmezse türlü felaketlere uğrar.

Bir Yolcuya: Bu vatan uğruna binlerce askerin can verdiğini unutmamalı ve onları minnetle anmalıyız.

Gençliğe Hitabe: Türk gençliği içindeki cevherle gelecekte karşısına çıkacak tüm olumsuzlukların üstesinden gelerek bağımsızlık ve cumhuriyeti koruyacaktır.

1999 basımlı kitaptaki 43 metnin 9'unda doğrudan dil-millet-millî şuur temalı düşünce ifade edilmiştir ki bu da ilgili konulara verilen önemi göstermektedir. Hem bireylerin iyi yetişip gelişmelerinde hem de milletlerin yükselmesinde dilin hayati rolüne vurgu yapılan *Dil ve Düşünce Birliği* isimli metinle gençlerin en azından bir kısmının ana dilini çok kötü kullandığını ve bu manada dil şuuruna sahip olmadıklarını örneklerle anlatan *Şöyle Falan Olmak* metninde dil bilinci geliştirme isteği ön plandadır. Türkçenin hayatın her anını kuşatan güzel bir dil olduğunu anlatmaya çalışan *Güzel Türkçe* metninde ise ana dili sevgisi aşılamaaya yönelik bir ileti yapısı söz konusudur.

Kitapta millet ve millî şuur konularının bir kısmı da doğal olarak Atatürk'le ilişkili bir şekilde işlenmiştir. Türk toplumuna müreffeh bir toplum olma yolunda ilham ve cesaret verme arayışındaki *Onuncu Yıl Nutku* ile Türk gençlerine millet ve Cumhuriyet şuuruyla birlikte millî bağımsızlığı koruyabilecekleri güvenini ve idealini aşılamaaya yönelik *Gençliğe Hitabe* metinlerinde doğrudan Atatürk tarafından dile getirilen mesajlar yoluyla bir motivasyon yaratma söz konusudur. *Atatürk ve Kurtdereli* metninde ise bir güreşçinin milletine yönelik gönül bağının ve heyecanının Atatürk'te bulunduğu karşılık aracılığıyla ortaya konan bir millî şuur mevcuttur. *Atatürk Diyor ki* metninde de yine Atatürk vesilesiyle yurt ve millet sevgisini anlatan çeşitli iletiler işlenmektedir.

Tarihî bir Türk destanının günümüz Türkçesine uyarlanmış hâlden oluşan *Göç Destanı* adlı metin ise millet ve millî şuura yönelik düşünceleri, tarihi-destani bir derinlik, aidiyet ve mensubiyet duygusuyla işler ki milletler için bu tür metinler önemlidir. Bu metinde, milletlerin kendi değerlerine sahip çıkmaz ve tanrının kendilerine bahsettiklerinin kıymetini bilmezlerse büyük felaketlere uğrayacağı fikri destani hafızayla işlenen bir düşünce olarak ortaya konulmaktadır. *Bir Yolcuya* metninde de Türk milletinin vatanını korumak için verdiği canlara dikkat çekilerek şehitlik teması ön plana çıkarılmış ve can verenlerin hatırasının unutulmaması gerektiğini telkin eden bir mesaj ortaya konulmuştur.

Netice olarak 1999 tarihli kitapta dil, millet ve millî şuur bağlamında ortaya çıkan düşünce yapısının ulusal kimlik, tarihî derinlik, kültürel birikim, ulusal yükseliş, manevi miras ve Atatürk gibi temalar etrafında işlendiği görülmektedir.

5. 3. 1. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

1999 tarihli Türkçe ders kitabında vatan sevgisine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan: İnsan başka yerlere gitse de doğup büyüdüğü yere ve sevdiklerine bağlı olmayı sürdürür, geride bıraktıklarına özlem duyar.

Türkiye'm: Uğruna şehit ve gazi olduğumuz, atalarımızdan bize kalan Türkiye-Anadolu bütün güzellikleri ile bizim vatanımızdır.

İstanbul'u Dinliyorum: İstanbul; günlük yaşamın yarattığı kendine özgü atmosferi ve güzelliğiyle insana yaşama sevinci veren bir şehirdir.

Bir Yolcuya: Bu vatan uğruna binlerce askerin can verdiğini unutmamalı ve onları minnetle anmalıyız.

Bir Yer Düşünüyorum: Yurdun birçok köşesi yaşamaya değer tabii güzelliklerle doludur/dolu olmalıdır.

1999 basımlı ders kitabındaki metinlerden *Türkiye'm* şiirinde yurdun coğrafi güzelliklerinden ve manevi zenginliklerinden söz edilerek doğrudan vatan sevgisine yönelik mesajlar verilmektedir. Vatan uğruna ölenlerin manevi mirasının ön plana çıkarıldığı *Bir Yolcuya* şiirindeki ana düşünce de vatan sevgisi teması üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca daha bireysel duygu durumların yansımaları olarak ortaya çıkan farklı metinler için de kendine özgü memleket-yurt sevgisinin varlığından söz etmek mümkündür. Bu doğrultuda sıra hasretinin ve gurbetin güçlüklerinin anlatıldığı *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, yurt ile özdeşleşen İstanbul sevgisinin anlatıldığı *İstanbul'u Dinliyorum* ve yurdun bir yerlerinde mevcut olan veya olması gereken güzelliklerin dile getirildiği *Bir Yer Düşünüyorum* şiirlerinin de yurt- memleket sevgisiyle ilişkili ana düşünceler barındırdığı söylenebilir.

Kitap geneline bakıldığında vatan sevgisinin ağırlıklı olarak yurdun çeşitli güzellik ve zenginlikleri eşliğinde ele alınan bir tema olduğu görülmektedir. Yurt uğruna ölenlerin hatırasına saygı çağrısı yer yer bu sevgiye eşlik etse de çoğunlukla vurgu, yurdun güzelliği ve değeri üzerinedir.

5. 3. 1. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

1999 tarihli Türkçe ders kitabında Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu değerlerine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Onuncu Yıl Nutku: Türk toplumu; ulusal kabiliyetlerini ve kültürel birikimini bilim, sanat ve uygarlık mücadelesiyle birleştirdiğinde kalkınarak müreffeh bir toplum hâline gelecektir.

Atatürk ve Kurtdereli: Atatürk, millî kimlik ve ulusal onur konusunda hassas bir liderdir.

Atatürk'ün Kişisel Özellikleri: Atatürk, pek çok olumlu kişilik özelliğini bünyesinde toplamış bir önderdir.

Atatürk Diyor ki: Yurt ve millet sevgisi Atatürk için en önde gelen değerlerdendir.

Atatürk'ün Akılcılığa ve Bilime Verdiği Önem: Atatürk'e göre akıl ve bilim hemen her alanda insanın esas kılavuzu olmalıdır.

Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri: Atatürk'e göre modern, kaliteli ve pratik bir eğitim ulusal idealler için önemli bir araç ve ihtiyaçtır.

Büyük Nutuk: Nutuk; yazarı, içeriği ve dönemi itibarıyla Türk siyasi ve askerî tarihinin önemli eserlerinden biridir.

Gençliğe Hitabe: Türk gençliği içindeki cevherle gelecekte karşısına çıkacak tüm olumsuzlukların üstesinden gelerek bağımsızlık ve cumhuriyeti koruyacaktır.

Atatürk temasıyla doğrudan ilişkili 8 metinden *Gençliğe Hitabe* ve *Onuncu Yıl Nutku* adlı metinlerde millî kimliği yüceltme ve ulusal yükselişe yönelik mesajlar ön plana çıkarken *Atatürk ve Kurtdereli*, *Atatürk Diyor ki* metinlerinde yurt ve millet sevgisine yönelik mesajlar verilmektedir. Bu doğrultuda Atatürk temasının işlendiği metinlerin yarısında milliyetçi bir anlayışın hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

Atatürk'ün Kişisel Özellikleri adlı metinde erdemler temasıyla da ilişkili olarak Atatürk'ün çok yönlü kişiliğine yönelik mesajlar söz konusuyken *Atatürk'ün Akılcılığa ve Bilime Verdiği Önem* metninde rasyonel düşünme ve bilimi kılavuz olarak işaret eden bir düşünce yapısı aktarılmaya çalışılmıştır. *Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri* metninde eğitim odaklı bir idealizmin yanında ulusal yükseliş ve kalkınmaya yönelik mesajların da mevcudiyeti söz konusudur. *Büyük Nutuk* adlı metinde ise ileti, okuyucuya bir düşünce veya duygu aktarımından çok bir eserin tanıtılmasına yöneliktir.

Bu doğrultuda Atatürk temasıyla ilişkili ana düşüncelerin 1999 basımlı ders kitabında diğer temalarla eşgüdümlü olarak işlendiği söylenebilir. Tema kapsamında ağırlıklı olarak ideal vatandaş yetiştirme amacına hizmet eden metinlere yer verilmiştir.

5. 3. 1. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

1999 Tarihli Türkçe ders kitabında ana iletisi millî kültüre yönelik olan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Nasrettin Hoca ve Günlük Yaşantımız: Nasrettin Hoca mizahı; renkliliği, zenginliği ve çok yönlülüğü sayesinde toplum yaşamının pek çok alanına uyarlanarak kullanılabilmekte ve güncelliğini korumaktadır.

Kitapta millî kültür, gelenekler ve yerel değerler bağlamında bir ana fikrin tespit edildiği tek metin Türk toplumunun genel mizacı ve hayat anlayışını konu alan *Nasrettin Hoca ve Günlük Yaşantımız* adlı konferans metnidir. Ulusal kimliğe ve vatan sevgisine yönelik çok sayıda ana düşüncenin mevcut olduğu 1999 tarihli kitapta yerel ve geleneksel değerler etrafında şekillenen bir kültür anlayışından ziyade evrensel kültür dünyasının benimsendiği anlaşılmaktadır.

5. 3. 1. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

1999 tarihli Türkçe ders kitabında toplumsal ilişkileri ele alan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Deniz Yıldızının Öyküsü: Dünyadaki tüm sorunları çözmek mümkün olmasa da küçük çabalarla çevreyi ve hayatı güzelleştirmek mümkündür.

Bir Gemi: Hayat, talihsiz olaylarla insanları kötü durumlara itse de iyi insanlar müdahaleleriyle bu durumları sonlandırabilir.

Dinlemek Üzerine: İyi bir dinleyici olmak iletişimin ve insan olmanın temel gereksinimlerindendir.

Bir Çiçek Vardı: Yükselmiş olmanın kibriyle kendini var eden değerlere sırtını dönenin sonu felaket olur.

Tasmalı Güvercin: Dostluk, insanların zor durumların üstesinden gelmesini sağlayan önemli bir kurumdur.

Tatlı Dil: Samimiyetle ortaya çıkan güzel bir dil, insanlar arasındaki ilişkilerde temel gereksinimlerdendir.

Küçük Ağa: Aileden ayrı kalmak insanların türlü fedakârlıklarla üstesinden gelmeye çalışacağı ağır bir yükür. (Ders kitabında yer alan kesit)

İçimizdeki Güzellikler: Sevgiyi hayatın merkezine koymak ve mutlu olmayı bilmek hayatı daha güzel bir hâle getirir.

Ders kitabındaki 8 metinde bireyin çevresiyle olan ilişkilerini bir çerçeveye oturtma arayışı ve toplumdaki rolünü tayin etme iddiası söz konusudur. Bu doğrultuda ana düşüncelerin verildiği metinlerden *Bir Gemi* ve *Deniz Yıldızının Öyküsü*'nde iyilik yapmanın, yardımlaşmanın güzelliği ortaya koyulurken *İçimizdeki Güzellikler* metninde sevginin hem bireysel hem de toplumsal yaşamı güzelleştiren esas unsur olduğu vurgusu yapılmaktadır. Aile özleminin insanda yarattığı duygusal yoğunluğu ortaya koyan *Küçük Ağa* metni de bireyin iç dünyasına ve sevginin buradaki rolüne yönelik duygu düşünce aktarımının ön plana çıktığı metinlerdendir. Alegorik bir anlatımın kullanıldığı *Bir Çiçek Vardı* adlı öyküde ise içinden çıkılan toplumun değerlerine yabancılaşmanın fecaat getireceği mesajı verilmektedir.

İyi bir dinleyici olmanın gereği ve önemini vurgulayan *Dinlemek Üzerine* metniyle doğru ve güzel seçilmiş ifadelerden oluşan bir dili kullanmanın faydalarını ortaya kayan *Tatlı Dil* metnlerinde iletişim kaynaklı sorunları azaltarak toplumsal yaşamı güzelleştirme çabası söz konusudur. Dostluğa dair bir ideal çerçeve çizme gayreti bulunan *Tasmalı Güvercin* metninde de hem birey hem toplum yaşamını güzelleştirmeye yönelik mesajlar mevcuttur.

Toplumsal ilişkilere yönelik düşüncelerin kitapta daha çok iyi insan yetiştirmeye odaklı çeşitli erdemlerin etrafında verildiği görülmektedir.

5. 3. 1. 6. Eğitim Öğretim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

1999 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi eğitim- öğretimle ilişkili olan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri: Atatürk'e göre modern, kaliteli ve pratik bir eğitim ulusal idealler için önemli bir araç ve ihtiyaçtır.

Öğretmene Saygı: Cumhuriyet, öğretmene büyük değer vermiş ve onları el üstünde tutmuştur.

Öğretmenime Türkü: Öğretmenler birey ve toplum için yaptıklarıyla sevilir, sayılırlar.

Niçin Yazdım: Yazmak insanın kendisini ve çevresini daha iyi anlamasını sağlar.

Kitap Çağı Geçti mi: Teknolojik gelişmeler kitapların formunu değiştirse de onların değerini ve insan yaşamındaki önemini azaltamaz.

Bir Babanın Mektubu: Eğitim süreçlerine katılmak, dünyanın daha uygar ve yaşanabilir bir yer hâline gelmesi için gerekli, evrensel bir sorumluluktur.

Ders kitabında eğitim öğretim ve okuma-yazmaya yönelik mesaj veren 6 metinden 3'ü doğrudan formel eğitimin bileşenleri etrafında şekillendirilmiş ve metinler aracılığıyla öğrencide bu bileşenlere yönelik olumlu hisler yaratılması amaçlanmıştır. *Öğretmene Saygı* metninde Cumhuriyet'in kuruluş felsefesinin eğitime ve öğretmene verdiği önem ortaya koyulurken *Öğretmenime Türkü* şiirinde öğretmene olan sevgi ve saygının toplumsal temelleri dile getirilmiştir. *Bir Babanın Mektubu* metniyse öğrenciye eğitimin gereği ve öneminin doğrudan aktarıldığı bir yapıda kurgulanmıştır.

Daha önce Atatürk ve Cumhuriyet başlığı altında yer verilen *Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri* adlı metinde de ulusal ideallerin gerçekleştirilmesi ve toplumsal yükseliş için gereken nitelikli eğitime vurgu yapılmaktadır.

Doğrudan formel eğitim sürecine yönelik mesajlar taşımamakla birlikte bu sürecin temel parçalarına yönelik farkındalık yaratma ve bilinç geliştirme amaçları etrafında şekillenen *Niçin Yazdım* ve *Kitap Çağı Geçti mi* metinlerini de bu başlık altında değerlendirmek mümkündür.

1999 basımlı ders kitabının eğitim öğretim ve onun bileşenlerine yönelik mesaj veren metinler yönünden zengin bir yapıda olduğu görülmektedir. 8 yıllık zorunlu eğitim sürecinin başlatıldığı dönem basılan bir ders kitabında eğitimin ve öğrenmenin değerini vurgulayan metinlere bu ölçüde yer verilmesi pragmatist bir anlayışın varlığına da işaret etmektedir.

5. 3. 1. 7. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

1999 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi kişisel gelişim bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Thomas Edison: Bilime tutkuyla bağlı olan ve bu yolda azimle çalışan insanlar güçlüklerin üstesinden gelerek büyük başarılarla imza atabilirler.

Dinlemek Üzerine: İyi bir dinleyici olmak iletişimin ve insan olmanın temel gereksinimlerindendir.

Eğer Gençlik Bilseydi: İnsan gençliğin getirmiş olduğu büyük potansiyeli doğru bir şekilde kullanmalıdır.

İçimizdeki Güzellikler: Sevgiyi hayatın merkezine koymak ve mutlu olmayı bilmek hayatı daha güzel bir hâle getirir.

Kitapta bireysel gelişime yönelik mesajların verildiği 4 metinden *Thomas Edison* ve *Eğer Gençlik Bilseydi* adlı ikisinde bireyi azimle çalışmaya ve içindeki potansiyeli açığa çıkarmaya teşvik söz konusudur. Daha önce değinilen *İçimizdeki Güzellikler* ve *Dinlemek Üzerine* adlı metinlerdeyse bireyin çevresiyle sağlıklı bağlar, ilişkiler kurmasının kendi yaşamı üzerindeki olumlu etkileri ortaya koyulmuştur.

Bireyin içe ve dışa dönük yetkinliklerini artırarak kendini gerçekleştirmesini sağlamayı amaçlayan metinleri daimîci ve esasıcı yaklaşımların ideal insan yetiştirme amacı paralelinde konumlandırmak mümkündür.

5. 3. 1. 8. Tabiat ve Çevre Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

1999 tarihli Türkçe ders kitabında bireyin içinde yaşadığı dünyayı tanıyıp anlamasını öncelik hâline getiren ve bu doğrultuda duyarlılık kazandırmayı hedefleyen metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Deniz Yıldızının Öyküsü: Dünyadaki tüm sorunları çözmek mümkün olmasa da küçük çabalarla çevreyi ve hayatı güzelleştirmek mümkündür.

Abant Çağırıyor: Abant gölü ve çevresi eşsiz güzelliğiyle daha çok ilgi görmeyi hak etmektedir.

Koşma: Baharın gelmesiyle doğada yaşanan devrim insanın iç dünyasına da yansır.

Son Kuşlar: Bilinçsizlik ve bencillikle doğaya zarar veren insanlar nedeniyle dünya sahip olduğu zenginlik ve güzellikleri yitirmektedir.

Başka Karadeniz Yok: Gerekli önlemler alınmazsa dünyanın doğal zenginliklerinden biri olan Karadeniz telafisi mümkün olmayan bir şekilde zarar görecektir.

1999 basımlı ders kitabında doğrudan tabiat sevgisini dile getirme ve çevre bilinci oluşturmaya yönelik mesajların ön plana çıktığı 5 metin vardır. Bunlardan *Koşma* adlı şiirde baharın gelmesiyle doğada yaşanan uyanışın insanda yarattığı coşku ve güzel hisler aktarılırken *Abant Çağırıyor* metninde doğal güzellikler bakımından zengin bir yerin yazarda yarattığı olumlu duygu ve düşünceler iletiye çevrilerek ortaya konmuştur. *Son Kuşlar* ve *Başka Karadeniz Yok* metinlerinde ise doğaya verilen zararlara dikkat çekilmiş, çevre bilinci oluşturmaya yönelik mesajlar verilmiştir. Alegorik bir anlatıma sahip olduğu ön kabulüyle sosyal idealizme yönelik mesajlar verdiği ileri sürülebilecek *Deniz Yıldızının Öyküsü* metni için de en azından üst katmanda bir çevreye duyarlılık mesajının varlığından söz edilebilir.

43 metnin yer aldığı kitapta çevreye duyarlılığın dile getirildiği 5 metnin bulunması ve bu metinlerin 2'sinde doğrudan doğayı korumanın gereğine vurgu yapılması araştırma problemleri açısından anlamlı bir bulgudur.

5. 3. 1. 9. Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

1999 tarihli Türkçe ders kitabında bilim, teknoloji ve bilimsel düşüncenin ön plana çıkarıldığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Thomas Edison: Bilime tutkuyla bağlı olan ve bu yolda azimle çalışan insanlar güçlüklerin üstesinden gelerek büyük buluşlara imza atabilir.

Atatürk'ün Akılcılığa ve Bilime Verdiği Önem: Atatürk'e göre akıl ve bilim hemen her alanda insanın esas kılavuzu olmalıdır.

Kitap Çağı Geçti Mi: Teknolojik gelişmeler kitapların formunu değiştirse de onların değerini ve insan yaşamındaki önemini azaltamaz.

Bilgisayarların Yetenekleri: Bilgisayarlar sahip oldukları yeteneklerle insanlığın bugünü ve geleceği için büyük olanaklar sunmaktadır.

Kitapta bilim ve teknoloji teması paralelinde ana düşünceye sahip 4 metin mevcuttur. Bunlardan *Thomas Edison* azim ve çalışkanlıkla başarıya ulaşma mesajı üzerine inşa edilmişken *Bilgisayarın Yetenekleri* adlı metinde o dönem toplumun yeni yeni tanışmakta olduğu bir teknoloji ürününü tanıtmaya amacı metnin ana fikrini şekillendirmiştir. İnsanın hemen her alanda akıl ve bilimi kılavuz olarak kabul etmesi gerektiği mesajının verildiği *Atatürk'ün Akılcılığa ve Bilime Verdiği Önem* metni de hem konu hem metinde hâkim düşünce yapısı bakımından doğrudan bu tema paralelinde konumlanmaktadır. *Kitap Çağı Geçti mi* metni ise diğer metinlerden farklı bir eksenle olmakla birlikte bilim ve teknoloji bağlantılı bir temel iletinin söz konusu olduğu diğer metindir. Metinde kitapların insan yaşamındaki yeri ve öneminin teknolojik gelişmelerden olumsuz etkilenmeyeceği mesajı verilmektedir.

Kitaptaki metinlerden *Thomas Edison* ile *Atatürk'ün Akılcılığa ve Bilime Verdiği Önem* adlı ikisi bilimsel düşünce eksenli mesajlar verirken *Bilgisayarın Yetenekleri* ve *Kitap Çağı Geçti mi* adlı iki metin doğrudan dünyada yaşanmakta olan teknolojik gelişmelerle ilgili bilgi ve mesajlar vermektedir.

5. 3. 1. 10. Ekonomik Yönü Bulunan Ana Fikre Sahip Metinler

1999 tarihli Türkçe ders kitabında ekonomik meselelerin ön plana çıkarıldığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Su: Su bakımından büyük bir yoksulluk çeken Türkiye'nin güneydoğusu, programlı bir mücadelenin sonunda bulunmaya başlanan su kaynaklarıyla yeni bir şehreye bürünecektir.

Hınk Deyici: Kazanç sağlamak ve bir amaca ulaşmak kolay yollarla değil çaba ve emekle mümkündür.

Kitapta ekonomik mesajların verildiği iki metinden *Hınk Deyici*'de çalışmanın ve emeğin değeri geleneksel ahlaki düzlemde aktarılırken *Su* metninde çetin doğa koşulları ve kuraklık

karşısında girişilen programlı bir mücadelenin olumlu çıktıları ortaya koyulmaktadır. Her iki metinde de klasik realizmin hâkim olduğu bir ekonomik anlayış söz konusudur.

5. 3. 1. 11. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler

1999 tarihli Türkçe ders kitabında sanatla/zanaatla ilgili bir konunun ele alındığı ve bu doğrultuda mesajların verildiği metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Tiyatronun Değeri: Tiyatro, bir toplumu yükselten ve kültürü yaşatan en büyük zenginliklerdendir.

İhtiyar Çilingir: Yaptığı işe/sanata gönülden bağlı insanlar bu sanatın geleneğini, ilkelerini ve gereklerini maddi çıkarlar uğruna terk etmez.

Kitapta ana fikri sanatla ilişkilendirilen yalnız iki metin mevcuttur. İlgili alanları ve temsil ettikleri kültürel miras açısından değerlendirildiklerinde bu iki metnin farklı alanlara ait değerlerin aktarılmasına aracılık ettiği görülmektedir. *İhtiyar Çilingir* metninde geleneğe ve ideallerine bağlı olmanın yüceliği sergilenirken *Tiyatronun Değeri*'nde geleneksel olmayan bir sanat alanının toplum ve kültürün yükselişindeki önemi ortaya koyulmaktadır.

5. 3. 1. 12. 1999 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi

1999 basımlı ders kitabında bireyin hem toplumsal hem de içe dönük yönünü güçlendirme amacı etrafında mesajlar veren metinlerin fazlalığı dikkat çekicidir. İyi insan yetiştirmeyi ideal hâline getiren bir anlayışın yansıması olan bu metin grubunu toplumun ve hâkim siyasi/fikri anlayışın beklentilerini karşılamaya yönelik değer aktarımının yapıldığı makbul vatandaş ideali doğrultusundaki metinlerin oluşturduğu grup izlemektedir. Dil, millet, millî şuur, Atatürk, vatan sevgisi ve adanma mesajlarının verildiği bu metin grubu, toplumun iyilik ve mutluluğunun bireyin iyilik ve mutluluğunu da sağlayacağı savındaki temel esasçılığa yakın anlayışın yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda kitapta otoritenin ilgi ve beklentilerini bireyin ilgi ve isteklerinin önünde tutan bir yaklaşımın hâkim olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Yukarıda işaret edilen toplumsal benliğe yönelik değerler aşılama arayışının yanında kitapta eğitimi, akılcılığı, bilimi ve teknolojiyi konu alan çok sayıda ileti de mevcuttur. Metinlerde aktarılan mesajlar eğitimin amaç, içerik ve öncelikleri bakımından değerlendirildiklerinde 1999 basımlı Türkçe ders kitabındaki metinlerin yer yer pragmatizme yaklaşan bir anlayıştan izler taşımakla birlikte genel felsefi anlayış bakımından daha çok idealist olarak değerlendirilebilecek bir çizgide olduğu; eğitim felsefesi bakımından da daimîci ve temel esasçı kuramların eğilimleriyle uyuşan bir görüntü verdiği söylenebilir. İdeal insan ve ideal vatandaş yetiştirme kaygısı bu ders kitaplarında aktarılan mesajların çoğunluğunda varılan odak noktasıdır.

5. 3. 2. 2004 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi

58 metnin yer aldığı 2004 basımlı Türkçe ders kitabındaki metinlere ait ana fikirler belirlenen kavram alanlarıyla eşleştirilmiş ve ortaya çıkan bulgular ilgili başlıklar altında tartışılarak yorumlanmıştır.

5. 3. 2. 1. Dil – Millet – Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2004 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi dil – millet – millî şuur bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Onuncu Yıl Nutku: Türk toplumu; ulusal kabiliyetlerini ve kültürel birikimini bilim, sanat ve uygarlık mücadelesiyle birleştirdiğinde kalkınarak müreffeh bir toplum hâline gelecektir.

Güzel Türkçe: Türkçe hayatın her yerinde ve her anında vücut bulan güzel bir dildir.

Millet: Atatürk, büyük bir saygı ve sevgiyle baktığı Türk milletinin iradesinin üzerinde bir irade olmadığını düşünmektedir.

Atatürk ve Kurtdereli: Atatürk, millî kimlik ve ulusal onur konusunda hassas bir liderdir.

Atatürk Diyor ki: Yurt ve millet sevgisi Atatürk için en önde gelen değerlerdendir.

Vatan Türküsü: Vatan uğruna mücadele etmiş ve can vermiş kahramanların(şehitlerin) hatırası saygıyla yaşatılmalıdır.

Bir Yolcuya: Bu vatan uğruna binlerce askerin can verdiğini unutmamalı ve onları minnetle anmalıyız.

Sakarya Türküsü: Türk halkı, manevi gücüyle karşısına çıkan tüm zorlukların üstesinden gelecektir.

Fetih Marşı: Gençler tarihten ibret alarak dünyevî olayları bir kenara bırakmalı ve vatan uğruna her türlü fedakârlığı yapmalıdır.

Gençliğe Hitabe: Türk gençliği içindeki cevherle gelecekte karşısına çıkacak tüm olumsuzlukların üstesinden gelerek bağımsızlık ve cumhuriyeti koruyacaktır.

Bursa'nın Geri Alınması: Kahramanlığıyla her türlü övgüyü hak eden Türk ordusu ve Türk milleti yurt topraklarını kurtarmaktadır.

İlk Uçan İnsan Hezarfen Ahmet Çelebi: Uygarlığımızın önemli mucitlerinden olan Hezarfen, bilimi rehber edinerek uçmayı başarmış ve tarihe geçmiştir.

Ali Kuşçu: Ali Kuşçu, astronomi ve matematik alanındaki çalışmalarıyla tarihte yer edinmiş önemli bir bilim insanıdır.

Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti: Sosyal sorumlulukların bilincinde olmak ve ihtiyaçlılara yardım etmek Türkler için atalardan devralınan bir insanlık görevidir.

2004 basımlı Türkçe ders kitabındaki 58 metnin 11'inde doğrudan 3'ünde ise dolaylı olarak dil ve millet kavramlarına veya millî şuura vurgu yapılan mesajlar verilmektedir. 1999 basımlı kitapta da kullanılan ve ilgili bölümde incelenen *Onuncu Yıl Nutku*, *Gençliğe Hitabe*, *Atatürk ve Kurtdereli*, *Atatürk Diyor ki* metinlerinde millî bilince ve ulusal yükselişe yönelik mesajlar Atatürk teması aracılığıyla verilmiştir. Önceki kitaptan farklı olarak bu kitapta kullanılan *Millet* metni de Atatürk'ün Türk milletine olan sevgi ve inancını ortaya koyan yapısıyla okuyucuda millî bir şuur geliştirmeye yönelik mesajlar vermektedir. Kurtuluş Savaşı yıllarını ve Türk halkının kahramanlığını anlatan *Bursa'nın Geri Alınması* metni kitapta kullanılan Millî Mücadele bilincini yaşatma ve aktarma amacına hizmet eden bir diğer metindir.

Türkçenin hayatın her anında ve yerinde karşılık bulan bir güzellikte olduğunu anlatan *Güzel Türkçe* ile vatan uğruna can verenlerin hatırasına saygı çağrısı yapan *Bir Yolcuya* şiiri de 1999 ve 2004 basımlı kitaplarda kullanılan millî bilinç odaklı metinlerdir.

Geleneksel değer dünyasının devlete, millete veya bunları konu alan kutsal bir davaya adanmayı salık veren anlayışı, 2004 tarihli Türkçe ders kitabında daha belirgin bir şekilde gözlenmektedir. Vatan uğruna can verenlerin hatırasına saygı çağrısı yapan bir diğer şiir olan *Vatan Türküsi*, Türk halkını tarihî mirasın bir uzantısı olarak tarif edilen mistik bir dava uğruna mücadele etmeye davet eden *Sakarya Türküsi* ve gençleri dünyevi yönelimlerini bir kenara bırakarak vatan uğruna her türlü fedakârlığı yapmakla yükümlü tutan *Fetih Marşı*; kitapta yoğunluğu artan bir siyasi/fikrî anlayışın tezahürü olarak değerlendirilebilir.

İlk Uçan İnsan Hezarfen Ahmet Çelebi, *Ali Kuşçu* ve *Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti* metinlerinde doğrudan dil, millet veya millî bilince yönelik mesajlar yoktur. Ancak farklı kavram alanlarıyla ilgili bu üç metinde de tarihi-kültürel mirası yüceltip aktarma kaygısı söz konusudur. Türk-İslam medeniyetinin gurur verici şahsiyetleri olarak kabul gören kahramanlar üzerine kurulu bu metinlerin Türkçe ders kitabında kullanılması, belirli çerçevedeki bir millî şuurun aktarılması ereğiyle ilişkilendirilebilir.

Dil, millet ve millî şuur kavram alanlarıyla ilgili metinlerin 2004 tarihli ders kitabında hem sayı hem de belirli bir siyasi/fikrî eğilim doğrultusundaki mesaj yoğunluğu bakımından anlamlı bir artış yaşadığı gözlenmektedir.

5. 3. 2. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2004 tarihli Türkçe ders kitabında vatan sevgisine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan: İnsan başka yerlere gitse de doğup büyüdüğü yere ve sevdiklerine bağlı olmayı sürdürür, geride bıraktıklarına özlem duyar.

Türkiye'm: Uğruna şehit ve gazi olduğumuz, atalarımızdan bize kalan Türkiye-Anadolu bütün güzellikleri ile bizim vatanımızdır.

Erzurum: Erzurum; tarihî, kültürel, coğrafi ve mimari dokusuyla Anadolu'nun zenginliklerinden biridir.

Vatan Türküsü: Vatan uğruna mücadele etmiş ve can vermiş kahramanların hatırası saygıyla yaşatılmalıdır.

Uçun Kuşlar: Doğup büyüdüğü topraklardan ayrı kalmanın güçlüğü ve gurbetin çirkinliği karşısında insan yoğun bir memleket özlemi duyar.

İstanbul'u Dinliyorum: İstanbul; günlük yaşamın yarattığı kendine özgü atmosferi ve güzelliğiyle insana yaşama sevinci veren bir şehirdir.

Bir Yolcuya: Bu vatan uğruna binlerce askerin can verdiğini unutmamalı ve onları minnetle anmalıyız.

Fetih Marşı: Gençler tarihten ibret alarak dünyevî olayları bir kenara bırakmalı ve vatan uğruna her türlü fedakârlığı yapmalıdır.

Yurt: İnsan doğup büyüdüğü, çocukluğunu geçirdiği toprakları çok sever ve unutamaz.

Bir Yer Düşünüyorum: Yurdun birçok köşesi yaşamaya değer tabii güzelliklerle doludur/dolu olmalıdır.

2004 tarihli Türkçe ders kitabında yer alan vatan sevgisine yönelik ana düşünceye sahip metinler incelendiğinde bu kitapla birlikte vatan sevgisinin işlenme biçimi ve sıklığında bir değişim yaşandığı görülmektedir. 1999 tarihli ders kitabında vatan sevgisine yönelik mesajlar yer yer manevi miras ve şehitlik kavramlarıyla ilişkili olmakla beraber ağırlıklı olarak yurdun güzellikleri ekseninde verilmiştir. 2004 tarihli kitapta bu kavramlar muhafaza edilmekle birlikte, vatan yoluna adanma ve feda olma çağrısı yapan metinlerin kitapta daha belirgin bir şekilde yer bulduğu görülmektedir. Önceki kitapta yer alan ve bu çağrıyı açıkça yapmasa da ilgili kavramları yücelten *Türkiye'm* ve *Bir Yolcuya* şiirlerine ek olarak bu kitapta yer verilen *Vatan Türküsü* şiirinde de vatan uğruna savaşıp can verenlerin hatırasını saygıyla yaşatmanın gereği vurgulanmaktadır. *Fetih Marşı* adlı şiirde ise gençlerin tarihten ibret alarak dünyevî olayları bir kenara bırakmaları ve vatan uğruna her türlü fedakârlığı yapmaları istenmektedir.

Köyden kente göçün 20. yüzyılın sonlarındaki kadar değilse de sürmekte olduğu bu yıllardaki ders kitabında vatan/memleket sevgisini kır romantizmiyle karışık bir sıra hasretiyle birlikte işleyen metinlerin kullanımı devam ettirilmiştir. *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, *Uçun Kuşlar* ve *Yurt* şiirlerinde gurbetin güçlüğü ve sevimsizliği anlatılarak memleketin güzellikleri ortaya koyulmuştur. Bunların yanında yurdun birçok köşesinin yaşamaya değer tabii güzelliklerle dolu olduğunu anlatan *Bir Yer Düşünüyorum* şiiri, İstanbul'daki günlük yaşamın güzelliğini anlatan *İstanbul'u Dinliyorum* şiiri ve tarihî, kültürel, coğrafi dokusuyla Anadolu'nun zenginliklerinden bir şehri anlatan *Erzurum* metni de yurt sevgisine yönelik mesajların verildiği metinlerdir.

Vatan sevgisine yönelik mesajların sayısı ve işlenme biçimi, millî şüura yönelik mesajların yoğunluğuyla birlikte düşünüldüğünde kitaptaki metin seçiminde pedagojik kaygıların önüne geçen bir siyasi/fikrî yönelimin varlığından söz etmek mümkündür.

5. 3. 2. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2004 tarihli Türkçe ders kitabında Atatürk ve Cumhuriyet'in kurucu değerlerine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Millet: Atatürk, büyük bir saygı ve sevgiyle baktığı Türk milletinin iradesinin üzerinde bir irade olmadığını düşünmektedir.

Onuncu Yıl Nutku: Türk toplumu; ulusal kabiliyetlerini ve kültürel birikimini bilim, sanat ve uygarlık mücadelesiyle birleştirdiğinde kalkınarak müreffeh bir toplum hâline gelecektir.

Atatürk ve Kurtdereli: Atatürk, millî kimlik ve ulusal onur konusunda hassas bir liderdir.

Atatürk'ün Kişisel Özellikleri: Atatürk, pek çok olumlu kişilik özelliğini bünyesinde toplamış bir önderdir.

Atatürk Diyor ki: Yurt ve millet sevgisi Atatürk için en önde gelen değerlerdendir.

Demokrasi ve Hürriyet: Mustafa Kemal Atatürk, bireysel hak ve özgürlükleri ideal yaşamın vazgeçilmezleri olarak görmüştür.

Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri: Atatürk'e göre modern, kaliteli ve pratik bir eğitim ulusal idealler için önemli bir araç ve ihtiyaçtır.

Büyük Nutuk: Nutuk; yazarı, içeriği ve dönemi itibarıyla Türk siyasi ve askerî tarihinin önemli eserlerinden biridir.

Gençliğe Hitabe: Türk gençliği içindeki cevherle gelecekte karşısına çıkacak tüm olumsuzlukların üstesinden gelerek bağımsızlık ve cumhuriyeti koruyacaktır.

2004 tarihli Türkçe ders kitabında Atatürk ve Cumhuriyet eksenli mesaj veren metinlerin 1999 tarihli ders kitabıyla büyük ölçüde aynı olduğu görülmüştür. Bu kitaptan farklı olarak kullanılan *Millet* adlı metinde Atatürk'ün Türk milletine olan sevgi ve saygısı ortaya konularak Türk milletinin iradesinin üzerinde bir irade olmadığı düşüncesi vurgulanmıştır. *Demokrasi ve Hürriyet* metninde de aynı eksenle Mustafa Kemal Atatürk'ün bireysel hak ve özgürlükleri ideal yaşamın vazgeçilmezleri olarak gördüğü düşüncesi ortaya koyulmuştur.

5. 3. 2. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2004 Tarihli Türkçe ders kitabında ana iletileri millî kültüre yönelik olan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti: Sosyal sorumlulukların bilincinde olmak ve ihtiyaçlılara yardım etmek Türkler için atalardan devralınan bir insanlık görevidir.

Türk Köylüsü: Türk köylüsü, karakterini ortaya çıkaran değerlerin bir sonucu olarak güçlü ve cesur bir yapıya sahip olmuştur.

Ankara'da Hacettepe: Yer adlarının ortaya çıkışıyla ilgili farklı bilgiler ve bazıları efsanelerle süslenmiş çeşitli hikâyeler mevcuttur.

Oğuz Han Destanı: Oğuz Han yaşamı ve yaptıklarıyla iz bırakan önemli bir hükümdardır.

Bir Tanışma: Sanatında mahir olan kişiler bu alandaki otoriteler tarafından çabucak fark edilir ve kıymet görür.

Bamsı Beyrek'e Ad Konulması: Türk toplumunun geleneksel yapısında bir erkek ancak yiğitlik ve kahramanlıkla ad sahibi olmayı hak eder.

Millî kültürle ilişkili ana düşüncelere sahip 6 metinden biri olan *Ankara'da Hacettepe* adlı efsanede, yer adlarının ortaya çıkışıyla ilgili bir söylencenin değişerek İslamiyet sonrası kültürde de varlığını sürdürdüğü anlatılmaktadır. Anadolu kültürüne ait İslamiyet öncesi öğelerin birtakım düzenlemelerle Türk –İslam kültürünün bir parçası hâline geldiği mesajının da verildiği bu metin millî kültürün esnekliğini ve kuşatıcılığını ortaya koymaktadır. Millî Şair Mehmet Akif Ersoy'un başka bir sanat büyüğü tarafından nasıl beğenilip takdir edildiğini anlatan *Bir Tanışma* metninde ise millî kültür daha yerel bir ekseninde sanat çerçevesinde ele alınmaktadır.

Millî kültürle ilişkili ana düşüncelerin işlendiği *Bamsı Beyrek'e Ad Koyulması* ve *Oğuz Kağan Destanı* adlı ikisi metinde Türklerin eski çağlardaki gelenek görenek ve yaşam biçimlerine dair bilgiler verilmekte; kahramanlık yapmanın Türkler için yaşama yön veren temel unsurlardan olduğu mesajı aktarılmaktadır. *Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti* metninde ise sosyal sorumlulukların bilincinde olarak ihtiyaçlılara yardım etmenin Türklere atalardan kalan bir miras olduğu mesajı verilmektedir. Kırsal kesimde yaşayan Türk insanının karakterindeki gücü, bu karakteri ortaya çıkaran değerlere ve kültürel mirasa bağlayan *Türk Köylüsü* şiirinde de mertlik, yiğitlik, mücadelecilik gibi kavramlar işlenmektedir.

Millî kültürle ilişkili ana düşüncelerin 2004 basımlı ders kitabında ağırlıklı olarak millî şuur oluşturma ve toplumsal yaşama dair buna paralel bir değer dünyasını aktarma çabasıyla birlikte yer bulduğu söylenebilir.

5. 3. 2. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2004 tarihli Türkçe ders kitabında toplumsal ilişkileri ele alan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Dinlemek Üzerine: İyi bir dinleyici olmak iletişimin ve insan olmanın temel gereksinimlerindendir.

Tasmalı Güvercin: Dostluk, insanların zor durumların üstesinden gelmesini sağlayan önemli bir kurumdur.

Tatlı Dil: Samimiyetle ortaya çıkan güzel bir dil, insanlar arasındaki ilişkilerde temel gereksinimlerdendir.

Demokrasi ve Hürriyet: Mustafa Kemal Atatürk, bireysel hak ve özgürlükleri ideal yaşamın vazgeçilmezleri olarak görmüştür.

Babamın Verdiği Ceza: Çocuğu bir yanlıştan uzaklaştırmak için onun yanlış davranışı üzerinde düşünmesini sağlamak gerekir.

Ahlak: İnsanlarla duygudaşlık kurarak çevrede olup biten kötülükleri engellemek için çaba göstermek ahlakın temel gereğidir.

Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti: Sosyal sorumlulukların bilincinde olmak ve ihtiyaçlılara yardım etmek Türkler için atalardan devralınan bir insanlık görevidir.

Deniz Yıldızının Öyküsü: Dünyadaki tüm sorunları çözmek mümkün olmasa da küçük çabalar ve iyiliklerle bile hayatı birileri için daha güzel bir hâle getirmek mümkündür.

Bir Gemi: Hayat, talihsiz olaylarla insanları kötü durumlara itse de iyi insanlar müdahaleleriyle bu durumları sonlandırabilir.

Kuş Yemi: Hayatın getirdiği talihsizlikler nedeniyle sıkıntıya düşenlere yardım etmek gerekir.

2004 tarihli kitapta bireyin toplumla olan ilişkilerine düzenleme getirme çabasının net bir şekilde gözlenebildiği 10 metinden 5'i 1999 basımlı kitapta da yer alan ve ilgili başlık altında incelenen *Bir Gemi*, *Deniz Yıldızının Öyküsü*, *Tasmalı Güvercin*, *Dinlemek Üzerine* ve *Tatlı Dil* metinleridir. *Bir Gemi*, *Deniz Yıldızının Öyküsü* ve *Kuş Yemi* metinlerinde talihsiz olaylar sonucu dara düşenlere yardım ederek topluma faydalı bireyler olmanın gereği ve güzelliğine dikkat çekilmektedir. Çevrede olup biten kötülükleri engellemek için çaba göstermeyi insanlığın gereği olarak işaret eden *Ahlâk* metni ile Fatih Sultan Mehmet'e ait olduğu iddia edilen bir vasiyet üzerinden sosyal sorumlulukların bilincinde olma ve ihtiyaçlılara yardım etmenin Türkler için atalardan devralınan bir insanlık görevi olduğu düşüncesini aktaran *Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti* metninde de benzer düşünce yapıları hâkimdir.

İyi bir dinleyici olmanın güzelliğine dikkat çekilen *Dinlemek Üzerine* metniyle yapıcı ve güzel bir konuşma dilinin faydalarının anlatıldığı *Tatlı Dil* metinlerinde iletişim odaklı bir birey toplum ilişkisi söz konusuken dostluğun güzelliğinin anlatıldığı *Tasmalı Güvercin* metninde güven ve bağlılık odaklı bir ilişki söz konusudur. Değer aktarımına yönelik geleneksel düşünce yapısının yansıması olan bir yöntemin özendirildiği *Babamın Verdiği Ceza* metninde ise davranış kazandırma odaklı bir insan toplum ilişkisi ele alınmıştır.

Demokrasi ve Hürriyet metninde bireysel hak ve özgürlüklerin vazgeçilmezliğine yönelik bir bilinç oluşturulması amaçlanmış ve bu doğrultuda Atatürk'e ait sözler ortaya koyulmuştur.

2004 tarihli ders kitabında birey toplum ilişkisine yönelik mesajların daha çok yardım etme, iyilik yapma, dürüst olma gibi iyi insan erdemleri üzerinden işlendiği görülmektedir. Bireysel hak

ve özgürlüklere yönelik Atatürk temalı metin tercihiniyse bireysel haklar üzerine önemli tartışmaların yaşandığı dönemin gündemiyle paralel değerlendirmek mümkündür.

Kitapta çeşitli duygulara ve bireyin iç dünyasına yönelik konuların işlendiği aşağıdaki metinlerde de bireye, aileye veya topluma yönelik birtakım mesajlar verilmektedir.

Mavi Maviydi Gökyüzü: Aşkın güzelleştirdiği zaman ve mekân özlenmektedir.

Ameliyathane: Sağlığına kavuşmak arzusundaki kimi hastalar zor ve endişe verici süreçlerin içine girmektedir.

Küçük Ağanın Mutluluğu: Baba olmak tüm olumsuzluklara üstün gelecek bir mutluluk kaynağıdır.

Üç Elma: Çocuk sahibi olmak büyük bir mutluluk kaynağıdır.

Masal Çağı: Çocukluk çağı ve köy yaşamı masalsı çağrışımlarıyla insanda güçlü bir özlem duygusu yaratır.

Şiirimizde Ana: Anne olmanın duygusal ve düşünsel olgunluğu şiirlere konu olacak niteliktedir.

Evlat sahibi olmanın verdiği büyük mutluluğu konu alan *Üç Elma* ve *Küçük Ağanın Mutluluğu* metinlerinde aile sevgisini betimleme yoluyla aileye bağlılığı tesis etme veya güçlendirme arayışının varlığından söz edilebilir. Annelerin şefkat, anlayış ve bilgelik dolu yapılarıyla her türlü saygı ve sevgiyi hak ettikleri mesajını veren *Şiirimizde Ana* metninde de bunlara paralel bir anlayış söz konusudur. Ergenliğe geçiş dönemindeki öğrenciler için hazırlanan bir ders kitabında ailevi bağları güçlendirme düşüncesi barındıran metinlere yer verilmesi, duygular aracılığıyla değer aktarımını öncelik hâline getiren bir yönelime işaret etmektedir. Geçmişe özlem duygusunun işlendiği metinlerden *Masal Çağı*'nda çocukluk çağı ve köy yaşamına dair masalsı çağrışımların uyandırdığı özlem anlatılırken ve *Mavi Maviydi Gökyüzü* metninde aşkın güzelleştirdiği zaman ve mekânın özlenildiği dile getirilmektedir. Sağlığına kavuşmak için ameliyat sürecine giren insanların kaygılarını anlatan *Ameliyathane* metninde ise duygudaşlık kurdurma çabasının yanında sağlığın değerini fark ettirme isteği de söz konusudur.

Sevgi, özlem, kaygı gibi duygular aracılığıyla bireyin iç dünyasına seslenen metinleri iyi insan idealiyle yönelik benzer düşünce yapıları etrafında konumlandırmak mümkündür.

5. 3. 2. 6. Eğitim Öğretim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2004 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi eğitim- öğretimle ilişkili olan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri: Atatürk'e göre modern, kaliteli ve pratik bir eğitim ulusal idealler için önemli bir araç ve ihtiyaçtır.

Öğretmene Saygı: Cumhuriyet, öğretmene büyük değer vermiş ve onları el üstünde tutmuştur.

Kitap Çağı Geçti mi: Teknolojik gelişmeler kitapların formunu değiştirirse de onların değerini ve insan yaşamındaki önemini azaltamaz.

Bir Babanın Mektubu: Eğitim süreçlerine katılmak, dünyanın daha uygar ve yaşanabilir bir yer hâline gelmesi için gerekli, evrensel bir sorumluluktur.

Babamın Verdiği Ceza: Çocuğu bir yanlıştan uzaklaştırmak için onun yanlış davranışı üzerinde düşünmesini sağlamak gerekir.

2004 tarihli Türkçe ders kitabında eğitim öğretim ve okuma yazma alanlarıyla ilişkili ana düşüncelerin verildiği 5 metinden *Atatürk'ün Milli Eğitim Konusundaki Görüşleri*, *Öğretmene Saygı*, *Kitap Çağı Geçti mi* ve *Bir Babanın Mektubu* başlıklı 4'ü 1999 tarihli kitapta da kullanılmış olan metinlerdir. Çocukları yanlış davranışlardan uzaklaştırmak için başvurulması gereken tavrı ortaya koyma iddiasındaki *Babamın Verdiği Ceza* adlı metin ise formel eğitim ve okuma yazma alanlarının dışında kalmakla birlikte değer eğitiminin ön plana çıktığı bir metindir.

5. 3. 2. 7. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2004 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi kişisel gelişim bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Thomas Edison: Bilime tutkuyla bağlı olan ve bu yolda azimle çalışan insanlar güçlüklerin üstesinden gelerek büyük buluşlara imza atabilir.

Dinlemek Üzerine: İyi bir dinleyici olmak iletişimin ve insan olmanın temel gereksinimlerindendir.

Eğer Gençlik Bilseydi: İnsan gençliğin getirmiş olduğu büyük potansiyeli doğru bir şekilde kullanmalıdır.

Neşe: Yaşamı, acı ve tatlı yanlarıyla birlikte benimseyip neşeli olmayı bilmek gerekir.

İdeallerine tutkuyla bağlı olan ve bu yolda azimle çalışan insanların başarıya ulaşacağı düşüncesinin işlendiği *Thomas Edison* metni ile gençliği getirdiği büyük potansiyeli doğru kullanma çağrısı yapılan *Eğer Gençlik Bilseydi* metninde başarı ve kendini gerçekleştirme odaklı bir kişisel gelişim söz konusudur. İyi bir dinleyici olmanın önemini anlatıldığı *Dinlemek Üzerine* metninde bireyin toplumsal yönünü güçlendirerek kişisel gelişimi destekleme yoluna gidilmişken yaşamı acı ve tatlı yanlarıyla birlikte benimseyerek mutlu olmak gerektiğini anlatan *Neşe* metninde bireyde yaşama dair duygu ve düşünce olgunluğunu sağlama amacı ön plandadır.

2004 tarihli ders kitabında kişisel gelişime yönelik ana düşünceye sahip metin sayısının yalnızca 4 olduğu görülmektedir. Bu metinlerin üçünde bireyin iç dünyasını tanıma ve kontrol etmesi yoluyla gerçekleşmesi hedeflenen bir kişisel gelişim söz konusudur. Kitap geneline bakıldığında toplumsal ilişkileri ve bireyin toplumsal yönünü konu alan ana düşünce sayısının fazlalığına karşın benliği ve kişisel gelişimi konu alan ana düşünce sayısının düşüklüğü dikkat çekmektedir. Bu bağlamda 2004 tarihli ders kitabında insanı birey olmaktan çok toplumsal bir

varlık olarak ele alan bir anlayışın hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Temel esasçılığa yaklaşan bu tavır; dil - millet - mili şuur, vatan sevgisi, millî kültür, Atatürk ve cumhuriyet gibi farklı ana düşünce gruplarının kitap içerisinde kapladığı alanın genişliğiyle belirginleşmektedir.

5. 3. 2. 8. Tabiat ve Çevre Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2004 tarihli Türkçe ders kitabında bireyin içinde yaşadığı dünyayı tanıyıp anlamasına yardımcı olmayı veya bireye bu yönde bir duyarlılık kazandırmayı hedefleyen metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Deniz Yıldızının Öyküsü: Dünyadaki tüm sorunları çözmek mümkün olmasa da küçük çabalarla çevreyi ve hayatı güzelleştirmek mümkündür.

Koşma: Baharın gelmesiyle doğada yaşanan devinim insanın iç dünyasına da yansır.

Son Kuşlar: Bilinçsizlik ve bencillikle doğaya zarar veren insanlar nedeniyle dünya sahip olduğu zenginlik ve güzellikleri yitirmektedir.

Uçun Kuşlar: Doğup büyüdüğü topraklardan ayrı kalmanın güçlüğü ve gurbetin çirkinliği karşısında insan yoğun bir memleket özlemi duyar.

Yurt: İnsan doğup büyüdüğü, çocukluğunu geçirdiği toprakları çok sever ve unutamaz.

2004 tarihli ders kitabındaki doğrudan çevreye duyarlılık mesajı veren üç metnin de 1999 tarihli kitaptan aynen aktarıldığı görülmektedir. Bu metinlerden *Koşma*'da baharın gelmesiyle yaşanan değişimlerin insanın iç dünyasında da bir coşku yarattığı aktarılırken *Son Kuşlar* ve *Deniz Yıldızının Öyküsü*'nde çevreye karşı duyarlı olup sorumlu davranma çağrısı yapılmaktadır. Ayrıca memleket özlemi temasının işlendiği *Uçun Kuşlar* ve *Yurt* şiirlerinde de kır romantizmi eşliğinde ifade edilen bir tabiat sevgisi söz konusudur.

5. 3. 2. 9. Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2004 tarihli Türkçe ders kitabında bilim, teknoloji ve bilimsel düşüncenin ön plana çıkarıldığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Thomas Edison: Bilime tutkuyla bağlı olan ve bu yolda azimle çalışan insanlar güçlüklerin üstesinden gelerek büyük buluşlara imza atabilir.

Kitap Çağı Geçti Mi: Teknolojik gelişmeler kitapların formunu değiştirse de onların değerini ve insan yaşamındaki önemini azaltamaz.

İlk Uçan İnsan Hezarfen Ahmet Çelebi: Uygarlığımızın önemli mucitlerinden olan Hezarfen, bilimi rehber edinerek uçmayı başarmış ve tarihe geçmiştir.

Ali Kuşçu: Ali Kuşçu, astronomi ve matematik alanındaki çalışmalarıyla tarihte yer edinmiş önemli bir bilim insanıdır.

Bilim ve teknolojiyle ilişkilendirilebilecek ana düşünceye sahip metinlerden *Kitap Çağı Geçti* mi başlıklı söyleşide teknolojik gelişmelerin kitapların insan yaşamındaki yerini ve önemini değiştiremeyeceği mesajı verilirken *Thomas Edison*'da bilim yolunda azimle çalışmanın başarı getireceği anlatılmaktadır. *İlk Uçan İnsan: Hezarfen Ahmet Çelebi* ve *Ali Kuşçu* metinlerindeyse bilime olan ilgi ve merakın artmasını sağlayacak bir biçimde Türk tarihindeki önemli bilim insanlarının yaşamından bölümler, çeşitli başarılar aktarılmaktadır. Ancak Türk ve Müslüman bilim insanlarının model olarak sunulduğu bu metinlerde bilimsel çalışmaya özendirme amacının yanında millî değerleri ve tarihî mirası yüceltme yöneliminin mevcudiyetinden de söz etmek gerekir.

2004 tarihli ders kitabında belirgin biçimde gözlenen yerel değerler eksenindeki tarihî ve kültürel mirası aktarma eğiliminin bilim ve teknoloji temalı metinler söz konusu olduğunda dahi varlığını sürdürdüğü gözlenmektedir.

5. 3. 2. 10. Ekonomik Yönü Bulunan Ana Fikre Sahip Metinler

2004 tarihli Türkçe ders kitabında ekonomik meselelerin ön plana çıkarıldığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Tanıdığım Çocuklardan Rüstem: Çetin bir hayat mücadelesi veren ve ailesini geçindirmeye çalışan çocukların varlığı çok üzücü bir durumdur.

Su: Su bakımından büyük bir yoksulluk çeken Türkiye'nin güneydoğusu bulunmaya başlanan su kaynaklarıyla yeni bir çehreye bürünecektir.

Küfe: Hayat bazen insanı içinden çıkılması mümkün olmayan güçlükler ve yoksullukla karşı karşıya bırakabilir.

Kuş Yemi: Hayatın getirdiği talihsizlikler nedeniyle sıkıntıya düşenlere yardım etmek gerekir.

2004 tarihli ders kitabında ekonomik alanla ilgili ana düşünceye sahip 4 metinden *Tanıdığım Çocuklardan Rüstem*, *Küfe* ve *Kuş Yemi* başlıklı üçünde yoksul insanların üzüntü verici hâlleri anlatılmakta ve yoksullara yardım etmek gerektiği mesajları verilmektedir. Bu doğrultuda ekonomik boyutu bulunan ana düşüncelerde de bireyin duygusal yönüne hitap etme ve birey toplum ilişkisine bu paralelde bir düzenleme getirme arayışının varlığı dikkat çekmektedir.

5. 3. 2. 11. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler

2004 tarihli Türkçe ders kitabında sanatla/zanaatla ilgili bir konunun ele alındığı ve bu doğrultuda mesajların verildiği metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Tiyatro ve Gençlik: Tiyatro güzelliğiyle insanları derinden etkileyen ve kişiliğin şekillenmesine olumlu katkılar sunan faydalı bir sanattır.

Bir Tanışma: Sanatında mahir olan kişiler bu alandaki otoriteler tarafından çabucak fark edilir ve kıymet görür.

Şiirimizde Ana: Anne olmanın duygusal ve düşünsel olgunluğu şiirlere konu olacak niteliktedir.

İhtiyar Çilingir: Yaptığı işe/sanata gönülden bağlı insanlar bu sanatın geleneğini, ilkelerini ve gereklerini maddi çıkarlar uğruna terk etmez

Ders kitabında Sanat alanlarıyla ilgili ana düşüncelerin verildiği 4 metin vardır. Bunlardan *Bir Tanışma*'da Millî Şair Mehmet Akif Ersoy'un başka bir sanat büyüğü tarafından beğenilip takdir edilmesinin anlatılmakta ve sanatında mahir insanların işten anlayanlar tarafından hemen fark edilip değer göreceği mesajı verilmektedir. Yaptığı işe/sanata gönülden bağlı insanların bu işin geleneğini, ilkelerini ve gereklerini maddi çıkarlar uğruna terk etmeyeceği düşüncesinin verildiği *İhtiyar Çilingir* metnini de sanat anlayışı bağlamında değerlendirmek mümkündür. Ancak bu metinde sanat ahlakının yanında geleneğe bağlılık mesajının varlığı da göz ardı edilmemelidir.

Tiyatronun güzelliğiyle insanları derinden etkileyen ve kişiliğin şekillenmesine olumlu katkılar sunan faydalı bir sanat olduğunu anlatan *Tiyatro ve Gençlik* metninde bireysel ve toplumsal faydaya dikkat çeken bir ana düşünce söz konusudur. *Şiirimizde Ana* metninde ise anne olmanın duygusal ve düşünsel olgunluğunun şiirlere konu olacak yüceliği ortaya konulmuş ve ana düşünce daha çok bireyin iç dünyasına yönelmiştir.

Kitapta sanatla ilgili ana düşünceye sahip 4 metin değerlendirildiğinde ana düşüncelerin belirgin bir anlayış veya eğilim çevresinde kümelenmediği, birbirinden bağımsız konu ve kavram alanlarıyla ilgili metinlerde farklı düzlemlerde ortaya çıktığı görülmektedir.

5. 3. 2. 12. 2004 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi

2004 tarihli Türkçe ders kitabı ana fikirlerin incelenmesi sonucunda ortaya çıkan genel manzara bakımından değerlendirildiğinde kitapta dikkat çeken en önemli nokta geleneksel değer dünyasının vatan, millet, devlet veya bunlarla ilgili bir dava uğruna adanarak kendini feda etmeyi salık veren siyasi/fikrî tavrının çok sayıda metinde gözlenebiliyor olmasıdır. *Vatan Türküsü*, *Sakarya Türküsü*, *Fetih Marşı* gibi doğrudan bu tavrı yansıtan metinlerin yanında *Türk köylüsü*, *İlk Uçan İnsan Hezarfen Ahmet Çelebi*, *Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti* gibi millî gururu okşayacak ve ulusal aidiyet fikrini destekleyecek iletilerin verildiği metinler de kitapta sıklıkla kullanılmıştır.

Siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek ileti grubunda Mustafa Kemal Atatürk'le ilişkili olarak verilen mesajların büyük ölçüde önceki kitapla aynı olduğu görülmekle birlikte önceki kitaptan farklı olarak demokrasi ve millet iradesine vurgu yapan iki metne daha yer verildiği görülmektedir.

Yardımlaşma, iyilik yapma, değerlerine bağlı olma gibi erdemleri ön plana çıkaran metinlerin sayısı dikkate alındığında toplumsal yaşama idealist bir çerçeve çizmeyi ve toplumsal beklentileri karşılayacak bireyler yetiştirmeyi öncelik hâlinde getiren bir anlayışın kitap genelinde hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlayış birey kavramının gölgede kalması ve insanın tümünden toplumsal bir varlık olarak ele alınmasıyla sonuçlanmıştır. Toplumsal ihtiyaç ve beklentileri bireyin ilgi ve isteklerinin önüne koyan bir anlayış, eğitim kuramları açısından temel esasçı yaklaşıma daha yakın bir pozisyonda konumlandırılabilir.

5. 3. 3. 2008 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi

39 metnin yer aldığı 2008 basımlı Türkçe ders kitabındaki metinlere ait ana fikirler yukarıda işaret edilen kavram alanlarıyla eşleştirilmiş ve ortaya çıkan bulgular tartışılarak yorumlanmıştır.

5. 3. 3. 1. Dil - Millet - Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2008 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi dil - millet - millî şuur bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Onuncu Yıl Nutku: Türk toplumu; ulusal kabiliyetlerini ve kültürel birikimini bilim, sanat ve uygarlık mücadelesiyle birleştirdiğinde kalkınarak müreffeh bir toplum hâline gelecektir.

Dil Devrimi: Türk dilini korumak için yapılan dil devrimi Türk ulusunun varlığını, kimliğini, benliğini ve geleceğini güvence altına almak için atılan hayati bir adımdır.

Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi: Türk gençliği içindeki cevherle gelecekte karşısına çıkacak tüm olumsuzlukların üstesinden gelerek bağımsızlık ve cumhuriyeti koruyacaktır.

Atatürk'ün Millet Sevgisi: Atatürk'e göre yapılan çalışmalar el birliğiyle millet uğruna yapılmalı ve ulaşılan başarılar da Türk ulusunun başarısı olarak görülmelidir.

Ergenekon Destanı: Türkler savaşçı karakterleri ve mücadeleciler toplum yapılarıyla çok zor durumların üstesinden gelmeyi başarmışlardır.

Daha önceki ders kitaplarında da yer alan *Onuncu Yıl Nutku*'nda Türk toplumunun ulusal kabiliyetlerini ve kültürel birikimini bilim, sanat ve uygarlık mücadelesiyle birleştirdiğinde kalkınarak müreffeh bir toplum hâline geleceği mesajı verilmektedir. Atatürk'ün Türk milletine olan sevgisine ve herkese millet uğruna elbirliğiyle çalışma çağrısı yaptığına dikkat çekilen *Atatürk'ün Millet Sevgisi* adlı metin ile Türk gençliğinin içindeki cevherle gelecekte karşısına çıkacak tüm olumsuzlukların üstesinden gelerek bağımsızlık ve cumhuriyeti koruyacağı mesajını veren *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi* de benzer motivasyondaki metinlerdir. *Dil Devrimi* metninde ise Atatürk'ün öncülük ettiği bu devrimin Türk ulusunun varlığını, kimliğini, benliğini ve geleceğini güvence altına almak için atılan hayati bir adım olduğu mesajı verilmektedir.

Kitapta Atatürk ve cumhuriyet bağlamında bir millî şuurun yansıması olan bu metinlerden başka Türk tarihine atıf yaparak Türklerin savaşı karakterleri ve mücadeleci toplum yapılarıyla çok zor durumların üstesinden gelmeyi başardıklarını anlatan *Ergenekon Destanı* adlı tarihî metne de yer verilmiştir. Metin toplum hayatı teması altında yer alsa da olay örgüsü, söylem ve mesaj yönüyle millî şuur aşılama gayesi barındıran bir destandır.

2008 tarihli Türkçe ders kitabında doğrudan dil, millet ve millî şuur bağlamında ana düşünceye sahip 5 metinden dördünün Atatürk teması kapsamında yer alan metinlerden olduğu görülmektedir. 2006 tarihli Türkçe Dersi Öğretim Programı'na göre tüm ders kitaplarında yer verilmesi zorunlu olan Atatürk teması metinleri dışında dil ve millî şuur bağlamı sadece 1 metnin olması 2008 tarihli ders kitabının öncekilerden farklı bir anlayışla hazırlandığına işaret etmektedir. Ayrıca doğrudan ulusal kimlik aşılama ve millî şuur aktarmaya yönelik iletilere sahip olmasalar da millî kültür bağlamında verdiği mesajlarla bu yönde bir değer aktarımını destekleyen çok sayıda metin kitapta yer almaktadır. *Nevruz ve Birlik*, *Türklerde Çiçek Sevgisi* ve *Türk Misafirperverliği* gibi millî kültüre yönelik metinleri bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Yeni öğretim programıyla birlikte uygulanmaya başlanan tematik yaklaşım, metin dağılımını tayin eden temel faktörlerden biri olsa da içerikteki bu anlayış değişikliğini dönemin sosyal, siyasal ve uluslararası ikliminden bütünüyle bağımsız değerlendirmek doğru olmayacaktır.

5. 3. 3. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2008 tarihli Türkçe ders kitabında vatan sevgisine yönelik iletilerin ön plana çıktığı tek metin ve bu metinde tespit edilen ana fikir aşağıdaki gibidir:

İstanbul'u Dinliyorum: İstanbul; günlük yaşamın yarattığı kendine özgü atmosferi ve güzelliğiyle insana yaşama sevinci veren bir şehirdir.

İstanbul'un günlük yaşamdaki kendine özgü atmosferiyle insanda yaşama sevinci yarattığını anlatan *İstanbul'u Dinliyorum* şiiri 2008 tarihli Türkçe ders kitabında vatan/memleket sevgisiyle ilişkili mesaj veren tek metindir. Bu veri; dil, millet, millî şuur bağlamında ana düşünceye sahip metinlerin sayısı ve yapısındaki değişimle birlikte dikkate alındığında 2008 tarihli ders kitabı içeriğinin belirlenmesinde etkili olan bir anlayış değişikliğinin varlığından söz etmek mümkündür.

5. 3. 3. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2008 tarihli Türkçe ders kitabında Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu felsefesine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Atatürk'ten Anılar: Türk milletine büyük bir sevgiyle bağlı olan Atatürk, insanlığın iyiliği ve mutluluğuna da önem veren bir liderdi.

Onuncu Yıl Nutku: Türk toplumu; ulusal kabiliyetlerini ve kültürel birikimini bilim, sanat ve uygarlık mücadelesiyle birleştirdiğinde kalkınarak müreffeh bir toplum hâline gelecektir.

Dil Devrimi: Türk dilini korumak için yapılan dil devrimi Türk ulusunun varlığını, kimliğini, benliğini ve geleceğini güvence altına almak için atılan hayati bir adımdır.

Atatürk ve Bilim: Atatürk uygar ve müreffeh bir toplum olma yolunda tek gerçek kılavuzun bilim olduğuna işaret etmiştir.

Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi: Türk gençliği içindeki cevherle gelecekte karşısına çıkacak tüm olumsuzlukların üstesinden gelerek bağımsızlık ve cumhuriyeti koruyacaktır.

Atatürk'ün Millet Sevgisi: Atatürk'e göre yapılan çalışmalar el birliğiyle millet uğruna yapılmalı ve ulaşılan başarılar da Türk ulusunun başarısı olarak görülmelidir.

Gazi: Akıllı, yaratıcılığı ve düşünme tarzıyla tarihte eşine az rastlanır özel bir insan olan Atatürk'ü daha iyi anlamalı ve ondan ilham almalıyız.

2008 tarihli Türkçe ders kitabında Atatürk ve Cumhuriyet bağlamında ana düşünceye sahip 7 metne yer verildiği görülmektedir. Bunlardan millî şuur başlığında incelenen *Onuncu Yıl Nutku*, *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi* ve *Atatürk'ün Millet Sevgisi*'nde Türk halkına bağımsızlık bilinci ve ulusal yükseliş motivasyonu aşılama amacı ön plandayken *Atatürk'ten Anılar*'da Atatürk'ün Türk milletinin iyilik ve refahını gözetmenin yanında insanlığın iyiliği ve mutluluğu için katkıda bulunmayı da önemseyen bir lider olduğu anlatılmaktadır. *Atatürk ve Bilim* metninde ise uygar ve müreffeh bir toplum olma yolunda tek gerçek kılavuzun bilim olduğu mesajı Atatürk'ten yapılan alıntılar yoluyla verilmiştir.

Atatürk temasının işlendiği metinler arasında *Gazi*, iletileri yalnızca Atatürk'e olan hayranlığı dile getirme odaklı bir metin olması yönüyle diğerlerinden farklı konumlanmaktadır. Kitaptaki diğer metinlerde Atatürk'ün eylem ve sözleri aracılığıyla okuyucuda farklı alanlarla ilgili bir bilinç geliştirme amaçlanırken bu metinde Atatürk'ü özel yapan nitelikleri hayranlık dolu ifadelerle dile getirilmiştir.

5. 3. 3. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2008 Tarihli Türkçe ders kitabında ana iletisi millî kültüre yönelik olan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Kız Kalesi: İnsanlar tarihî yapılarla ilgi çekici birtakım efsaneler yakıştırırlar.

Eski Ankara Evleri: Eski Ankara evleri kendilerine has özellikleriyle korunması gereken kültürel bir zenginliğimizdir.

Gönül Mimarlarımız (Yunus Emre): Yunus Emre tüm insanlığa, yaşama ve tanrıya yaklaşımında sevgiyi esas alan anlayışıyla kültürümüzdeki önemli değerlerden biridir.

Gönül Mimarlarımız (Koca Sinan): Anadolu'nun bir köyünde doğan Sinan yeteneği sayesinde hızla yükselerek Türk tarihinin en önemli mimarı hâline gelmiştir.

Türküler Dolusu: Halk türküleri, millî kültürün en nitelikli ve değerli biçimde vücuda geldiği hayranlık uyandırıcı eserlerdir.

Nevruz ve Birlik: Yeni yılın ve doğanın uyanışının kutlandığı Nevruz, Türklerde tarihi çok eskilere uzanan renkli ve birleştirici bir bayramdır.

Mehmet Âkif ve Sefahat'ı Okumak: Mehmet Akif, eserleri ve kişiliğiyle Türk tarihi ve kültürünün önemli bir değeridir.

Türklerde Çiçek Sevgisi: Türk kültür sanat dünyasının belirgin motiflerden olan çiçekler, onlara duyulan güçlü sevginin ve ince bir ruh yapısının yansımasıdır.

Ergenekon Destanı: Türkler savaşçı karakterleri ve mücadeleci toplum yapılarıyla çok zor durumların üstesinden gelmeyi başarmışlardır.

Çiğdem Der ki: Batıl inançlara kapılarak varlıklara ve eylemlere uğursuzluk atfetmek yanlıştır.

Türk Misafirperverliği: Türkler, misafirperver karakterleri, renkli kültürleri ve zengin mutfaklarıyla ön plana çıkan insanlardır.

Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni: Demiryolu ulaşım ağı ve kara trenler cumhuriyet sonrasında Anadolu'nun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısında büyük etkiler yaratmıştır.

Farklı temalar altında yer alan 12 metinde millî kültürün ağırlıklı olduğu bir kültürel mirasa yönelik mesajlar söz konusudur. Bu metinlerden *Kız Kalesi* isimli efsanede yer adlarıyla ilgili söylenceler uydurmanın Anadolu'da yaygın görülen bir yönelim olduğu anlatılırken *Çiğdem Der ki* adlı hikâyede yine toplumda sık gözlenen yönelimlerden bir olan batıl inançların yanlışığına dikkat çekilmektedir. Bu iki metnin Türk-İslam kültür dünyasından bağımsız ve daha eski kültürel kaynaklardan beslendiği gözlenirken diğer 10 metinde bu kültürel dünyanın değerlerini aktaracak mesajlar ortaya koyulmuştur. Örneğin *Gönül Mimarlarımız* başlığıyla verilen metinlerde Yunus Emre ve Mimar Sinan gibi Türk kültür-sanat dünyasından iki önemli tarihî kişiliğin yerel ve küresel ölçekte kültürel mirasa yaptığı katkılar ortaya koyulmaktadır. Mehmet Akif'in eserleri ve kişiliğiyle Türk tarihi ve kültürünün önemli bir değeri olduğuna dikkat çekilen *Mehmet Akif ve Sefahat'ı Okumak* metninde ise bütünüyle yerel ve millî bir kültürel miras söz konusudur.

Baharın gelişini temsil eden Nevruz'un Türk toplumunu kaynaştırdığını anlatan *Nevruz ve Birlik*, Türklerin savaşçı karakterleri ve mücadeleci toplum yapılarıyla tarih boyunca en zorlayıcı durumların bile üstesinden geldiği mesajını veren *Ergenekon Destanı* ve Türklerin renkli kültürleri, zengin mutfaklarıyla misafirperver bir millet olduğunu anlatan *Türk Misafirperverliği* metinleri toplumsal yaşam odaklı Türk kültürel mirasının aktarıldığı metinlerdir.

Halk türkülerinin hayranlık uyandırıcı güzelliğinin anlatıldığı *Türküler Dolusu* şiiri ve sanat eserlerinde çokça görülen çiçek motiflerinin Türk insanındaki ince ruh yapısının bir dışavurumu olduğunu anlatan *Türklerde Çiçek Sevgisi* söyleşi kültür sanat odaklı millî bir kültürel mirasın aktarıldığı metinlerdir.

Millî kültür - kültürel miras bağlamında iletisi olan metinlerin 2008 basımlı kitaptaki en yüksek frekanslı ana düşünce grubunu oluşturduğu görülmektedir. Ana fikirleri doğrudan ulusal bilinç ve vatana adanma ekseninde konumlandırılan metinlerin sayısında önceki kitaplara nazaran yaşanan düşüşe rağmen millî kültürü konu alan ana fikirlerin kitap içindeki ağırlığının arttığı görülmektedir.

5. 3. 3. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2008 tarihli Türkçe ders kitabında toplumsal ilişkileri ele alan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Herkesin Dostu Anton: İnsanlar ihtiyaçlarından fazlasına sahip olma hırsından kurtulup çevreye faydalı olma motivasyonu ile yaşasaydı dünya çok daha güzel ve yaşanabilir bir yer hâline gelirdi.

Aşinasız: Günümüz şehir hayatındaki zayıf toplumsal ilişkiler, insanları sosyal yoksunluğa iterek mutsuzluğa neden olmaktadır.

Ziyaret Günleri: Sanatoryumda yatan hastaları ziyaret etmek onları psikolojik açıdan ayakta tutar ve hayata bağlar.

Ekran Efendi'nin Tutsakları: İnsanların çoğu zaman içine düştüklerini fark edemedikleri televizyon bağımlılığı, toplumda yaygın bir şekilde görülmeye başlayan ciddi bir problemdir.

Bilgisayar Yalnızlığı: Bilgisayarların araç olmanın ötesinde gereğinden fazla ilgi ve sevgi gören nesneler hâline dönmesi çağımızın önemli problemlerinden biridir.

Bir Varmış Bir Yokmuş Televizyon Kaybolmuş: Televizyon benzeri teknolojik araçlara gereğinden fazla ilgi ve zaman ayırarak aile içi bağların zayıflamasına izin vermemek gerekir.

İki İyi İnsan: İnsanlar iyi kalpli ve düşünceli oldukça hayat daha yaşanabilir bir hâle gelir.

Empati İle Yaşamak: Empati, bireyin çevresiyle sağlıklı bağlar kurmasını mümkün kılan önemli bir beceridir.

2008 basımlı ders kitabında birey ve toplum ilişkisine belirli yönlerden bir düzenleme getirme arayışının ürünü olan ve bu doğrultuda ana düşünceye sahip 8 metnin üçü teknolojik araçların olumsuz etkileri üzerine eğilmiştir. *Ekran Efendi'nin Tutsakları*, *Bilgisayar Yalnızlığı* ve *Bir Varmış Bir Yokmuş Televizyon Kaybolmuş* metinlerinde bilgisayar, televizyon gibi teknolojik araçların amacının ötesine geçerek insan yaşamının önemli bir parçası hâline geldiğine dikkat çekilmekte, toplumsal ilişkilere ciddi zararlar vermeye başlayan bu araçların kullanımının azaltılması gerektiği mesajı üzerinde durulmaktadır.

İyi kalpli olma ve başkalarına yardım etmenin güzelliğini ortaya koyma arayışındaki metinlerden *Herkesin Dostu Anton*'da ihtiyacı olandan fazlasına sahip olmayı reddeden, paraya ve mala değer vermeyen bir insanın bu hayat anlayışı övgüye değer bulunmaktayken *İki İyi İnsan* metninde karşılıklı iyi niyet ve anlayışın dünyayı daha yaşanabilir bir yer hâline getirdiği mesajı

verilmektedir. Başkalarının duygu ve düşüncelerini dikkate alarak yaşamının önemini anlatan metinlerden *Empati ile Yaşamak*'ta, bireyin ancak bu şekilde çevresiyle sağlıklı bağlar kurabileceği mesajı verilmektedir. Sanatoryumlara yapılan ziyaretlerin hastaları iyi hissettiren ve hayata bağlayan önemli bir manevi destek olduğu mesajını veren *Ziyaret Günleri* metninde de güç durumdakilerle duygudaşlık kurma ve sosyal sorumluluk bilinci kazandırma isteği söz konusudur.

Modern dönem şehir hayatının insanları birbirinden uzaklaştırdığı tespiti üzerine kurulan *Aşinasız* metninde ise zayıflayan toplumsal ilişkilerin birey ve toplum açısından kötü bir durum yarattığı, insanlarda sosyal yoksunluğa sebep olduğu savı ileri sürülmektedir.

2008 basımlı ders kitabındaki birey ve toplum ilişkisi bağlamında ana düşünceye sahip metinlerin yarısında çağın ve teknolojinin getirdiği değişimleri olumsuz karşılayan bir tavrın hâkim olduğu görülmektedir.

5. 3. 3. 6. Eğitim Öğretim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2008 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi doğrudan eğitim- öğretimle ilişkili olan metin bulunmamaktadır. Ancak kişisel gelişim başlığı altında incelenen bazı metinlerin dolaylı olarak informal eğitimle ilişkilendirilmesi mümkündür.

5. 3. 3. 7. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2008 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi kişisel gelişim bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Verilen Sözü Tutmak ve Vaktinde İş Yapmak: Verilen sözleri yerine getirmek ve işlerini zamanında yapmak; insanı doğru ve başarılı bir yaşama götüren temel erdemlerdir.

Robinson Crusoe: İnsan mücadele azmi ve uyum sağlama kabiliyetiyle güçlüklerin üstesinden gelebilir.

Hayatta Başarının Yolları: Hayatta başarılı olmanın temelinde azim, çaba ve kendine güven vardır.

Empati İle Yaşamak: Empati, bireyin çevresiyle sağlıklı bağlar kurmasını mümkün kılan önemli bir beceridir.

Martı: Azimle çalışan ve ideallerinin peşinden gidenler, sıradan olanların arasından sıyrılarak başarıya ulaşırlar.

Bir Başarı Öyküsü (Hellen Keller): Kendini geliştirmek için çaba gösteren ve çevresinden destek gören bir insan bedensel engellerin üstesinden gelerek büyük başarılarla ulaşabilir.

Bir Şey Olmak Çok Şey Olmak: Kendini iyi tanıyan ve doğru hedefler seçip çalışan insanlar başarılı olurlar.

2008 basımlı Türkçe ders kitabında bireysel gelişimi destekleyici ana düşüncelerin verildiği 7 metnin 5'inde azimle mücadele etmenin önemi ve gereğine dikkat çekilmiştir. Bu metinlerden *Bir Şey Olmak Çok Şey Olmak* ve *Hayatta Başarının Yolları* başlıklı ikisinde okuyucu doğrudan muhatap alınmış ve başarılı olmak için kendini tanıma, doğru hedefler belirleme, özveriyle çalışma gibi tavsiyeler verilmiştir. *Martı* ve *Bir Başarı Öyküsü* adlı iki metinde ise karşısına çıkan tüm güçlülere rağmen idealleri doğrultusunda mücadele etmeyi bırakmayanların başarıya ulaşacağı mesajı kahramanların yaşadıkları aracılığıyla verilmektedir. İnsanın mücadeleciliği ve uyum sağlama yeteneği sayesinde güçlülerin üstesinden gelebileceği mesajı verilen *Robinson Crusoe* metnini de bu doğrultuda konumlandırmak mümkündür.

Doğru ve başarılı bir yaşamın ancak işlerini zamanında yaparak mümkün olacağı savı üzerine kurulan *Verilen Sözü Tutmak ve Vaktinde İş Yapmak* metni öz kontrol ve disiplinin kişisel gelişimin esası olarak ileri sürüldüğü bir başka metindir. Ders kitabında zaman ve mekân teması altında yer bulan bu metnin ileti yapısı itibarıyla kişisel gelişim bağlamında değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Empati ile Yaşamak adlı söyleşi kişisel gelişime *ben* merkezli kontrolcü çerçeveden bakılmayan ve bireyin toplumsal yönünü iyileştirmeyi amaçlayan bir metin olması yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Metinde bireyin çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmasının ancak başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamakla mümkün olacağı mesajı verilmektedir.

2008 basımlı Türkçe ders kitabında bireysel yetkinlikleri artıracak ve kişisel gelişimi destekleyecek düşünce yapılarının ön plana çıktığı metinlerin genelinde disiplini temel alan öz kontrolcü bir eğilimin varlığından söz etmek mümkündür.

5. 3. 3. 8. Tabiat ve Çevre Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2008 tarihli Türkçe ders kitabında bireyin içinde yaşadığı dünyayı tanıyıp anlamasını öncelik hâline getiren ve bu doğrultuda duyarlılık kazandırmayı hedefleyen metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Türklerde Çiçek Sevgisi: Türk kültür sanat dünyasının belirgin motiflerden olan çiçekler, onlara duyulan güçlü sevginin ve ince bir ruh yapısının yansımasıdır.

Basından Teknoloji Haberleri: Hayvanları takip etmeye yarayan teknolojik araçlar doğal yaşamı koruma yolunda büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

2008 basımlı Türkçe ders kitabında doğrudan tabiat sevgisini ortaya koymaya yönelik mesaj veren tek metin *Türklerde Çiçek Sevgisi* başlıklı söyleşidir. Metinde ince ve asil bir ruh yapısına sahip olan Türklerin çiçeklere duydukları sevginin çiçeği Türk kültür sanat dünyasının önemli motiflerinden biri hâline getirdiği anlatılmaktadır. Bunun dışında canlıları takip etmeye yarayan çeşitli teknolojik araçların hayvanları ve doğayı koruma açısından büyük kolaylıklar sağladığı

mesajını veren *Basından Teknoloji Haberleri* metnini de çevreye duyarlılık kapsamında değerlendirmek mümkündür.

Tabiat sevgisi ve çevreye duyarlılık bağlamında değerlendirilebilecek ana düşünceye sahip metin sayısının 2008 tarihli ders kitabında önceki yıllara nazaran bir miktar düşüş yaşadığı gözlenmektedir. Yeni öğretim programıyla getirilen tematik yapının metin seçimine birtakım kısıtlamalar getirmiş olabileceği varsayılsa bile kitapta yer alan zaman ve mekân teması tabiata duyarlılık etrafında şekillenen metinlerin yer bulmasına olanak sağlayacak niteliktedir. Ancak böyle bir tercihe gidilmemiştir. Ayrıca öğretim programında adı geçen ve farklı ders kitaplarında yer verilen doğa ve evren teması bu kitapta yer bulamamıştır.

5. 3. 3. 9. Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2008 tarihli Türkçe ders kitabında bilim, teknoloji ve bilimsel düşüncenin ön plana çıkarıldığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Atatürk ve Bilim: Atatürk uygar ve müreffeh bir toplum olma yolunda tek gerçek kılavuzun bilim olduğuna işaret etmiştir.

Basından Teknoloji Haberleri: Hayvanları takip etmeye yarayan teknolojik araçlar doğal yaşamı koruma yolunda büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni: Demiryolu ulaşım ağı ve kara trenler cumhuriyet sonrasında Anadolu'nun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısında büyük etkiler yaratmıştır.

Bilgisayar Yalnızlığı: Bilgisayarların araç olmanın ötesinde gereğinden fazla ilgi ve sevgi gören nesneler hâline dönmesi çağımızın önemli problemlerinden biridir.

Bir Varmış Bir Yokmuş Televizyon Kaybolmuş: Televizyon benzeri teknolojik araçlara gereğinden fazla ilgi ve zaman ayırarak aile içi bağların zayıflamasına izin vermemek gerekir.

Ekran Efendi'nin Tutsakları: İnsanların çoğu zaman içine düştüklerini fark edemedikleri televizyon bağımlılığı, toplumda yaygın bir şekilde görülmeye başlayan ciddi bir problemdir.

Petekten Peteğe Telefon Görüşmesi: Cep telefonu iletişim ağı pek çok değişken gözetilerek oluşturulmuş ilgi çekici bir tasarımın ürünüdür.

2008 tarihli ders kitabında bilim ve teknoloji bağlamında ana düşünceye sahip olduğu tespit edilen 7 metnin üçünde teknolojik araçlar toplumsal yaşamı tehdit eden, dahası bozan bir faktör olarak sunulmaktadır. Daha önce birey ve toplum ilişkisi başlığında incelenen *Ekran Efendi'nin Tutsakları*, *Bilgisayar Yalnızlığı* ve *Bir Varmış Bir Yokmuş Televizyon Kaybolmuş* metinlerinde amacının ötesine geçerek insan yaşamının önemli bir parçası hâline geldiğine dikkat çekilen bilgisayar, televizyon gibi teknolojik araçların daha bilinçli ve daha az kullanılması gerektiği mesajı verilmektedir. Demiryolu ve trenlerin Anadolu'nun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısında yarattığı etkilere dikkat çekilen *Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni* metninde ise teknolojik bir ulaşım aracının toplumsal yaşama etkileri daha olumlayıcı bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Uygar ve müreffeh bir toplum olmak için bilimin rehber alınması gerektiği mesajının Atatürk'ün söz ve düşünceleri aracılığıyla aktarıldığı *Atatürk ve Bilim* metniyle, teknolojik araçların doğal yaşamı korumak için büyük kolaylıklar sunduğu düşüncesinin verildiği *Basından Teknoloji Haberleri* metninde ilerlemeci ve faydacı bir anlayış hâkimdir. *Atatürk ve Bilim* metninin Atatürk teması altında işlendiği dikkate alındığında bilim ve teknoloji temasındaki metinler genelinde ilerlemeci, faydacı bir anlayışın varlığından söz etmek güçleşmektedir.

Cep telefonu iletişim ağının çalışma prensibinin anlatıldığı Petekten Peteğe Telefon Görüşmesi metnindeyse bilgilendirme ve teknolojiye olan ilgiyi artırma amacı ön plandadır. Metin, teknoloji bağlamında ilerlemeci bir anlayışın ürünü olan az sayıdaki metinlerden biridir.

2008 basımlı Türkçe ders kitabındaki bilim ve teknoloji bağlamında ana düşünceye sahip metinlerin önemli bir kısmında bu kavramların pragmatist ve ilerlemeci bir anlayıştan ziyade temkinli ve korumacı bir tutumla ele alındığı görülmektedir.

5. 3. 3. 10. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler

2008 tarihli Türkçe ders kitabında sanatla/zanaatla ilgili bir konunun ele alındığı ve bu doğrultuda mesajların verildiği metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Türküler Dolusu: Halk türküleri, millî kültürün en nitelikli ve değerli biçimde vücuda geldiği hayranlık uyandırıcı eserlerdir.

Mehmet Âkif ve Sefahat'ı Okumak: Mehmet Akif, eserleri ve kişiliğiyle Türk tarihi ve kültürünün önemli bir değeridir.

Türklerde Çiçek Sevgisi: Türk kültür sanat dünyasının belirgin motiflerden olan çiçekler, onlara duyulan güçlü sevginin ve ince bir ruh yapısının yansımasıdır.

İhtiyar Çilingir: Yaptığı işe/sanata gönülden bağlı insanlar bu sanatın geleneğini, ilkelerini ve gereklerini maddi çıkarlar uğruna terk etmez.

Kitapta ana fikri sanatla ilişkilendirilebilecek 4 metnin *Türküler Dolusu*, *Mehmet Âkif ve Sefahat'ı Okuma* ve *Türklerde Çiçek Sevgisi* başlıklı üçünde millî kültüre ait öğeler üzerine verilen mesajlar söz konusudur. Geleneğe bağlılık mesajının verildiği *İhtiyar Çilingir* metni de dikkate alındığında 2008 tarihli kitaptaki metinlerde kültürel miras/millî kültür odaklı bir sanat anlayışının hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

5. 3. 3. 11. 2008 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi

2008 tarihli ders kitabı, ana düşünceler bağlamında değerlendirildiğinde kültürel mirası ve millî kültürü konu alan çok sayıda iletinin varlığı dikkat çekmektedir. Kitabın tematik yapısında gözlenen manzaranın bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek olan bu durum diğer ana fikir

gruplarında yaşanan değişimle paralele değerlendirildiğinde bir anlayış değişimin varlığını ileri sürmek mümkündür.

Önceki kitapların en belirgin unsurlardan biri olan ulusal bilinç aşılama yönelik verilen mesajların ağırlığının bu kitapta azaldığı görülmektedir. Doğrudan dil, millet ve millî şuur bağlamında olduğu değerlendirilen 5 ana fıkirden 4'ü zorunlu Atatürk teması kapsamında yer alan metinlerde tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde önceki kitapların belirgin temalarından olan vatan sevgisi, şehitlik ve vatana adanma gibi kavramların bu kitapta geri planda kaldığı görülmektedir. Öte yandan millî kültür ve kültürel miras bağlamında ortaya çıkan ana fikirlerin sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Bu doğrultuda 2008 tarihli kitapta inşa edilmeye çalışılan aidiyet fikrinin beslendiği kaynaklar bakımından bir değişim yaşadığı sonucuna ulaşılabılır.

Modern yaşam ve teknolojinin getirdiği değişimlerin birey, toplumsal yaşam ve geleneksel değer dünyası için birer tehdit olarak yorumlandığı metin sayısındaki yükseklik 2008 tarihli ders kitabındaki dikkat çekici bulgulardan bir diğeridir. Kitapta modern yaşam ve teknolojinin getirdikleri karşısında temkinli ve korumacı bir tutum söz konusudur.

5. 3. 4. 2013 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi

36 metnin yer aldığı 2013 basımlı Türkçe ders kitabındaki metinlere ait ana fikirler daha önce işaret edilen kavram alanlarıyla eşleştirilmiş ve ortaya çıkan bulgular aşağıda tartışılarak yorumlanmıştır.

5. 3. 4. 1. Dil - Millet - Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2013 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi dil - millet - millî şuur bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Onuncu Yıl Nutku: Türk toplumu; ulusal kabiliyetlerini ve kültürel birikimini bilim, sanat ve uygarlık mücadelesiyle birleştirdiğinde kalkınarak müreffeh bir toplum hâline gelecektir.

Dil Devrimi: Türk dilini korumak için yapılan dil devrimi Türk ulusunun varlığını, kimliğini, benliğini ve geleceğini güvence altına almak için atılan hayati bir adımdır.

Atatürk'ün Millet Sevgisi: Atatürk'e göre yapılan çalışmalar el birliğiyle millet uğruna yapılmalı ve ulaşılan başarılar da Türk ulusunun başarısı olarak görülmelidir.

Ergenekon Destanı: Türkler savaşçı karakterleri ve mücadeleci toplum yapılarıyla çok zor durumların üstesinden gelmeyi başarmışlardır.

Türk Evinde Türk Dili, Türk Dilinde Türk Evi: Ulusal dili ve kimliği yaşamın her alanında olduğu gibi mimaride de korumak ve yaşatmak gerekir.

2013 basımlı Türkçe ders kitabında dil, millet ve millî şuur bağlamında ana düşünceye sahip 5 metnin 3'ü 2008 basımlı ders kitabında da Atatürk teması altında yer verilen *Onuncu Yıl Nutku*, *Dil Devrimi* ve *Atatürk'ün Millet Sevgisi* metinleridir. Türk tarihini konu alan *Ergenekon Destanı* da önceki ders kitaplarında yer almış metinlerden biridir. Kitapta dil, millet ve millî şuur bağlamında ana düşünceye sahip daha önceki ders kitaplarında yer almamış tek eser *Türk Evinde Türk Dili*, *Türk Dilinde Türk Evi* adlı söyleşidir. Metinde millî kimliğin esas unsurlarından olan Türkçeyi yaşamın her alanında korumak gerektiği mesajı verilmektedir.

Tüm ileti grupları içindeki oran bakımından değerlendirildiğinde dil, millet ve millî şuura yönelik mesajlar bağlamındaki değer aktarımının 2013 tarihli ders kitabında da 2008 tarihli kitaptakine benzer bir anlayışla ele alındığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

5. 3. 4. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2013 tarihli Türkçe ders kitabında vatan sevgisine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Güney İlleri: Memleketin doğal, toplumsal ve kültürel zenginliği güney illeri örneğiyle hayranlık uyandıracak türdedir.

Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu: Bingöl'ün zengin su kaynakları ve gölleri efsanelere konu olacak güzelliğindedir.

Dağın Şiiri: Ağrı Dağı heybetli yapısı ve etkileyici görüntüsüyle efsanelere, şiirlere konu olan bir güzelliğe sahiptir.

2013 basımlı ders kitabındaki yurdun çeşitli yerlerinin güzelliklerini konu alan üç metin, memleket sevgisiyle bağdaştırılabilecek ana düşüncelere sahiptir. Bu metinlerden *Güney İlleri*'nde Anadolu'nun güneyindeki yörelerin doğal ve beşeri zenginlikleriyle görülmeye değer güzellikte olduğu anlatılırken *Dağın Şiiri*'nde Ağrı Dağı'nın efsanelere, şiirlere konu olan güzelliği, *Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu*'da zengin su kaynaklarıyla efsanelere konu olan Bingöl'ün güzelliği anlatılmaktadır.

2013 basımlı ders kitabındaki vatan/memleket sevgisine yönelik ana düşüncelerin 2008 basımlı ders kitabında olduğu gibi yurdun coğrafi ve kültürel zenginlikleri etrafında şekillendiği görülmektedir. Bu kitaplardaki vatan sevgisi yaygın ilişkilendirmenin aksine vatan uğruna adanma, savaşıma ve şehit olma gibi geleneksel değer dünyasının toplumsal beklentilerinden uzakta konumlandırılabilir bir duyguya karşılık gelmektedir.

5. 3. 4. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2013 tarihli Türkçe ders kitabında Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu felsefesine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

İşte Onun Evrensellik Anlayışı: Atatürk, ulusların kendi refah ve mutluluklarını düşündükleri kadar tüm insanlığın refah ve mutluluğuna da önem vermeleri gerektiği düşüncesindedir.

Onuncu Yıl Nutku: Türk toplumu; ulusal kabiliyetlerini ve kültürel birikimini bilim, sanat ve uygarlık mücadelesiyle birleştirdiğinde kalkınarak müreffeh bir toplum hâline gelecektir.

Dil Devrimi: Türk dilini korumak için yapılan dil devrimi Türk ulusunun varlığını, kimliğini, benliğini ve geleceğini güvence altına almak için atılan hayati bir adımdır.

Atatürk'te Millet Sevgisi: Atatürk'e göre yapılan çalışmalar el birliğiyle millet uğruna yapılmalı ve ulaşılan başarılar da Türk ulusunun başarısı olarak görülmelidir.

Atatürk ve Bilim: Atatürk uygar ve müreffeh bir toplum olma yolunda tek gerçek kılavuzun bilim olduğuna işaret etmiştir.

Gazi: Akıllı, yaratıcılığı ve düşünme tarzıyla tarihte eşine az rastlanır özel bir insan olan Atatürk'ü daha iyi anlamalı ve ondan ilham almalıyız.

2013 tarihli kitapta Atatürk teması altında yer alan ve Atatürk-Cumhuriyet bağlamında ana düşünceleri olan *İşte Onun Evrensellik Anlayışı*, *Atatürk ve Bilim*, *Onuncu Yıl Nutku*, *Dil Devrimi*, *Atatürk'te Millet Sevgisi* ve *Gazi* başlıklı 6 metnin tamamının 2008 tarihli kitapta yer alan ve ilgili başlık altında incelenen metinler olduğu görülmektedir.

5. 3. 4. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2013 Tarihli Türkçe ders kitabında ana iletisi millî kültüre yönelik olan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Evliya Çelebi: 17. yüzyılda yaşayan Türk gezgin Evliya Çelebi; üslup ve içerik bakımından özgün bir eser olan Seyahatname ile dönemin tarihî ve kültürel dokusu hakkında önemli bilgiler aktarmıştır.

Orta Oyunu: Orta oyunu, zengin yaratı dünyasıyla ilgi ve saygı görmeyi hak eden bir tiyatro türüdür.

Bağlamacıya: Halk türküleri, millî kültürün en nitelikli ve değerli biçimde vücuda geldiği hayranlık uyandırıcı eserlerdir.”

Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu: Bingöl'ün zengin su kaynakları ve gölleri efsanelere konu olacak güzelliğindedir.

Kız Kalesi: İnsanlar tarihî yapılara ilgi çekici birtakım efsaneler yakıştırırlar.

Türk Evinde Türk Dili, Türk Dilinde Türk Evi: Ulusal dili ve kimliği yaşamın her alanında olduğu gibi mimaride de korumak ve yaşatmak gerekir.

Yunus Emre: Yunus Emre sevgi, saygı, hoşgörü ve barış gibi güzel değerler aşılayan eserleriyle Türk kültüründe iz bırakmıştır.

Türküler Dolusu: Halk türküleri, millî kültürün en nitelikli ve değerli biçimde vücuda geldiği hayranlık uyandırıcı eserlerdir.

Ergenekon Destanı: Türkler savaşçı karakterleri ve mücadeleci toplum yapılarıyla çok zor durumların üstesinden gelmeyi başarmışlardır.

Misafirliklerimiz: Türk kültüründe misafirlik, toplumsal yaşamda gerçekleşen değişimlerden etkilense de erdemler üzerine kurulu esaslarını korumaktadır.

İmece: Yardımlaşma ve uyum içinde çalışarak yaşamak Anadolu'da geleneksel ve kültürel bir değerdir.

Türk Çayı: Çay; Türk toplumundaki sevgi, saygı, barış, hoşgörü, içtenlik ve kucaklayıcılık gibi olumlu niteliklerin somutlaştığı bir kültürel öğedir.

Ders kitabında milli kültür ve kültürel miras bağlamında ana düşünceye sahip 12 metin tespit edilmiştir. Bu metinlerden *Misafirliklerimiz*, *Kız Kalesi* ve *Bir Göl Nasıl Bin Göl Oldu* başlıklı üçünde diğerlerine nazaran daha kozmopolit kabul edilebilecek bir kültürel mirasın aktarımı söz konusuyken kalan 9 metinde Türk kültür dünyasından çeşitli değer ve bilgilerin aktarımı yapılmaktadır. *Evliya Çelebi*, *Yunus Emre*, *Orta Oyunu*, *Bağlamacıya*, *Ergenekon Destanı* ve *Türküler Dolusu* metinlerinde bu kültür dünyasının oluşturduğu mirastan farklı kesitler ortaya koyulmuştur. *Türk Çayı* ve *İmece* metinlerinde ise Türk toplumunun yaşam biçimi ve genel karakterine yönelik birtakım tasvirler söz konusudur. Önceki kitapta olduğu gibi bu kitapta da kültürel öğelere kaynaştırıcı bir işlev yüklendiği ve aidiyet fikri aşılama aracı olarak yaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Tematik dağılımda sınırlandırmayı göz ardı eden tutumun bir uzantısı olarak bu kümede yer alan ana düşünceler, kitaptaki frekansı en yüksek türü oluşturmuştur.

5. 3. 4. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2013 tarihli Türkçe ders kitabında toplumsal ilişkileri ele alan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Su Gibi: İnsanların kişilik bakımından büyük farklılıklar gösterdiğinin bilincinde olmak ve doğru insanlarla dostluk kurmak için gayret göstermek gerekir.

Misafirliklerimiz: Misafirlik, toplumsal yaşamda gerçekleşen değişimlerden etkilense de erdemler üzerine kurulu esaslarını korumaktadır.

İmece: Yardımlaşma ve uyum içinde çalışarak yaşamak Anadolu'da geleneksel ve kültürel bir değerdir.

Tasmalı Güvercin: Dostluk, insanların zor durumların üstesinden gelmesini sağlayan önemli bir kurumdur.

Empati İle Yaşamak: İnsanlardaki anlama ve anlaşılma isteğinin sosyal bir sonucu olarak ortaya çıkan empati, bireyin çevresiyle sağlıklı bağlar kurmasını mümkün kılan önemli bir beceridir.

Ana düşünceleri birey ve toplum ilişkisi bağlamında konumlandırılabilir 5 metinden biri olan *Empati ile Yaşamak*'ta başkalarının duygularını anlamanın toplumsal yaşamdaki en temel

ihtiyaçlardan olduğuna vurgu yapılmaktadır. İkili ilişkiler ve dostluk üzerine eğilen metinlerden *Su Gibi*'de insanların kişilik özelliklerindeki farklılıklara dikkat çekilerek dostları dikkatli seçmek gerektiği mesajı verilirken *Tasmalı Güvercin*'de iyi bir dostun nitelikleri geleneksel kültür dünyasının öğretici üslubuyla verilmiştir. Bu üç metinde bireye sosyal ilişkilerinde kılavuzluk etme iddiası söz konusudur.

Kitapta ana düşüncesi birey toplum ilişkisi bağlamında değerlendirilen bir metinde ise millî kültür paralelinde bir değer aktarımının da hedeflendiği görülmektedir. Anadolu'daki yardımlaşma ve uyum içinde birlikte çalışma geleneğinin anlatıldığı *İmece* metni birey toplum ilişkisine olduğu kadar millî kültüre yönelik mesajlar içermektedir. *Misafirliklerimiz* metninde ise konuk ağırlamanın farklı kültürlerde gördüğü kıymet ortaya koyulurken misafir ağırlamanın ve misafir olmanın esaslarına dair bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

5. 3. 4. 6. Eğitim Öğretim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2013 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi eğitim öğretimle ilişkili olan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Kitaplarla Kurulan Dostluk: Kitap okumak ve kitaplarla bağ kurmak yaşamı güzelleştirir.

Okuma Serüvenim Nasıl Başladı: İlk okuma deneyimleri insan hayatında önemli bir yer tutsa da gerçek okuma belli bir olgunluğa ve altyapıya ulaşıktan sonra ortaya çıkar.

Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili'm: Nitelikli eserler insanda okuma sevgisinin ve okuma bilincinin gelişmesini sağlar.

Okumak: Okumak insanın duygu düşünce ve hayal dünyasını zenginleştirir, güzelleştirir.

Sözlükle Muhabbet: Sözlükler insanlara sunduklarıyla daha fazla ilgi ve sevgiyi hak etmektedirler.

2013 tarihli kitapta doğrudan eğitim öğretimin formel bileşenlerine yönelik ana düşünceye sahip metin bulunmadığı görülmekle birlikte okuma kültürü teması altında yer alan 5 metnin bu bağlamda ana düşünceler aktardığı gözlenmektedir. Bu metinlerden *Okumak* ve *Kitaplarla Kurulan Dostluk* başlıklı ikisinde okumanın ve kitaplarla bağ kurmanın insana kattığı güzellikler anlatılırken *Okuma Serüvenim Nasıl Başladı* adlı metinde ilk okuma deneyimlerinin bellekte bıraktığı izler ve bu deneyimlerden sonra gelişen bilinçli okumanın tabiatı ortaya koyulmak istenmiştir. Belirli türler etrafında şekillenen metinlerden *Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili'm*'de nitelikli eserlerin ve süreli yayınların değeri; *Sözlükle Muhabbet*'te söz varlığının en önemi taşıyıcılarından olan sözlüklerin önemi metin iletisi hâline getirilmiştir.

Aynı tema altında yer alan bu 5 metin, ana fikirleri itibarıyla eğitim öğretim sürecinin en temel unsurlarından biri olan okuma kültürünü tanıtmaya ve aşılama hedefini destekleyecek niteliktedir.

5. 3. 4. 7. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2013 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi kişisel gelişim bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Karanfiller ve Domates Suyu: İnsan azim, çalışkanlık ve emekle güçlüklerin üstesinden gelerek başarıya ulaşabilir.

Empati İle Yaşamak: İnsanlardaki anlama ve anlaşılma isteğinin sosyal bir sonucu olarak ortaya çıkan empati, bireyin çevresiyle sağlıklı bağlar kurmasını mümkün kılan önemli bir beceridir.

Martı: Azimle çalışan ve ideallerinin peşinden gidenler, sıradan olanların arasından sıyrılarak başarıya ulaşırlar.

Hellen Keller: Kendini geliştirmek için çaba gösteren ve çevresinden destek gören bir insan bedensel engellerin üstesinden gelerek büyük başarılarla ulaşabilir.

Adam Olmak: Erdemli insan kendini gerçekleştirerek başarıya ulaşabilir.

Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek: Gençler zamanın kıymetini bilmeli ve faydalı işler yapabilme fırsatlarını kaçırmamalıdır.

Ders kitabında bireysel gelişimi desteklemeye yönelik ana düşüncelerin verildiği 6 metinden *Karanfiller ve Domates Suyu*, *Martı* ve *Hellen Keller* başlıklı üçünde azimle ortaya koyulan mücadelelerin başarı getireceği mesajı aktarılmaktadır. Zamanı doğru kullanarak faydalı işler yapmak için çaba göstermek gerektiğine vurgu yapılan *Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek* metninde de bu metinlere paralel bir şekilde bireysel kararlılığın ve öz kontrolün önemi ortaya koyulmaktadır. *Empati ile Yaşamak* ve *Adam Olmak* metinlerinde ise bireyin başkalarıyla ve toplumla olan ilişkilerine bir çerçeve çizme arayışı söz konusudur.

Genel olarak değerlendirildiğinde bireysel gelişime yönelik ana düşüncelerin 2013 tarihli ders kitabında ağırlıklı olarak öz kontrol ve disiplin becerileri aktarmaya yönelik mesajlar çevresinde kümелendiği, birey toplum ilişkisine yönelik mesajların bunları takip eden ikinci küme olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

5. 3. 4. 8. Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2013 tarihli Türkçe ders kitabında bilim, teknoloji ve bilimsel düşüncenin ön plana çıkarıldığı tek metin ve bu metinde tespit edilen ana fikir aşağıdaki gibidir:

Atatürk ve Bilim: Atatürk uygar ve müreffeh bir toplum olma yolunda tek gerçek kılavuzun bilim olduğuna işaret etmiştir.

Kitap hazırlanırken referans alınan 2006 tarihli Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki tematik yaklaşım nedeniyle kitapta yalnızca 6 çerçeve tema mevcuttur ve bilim-teknoloji teması bu

6 tema arasında yer almamaktadır. Bu nedenle bilim ve teknoloji bağlamında ana fikre sahip metin sayısı beklenenin altında kalmıştır.

5. 3. 4. 9. Ekonomik Yönü Bulunan Ana Fikre Sahip Metinler

2013 tarihli Türkçe ders kitabında ana fikri ekonomik meselelerle ilişkilendirilebilecek tek metin ve ona ait ana düşünce aşağıdaki gibidir:

Seyfi Baba: Yoksulluk, insanı fiziksel ve psikolojik olarak güç durumlara sokan ciddi bir toplumsal problemdir.

Metinde müşkül durumdaki insanlara yardım etmenin gereği ve güzelliğine vurgu yapılırken toplumsal yaşamın en önemli problemlerinden biri olan yoksulluğa da dikkat çekilmiştir. Ekonomik alanla ilgili ana fikre sahip metin sayısı diğer kitaplarda olduğu gibi bu kitapta da oldukça sınırlı tutulmuştur.

5. 3. 4. 10. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler

2013 tarihli Türkçe ders kitabında sanatla/zanaatla ilgili bir konunun ele alındığı ve bu doğrultuda mesajların verildiği metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Sarı Traktör: Bir yazarın eserinde ileti kaygısına düşmesi eserin edebi niteliğine zarar verir.

Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili'm: Nitelikli eserler insanda okuma sevgisinin ve okuma bilincinin gelişmesini sağlar.

Türküler Dolusu: Halk türküleri, millî kültürün en nitelikli ve değerli biçimde vücuda geldiği hayranlık uyandırıcı eserlerdir.

Orta Oyunu: Orta oyunu zengin yaratı dünyasıyla ilgi ve saygı görmeyi hak eden bir tiyatro türüdür.

Bağlamacıya: Halk türküleri, millî kültürün en nitelikli ve değerli biçimde vücuda geldiği hayranlık uyandırıcı eserlerdir.

İhtiyar Çilingir: Yaptığı işe/sanata gönülden bağlı insanlar bu sanatın geleneğini, ilkelerini ve gereklerini maddi çıkarlar uğruna terk etmez

Kitapta sanat-edebiyat bağlamında ana düşüncelerin tespit edildiği 6 metinden *Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili'm* ve *Sarı Traktör* adlı ikisinde edebi eserlerin çeşitli niteliklerine yönelik düşünce ve bilgiler aktarılmaktayken *Orta Oyunu*, *Türküler Dolusu* ve *Bağlamacıya* adlı üçünde millî kültürün sanatsal zenginliğini aktarma kaygısı ön plandadır. Bu doğrultuda sanat ve edebiyat kavramlarının ders kitabında daha çok millî kültürün bir uzantısı olarak ele alındığı ve yerel değerleri aktarmanın bir aracı olarak görüldüğü sonucuna varılabilir.

5. 3. 4. 11. 2013 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi

Genel olarak değerlendirildiğinde 2013 tarihli kitabın ana fikirler bakımından 2008 tarihli kitapla oldukça benzer bir görünüm arz ettiği anlaşılmaktadır. 1999 ve 2004 tarihli kitaplarda belirgin bir şekilde gözlenen ulusal bilinç ve vatan sevgisine yönelik değer aktarımını öncelik hâline getiren düşünce yapısı, bu kitapta da 2008 tarihli kitapta olduğu gibi millî kültür üzerine inşa edilen bir düşünce yapısıyla ikame edilmiştir. Ayrıca vatan/memleket sevgisine yönelik az sayıdaki ana düşüncenin 2008 basımlı ders kitabında olduğu gibi bu kitapta da yurdun coğrafi ve kültürel zenginlikleri etrafında şekillendiği görülmektedir. Tematik incelemede dikkat çekilen millî kültürle ilişkili temaların diğer tema alanlarına sirayet etmesine benzer bir durum doğal olarak ana fikir incelemesinde de gözlenmiştir. Bu temanın dışında kalan çok sayıda metinde ana fikir yine millî kültürle ilişkili mesajlar üzerine kuruludur. Sanat, edebiyat ve toplum yaşamıyla ilgili pek çok ileti doğrudan millî kültürü yüceltip aktarma gayesi taşımaktadır. Kitapta bilim-teknoloji ve ekonomi alanlarıyla ilişkilendirilebilecek ana fikre sahip yalnız birer metin mevcutken doğrudan tabiat sevgisi ve çevreye duyarlılık kazandırmaya yönelik ana fikri olan hiçbir metinle karşılaşmamıştır.

5. 3. 5. 2018 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi

40 metnin yer aldığı 2018 basımlı Türkçe ders kitabındaki metinlere ait ana fikirler araştırma kapsamında belirlenen kavram alanlarıyla eşleştirilmiş ve ortaya çıkan bulgular aşağıda tartışılarak yorumlanmıştır.

5. 3. 5. 1. Dil – Millet – Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2018 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi dil - millet - millî şuur bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

O Geliyor: Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'dan başlattığı Millî Mücadele'nin ruhu ve coşkusu hâlen yaşamaktadır.

İstiklal Madalyası: Yurdu kurtarmak için yapılan fedakârlık ve kahramanlıkların nişanesi olan İstiklal Madalyası, maddi değer biçilemeyecek bir kutsiyettedir.

Kahramanların Dilinden 15 Temmuz: Türk halkı, ülkesine ve demokrasiye sahip çıkmak için yeri geldiğinde ölümü göze alarak mücadele eder.

Vatan yahut Silistre: Türk insanı, vatanı uğruna ölüm dâhil tüm fedakârlıkları göze alarak mücadele eder.

Atatürk'e Mektup: Bir öğrenci yurt dışında eğitim alırken de ülkesine ve sevdiklerine olan bağlılığını güçlendirerek sürdürmelidir.

Türkçenin Güzelliği: Türkçe, ses yapısındaki ahengi ve anlam boyutundaki zenginliğiyle çok güzel bir dildir.

Ergenekon Destanı: Türkler savaşçı karakterleri ve mücadeleci toplum yapılarıyla çok zor durumların üstesinden gelmeyi başarmışlardır.

Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler: Türkler yaşamlarının önemli bir parçası olan tarımsal faaliyetleri çeşitli gelenek, inanç ve ritüellerle yoğurarak önemli bir kültürel zenginlik hâline getirmişlerdir.

2018 tarihli ders kitabında dil ve millî şuur bağlamında ana düşüncelerin tespit edildiği 8 metinden *Atatürk'e Mektup* ve *O Geliyor* adlı ikisinde Atatürk teması eşliğinde aktarılan ulusal aidiyet ve mücadele mesajlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Yer yer dil devrimine yönelik eleştirel bir tavrın da gözlendiği *Türkçenin Güzelliği* metninde Türkçe sevgisi aşılama yoluyla millî şuur güçlendirme çabası söz konusuyken *Ergenekon Destanı* ve *Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler* metinlerinde tarihi-kültürel mirasın aktarımı yoluyla bir millî şuur uyandırma amacı ön plandadır. Vatan uğruna canını ortaya koyma temasının işlendiği *İstiklal Madalyası*, *Vatan yahut Silistre* ve *Kahramanların Dilinden 15 Temmuz* adlı metinlerde ise bu davranışın yüceliği ve gerekliliğine yönelik mesajlar aracılığıyla aşılarmaya çalışılan bir millî şuur söz konusudur.

2008 ve 2013 tarihli kitaplarda açık bir şekilde yer almayan vatan yoluna feda olma ve şehitliğe yönelik iletilerin 2018 tarihli kitapta kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca önceki kitaplarda çok sayıda metinde Atatürk'le ilişkili olarak ortaya konan millî şuura yönelik mesajlar bu kitapta sadece iki metinde Atatürk'le ilişkili olarak verilmiştir.

5. 3. 5. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2018 tarihli Türkçe ders kitabında vatan sevgisine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Vatan yahut Silistre: Türk insanı, vatani uğruna ölüm dâhil tüm fedakârlıkları göze alarak mücadele eder.

Kahramanların Dilinden 15 Temmuz: Türk halkı ülkesine ve demokrasiye sahip çıkmak için yeri geldiğinde ölümü göze alarak mücadele eder.

Bursa'da Zaman: Bursa, kendine özgü dokusuyla insanı derinden etkileyen özel ve güzel bir şehirdir.

İstiklal Madalyası: Yurdu kurtarmak için yapılan fedakârlık ve kahramanlıkların nişanesi olan İstiklal Madalyası, maddi değer biçilemeyecek bir kutsiyettir.

Kitapta vatan-memleket sevgisi bağlamında ana düşüncelerin tespit edildiği 4 metinden *Vatan yahut Silistre*, *İstiklal Madalyası* ve *Kahramanların Dilinden 15 Temmuz* başlıklı üçünde vatan uğruna ölümü göze alarak mücadele etmeyi yücelten mesajlar verilirken *Bursa'da Zaman*

başlıklı yazıda bir şehrin güzelliklerini ortaya koyma yoluyla aktarılan bir memleket sevgisi söz konusudur.

Vatan sevgisine yönelik ana fikirlerin frekansında 2008 ve 2013 tarihli kitaplara nazaran önemli bir değişim yaşanmasa da bu sevginin işlenme biçimindeki değişim kayda değerdir. Önceki iki kitapta geri planda bırakılan vatan uğruna savaşılarak ölmeyi yücelten ana düşüncelerin 2018 basımlı ders kitabında millî şuur ve vatan sevgisi bağlamında tekrar verilmeye başlandığı görülmektedir. Buna paralel bir şekilde diğer kitaplarda yurdun coğrafi, tarihî ve doğal güzelliklerini konu alan iletilerin vatan sevgisine yönelik ileti grubu içerisindeki ağırlığı bu kitapta bir azalma yaşamıştır.

5. 3. 5. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2018 tarihli Türkçe ders kitabında Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu felsefesine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

O Geliyor: Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'dan başlattığı Millî Mücadele'nin ruhu ve coşkunluğu hâlen yaşamaktadır.

Atatürk'e Mektup: Bir öğrenci yurt dışında eğitim alırken de ülkesine ve sevdiklerine olan bağlılığını güçlendirerek sürdürmelidir.

Kitapta Atatürk teması bağlamında ana düşüncelerin verildiği yalnız iki metin tespit edilmiştir. 2006 tarihli Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda zorunlu olması kararlaştırılan Atatürk temasının 2015 tarihli öğretim programıyla birlikte Millî Mücadele ve Atatürk olarak değiştirilmesinin kitap metinlerde hâkim düşünce yapılarına doğrudan yansıdığı görülmektedir.

5. 3. 5. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2018 Tarihli Türkçe ders kitabında ana fikri millî kültüre yönelik olan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Sanat: Batı hayranı ve kendi değerlerine yabancılaşmış bir sanat anlayışı millî kültür ve yerel değerlerden beslenen sanat anlayışından daha üstün değildir.

Mikro Minyatür: Yeteneklerini doğru kullanarak ve kendi tarzını yaratma başarısı gösteren yerli sanatçılarımız vardır.

Selimiye Camii: Mimar Sinan'ın ustalık eseri Selimiye Camisi, teknik ve estetik alanlardaki üstün nitelikleriyle övgüye değer bir eserdir.

Anadolu Uygarlıkları: Tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapan Anadolu zengin bir mirasa sahiptir.

Burada Dur: Şehir isimlerinin ortaya çıkışıyla ilgili efsaneler yaratmak Anadolu kültüründe yaygın görülen bir durumdur.

Ergenekon Destanı: Türkler savaşçı karakterleri ve mücadeleci toplum yapılarıyla çok zor durumların üstesinden gelmeyi başarmışlardır.

Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler: Türkler yaşamlarının önemli bir parçası olan tarımsal faaliyetleri çeşitli gelenek, inanç ve ritüellerle yoğurarak önemli bir kültürel zenginlik hâline getirmişlerdir.

Anadolu Davulu: Türk toplumun yüzyıllar boyunca yaşamın pek çok alanına taşıdığı davul, Anadolu kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Bursa'da Zaman: Bursa, kendine özgü dokusuyla insanı derinden etkileyen özel ve güzel bir şehirdir.

Yûnus Emre'nin Mezarları: Yunus Emre; sanatı ve kişiliğiyle Anadolu insanının gönlünü kazanmış millî bir değerdir.

Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi: Aliyya İzzetbegoviç Osmanlı bakiyesi olan halkının bağımsızlığı için mücadele etmiş inançlı ve örnek bir liderdir.

Kitapta kültürel miras ve millî kültür bağlamında ana düşüncelerin verildiği 11 metin tespit edilmiştir. Bunlardan *Sanat* adlı şiirde millî kültür ve yerel değerlerden beslen bir sanat anlayışının kendi değerlerine yabancılaşmış, Batı hayranı bir anlayıştan daha üstün olduğu savunulmaktayken *Mikro Minyatür* ve *Selimiye Camii* başlıklı iki metinde yerli kültür-sanat dünyasına zenginlik katan millî eser ve sanatçıları tanıtmaya amacı güdülmüştür. Sanatı ve kişiliğiyle Türk insanının gönlünde yer etmiş şairlerden birini konu alan *Yunus Emre'nin Mezarları* metni ve Türk toplumunun yaşamın her alanına taşıdığı yerli bir çalgıyı konu alan *Anadolu Davulu* metnini de bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Kültürel mirasın tarihî boyutuna eğilen metinlerden *Anadolu Uygarlıkları* adlı şiirde Anadolu'da yaşamış uygarlıkların zengin bir tarihî ve kültürel miras ortaya çıkardıkları anlatılırken *Burada Dur* ve *Ergenekon Destanı* adlı metinlerde kurgu-tarih olarak nitelendirilebilecek bir anlatı yoluna gidilmiştir. Sıklıkla dinî motiflerin vurgulandığı *Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler* adlı belgesel metinde ise çeşitli gelenek, inanç ve ritüellerle yoğurarak zenginleştirilen tarımsal faaliyetler kültürel mirasın önemli bir unsuru olarak anlatılmaktadır.

Esasen farklı bir topluma ait ulusal önderin hayatını anlatan *Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi* metni de bu önderin Osmanlı bakiyesi bir halkı ve onun değerlerini kurtardığı savını ihtiva ettiğinden millî kültür dairesinde değerlendirilebilecek bir metindir.

Genel olarak bakıldığında millî kültüre ait mesajların 2018 tarihli kitapta sanat, inanç, gelenek ve tarihî miras gibi konu alanları etrafında farklı anlayışların yansıması biçiminde verildiği görülmektedir.

5. 3. 5. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2018 tarihli Türkçe ders kitabında toplumsal ilişkileri ele alan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Güler Yüz: Mutlu, başarılı ve anlamlı bir hayat yaşamak için güler yüzlü olmak gerekir.

Faydalı Bir İş Görmek Zevki: Birey kendisi veya toplum için faydalı bir şeyler yaptığını bilerek yaşama tutunur.

Gurbet: Gurbette yaşamak insanı üzer, tüketir.

Çocuk ve Ekmek: Başkalarının sorunlarına karşı duyarlı olup insanlara yardım etmeye çalışmak toplumsal bir sorumluluktur.

Yirmi Beş Kuruş: Dürüstlük er ya da geç karşılığını bulacak kıymetli bir erdemdir.

Satılık Ev: İnsanları uzun süre yaşadıkları ve derin bağlar kurdukları yerlerden koparmamak gerekir.

Gülü İncitme Gönül: İnsan çevresine karşı sevgi ve saygı dolu olmalı, başkalarını incitmeden yaşamalıdır.

Emine Teyze'nin Çilek Reçeli: Yardımseverlik ve dayanışma ile maddi güçlükler aşılar, yaşam güzelleşir.

Yürekdede ile Padişah: İyi niyetli, düşünceli, cömert, şükrünü bilen insanlar mutlu ve huzurlu bir hayat yaşarlar.

Eşkele Tilki: Başkalarının hoş sözlerine kanarak gerçeklikten uzaklaşmanın sonu kötü olur.

Bilge Adamın Yolu: Bireysel farklılıklar birlik ve beraberlik ortamında bir avantaja dönüşen toplumsal zenginlik kaynağıdır.

Özgürlük: Mutlak özgürlük yaşamdaki en büyük ideal ve mutluluk kaynağıdır.

Haritada Bir Nokta: Başkalarına yapılan haksızlık erdemli insanların vicdanında büyük rahatsızlık yaratır.

Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi: Aliyya İzzetbegoviç, Osmanlı bakiyesi olan halkının bağımsızlığı için mücadele etmiş inançlı ve örnek bir liderdir.

Birey ve toplum ilişkisi bağlamında ana düşüncelerin tespit edildiği 14 metnin üçünde yoksullukla ilişkili temaların işlendiği görülmektedir. Bunlardan *Çocuk ve Ekmek*'te yoksul insanların çektiği sıkıntıları sergileme ve yoksula yardım etmeye özendirme söz konusuysa *Emine Teyze'nin Çilek Reçeli*'nde maddi güçlüklerin aşma yolu olarak dayanışma, yardımseverlik ve girişimciliğe işaret edilmektedir. İyi niyetli, cömert ve şükrünü bilen yoksul insanların mutluluğa kavuşacağı mesajının verildiği *Yürek Dede ile Padişah* metnindeyse sıklıkla İslami motiflere başvurularak mala değer vermemek ve maneviyatla tatmin olmak gerektiği düşüncesi aşılanmaya çalışılmaktadır.

Bireyin çevresindekilere yaklaşımını ele alan metinlerden *Gülü İncitme Gönül* ve *Güler Yüz* metinlerinde güler yüzlü, hoşgörülü ve sevgi dolu olmanın gereğine dikkat çekilirken insanlar arası

ilişkilere kılavuzluk etme iddiasındaki bir başka metin olan *Eşekle Tilki* adlı fabl’da kendini bilerek başkalarının hoş sözlerine kanmamanın önemi ortaya koyulmaktadır.

Haritada Bir Nokta, Bilge Adamın Yolu, Özgürlük, Yirmi Beş Kuruş gibi metinlerdeyse toplumsal yaşamın temel değerlerinden olan bireysel farklılıklar, adalet, dürüstlük, özgürlük gibi kavramlar işlenmiştir.

Memleketinden ayrı düşen insanların içinde bulunduğu güç durumu anlatarak okuyucuyu bu insanlarla duygudaşlık kurmaya yönlendiren *Gurbet* isimli şiirin 2000’li yılların başında olduğu gibi iç göç kaynaklı bir toplumsal ruh hâlimden ziyade son yıllarda gerçekleşen yoğun dış göçün yarattığı sosyolojik atmosferle ilişkilendirmesi mümkündür.

2018 tarihli kitaptaki toplumsal yaşamı konu alan ana fikirlerin önceki kitaplardan anlamlı biçimde farklılaşmadığı görülmektedir. Bununla birlikte kitapta güncel konjonktürle ilişkilendirilebilecek yoksulluk, dindarlık ve göç gibi temalar etrafında verilen ana fikirlerin yer alması dikkat çekicidir.

İnsanın başkalarıyla olan ilişkilerini konu alan ve bu yönde mesajlar veren yukarıdaki metinlerden farklı olarak insanın bireysel yönünü ve iç dünyasını konu alan aşağıdaki metinler de bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Kalbin Sesi: Manevi yönü zayıflayan insanlık geçmişten kendisine miras kalan güzelliklerin değerini bilmemektedir.

Geçen Zaman: Ölüp yok olma düşüncesi ömrü boyunca pek çok yaşanmışlığın içinde bulunan insanı kaygılandırmaktadır.

Değirmende Döner Taşım: Çocukluk döneminin bir parçası olan köy yaşamını ve aile sıcaklığını hatırlamak insanı mutlu eder.

Bireyselliğin ön plana çıktığı yukarıdaki üç metinde de geçmişte kalana ve eskiye özlem söz konusudur. Ana düşünceleriyle doğrudan toplumsal bir meseleyi konu almayan eserler, insanın birey olarak ele alındığı sınırlı sayıdaki metinlerden olmaları bakımından önem arz etmektedir.

5. 3. 5. 6. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2018 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi kişisel gelişim bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Benlik Üzerine: Mutlu olmak için kendini bilmek, kendine değer vermek ve kendini sevmek gerekir.

Martı: Azimle çalışan ve ideallerinin peşinden gidenler, sıradan olanların arasından sıyrılarak başarıya ulaşırlar.

Acele Karar Vermeyin: Bir olay veya durum hakkında karara varmadan önce onu tüm yönleriyle değerlendirmek gerekir.

Güler Yüz: Mutlu, başarılı ve anlamlı bir hayat yaşamak için güler yüzlü olmak gerekir.

Bir Adım Atın: İnsanlar yaşama dair istek ve ihtiyaçları doğrultusunda harekete geçmelidir.

Faydalı Bir İş Görmek Zevki: Birey kendisi veya toplum için faydalı bir şeyler yaptığını bilerek yaşama tutunur.

Bir Baba Bir Zihniyet: Küçük yaşta sanata yönelen, ailesinden bu yönde destek gören ve gündelik kaygılardan sıyrılan insanlar başarılı olarak gerçek bir sanatçıya dönüşebilirler.

Kişisel gelişim temalı mesajlarının 2018 tarihli kitapta farklı bireysel yönelim ve yetkinlikler etrafında şekillendiği görülmektedir. *Acele Karar Vermeyin* metninde sabırlı olmak ve çok yönlü düşünmek gerektiği mesajı verilirken *Bir Adım Atın* ve *Martı* metinlerinde bireyin kontrolü ele alarak istek ve idealleri doğrultusunda harekete geçmesi gerektiği anlatılmaktadır. Bireye mutlu olma yollarını gösterme iddiasındaki metinlerden *Benlik Üzerine* adlı söyleşide mutluluğa giden yol kendini tanıma ve kendine değer vermeden geçerken *Faydalı Bir İş Görmek Zevki* adlı denemede bireyin kendisine ve topluma faydalı olmasından, *Güler Yüz* adlı söyleşide tebessümden geçmektedir.

Kişisel gelişime yönelik ana fikirlerin ilgili oldukları yönelim ve yetkinlikler bakımından belirli bir alanla sınırlı kalmayıp önceki kitaplara göre daha zengin çeşitlilik arz etmesi bu ana fikir grubunun 2018 tarihli kitaptaki en belirgin niteliği olarak görülmektedir.

5. 3. 5. 7. Tabiat ve Çevre Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2018 tarihli Türkçe ders kitabında bireye içinde yaşadığı dünyaya ve tabiata yönelik duyarlılık kazandırmayı hedefleyen tek metin ile bu metinde tespit edilen ana fikir aşağıdaki gibidir:

Burada Bülbül Ağlamış: Başka canlılara zarar vermek insanın vicdanında derin yaralar açar.

Kitapta tabiata duyarlılık ve canlıların yaşam hakkına saygı mesajının verildiği yalnız 1 metin tespit edilmiştir. Bu durum öğretim programında işaret edilen tematik yapıyla ilişkilendirilebileceği gibi kitap hazırlanırken tabiata duyarlılık kazandırmaya yönelik özel bir hassasiyetin gözetilmediği biçiminde de yorumlanabilir.

5. 3. 5. 8. Ekonomik Yönü Bulunan Ana Fikre Sahip Metinler

2018 tarihli Türkçe ders kitabında ekonomik meselelerin ön plana çıkarıldığı 2 metin ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Emine Teyze'nin Çilek Reçeli: Yardımseverlik ve dayanışma ile maddi güçlükler aşılar, yaşam güzelleşir.

Çocuk ve Ekmek: Başkalarının sorunlarına karşı duyarlı olup insanlara yardım etmeye çalışmak toplumsal bir sorumluluktur.

Yoksulluk çeken insanların sorunlarına karşı duyarlılık kazandırmaya yönelik bir iletisi olan *Çocuk ve Ekmek* metniyle maddi güçlüklerin üstesinden gelme yolu olarak hem yardımlaşmaya hem de girişimciliğe işaret edilen *Emine Teyze'nin Çilek Reçeli* metni ana fikirleri ekonomik alanla ilişkilendirilebilecek yapıda kurgulanmış metinlerdir.

5. 3. 5. 9. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler

2018 tarihli Türkçe ders kitabında sanatla/zanaatla ilgili bir konunun ele alındığı ve bu doğrultuda mesajların verildiği metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Sanat: Batı hayranı ve kendi değerlerine yabancılaşmış bir sanat anlayışı millî kültür ve yerel değerlerden beslenen sanat anlayışından daha üstün değildir.

Mikro Minyatür: Yeteneklerini doğru kullanarak ve kendi tarzını yaratma başarısı gösteren yerli sanatçılarımız vardır.

Selimiye Camii: Mimar Sinan'ın ustalık eseri Selimiye Camisi, teknik ve estetik alanlardaki üstün nitelikleriyle övgüye değer bir eserdir.

Bir Kış Öyküsü: Sanat insana ruhsal doyum sağlayan temel bir ihtiyaçtır.

Bir Baba Bir Zihniyet: Küçük yaşta sanata yönelen, ailesinden bu yönde destek gören ve gündelik kaygılardan sıyrılan insanlar başarılı olarak gerçek bir sanatçıya dönüşebilirler.

Sanatın 8 çerçeve temadan biri olarak belirlendiği kitapta bu alanla ilgili ana fikre sahip 5 metin tespit edilmiştir. Bu ana fikirler anlayış bakımından değerlendirildiğinde kitap genelinde hâkim olan millî kültüre, geleneğe ve yerel değerlere bağlılığın bu ana fikir grubunda da etkisini hissettirdiği görülmektedir.

5. 3. 5. 10. 2018 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi

İçinde yer alan ana fikirler dikkate alındığında 2018 tarihli kitapta önceki kitaplardan farklı düşünce yapılarının ortaya çıktığı görülmektedir. Öncelikli olarak bu kitapta ortaya konulan millî şuur; 1999 tarihli kitapta yoğun biçimde işlenen ve diğer kitaplarda da bir ölçüde varlığını sürdüren ulus bilincine ve Atatürk milliyetçiliğine dayanan bir anlayıştan ziyade kültürel, dinî ve maneviyatçı birtakım temellere oturtulan yeni bir anlayışın ürünüdür. Söz konusu bu anlayış; vatan sevgisi, millî kültür ve sanat başlıklarındaki ana fikirler aracılığıyla ortaya çıkan düşünce yapılarında da etkisini hissettirmektedir. Ayrıca kitapta Atatürk ve Cumhuriyet bağlamında ana fikre sahip yalnız iki metne yer verilmiştir.

Önceki kitaplarda yer almasına rağmen 2008 ve 2013 tarihli kitaplarda yer verilmeyen vatan uğruna kendini feda etme/ölme fikri 2018 tarihli kitapta tekrar işlenmeye başlamış ve farklı metinler aracılığıyla bu fikrin okuyucuya aktarılması amaçlanmıştır.

2008 ve 2013 tarihli kitaplarla birlikte işlenmeye başlayan kültür temelli aidiyet fikri 2018 tarihli kitapta da varlığını sürdürmüş; sanat, inanç, gelenek ve tarihî miras gibi farklı konu alanları üzerinden okuyucuya aktarılmıştır.

Toplum yaşamını ve bireyin toplumla ilişkilerini konu alan ana fikirlerin önceki kitaplarda olduğu gibi kitap içerisindeki en yüksek frekanslı gruplardan birini oluşturduğu görülmektedir. Ancak kitapta dikkat çekici hususlardan biri de bireye yalnızca toplumun bir ferdi olma rolünü biçen yaklaşımın bir miktar dışına çıkılabilmesi ve varoluş sancısı, geçmişe özlem gibi bireysel duyguların işlenmiş olmasıdır. Kişisel gelişime yönelik ana fikirlerin önceki kitaplarda olduğundan daha geniş bir kavram alanıyla ilişkili olarak aktarılması da bu bulguya paralel bir veridir.

Ekonomik alanla ve tabiatla ilgili birer ana düşüncenin tespit edildiği kitapta bilim, teknoloji ve bilimsel düşüncüyü konu alan herhangi bir ana fikirle karşılaşılmasıdır.

5. 3. 6. 2019 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Ana Fikirlerin İncelenmesi

38 metnin yer aldığı 2019 basımlı Türkçe ders kitabındaki metinlere ait ana fikirler yukarıda işaret edilen kavram alanlarıyla eşleştirilmiş ve ortaya çıkan bulgular tartışılarak yorumlanmıştır.

5. 3. 6. 1. Dil - Millet - Millî Şuur Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2019 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletisi dil - millet - millî şuur bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Bayrağımızın Altında: Savaş yıllarında büyük acılar çeken Türk insanı kurtuluşun ve bağımsızlığın sembolü olan bayrağının değerini iyi bilmektedir.

Kınalı Ali'nin Mektubu: Türk insanı vatanını kurtarmak için en sevdiği insanları ve kendi canını feda etmiştir.

Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor: Büyük mücadeleler vererek ülke uğruna şehit olan askerler saygının da en büyüğünü hak etmektedir.

Simit ve Peynirle Bilim İnsanı: Aziz Sancar, araştırmacı kişiliği ve çalışkanlığıyla büyük başarıları imza atarak Türk toplumu için gurur ve ilham kaynağı olmuştur.

Dilimiz Kuşatma Altında: Popüler kültürün etkisinde kalıp Türkçenin yabancı dillere ait öğeler tarafından işgal edilmesine mahal verilmemelidir.

Göç Destanı: Bir ulus, kendi değerlerine sahip çıkmaz ve tanrının kendilerine bahsettiği kutsal varlıkların/toprakların kıymetini bilmezse türlü felaketlere uğrar.

Vatan Sevgisini İçten Duyanlar: Vatana gönülden bağlı olan herkes sorumluluk sahibi olmalı ve onu yüceltmek için çok çalışmalıdır.

2019 tarihli ders kitabında ana düşünceleri dil millet ve millî şuur bağlamında konumlandırılabilir 7 metin tespit edilmiştir. Bu metinler arasında dil bilinci aşılama yönelik bir metin olan *Dilimiz Kuşatma Altında* adlı söyleşide popüler kültürün etkisiyle yabancı dillere ait unsurların hızla Türkçenin içine girdiği ve dilin özgün yapısını tehdit ettiği mesajı verilmektedir.

Daha önceki kitaplarda da zaman zaman kullanılan *Göç Destanı* adlı metin Türk tarihi ve kimliği çevresinde bir millî şuur yaratma çabasıdır. Metin çeşitliliği bakımından incelemeye konu olan hemen her ders kitabında yer alan destanların yaratılma ve yaşatılma amaçlarına paralel böyle bir çaba içerisinde bulunmaları olağandır. Metinde kendi değerlerine ve tanrının bahşettiği kutsal topraklarına sahip çıkmayan bir ulusun büyük felaketler yaşayacağı mesajı verilmektedir.

Kitapta bilim ve teknoloji teması altında işlenen *Simit ve Peynirle Bilim İnsanı: Aziz Sancar* metnini ana düşünce itibarıyla millî şuur pekiştirme gayesine yakın bir yerde konumlandırmak mümkündür. Anadolu'nun küçük bir köyünde doğan Aziz Sancar'ın başarı dolu yaşamının anlatıldığı metinde bilimsel çalışma ve başarı motivasyonunun yanında millî gururu yüceltme mesajlarının varlığından da söz edilebilir.

Kınalı Ali'nin Mektubu ve *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor* adlı iki metinde vatan uğruna canını ortaya koyan insanların bu davranışını yüceltme ve okuyucuyu bu onlara özendirme amacı ön plandadır. Savaş nedeniyle defalarca yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalan Türklerin vatan ve bayrağın kıymetini çok iyi bildiği mesajı üzerine kurulu *Bayrağımızın Altında* metninde ise dolaylı yoldan vatan uğruna mücadele mesajları verilmektedir. Vatanını seven herkesin sorumluluk sahibi olarak onu yüceltmek için çalışması gerektiği ana düşüncesi üzerine kurulan *Vatan Sevgisini İçten Duyanlar* şiirinde de yer yer vatan uğruna savaşıp canını ortaya koyanlara minnet mesajları verilmektedir. Bu doğrultuda 2019 tarihli ders kitabında ağırlıklı olarak vatan uğruna adanma ve canını ortaya koyma teması etrafında şekillenen bir millî şuurun varlığından söz etmek mümkündür.

5. 3. 6. 2. Vatan/Memleket Sevgisi Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2019 tarihli Türkçe ders kitabında vatan sevgisine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Bayrağımızın Altında: Savaş yıllarında büyük acılar çeken Türk insanı kurtuluşun ve bağımsızlığın sembolü olan bayrağının değerini iyi bilmektedir.

Kınalı Ali'nin Mektubu: Türk insanı vatanını kurtarmak için en sevdiği insanları ve kendi canını feda etmiştir.

Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor: Büyük mücadeleler vererek ülke uğruna şehit olan askerler saygının da en büyüğünü hak etmektedir.

Türkiye: Türkiye; doğal güzellikleri, kültürel zenginliği ve toplum benliğinde bulduğu karşılıkla gönülden sevilen bir ülkedir.

Peri Bacaları: İlginç yapıları ve etkileyici görüntüleriyle efsanelere konu olan peribacaları görülmeye değer güzelliكتedir.

İstanbul'la Hasbihâl: İstanbul'un ruhunu hissetmek toplumumuza ait insani değerler ve kültürel mirasla bütünleşmeyi getirir.

Vatan Sevgisini İçten Duyanlar: Vatana gönülden bağlı olan herkes sorumluluk sahibi olmalı ve onu yüceltmek için çok çalışmalıdır.

Kalbim Rumeli'de Kaldı: Savaşlar nedeniyle yurtlarından ve ailelerinden ayrı düşen insanlar büyük acılar çekerler.

Kitapta, vatan-memleket sevgisi bağlamında ana düşüncelerin tespit edildiği 8 metnin 3'ünde yurdun tümüne veya belirli yörelerine ait güzellikler ortaya koyularak hayranlık bırakan bu yerlerin bir gönül bağı yarattığı mesajı verilmektedir. Bunlardan *Türkiye* adlı şiirde doğal güzellikleri, kültürel zenginliği ve toplum benliğinde bulduğu anlamla yurda olan sevgi ve bağlılık anlatılırken *İstanbul'la Hasbihal* ve *Peri Bacaları* metinlerinde belirli yörelerdeki kültürel mirasın ve doğal güzelliklerin yarattığı gönül bağı ortaya koyulmuştur.

Şehitlik temasının işlendiği *Kınalı Ali'nin Mektubu* ve *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor* metinleriyle ülkesini sevenlerin neler yapacağını anlatan *Vatan Sevgisini İçten Duyanlar* şiirinde vatan sevgisinin yurttaş hayatını şekillendiren temel değer olarak ileri sürüldüğü görülmektedir.

Savaş yüzünden yurdundan ve sevdiklerinden ayrı düşen insanların büyük acılar çektiğini anlatan *Bayrağımızın Altında* ve *Kalbim Rumeli'de Kaldı* metinleri vatan toprağında huzurlu bir şekilde yaşayabilmenin kıymetini ortaya koymaktadır. Memleketinden ayrı düşmenin ve gurbetin güçlüklerine yönelik iletiler 2018 ve 2019 tarihli kitapların her ikisinde de gözlenmektedir. 2008 ve 2013 tarihli kitaplarda karşılaşılmayan bu konu ve ileti tercihinin son yıllarda tırmanışa geçen sığınmacı sayısının yarattığı sosyolojik atmosferle de ilişkilendirilmesi mümkündür.

Vatan sevgisi dairesinde ortaya konulan ana fikirlerin hem işlenme sıklığı hem de işlenme biçimi bakımından 2008 ve 2013 tarihli kitaplardan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. İşaret edilen kitaplarda tercih edilmeyen şehitlik ve vatana feda olma temaları eşliğindeki ana fikirler son iki kitapta çok sayıda metinde işlenmiştir.

5. 3. 6. 3. Atatürk ve Cumhuriyet Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2019 tarihli Türkçe ders kitabında Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu felsefesine yönelik iletilerin ön plana çıktığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Atatürk ve Müzik: Atatürk müziği çok sevmiş ve onu sosyal kültürel alandaki yükselişin önemli bir aracı olarak görmüştür.

Atatürk'ü Gördüm: Atatürk Türk milleti için yaptıklarıyla tüm toplumun ve özellikle çocukların sevgisini kazanmıştır.

Kitapta Atatürk'le ilişkili ana düşüncelerin verildiği iki metin mevcuttur. Bunlardan *Atatürk'ü Gördüm* adlı anıda Türk milleti için yaptıkları nedeniyle tüm halkın ve özellikle çocukların Atatürk'e büyük bir sevgi beslediği mesajı verilirken *Atatürk ve Müzik* adlı makalede Atatürk'ün müzik sevgisi aracılığıyla sanatın sosyal kültürel alandaki yükseliş yolunda önemli bir araç olduğu mesajı verilmektedir. Önceki dönemlerde basılan ders kitaplarında ulusal kimlik, akılcılık, kalkınma ve eğitim gibi farklı alanlarda çok sayıda metnin Atatürk temalı olduğu görülürken 2018 tarihli kitapta olduğu gibi bu kitapta da Atatürk'le ilişkili ana düşünce sayısı ikiyle sınırlı tutulmuştur.

5. 3. 6. 4. Millî Kültür/Kültürel Miras Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2019 Tarihli Türkçe ders kitabında ana iletisi millî kültüre yönelik olan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

İstanbul'la Hasbihâl: İstanbul'un ruhunu hissetmek toplumumuza ait insani değerler ve kültürel mirasla bütünleşmeyi getirir.

Türkiye: Türkiye; doğal güzellikleri, kültürel zenginliği ve toplum benliğinde bulduğu karşılıkla gönülden sevilen bir ülkedir.

Bir Fincan Kahve: Kahve, Anadolu kültüründe konukseverlik ve içtenliğin somut bir ögesi hâline gelmiştir.

Kız Kulesi: Toplumlar tarihî yapılara gerçek işlevinden bağımsız çeşitli söylenceler atfetmişlerdir.

Kitaptaki millî kültür-kültürel miras bağlamında ana düşünceye sahip 4 metin tespit edilmiştir. Bu metinlerden *Kız Kulesi* adlı efsane coğrafya ve insanlığın ortak kültürel mirası ekseninde daha genel bir ana düşünceye sahipken *İstanbul'la Hasbihâl* adlı şiirde daha yerel ve millî bir kültürel mirasla bütünleşme mesajı ana düşünce hâline getirilmiştir. *Bir Fincan Kahve* adlı metinde de Türklerin misafirperver toplum yapısıyla özdeşleşen kahve kültürü anlatılarak millî kültürün parçası olan bir değer dünyasının aktarımı amaçlanmıştır.

Türkiye adlı şiirde doğal, tarihî ve kültürel zenginlikleriyle Türkiye sevgisi asli tema olsa da şiir boyunca kültürel mirasa yapılan atıflar metnin ana düşüncesini kültürel miras bağlamında da değerlendirme gereğini ortaya çıkarmıştır.

İncelenen son kitaplarda frekansı en yüksek gruplardan birini oluşturan millî kültür dairesindeki ana fikir sayısının 2019 tarihli kitapta bir miktar gerilediği, bununla birlikte bu ana fikirlerin farklı konu alanlarına dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir.

5. 3. 6. 5. Birey ve Toplum Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2019 tarihli Türkçe ders kitabında toplumsal ilişkileri ele alan metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Kaşığı: Yalan söylemek, iftira atmak çok kötü sonuçlara ve dayanılması güç bir vicdan azabına yol açabilir.

Kedi ile Fare: İnsan ölçüyü kaçırmamak koşuluyla gerektiğinde düşmanlarıyla bile işbirliği yapabilir.

Ayaz'ın Definesi: Karakterli insanlar kibre kapılıp değersizleşmezler.

Kaldırımlar: Toplumdan ve günlük yaşamdan uzaklaşmak isteyen insanlar yalnızlığa yönelirler.

Karanlığın Rengi Beyaz: Engelli bireyler imkân bulup azmettiklerinde büyük başarıları ulaşabilirler.

Masal Ağacı: Birlikte uyum içinde hareket ederek mutluluğa ulaşmak mümkündür.

Eşref Saat: Olumlu düşünceler, ince davranışlar ve doğru zamanlamayla işleri kolaylaştırıp yaşamı güzelleştirmek mümkündür.

Haritada Bir Nokta: Başkalarına yapılan haksızlık erdemli insanların vicdanında büyük rahatsızlık yaratır.

Yaşamaya Dair: Yaşamı değerli kılmak için bireysel kaygılardan uzaklaşarak kendini dünya ve insanlığın iyiliği için adanmak gerekir.

İmece: Yardımlaşma ve uyum içinde çalışarak yaşamak Anadolu'da geleneksel ve kültürel bir değerdir.

İnsanla Güzel: İnsan dünyadaki güzellikleri anlamlandıran rolünün farkına varmalı ve bu güzelliklere uygun yaşamalıdır.

Portakal: Çocukluk yaşantıları insanın benliğinde iz bırakan hatıralara dönüşür.

Birey toplum ilişkisi bağlamında ana düşüncelerin tespit edildiği 12 metnin dördünde insanlara yönelik sevgi, uyum ve işbirliği mesajları verilmektedir. Tümüyle hümanist bir tavrın ürünü olan *İnsanla Güzel* şiirinde hem insana, insanlığa olan sevgi dile getirilmiş hem de okuyucuya bu yönde bir davette bulunulmuştur. Bireysel kaygıları bir kenara bırakıp dünyayı güzelleştirmek ve tüm insanlığın iyiliği için çalışmak gerektiğini anlatan *Yaşamaya Dair* adlı şiirle insanların birlikte uyum içerisinde yaratacakları güzelliğin mutluluk getireceği mesajını veren *Masal Ağacı* metinlerinde de bu yönden ortak idealler mevcuttur. Yardımlaşma ve uyum içinde çalışarak yaşamının Anadolu'daki gelenekselleşmiş güzelliklerden olduğunu anlatan *İmece* metninde de yerel kültürden feyz alınmakla birlikte benzer ideallerin işlendiği söylemek mümkündür.

Bu metinlerden başka çocukluğa ve geçmişe özlem temalarıyla birlikte aile sevgisine yönelik mesajların verildiği *Portakal* metninde de sevgi aracılığıyla bireyin ruhuna etki edecek ve sağlıklı

bir benlik gelişimini destekleyecek tematik yapı inşa edilmiştir. Bunlardan farklı bir anlayışın ürünü olan ve daha çok bireysel bir yönelimi konu alan *Kaldırımlar* şiirinde ise toplumdan ve günlük yaşamdan uzaklaşmak isteyen insanların yalnız kalmayı tercih edebileceği düşüncesi işlenmektedir.

Kitapta birey toplum ilişkisine çeşitli erdemler üzerinden eğilen ve bu bağlamda ana düşünceler aktaran metinlerin ağırlıkta olduğu gözlenmektedir. Bu doğrultuda *Kaşağı* metninde dürüstlük ve iftiradan uzak durma, *Kedi ile Fare*'de faydacı ve mantıksal hareket etme, *Ayaz'ın Definesi*'nde kibre kapılıp aslını unutmama, *Haritada Bir Nokta* metninde de adil olma mesajlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Engelli bireylerin gerekli imkânları bulduklarında büyük başarılarla imza atabileceği düşüncesinin temel ileti hâline geldiği *Karanlığın Rengi Beyaz* adlı biyografide ise hem azim ve çalışkanlığa hem de fırsat eşitliğine yönelik mesajlar söz konusudur.

Toplumsal yaşamı ve bireyin toplumla olan ilişkisini konu alan ana fikirlerin kitaptaki frekansı en yüksek grubu oluşturduğu görülmektedir. Bu metinler bütün olarak değerlendirildiğinde ise 2019 tarihli kitapta evrensel değerler ve erdemler üzerine inşa edilen bir toplum yaşamından ve iyi insan idealinden söz etmek mümkündür.

5. 3. 6. 6. Kişisel Gelişim Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2019 tarihli Türkçe ders kitabında temel iletileri kişisel gelişim bağlamında olan metinler ve bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine: İyimserlik ve kötümserlik arasında bir denge bularak yaşamak gerekir.

Kedi ile Fare: İnsan ölçüyü kaçırmamak koşuluyla gerektiğinde düşmanlarıyla bile işbirliği yapabilir.

Karanlığın Rengi Beyaz: Engelli bireyler imkân bulup azmettiklerinde büyük başarılarla ulaşabilirler.

Robinson Crusoe: İnsan çok zorlayıcı koşullarla karşılaşsa da mücadeleyi bırakmamalıdır.

Yılkı Atı: Yaşama tutunabilmek için dayanışma içerisinde çetin mücadeleler vermek gerekir.

Ayaz'ın Definesi: Karakterli insanlar kibre kapılıp değersizleşmezler.

Kitapta ana düşünceleri bireysel gelişime yönelik olan 6 metin tespit edilmiştir. Bu metinlerden doğada hayatta kalma mücadelesini konu alan *Robinson Crusoe* ve *Yılkı Atı* adlı metinlerden ilkinde tek başınayken de güçlüklerin üstesinden gelinebileceği mesajı verilirken ikincisinde birlikte verilen bir hayatta kalma mücadelesiyle güçlüklerin üstesinden gelme söz konusudur. Gerekli imkânları bulan engelli bireylerin başarıya ulaşma hikâyesinin anlatıldığı *Karanlığın Rengi Beyaz* metninde ise başarının azim ve imkânla birlikte geleceği düşüncesi verilmektedir.

Bireye çevresiyle olan ilişkilerinde kılavuzluk etme iddiasındaki metinlerden *Kedi ile Fare*'de faydacı ve mantıksal hareket etme, *Ayaz'ın Definesi*'nde kibre kapılmadan yaşama tavsiyeleri ana düşünce hâline getirilmiştir. *İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine* adı metinde ise ana düşünce bireyin iç dünyasına yönelik tavsiyeler etrafında şekillenmektedir.

2019 tarihli kitapta kişisel gelişime yönelik ana fikirlerin ağırlıklı olarak bireyin toplumla ilişkisine kılavuzluk etme iddiasındaki mesajlar biçiminde işlendiği, bunumla birlikte öz kontrol ve azim gibi bireysel erdemlerin de yer yer ana fikirler aracılığıyla özendirildiği görülmektedir.

5. 3. 6. 7. Tabiat ve Çevre Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2019 tarihli Türkçe ders kitabında bireyin içinde yaşadığı dünyayı tanıyıp anlamasını öncelik hâline getiren ve bu doğrultuda duyarlılık kazandırmayı hedefleyen metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Rüzgâr: İnsan bazen rüzgâr gibi özgürce hareket ederek tüm ülkeyi dolaşmak ister.

Gündüzünü Kaybeden Kuş: Hayvanların yaşam hakkına saygı göstermek gerekir.

Hava Kirliliği: Türkiye'nin yakın geçmişindeki önemli çevre sorunlarından biri olan hava kirliliğiyle mücadele büyük önem arz etmektedir.

Canberra: Kendine özgü doğası, planlı yapılaşması ve Türkiye ile yakın tarihte kurduğu ilişkiler dikkate alındığında Canberra gezilip görülmeye değer bir şehirdir.

Zeytinyağı Üretimi: Gıdalar; emek ve uzmanlık gerektiren zahmetli süreçlerin sonunda üretilerek sofralara gelir.

Yılkı Atı: Yaşama tutunabilmek için dayanışma içerisinde çetin mücadeleler vermek gerekir.

Kitapta tabiatla veya içinde yaşanan dünyayı tanımakla ilişkilendirilebilecek ana düşüncelerin tespit edildiği 6 metin vardır. Bu metinlerden Türkiye'nin hava kirliliğiyle mücadele geçmişini anlatan *Hava Kirliliği* ve empati yoluyla hayvanların yaşam hakkına saygı duymanın gereğini idrak ettiren *Gündüzünü Kaybeden Kuş* adlı ikisinde doğrudan çevreyi koruma mesajları söz konusudur. Yılkı atları özelinde hayvanlar veya canlıların doğada yaşama tutunabilmek için çetin mücadeleler vermek zorunda olduğunu anlatan *Yılkı Atı* adlı metinde ise hem doğal yaşamı anlatma hem de insanın bundan öykünmesini sağlama amacı söz konusudur.

Dünyanın uzak köşesindeki güzel bir şehri farklı yönleriyle anlatan *Canberra* adlı gezi yazısıyla zeytinyağının sofralara gelene kadar geçirdiği aşamaları anlatan *Zeytinyağı Üretimi* adlı belgesel metin de bireye içinde yaşadığı dünyayı tanıtmaya hizmet eden metinlerdir.

Genel olarak bakıldığında incelemeye konu olan son kitaplarda göz ardı edildiği tespit edilen tabiata karşı bir duyarlılık geliştirmeyi veya insanın içinde yaşadığı dünyayı daha iyi tanımasını hedefleyen iletilerin 2019 tarihli kitapta daha fazla metinde işlendiği görülmektedir.

5. 3. 6. 8. Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ana Fikre Sahip Metinler

2019 tarihli Türkçe ders kitabında bilim, teknoloji ve bilimsel düşüncenin ön plana çıkarıldığı metinlerle bu metinlerde tespit edilen ana fikirler aşağıdaki gibidir:

Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar: İnternet ve akıllı cihazların bilinçsiz kullanımının insan sağlığına verdiği zararlara karşı gerekli önlemler alınmalıdır.

Simit ve Peynirle Bilim İnsanı: Aziz Sancar, araştırmacı kişiliği ve çalışkanlığıyla büyük başarıları imza atarak Türk toplumu için gurur ve ilham kaynağı olmuştur.

Parktaki Bilim: Bilimsel gözle bakıldığında basit düzeneklerin oluşturduğu oyuncaklarda bile fiziğin bazı temel ilkeleri tespit edilebilir.

Uzay Giysileri: Uzay giysileri astronotların uzayda zarar görmeden kalabilmelerini sağlayan son derece teknolojik ve işlevsel eşyalardır.

Eski Çağlardan Beri Dişlerimize Çok İyi Baktık: Diş sağlığı tarih boyunca insanlığın önceliklerinden biri olmuştur.

Karagöz: Çağa ve içinde yaşanan dünyaya ayak uydurabilmek için bilgisayar ve diğer teknolojik araçlardan doğru biçimde yararlanabilmeyi öğrenmek gerekir.

Kitapta bilim ve teknoloji bağlamında ana düşüncelerin tespit edildiği 6 metinden *Parktaki Bilim* ve *Uzay Giysileri* adlı ikisinde bireye içinde yaşadığı dünyayı ve evreni tanıtmaya amacı ön plana çıkmaktadır. İlk metin bilimsel gözle bakıldığında günlük yaşamın içinden fiziğin bazı temel ilkelerini tespit etmenin mümkün olduğu düşüncesi üzerine kurulurken ikinci metinde bilim ve teknolojiyle uzaydaki zorlayıcı fiziksel koşulların dahi üstesinden gelinebildiği düşüncesi verilmektedir. Aziz Sancar'ın araştırmacı kişiliği ve çalışkanlığıyla büyük bir bilimsel keşfe imza atarak Nobel ödülü kazandığını anlatan *Simit ve Peynir'le Bilim İnsanı: Aziz Sancar* metninde de DNA onarımı ve hücre yapısı üzerine çeşitli bilgiler verilerek bireyin canlı yaşamını tanıma ve anlamasına imkân verilmiştir.

Kitapta teknolojik araçların birey ve toplum yaşamına olan etkileri iki farklı bakış açısıyla ele alınmıştır. *Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar* başlıklı metinde teknolojik araçların bilinçsiz kullanımı sonucu ortaya çıkan sosyal, psikolojik ve biyolojik birtakım sorunlara dikkat çekilirken *Karagöz* metninde çağa ve içinde yaşanan dünyaya ayak uydurabilmek için teknolojik araçlardan doğru yararlanmayı öğrenmek gerektiği mesajı verilmektedir.

Bilim ve teknolojiyle ilişkili ana fikirler bakımından değerlendirildiğinde 2019 tarihli kitabın hem sayı hem de çeşitlilik bakımından son yıllarda kullanılan kitaplardan zengin bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

5. 3. 6. 9. Sanatla İlgili Ana Fikre Sahip Metinler

2019 tarihli Türkçe ders kitabında sanatla/zanaatla ilgili bir konunun ele alındığı tek metin ve bu metinde tespit edilen ana fikir aşağıdaki gibidir:

Atatürk ve Müzik: Atatürk müziği çok sevmiş ve onu sosyal kültürel alandaki yükselişin önemli bir aracı olarak görmüştür.

Kitapta ana fikri sanatla ilgili olan yalnızca bir metnin olması hem kitap hazırlanırken belirlenen çerçeve temalar arasında sanata yer verilmemesiyle hem de önceki yıllarda diğer temaların alanını işgal edecek biçimde geniş tutulan millî kültür temasının bu kitapta belirli sınırlar içerisinde tutulmasıyla açıklanabilir. Zira sanatla ilgili ana fikirlerin millî kültürü aktarma ve yüceltme gayretiyle birlikte işlenmesi önceki kitaplarda sık karşılaşılan bir bulgu olmuştur.

5. 3. 6. 10. 2019 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Ana Fikirler Bakımından Değerlendirilmesi

2019 tarihli kitap ana fikirlerin ortaya çıkardığı düşünce yapıları bakımından genel olarak değerlendirildiğinde en dikkat çekici hususlardan biri önceki yıllarda göz ardı edilen tabiata karşı duyarlılık ve bilim-teknoloji temaları etrafındaki ana fikir sayısında yaşanan artıştır. Kavram ve bilgi çeşitliliğini de beraberinde getiren bu sayı artışıyla önceki yıllarda bu tema alanlarını daraltacak biçimde genişleyen millî kültür teması kapsamındaki ana fikir sayısında yaşanan gerileme arasında bir ilişki kurmak mümkündür. Ayrıca toplum yaşamı ve bireyin toplumla ilişkilerini konu alan ana fikirlerin de daha çok evrensel değerler ve erdemler üzerine inşa edildiği görülmektedir.

Kitapta dikkat çekici bir diğer husus, vatan uğruna adanma ve canını ortaya koyma temaları eşliğinde işlenen millî şuur ve vatan sevgisine yönelik fikirlerin hem işlenme sıklığı hem de işlenme biçimi bakımından 2008 ve 2013 tarihli kitaplardan anlamlı bir şekilde farklılaşmasıdır. İşaret edilen kitaplarda tercih edilmeyen şehitlik ve vatana feda olma temaları beraberindeki ana fikirler bu kitapta farklı metinlerde işlenmiştir. Atatürk teması etrafında verilen ana fikirlerin işlenme sıklığı ve işlenme biçiminde de bir önceki kitapla benzer, daha önceki kitaplarla ise anlamlı biçimde farklılaşan bir manzara ortaya çıkmaktadır. Kitapta Atatürk teması eşliğinde verilen yalnız 2 ana fikir mevcuttur. Bu ana fikirlerden biri sanata yönelik kitaptaki tek ana fikre de sahiptir. Önceki kitaplarda daha çok millî kültür dairesindeki temalar aracılığıyla aktarılan sanata yönelik ana fikirler söz konusu temanın sınırlandırılmış olmasının da etkisiyle kitapta fazla yer bulamamıştır.

5. 3. 7. Ders Kitaplarındaki Ana Fikirlere Yönelik Genel Değerlendirme

Araştırma kapsamında oluşturulan ana düşünce gruplarının 1999 - 2022 tarihleri arasında kullanılan 6 kitap içerisindeki seyri Tablo 15’te gösterilmiştir:

Tablo 15. Ana Fikir Gruplarının Kitaplar İçindeki Dağılımı

Ana Fikir Grupları	1999 Tarihli Kitap	2004 Tarihli Kitap	2008 Tarihli Kitap	2013 Tarihli Kitap	2018 Tarihli Kitap	2019 Tarihli Kitap	Toplam*
Birey ve Toplum Bağlamında Ortaya Çıkan Ana Fikirlerin Sayısı	8	10	8	5	14	12	57
Millî Kültür/ Kültürel Mirasla İlişkili Ana Fikirlerin Sayısı	1	6	12	12	11	4	46
Dil- Millet- Millî Şuur Bağlamında Ortaya Çıkan Ana Fikirlerin Sayısı	9	11	5	5	8	7	44
Atatürk ve Cumhuriyetle İlişkili Olarak Verilen Ana Fikirlerin Sayısı	8	9	7	6	2	2	34
Kişisel Gelişim Bağlamında Ortaya Çıkan Ana Fikirlerin Sayısı	4	4	7	6	7	6	34
Vatan Sevgisi Bağlamında Ortaya Çıkan Ana Fikirlerin Sayısı	5	10	1	3	4	8	30
Bilim ve Teknoloji Bağlamında Ortaya Çıkan Ana Fikirlerin Sayısı	4	4	7	1	0	6	22
Sanat-Zanaat Bağlamında Ortaya Çıkan Ana Fikirlerin Sayısı	2	4	4	6	5	1	22
Tabiata ve Çevre Bağlamında Ortaya Çıkan Ana Fikirlerin Sayısı	5	5	2	0	1	6	17
Eğitim Öğretim Bağlamında Ortaya Çıkan Ana Fikirlerin Sayısı	6	5	0	5	0	0	16
Ekonomik Alanla İlişkilendirilebilecek Ana Fikirlerin Sayısı	2	4	0	1	2	0	8
Toplam Metin Sayısı*	43	58	39	36	40	40	256

* Bazı metinlere ait ana düşünceler birden fazla alanla ilişkilendirildiğinden gruplara ait sayıların toplamı kitaplardaki toplam metin sayısından fazladır.

Toplumsal yaşama ve birey toplum ilişkisine yönelik ana fikirlerin kitaplar genelinde en sık karşılaşılan düşünce grubunu oluşturduğu görülmektedir. Bu grubu millî kültür bağlamında verilen ana düşünceler takip ederken dil, millet ve millî şuur bağlamında verilen ana fikirler üçüncü sıradadır. Vatan sevgisine, cumhuriyete ve Atatürk’e yönelik ana fikirlerin sayısındaki yükseklik de düşünüldüğünde ders kitaplarında bireyi her şeyden önce içinde yaşadığı toplumun bir unsuru olarak gören ve ona bu bağlamda şekil vermeyi hedefleyen bir anlayışın hâkim olduğu anlaşılmaktadır. İnsanı toplumsal bir varlık olarak tanımlayan Aristoteles’ten (1997) beri benzer yaklaşımların uygarlık tarihinde oldukça yaygın bir kabul gördüğünü bilmekteyiz. 21. yüzyılın bireyselleşmenin hız kazandığı bir dönem olarak nitelenmesine rağmen ders kitaplarında bu yönde bir kabulün olmadığı anlaşılmaktadır.

Bireyi toplumun beklentileri doğrultusunda şekillendirme arayışlarının iyi insan ve makbul vatandaş idealleri etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. İyi insan ve makbul vatandaş yetiştirme idealleri felsefi açıdan oldukça geniş bir kesişim kümesine sahip olsa da bireyden beklenen

niteliklerin yerel ve evrensel geçerliliği noktasında önemli farklılaşmalar arz edebilmektedir. Yerel ölçekte iyi ve makbul olarak görülen bir davranışın daha geniş bir ölçekte menfi yönde kabul görmesi mümkündür.

Doğru ve yanlış tanımları birey, çevre ve toplum ölçeğinde farklılıklar gösterebilse de ülke çapında kullanılan bir eğitim materyalinde bunlara yönelik tarif ve tanımlamaların olması dünya genelinde kabul gören bir durumdur. Bu noktada doğru ve yanlış tanımlamalarındansa toplumsal düzene uygun görünen ve görünmeyen davranışlar yönünde bir sınıflandırmaya gidilebileceği görüşündeki Durkheim'in (2006) toplumdan bağımsız bir ahlak tanımını tutarlı bulmayan yaklaşımının geçerliliğinden söz etmek mümkündür. Toplumun idealleri doğrultusunda yetişecek bireylerin üyesi oldukları topluma adanmalarını öngören bu yaklaşımın getirdiği ideal vatandaş yetiştirme gayreti, ders kitaplarındaki metinlerin ortaya çıkardığı düşünce dünyasının en belirgin unsurlarındandır.

Toplumsal olguların bireyin düşünüş ve davranışları üzerindeki belirleyiciliğine dikkat çeken Durkheim, (1994) bireyden bağımsız dış tasarımların bireyin dünyasını şekillendirdiği görüşündedir. Ona göre birey, toplum tarafından kendisine çizilen çerçevenin dışına çıkmaya meyletmediği sürece çoğu zaman bu tasarımların farkına dahi varamayacaktır. Bu bağlamda ders kitaplarındaki metinler aracılığıyla bireye çizilmeye çalışılan sosyal, kültürel, siyasal ve ahlaki bir çerçevenin varlığından söz etmek mümkündür.

Millî Eğitim Temel Kanunu'na ve öğretim programlarına bakıldığında bireye çizilmek istenen çerçeveye yönelik somut öğeler fark edilmektedir. 2006 tarihli öğretim programında öğrencilerin “Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi (MEB, 2006, s.4)” ve “Dilimizin, millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri (MEB, 2006, s.4)” biçiminde verilen amaçlar Türkçe dersini sosyal, siyasal veya fikrî zeminlerdeki çeşitli arayışların bir aracı olarak görme eğilimine örnek teşkil etmektedir.

Kitaplarda, iyi/makbul vatandaş yetiştirme idealinin bir uzantısı olarak görülebilecek ana düşünce gruplarının yıllar içerisinde muhteva bakımından çeşitli değişiklikler arz ettiği görülmektedir. 1999 tarihli kitapta ulusal kimlik, millî gurur, cumhuriyet mirası, kalkınma ve modern dünya içerisinde hak ettiği yere kavuşma gibi temalar etrafında verilen ana düşüncelere 2004 tarihli kitapla birlikte tarihî miras, kültürel motifler ve dinî değerler eşliğinde işlenen bir geleneksel kimlik tarifi eklenmeye başlamıştır. 2004 tarihli kitaptan sonra daha çok belirginleşen tarihî miras ve millî kültüre yönelme arayışını Ritzer'in (2011, s. 263-266)) *kültürel farklılık* olarak adlandırdığı yaklaşımla paralel değerlendirmek mümkündür. Yazar, Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* tezini örnek olarak sunduğu bu yaklaşımda belirli kültür dairelerinin çevresinde kümelenen medeniyetlerin diğer kültür dairelerinden farklılaşmaktaki ısrarına dikkat çekmektedir. Berger(2003) de küreselleşmenin kültürel etkileri karşısında bazı kesimlerde ortaya

çıkan geleneğe ve yerele yönelme arayışına dikkat çeker. Bu bağlamda özellikle 2004 sonrasındaki ders kitaplarında döneme özgü küresel ve yerel koşulların etkisiyle ortaya çıkması mümkün olan bir yerel kültür ve gelenekle olan bağları güçlendirme isteğinin varlığından söz edilebilir.

Geleneğe bağlanma arayışlarının öğrencide bulacağı karşılık ve kitapların öğrencilerin ilgi istek ve eğilimlerine uygun tasarlanması arasındaki denge ise başka bir tartışma konusudur. Örneğin Akbaş (2004) yaptığı doktora çalışmasında üst sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilerin geleneksel değerlere ulaşmada diğer öğrencilerden daha düşük performans gösterdiğini tespit etmiştir. Ayrıca içinde bulunduğumuz çağda bilgiye ve eğlenceye ulaşmanın kolaylaşması değerler hiyerarşisinde önemli bir değişime sebep olmuştur. Dolayısıyla öğrenciye aktarılmaya çalışılan bu tür değerlerin bazı öğrenci gruplarında beklenen karşılığı yaratmama ihtimali dikkatlerden kaçmamalıdır. Bu arayışlar, ders materyallerinin öğrencilerin ilgi istek ve eğilimlerini dikkate alarak düzenlemesi gerekliliğini ihmal ederse öğrencilerin derse karşı tutumlarının olumsuz yönde etkilenmesi mümkündür.

Vatan yoluna feda olma ve ölme davranışının ders kitaplarında yer alan bazı metinlerde yüceltildiği ve özendirildiği görülmektedir. Tarihin eski dönemlerinden beri toplumların yazılı ve sözlü eserlerinde kutsanmakta olan bu tür kavramların genç kuşaklara benimsetilmesi; sosyal ve politik bir tercih olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Platon, *Devlet* adlı eserinde ülkeyi iç ve dış tehlikelere karşı koruyacak yurttaşları bu yolda ölmenin asilliğine inandırmayı bir gereklilik olarak işaret eder (s. 110-111). *Meneksenos*'ta ise (s. 31-32) savaşta ölenlerin onurlandırılması yoluyla yurttaşlara vatan uğruna ölmenin güzelliğini anlatan ve bir manada onlara bu yükümlülüğü hissettiren anlatıların etkileyciliğinden söz eder. Özellikle genç kuşaklara vatan yolunda kendini feda etme düşüncesinin aktarılması; toplumsal ve kurumsal otoritelerin başvurmayı tercih ettiği bir yöntem olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Ders kitaplarında bu yönde düşüncelerin aktarılması ise etik ve pedagojik yönden ayrı bir araştırmanın konusudur.

Vatana ve yurttaşlığa yönelik değer aktarımının ders kitaplarında bazı anlayış farklılıklarıyla ele alındığı görülmektedir. 2004 ve 2018 tarihli kitaplarda vatan yoluna ölme, davaya adanma, manevi mirasa sahip çıkma gibi düşünceler etrafında şekillenen mukaddesatçı bir anlayış belirginleşirken 2008 ve 2013 tarihli kitaplarda büyük ölçüde kültürel miras etrafında işlenen düşünceler ön plana çıkmaktadır.

Öğretim programlarında Türkçe dersi aracılığıyla öğrencilere sunulacak kültürel öğelere ilişkin çeşitli hedefler belirlenmiştir. Farklı yıllarda yayımlanan öğretim programlarında öğrencilerin “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları (MEB, 2006, s. 4; MEB, 2015, s. 5)” şeklinde bir hedef mevcuttur. Ancak kitaplarda yer alan kültür-sanatla ilişkili metin ve iletilere bakıldığında büyük ölçüde yerel öğeler etrafında şekillenen bir kültür sanat dünyasının tercih edildiği görülmektedir. Bu yönelimi içinde yaşanan

dönemin koşullarıyla paralel değerlendirmek mümkündür. 20 yüzyılın sonlarından itibaren küreselleşmenin etkisiyle siyasal ve kültürel sınırların ortadan kalkmakta olduğunu savunan Fukuyama (t.y.) gibi isimlerin düşünceleri geniş taraftar kitlelerine ulaşsa da sürecin yönü üzerinde hâlâ görüş ayrılıkları mevcuttur. Zayıf olan bazı kültürlerde güçlü küresel akımlara uyum sağlama veya bunlar karşısında tümüyle çözülme biçiminde yaşadığı kültürel değişimler bazı toplumlarda yerel ve geleneksel olana daha çok tutunma biçiminde bir reaksiyona dönüşebilmektedir. Ritzer (2011) küreselleşme karşısında ortaya çıkan karşı koymaların kendi sınırlarını koruma isteği, kendini izole etme çabası veya aşırılık yanlısı direnme girişimleri şeklinde gerçekleşebildiğini belirtir (s. 501). Bu tür değerlendirme ve sınıflandırmaların ötesinde toplumların kendi iç dinamikleri de kültürel miras ile millî ve manevi değerleri yüceltmeye yönelik güçlü bir isteği ortaya çıkarabilmektedir. Millî kimliğin ve onun etrafında inşa edilen toplumsal örgütlenmenin en temel bileşenlerinden olan millî kültürün muhafaza edilerek yüceltilmesi tarih boyunca sık gözlenen bir politik yönelim olmuştur. Bu bağlamda kitaplardaki metinlerde belirgin bir şekilde gözlenen millî kültür etrafındaki mesajların küreselleşme karşısında ortaya çıkan doğal bir yönelim olarak değerlendirilmesi mümkün olduğu gibi geleneksel otoritenin kendini muhafaza çabası veya reaksiyonu olarak değerlendirilmesi de mümkündür.

Metinlerin iletileri aracılığıyla inşa edilen düşünce dünyasının yapısında yıllar içerisinde gözlenen bir değişim de Atatürk ve Cumhuriyet'le ilişkili mesajlarda gözlenen azalmadır. 2018 tarihli kitaba kadar % 15 - % 20 arasında seyreden Atatürk ve Cumhuriyet bağlamındaki ana fikirlerin oranı 2018 ve 2019 tarihli kitaplarda % 5 seviyesine düşmüştür. Bununla birlikte 1999 ve 2004 tarihli kitaplarda Atatürk'le ilgili konuların işlendiği bazı metinlerin yapı ve konu bütünlüğü gözetilmeden bir araya getirilmiş alıntı sözlerden oluştuğu görülmüştür. Bu metinlerde doğrudan bir ana düşünce tespiti yapmak güçtür. Kitaplarda tematik açıdan bir nicelik yaratan bu metinlerin edebi hassasiyetler gözetilmeden verilmesi, metinlerin öğrencilerin ilgi ve düşünce dünyasında bulacağı karşılığı tartışmaya açmaktadır.

Edebi ve estetik nitelikler kadar okunabilirlik ve kolay anlaşılabilirlik de Millî Mücadele ve Atatürk teması altında yer alan metinlerin gözden geçirilmesi gereken niteliklerindendir. Çarkıt ve Bahadır (2022), 2020-2021 eğitim öğretim yılında ortaokul Türkçe ders kitaplarında Millî Mücadele ve Atatürk teması bağlamında ele alınan metinlerin okunabilirlik düzeylerine yönelik yaptıkları incelemede bu tema altında yer alan metinlerin okunabilirlik düzeylerinin sınıf seviyelerine uygun olmadığını tespit etmiştir. Bu noktada değer aktarımına yönelik kaygıların öğrenci ilgi istek ve kapasitelerine uygunluk kriterinin önüne geçmemesi önemli bir gerekliliktir.

Kitaplarda eğitim, bilim teknoloji, çevreye duyarlılık ve ekonomi alanlarıyla ilgili ana düşünce sayılarının diğer alanlara göre oldukça düşük ve düzensiz seyrettiği görülmektedir.

21. yüzyılı bilim ve teknoloji alanında büyük atılımların yaşandığı ve teknolojinin tüm yaşamı kuşatma noktasına geldiği bir zaman dilimi biçiminde karakterize etmek mümkündür. Bu

doğrultuda yaşamın her alanında kendisini hissettiren ve değerler hiyerarşisini değiştirmeye zorlayan (Harari, 2016) teknolojik gelişmelerin kitap içeriklerinde daha nitelikli bir şekilde işlenmesinin gereğinden söz edilebilir. Ayrıca bilim ve teknolojiyle ilişkili mesajların önemli bir kısmı teknolojinin getirdiği riskler ve toplumsal yaşam üzerindeki olumsuz etkileri etrafında şekillenmiştir. Teknolojinin özellikle gençler üzerindeki etkilerini inceleyen çeşitli araştırmalar (Dinç, 2015; Akkaş, 2016) bağımlılık olarak nitelendirilebilecek kullanım tutumlarına işaret etse de teknolojiyi ağırlıklı olarak bu yönüyle ele almak, gençlerin bu alanda daha geniş bir ufka sahip olmasının önüne geçebilir.

Çevreye duyarlılık kazandırmaya yönelik iletilerin de kitaplar içerisinde diğer düşünce grupları kadar işlenmediği görülmektedir. Çevreci hareketlerin yaşadığı ivme kaybı düşünüldüğünde 2000 sonrasında Nordhaus ve Shellenberger'in (2005) *çevreciliğin ölümü* yakıştırması yaptığı post-çevreci bir dönemden söz etmek mümkündür. Ders kitaplarındaki metinler aracılığıyla verilen mesajları tabiat ve çevre bağlamında değerlendirdiğimizde de benzer bir şekilde tabiat ve çevreyle ilgili bir farkındalık veya sorumluluk yaratmaya yönelik düzenli bir yapıdan söz etmenin mümkün olmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin yaşları düşünüldüğünde ders kitaplarında ekonomik alanla ilgili çok fazla iletiye yer verilmemesi anlamlandırılabilir. Ancak öğrencilere aktarılan diğer düşünce ve değer kümelerine bakıldığında bu tercihi farklı bir zeminde değerlendirmek de mümkündür. Fukuyama (t.y., s. 232-233) modernizmle birlikte pek çok toplumda gözlenen Hobbesçu bir değer değişiminden söz eder. Ona göre modern toplumlarda büyük ekonomik kazanç elde etme arzusu, daha önceleri onur, savaşıklık ve gurur gibi değerler etrafında karşılanan bir tatmin mekanizmasının yerini almıştır. Örneğin Japonya gibi ülkelerde modernleşen devlet, geleneksel savaşçı sınıfın üyelerini iş insanları yaparak bu değer değişimine öncülük eder. Ancak bazı toplumlarda bu yaklaşım belirgin bir şekilde reddedilir. Metinler aracılığıyla verilen mesajların kavramsal olarak sınıflandırılması üzerinden bu bağlamda bir çıkarım yapmak mümkün olmasa da kitaplarda savaşıklık ve ulusal gurura yönelik iletilerin ekonomik alanla ilgili iletilerden daha fazla yer alması bireyde yaratılmak istenen düşünce ve değer dünyasının öncelikleri hakkında fikir verebilir.

Çocuğa edebi ürünler aracılığıyla yaşam gerçekliğini veya buna yönelik tasarımları sunma noktasında görüş ayrılıkları mevcuttur. Çocuğun yaş ve gelişim düzeyi dikkate alındığında onu olumsuz etkileme riski bulunan öğeler konusunda daha korumacı yaklaşan bir tavırdan ve bunun aksi yönde, yaşam gerçekliğini referans alan daha şekillendirmeci bir karşı tavırdan söz etmek mümkündür. Bunların dışında orta yol olarak değerlendirilebilecek farklı yaklaşımlardan da söz edilebilir.

Çocukların aile baskısı, hak ihlalleri, geleneklerin baskısı, çevre sorunları, ekonomik sorunlar, şiddet olayları gibi birçok problemten yetişkinler kadar etkilendiği kabulünden hareketle

onu bu çevreden bütünüyle yalıtılmış gibi varsaymanın yanlışlığını savunan bir yaklaşım (İpşiroğlu, 2004) ya da çocuğu üzerinde olumsuz etkiler yaratma riski olan tüm içeriklerden yalıtmayı tercih eden başka bir yaklaşım arasında yapılacak tercih pedagojinin önemli problem alanlarından biri olarak görülmektedir.

Düzenleyicilerin tercih ve yönelimleri kadar çocukların ilgi istek ve beklentileri de içerik hazırlama sürecinde dikkate alınan faktörlerden olmalıdır. Aslan ve Doğu (2015) , öğrencilerin Türkçe ders kitaplarındaki metinlere ilişkin görüşlerini inceledikleri araştırmalarında komik, eğlenceli, dikkat çekici, heyecanlı, merak ögesi güçlü, duygusal ve düşsel öğeler içeren metinlerin öğrenciler tarafından daha çok beğenildiğini tespit etmiştir. Çocuğa görelilik ilkesi çocuğun dil evreni kadar ilgi ve gereksinimlerinin de dikkate alınmasını, metnin bunlarla örtüşecek bir şekilde düzenlenmiş olmasını gerektirir (Sever, 2003).

Genel olarak değerlendirildiğinde araştırmaya konu olan dönemdeki 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında, metinler aracılığıyla öğrencilere belirli düşünce yapılarının aktarılmasına yönelik çeşitli tercihlerin ön plana çıktığından söz etmek mümkündür. Kurumsal eğitimin doğası gereği tarih boyunca belirli yönlerde gerçekleşen bu tercihler zaman zaman kitaplardaki metinlerin taşımaları gereken diğer niteliklerin önüne geçebilmektedir. Bu durum öğrencilerin Türkçe dersine yönelik tutumları üzerinde önemli etkiler yaratabilir.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara ve bu sonuçlar doğrultusunda sunulan önerilere yer verilmiştir.

6. 1. Sonuçlar

Araştırma sonuçları, kavramsal çerçevede ve yöntem bölümünde işaret edilen içerik unsurları doğrultusunda üç ayrı başlık altında verilmiştir.

6. 1. 1. Kitaplarda İşlenen Konulara Yönelik Sonuçlar

Çalışma kapsamında incelenen ders kitaplarındaki metinlerin konu ve kavram çeşitliliğinde dikkate değer bir değişime rastlanmamıştır. Araştırmaya konu olan 1999 ve 2022 yılları arasındaki dönemde sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve düşünsel alanda hem küresel hem de yerel ölçekte önemli gelişmeler ve çarpıcı değişimler yaşanmıştır. Bunların öğrenciler üzerinde yarattığı veya yaratmış olabileceği etki dikkate alındığında 1999-2022 yılları arasında kullanılan ders kitaplarındaki metinlerin seçiminde dünyanın, gençlerin ve çocukların gündemini takip etmeye yönelik güçlü bir arayışın olmadığı, bunun yerine öğretim programlarında belirlenen kriterlere uygunluğun yeter ölçüt kabul edildiği gözlenmektedir.

1999-2022 yılları arasında kullanılan ders kitaplarında en çok toplumsal ilişkiler bağlamında ele alınan konular işlenmiştir. Yardımlaşma, iletişim, dostluk, adalet gibi kavramlar etrafında işlenen konular çeşitli toplumsal erdemlerin kazandırılması yoluyla iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirme idealini gözetken çok sayıda metinde karşımıza çıkmaktadır. Öğretim programlarında ve Millî Eğitim Şuralarında alınan kararlarla paralellik arz eden bu durum, bireyin ilgi ve ihtiyaçlarından ziyade toplumsal ihtiyaç ve beklentileri öncelik olarak gören bir anlayışın kitap hazırlama sürecine hâkim olduğuna işaret etmektedir.

Kitaplarda en sık karşılaşılan ikinci konu alanı millî kültürle ilişkili konulardan oluşmaktadır. Bu konu alanıyla ilgili en dikkat çekici husus yıllar içerisindeki değişimdir. 1999 tarihli kitapta yalnız iki metnin konusu doğrudan millî kültürle ilişkiliyken 2004 ve 2018 yılları arasında kullanılan kitaplarda bu konu alanının yoğunluğu en üst düzeye çıkmıştır. Millî kültüre yönelik bu vurgu kültür sanat alanındaki diğer konuların işlenme biçimini de etkilemiştir. Özellikle 2008 sonrasındaki kitaplarda kültür sanatla ilişkili konuların yer aldığı metinlerde büyük ölçüde Türk sanat ve kültür dünyasından seçilen konuların işlendiği görülmektedir. Bu durum, 2006 ve sonrasındaki öğretim programlarında millî ve manevi değerlere sıklıkla yapılan vurgunun kültür sanat bağlamında da metin-konu dağılımını fazlasıyla etkilediğinin göstergelerinden biridir.

Millî kültüre ait unsurları konu alan kimi metinlerde geleneksel değer dünyasının içinde yaşadığımız çağın değerleriyle ve pedagojik ilkelerle örtüşmeyen kimi yönlerinin zaman zaman metinler aracılığıyla ders kitaplarına girdiği gözlenmiştir. Örneğin Hacivat-Karagöz metinlerindeki şiddet ve hakaret unsurlarının olduğu gibi korunması hem çocuklar üzerinde olumsuz etki yaratma potansiyelini beraberinde getirmekte hem de söz konusu içeriği etik ve pedagojik yönden tartışmalı bir noktaya getirmektedir.

Dil, millet ve millî şuurla ilişkili konular kitaplarda işlenme sıklığı bakımından üçüncü sıradadır. 1999 ve 2004 tarihli kitaplarda daha çok Atatürk ve ulusal kimlikle ilişkili metinlerde yoğun biçimde işlenen bu konu alanı 2008 tarihli kitapla birlikte kültürel ve tarihî mirasla birlikte de işlenmeye başlamıştır. 2018 tarihli kitapta ise Atatürk'le ilişkili konuların bu alan içindeki oranı daha da düşmüştür. Millî bilinci ulusal kimlik ve Atatürk'le ilişkili olarak ele alan metinlerin sayısında yaşanan bu azalma, kültürel mirası konu alan metinlerin sayısındaki artışla birlikte düşünüldüğünde yıllar içerisinde yaşanan bir anlayış değişikliğinin varlığından söz etmek mümkündür. Bu durum tema incelemeleriyle ilgili sonuçlar başlığında daha detaylı biçimde ortaya konulacaktır.

Kitaplar genelinde işlenme sıklığı bakımından dördüncü sırada yer alan Atatürk ve Cumhuriyet'le ilişkili konuların kitaplar içerisinde görülme oranında yıllara göre önemli bir farklılaşma söz konusudur. 2018 ve 2019 tarihli kitaplarda Atatürk'le ilişkili konuların işlendiği yalnız ikişer metin mevcuttur. Bununla birlikte 1999 ve 2004 tarihli kitaplarda yer verilen Atatürk'le ilişkili bazı metinlerde konu ve yapı bütünlüğünün olmadığı gözlenmiştir. Kitap konu dağılımları üzerinde nicelik yönünden bir karşılık yaratan bu metinler nitelik yönünden gerekli düzeyde değildir.

Vatan, yurt, memleket sevgisiyle ilişkili konular kitaplar genelinde en sık işlenen beşinci grubu oluşturmaktadır. Kronolojik olarak bakıldığında işlenme sıklığı açısından anlamlı bir farklılaşma görülmeyen bu alanla ilgili konuların işlenme biçimine yönelik daha detaylı sonuçlar tema ve ana düşünceye yönelik başlıklar altında verilecektir.

1999 ve 2004 tarihli kitaplarda okul, öğretmen, öğrenci ve müfredat gibi eğitimin formel boyutuyla ilişkili konuları ele alan çok sayıda metne yer verildiği görülürken sonraki kitaplarda bu tür konuların tercih edilmediği ve eğitimle ilişkili konuların işlendiği az sayıdaki metinde de daha çok okul dışı eğitimle ilişkilendirilebilecek konuların tercih edildiği gözlenmektedir.

1999 ve 2004 tarihli kitaplarda belirli ölçüde işlenen tabiat konulu metinlerin sayısı 2008-2018 tarihleri arasında kullanılan kitaplarda 1-2 metinle sınırlı kalmıştır. 2019 tarihli kitapta ise bu alanla ilişkili konuların sayısında tekrar bir artış yaşanmıştır.

Araştırmaya konu olan dönemde insanı ve dünyayı büyük bir hızla etkisi altına alan teknolojik gelişmelerin ders kitabı içeriklerine yansıma süreci oldukça gecikmelidir. Örneğin 90'lı yıllarda bilgisayarlar artık toplum hayatında çoktan yerini almışken 2000'li yıllarda kullanılan bir

metinde bilgisayarın yetenekleri konu edilmektedir. Ayrıca bilim ve teknolojinin konu edildiği metinlerin önemli bir kısmında yenilikçi, ilerlemeci bir anlayıştan ziyade temkinli ve korumacı bir yaklaşım söz konusudur.

1999 ve 2022 yılları arasında kullanılan Türkçe ders kitaplarında sanat, ekonomi, bilim ve teknoloji bağlamındaki konuların işlenme sıklığıyla ilgili istatistiksel açıdan anlamlı bir değişime rastlanmamıştır. Çok keskin ve tutarsız değişikliklerin gözlemlendiği bu konu alanlarının kitaplardaki mevcudiyeti daha çok 2006 sonrasındaki öğretim programları doğrultusunda belirlenen çerçeve temalara göre şekillenmiştir. Doğa ve evren, bilim ve teknoloji, sanat gibi temaların çerçeve tema olarak kararlaştırıldığı kitaplarda bunlara paralel konular işlenirken bu temaların kullanılmadığı kitaplarda ilgili konulara da yer verilmemiştir.

6. 1. 2. Kitaplarda İşlenen Temalara Yönelik Sonuçlar

Tematik yaklaşımın benimsendiği 2006 tarihli Türkçe dersi öğretim programının ve sonraki öğretim programlarının kitaplarda işlenen tema çeşitliliği üzerinde kayda değer bir kısıtlama yarattığı gözlenmektedir. Bilim ve teknoloji veya doğa ve evren gibi önemli tema alanlarıyla ilgili konular, bu tema alanlarının kitabın hazırlanma aşamasında belirlenen çerçeve temalar arasında yer almadığı yıllarda kitaplardan bütünüyle çıkmak durumunda kalmıştır.

Kitapların içeriğine yönelik incelemelerde ortaya çıkan manzaranın kitapların yayımlandığı dönem yaşanan sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik veya teknolojik gelişmelerden etkilendiği hipotezi etrafında gerçekleştirilen bu çalışmada araştırma hipotezlerini destekleyen bulgulardan biri de 1999-2004 ve 2008-2013 tarihli kitapların içeriklerinde metin yönünden gözlenen benzerliğe rağmen tematik açıdan yaşanan farklılaşmadır. 1999 ve 2004 tarihli kitaplar aynı yazarlar tarafından farklı atmosferlerde hazırlanmış ve ortak metin oranı %50'ye yaklaşan kitaplarken tematik açıdan kayda değer bir anlayış farkı arz etmiştir. Ortak metin oranı % 30'larda seyreden, yazarlarının bir kısmı farklı olan ancak hazırlandığı konjonktür açısından önemli bir değişikliğe maruz kalmayan 2008 ve 2013 tarihli kitaplarda ise tematik bakımdan anlamlı bir değişim gözlenmemiştir.

Kitaplar genelinde büyük ölçüde millî kültürün değer ve yaratı dünyasından beslenen bir kültür sanat anlayışı söz konusudur. Dahası öğretim programlarında millî kültür başlığıyla verilen tema grubu, çoğunlukla kitapta kendisine ayrılan çerçevede sınırlı kalmayarak sanat, toplum yaşamı ve erdemler gibi diğer tema alanlarına da taşmıştır. 2008 - 2018 tarihleri arasında yayımlanan kitapların tematik zenginliği üzerinde baskı yaratan bu durum 2019 tarihli kitapta düzeltilmiştir.

Tematik açıdan yapılan incelemede bireyi konu alan temaların büyük çoğunluğunun çeşitli erdemler vasıtasıyla bireyin toplumsal yönüne etki etme ve iyi insan olma idealini benimsetme arayışındaki temalar olduğu görülmüştür. Kitaplar genelinde kendini bilme, azim, kararlılık gibi

daha bireysel kabul edilebilecek erdemlerin veya özlem, sevgi, aşk gibi bireysel duyguların çeşitli metinlerde işlenen temalar arasında yer almakla birlikte yardımseverlik, adil olma, alçak gönüllü olma gibi toplumsal yönü ağır basan erdemler kadar sık işlenmediği görülmektedir. Bu bağlamda ders kitaplarında kendini toplumun bir parçası olarak gören ve bu farkındalıkla toplumla intibakı için gayret gösteren bir birey anlayışının hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

Ders kitaplarındaki metinlerin yarısından fazlasında toplumsal yaşamı ve bireyin toplumla ilişkisini konu alan temaların asli tema veya alt tema olarak işlendiği görülmektedir. Bu metinlerin bir kısmında çeşitli erdemleri kazandırma arayışı ön plana çıkmaktadır. İyi insan yetiştirme idealiyle bağdaştırılabilecek bir anlayışın hâkim olduğu bu metinler dışında toplumsal temaların önemli bir kısmı, siyasi/fikrî ekseninde değerlendirilebilecek yönelimlerle birlikte ele alınmıştır. Daha çok makbul vatandaş yetiştirme idealiyle bağdaştırılabilecek bir görünüme sahip bu metinlerde işlenen temaların seyrinde tarihî bakımdan önemli bir değişim söz konusudur.

Hem birey hem de toplum yaşamıyla ilişkili temaların çoğunluğunda iyi insan yetiştirme ideali kendini belli etse de bu temaların önemli bir kısmında iyi vatandaş yetiştirme arzusu iyi insan yetiştirme idealinden daha ön plandadır. Siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temalar, kültür - sanat içerikli temalar ve eğitim alanıyla ilgili temalarda da dahi belirginleşen bu yönelimin tasavvur ettiği iyi vatandaşın yıllara göre kitaplar içerisindeki seyrinde kısmi değişiklikler söz konusudur. 1999 tarihli kitabın tematik yapısının ortaya çıkardığı ideal vatandaş hem sosyal, ahlaki ve kültürel yetkinliğe erişmiş hem de cumhuriyet değerleri ve Atatürk ilkeleri doğrultusunda ülkesini kalkındırıp yükseltmek için motive olmuş ulus bilincine sahip bir yurtsevere işaret etmektedir. 2004-2018 tarihleri arasındaki kitaplarda ortaya çıkan ideal vatandaş; vatanseverlik ve erdemlilik gibi vasıfları barındırma bakımından önceki kitaplarla büyük benzerlikler gösterse de bu vasıflara kaynak teşkil eden daha yerel bir değer dünyasından ve tarihi-kültürel mirasın zenginliklerinden feyz almaktadır. Bu kitaplarda, önceki ders kitabından farklı olarak kültürel, tarihî veya dinî birtakım söylemlerle yüceltilen yeni türden bir manevi mirasın çeşitli temalarla okuyucuya aktarıldığı görülmektedir.

1999 tarihli kitapta daha çok ulusal bilinç, Atatürk ve inkılaplar etrafında kümелendiği görülen siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilebilecek temaların seyrinde 2004 tarihli kitapta ortaya çıkmaya başlayan bir değişim söz konusudur. Bu kitapla birlikte gözlenmeye başlanan dinî söylemler ve tarihî anlatılarla desteklenmiş mukaddesatçı bir anlayışın sonraki kitaplarda da farklı temalar eşliğinde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Ayrıca 1999 tarihli kitapta karşılaşılmayan Osmanlı mirasına sahip çıkma eksenindeki çeşitli temaların 2004 tarihli kitaptan itibaren zaman zaman işlendiği görülmektedir.

2018 tarihli kitaba kadar Atatürk'le ilişkili temaların kitaplar içerisindeki oranında belirgin bir değişim yaşanmasa da yerel, geleneksel ve zaman zaman dinî birtakım değerler eşliğinde işlenen temalarla inşa edilmiş yeni türden bir millî şuur 2004 sonrasındaki kitaplarda

belirginleşmeye başlamaktadır. Bu yeni anlayışın en belirgin yönü millî kültüre ait değerlere biçilen kaynaştırıcı roldür. 2018 ve 2019 tarihli kitaplarda ise Atatürk'le ilişkili temaların sayısında da fark edilir bir azalma yaşanmıştır.

1999 tarihli kitapta birkaç metinde gözlenen şehitlik ve vatan yoluna kendini feda etme benzeri temalara 2004 tarihli kitapta daha sık rastlanmaktadır. 2008 ve 2013 tarihli kitaplarda şehitlik teması büyük ölçüde metinlerden çıkarılmış, buna paralel olarak millî kültür ve manevi miras bağlamında temalara ağırlık verilmiştir. 2018 tarihli kitapta ise şehitlik, adanma ve vatan yoluna feda olma gibi temaların işlenme sıklığında tekrardan bir artış yaşanmıştır.

Kitaplarda ekonomik alanla ilgili tema sayısı oldukça düşüktür. Genellikle yoksulluk bağlamında ele alınan yardımlaşma, merhamet, şükürünü bilme ve aza kanaat etme gibi çeşitli temalar dışında az sayıda metinde de girişimcilik, çalışkanlık ve üretim gibi konular ele alınmıştır.

Bireyin içinde yaşadığı dünyayı tanıma ve sevmesine yönelik temalar etrafında konumlanan metinlerin büyük çoğunluğu tabiata/çevreye duyarlılık başlığı altında değerlendirilmiştir. Ancak bu tema alanıyla ilişkili metin sayısının bazı kitaplarda oldukça düşük kaldığı gözlenmiştir. Ayrıca öğretim programlarında doğa ve evren başlığıyla işaret edilen bir tema grubunun tematik yaklaşımla hazırlanan 4 ders kitabından yalnızca birinde tercih edildiği görülmüştür. Dahası bu tema altında yer verilen metinlerin hiçbirinde doğrudan evreni tanımaya yönelik bir tema işlenmemiştir. Bu alanla ilişkili olarak kitaplarda yer bulabilen az sayıda metinde de daha çok çevre ve günlük yaşamdan genel konulara yer verilmiştir. Ders kitaplarının genelinde bireyi evren ve evrendeki yerini sorgulayıp anlamaya teşvik edecek güçlü bir arayışın olmadığı anlaşılmaktadır.

Eğitim alanıyla ilgili temaların yıllara göre ders kitaplarında işlenme sıklığında anlamlı bir değişime rastlanmamıştır. Bununla birlikte 1999 ve 2004 tarihli kitaplarda öğretmen, öğrenci, okul ve eğitim içeriği gibi konular etrafında işlenen çok sayıda tema mevcutken 2008 sonrasında yayımlanan kitaplarda bunlar, yerlerini okul dışı eğitim ve kişisel gelişim odaklı temalara bırakmıştır. 8 yıllık kesintisiz ve zorunlu eğitime geçiş yapılan 1998 tarihinden hemen sonra yayımlanan kitaplardaki bu tematik manzara, ders kitabı içeriğine yönetsel kararların benimsenmesine destek olma misyonu yüklendiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

6. 1. 3. Kitaplarda Tespit Edilen Ana Fikirlerle Yönelik Sonuçlar

Ana fikirler bakımından yapılan inceleme, metinlerin seçiminde değer aktarımına yönelik kaygıların öğrencilerin ilgi, istek ve beklentilerini dikkate alma gerekliliğinin önüne geçtiğine işaret etmektedir. Kitaplardaki metinlerin büyük çoğunluğu okuyucuya belirli düşünce kalıplarını, çeşitli erdemleri veya birtakım öğretileri aşılama gayretinin esas amaç olduğu şekillendirmeci bir yapıya sahiptir.

Metinler aracılığıyla yapılan değer aktarımında önceliğin ideal insana varma çabası ve makbul vatandaş yetiştirme arzusu arasında değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Dürüstlük,

yardımsızlık, alçak gönüllülük, kendini bilme, adil olma gibi erdemlerin kazandırılmasına yönelik farklı metinlerle ortaya çıkarılan evrensel değerleri benimsemiş bir iyi insan tarifi incelemeye konu olan tüm kitaplarda mevcuttur. Genel felsefî açıdan idealist, eğitim kuramları açısından daimîci yaklaşımla bağdaştırılabilecek bu anlayışa tüm kitaplarda eşlik eden ve zaman zaman bu anlayışın önüne geçen iyi vatandaş yetiştirme gayreti ise kitaplardaki asıl dikkat çekici unsurdur.

Devlet ve toplum erkince uygun görülen öğretiler, geleneksel değer dünyasının özendirdiği düşünce kalıpları, akideler ve belirli yönlerdeki kültür aktarımı; kitaplarda gözlenen makbul vatandaş yetiştirme gayretinin temel öğeleridir. Eğitim kuramları açısından esasî bir anlayışla da bağdaştırılabilecek bu yönelimin işaret ettiği makbul vatandaşın niteliklerinde araştırmaya konu olan çeyrek asra yakın süre zarfında kayda değer değişiklikler yaşanmıştır. Söz konusu nitelikler ana fikirlere yönelik incelemelerde özellikle millî şuur, vatan sevgisi, Atatürk ve millî kültür başlıkları altında ortaya çıkan düşünce yapıları aracılığıyla irdelenmiştir.

1999 tarihli Türkçe ders kitabında dil, millet ve millî şuur bağlamında ortaya konan ana fikirlerin ulus bilinci, millî gurur, kalkınma, ulusal yükseliş ve Atatürkçülük gibi temalarla birlikte verildiği gözlenirken 2004 tarihli kitapta bunların yanında vatan yoluna feda olma, manevî mirasa sahip çıkma, Osmanlı tarihinden feyz alma gibi temalarla inşa edilen yeni bir millî şuur anlayışının ortaya çıkmaya başladığı görülmüştür.

1999 tarihli kitapta vatan sevgisine yönelik ana fikirlerin ulusal kalkınma, yurdun güzelliklerinin farkına varma, ülke ve milleti için adanma gibi düşünceler etrafında inşa edildiği görülürken 2004 tarihli kitapta vatan uğruna ölme ve manevî mirasa sahip çıkma fikirleri daha çok belirginleştirilmiştir. Vatan yolunda ölme fikri ve şehitlik teması 2008 ve 2013 tarihli kitaplarda kültürel zenginliklerin farkına varma ve manevî mirasa sahip çıkma gibi düşüncelerle ikame edilmiş olsa da 2018 tarihli kitapla birlikte tekrar metinler içerisinde yer bulmaya başlamıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye ve vatan sevgisinin metinlerde ağırlıklı olarak coğrafi zenginlikler, tarihî farkındalık, kültürel miras, kendini feda etme ve şehitlik temaları üzerinden işlendiği görülmektedir. Çoğunluğu Atatürk'le ilişkili birkaç metinde Türk milletine geleceğe dair umut ve güven aşılama gayesi ön plandadır. Bu metinler haricinde kitaplarda; yurdun ve üyesi olunan toplumun bireye daha iyi bir yaşam sunabileceği fikri etrafında şekillenen geleceğe dair umut vadetmeye yönelik belirgin bir arayışla karşılaşılmasıdır.

2004 tarihli kitapla birlikte millî kültürle bağlantılı mesajların kitaplar içindeki ağırlığı artırılmış ve daha yerel bir kültür anlayışı benimsenmiştir. 2008 tarihli kitaptan itibaren ise millî kültür bağlamındaki mesajlar metinlerde en sık rastlanan ana düşünce gurubu hâline gelmiştir. Ayrıca bu kitap itibarıyla millî kültüre ait öğelere birleştirici ve tanımlayıcı bir rolün yüklendiği görülmektedir.

İlerleyen yıllarla birlikte millî kimliğe yönelik mesajların işlenme biçiminde bir değişimin yaşandığı gözlenmektedir. Önceki kitaplarda Türklüğe ve Atatürk'e yönelik iletiler etrafında inşa edilen bir millî şuur söz konusuysa bu anlayış son kitaplara doğru değişmeye başlamıştır. Aynı süreçte kültürel öğeler ve tarihî mirasın bireyde yaratılmak istenen aidiyet düşüncesinin odağı olarak ele alındığı anlaşılmaktadır.

Bilim ve teknoloji temasındaki metinlerin önemli bir kısmının teknolojik araçları yanlış kullanmanın riskleri konusunda uyarma düşüncesi üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bu yönelim birçok açıdan anlaşılabilir olsa da bilim ve teknolojiyle ilişkili metinlerin öğrencilerin ilgisini çekme, bireyin dünyaya bakışını değiştirme ve okuyucuyu eğlendirme gibi nitelikler yönünden zayıflamasına neden olmuştur. Dolayısıyla kitapları hazırlayan kuşak ve kitapların hitap ettiği kuşak arasındaki anlayış farkının ders kitabı içeriği belirleme sürecinde dahi varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Benzer konuların işlendiği farklı metinlerde ortaya çıkan düşünce yapıları göstermektedir ki bir metnin hangi kurama yakın olarak değerlendirileceği ve öğrencide nasıl bir karşılık bulacağı hem metin yazarının dünya görüşüne hem de dersin işlenişindeki öğretmen tavrına önemli ölçüde bağlıdır. Örneğin destan türündeki bir metinde sosyal ve siyasal idealizmin etkisinden söz etmek mümkündür. Ancak modern, bilimsel ve eleştirel bir tavırla ele alındığında metni salt ilerlemeci bir anlayışla çözümlemek de mümkündür. Bu tür metinler doğru işlendiğinde geleneksel kalıpların yeniden yorumlanması ve değerlerin değişkenliğinin gözler önüne serilmesi bakımından fazlasıyla yararlı olacaktır.

Kitaplardaki çok sayıda metinde geçmişe özlem, değişimi yadırgama, yeniyi yerme ve geleneksel değerleri yüceltme temalarının farklı ana fikirler aracılığıyla tekrar edildiği görülmektedir. Yetişkin bireyler için daha yoğun bir duygusal karşılığı olabilecek bu düşünce yapılarının çocuklar üzerinde yaratacağı etki ve bulacağı karşılık oldukça tartışmalıdır. Çok sayıda ana fikir, özellikle geçmişin değer dünyası ve gelenekle arasına mesafe koymayı tercih eden Z kuşağı açısından beklendiği ölçüde anlam ifade etmeyecek niteliktedir. Bu bağlamda kitap hazırlama sürecinde hedef kitlenin ilgi, beklenti ve isteklerinin yeterince dikkate alınmadığı sonucuna varmak mümkündür.

6.2. Öneriler

6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler

1. Ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrencilerin ilgi, beklenti ve isteklerini daha çok dikkate alarak belirlenmesi öğrencilerin Türkçe dersine yönelik algılarını etkileyecek en temel hususlardan biridir. Bu doğrultuda kitap içeriklerinin belirlenmesinde öğretim programlarında

tespit edilen niteliklere uygunluğun başat kıstas olmak yerine gerekli kıstaslardan yalnız biri olarak görülmesi, metin belirleme sürecinin daha doğru yürütülmesine imkân verecektir.

2. 2006 sonrası öğretim programlarında esas alınan tematik yaklaşım, ders kitaplarının içeriğine konu ve tema yönünden önemli bir kısıtlama getirmiştir. Öğretim programında tavsiye edilmesine rağmen kitap hazırlanma sürecinde çerçeve temalar arasında yer bulamayan bilim, teknoloji, doğa ve evren gibi temalara bazı kitaplarda hiç yer verilmemiştir. Bu kısıtlılığı ortadan kaldırmak için tematik yaklaşımdan vazgeçmek veya kitaplarda yer verilen çerçeve tema sayısını artırmak seçenekleri değerlendirilebilir.

3. Araştırma kapsamında siyasi/fikrî yönelimlerle ilişkilendirilmesi mümkün bir arka planı olduğu ileri sürülebilecek çok sayıda metinle karşılaşmıştır. Modernizm sonrası dünya genelinde yaygın bir şekilde gözlenebilen bu eğilim, eğitim süreçlerinin kurumsallaşmış olmasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Eğitim içeriklerinin belirlenme sürecine devlet organlarının müdahil olması yakın tarihte sık karşılaşılan ve büyük ölçüde kabul gören bir durumdur. Ancak bu müdahaleler, eğitim içeriğinin kalitesini ve öğrenciye göreliğini tartışmaya açmayacak bir çerçevede sınırlı kalmalıdır. Bu çerçeve hem etik hem de pedagojik açıdan önemli bir gerekliliktir.

4. Ders kitaplarının genelinde insanı her şeyden önce içinde yaşadığı toplumun bir ferdi olarak tanımlayan ve bireyi daha geri plana iten bir yaklaşımın hâkim olduğu görülmektedir. İnsanı toplumsal bir varlık olarak tanımlayan yaklaşım, tarih boyunca düşünürler ve toplumlar arasında oldukça yaygın bir kabul görmüştür. Ancak bireyin toplumdan bağımsız olarak bir benliğinin ve öz değerinin olduğu da göz ardı edilmemelidir. Birey olmanın önemini kavramış ve bireye hak ettiği değeri veren bir yaklaşımla hazırlanan eğitim içerikleri, toplumun bireye olan bakışını da etkileyecektir. Böyle bir yönelim, sosyal ve ahlaki değerler bakımından daha dengeli bir içerik yapısının ortaya çıkmasına katkı sağlayabilir.

5. Vatan sevgisine yönelik mesajlar çok sayıda metinde vatan uğruna ölme/şehit olma temalarıyla birlikte işlenmiştir. Üzerinde yaşadığı vatan ve içinde yer aldığı toplumun insana sunduklarını geleceğe dair iletilerle ele alacak metinler, bu yönde daha sağlıklı bir değer aktarımının gerçekleşmesine aracılık edebilir.

6. Kitaplardaki pek çok metinde teknoloji günlük yaşamı ve geleneksel düzeni tehdit eden bir unsur olarak ele alınmıştır. Teknolojinin yanlış kullanımından kaynaklanabilecek tehlikelere dikkat çekme isteği anlaşılabilir bir yönelim olsa da bir kitapta (2008) bu yönelimin temayla ilgili metinlerin yarısına yakınına sirayet ettiği görülmüştür. Bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin evrene ve insana dair tüm algımızı kökten değiştiği bir çağda bu alanla ilgili metinlerin de bireyin ufku genişletecek nitelikte eserlerden seçilmesi daha yerinde bir tercih olacaktır. Ayrıca bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin bazı ders kitaplarında yeterince iyi takip edilmediği anlaşılmaktadır. Daha öngörülü ve fütürist metinler hem ilgi çekme hem de öğrencilerin ufku genişletme bakımından yararlı olacaktır.

7. Tabiat sevgisi, çevreye duyarlılık, doğa ve evren gibi tema alanlarıyla ilgili metinlerin sayısı bazı kitaplarda 1-2 ile sınırlı kalmıştır. İnsanın içinde yaşadığı dünyayı daha iyi tanımasına, çevresiyle sağlıklı bağlar kurmasına ve evren içindeki yerini daha iyi anlamasına yardım edecek nitelikte daha fazla metne yer verilmesi ders kitaplarının içeriğine kayda değer bir katkı sağlayabilir.

8. Kitaplarda ekonomik alanla ilgili çok az metne yer verilmiştir. Hitap edilen yaş grubu düşünüldüğünde bu tercih anlaşılabilir olsa da bireyin ekonomik farkındalığını artıracak metinler, toplum çapında ekonomik okuryazarlığın yaygınlaşmasına katkı sağlayabilir.

9. Ders kitaplarında büyük ölçüde yerel değerler üzerinden biçimlenen bir kültür-sanat anlayışı hâkimdir. Bu yönelimi Millî Eğitim Temel Kanununda temel amaçlar arasında yer verilen Türk milletinin kültürel değerlerini benimsetme motivasyonu ve çağın getirdiği kültürel reaksiyonlarla bağdaştırmak mümkündür. Öte yandan dünyayı daha iyi tanıyan ve evrensel kültürle olan bağları kopmamış bir neslin yetişmesi ülke ve toplum istikbali açısından önemli bir ihtiyaçtır. Kitaplarda yerel sınırların ötesine uzanan daha evrensel bir kültür sanat dünyasına yer verilmesinin bu doğrultuda fayda sağlayacağını söylemek mümkündür.

10. Ahlaki değerlerin ve toplumsal erdemlerin aktarımını öncelik hâline getiren bazı metinlerde geleneksel değer dünyasının etik ve pedagojik yönden tartışmalı kimi kabulleri metinler aracılığıyla ders kitaplarına girmiştir. Ders kitaplarında yer alacak metinlerin pedagoji ve ahlak felsefesi bakımından daha detaylı incelemelere tabi tutularak belirlenmesi bu yönden daha nitelikli kitapların ortaya çıkmasına imkân verecektir.

6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Araştırma evreni Türkçe ders kitapları olan bu çalışmada örneklem Mili Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan ve 1999-2022 tarihleri arasında kullanılmış olan 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarıdır. Araştırma yönteminin getirdiği detaylı inceleme nedeniyle sınırlı tutulan bu örneklem, ileride yapılacak farklı çalışmalarla genişletilebilir.

2. Farklı sınıf seviyelerinden kitapların da benzer bir yaklaşımla ele alınması daha kapsamlı ve kullanışlı sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılabilir.

3. Farklı yayınevlerine ait kitapların aynı yöntem ve yaklaşımla ele alınması daha kapsamlı bulgu ve sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılabilir.

4. Araştırmaya konu olan 1999-2022 aralığı ülke ve dünya ölçeğinde büyük değişimlerin yaşandığı bir zaman dilimi olması nedeniyle tercih edilmiştir. Ancak Cumhuriyet tarihindeki farklı dönemlere ait kitap içeriklerine yönelik yapılacak çalışmalar da alanyazına önemli katkılar sağlayabilir.

5. Araştırmada kullanılan içerik incelemesi; büyük ölçüde konu, tema ve ana fikir bağlamında yapılan analizlere dayanmaktadır. Ayrı bir uzmanlık alanı olan söyleme yönelik çözümlemeler de ileride yapılacak araştırmaların içerik analizinde kullanılabilir.

6. Kitaplardaki metinler aracılığıyla öğrencilere sunulan konu, tema ve ana fikirlerin öğrencilerde bulduğu/bulacağı karşılık önemli bir tartışma konusudur. Öğrencilerin kitaplarda yer alan konu, tema ve ana fikirlere yönelik tutumlarını tespit etmeye yönelik araştırmalar hem çalışma bulgularının yorumlanmasına hem de alandaki tercihlerin daha sağlıklı yapılmasına katkı sağlayabilir.

7. KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2004). *Türk millî eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi) Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akkaş, İ. (2019). *Teknoloji bağımlılığı*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Akşin, S. (2019). *Kısa Türkiye tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2009). *Şiir tahlili: Teori-uygulama*. Ankara: Akçağ.
- Aktaş, Ş., & Gündüz, O. (2001). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Akçağ.
- Altan, A., Arhan, S., Başar, S., Öztürker, G., & Yılmaz, D. (2008). *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* 8. Ankara: MEB.
- Altunbay, M., & Bıçak, N. (2018). Türkçe eğitimi derslerinde “z kuşağı” bireylerine uygun teknoloji tabanlı uygulamaların kullanımı. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 10(1), 127-142.
- Alver, K. (2010). Mahalle: mekân ve hayatın esrarlı birlikteliği. *İdealkent*, 1(2), 116-139.
- Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2013). *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* 8. Ankara: MEB.
- Aristoteles (1997). *Nikomakhos’a Etik*. (S. Babür, Çev.) Ankara: Ayraç.
- Arslan, A. (2009). *Felsefe’ye giriş*. Ankara: Adres.
- Arun, Ö. Ö., Muratoğlu, K., & Eker, F. Y. (2015). Genetiği değiştirilmiş organizmalar kavramına genel bakış. *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*. 41(1), 113-123.
- Aslan C., & Doğu Y. (2015). Öğrencilerin ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlere ilişkin görüşleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 17(67), 1 - 30.
- Ayas, A. (2021). Eğitim öğretimle ilgili temel kavramlar. Özmen, H.& Ekiz, D. (Ed.). *Eğitime giriş* içinde (s.2). Ankara: Pegem Akademi.
- Atay, T. (2004). *Yaşasın meşhuriyet çağı, popüler kültürden kitle kültürüne Türkiye izlenimleri*. İstanbul: Epsilon.
- Balcı, A. (2013). *Türkiye dış politikası: ilkeler, aktörler, uygulamalar*. İstanbul: Etkileşim.
- Berger, P. (2003). Küreselleşmenin kültürel dinamikleri. Berger, P. ve Huntington, S.(Ed.) *Bir küre bin bir küreselleşme* (Ortaç, A. Çev.) içinde (s. 9-27) İstanbul: Kitap.
- Bank of International Settlements [BIS] (2019). Foreign exchange turnover in April 2019, *Triennial Central Bank Survey*. https://www.bis.org/statistics/rpfx19_fx.pdf adresinden 06.06.2020 tarihinde erişildi.
- Boratav, K. (2004). *Yeni dünya düzeni nereye?*. Ankara: İmge.

- Boratav, K. (2017). *Emperyalizm, sosyalizm ve Türkiye*. İstanbul: Yordam.
- Bostrom, N. (2003). Are we living in a computer simulation?, *The Philosophical Quarterly*, Volume 53, Issue 211, April 2003, Pages 243–255, <https://doi.org/10.1111/1467-9213.00309>
- Bostrom, N. (2005). A history of transhumanist thought. *Journal of Evolution and Technology*, 14(1).
- Buterin, V. (2014). A next generation smart contract & decentralized application platform. *White Paper*.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe tarihi - Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say.
- Ceylan, Z., Ercan, A. N., & Akpınar, Ş. (2017). 5-8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki bilgi verici metinlerin tema ve tür açısından incelenmesi. *International Journal of Language Academy*, 5(6), 296-306.
- Çarkıt, C., Bahadır, & H. İ. (2022). Ortaokul Türkçe ders kitapları Millî Mücadele ve Atatürk teması metinlerinin okunabilirlik düzeyleri üzerine bir inceleme. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 11(1), 103-111.
- Çetin, N. (2011). *Şiir çözümleme yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Çetin, N. (2012). *Roman çözümleme yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap.
- Çetişli, İ. (2004a). *Metin tahlillerine giriş 1-şiir*: Ankara: Akçağ.
- Çetişli, İ. (2004b). *Metin tahlillerine giriş 2-hikaye-roman-tiyatro*. Ankara: Akçağ.
- Çıkla, S. (2012). Şiirde tema kavramı üzerine, *Yeni Türk edebiyatı*. Sayı 6, Ekim 2012, s. 71-86.
- Demir, Z., Arslan, M. Y. (2017). Medyada 12 yıllık zorunlu eğitim sistemi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Dinç, M. (2015). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 31-65.
- Doğan, D. M. (1990). *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Rehber.
- Doğan, M., & Yuret, T. (2015). Üniversitelere yerleşmede farklı katsayı uygulamasının etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 70(1), 195-220.
- Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik metodun kuralları* (E. Aytekin, Çev.). İstanbul: Sosyal.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal işbölümü* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk romanında postmodernist açılımlar*. İstanbul: İletişim.
- Eğilmez, M. (2013a). Küresel krizin neresindeyiz?. *Kendime yazılar*. <http://www.mahfiegilmez.com/2013/04/kuresel-krizin-neresindeyiz.html> adresinden 18.06.2020 tarihinde erişildi.

- Eğilmez, M. (2013b). Kırılğan beşli. *Kendime Yazılar*. <http://www.mahfiegilmez.com/2013/11/krlgan-besli.html> adresinden 18.06.2020 tarihinde erişildi.
- Eğilmez, M. (2020). *Türkiye ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı.
- Eselioglu, H., Set, S., & Yücel, A. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1991). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. İstanbul: Sosyal.
- FAO and UNEP (2020). The state of the World's forests 2020. *Forests, biodiversity and people*. Rome.
- FATİH (2020). Proje hakkında: Vizyonumuz – misyonumuz. Millî Eğitim Bakanlığı. <http://fatihprojesi.meb.gov.tr/about.html> adresinden 22.06.2020 tarihinde erişildi.
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve tüketim kültürü* (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Filizok, R. (2016). *Edebî analiz nedir?*. <http://www.ege-edebiyat.org/docs/454.pdf> adresinden 29.05.2020 tarihinde erişildi.
- Foster, J. B. (2005). *Emperyalizmin Yeniden Keşfi* (Ç. Çıdamlı Çev.). İstanbul: Devin.
- Friedman T. L. (2000). *Lexus ve zeytin ağacı küreselleşmenin geleceği* (E. Özsayar Çev.) İstanbul: Boyner Holding.
- Fukuyama, F. (t.y.). *Tarihin sonu ve son insan* (Z. Dicleli Çev.). İstanbul: Simavi.
- Göç İdaresi Başkanlığı (2020). *Geçici korumamız altındaki Suriyeliler*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler> adresinden 16.06.2020 tarihinde erişildi.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). *2016 Türkiye göç raporu* (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları No: 40). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
- Gökberk, M. (1974). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Bilgi.
- Götmarm, F., & Andersson, M. (2020). Human fertility in relation to education, economy, religion, contraception, and family planning programs. *BMC Public Health*, 20, 265 (2020). <https://doi.org/10.1186/s12889-020-8331-7>.
- Gunther, S. (2009). The 8th continent: Pacific Ocean garbage patch. <https://www.mnn.com/earth-matters/wilderness-resources/blogs/the-8th-continent-pacific-ocean-garbage-patch> adresinden 25.05.2020 tarihinde erişildi.
- Günyol, A. (2021, 22 Haziran). Dev şirketlerin yatırımlarıyla Türkiye telefon üretim üssü haline geliyor. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/teknoloji/dev-sirketlerin-yatirimlariyla-turkiye-telefon-uretim-ussu-haline-geliyor/665720>.
- Hale, W. (2007). *Turkey, the US and Iraq*, London: Saqi.
- Hançerlioğlu, O. (1973). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Remzi.

- Harari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan tanrılara: Sapiens: İnsan türünün kısa bir tarihi* (E. Genç, Çev.). İstanbul: Kolektif.
- Harari, Y. N. (2016). *Homo Deus: Yarının kısa bir tarihi* (P. N. Taneli, Çev.). İstanbul: Kolektif.
- Harman, G. (1973). *Thought*. New Jersey: Princeton.
- Hawking, S. W. (t.y.). *Zamanın kısa tarihi* (S. Say & M. Uraz, Çev.). İstanbul: Milliyet.
- Huntington, S. (2002). *Medeniyetler çatışması ve yeni dünya düzeninin yeniden kurulması* (M. Turhan & C. Soydemir Çev.). İstanbul: Okuyan Us.
- İpşiroğlu, Z. (2004). *Eğitimde yeni arayışlar*. İstanbul, Adam.
- Ilich, I. (2009). *Okulsuz toplum*. (M. Ozay, Çev.). İstanbul: Şûle.
- Jakhu, R. (2011). Towards long-term sustainability of space activities: Overcoming the challenges of space debris. *International Association for the Advancement of Space Safety, IAASS Legal and Regularoty Committee*.
- Joseph, S. (2012). Social media, political change, and human rights. *BC Int'l & Comp. L. Rev.*, 35, 145.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu kalkınma planı 2014-2018. Ankara. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf adresinden 04.12. 2022 tarihinde erişildi.
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68.
- Karaalioğlu, S. K. (1975). *Edebiyat terimleri kılavuzu*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: Perşembe.
- Karl, T. R., & Trenberth, K. E. (2003). Modern global climate change. *Science*, 302(5651), 1719-1723.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin.
- Kaya, H. E. (2020). Kyoto'dan Paris'e küresel iklim politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 165-191.
- Keating, J. (2011, Nowember 4). Who first used the term Arab Spring? *Foreing Policy*. <https://foreignpolicy.com/2011/11/04/who-first-used-the-term-arab-spring/> adresinden 08.05.2020 tarihinde erişildi.
- KONDA (2018). *Gençler 2018*. KONDA İnteraktif. <https://interaktif.konda.com.tr/tr/Gencler2018/%20-%204thPage> adresinden 14.06.2020 tarihinde erişildi.
- KONDA (2022). *Gençlerin insan hakları algısı: Kamuoyu araştırması* (Araştırma Raporu). KONDA Araştırma ve Danışmanlık.
- Kongar, E. (1995). *12 Eylül kültürü*. İstanbul: Remzi.

- Kongar, E. (2005). *Küresel terör ve Türkiye*. İstanbul: Remzi.
- Kongar, E. (2020). *Yeni emperyalizm, Huntington ve eleştirisi*. Emre Kongar'ın Resmî İnternet Sitesi: https://www.kongar.org/makaleler/mak_ye.php adresinden 05.06.2020 tarihinde erişildi.
- Kurtoğlu Zorlu, Ö. (2021). Metinlerin temalara uygunluğu bakımından Türkçe ders kitapları üzerine bir inceleme . *International Journal of Social Sciences and Education Research* , 7 (1) , 1-11. DOI: 10.24289/ijsser.797498.
- Lewis, J. R. (2009). *Scientology*. Oxford University Press.
- Mccormick, R. (2016). Odds are we're living in a simulation, says Elon Musk. *The Verge*. <https://www.theverge.com/2016/6/2/11837874/elon-musk-says-odds-living-in-simulation> adresinden 14.12.2022 tarihinde erişildi.
- Mete, G., Karaaslan, M., Kaya, Y., Ozan, & Ş., Özdemir, D. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Millî Eğitim Temel Kanunu (1973). *T.C. Resmî Gazete*, 1739, 14 Haziran 1973.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2005). OECD PISA-2003 araştırmasının Türkiye ile ilgili sonuçları *PISA 2003 Projesi Ulusal Nihai Rapor*. Ankara <http://pisa.meb.gov.tr/eski%20dosyalar/wp-content/uploads/2013/07/PISA-2003-Ulusal-Nihai-Rapor.pdf> adresinden 04.12.2022 tarihinde erişildi.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2012). 12 yıl zorunlu eğitim: sorular – cevaplar. Ankara https://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2012/12yil_soru_cevaplar.pdf adresinden 04.12.2022 tarihinde erişildi.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2019). PISA 2018 Türkiye ön raporu. Ankara. http://pisa.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/01/PISA_2018_Turkiye_On_Raporu.pdf adresinden 22.06.2020 tarihinde erişildi.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2021). *Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*. Ankara: T.C. Resmi Gazete.
- Minder, R. (2016). Guaranteed income for all? Switzerland's voters say no thanks. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2016/06/06/world/europe/switzerland-swiss-vote-basic-income.html> adresinden 14.12.2022 tarihinde erişildi.
- Morgan Stanley (2013). *FX Pulse preparing for volatility*. Morgan Stanley Research Paper.
- Musk, E. (2019). An integrated brain-machine interface platform with thousands of channels. *Journal of medical Internet Research*, 21(10), e16194.
- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. *Decentralized Business Review*, 21260.
- Nordhaus, T., & Shellenberger, M. (2005). The death of environmentalism: Global warming politics in a post-environmental World, <https://grist.org/article/doe-reprint/> adresinden 24.05.2020 tarihinde erişildi.
- Ortaylı, İ., & Küçükkaya, İ. (2014). *Cumhuriyet'in ilk yüzyılı 1923-2023*. İstanbul: Timaş.

- Önal, M. (1998). Yeni Türk edebiyatında terimleşme ve tematik yapı meselesine dair düşünceler. *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*. Ankara: y.y.
- Özarslan, K. (2020). Ülke markalaması bağlamında uluslararası basında Türk dizileri ve Türkiye imajı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1), 215-238.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33).
- Öztürk, M., & Atik, A. (2016). Ulusal pazardan küresel pazarlara uzanan süreçte Türk dizilerinin gelişimi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 66-82.
- Picodi (2022). iPhone Index 2022: how many days do we need to afford Apple’s newest flagship? *picodi.com*. <https://www.picodi.com/my/bargain-hunting/iphone-index-2022> adresinden 18.11.2022 tarihinde erişildi.
- Platon (2007). *Devlet*. (S. Eyüboğlu & M.A. Cingöz, Çev.). İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon (2011). *Meneksenos*. (F. Akderin, Çev.). Ankara: Say.
- Pullella, P. (2008, May 14). Vatican scientist says belief in God and aliens is OK. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-pope-extraterrestrials-idUKL146364620080514>.
- Ritzer, G. (2011). *Küresel dünya*. (M. Pakdemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Robbe-Grillet, A. (1981). *Yeni roman* (A. Bezirci Çev.). İstanbul: Yazko.
- Russel, B. (1976). *İktidar* (M. Ergin Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Saraçoğlu, A., Çimen, C., & Güzel, Y. (1999). *İlköğretim Türkçe ders kitabı 8*. Ankara: MEB.
- Saraçoğlu, A., Çimen, C., & Güzel, Y. (2004). *İlköğretim Türkçe ders kitabı 8*. Ankara: MEB.
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Kök.
- Sönmez, V. (2009). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı.
- T.C. İstanbul Valiliği, (2022). Basın açıklaması. T.C. İstanbul Valiliği İl Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Basın Açıklaması (2022-32) <http://www.istanbul.gov.tr/basin-aciklamasi202232> adresinden 04.05.2022 tarihinde erişildi.
- Tozlu, N. (Ed.). (2006). *Felsefe ve eğitim*. Ankara: HEGEM.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı [TCCB] (2015, 26 Mart). Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın. [Basın Açıklaması] <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/29922/cumhurbaskanligi-sozcusu-kalin-cozum-surecinin-mimari-cumhurbaskani-erdogandir>.
- TÜİK (2020a). Demografik göstergeler. http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1636 adresinden 21.06.2020 tarihinde erişildi.
- TÜİK (2020b). İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İktisadi Faaliyet Kolları, (NACE Rev.2) http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2263 adresinden 21.06.2020 tarihinde erişildi.

- TÜİK (2020c). Mevsim etkilerinden arındırılmış temel işgücü göstergeleri. http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2264 adresinden 21.06.2020 tarihinde erişildi.
- TÜİK (2022). Tüketici fiyat endeksi, Aralık 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2021-45789> adresinden 10.01.2023 tarihinde erişildi.
- TÜİK (2023). Tüketici fiyat endeksi, Aralık 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2022-49651> adresinden 10.01.2023 tarihinde erişildi.
- Tümtaş, M. S. (2022). Türkiye’ye düzensiz Afgan göçü: Zorunlu göç mü “istila” mı?. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(1), 338-353.
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2022). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve otorite*. (B. Akın, Çev.). Ankara: Adres.
- Yalçıntaş, A., & Akkaya, B. (2019). Türkiye’de akademik enflasyon: “Her ile bir üniversite politikası” sonrasında Türk yükseköğretim sistemi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(3), 789-810.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz Aslantürk A., & Aslantürk O. (2023). Mahalle baskısının sosyolojik tahayyülünde kentsel güvenlik. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 197-209.
- Yulu, A. & Doldur, H. (2019). Türkiye’de otomotiv sanayisinin kuruluş ve işleyişinde etkili olan faktörler . *Türk Coğrafya Dergisi* , (73), 17-28 . DOI: 10.17211/tcd.538504.

8. EKLER

Ek 1. İncelenen 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Listesi

Saraçoğlu, A., Çimen, C., Güzel, Y. (1999). *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8*. Ankara: MEB.

Saraçoğlu, A., Çimen, C., Güzel, Y. (2004). *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8*. Ankara: MEB.

Altan, A., Arhan, S., Başar, S., Öztürker, G., Yılmaz, D. (2008). *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8*. Ankara: MEB.

Arhan, S., Başar, S., Demirel, T. (2013). *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8*. Ankara: MEB.

Mete, G., Karaaslan, M., Kaya, Y., Ozan, Ş., Özdemir, D. (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8 Ders Kitabı*. Ankara: MEB.

Eselioğlu, H., Set, S., Yücel, A. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8 Ders Kitabı*. Ankara: MEB.

Ek 2. Ders Kitaplarında Yer Alan Metinler ve Metin Numaralarına Ait Listeler

Ek 2.1. 1999 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Yazarları

1. İhtiyar Çilingir - Memduh Şevket Esendal
2. Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan - Âşık Veysel
3. Deniz Yıldızının Öyküsü - Anonim
4. Dil ve Düşünce Birliği - Ömer Asım Aksoy
5. Türkiye'm - Nedim Uçar
6. Bir Gemi - İlhan Tarsus
7. Onuncu Yıl Nutkundan - Mustafa Kemal Atatürk
8. Güzel Türkçe - Kazım Nami Duru
9. Öğretmene Saygı - Mehmet Rauf İnan
10. Atatürk ve Kurtdereli - Kani Sarıgöllü
11. İstanbul'u Dinliyorum - Orhan Veli Kanık
12. Atatürk'ün Kişisel Özellikleri- Komisyon
13. Öğretmenime Türkü- Veysi Tural
14. Abant Çağırıyor- Bedri Rahmi Eyüboğlu
15. Thomas Edison- Y. Resimli Bilgi Ansk.
16. Su- Yaşar Kemal
17. Niçin Yazdım- Zeynep Oral
18. Dinlemek Üzerine- Haldun Taner
19. Kitap Çağı Geçti Mi? - İlhan Selçuk
20. Şöyle Falan Olmak- Feyza Hepçilingirler-
21. Bir Çiçek Vardı - Kamil Ozay
22. Özlü Sözler - Mevcut değil
23. Atatürk Diyor ki - Mustafa Kemal Atatürk
24. Nasrettin Hoca ve Günlük Yaşantımız - Şükrü Kurgan
25. Bir Babanın Mektubu - Edmondo De Amicis
26. Tiyatronun Değeri - Muhsin Ertuğrul
27. Eğer Gençlik Bilseydi - Şevket Rado
28. Hınk Deyici - Hilmi Dilibal
29. Göç Destanı - Nihat Sami Banarlı
30. Koşma - Karacaoğlu
31. Tasmalı Güvercin - Beydaba
32. Atatürk'ün Akılcılığa ve Bilime Verdiği Önem - Komisyon
33. Tatlı Dil - Şevket Rado
34. Bir Yolcuya - Necmettin Halil Onan
35. Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri - A. H. Par, A. Önen
36. Son Kuşlar - Sait Faik Abasıyanık
37. Büyük Nutuk - Komisyon
38. Gençliğe Hitabe - Mustafa Kemal Atatürk
39. Küçük Ağa - Tarık Buğra
40. Bilgisayarların Yetenekleri - Bilim ve Teknik Ansiklopedisi
41. Başka Karadeniz Yok - Ulaş Özdemir
42. Bir Yer Düşünüyorum - Ziya Osman Saba
43. İçimizdeki Güzellikler - İpek Ongun

Ek 2.2. 2004 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Yazarları

1. İhtiyar Çilingir - Memduh Şevket Esendal
2. Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan - Âşık Veysel
3. Deniz Yıldızının Öyküsü - Anonim
4. Tanıdığım Çocuklardan Rüstem - Halide Edip Adıvar
5. Türkiye'm - Nedim Uçar
6. Erzurum - Ahmet Hamdi Tanpınar
7. Mavi Maviydi Gökyüzü - Ahmet Hamdi Tanpınar
8. Vatan Türküsü - Fazıl Hüsnü Dağlarca

9. Bir Gemi - İlhan Tarus
10. Güzel Türkçe- Kazım Nami Duru
11. Babamın Verdiği Ceza - Ercüment Ekrem Talu
12. Küfe - Mehmet Akif Ersoy
13. Ameliyathane - Peyami Safa
14. Millet - Mustafa Kemal Atatürk
15. Küçük Ağanın Mutluluğu - Tarık Buğra
16. Sakarya Türküsü - Necip Fazıl Kısakürek
17. Uçun Kuşlar - Rıza Tevfik Bölükbaşı
18. Onuncu Yıl Nutku - Mustafa Kemal Atatürk
19. Atatürk'ün Kişisel Özellikleri - Komisyon
20. Neşe - Hasan Ali Yücel
21. Kuş Yemi - Reşat Nuri Güntekin
22. Fetih Marşı - Arif Nihat Asya
23. Öğretmene Saygı - Mehmet Rauf İnan
24. Atatürk ve Kurtdereli - Kani Sarıgöllü
25. İstanbul'u Dinliyorum - Orhan Veli Kanık
26. Ahlak - Nurullah Ataç
27. Thomas Edison - Y. Resimli Bilgi Ansk.
28. Su - Yaşar Kemal
29. Türk Köylüsü - Nazım Hikmet Ran
30. Dinlemek Üzerine Haldun Taner
31. Kitap Çağı Geçti Mi? - İlhan Selçuk
32. Atasözleri Özdeyişler - Mevcut değil
33. Atatürk Diyor ki - Mustafa Kemal Atatürk
34. Ankara'da Hacettepe - Mehmet Önder
35. İlk Uçan İnsan: Hezarfen Ahmet Çelebi - Uzay Ansk.
36. Tiyatro ve Gençlik - Mehmet Kaplan
37. Üç Elma - Eflatun Cem Güney
38. Oğuzhan Destanı - Yılmaz Öztuna
39. Ali Kuşçu - Uzay Ansk.
40. Masal Çağı - Ali Akbaş
41. Eğer Gençlik Bilseydi - Şevket Rado
42. Demokrasi ve Hürriyet - Mustafa Kemal Atatürk
43. Koşma - Karacaoğlu
44. Tasmalı güvercin - Beydaba
45. Tatlı Dil - Şevket Rado
46. Bir Yolcuya - Necmettin Halil Onan
47. Yurt - Cahit Külebi
48. Bir Tanışma - Mithat Cemal Kuntay
49. Atatürk'ün Millî Eğitim Konusundaki Görüşleri - A.H. Par, A. Önen
50. Son Kuşlar - Sait Faik Abasıyanık
51. Büyük Söylev - Komisyon
52. Şiirimizde Ana - Yavuz Bülent Bakiler
53. Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi - Mustafa Kemal Atatürk
54. Bamsı Beyrek'e Ad Konulması - Dede Korkut Hikayeleri
55. Bursa'nın Geri Alınması - Hamdullah Suphi Tanrıöver
56. Fatih'in Açıklamalı Vasiyeti - Mete Akyol
57. Bir Babanın Mektubu - Edmondo De Amicis
58. Bir Yer Düşünüyorum - Ziya Osman Saba

Ek 2.3. 2008 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Yazarları

1. Kız Kalesi - Saim Sakaoğlu
2. Geçmiş Zaman Şiirleri - Bayram Bilge Tökel
3. Verilen Sözü Tutmak ve Vaktinde İş Yapmak - Selim Sırrı Tarcan
4. Eski Ankara Evleri - Pınar Yetimoğlu
5. İstanbul'u Dinliyorum - Orhan Veli Kanık
6. Robinson Crusou - Daniel Defoe

7. Atatürk'ten Anılar (Her Şeyden Evvel Millet) - Hasan Reşit Tankut
8. Atatürk'ten Anılar (İşte Onun Evrensellik Anlayışı) - İlknur Güntürkün Kalıpçı
9. Onuncu Yıl Nutku - Mustafa Kemal Atatürk
10. Dil Devrimi - İsmet Zeki Eyuboğlu
11. Atatürk ve Bilim - Aydın Sayılı
12. Gençliğe Hitabe - Mustafa Kemal Atatürk
13. Atatürk'te Millet Sevgisi - Muzaffer Göker
14. Gazi - Falih Rıfkı Atay
15. İhtiyar Çilingir - Memduh Şevket Esendal
16. Gönül Mimarlarımız: Yunus Emre - Talat Sait Halman
17. Gönül Mimarlarımız: Koca Sinan - Şükrü Enis Regü
18. Türküler Dolusu - Bedri Rahmi Eyüboğlu
19. Nevruz ve Birlik - Sevinç Çokum
20. Mehmet Akif ve Safahat'ı Okumak - Rıfkı Kaymaz
21. Türklerde Çiçek Zevki - Süheyl Ünver
22. Ergenekon Destanı - Anonim
23. Çiğdem Der ki - Miyase Sertbarut
24. Herkesin Dostu Anton - Stefan Zweig
25. Aşinasız - Ali Çolak
26. Ziyaret Günleri - Mahmut Yesari
27. Türk Misafirperverliği - Anna Masala
28. Basından Teknoloji Haberleri - Özcan Yağmur
29. Ekran Efendi'nin Tutsakları - Ayşe Leyla İsmier
30. Anadolu'nun Bahtı açık Kara Treni - Mehmet Önder
31. Bilgisayar Yalnızlığı - Ali Çolak
32. Bir Varmış Bir Yokmuş Televizyon Kaybolmuş - Muzaffer İzgü
33. Petekten Peteğe Telefon Görüşmesi - Bilim Çocuk
34. Hayatta Başarının Yolları - Selim Sırrı Tarcan
35. İki İyi İnsan - Enver Naci Gökşen
36. Empati ile Yaşamak- İdris Bilen
37. Martı - Richard Bach
38. Bir Başarı Öyküsü - Nuray Bartoschek
39. Bir Şey Olmak Çok Şey Olmak - Hamdi Topçu

Ek 2.4. 2013 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Yazarları

1. Kitaplarla Kurulan Dostluk - Coşkun Ertepinar
2. Kitap Okuma Serüvenim Nasıl Başladı? - Rasim Özdenören
3. Sarı Traktör - Fethi Naci
4. Benim Elli Beş yıllık Türk Dilim- Saim Sakaoğlu
5. Okumak - Hasan Ali Yücel
6. Sözlükle Muhabbet - Ali Çolak
7. İşte Onun Evrensellik Anlayışı - İlknur Güntürkün Kalıpçı
8. Onuncu Yıl Nutku - Mustafa Kemal Atatürk
9. Atatürk ve Bilim - Aydın Sayılı
10. Dil Devrimi - İsmet Zeki Eyuboğlu
11. Atatürk'te Millet Sevgisi - Muzaffer Göker
12. Gazi - Falih Rıfkı Atay
13. Türküler Dolusu - Bedri rahmi Eyüboğlu
14. Evliya Çelebi - Mehmet Önder
15. Orta Oyunu - Halit Fahri Ozansoy
16. İhtiyar Çilingir - Memduh Şevket Esendal
17. Yunus Emre - Mehmet Önder
18. Bağlamacıya - Ahmet Kutsi Tecer
19. Empati İle Yaşamak - İdris Bilen
20. Karanfiller ve Domates Suyu - Sait Faik Abasıyanık
21. Martı - Richard Bach
22. Su gibi - Can Yücel
23. Hellen Keller - Nuray Bostoschek

24. Adam Olmak - Rudyard Kipling
25. Ergenekon Destanı - Mustafa Necati Sepetçioğlu
26. Misafirliklerimiz - Şevket Rado
27. İmece - Yaşar Kemal
28. Türk Çayı - Katharine Branning
29. Tasmalı Güvercin - Beydaba
30. Seyfi Baba - Mehmet Akif Ersoy
31. Güney İlleri - Abdurrahim Karakoç
32. Birgöl Nasıl Bingöl Oldu - Hasan Lâtif Sarıyüce
33. Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek - Şevket Rado
34. Kız Kalesi - Saim Sakaoğlu
35. Türk Evinde Türk Dili Türk Dilinde Türk Evi - Üstün Dökmen
36. Dağın Şiiri - Ali Çolak

Ek 2.5. 2018 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Yazarları

1. Benlik Üzerine - Ahmet Şerif İzgören
2. Martı - Richard Bach
3. Acele Karar Vermeyin - Lao Tzu
4. Güler Yüz - Şevket Rado
5. Bir Adım Atın - Orhan Öksüz
6. Vatan Yahut Silistre - Namık Kemal
7. O Geliyor - Celal Sahir Erozan
8. İstiklal Madalyası - Arif Nihat Asya
9. Kahramanların Dilinden 15 Temmuz - Mevcut değil
10. Atatürk'e Mektup - Afet İnan
11. Faydalı Bir İş Görmek Zevki - Şevket Rado
12. Gurbet - Necip Fazıl Kısakürek
13. Türkçenin Güzelliği - M. Hâlistin Kukul
14. Çocuk ve Ekmek - Hasan Latif Sarıyüce
15. Yirmi Beş Kuruş - Mustafa Özçelik
16. Sanat - Faruk Nafiz Çamlıbel
17. Mikro Minyatür - Duru Özçelik
18. Selimiye Camii - Ahmet Usal
19. Bir Kış Öyküsü - Sulhi Dölek
20. Bir Baba Bir Zihniyet - Bedri Rahmi Eyüboğlu
21. Anadolu Uygarlıkları - Günay Tulun
22. Burada Dur - Saim Sakaoğlu
23. Ergenekon Destanı - Mustafa Necati Sepetçioğlu
24. Türklerde Toylar Merasimler Festivaller ve Şenlikler - Mevcut değil
25. Anadolu Davulu - Mehmet Önder
26. Kalbin Sesi - Mustafa Kutlu
27. Geçen Zaman - Ziya Osman Saba
28. Değirmende Döner Taşım - Sadık Yalsızuçanlar
29. Satılık Ev - Alphonse Dudet
30. Bursa'da Zaman - Ahmet Hamdi Tanpınar
31. Yunus Emre'nin Mezarı - Nezihe Araz
32. Güllü İncitme Gönül - Bestami Yazgan
33. Emine Teyzenin Çilek Reçeli - Miyase Sertbarut
34. Yürek Dede ile Padişah - Cahit Zarifoğlu
35. Eşekle Tilki - Asım Haliloğlu
36. Bilge Adamın Yolu - Aleiks Cebrera
37. Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi - Ahmet Turgut
38. Özgürlük - Cahit Külebi
39. Burada Bülbül Ağlamış - Necati Güngör
40. Haritada Bir Nokta - Sait Faik Abasıyanık

Ek 2.6. 2019 Tarihli 8. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Yazarları

1. İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine - Yusuf Çotuksöken
2. Kaşığı - Ömer Seyfettin
3. İnsanla Güzel - İlhan Geçer
4. Kedi ile Fare - Beydeba
5. Ayaz'ın Definesi - Mevlana
6. Bayrağımız Altında - Halide Edip Adivar
7. Atatürk ve Müzik - Seda Bayındır Uluskan
8. Kınalı Ali'nin Mektubu - Kınalı Ali
9. Atatürk'ü Gördüm - Muzaffer İzgü
10. Bir Bayrak Rüzgar Bekliyor - Arif Nihat Asya
11. Gündelik Hayatımızda E Hastalıklar - Ali Murat Kırık
12. Simit ve Peynirle Bilim İnanı Öyküleri: Aziz Sancar - Bilgin Ersözlü
13. Parktaki Bilim - Yasemin Şahin
14. Uzak Giysileri - Canan Tan
15. Eski Çağlardan Beri Dışlarımız Çok İyi Baktık - Bilge Nur Karagöz
16. Kaldırımlar - Necip Fazıl Kısakürek
17. Portakal - Mustafa Çiftçi
18. Dilimiz Kuşatma Altında - Deniz Banoğlu
19. Karanlığın Rengi Beyaz - Kerim-Selim Altınok
20. Masal Ağacı - Gülten Dayıoğlu
21. Eşref Saat - Şevket Rado
22. Türkiye - Atilla İlhan
23. Peri Bacaları - Yaşar Kemal
24. Robinson Crusoe - Daniel Defoe
25. İstanbul'la Hasbihal - Zeynel Beksaç
26. Göç Destanı - Nihat Sami Banarlı
27. Vatan Sevgisini İçten Duyanlar - Âşık Veysel Şatıroğlu
28. Bir Fincan Kahve - Mehmet Önder
29. Kız Kulesi - Mevlüt Kaplan
30. Karagöz - Bekir Aktan
31. Yılkı Atı - Abbas Sayar
32. Rüzgar - Cahit Külebi
33. Gündüzünü Kaybeden Kuş - Halikarnas Balıkcısı
34. Hava Kirliliği - Mevcut değil
35. Canberra - Gülten Dayıoğlu
36. Haritada Bir Nokta - Sait Faik Abasıyanık
37. Yaşamaya Dair - Nazım Hikmet Ran
38. Kalbim Rumeli'de Kaldı - Firdevs Tunçay
39. Zeytinyağı Üretimi - Mevcut değil
40. İmece - Yaşar Kemal

Ek 3. Metin İnceleme Formu

<i>Metin:</i>
<i>Metin Türü:</i>
<i>Yazar:</i>
<i>Konu:</i>
<i>Tema:</i>
<i>Ana Düşünce:</i>
<i>Anlayış:</i>

9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

**** yılında ***** doğdu. 2005 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesinde başladığı Türkçe öğretmenliği lisans programını 2009 yılında tamamladı. 2011 yılında Artvin’de Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaya başladı. Türkçe eğitimi alanındaki yüksek lisansını 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde tamamladı. 2013 yılından beri Trabzon’da Türkçe öğretmenliği yapmaktadır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ:

Adres : *****

E-Posta: *****